

પ્રારબાપ

વર્ષ-૭

અંક-૧

સપાટક નવીન ગાધી

૧/- (નોંધ) ૧૪૫૨
૩૦ (મ) ૩૧/૪/૬૪
૩૦

કાનિયરન પ્રકાશન, રતના ૩

ગ્રંથાવલોકન

ગીત નિર્ઝર; | પુસ્તક બીજું | પ્ર. વિદ્યાર્થીમંડળ, વાલોડ; કિં. ૭ આના; ૫૦ ૫૨.

વેડછી પાસે આવેલા વાલોડ ગામમાં આવેલું વિદ્યાર્થીમંડળ પોતાની સંસ્કારી પ્રવૃત્તિઓ માટે એ આખા વિભાગમાં જાણીતું છે. આજે વિદ્યાર્થીઓમાં જાગૃતિ આવી છે. તેઓએ દેશના ઘડતરમાં પોતાનો ફાળો આપવો જ રહ્યો. સૌ વિદ્યાર્થીઓને માર્ગદર્શક ધર્મ પઠે એવી પ્રવૃત્તિઓ આ મંડળ ઉપાડે છે, એ ખરેખર આવકાર્ય છે.

આજકાલ સિનેમાનાં ગીતો જ યુવાન વિદ્યાર્થીઓ જ્યાં ત્યાં ગાતા ફરે છે. અવાં અસંસ્કારી અને ભાવનાવિહીન ગીતો યુવાનજીવનને પુરુષાર્થહીન બનાવી મૂકે છે. તેથી એવાં ગીતોની જગ્યાએ સારાં ગીતો આપવામાં આવે તો જરૂર સૌ વિદ્યાર્થીઓ સંસ્કારી બની શકે અને તેઓમા ઉચ્ચ ભાવનાઓ આવિર્ભાવ થઈ શકે. આ ઉદ્દેશને લક્ષમાં રાખી વિદ્યાર્થીમંડળ પોતાની પ્રવૃત્તિ કરે છે એ મંડળે આનાં ગીતો વાલોડ મહાસભામાં, સૂરન જિલ્લામાં, તથા અન્ય સ્થળે અનેકવાર ગાયાં છે. એવાં ગીતો ને સંગૃહીત કરવામાં આવે તો આથી બેવડો હેતુ સરે. એ દૃષ્ટિએ આ મંડળે પુસ્તિકા રૂપે એ ગીતોનો સંગ્રહ પ્રસિદ્ધ કરવાનું કદાચકારી કાર્ય ઉપાડ્યું છે.

પ્રસ્તુત પુસ્તિકા એવાં ગીતોનું બીજું પુસ્તક છે. આ સંગ્રહમાં દર જોટલા ગીતો લેવામાં આવ્યાં છે એમાં ધ્યેય ગીતો, ભક્તિ ગીતો, ઝંતુકેતલ ગીતો, વિદ્યાર્થીમંડળ ગીતો, ગાંધી ગીતો, ઊર્મિ ગીતો, એવા વિભાગો પાડવામાં આવ્યા છે. ગરબા પણ સારા પ્રમાણ છે.

આવી બહાર પ્રવૃત્તિ કરનારા સૌ મંડળો આ પુસ્તિકા પોતાની પાસે રાખે એવી બલામણુ કરીએ છીએ.

ભૂદાન-વરૂ; સંગીત રૂપકો લે. નાયાલલા દવે, પ્ર. વલુભાઈ દાદ, સૌરાષ્ટ્ર જમિદાર સમિતિ, રાજકોટ; કિં. એક આનો; ૫૦ ૧૬.

પૂર્વ વિભાગીયની ભૂદાન પ્રવૃત્તિએ આપણા દેશમાં નવું ચેતન રોક્યું છે એમાં આ ગ્રંથનું સમાજમાં પણ જાગૃતિ આણવાનું કાર્ય ઉત્સાહપૂર્વક થઈ રહ્યું એમાં બિલકુલ સત્ય છે. ગોની-નાગિયા જગતનું સ્થાન હો છે. આપણા જાગૃત-સૌરાષ્ટ્રમાં પણ આવા મયત્તા જગત છે. ભાઈશ્રી નાયાલલા દવેનો આ દિશામાં અવિરોધી ફાળો અવકાર્ય છે.

શ્રી નાયાલલા દવે પોતે કવિ છે તેથી એઓ રચેલા આ સંગીત રૂપકનાં ગીતો. લયલાદી રાને ભાવનાપ્રધાન છે.

તદુપરાંત આ પુસ્તિકામાં અન્ય ગીતો પણ આપવામાં આવેલાં છે.

‘દેશની ઉપર સૌથી પહેલા સર્વ’ પ્રવલ્ન જાનના અધિકાર વિસ્તારો. ત્યારપછી
પ્રેમનો અને કર્મનો અધિકાર સહેજે ચે ફોગ થઈ રહેશે. — શુરુદેવ

CHIRANJEE

ઉદ્ધરકાલનિવાસી નં ૧

૧૫ ૭

૨૦૦૦

૧

૫ ૧૫

ધુની બેડા જાણે
તુભાજી ભજી નઉકરો
પદ્મજી ઉચ્ચાલે
તેજી સરજી.

બાપુજી સાચાજી

૧૫ ૬ ૫ ૧ ૫ ૧૫
૫ ૧ ૫ ૧ ૫ ૧

કોઈ પણ પ્રીતિ
સા પૂર્ણપણે અકૃત્રિમ
અને પરિપક્વ હોઈ
જ ન શકે, - જો તેનું

મઠાણ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનના પાયા ઉપર ન
થયું હોય તો પ્રેમ અથાક પ્રયત્ન
જાણવાને ઇચ્છે છે અને જાણપિછાન
થતા પ્રેમ વધારે સાચો અને ઊંડો
જને છે આપણા સ્વદેશપ્રેમને જો
પાયાની યોટ છે, અને આપણા
મનમા જો જો પાચો સ્વવાનો અકમ્બ
આમકુ પેઢા ન થાય, તો આપણે
સ્વદેશપ્રેમનું અભિમાન ન કરીએ
જો જ શારુ જો જો પ્રેમનું
અભિમાન કરવાનો સાચો અધિકાર
આપણે મેળવી ન શકીએ તો સ્વદેશ જો
આપણા સ્વદેશ નથી જ્ઞાનદ્વારા, પ્રેમ
દ્વારા, સેવાદાટ પરિપૂર્ણ ઉપયોગ દ્વાર જ
જો અધિકાર મેળવી શકાય છે જગનમા

સાચો દેશપ્રેમ

ચુરદેર

૭

જે પ્રજા દેશ ઉપર
પ્રેમ રાખે છે તે
અનુરાગપૂર્વક સ્વદેશ
ની બધી માલિકી
પોતે રાખે છે પરંતુ પોતાની
આશાએ મીઠા માકીને બેસી રહેતી
નથી સ્વદેશની સેવા યથાશક્તિ
પોતે કરે છે, કેવળ બીજાની કર્તવ્ય
જાવનાને જાગૃત કરવાના ઉપાય
જોધતી નથી, અને દેશની અમરત
સપત્તિને પોતાના પૂરેપૂરા ઉપયોગમા
લેવાનો પ્રયત્ન કરે છે - વિદેશી
વેપારીના અશુભાગમનની રાહ જોઈને
પોતાને રસ્તાનો બિખારી બનાવી
મૂકતી નથી એટલે જ આજે આપણા
વિદ્યાર્થીઓને કહું છું કે દેશની ઉપર
સાચી પહેલા સર્વ પ્રયત્ન જ્ઞાનનો અધિ
કર વિસ્તારો, ત્યાર પછી પ્રેમનો અને
કર્મનો અધિકાર સહજે મોકળો થઈ રહેશે

કોઈ વન્દો, કોઈ નિન્દો

જનિ જસવત

૨

[ભગવાનના ભક્તોને આ જગતના લોકોની સ્તુતિ નિ દાની બદુ પડી નથી હોતી. તેઓ તો ભગવાનનું અનન્ય શરણ લઈને સર્વાર્થ આગમ થપના રહે છે. જગત અને ભગવાની રીત જુદી જ છે. જગત જોને સુખ મને છે તેને ભગત ભવ ખંધતકારી કુખ આની તેન થી દૂર રહે છે. આથી જગતના સામાય મસારી લોકોના બ્યવહારમાં અને ભક્તજનોના બ્યવહારમાં એ બેલે હોય છે તથી આવો દેખીતો તકાવત જોહને કંઠવાક લોકો ભક્તની નિ દા કરે છે અને કંટાળે મોકા તેની સ્તુતિ થયુ કરે છે. પણ ભક્તને તો એની કરી પડી નથી તે તો ભગવ નની કૃપા તેના પર સદા થરથા કરે અને આ ભવસાગરમાંથી તે પાર ઉતારે એટલું જ ઇચ્છે છે. આ અનન્ય પ્રભુકરણ લેવાથી ભગવાને ભક્તોની સજ્જ થોસા રાખી છે એનું સ્મરણ કરાવી આ ભગવનમાં ભક્ત જનિ જસવત આપણને પણ એવું જ પ્રોત્સાહન આપે છે.]

ભજન

કોઈ વન્દો, કોઈ નિન્દો, કોઈ કેસે કહો રે ।

રુપનાથ માથે પ્રીત બાધી, હોય તેમે હોય રે ॥ મુ૦ ॥

કમલ ભાને મોઢ બોધી, નીર થા બરપૂર રે ।

નમચકને કૂર્મ હોકર રાખ કીની પીઠ રે ॥ ૧ ॥

બદ્ધ મૂર્ધા ગિમિ જ્યોત, સ્વલ્પ બલિ આકાશ રે ।

જગ હોયર પાપાખ તારે, કપો ન તારે દાસ રે ॥ ૨ ॥

જપન શિવ, સનકાદ મુનિજન નારદાદ સત રે ।

જન્મ જન્મકે રવામી રુપાનિ દાસ જનિ જસવત રે ॥ ૩ ॥

સ્વરૂપદર્શન

પ્રકાશાનંદજી

દેહાભિમાન વિધ્વસ્ય ધ્યાનાદાત્માનમદ્વયમ્ ।

પર્યન્ મત્પોહમૃતો ભૂત્વા દ્વિત્વ ઘ્રાણ સમપ્રનુતે ॥

અર્થ ધ્યાનથી દેહાભિમાનનો વિધ્વસ કરીને અદ્વિતીય આત્માનો સાક્ષાત્કાર કરતાં મનુષ્ય અમર થઈને આ શરીરમાં જન્મને પામે છે

ગોપીચંદ્રરાજ મેનાવતીના એકના એક સ્વરૂપવાન પુત્ર હતા એક સમયે ગોપીચંદ્રરાજ પોતાના જન્મદિવસે રાજ્યમહેલનો વચલા ચોકમાં સોનાના રત્ન જડિત બાજુ પર સ્નાન કરવા બેઠા હતા અને તેની અદ્ય પટરાણીઓ તેને નાના પ્રકારના સુગંધી પદાર્થો સહિત સ્નાન કરાવતી હતી તે વખતે મેનાવતી મહેલના ઝરૂખામાં બેઠી હતી તેની નજર ગોપીચંદ્ર ઉપર પડવાથી મનમાં વિચાર કરવા લાગી કે અહીં વિન્ધની રચના કેવી આશ્ચર્યકારક છે ! કામદેવને મોહ પમાડે એવા દેહમાંથી જ્યારે પ્રાણરૂપી પખી બિડી જાય છે, ત્યારે એ પ્રાણરહિત દેહ જોનારને કેવો બચકર લાગે છે ! આના પિતાનું શરીર પણ જ્યારે પ્રાણરહિત થયું ત્યારે અગ્નિ બચકર લાગતું હતું જ્યારે કાળે પોતાની સ્ત્રી બિછાવી ત્યારે એ સુદર દેહમાંતુ કઈ પણ રહ્યું નહિ આવી રીને પતિનું સ્મરણ થતા જ મેનાવતી રડવા લાગી ગોપીચંદ્રને ખબર પડતા માતાને ઉદાસ થવાનું કારણ પૂછ્યું ત્યારે માતાએ કહ્યું ‘પુત્ર, તારે માટે જ ઉદાસ થઈ છું તારા પિતા અને અન્ય સબંધીઓના તારા જેવા જ શરીરો બરમીભૂત થઈ ગયા છે તેમ તારું પણ થશે, એ વિચારથી અને જડવું આવ્યું હતું’ જેવો માતાએ ‘તું મરણધર્મથી રહિત થા’ એ ઉપદેશ કરી રાજપાટ છોડાવી તને સુક્રિતને રસ્તે ચડાવ્યો

દેહ મલિન અને મરણધર્મવાળો હોવાથી તેને બજવાથી જન્મમરણ ચાલ છે અને શુદ્ધ તથા મરણધર્મથી રહિત આત્માને બજવાથી પુરુષ સુક્રત થાય છે આ સબંધમાં શકર બગવાન કહે છે

શિવાકાર યાવદ્બ્રહ્મતિ મનુસ્તાવદ્બ્રહ્મ

પરેભ્ય સ્વાત્કેન્દ્રો જનનમરણવ્યાધિનિલય ।

ચક્રાત્માન શુદ્ધ કલમતિ શિવાકારમચલ

તદ્વા તેભ્યો સુક્રતો ભવતિ હિ તદ્વાહ્ય સુતિરપિ ॥

અર્થ : જ્યાં સુધી મનુષ્ય સજ જેવા શરીરને બળે છે ત્યાં સુધી અપવિત્ર રહે છે મીલ્નઓથી ક્રોધ ॥ જે છે તથા જન્મમરણ અને વ્યાધિના સ્થાનરૂપ રહે છે જ્યારે શુદ્ધ કલ્યાણસ્વરૂપ અને અચળ આત્માને બળે છે ત્યારે તે બધાથી ચેકલો થાય છે એમ શ્રુતિ પણ કહે છે

દાદાની વાતો

દાદા પ્રમોદિનકારી

અમારા ઘરમા, મને યાદ છે કે, એક જ પાઈડી હતી, એક ભેડ જ ભેડાની હતી અને એક છાત્રી હતી જેને બહાર જવાનું થય તે એ પહેરે બધાના પહેરવાથી પાછા ગમે અને ભેડાને આકાર જેવું કાપી રહ્યું નહોતું!

આજે દેશમા ગાંધીવાદ તુ તેવુ ચલુ છે! દરેક જણ એનો પોતપોતાની જરૂર મુજબ ઉપયોગ કરે છે, તેથી ગાંધીવાદ ના આકાર જ સમજાતો નથી માટે ગાંધીની દયા આવતી હોય તો એ બાપડા ગરીબનો વાદ ન બનાવે! નહીં તો 'ગાંધીવાદ'ના વિવાદમાંથી વિખવા. ઉત્પત્તિ થતા, 'ગાંધીવાદીઓ' એક મેકને વાક ભેડવા દોડશે કે પછી હરિ જનની કૃપાથી એકમેકને માથે અકુળાશે! જે મજાસે વાદોત્તુ જ નિરાકરણ કરવા આન્યો હતો તેનો વાદ કરવા બેડા તો કેવો અનર્થ થશે! ઇન્દિરકુમારે ગાંધી એવો દધીયો હતો જેના હાડાડાના શસ્ત્રો બની શકે તેમ જ નથી પરુ કાલિયુ દશન તે છે જે માણસને માણસ સ થે બેગરે છે અલગ નથી કરતુ "

એ છુટુ

એક ખૂબ ગરીબ આધણો છુટ્ટો હતો એણે લાખુ તપ કરીને ભગવાનને પ્રસન્ન થયા ભગવાને દર્શન નામ્યા અને કહ્યુ, માગ માગ નામે તે લાખુ એ ઘરડો હતો આધણો હતો અને ગરીબ પણ હતો ત્રણે દુષ્ટ ટલે એવુ એને માગવુ હતુ અને ભગવાન તો એક જ વરદાન આપે એટલે છુટ્ટાએ માગ્યુ, "મારો પૌત્ર ચાલીની કુડીમા

નહાતો ભેડ " અને આમ એને આખા આવરદા અને અઢળક ધન ત્રણે મળ્યા

આપણા દેશમા એક એવો છુટ્ટો પણ થઈ ગયો જેને આપણે દેશનો બાપ માનીએ છીએ તેણે પણ આખુ જ યુક્તિવાળુ વરદાન માગ્યુ હતુ તમે તો બલે! છે! કે એ પોર બંદર અને રાજકોના દિવાનનો દીકરો હતો, બળીને બેરિસ્ટર થયેલો, કમાતોધમાતો બાગ બચ્ચાવાળો સસારી માણસ હતો પણ એણે શુ માગ્યુ ખબર છે? એણે વરદાન માગ્યુ 'હે ઇશ્વર! હુ શિંદીના સિંહાસન પર એક બગીચી દીકરીને ભેઠેલી જેવા ઇચ્છુ છુ ' અને આમ એણે ભગી ચરી અને ગરીબ ત્રણેનો એક સામઠો ઉઢાર ઇચ્છ્યો!

'કેરર એમ્પન-ગાંધીનુ, વિનોબાનુ

એક જણે ટાકટરને ત્યા પચીસ વરસ બાગીચી ભરીને અતુભવી કેમ્પ ઉન્ડર 'તુ માન વતુ 'શિંગુ સ પાદન કયુ' અને જેમ માણસના નામ ધાન નથી રહેના-હા ત આ બાઈતુ નામ જેમ તેમ યાદ રા ખ્યુ તો હતુ-શુ ગાંધી કે ગીલા ? હ બની-તેમ એ ભઈસાહેબને દવાના નામ સાદ ન રહેતા એક દિવસ ટાકટર બીમાર પડ્યા-ટાકટરે બીમાર ન જ પડતુ એવો ડાયદો ચવે! બારી છે એટલે આ ભાઈસાહેબે અવેળ ટાકટર તરીકે કામ કરવા માડ્યુ તાવનો દરદી આવ્યો તેને કાપી આપ્યુ, 'કેરર એમ્પલ (એરડીક)

પોએ' માણું હુખવાવાળો આવ્યો તો
'કેસ્ટર ઓઈલ પીએ.' શરદીનો દરદી આવ્યો,
'કેસ્ટર ઓઈલ પીએ'.

ગાંધી આવ્યો જ વેધ હતો એવું ઘણાને
લાગ્યું. ગાંધી કહે, 'અંગ્રેજ પાસેથી રાજ
લેવું છે? ચરખા' ચલાવ અસ્પૃશ્યતા નિવારણ
કરવું છે? ચરખા ચલાવ ધરખા અનાજ નથી? ચલાવ ચરખા' સાબળનારા દગ રહી જતા
પણ આણે તો ચરખા ચલાવઠાવીને અંગ્રેજને
ચાલતી પકડાવી!

જનક અને ગાંધી

જગત સામે આજે સવાલ છે કે
મનુષ્ય અને મનુષ્ય વચ્ચેની અસમાનતાના
પ્રશ્નોનો ફેસલો લાવનારુ તલવાર સિવાય
બીજું કોઈ સાધન છે? ગાંધીજીનો જવાબ
હતો 'છે' માત્ર યુદ્ધિથી વિચાર કર્યે ન
આલે યુદ્ધિ પાછળ રમેહનો સકલ્ય જોઈએ
તેવા સકલ્પવાન અને પ્રતિભાવાન ગાંધીએ
જગતમાથી તલવારની ચત્તા ખતમ કરવાનો
રસ્તો ખતાવ્યો હવે એ રીતે હિંદુસ્તાને આ
સવાલનો જવાબ જગતને આપવાનો છે તે
માટે વિધાયક મનોવૃત્તિ જોઈશે તે વિના
ગમે તેવી ઔતિહાસિક સર્યા હશે તે પણ
તકવાદીઓનું સંસ્થાનક બની જશે ત્રણ જણ
પોતાને તટસ્થ અને જલકમલવત્ માને છે-
રાજ્યવાદી, સર્યાવાદી અને પરલોકવાદી ત્રણે
એમ માને છે કે પોતે કરે છે તે બધું કામ
સ્વાયં માટે નથી, પણ એ તો પોતાના રાજ્ય,
સર્યા કે પરલોકને માટે છે! એમણે
આત્મવાન પરલોકવાદી રાજા જનકની ખાત
બણવા જેવી છે

જનક યજ્ઞશાળામા ધ્યાનમગ્ન બેઠા હતા
ત્યા દૂત બબર લાવ્યો કે મિથિલા બડકે બળે
છે જનકે માત્ર એટલું કહ્યું કે-

"મિથિલાયા પ્રદિપ્તાયા ન મે કિચન દહાતિ"

(મિથિલા બળે છે તેમા 'માત્ર' કાંઈ
બળતું નથી) જનક કાંઈ રોમન સમ્રાટ
નીરો નહોતા એ તો પ્રભવત્સલ રાજર્ષિ
હતા. ફરી સમાચાર આવ્યા કે આગ ચત
શાળાને પણ બરખવા બેઠી છે તોયે જનક
કહેતા રહ્યા કે, 'ન મે કિચન દહાતિ-મારુ
કાંઈ બળતું નથી. પણ બાબુમા ભભૂતિયા
બાવાઓ બેઠા હતા તેઓ હવે બિયાનીયા
થયા, છેવટે ભાગ્યા કોઈએ પુછ્યું 'અરે
તમે?' તો કહે ને આજે જ નવા તુમરાં
મળ્યા છે તે બાબી જશે તે!' આશ્ચર્યકર્તા
કીમતી ફપડાને લાગી તોયે જનકે તો કહેલ
રહ્યા કે મારુ કાંઈ બળતું નથી, પણ લગો
ડિયાળો તુંબડાની પાછળ દોડ્યા!

પરિશ્લ પરિવાર કે ગૃહસ્થીમા જ હોય
છે એમ રજે માનતા, કહી કહી સર્યાને
નામે માણસમા પારાવાર પરિશ્લ અને મોહ
દકાયેલા રહે છે

કોઈએ કહી પોતાની સર્યા કે સંઘત્તુ
વિસ્મર્જન કર્યું એવું સાબળ્યું હતું? પણ
ગાંધીએ તો એક પછી એક જેમ સર્જન
કર્યા તેમ વિસર્જન પણ કર્યા સાબરમતીનો
સર્યાગ્રહ આશ્રમ, ઉદ્યોગમંદિર, ગાંધીસ્વા
ક્ષય અને છેવટે છેવટે તો એ મરણોન્મુખ
પુદ્ગાએ પોતાની પ્રિય કોઝેસનું પણ વિસર્જન
કરવાની વાતો મારી હતી તો! એ તા
હીક થયું

શંકરાચાર્યે ભગવદ્ગીતાના આશ્વમા
મુમુક્ષુ માટે લખ્યું છે કે મોક્ષ ઇચ્છનારો
સર્મના બધનોથી પણ બિંચે જવા તરફડે છે
ગાંધી મુમુક્ષુ (મોક્ષ ઇચ્છનાર) હોતો, આપણે
મુમુક્ષુ (મરણ ઇચ્છનાર) ન બનીએ
તોયે બસ!

મહારાજ સાથે

૨૦ મ. જોડાર

૦

મહારાજ ભારે બાળપ્રેમી છે નાના બાળકોને જોઈ તેમનો વાતચત્તમાત્ર ઊભરાય છે કેઈ બાળકને ઊંચુ કરે, તો કેઈને એકાદ લપાટ લગાવી દે! બાળકો પણ તેમની સાથે ખૂબ હાજી જઈ ગેલ કરે છે તેમના બાળપ્રેમનો અને વધુ તો માનવતાનો એક પ્રસંગ આ જુઓ.

બનાસકાંઠા વિભાગમાં બારેક વર્ષ પૂરે બારે દુકાળ પડેલો એ અંગે જ મહારાજને આ પ્રદેશમાં આવીને બેસવાનું બન્યું તેમના હસ્તક રાહતના કાર્યો સ્થળેસ્થળે ચાલતા હતા આ અંગે સમગ્ર વિસ્તારમાં તેમનું પાદબિમ્બ ચાલુ જ રહેતું ‘પાદબિમ્બ’ એટલા માટે કહ્યું કે મુબરના એક મૂંઢરથ તરફથી તેમને એક છપકાર મળી છે છતાં અનેક વખત માઈલોના માઈલો પગે ચાલ્યા છે-હાલુ આવે છે એક વખત તો ૧૧૭ કીમી જેટલા તાપમાં ત્રીસેક માઈલ ચલ્યા હશે!

રાહતકેન્દ્રના એક મુખ્ય ગારો અવાર નવાર તેમને જવું પડતું કેન્દ્રમાં કેન્દ્રક પરચુલ કામ કરવા એક કુભારના દરોક વર્ષના છોકરાને નોકરીએ રાખેલો પગાર દસ-બાર રૂપિયાથી વધુ શાનો હોય? એ બાળક ખૂબ ચપલ અને ગમી જાય તેવો હતો મહારાજની નજર તેના ઉપર શરૂથી

જ હતી એકવાર મહારાજે તેને કહ્યું

‘અંધા, મારી સાથે ચાલ તો અમારે બોચાસણ વિદ્યાલયમાં હાથલ કરાવું આ નોકરી કરતા એ પાયાનું બચતર તારે માટે સારું છે’

‘પણ અહીં મારી બાનું શું થાય? મારા માપા મોઢા જ વખત પહેલાં શુજરી ગયા છે એવે મા ખૂણામાં છે બીજા ભાઈ-બાહુ કાંઈ નથી તેથી મારાથી કેમ અવાય? છોકરાએ જવાબ આપ્યો

સ્થિતિ કેવી છે? ઘરના ખર્ચનું શું થાય છે?’ મહારાજથી સહસા પ્રશ્નો પુછાઈ ગયા એ પ્રશ્નો સાંજગતાવેળ પ્રત્યુત્તરમાં એ છોકરો ચોધાર અસુએ રડી પડ્યો મહારાજે ખૂબ આત્માસન આપી શાત કર્યો સ્થાનિક અંગ્રેજરને પૂછતા તેમની અત્યંત કળાવિયતનો ખ્યાલ આવ્યો સ્થાનિક કાર્યવાહકે કહ્યું ‘મહારાજ, આપ કહો તો રહતકાર્યમાંથી આ લોકોને કેઈક આપીએ’

‘એ, રકમમાંથી આ લોકોને ન આપી શકાય, કારણ કે ગામમાં બીજા પણ આવી સ્થિતિવાળા હોય તો તેમનો પણ માગવાનો અધિકાર રહે’ મહારાજે જવાબ આપ્યો અને સાથે જ કીના ખિરસામાંથી પચાસ રૂપિયાની નોટ કાઢી કાર્યવાહક શેઠના હાથમાં

મૂકતાં કહ્યું: 'આ રકમ તેને ઘેર પહોંચાડો.' શેઠે આશ્ચર્ય પામતાં પૂછ્યું: 'મહારાજ, આ અંગત રકમ કયાથી?' સસ્મિત વડેને મહારાજ તરફથી જવાબ મળ્યો. 'એક મિત્ર મારું અંગત ખર્ચ લોગવે છે. હમણાં તેમના તરફથી એ માટે રૂ. ૧૦૦ આવી છે, તેમાંથી આ પચાસ આપું છું.' શેઠ આશ્ચર્ય અને એ રકમ છોકરાની માતાને પહોંચાડી.

મહારાજ જેવા બાળપ્રેમી છે તેવા જ વૃક્ષપ્રેમી પણ છે તેમના પ્રવાસમાં એકવાર સાતલપુરથી ખાર માઈલ દૂર, રણ વચ્ચે આવેલું આતરનેસ નામનું તાલુ નાનું ગામડું આવ્યું. ત્યાંના તળાવની યાજ્ઞ પર ઊભેલા વિશાળકાય લીબડા જોઈ મહારાજ મુગ્ધ થયા એ લીબડાના મૂળ લગભગ ૬-૭ ફૂટ ઊંચાડા થઈ ગયેલાં જો તેનું રક્ષણ સમયસર ન થાય તો ગમે તે પણ એ મહાકાય નીંબવૃક્ષો પડી જાય તેવી શક્યતા જોઈ, મહારાજે એ ગામનું તળાવ ખોદાવાય અને ખોદાવ્યું કામની માગે લીબડાના મૂળ પૂરવામાં વપરાય તેવો પ્રમથ જરૂરી તંત્રી સાથે લખાણપટ્ટી કરીને ક્યોં મહારાજ એ કામ જોવા અમને લઈ ગયા ત્યારે કુદરતને ખોળે ખેંઠેલ એ નાનાડા ગામ આતરનેસના શ્રમ જીવી નરનારીઓ તળાવ ખોદી, માટી લીબડાના મૂળમાં નાખતા હતા વિશાળ સભા ભરી શકાય તેવા મુદર લીબડાઓ જોઈ મન પ્રકુલિત થયું અને સાથે લીધેલ નાસ્તો, એ વટોટાપ છાયામાં બેસી કરવા નહીં કહ્યું. ત્યાંથી પાંછા વળતા એ વૃક્ષના ચઢનો પરિધ કાઢ્યો તો ૧૮ ફૂટ થયો!

જે સ્ત્રીના રેખાચિત્ર મહારાજને મોટે એકવાર સાબળેલા, તે તેમણે કહ્યા તેવા

યથાતથ્ય રજૂ થવા મુશ્કેલ છે એ બાબા અને એ 'ભાવ બીબા લખનારમાં કયાથી આવે? તેમ છતાં પ્રયત્ન કરી મનને પ્રેમા વિત કરે તેવાં જો જે પ્રસંગચિત્રો અહીં ઉતારું છું.

અમદાવાદના છેલ્લા કેમી દુલ્લડ વખતે એક મદ્રાસીને પેટમાં છરી લાગેલી તેને ઇસ્પતાલમાં ખસેડવામાં આવ્યો તેની પત્નીને બોલાવી લાવવાની ફરજ મહારાજ ઉપર આવી. મહારાજ તેને ઘેર ગયા અને હળવે રહીને તે બાઇને વસ્તુસ્થિતિ કહી અને પોતાની સાથે આવવા સૂચવ્યું કરી પણ પૂછપરછ કે રડારોડ વિના એ બાઇ તૈયાર થઈને મહારાજ સાથે ઇસ્પતાલમાં આવી તેના પતિની ગંભીર સ્થિતિ જોઈ ને રડી કે ન કહ્યું પૂછ્યું પતિ સામે અનિમેષ નયને જોતી તે ઉંબરામાં બેસી ગઈ. તેની નાની બાલિકા આનુભાનુ ફરતી રમી રહી છે તે તરફ એનું ધ્યાન નથી, એનું એક માત્ર ધ્યાન પતિ ઉપર જ છે વિવાદપૂર્ણ અને ધ્યાનમગ્ન યોગી જેવો એ ચહેરો જોઈ મહારાજ કહે છે, કે મારી આખો અસ્ત્ર જળથી ભરાવા લાગી, પણ એ મહિલાની નિશ્ચિન્તા ન હોઈ

આખરે તેના પતિને સાડુ થઈ ગયું અને વર્ષો પછી એ દૃપતી કથાક જતા હતા ત્યારે રેલવે 'સ્ટેશન' ઉપર મહારાજનો ભેટો થયો. મહારાજ તેમને બૂલી ગયેલા, પણ એ બને કેમ બૂલે? દોડતા આવી બને પગમાં પડ્યા અને એ દુર્દિનની યાદ આપી બનેને મુખી જોઈ, મહારાજને તે દિવસે આનંદ થયો.

દિલ્હીના સ્ટેશન ઉપર ટ્રેન આવવાને થોડીવાર હતી મહારાજશ્રી એક ઠેકાણે

એસી કાર્ધક ચિત્તન કરતા હતા અચાનક તેમના ધ્યાનમાં વિદ્યેય પડ્યો કોન-પાટવૂતમાં સજ્જ એવા પુરુષને જોઈ સ્ત્રી ફેંકેફેંકે તમાચા લગાવી રહી હતી તેનું સ્વનમ મુખમડગ કોપથી ઘાવઘાવ થઈ ગયું હતું મુખમાંથી 'તુમ નહિ જાનતા હો લેકિન મે ફાઈ સ્ત્રી હું તુમકો નહિ છું કુગી' વગેરે શબ્દોવાદ નીકળે તો એ પુરુષે કાર્ધક છેડતી કરી હથે મહારાજશ્રી કહે છે કે શરૂમાં તો વચ્ચે પડી પુરુષને છોડાવવા મારી મરણ થઈ પણ એ ચરિકા દુઃસ્વ આને પુણ્યપ્રકરેય ભેદ, અતરથી તેને નમન કરી હૂં દૂર જાએ રહ્યો।

હવે તો બનાસકાંઠાનો કેઈ માણસ મહારાજશ્રીને કે તેમના સેવાકાર્યને ન જાણતો હોય એવું કાગ્યે જ બને પણ તેઓશ્રીના શકેઆતના નિવાસકાગની આ વાત છે

મહારાજને ખાડની સખત બધી છે જો બૂલેપૂકે પણ ખાડ મોમાં નાથ તો તેઓ ચોવીસ કલાક પર્યંત આન જળનો ત્યાગ કરે ॥

બેએક વર્ષ પર મેં માંસામાં મહારાજ હારીજ ઊતરી પગે ચાલતા રાધનપુર આવવા નીકળ્યા વચ્ચેના એક મોટા ઘામે અવના લોકોએ જમવાનો આમંત્ર કર્યો, એટલે ત્યાં રોકાયા ભોજનમાં અન્ય સભ્યોની સાથે દોષળ આવ્યા તેમાં ખાડ હતો એવી તો કંઈના કેમ આવે? સજ્જમાનન પણ મહારાજની ખાડની બધીની કંઈના નહીં દોકળાને ટુકડો મોઢામાં ગયો અને છલો ખાડ છેવાની ફરિયાદ કરી પૂછતામાં આવ્યું અને ખાડ નાખેન કે એમ જાણતા મોઢું સાફ કરી મહારાજ લેખા થઈ ગયા જમીડનાર કાર્ધના એટનો પાર ન રહ્યો પણ આમાં

તો બીજું શું થઈ શકે? રાધનપુર પહોંચવા બાકી રહેલો પઢર માર્ધવનો પંથ કાપવા મહારાજ તેવાર થયા મેં માંસાને સમય કાઢવ-કીચડવાગા બારે ખરામ રસ્તા, આવો સભોગમાં મહારાજ ત્યારી પગે ચાલતા રાધનપુર આવવા નીકળ્યા પ્રસાસ અને છુપાથી શરીર ઉપર ઠીંકીક અસર થઈ પાણી પીવાનું પણ નિયમ પ્રમાણે મધ હતું, અધરામાં પૂરુ થેલીમ દશરોર જેટલો મારુ હતો એટલે ખગે તે બર જીવકી મહારાજ પીમે પગે કાઢવ ખૂટતા એકવા સાંધ્યા આરે મામે ગામડાનો એક ધાથી મન્યો મહારાજને તે ઝોગમે નહિ, પણ હગ ભેળને ભોલ્યો 'અરે ટાસા, ટેખાવ છે તો ઉગગિયાત કેમના અને આવડો બધો લોભ શા સાક કરો છો? શરીરનો તો જરા વિચાર કરો! છેકરાઓ માટે એ છુ ભેશુ કરો, પણ અથવા થોમાનના હીમાં માથે કાર ઉપાકી આમ ઉઘાટે પગે હાલો છો છંદીક નો કહેવાય, બહુ લોભ કર્યો નહિ સારો।' આ ઉપદેશ આપી તે બાઈતો આગળ ચાલવા મહારાજ કહે છે, કે 'આ ઉપદેશ સાંભળીને અને હમણે આવ્યું તેને શું જવજ આવ્યું ?'

મહાત્માજી ૧૯૪૪માં જેલમાંથી છેલા છૂટ્યા ત્યારે મહારાજને સેવાશ્રામ બોલાવ્યા રોજ સવારે બાપુ સાથે મહારાજ કૃષ્ણ નાથ કેન્વેક-ચાલ્યા પછી મહાત્માજી સીધા રસ્તા છોડી એક નાળા પાસેથી ઊંચાનીચા પથરા વાળા રસ્તા પર ચાલે મહારાજને થાય કે બાપુ રોજ આવો વિષમ રસ્તો કેમ પસંદ કરે છે? એક દિવસ આ વિષે પૂછી બેસુ બાપુનો જવાબ અર્થ્યો- 'સીધે રસ્તે ઠોણ ચાલવા દે છે?'

‘કોણ ના પાડે છે?’ મહારાજે સાથે પ્રશ્ન કર્યો બાપુએ હસીને કહ્યું ‘જેતરના માલિક એમ ધમ્મ છે કે મારે તેના જેતર માથી ન ચાલવું; તેથી દરરોજ તેનું જેતર આવતા તે રસ્તો છોડી દઈ આમ ફરીને ચાલુ છું’

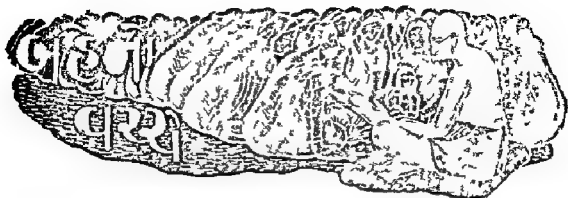
આ સામળી મહારાજ સમસમી રહ્યા મહાત્માજી જેવી મહાવિશ્વતિને પોતાના જેતર માથી ચાલતા અનુકાવનારા પણ પડ્યા છે! આશ્રમમાં આવી મહારાજે આ ચર્ચા ઉપાડી અને સેવાશ્રમના મુખીને બોલાવ્યા મુખીએ કહ્યું ‘એ માણસ સીધી રીતે માને તેમ નથી ગાધીજીની ના છે નહિતર હમણા અમે બધા તેને સીધોદોર કરી દઈએ!’ આ હિસકે રસ્તાને ઉત્તેજન તો કેમ જ અપાય? છેવટ મુધી બાપુને તેના જેતરને છોડી, ફર જ ચાલવાનું રહ્યું, પણ પછી તુરત જ મહારાજે આશ્રમવાસીઓને સાથે લઈ જઈ ન્યાયી એ નવો રસ્તો ફટાતો હતો તે આખા માર્ગના કાટા-ઝાખરા-પથરા વગેરે સાફ કરી ચાલવા જેવો રસ્તો બનાવ્યો આ પ્રસંગ સંભારતા મહારાજ કહે છે ‘કોઈના જીવને ન દુભાવવો એ તત્ત્વ ગાધીજીમાં કેટલું તીવ્રપણે આપી રહ્યું હતું તેનો આ જ્વલત પુરાવો છે’

વીછી માટે રાધનપુર પ્રખ્યાત છે અહીં જેટલું વીછીનું પ્રમાણ આ લેખકે ક્યાય જોયું નથી ઉનાળામાં રોજ પુષ્કળ પ્રમાણમાં બીછી કરવાના બનાવો બને

મહારાજશ્રી રહે છે તે મકાન આમ તો સારું છે છતાં એક રાત્રે મહારાજ એકલા બેઠા રેટિયો કાતતા હતા ત્યારે ન માત્રમ

કયાથી-એક વીછી મહારાજની નીકળી ગાનગ બાવ્યો મહા ઉપર નજર મઈ વીછીને તેમણે ફરવા દીધો થોડું ચાલી મહારાજની સામે તે વીછી સ્થિત પાલ કરતા મહારાજ કહે છે કે ‘એ પીળા રંગના નોછીને જોઈને મને થયું અને કુદરતની અગમ્ય ક્રીવાનો આવ્યો કેટલીક વાર તેને એમ જ દઈને જ્યારે મૂલા બેઠ્યો ત્યારે એક પાનમાં લઈ બહાર મૂકી આવ્યો સ્વજનને વિદાય આપ્યા પછી જેવું થયું તેવું પછી થયું ?

અમારા વિદ્યાર્થીઓએ એકવાર પ્રશ્ન કર્યો મહારાજ, પગના રક્તણ માટે આપ અપે કે જોડા કેમ પહેરતા નથી? આમ ઉભા થયે ફરવામાં કાંઈ મુશ્કેલી જણાતી નથી! જવાબ મળ્યો ‘ત્રીસ વર્ષ પહેલાં જ્યેષ્ઠ કયાકથી ઠપકી ગયેલા ત્યારથી નથી પહેર્યા શરૂઆતમાં તો આવે છે કે નહિ એ અખતરાદિગિએ ચલાવ્યું હવે તો પગ વેપ થયા છે છેલ્લા કોમી હુલ્લડ વખતે અઢવાદમાં પગની થોડી કસોટી થયેલી ઉનાળાના એ દિવસોમાં હામરખાળી સડક ઉપર બપોરથી માંજ મુધી ટહેલતા ફરવાની જ બહારી આવી ત્યારે શરૂઆતમાં પગમાં ફાંફા બેઠવા જેવું થયું, પણ આખરે એ પશ્વ સતી ગયું હવે મુશ્કેલી લાગતી જ પછી શા મટે પહેળ? શરીર માટે જેવ પાડયો તેવું જ તે ખાશે તો એક જ બધી સગવડ ૨

આજે આપણા સમાજમાં સઘનને પોપં એવું કશું નથી આપણે
આપો ઉછેર જ એનો વિદ્યાર્થી છે મ આપને નોંધી પહેલી ચિંતા જ એ હોય
છે કે છોકરા ગમે તેમ કરીને કેમ પરણે જાણી તેઓ મસવાની પડે પ્રજા
પેદા કરતા યશ જાય છેકરીએ હેય તો તેમને મહેલામાં પહેલી સગવડ
પરાણાવી દેવામાં આવે છે ને તેમનાં નિમિત્તે કયો વિચાર કરવામાં
આવે નથી વિષયનો વધિ જમણવર અને ચત્રમ જીવન લાખી વેદન થી
મરેલી હોય છે એવું વિવાહ પહેલાં જીવન તરે જ મુદ્દસ્તાશ્રમ એમાં
અગાઉનો સ્વેચ્છ ચાર ચોટ જ રહે કે નાંખવારો ન સામાજિક મૌજથી જ એવી
રીતે ગોઠવેલા હોય છે કે માણસને વિષયવાનનાને તૃપ્ત કરવો પૂરેપૂરે
અપકાશ મળી રહે જો સહિત અપણ પર રાણે ફકવામાં આવે છે એમ
કહી શકાય તો નાકિય પગ વિષય સન ને પ્રદીપ્ત કરનાર હોય છે છેલામાં
છે હ સાહિય તો લાભગ એમ જ રીખર છે કે વિધ્યમેવન એ સર્વ છે
અને મ પૂર્ણ મયમ જ પાપ છે

આવી સ્થિતિમાં વિષયવાન ને વિરોધ લગભગ અશક્ય નહીં નો
અપરો મની ગયો જ એમાં કરી નવઈ ૭ મર્ગ? એમણે ને મયમ દ્વંદ્વ ન તત્તિ
નિયમ: એ સાંધી જવારે છાં અને ડડ રામરેલી અને મિનકુત નુકસ ન
ન કરનારી રીત હોય નો આપણે સામજિક આંશ અને વાનાવરણ મફલવા
રહ્યા એ ધરેલુ ધ્યાર સિદ્ધ કરવાનો અક જ કરે એ કુ કે જેમને મયમ
મર્ગ પર બારથા હેય અની વ્યક્તિએ એ જાને શરૂ જાન કરવી જન આવજગ
અર્ધા રાખીને વનાવરણ રર અસર પાડી મને જો છે કે અમન ન દે
મે અગાઉ ચર્ચેલી વિવાહની કલ્પના આરેમાં ભારે મહત્વની છે એ
કલ્પના ભરાબર સમજાય તો પૂરેપૂરું માનસિક પરિવર્તન થઈ જાય એ
કલ્પના માત્ર મૌલિક ગણીમાં વ્યક્તિએને માટે જ નથી એને મનુષ્યના નિના
ધર્મ તરીકે જર્ણવમાં આવેલી કે એનો ભગ મનુષ્યે ને મનુષ્યકોમિતી નીચે
ઉતારે છે, અણુમંત્ર થ માગકો સવન વધતા વ્યક્તિઓની રરપરા, અને

સરજનહારને જવાબદાર એવા નીતિમાન પ્રાણીના પદમાથી મનુષ્યનું પતન એ રૂપે એ ધર્મના સગની સજા તત્કાળ થાય છે કૃત્રિમ ઇલેજો દ્વારા સંતતિનિય મન કરવાથી તથા આપનાર બાળકોની સખ્યાનું અસુક અશે નિયમન જરૂર કરી શકાય છે અને સાધારણ સંપત્તિવાળા માણસો બહુમતે ટાળી શકે છે. પણ એનાથી બચ્ચિને તેમ જ સમાજને જે નૈતિક હાનિ થાય છે તે પાર વિનાની છે. એક તો જેઓ વિષયતૃપ્તિને અર્થે જ સભોગ કરે છે તેમની જીવન વિષેની આખી દૃષ્ટિ જ બદલાઈ જાય છે એવા લોકોને મન વિવાહ એ પવિત્ર વસ્તુ મંદી જાય છે જે સામાજિક આદરો અત્યાર કુપી અમે વા ધન તરીકે મદામૂલા મનાયેલા હતા તેમા મૂલ્યપરિવર્તન થઈ જાય છે. જેઓ વિવાહ વિષેના જૂના આદરોને વહેમ ગણી કાઢે છે એવાના મન પર તો આ ઠક્કીસની ભાર્યે જ કશી અસર થશે મારી દલીલ તો એવા લોકોને જ ઉદ્દેશીને છે જેઓ વિવાહને પવિત્ર વસ્તુ માને છે અને સ્ત્રીને વિષયતૃપ્તિનું સાધન નહીં પણ મનુષ્યની માતા અને તેની પ્રજાના સદાચારી રક્ષક ગણે છે

મારા સાથીઓના અને મારા સયમપાલન પરથી મારો અનુભવ અહીં આપેલા વિચારનું સમર્થન કરે છે વિવાહની પ્રાચીન કંપના એ જે બાળ્ય રૂપે નવેસર જોઈ તેમાથી એ વિચાર અતિશય દૃઢ બને છે મારે મન હવે વિવાહિત જીવનમા પ્રદ્યયર્થ એનું સ્વાભાવિક અને અનિવાર્ય સ્થાન લે છે અને લગ્ન એ જેટલી સારી વસ્તુ છે એટલી જ આ સયમ સારી વસ્તુ બની જાય છે સતતિનિયમનની બીજી કોઈ પદ્ધતિ તકામી જણાય છે અને એનો વિચાર જ ન કરવો એમ એ એમ લાગે છે જનને દ્રિયનું એકમાત્ર અને બાક્ય કાઈ પ્રભોત્પત્તિનું જ છે એ વિચારે એક વાર સીપુરુષના મનમા જડ થાકી કે પછી તેઓ વીર્યહાનિને અપરાધરૂપ ગણશે અને એથી પુરુષ અને સ્ત્રીના મનમા જે વિકારો પ્રદીપ્ત થાય છે તેને પણ કીમતી શક્તિનો દુર્બ્યય કર્યાના શુનો માનશે. હવે સહેજે સમજાયે કે પ્રાચીન કાળના જ્ઞાનકોએ વીર્યની શક્તિને આટલી બધી બારે કેમ ગણી છે અને એ શક્તિનું સમાજના હિતને અર્થે કોયામા કોયા પ્રકારની શક્તિમા કપાતર કરવું જોઈએ એમ બાર હાથને કેમ કહ્યું છે. તેઓ હિંમતભરે કહે છે કે જે પુરુષે કે સ્ત્રીએ પોતાની વાસના પર અપૂર્ણ અંકુશ મેળવ્યો છે તે પોતાના આખા શારીરિક, માનસિક અને આધ્યાત્મિક જીવનને બળવાન બનાવે છે, અને બીજા કેઈ પણ સાધનથી જે શક્તિ ન મળી શકે તે મેળવે

આવા પ્રખર પ્રદાચારીઓના જીવતા નમૂના મળ્યા કે કોઈ એવા મળતા નથી, એથી વાચક અસ્વસ્થ ન થાય આપણે જે પ્રદાચારીઓ આજે આપણી આસપાસ જોઈએ છીએ તે બહુ જ અધૂરા નમૂના છે તેઓ બહુ બહુ તો સાધકો હોય છે ને તેમણે મન પર નહીં પણ શરીર પર અંકુશ મેળવ્યો હોય

છે, તેઓ 'નિરાહારી' થયા હોય છે પણ તેમનો 'રસ' ગયો નથી હોતો તેમને લાલચ કદી રપશ' જ ન કરી શકે એવી તેમની સ્થિતિ થઈ નથી હોતી એનું કારણ એ નથી કે પ્રજ્ઞચર્યનું પાલન એનું બધું આકડું છે સામાજિક વાતાવરણ તેમની સાથે છે અને જેઓ ખરા કિલથી પ્રયત્ન કરે છે તેમના મોળા ભાગના કામવિકારને પીળા વિકારોથી નોખો માને છે, જ્યારે વસ્તુતઃ આ સાધના નફળ ત્યારે જ થાય જ્યારે મનુષ્ય ઉપર જે વિકારો હુમલો કરે છે તે સર્વને છૂતવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવે પ્રજ્ઞચર્યનું પાલન સામાન્ય સ્ત્રીપુરુષને માટે અશક્ય નથી એ ખરું, પણ કોઈ એમ ન માનવું જોઈએ કે સામાન્ય કોમિનો વિદ્યાર્થી વિજ્ઞાનની અમુક શાખામાં પારંગત થવા માશે તેને જેટલો પ્રયત્ન કરવો પડે તંતો કરતા પ્રજ્ઞચર્યની સાધનામાં કંઈ એછો પ્રયત્ન કરવો પડે છે એવી કહ્યું છે એવા પ્રજ્ઞચર્યની સાધના એ છૂવન શાખામાં પારંગત થવાની સાધના છે

‘અરેરે મોહ! તને ધિક્કાર છે!’

કોઈ એક ગામમાં હરિજનવાસમાં એકથક હતા, તેથી રસોઈ માટે મોટી ચૂલ બનાવી હતી લોકો જમી રહ્યા પછી ચૂલનો દેવતા ઓઢવાઈ જઈ રહ્યા રાખ હતી સંધ્યાકાળ પછી અસ્મરમાં ત્યાં ભનૂંહરિ મહારાજ આવી ચડ્યા શિયાળાની ઋતુ અને રાતનો વખત હોઈ પોતાની પાસે ઓઢવાનું સાધન ન હોવાથી ચૂલની રાખ ભીની જોઈ તેઓ તેમાં જ સૂઈ ગયા પાસે હરિજન વાસમાં એક હરિજન દાક પી નશામાં ગમે ત્યાં પડી રહ્યો હતો, તે મધ્ય રાત્રે પોતાને ઘેર આવ્યો અને બારણું ઠોકવું શી યોથી ‘તું દરેકો જ મેં ટોમોટો આવે છે દાક પીએ છે, કમાતો નથી, તેથી આવે તો બારણું ઉઘડવાની નથી ભનૂંહરિ જેવા શબ્દ સિવાય તેની રાહીઓને બાબુ, તો તું તારા વિના મારે નહિ આતો?’ આમ નિરશ્ચારના વાક્યો સાંભળતા છતાં હરિજને વારંવાર તેને બારણું ઉઘાડવા આજીજી કરવા માડી તે સાંભળી ભનૂંહરિ મહારાજે વિચાર કર્યો કે ‘અરેરે મોહ! તને ધિક્કાર છે! કે મુઝેજ સ્ત્રીના આગ્રહ મહેલો છતાં આ હરિજન તેની હજી આજીજી કરે છે!’

૧૬ છતાં મેં મંજારનો મોહ છોડી સંન્યાસ લેવો કામ રમત છે?

આ સળથે શ્રી શકરભગવાન કહે છે, કે

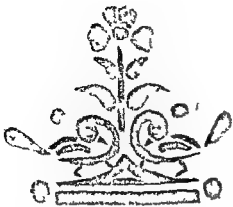
અમ ગાંવત ખનિત મુઝ દશનનિહીન બાલ તુડમ્.

પૃદો વાનિ ગૃહીતના હડ તદપિ ન મુઝય પારાપિડમ્ ॥

અર્થ ‘સરીર મગી મુઝ’ મણ વેળા વાળવાણું ચર્ષ મુઝ, મોહુ દાંતરદિત થયુ રહ છતાં બાહરી લઇને ચાને છે તોજી મનુષ્ય અશક્ત પી પિડને (છવનનૃપ્તિને તથા વિપવનૃપ્તિને) છોડી દેતો નથી.

કર્મહીન સ્વર્ગની કિમત શી ? -

કનુભાઈ નાગ પટેલ

કુનજી સમયન એક વાત છે કુરુક્ષેત્રમાં મુદ્દગત નામે એક રાજાનું પૈતાના પરિવાર માથે રહેતો હતો અને કપેત્ર તથા પોતાના કુટુંબનું ભરણપાલન કરતો હતો. એટલે કે યોદ્ધામાંથી બાજુ પડે જાય ત્યાર પછી જે કાર્તીકેયક, દ્રુપદ તથા રાજા નંદન વીણી લાગી તેમાંથી પાંચ દિવસે એક વખત તેઓ ભોજન કરતા હતા.

એવામાં એક દિવસ મહર્ષિ દુર્વાસા મુદ્દગવને ઘેર અતિથિ બન્યા. મહર્ષિ દુર્વાસાને પોતાને ઘેર પથારી બેઠાને જરા પણ મૂંઝાયા મિવાયા મુદ્દગવે તેમનું ભાવપૂર્વક સ્વાગત કર્યું. પછર દિવસ સુધી કપોતવૃત્તિ કરીને પોતે જે માંથ થોડું બનાજ એકઠું કરી ગઈઓ હતો તેની રમોઈ ફરી મહર્ષિ દુર્વાસાને જમાવ્યા બધુ બનાજ તેમાં વપરાઈ ગયું.

આમ છતાં જરા પણ વિચલિત થયા વગર બુધ્ધિ એટલે સુધી તથા નૈના કુટુંબે ત્રીજા પદર સ્થિત બનાજ બેગુ કરવામાં ગાળ્યા સોળમાં તેમને મરુતે ફરી પથારી ફરી બધુ બનાજ તેમને જમાડવામાં વપરાઈ ગયું. પરંતુ એક મહિનાના ઉપવાસે સોળા છતાં બધાનાં મોં ઉપર પહેવાના જેવી જ શાંતિ વ્યાપેલી હતી. આમ લાગ લાગતું છે.

પથવાડિયા સુધી મહર્ષિ દુર્વાસા આવ્યા, અને મુદ્દગત તથા તેના કુટુંબે કપોતવૃત્તિથી એકઠું કરેલું બનાજ તેમને જમાડવામાં વપરાઈ ગયું. ત્રણ ત્રણ મહિનાના નોકોરડા ઉપવાસે બધાની કાયાને તો ક્ષીણ કરી નાખી પરંતુ તેમના મન ઉપર એની જરા પણ અસર ન થઈ. અસતોષ બચવા કચવાટની આછી રેખા પણ કોઈનાં મુખ ઉપર ન આવી.

એવા આ ગરીબ કુટુંબની સત્યનિષ્ઠા તથા ધર્મરાયણનાની કીર્તિ કેટલું સ્વર્ગ મુરી પહોંચ્યાં મુદ્દગતની આવી અવોકિત તત્ત્વચર્ચાથી પ્રસન્ન થઈને, તેને સહેલે સ્વર્ગમાં લઈ આવવા માટે દેવોએ વિમાન સાથે એક દેવદૂતને મોકલ્યો.

પૂર જેવા ધક યાથી દેવી વિમાન એવા દિવ્ય વિમાનથી જરા પણ અજાણ્યા મિત્ર, મુદ્દગવે વિમાન લઈ આવનાર દેવદૂતને કહ્યું.

‘દેવોની કૃપા મોરો કાર કિતરી એ મારું બહોભાગ્ય છે. પરંતુ જે સ્વર્ગમાં મને લઈ જવા માટે આપ આયા છે, તે સ્વર્ગમાં શુદ્ધદોષોથી મહેરમાની કરીને, મને વાકેફ કરો તો મારું.’

દેવદૂત — સુખવ! તમારી નમ્રતા બહેનર પ્રશન્નીય છે. સ્વર્ગમાં માત્ર આપતા જેવા તેજસ્વી તથા ધર્મનિષ્ઠ મહાપુરુષો જ દાખલ થઈ શકે છે. અધર્મીઓને માટે ત્યાં સ્થાન નથી જે જે સુખોને માટે પૃથ્વી પર લોકો તપશ્ચર્યા કરે છે, એ બધા સુખો સ્વર્ગમાં હરેકને વગર અપાને મળે છે. અધર્મ

વાસીઓની એક પણ કામના અપૂર્ણ રહેતી નથી દુકંભા પૂરતી કર્મ-ભૂમિ છે, અને સ્વર્ગ ભોગભૂમિ છે ”

“આ તો આપે સ્વર્ગના ગુણોનું જ વર્ણન કર્યું” મારે તો તેના દોષ પણ બતાવવા છે ” મુગલે દી ગ્રામકુપૂર્વક પૂછ્યું

દેવદૂતે કહ્યું. “સ્વર્ગમાં અનુભવ પોતે કરેલા સુક્રમેના દુઃખ જ માત્ર ભોગથી ગળે છે કર્મ કરી શકેના નથી આથી વખત જતા તેના કરેલા કર્મોના દુઃખ ખીમ ધીમે ઓછા થતા બંધ છે અને બં રીતે નહિ કરેલા કર્મોના દુઃખની સમાપ્તિ થઈ જતા તેને સ્વર્ગ માયા પાછા પૃથ્વી ઉપર આવવું પડે ॥ આ રીતે જ્યારે તે પૃથ્વી પર પાછો આવે છે ત્યારે, મોઢને વશ થવાના કારણે તેનું જ્ઞાન પણ નાશ પામ્યું હોય છે અને તેથી

દરી સુક્રમ કરવાની શક્તિ પણ તેનામાં રહેતી નથી ”

આ સામગ્રીને સુદગલ હાથ ભેડીને બોલે. ‘દેવદૂત’ આપના દેવોએ મારા ઉપર જે કૃપા કરી છે, તે માટે હું તેમને સદાનો ઝણી છું પરંતુ જે સ્વર્ગમાં કર્મ કરવાની સ્વતંત્રતા નથી, તથા જ્યાં માત્ર પોતે કરેલા સુક્રમેને વગવી ખાવાનો જ ધંધો કરવાનો છે, એવા કર્મહીન સ્વર્ગમાં આવવાની મારી લેશમાત્ર ધ્રુષ્ટા નથી અને તો મારી આ પૃથ્વી જ ખ્યારી છે, કે જ્યાં મને મારી ઇચ્છાનુસાર સારા કાર્યો કરવાની સ્વતંત્રતા ॥ અને એમ છતાંય જો મારે સ્વર્ગમાં આવવું જ પડે તો આશ્ચર્ય કાર્ય કે પછી જ્યારે મારું આશુભ્ય પૂરું થશે ત્યારે આવીશ ત્યારે તો નહીં જ

સાચો જ્ઞાની

એક રાજાને જ્ઞાન મપાડન કરવાની ઈચ્છા હતી તેણે સામન્ય કે વિદેહ દેશના રાજા જનક રાજા છે પરંતુ સહા આતી કે કુટુંબવાળા છે, રાજ્ય ભોમવે છે તે રાજા કેમ દરી? એમ વિચરી પરીક્ષા કરવા નિશ્ચય કરી અને જનક મહારાજાને પત્ર લખ્યો કે ‘અમુક દિવસે તમારા રાજ્ય ઉપર હું આજ સદા આગતાર છું’ તે આવેનો પત્ર પ્રધાને જનક મહારાજાને વચ્ચેનો તેમાં લખેલું હતું કે ‘મને તો સદાઈ નિત્ય મને રાજ્ય મોખી રેવું અગર સહવા રોય ર થતું’ આ સામગ્રી જનક રાજાએ જવાબ દીધો, કે ‘આવવા દો, આપને રાજ્ય મોખી હઈશું’ મુદત થયે પેસે રાજા નકાજ લઈ આવ્યો પ્રધાને મારાખી કરી કે ‘જો આપ આગા કરો તો હું સહુ’ તેને પછી ના કરી ઇચ્છા રાજ્ય માટે સહુ દેવ જ નહિ એટલે અવનાર રાજાએ વગર સહાઈએ દેશને કબજે લીધેલ આ જોઈ પ્રધાને જનક મહારાજાને કહ્યું ‘નસી જતુ દેવ તો છે’યે સાચ છે, જાકા એ રાજા આપને મારી નાખવા આવે છે મહારાજાએ ઉત્તર આપ્યો ‘હું છગિર નથી તો મારગે કેને?’ આ રીતે સત્તરમા અઢતારદિન અને રાજ્ય વગેરેમાં મમતારહિત ભેદ અવેનો રાજા સામ્યજઠકવત્ પ્રખ્યાત કરી મોત્યા ‘આપ જાની હોવાથી આપને બવ દાર તમકુર્વક છે કે ર અરહિત છે તેની પરીક્ષા કરી આપને શુક કરવા મે થત કરેવે છે તો મ મ ઉપર અનુગ્રહ કરો હું આપને સ્વર્ગે આવશે છું’

ઈશ્વરનું દર્શન

મુકુલભાઈ

એક વાર એક સાધુ પુરુષ પાસે એક માણસ આવીને કહેવા લાગ્યો : “મહારાજ, આપ મહાત્મા છો તેથી કૃપા કરીને આપ મને ઈશ્વરનું દર્શન કરાવો ઈશ્વર કયા છે ?”

સાધુપુરુષે એક કાગળની ચબરખી પર લખીને પેલા માણસ સામે તે ધરીને પૂછ્યું “બોલો, આ ચબરખીમા શું લખ્યું છે ?”

પેલો માણસ બોલ્યો “ઈશ્વર.”

પછી સાધુપુરુષે પૂછ્યું “તમને સૌથી વહાલી ચીજ કઈ છે ?”

માણસ બોલ્યો “મને વહાલામા વહાલી ચીજ જરજમીન અને ખેરીછોકરા છે.”

સાધુ પુરુષ કહે “ઠીક, તમારી પાસે હાલ કીમતી એવી કઈ ચીજ છે ?”

પેલા માણસે ખીસામા હાથ નાખી સોનાનો કકડો કાઢી તે બતાવીને કહ્યું “મહારાજ, હાલ તો મારી પાસે આ કીમતી સોનાનો કકડો છે”

સાધુપુરુષે તે હાથમા લઈ પેલા કાગળ પર મૂકીને પૂછ્યું “બોલો, હવે તમને અહીં શું દેખાય છે ?”

માણસ બોલ્યો “બીજું શું ? સોનું જ દેખાય છે !”

સાધુપુરુષ કહે “ભાઈ, જેમ આ કાગળ પર પહેલાં કશું ન હતું ત્યારે ઈશ્વરનું નામ તમે વાચી શકતા હતા પરંતુ તેના ઉપર આ તમને કીમતી લાગતી ચીજ મૂકી, એટલે ઈશ્વરનું નામ તેની નીચે ઠકાર્થ ગયું ! એ જ રીતે જ્યાં સુધી તમારા આત્મા પર આ જગતની ક્ષણભ્રમી તુચ્છ વસ્તુઓની પ્રીતિનો કાટ ચડી ગયો છે. ત્યાં સુધી તમને તમારામા વસેલા ઈશ્વરનું દર્શન કયાથી થાય ? જેમ પિત્તાળ જેવી કોઈ ધાતુની વસ્તુ નકામી પડી રહે તો તેના પર કાટ ચડી જવાથી તે મૂળ વસ્તુ દેખાતી નથી, તેમ આપણા હૃદય પર કાટ ચડી જવાથી ઈશ્વરનું દર્શન કરવા માટે મનને નિર્મળ કરવું જોઈએ, સ્વચ્છ રાખવું જોઈએ”

ધર્મ એક જ છે-પ્રેમનો

ત્રીજામાં જ નથી મઠી દબર વર્ષ પહેલાં પ્રત્યે (૪ મ ૫ ૧૬૪ થી ૬ સ ૫ ૩૭૬) નમે એક જાની પુરુષ સર્વ મર્ષા, એમો સંજ રાજ્યના શેઠા સગડી અમલદાર દલા એમના પ્રેમધર્મ ઉપરના કેન્દ્રાક મુદતવના વચનો નીચે ઉતારી છે.

ઈશ્વરની ઇચ્છા એવી છે કે હોડો એક બીજા ઉપર પ્રેમ અને ઉપકાર કરે

હોડો એકબીજાનો દ્રેષ અને અપકાર કરે એવી તેની ઇચ્છા નથી શાથી? કારણ તે પોતે સૌ ઉપર પ્રેમ રાખે છે અને સૌનું મહુ કરે છે

ઈશ્વરની ઇચ્છા અને આજ્ઞાનું પાલન કરવું હોય તો શું કરવું? સૌ માણસો અને ઈશ્વર ઉપર પ્રેમ કરવો.

અમાધૂષી અને અપ્રકૃત શી રીતે પેદા થયા? હોડોએ એકબીજા ઉપર પ્રેમ ન કર્યો એટલે એ પેદા થયા ચોર પોતાના ઘર ઉપર પ્રેમ રાખે છે અને બીજાના ઘર ઉપર નથી રાખતો, તેથી તે પોતાના ઘરના લાભ ખાતર બીજાના ઘરમાથી ચોરી કરે છે ખુની પોતાના દેહ ઉપર પ્રેમ રાખે છે, અને બીજાના શરીર ઉપર નથી રાખતો, તેથી તે પોતાના દેહના લાભ ખાતર બીજાના દેહનું ખૂન કરે છે. - દરેક અમલદાર પોતાના કુટુંબ ઉપર પ્રેમ રાખે છે અને બીજાના કુટુંબ ઉપર નથી રાખતો, તેથી તે પોતાના કુટુંબના લાભ ખાતર બીજાના કુટુંબોનું રોષણ કરે છે શબ પોતાના દેશ ઉપર પ્રેમ રાખે છે અને બીજાના દેશો ઉપર હુમલો કરે છે ને માણસ બીજાના ઘરને પોતાનું ઘર માને તો કેણુ ચોરી કરે? ને માણસ બીજાના દેહને પોતાનો દેહ માને તો કેણુ ખૂન કરે? ને માણસ બીજાના કુટુંબને પોતાનું માને તો કેણુ રોષણ કરે? ને બધા જ બીજાના દેશોને પોતાના દેશ માને તો કેણુ હુમલો કરે? ... એટલે જ્યારે બધા એકબીજા ઉપર પ્રેમ કરશે ત્યારે શાંતિ થશે, અને જ્યારે બધા એકબીજા ઉપર દ્રેષ

કરશે ત્યારે આ અધાધૂધી અને આફત પ્રવર્તશે

એક માણસને મારવો એ ખોટું છે અને તેને મારે એક મૃત્યુદંડ થવો ઘટે. એ જ પ્રમાણે, દસ માણસને મારવા એ દસગણુ ખોટું છે, અને તેને દસ મૃત્યુદંડ થવા ઘટે. અને સૌ માણસોને મારવા એ સોગણું ખોટું છે, અને તેને સો મૃત્યુદંડ થવા ઘટે. આમ સૌથી મોટો ગુનો તે કોઈ દેશ ઉપર હુમલો કરવાનો છે અને જે એમ કરે છે તેને કરી સજા થતી નથી એ પરાખર છે?

હુનિયાનાં અનિષ્ટોમા મોખા કયા છે? મોખા દેશો નાના દેશો ઉપર હુમલા કરે મોટા કુટુંબો નાના કુટુંબોની ખવેલ કરે, ખગિલા હુખળને લૂંટે ધણા થોડા ઉપર જીવમ ગુજારે, બુદ્ધિશાળી મદ્યબુદ્ધિને ઠગે કેવલ વર્ણ નીચ વર્ણનો નિરંજન કરે એ જગતના મોટામા મોખા અનિષ્ટો છે

જ્યારે લશ્કર દૂર કરે છે ત્યારે પાશ

વગરના વાસ, તીર, ધનપતાકા, તબૂઓ હથિયાર, દાસ અને તલવારની મૂઠો ભાગી જાય છે અને સડી જાય છે અને પાછા આવતા નથી - અસંખ્ય થોડાઓ અને બળદો દહપુદ્ધ રૂંધે ભીપદે છે અને સુકાઈને પાછા ફરે છે, અથવા મરી જાય છે અને ઠલી પાછા ફરતા જ નથી તો પછી સરકાર લોકોને આટલી બધી તક અને લાભથી શા માટે વંચત કરે છે? જવાબ એવો આપવામા આવે છે વિજેતાની કીર્તિની અને વિજય દ્વારા મળતી સપત્તિની મને લાલસા છે અને એટલા માટે હું આ કડુ છુ પણ જ્યારે આપણે વિજયનો વિચાર કરીએ છીએ તો જણાય છે કે એ કોઈ પણ રીતે ઉપયોગનો નથી આપણે વિજયદ્વારા મળતી સપત્તિનો વિચાર કરીએ ના જણાય છે કે જે ખોયુ હોય છે તેની પણ પૂર્નિ એ કરી શકે એમ નથી

ધર્મ એ જ છે પ્રેમનો

ગ્રોડનરિંગ્સ સંપર્ગગ્રંથ ૧૮૫૩માના અધ્યાયક ચોથ સિયામ કપાળના લેખમાથી તારીને (અનુ. ૮ તારખ)

આપનું લવાજમ પહોચ્યું નથી

ધણા ખરા ગ્રાહકોએ 'પારાબાપુ'નું ૧૯૫૪નું લવાજમ વેળાસર મનીઓર્ડરથી મોકલી આપ્યું છે આપનું લવાજમ હજી સુધી મળ્યું નથી એટલે નમ્ર વિનંતી છે કે ૧૯૫૪નો આ પહેલો અઠક મળતા તરત મનીઓર્ડરથી મોકલી આપો આપનો કંઈ પત્ર નથી એટલે માનીએ છીએ કે આપ ગ્રાહક તરીકે ચાલુ રહેતા તો ધનિષ્ઠો છો પણ બીજા કામમા લવાજમ મોકલવાનું રહી ગયું હોય છે આમ સમજી આપને ગ્રાહક તરીકે ચાલુ રાખી નવા વર્ષનો પહેલો અઠક મોકલ્યો છે બી પી થાં મોકલના ધણે વિવ્રમ થાય છે એટલે જ આપને મનીઓર્ડરથી મોકલવા લખ્યું છે અમ છતાં અપનું લવાજમ માર્યાની આખર સુધીમા નહીં મળે તો આપને બીજે અઠક બી પી થાં મોકલાયે જે સ્વીકારી લેવા વિનંતી છે આશા છે આપનો પૂરો સહકાર અમારા આં કાર્યમા મળશે

આફ્રિકાના ગ્રાહક બધુઓ પણ લવાજમ મોકલવામા બહુ ટીક કરે છે તેઓને પણ વિનંતી છે કે આ અઠક મળે તરત જ ૧૨ શિં. પોસ્ટલ ઓર્ડરથી નીચેના સરનામે રવાના કરે

'PYARABAPU' RUPAYATAN, JUNAGADH, (Sagarashtra Ind)

સંપનો મહામંત્ર

ક. ના. ૫૮૫

બિલાહ પશુ પરસ્પર રાગ અને સપથી રહે

સેકટો વખે પુરાણી આપણી સચુકા કુટુંબની પ્રથા દિવસે દિવસે તુટતી બધ છે પુત્રને પિતા સથે તથા બાઈને બાઈ સાથે નથી ફાવતુ હરેક પોતપોતાના ઘરમા એકલા અને સ્વતંત્ર રહેવા ઇચ્છે છે અને તેનો દોષ એકબીજાના સ્વભાવ ઉપર ઢાળે છે

બધા માણસોના સ્વભાવ એક સરખા નથી હોતા એ વાત સાચી છે પરંતુ એક સરખા સ્વભાવ ન હોય તો સાથે ન જ રહી શકાય એ દલીલ બરાબર નથી માણસ ઇચ્છે અને તે સાટે પ્રયત્ન કરે તો પોતાના સગાસનેહીઓની સાથે રહેવામા જરા પણ વાધો ન આવે આ બધે બપાનમા એક સુદર લોકકથા પ્રચલિત છે તે હરેકે હૃદયમા ઉતારવા જેવી છે

સત્તરમી સદીની વાત છે એ વખતના ત્યાનજ સુખ્ય પ્રધાન ઓ-ચો-સાનનું વિશાળ કુટુંબ પોતાના સપ અને મેળને માટે દેરાબરમા પ્રખ્યાત હતું ઓ-ચો-સાનના કુટુંબમા નાનામોટા મળીને એક હજાર કરતા પણ વધારે માણસો હતા આ બધાય સાથે રહેતા અને જમતા પણ સાથે જ આ કુટુંબ સપ તથા મેળ માટે લોકો એટલે સુધી કહેતા કે ઓ-ચો-સાનના ઘરના ફૂલના

ઓ-ચો-સાનના કુટુંબના સપ તથા મેળની આવી જ્ઞાતિ તે વખતના ત્યાનના રાજા યામાતો સુધી પહોંચી આવા સપીલા તથા પરસ્પર પ્રેમવાળા કુટુંબને નબંદે નોવા તથા તેના સપ અને પ્રેમનું મૂળ કારણ બંધુવા રાજા યામાતો એક વખત વૃદ્ધ પ્રધાન ઓ-ચો-સાનના ઘેર પહોંચ્યા રાજાને પોતાના ઘેર પધારેલા ભેઈને ઓ-ચો-સાને તેમનું બાવ બીવ સ્થાગત કર્યું અને તેમને એક કુદર આસન ઉપર બેસાડ્યા

એકબીજાના કુશળ સમાચાર બણ્યા પછી રાજા યામાતોએ વૃદ્ધ ઓ-ચો-સાનને કહ્યું, 'તમારા વિશાળ કુટુંબના પ્રેમ તથા સપ વિશે અનેક વાતો મારા સાબળવામા આવી છે એક હજાર કરતા પણ વધારે માણસોવાળા આપના કુટુંબમા પરસ્પર આવેા સુદર પ્રેમ તથા સપ રી રીતે સચવાઈ રહે છે તે બંધુવાની મારી ઇચ્છા છે

કુદાવરથાના કારણે ઓ-ચો-સાન વધારે વખત વાત કરી શકતા ન હતા એટલે તેમણે પોતાના પ્રબોધ પાસે કાગડ તથા કલમ મગાવી અને પોતાના મૂળતા દ્વારે ભગભગ સો શબ્દો લખીને રાજા યામાતોની સાથે એ કાગડ ધર્યો

કાગડ વાચીને યામાતોના આશ્ચર્યને પાર ન રહ્યો કાગડમા માત્ર એક જ શબ્દ 'સદનશીલતા' મો વાર લખ્યો હતો

રાજને આશ્ચર્યચકિત થયેલા નોંધેને વૃદ્ધ ‘સહનશીલના’ના આ મહામત્રે જ અમને
 ઓ-ઓ-સાને મૂજતા સ્વરે કહ્યું, “મહારાજ! એકતાની મજબૂત સાકળમાં બાધી રાખ્યા
 મારા આ વિશાળ કુટુંબના સંપ તથા પ્રેમનું છે. આ મહામત્રના જેટલા નાપ જ પીએ
 રહસ્ય બસ આ એક જ શબ્દમાં રહેલું છે, તેટલા ઓછા છે

એક છોકરો નીસ-બાવીસ વર્ષનો હતો. તે જિજ્ઞાસુ હોવાથી એક મહાત્મ
 પાસે દરરોજ સમાગમ માટે જતો હતો. એક દિવસ અમુક વિષય પૂરે થતા વા
 થાય તેમ હતી, તેથી મહાત્માએ તે પૂરે થાય ત્યારે જવા કહ્યું છોકરો બોલ્યો
 ‘હું ઘેર ન જાઉં ત્યાં સુધી કોઈ ખાશે નહિ’ આ સાબળી મહાત્મા મન
 હસ્યા તે છોકરો પ્રસંગોપાત્ત એવું જ કહેતો, કે ‘મારા ઉપર મારી સ્ત્રી, માબા
 વગેરેનો ઘણો પ્રેમ છે અને તે એવો છે કે મારા વિના તેમને ચાલે જ નહિ.
 એક વખત મહાત્માએ કહ્યું. ‘બાપ! દુનિયામાં કોઈ કોઈનું નથી’ છોકરે
 બોલ્યો. ‘બીજે કેકાએ ગમે તેમ હશે, પણ મારે ત્યાં એવું નથી’ મહાત્મા કહે
 ‘પરીક્ષા કરવી છે’ છોકરો કહે. ‘હા’ મહાત્મા યોગી હતા, તેથી તે છોકરાં
 તેમણે એવી ક્રિયા શીખવી કે જે કરવાથી ચરવા જેવી સ્થિતિ થઈ જાય, એ
 જોનાર સૌ કોઈને પણ લાગે. ઘેર જઈ તે ક્રિયા છોકરાંએ અજમાવી, તેથી ઘરન
 સો માણસો ગભરાયા. જ્યારે તેઓએ છોકરાંને પૂછ્યું, કે ‘તને શું થાય છે? ત્યારે
 લયડતે અવાજે તે બોલ્યો, કે ‘હું મરી જાઉં છું’ પુત્રનું આવું હૃદયભેદક
 વચન સાબળી ગદ્ગદ કંઠે મા બોલી, કે ‘હીકરો જીવે અને હું મરું’ તો સાડુ.
 અને તે જ પ્રમાણે બાપ તથા સ્ત્રી વગેરેએ કહ્યું અને સઘળું કુટુંબ રડવા લાગ્યું
 છોકરાંએ કહ્યું ‘રડવાથી શું થશે? મહાત્માને બોલાવો. એ કહાવ્યું હતાજ કરશે.
 તે પ્રમાણે મહાત્મા આવ્યા અને બોલ્યા : ‘બંધે તેમ નથી’ ત્યારે તેમણે કાલા
 વાલા કર્યાં. પછી મહાત્માએ એક વાડકીમાં પાણી મંગાવ્યું; તે છોકરાના માથ
 પર ફેરવી ઉતારીને કહ્યું ‘હવે બસ આ પાણીમાં આવી જ આ પાણી જે
 પીશે તેના શરીરમાં તે બસ જશે અને તે મરશે અને છોકરો જીવશે,’ ત્યારે
 મા બોલી : ‘મને તો બેચાર હીકરાઓ છે હું મરું’ તો તેમની શી વલે યાજ? ‘
 એમ સૌ સગાએ બહાના કાઢ્યા પછી તે બધાએ મહાત્માને વિનવતી કરી
 ‘મહારાજ! આપનું શરીર પરીપકાર માટે છે માટે આપ જો પીશે તો આપની
 પાછળ સમાધિ બાપીશું, બડારો કરીશું અને સારી રકમ ખર્ચીશું’ આમ
 કહી પલું કરગર્યાં.

મહાત્માએ છોકરાંને કહ્યું : ‘તારે માટે સગાઓનો કેટલો પ્રેમ છે તે જોયો? ‘
 છોકરો સંસ્કારી હતો તેથી એને બોધ મળ્યો અને જ્ઞાન સંપાદન કરવા તેણે
 યત્ન કર્યો.

પીપા, પાપ ન કિલ્લમે
પૂન્ય કિથો મો બાર;
જો કિસીકિ ના સિયો.
(તો) દિથો લાખ દુનરે ૦

પીપાલ મહ માગરોનના રાજ હતા,
દુર્ગા ઉપાસક હતા પણ દુર્ગા એના દિલમા
મહાનો દીવડો ન પેટાની યકી, એ અક્ષ
તેણે ને નિહજતાના અનુભવે પીપાલ પ્રભુ
બકિને પથે વચ્ચા સ્વામી સમાનદ શિષ્ય
બન્ધા. રાજપાટ છેડી સાધુવેવે પોતાની નાનેરી
'પની મીના સાથે ફરતા - ફરતા સૌરાષ્ટ્રમા
આવ્યા દારિકાપુરીના દર્શન કર્યા એ પછી
એમને કાયમને વસવાટ સૌરાષ્ટ્રની બૂમિ
બની એવું' ધામ સૌરાષ્ટ્રના સાગરતીરે
પીપવાવ નામે આજ પણ જોળખાય છે

પીપાલની વાણી ઘણી જોણી છે
નુક - છૂટક પદો મળી આવે છે એમનું
એક પદ છે કે,

કાયા રેરા કાયા દેવલ,
કાયા જમમ જાતી;
કાયા મુપ - દીર નેવેદા,
કાયા પૂજો ખાતી ૦
કાયા બહુ અડ જોખતે

સંત પીપાલ

અનવર આરોવાન

નવ નિદિ પાઈ;
ના કહુ આઈબો -
ના કહુ જાઈબો
રામ છી દુહાઈ ૦
જો બ્રહ્મ મોઈ પિડે,
જો ખોડે સો પાવ;
'પીપા' પનૈ પરમ તત્ત્વહી,
સનયુરો દોષ લખાઈ ૦

મહિની બધી સાધન સામયો ને સિદ્ધિ
કાયા જીવર પડી છે, કેવળ એના જોગનની
જ બરે છે

'જીવ-દિ'સા' પ્રત્યે નફરતભરી નજર
નાખતા સતે મર્માળી રોડીમાં કહ્યું છે કે,

જીવ માન દિસા કરે,
ખાતા કરે વખાળ;
પીપા, પરાક દેખ લે,
થાડી મ સમસાણુ ૦

બક્તમાળની કથા અનુસાર મીકુલ્લના
શાકાત દર્શન કરવાની ઇચ્છાની પીપાલ
સમુદ્રમા ફરી પડયા અને સાન દિવસ 'મુખી
બમવાન - ચરજોમા રહીને બહાર નીકળ્યા
સાથે એક છાપ લેતા આવ્યા, અને એ પૂજા
રીતે આપતાં કહેલું કે, આ છાપ જે જગા
વશે તેને બમવાન પ્રજશે મૂળ છાપ આજે
કલા છે, તે વિશે કંઈ જાણવા મગતું નથી
પીપાલનું એક સોદુ - સીધુ ઉપદેશ
મર્ત્ય જીવન લઈએ

મેલી રે મનથી માફ તારે રે,
માનવી પ્રભુ વિના
નથી કોઈ તારે.
સ્મશાન મુખી તારા -
સગા સખધી વાસા;

આવી ને બાળે
તન પ્યારું રે - માનવી
આબા એકલા ને
બાબા એકલા વાલા;
બાહુતી ઘરને કહે છે
મા રું રે - માનવી
લખ ચોરાશીમાં ફરવું -

ન હોય જો વાલા;
સાચુ ને જુઠું કરે -
ન્યારું રે - માનવી
ભગત પીપાળના પ્રભુને
લજ તાં વાલા,
પામશે અતે -
ફળ સાડું રે - માનવી

દુર્ગ પથસ્તત્કવયો વદન્તિ

મકાશાનંદ

એક સંત પુરુષે એક પુસ્તક રચ્યું હતું તે એક મામમાં જે મિત્રોના વાચવામાં આવ્યું. વાચતા વાચતા ઘણે સમયે બન્નેને ભૈરાવ્ય પ્રાપ્ત થયો. બંને મિત્રોએ વિચાર કર્યો કે જે મહાત્માએ આવો, સંસાર ઉપરથી ભૈરાવ્ય ઉપજે તેવો મહાન ધ્યય રચેલો છે તે પૂર્ણ જ્ઞાની હોવો જોઈએ, અને તેઓશ્રીના દર્શન આપણે અવશ્ય કરવા જોઈએ એવો વિચાર કરી બંને દૂર દેશમાંથી તે ત્યાગીના આશ્રમમાં આવ્યા. જોતા માલુમ પડ્યું કે તેઓ તો પૂર્ણ સંસારી હતા; સર્વ પ્રકારના નિષેધોમા ફસાયેલા હતા; વિરાગી નહિ પણ રાગી હતા. આ જોઈ તેઓ બહુ ખેદ પામ્યા અને તે મહાત્માને કહ્યું: 'મહારાજ, અમે તો આપને મહાજ્ઞાની અને ત્યાગી માની આપના દર્શન અર્થે અહીં આવેલા છીએ; પણ અમને તો આપ બહિર્મુખ જણાઓ છો.' તે મહાત્માએ ઉત્તર આપ્યો: 'જેમ કેઈ લુહાર ખૂબ પાણી પાઈને તીક્ષ્ણ તલવાર બનાવે, પણ તેનામા રવુસંભ્રામમા જઈને વાપરવાતું તેવું સામર્થ્ય નથી; ફક્ત શૂરવીર ક્ષત્રિય તે વાપરી શકે છે; તેમ જ તો ફક્ત ધ્યય બનાવ્યો છે. તમે જો પુસ્તક વાંચી જ્ઞાન સંપાદન કર્યું, જો ધણું સાડું થયું. જો તો લુહાર હથિયાર બનાવે. તેમ માત્ર પુસ્તક રચ્યું છે, તમે ક્ષત્રિયના જેવા શૂરવીર છો તેથી તેનો ઉપયોગ કરી લીધો.' આ દૃષ્ટાંત ઉપરથી સમજાયે કે, શાસ્ત્ર રચવું જો એક વાત છે અને અનુભવમા લાવવું જો બીજી વાત છે. શ્રુતિમાં કહ્યું છે કે:

દુર્ગસ્થ ધાગ નિશિતા દુસ્તયા દુર્ગ પથસ્તત્કવયો વદન્તિ ।

અર્થ: અજ્ઞાની તીક્ષ્ણ ધારની માફક બહાવિદ્યારૂપી માર્ગ વિષમ તેમ જ અતિરૂપ અધરો છે એમ કવિ લોકો કહે છે

ઉપાવન

આ માસમા 'ઉપાવન'ની મુલાકાતે વિવિધ પ્રકારના મહેમાનો આવી ગયા કેટલાક તો ખબર આપ્યા વગર જ એકદમ મોટરમા આવી પહોંચે અને આવતાની સાથે જ જવાની ઉતાવળમા હોય શ્રી છત્રનભાઈ ભેપી આવી જ રીતે ઉતાવળમા શ્રીમતી મધાઈ, અને શ્રીમતી સેને વગેરે મહેમાનોને લઈ આવ્યા 'એ મિનિટમા બધું બતાવી દે' એમાથી ફોર્મિક બોલ્યું અમે મુજબશુમા પડી ગયા જ ગલમા અનેક મુરકેલીઓમા ભેપી કરેલી આ સરયા એ મિનિટમા કેમ બતાવાય? નાહુના ખેલ જેવું લાગ્યું 'પણ મોગ માણસોની મોટી વાતો, ન કંઈ બરોબર ભેપુ ન તો કંઈ સમજવાનો પ્રયત્ન કર્યો અને ભાવ્યા! આવી દોડાદોડ શા માટે? આખા મહેમાનો પણ જરા વખત કાઢી નિરાતે આવે તો કેવું સાડુ? વગી આ મહેમાનો તો સરકાર તરફથી સંરંધાઓ ભેવા અને અવશાસ કરવા નીકળ્યા હોય છે એમની પાસે તો પૂરી ખીરજ, શાળિ અને ઉત્સાહની આશા સૌ રાખે

આ વાત મનમા તાણ હતી ત્યાં થોડા દિવસમા ભારત સરકારની આમાજિક મુધારણા સમિતિના પ્રમુખ શ્રી કલ્પજલાલા, મત્રીશ્રી હિનાબહેન બંડારી વગેરે આવ્યા ગિરનારની ગોઠમા ચાલતી આ સરંધા ભેવા અને સમજવા બનને બહેનો આવેલા દેખાવમા તેઓ શાન અને સૌમ્ય લાખ્યા નહીં કરેલા સમયથી

તેઓ ઠીક ઠીક થોડા આવ્યા પણ નિરાતે બધું ભેપુ તેથી અમને સતોષ થયે

ઉપાવન વિષે થોડું ઘણું તો અગાઉથી જ સોરઠ વિભાગના શાખાધિકારી શ્રી ઉર્મિલાત્રહેન દવે પાસેથી આ મહેમાનોએ નાહી લીધેલું એટલે આવતાની સાથે જ તેઓ અમારી સાથે જાગી ગયા

હાથકામળના વિભાગમા મામામાથી બનતી વિવિધ પ્રકારની કલાત્મક વસ્તુઓ ભેપી શ્રોમતી કલ્પજલાલા કરે, કલાની દૃષ્ટિ ઉમેરી તમે આપણા મુહુર્તલોગેને શુભત બતાવવા મથી રહ્યા છો એ બરેબર એક ઘણું મહત્વનું કાર્ય તમે ઉપાડ્યું છે આ જગ્યા પર તમને પ્રેરણા આપે એવી છ અને તો મન થઈ લાગ છે કે આરી મુધારૂનીના રિપોર્ટ અહીં ભેસીને જ તૈયાર કરે' એ તેઓને નિરાતે આવી થોડા રિવલ રહેવાનું આમ બધું આપ્યું હાથકામગ તેમ જ બીજી વસ્તુઓના નમૂના સાથે લઈ ગયા 'કામળનો મોટો જુઓ તૈયાર લાવ ત્યારે મને લખશે સૌથી પહેલી કું આહક બનીશ' એમ કહી તેઓ અમારથી છૂટા પડ્યા

કેન્દ્રના વ્યવહાર ખાતાના નાયક પ્રધાન શ્રી રાજબહાદુરજી અને અજમેરના વડા પ્રધાન હરિભાઈજી ઉપાધ્યાય પણ આ જ માસમા આવેલા વડા પ્રધાન શ્રી ઉપાધ્યાયજીએ નાન પછુથી જ અમને ભેપેલા એટલે તારત ભેટી પડ્યા તેઓ આવ્યા ત્યારે ખીરનભાઈ હાથ

આવી ને બાળે
તન પ્યારે રે - માનવી
આબ્યા એકલા ને
જતયા એકલા વાલા;
ભાડૂતી ઘરને કહે છે
મા રે રે - માનવી
લખ ચોરાશીમાં ફરવું -

ન હોય જો વાલા;
સાચુ ને જીલું કરો -
ન્યારે રે - માનવી
ભગત પીપાળના પ્રભુને
લજ તા વાલા,
પામશે અતે -
ફળ સારું રે - માનવી

દુર્ગપથસ્તકવયો વદન્તિ

પ્રકાશનંદ

એક સંત પુરુષે એક પુસ્તક રચ્યું હતું તે એક ગામમાં જે મિત્રોના વાંચવામાં આવ્યું વાચતા વાચતા ઘણે સમયે બન્નેને ભૈરાવ્ય પ્રાપ્ત થયો. બંને મિત્રોએ વિચાર કર્યો કે જે મહાત્માએ આવો, સંસાર ઉપરથી ભૈરાવ્ય ઉપજે તેવો મહાન શ્રદ્ધ રચેલો છે તે પૂર્ણ જ્ઞાની હોવો જોઈએ, અને તેઓશ્રીના દર્શન આપણે અવશ્ય કરવા જોઈએ એવો વિચાર કરી બંને દૂર દેશમાંથી તે ત્યાગીના આશ્રમમાં આવ્યા. જોતાં માલુમ પડ્યું કે તેઓ તો પૂર્ણ સંસારી હતા; સર્વ પ્રકારના વિષયોમાં ફસાયેલા હતા; વિરાગી નહિ પણ રાગી હતા. આ જોઈ તેઓ ખડું એક પામ્યા અને તે મહાત્માને કહ્યું: 'મહારાજ, અમે તો આપને મહાજ્ઞાની અને ત્યાગી માની આપના દર્શન અર્થે અહીં આવેલા છીએ; પણ અમને તો આપ બહિર્મુખ જણાઓ છો' તે મહાત્માએ ઉત્તર આપ્યો. 'જેમ કેઈ છુહાર ખૂબ પાણી પાઈને લીક્ષુ તલવાર બનાવે, પણ તેનામાં રણસંભ્રામમા જઈને માપરવાનું તેનું સામર્થ્ય નથી; ફક્ત શૂરવીર ક્ષત્રિય તે વાપરી શકે છે; તેમ મેં તો ફક્ત મથ બનાવ્યો છે તમે એ પુસ્તક વાંચી જ્ઞાન સંપાદન કર્યું, એ ઘણું સારું થયું. મેં તો છુહાર હથિયાર બનાવે છે તેમ માત્ર પુસ્તક રચ્યું છે, તમે ક્ષત્રિયના જેવા શૂરવીર છો તેથી મેનો ઉપયોગ કરી લીધો.' આ દૃષ્ટાંત ઉપરથી સમજાયે કે, શાસ્ત્ર રચવું એ એક વાત છે અને અનુભવમા લાવવું એ બીજી વાત છે શ્રુતિમાં કહ્યું છે કે:

દુરસ્ય ધાગ નિશિતા દુરતયા દુર્ગપથસ્તકવયો વદન્તિ ।

અર્થ: અજ્ઞાની લીક્ષુ ધારની માફક બહાવિવારુપી માર્ગ વિષમ તેમ જ તિશ્ય અધરો જે એમ કવિ લોકો કહે છે

આવા સંગીત રૂપકો અને નૃત્યનાટિકાઓ તેમ જ નાટકો અંતરે
ત્યા રચના બંધ અને તેનો પ્રચાર ગામડે ગામડે કરવામા આવી શકે
બુદ્ધાન પ્રવૃત્તિને સારો વેગ મળે એમ અવશ્ય છે

બીજા કવિ દયારામ (સંગીત નાટ્ય રૂપક) ચોળક: લાભશક્તિ ધરાવે
પુરોહિત પ્રા જૂનાગઢ ફોર્મ કોનેજ જૂનાગઢ

કવિશ્રી દયારામની રચનાબદ્ધ મહાગુજરાતમા ઠેર ઠેર જાણીતી
શિક્ષણના ક્ષેત્રમા કામ કરતી સંસ્થાઓ આવા સરકાર કાર્યક્રમોને
પોતાની પ્રવૃત્તિમા અગત્યનો ફાગો આપે છે જૂનાગઢમા આવેલ
અધ્યાપન મંદિર પશુ આવા ઉત્સવો પવે પવે ડિજે છે ત્યા અગવા
મેલું આ સંગીત રૂપક એવી પ્રવૃત્તિનું સુદ્ધ છે

કવિશ્રી દયારામના જીવનમા ઈ કેન્સાક પ્રસંગો લઈને તેમ
જ એમના કાવ્યો-ગરબીઓને એમા વણી લઈને બાઈશ્રી લાભશક્તિ
પુરોહિતે અજવાવાયક સંગીતરૂપક ચોળકુ છે સો શિક્ષણ સંસ્થા
આવા રૂપકોનો અકાસ કરે અને પોતાની માર્કશરિક પ્રવૃત્તિઓને
વિકાસપતી રહે એ હિચનીય છે

સુ. ૬૦

“દયારામાયુ”

‘દયારામાયુ’ દર અશ્રેષ્ઠ મહિનાની ૩૦ મી તારીખે પ્રસિદ્ધ થાય છે એટલે તે
મહિનાનો અક આજુ મહિનાની બીજી અથવા ત્રીજી તારીખે મળશે
વાર્ષિક લવાજમ રૂા ૧૭ છે પ્રદેશ માટે રૂા ૭૫ અને પરદેશ માટે રૂા ૮૭
અથવા શિ ૧૨૭ છે

‘દયારામાયુ’નું નવું વર્ષ ફેબ્રુઆરીની આખરમા શરૂ થઈ બેન્કુઆરીમા પૂરું
થાય છે વચ્ચેથી થતા નવા મહાકોને વર્ષની શરૂઆત (ફેબ્રુઆરી)થી જ
મહાક ગણી પ્રગટ થયેલા અકો મોકલવાની પ્રથા છે

પ્રગત તારીખ પછી દસ દિવસમા અક ન મળે તો દપાલમા લખાસ કર્યા પછી
જ કાર્યાલયને જણાવવું મહાકોએ પોતાનું નામ-સરનામું રૂપા અથવા સાથે
મહાક નબર અવશ્ય લખવો જોઈએ

લવાજમ મનીઓર્ડરથી મોકલવું બી ખી થી મોકલતા અકો મોકા મળે છે

‘દયારામાયુ’ની આજુ આવૃત્તિ ન્યૂઝપ્રિન્ટ ઉપર છપાય છે ખાસ આવૃત્તિની
ચોટીક નકલો આ માસથી રૂપાવનમા બનેલા હાથકાગળમા છપાશે ખાસ આવૃત્તિનું
વાર્ષિક લવાજમ દેશમા રૂા ૮૭ વિદેશમા રૂા ૧૦૭ અથવા શિ ૧૬

અક આના મોકલવાથી નમૂનાનો અક મોકલવામા આવે છે
ત્ર અને વ્યવસ્થા અંગેના સઘળા પત્રવ્યવહારનું સરનામું .

‘દયારામાયુ’ કાર્યાલય, રૂપાલતન, જૂનાગઢ (સૌરાષ્ટ્ર)

ગ્રાહક બંધુઓને

પ્રારાબાપુ નવા વર્ષનું આપનું લવાજમ મળ્યું છે નથી, નવો માહક નંબર. ૩૦.૩.૩૦ છે.

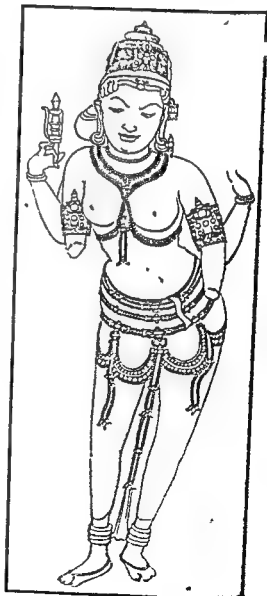
કેટલાક શાઈઓએ હજી સુધી નવા વર્ષનું લવાજમ મોકલ્યું નથી. તેમને વિનંતી છે કે તે ૧૬૫૪નો આ પહેલો અંક મળતાં તરત મની ઓર્ડરથી મોકલી આપે આપનો કંઈ પત્ર નથી એટલે માનીએ છીએ કે આપ ગ્રાહક તરીકે ચાલુ રહેવા તો ઇચ્છો છો. પણ બીજા કામમાં લવાજમ મોકલવાનું રહી, ગયું જાય છે. આમ સમજી આપને ગ્રાહક તરીકે ચાલુ રાખી નવા વર્ષનો પહેલો અંક મોકલ્યો છે. બી. પી. થી મોકલતાં ધણે વિલંબ થાય છે એટલે જ આપને મની ઓર્ડરથી મોકલવા સખ્યું છે. આમ છતાં આપનું લવાજમ માર્ચની આખર સુધીમા નહીં મળે તો આપને ફોનને અંક બી. પી. થી મોકલારો જે સ્વીકારી લેવા વિનંતી છે. આશા છે આપનો પૂરો સહકાર અમારા આ કાર્યમા મળશે.

આફ્રિકાના ગ્રાહક બંધુઓ પણ લવાજમ મોકલવામાં બહુ ટીલ કરે છે. કેટલાક શાઈઓએ તો ગયા વર્ષનું લવાજમ પણ મોકલ્યું નથી તેઓને પણ વિનંતી છે કે આ અંક - મળે તરત જ બે વર્ષનું લવાજમ પોસ્ટલ ઓર્ડરથી નીચેના સરનામે સ્થાના કરે

"PYRABAPU"

RUPAYATAN, JUNAGA DH.

(Saurashtra) India.

ધારીવાપ

વર્ષ-૭

અંક-૨

સપાટક: નવીન ગાધી

સ્થાપનન પ્રકાશન, રતનાગઢ

ગ્રંથાવલોકન

૦

એકલો જાને રે. લે૦ મનુષ્યેન ગાધી; પ્ર૦ નનજવન પ્રકાશન મંદિર
અમદાવાદ; કિં ૭૨ પિપા ૫૦ ૨૨૭.

મનુષ્યેનનુ આ પુસ્તક ગાધીજીની નોઆખાઈની ધર્મ
યાત્રાની ડાયરી છે બાપુજી તે વખતે ભારે મથનમાંથી પસાર
થતા હતા હિંદુસુસ્તિમ ભાઈભાઈ વચ્ચે વેરઝેરની લાગણી પ્રબળ
રીતે ફલાયેલી હતી તે વખતે બાપુજી એને ઠારવા પગપાળા પ્રવાસે
નીકળી પડ્યા હતા મનુષ્યેનને તે હુ ખદ સમયમાં બાપુજીની સેવામાં
રહેવાનું પરમ સદ્ભાગ્ય પ્રાપ્ત થયું હતું અને આપણું પણ મહદ્
સદ્ભાગ્ય છે કે તે સમયે બાપુજી કેવી ચાતનામાંથી પસાર થતા
હતા તેનું હૃદયસ્પર્શી આલેખન પ્રસ્તુત પુસ્તકમાં શ્રી મનુષ્યેને કર્યું
છે તેનું આપણે અનુરીક્ષન કરી શકીએ છીએ આવું અત્યંત અગત્યનું
પુસ્તક આપવા બદલ આપણે સૌ મનુષ્યેનના આભારી છીએ
પ્રસ્તાવનામાં શ્રી મોરારજીભાઈ દેસાઈ પણ યોગ્ય જ કહે છે કે
'અહિંસાની કાયૈપદ્ધતિને સફળ કરવાને પ્રયોગો કરવાની હઠ્ઠા
રાખવાવાળા સૌ માર્ગ આ (પુસ્તકમાં આવેલી) (વગતો આપ્તરી
કાળજીથી અને આપ્તરી ચીવડથી સઘરનર મનુષ્યેન ગાધીના
હમેશના ઝણી રહેશે' બાપુ-પ્રેમી સૌ ભાઈબહેનોએ આ પુસ્તક
અવશ્ય વાંચવું જ જોઈએ

— સુ —

આત્મસિદ્ધિશાસ્ત્ર ૧૦ શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર સંપાદન મુકતલઈ કનાઈ
પ્ર૦ શુજરાત વિદ્યાપીઠ અમદાવાદ કિં ૨ ૧-૮-૦ ૬૦ ૧૨૮

શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર એક મહાન ન્યાર્થી થઈ ગયા ગાધીજીના
જીવન ઉપર પણ એમના ઉચ્ચ જીવનની અમર થઈ હતી તમનુ આ
'આત્મસિદ્ધિશાસ્ત્ર' તેમની સાધનાનું ઉત્તમ ફળ છે શ્રેયસ્કર જીવન
જીવવા મથતા મૌ મુમુક્ષુઓને તં અતીવ ઉપયોગી થઈ પડે એવું છે
આ પુસ્તકની ઉપયોગીતામાં અત્યંત વૃદ્ધિ કરે એવી ૧૦ મુખલાલજીની
પ્રસ્તાવના ખરેખર મનનીય છે તેઓ યોગ્ય જ કહે છે કે 'આ
આત્મસિદ્ધિ' એ એક જ ગાય એવો છે કે તેમાં શ્રીમદ્ રાજચંદ્રની
વિચારણા અને સાધનાનું ઊંડું મર્વ રહસ્ય આવી જાય છે ન
ઉમર અને જોટલા દૂક વખતમાં શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર 'આત્મસિદ્ધિ' મા
પોતે પચાવેલ જ્ઞાન ગૂંચ્યું છે તનો વિચાર કરુ હુ તનાર માન
મસ્તક ભક્તિભાવે નમી પડે છ એવું જ નહિ, પણ મને લાગે છે

ત્યારે આત્મા પોતાને ઓળખે છે ત્યારે ભક્તિ મટી જાય પ્રકટ થાય છે. — ગાંધીજી

CHIRAN

સર્વ મન માનસ

૦

સોન ચાંદ વાસ
ઉજ્યંતે જાગતા ભા
નવ વાગતા પડતાં.
કુદ જ્યંતે વાગતા
સમસ્તજી

બાપુના પત્રો

૦

“ સિયરામત્રેમપીયૂષપૂરણ, હોત જન્મ ન બન્ત કો
 મુનિમનઅગમ ચમ નિયમ શમ દમ નિયમ મત આચરન કો ।
 હુ ખદાલ દારિદ્ર દલ દૂષણ મુયરશ મિત્રુ અપહનત કો ।
 કલિકાલ તુલસીસે શશ્નિલ દહિ નામ સન્મુખ કન્ત કો ॥

“ આ છઠ્ઠ અયોધ્યા કાડમા છેલ્લો છે તે વિચારી જાઓ મારા કાનમા તેના બહુકારા વાળ્યા જ કરે છે કદાચ કાળમા ભક્તિને પ્રધાનપદ મળ્યું છે તે ભક્તિ કરવાને સારુ પણ થમ નિયમાદિ તો ભોંઈએ જ તેમા આપણી કેળવણી જડ છે તે વિનાની બધી હાશિયારી તે ફાકટ છે, એમ હું તો કહ્યું કહ્યું નોકે જા બીજો આશીર્વાદ તમને ચો આપુ ? ”

“ સર્પના દશ ઉપર તમે કેટલાક સવાલો પૂછ્યા છે, ને બીજાના અનુભવ આપ્યા છે આ વિષે હું જે કંઈ લખ્યું તે અનુમાનિક ચમજવું. અનુભાવિક કંઈ નથી તમને જે દાખલાઓ હાથ લાગ્યા છે તે ઉપર બહુ ધ્યાન દેવાનું નથી. માણસો કહે છે, તેમા કંઈ કોવાનો સભવ છે પણ ઘણી વેળા ઢાંગ બહુ હોય છે સર્પ અને પીછુના ઉતારણુ પણ એમ જ માનું છું કંઈક તેમા હોય એમ બને પણ આ શોધમા પડવા જેવું નથી આપણે જે પ્રવૃત્તિ રાખવાની છે તે માત્ર આત્મિક છે બધું, આરોગ્યતા પણ, તેને આધીન છે એવુંદુ ચોક્કસ છે કે, ને આત્માની શોધમા છે તેને બધું તેની શેજે મળી રહે છે

“ ઈશ્વર છે ને નથી તેના મૂળ અર્થે નથી મોક્ષ પામેલો આત્મા ઈશ્વર છે એટલે તેને સ પૂર્ણ જ્ઞાન છે ભક્તિનો ખરો અર્થ તો આત્માની શોધ એ છે જ્યારે આત્મા પોતાને જાણે છે ત્યારે ભક્તિ મટી જ્ઞાન પ્રકટ થાય છે

“ નરસિંહ આદિએ એવા આત્માની ભક્તિ કરી

“ કૃષ્ણ, શમ વગેરે અવતાર હતા પણ તેવાનુંદા પુરવે આપણે પણ થઈ શકીએ મોક્ષ પામવાની તૈયારી ઉપરના આત્મા અવતાર રૂપે છે તેઓને વિષે તે જ જન્મમા સંપૂર્ણતા માની લેવાનું કારણ નથી

“ કૃષ્ણ શમ બુદ્ધ, જિસસ વગેરેમા કોણે મોટું તે કહેવું મુશ્કેલ છે બધાના કાર્ય શુદ્ધ, શુદ્ધ વખતે, ને બુદ્ધ સમયને લાગેને હતા. આરિત્રનો જ વિચાર કરતા વખતે બુદ્ધ ચડી નાથ પણ કેમ કહેવાય ? તેઓના વચ્ચે ન બાકીએ ઠીક લાગ્યા તમ કર્યા છે કૃષ્ણને વિષે પૂછી રજા બેઠુવોએ માની છે ને માનવી જ જોએ તે વિના અનન્ય ભક્તિ ન લેપજે જિસસને વિષે ખ્રિસ્તી એવું ખાતે છે હિન્દુસ્તાનમા કૃષ્ણ જેલ, તેથી તેમને મદિયા વિશેષ છે

મન લાગેા મેરે યાર....

કબીર સાહેબ

૭

[જગવાનની પાછળ અનન્ય નિહાએ ગાંઠા
જાનેલા કાકાને મન જગવાનનું લગ્ન, જગવાનનું
નામસ્મરણ એ જ સર્વસ્વ છે કાકા તો એ
મસ્તીમાં દમેલાં મન રહે છે. તેને તો બહુ
સાચું સુખ રામના જાગૃતમાં જ મળી રહે છે.
દુનપથી સુખ એને મન કશી વિમાનમાં નથી.
કમીરમાદેજન આ જાગૃત આ વસ્તુ વચ્ચે છે]

જાગૃત

૮

મન લાગેા મેરે યાર કુબીરીમે' ।
એ સુખ પાવે નામ જાગૃતમે
મા સુખ નાહિ અબીરીમે' ॥ ૧ ॥
લગા જુરા સખકા મુનિ લિહે
કે જુજ રાન મરીબીમે' ॥ ૨ ॥
પ્રે મન ગરમે નહિ દમારી
ભવિ બાન આબી મજૂરીમે' ॥ ૩ ॥
હાથમે' કૂંડી, જમવમે' સોડા
ચાગે' દિસિ જાગીરીમે' ॥ ૪ ॥
આખિર થલ તન ખાકે મિલેગા
કહા દિરલ મગકરીમે' ? ॥ ૫ ॥
કહુત કબીર મુને ભાઈ સાધા
સાહિબ મિલે સજૂરીમે' ॥ ૬ ॥

ઉપાસના કેની ?

‘કૃષ્ણાનંદ’

એક ભક્તરાજ ભગવાન રામચંદ્રજીના સગુણોપાસક હતા. સુમારે હસ-પહર વર્ષ સુધી યોગ્ય પૂજાર્ચનાર્વોધ અનુસાર તેમણે ઈષ્ટદેવની ઉપાસના કરી, છતાં સ્વપ્નમાં પણ કોઈ વાર રામચંદ્રજીના દર્શન થયા નહિ. આથી તેમણે વિચાર્યું કે, ‘શ્રીરામચંદ્રજીને જન્મ ત્રેનાયુગમાં થયો હતો અને આપારે તો કસિયુગ ચાલે છે એટલે રામચંદ્રજીને થયે હાખો વર્ષો વીતી ગયા છ’ તેથી તેમનું હવત ઓછું થયું હશે એટલે ઈષ્ટદેવ બદલ પાંખી જરૂર છે આ રીતે વિચારીને નજીકના એટલે સુમારે પાંચ હજાર વર્ષો પૂર્વે જન્મેલા શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનની ઉપાસના કરવાનો નિશ્ચય કર્યો. ‘શ્રીરામચંદ્રજીની મૂર્તિ’ એક ખૂબીમાં ખમેડાં દર્જને તેમણે તેને ઠેઠાજી તરત જ કૃષ્ણની મૂર્તિ પધરાવી એટલું સારું થયું કે રામની મૂર્તિને સસુદ્રમાં ન પધરાવી! ત્યાર પછી તેમણે શ્રીકૃષ્ણની ઉપાસના ધણી જ પ્રેમથી શરૂ કરી હરખાન તેમના એક દનેદીએ પોતાના બ ભક્ત-મિત્ર સારે પ્રવાપમાંથી સર્વોત્તમ સુગંધીદાર પૂર્ણ ભોગો મોકલી ભક્તરાજને આથી ઘણું આનંદ થયો અને કોઈ સર મહોત્સવને પ્રસંગે એ પૂર્ણ ઉપયોગ કરવાનો તેમણે નિશ્ચય કર્યો. થોડા સમયમાં શ્રીકૃષ્ણ જન્મદિનીને મહોત્સવ

આવ્યો દક્ષી ધામધૂમથી તેમણે ભગવાનના ઉત્સવની શરૂઆત કરી મધ્યરાત્રિએ જન્મસમયે બોહરોપચાર પૂજનવિધિમાં ધૂપ સમર્પણનો પ્રસંગ આવ્યો. ધૂપિયુ ભગવાન આગળ મૂક્યું અને પેલો શ્રેષ્ઠ ધૂપ ધરાવવા માટે તૈયારી કરી એટલામાં તેને વિચાર આવ્યો કે આ ધૂપ તો ઉત્કૃષ્ટ છે, ભગવાન રામચંદ્રજીની એ ઘણા વર્ષો સુધી સેવા કરી, પણ નેચો કદી સ્વપ્નમાં પણ પ્રસન્ન થયા નથી તેથી આ પાસે ખૂબીમાં મૂકેલા રામચંદ્રજીને આ શ્રેષ્ઠ ધૂપની સુગંધ અશ્વત્થા મળી જશે, તે સારું ન હોવાય આ વિચારની સાથે જ રામની મૂર્તિના બે નસકોરા રૂંધે બંધ કરી દીધા અને ખાતરી કરી લીધી કે હવે રામચંદ્રને આ સુદર ધૂપની સુવાસ મિલકુવ મળી શકશે નહિ. પછી તેમણે ધૂપ-દીપવિધિને આનંદ કર્યો હવે ચમત્કાર એવો બન્યો કે ભગવાન શ્રી કૃષ્ણની મૂર્તિની જગાએ શ્રીરામચંદ્રજી પ્રત્ય પ્રગમ થયા તેમને જોતા જ ભાન રાજ ગમરઈ ગયા તેમના ગાંઠા શિથિલ થઈ ગયા આજે ચરીત પરનેવો છુટ્યા અને હવે પગ કપર લાગ્યા તેમની અડી ગમગાં બરેલી શિથિલ જોતા મત્તગુસ્ત્રમ પાન દેવતાઓમાં શ્રેષ્ઠ, સ-૧ અને કપાળુ એક

મગવાન તમચદ્રજીએ તેમને ઘણું આશ્વાસન આપ્યું અને પોતાને લોકાવવાનું કારણ પૂછ્યું, તથા 'વર' માગવા જણાવ્યું, ત્યારે જ ભક્ત રાજને ધીરજ આવી તેમણે નમ્રતાપૂર્વક પૂછ્યું 'મગવાન મેં પઢર-નીસ વર્ષા આપની જોડનકાથી બક્રિન કરી છતાં આપે કહી સ્વપ્નમાં એ દર્શન ન આપ્યા અને આજે જ્યારે આપને મોટો અપરાધ કર્યો છે ત્યારે આપ પ્રત્યક્ષ પ્રગળ થયા તંતુ કરણ શું ?' એ ભણવાની પ્રથમ મારી પ્રવચ્છા છે' એ સામગીને ક્યાંક શીરામચદ્રજીએ સિંચ કરીને ઉત્તર આપ્યો કે, 'આમા મરાયે અપરાધ ? વિચારી જો કે તે આજ દિન સુધી પૂજન કર્યું ખરું પરંતુ કેવળ પંચજની એક જડ મૂર્તિની જ ભવના તારા અત કરણમાં હતી અર્થાત્ હું ચેતન છું એવો ન કહી સ્વપ્ન

પણ જ્ઞાત કર્યો નહોતો આજે તારી અન્ય ભાષનાઓ ગમે તેવી હતી, પરંતુ મારામા જ્ઞાત લેવાની શક્તિ છે એમ્લે કે ચેતના છે, એવો તારા અતરમાં દૃઢ નિશ્ચય થયો અને તે માટે જ મારા નાકના ઉક્રો બધ કરવાનો કિવદો મારાં તે સ્વીકાર્યો પરંતુ ચેતનનો નિશ્ચય થતા જ હું તારી સામે આવીને પ્રત્યક્ષ થયો છું મારે તારા કેમો સાથે સંબધ નથી, પણ અત કરણની શુદ્ધ ભાવનાને જ વિચાર કરવાનો હોય છે ચેતનની ભાવના કાખ્યા સિવાય ગમે તેગલા દ્રવ્યો અને ઉપચારથી તેમજ ગમે તેટલા સમય સુધી પૂજન કરવામાં મારે તો પણ તે નિર્મલ જ નીવડે છે આથી જ લોકે ઘણા કાગપર્થત પૂજન કરે છે, છતાં તેમને મારા દર્શનને અનુભવ મળતો નથી'

‘લઘુતાસે’ પ્રભુતા મિલે. ..

કયા અને સરસા તમા પંજ ધણીવાર સમાન દષ્ટિ નજરે નથી પડતી મોટા માણ્યોને યથ છે કે અથા પ્રસંગે મા જોમને આમજ જમ્યા મગલી જોડે અને એ ન મળે તો ધણુ ન અપમાન જવુ પણ લાગે છે આ વાનની સ્વામીજીને ખબર પડતા એક વાર દૃષ્ટાન આપી કહે

‘એક વખત બ્રાહ્મણ વિદ્વાનેની પરિષદ મળી હતી તેમા સર્વે વિદ્વાનેને નિમત્રણ આપવામા આવ્યું હતું તે પરિષદમા સમગ્ર વિદ્વાને આવી મયા અને ગોરાગ (કૃષ્ણચૈતન્ય)ની શક્તિ જોવા લાગ્યા પ્રભુજીને આજ્ઞાન શરૂ કરવાનું કહેતાં નેજે કવુ ‘હજી મા તમ પ્રભુ પદપાં નરી તો વ્યજ્ઞાન કેમ શરૂ થય ?’ એગલામા એક માણ્યે કવુ ‘ગોરાગ પ્રભુ તો કયારના આવીને બહાર એક ખૂણામા પડ્યા છે’ સમગ્ર વિદ્વાને એકદમ લોકી બહાર ગોરાગ પ્રભુ પાસે ગયા તથા કહેવા લાગ્યા ‘આજ અહીં લેમીને અમને અપરાધમા-શા માટે નાખો છો ?’ અદર પધરે પત્રી ગોરાગ પ્રભુ બહાર ગયા અને વ્યાખ્યાન શરૂ કરવામા આવ્યું ગોરાગ પ્રભુ જોવા પંજ પરિષદમા જન ત્યાં લેમી આવ છે અને તેમા અપમાન સમજતા નથી તો ન પળે તો ભગવાનચર્ચમા શા માટે પ્રહુ લાડવુ લેઇએ ? જિરામુ થતા મારે દેહાશ્વસ્ય હોડવ નો યત્ન કરવો જો એ અને તે માટે મોગર્ધ નજી સપુત ધવ્ય કરવી જોડે સત પુરુષ કહે છે કે

• તુભામે પ્રમના ભન પ્રમનાગ પ્રભુ દર

પ્રાર્થના પદ્ધતી

ગાંધીજી

[સાબરમતી આશ્રમમાં સવારની પ્રાર્થના પદ્ધતી બાપુ ગીતાજીમાંથી રોજ કંઈક સમજાવતા નીચેનું આ અપ્રસિદ્ધ પ્રવચન આશ્રમનાં એક અતેવાસી ભાઈ તરફથી મળ્યું છે જે સૌને મન નીચે થઈ પડશે એમ સમજી નીચે આપ્યું છે]

જે સાચો પ્રયત્નચારી છે તેનું શરીર કસાય ખરું પણ એને શરીર પડવા કાળે જરા પણ મૂર્છા નથી હોતી, જરા પણ દુખ નથી થતું પણ જે વિષયી છે તેને દુખ થાય છે તેથી જે માણસ પોતાના વિષયેનું કમાન બંધ કરી ચાવી ઈશ્વરને મોપી દે તેનું માથું પણ ન દુઝે બલુશાળીએ ૪૦ દિવસના ઉપવાસ શરૂ કર્યા તે શુ ઉપવાસ કરવાથી એને કલેશ થતો હશે? સુદલ નહીં આજે સાત દિવસ થયે છતાં એનો અહેરો કેટલો પ્રકુદ્ધ છે એક વખત શ્રીમદ્ રાજ્યદ્ર અને ૮ વાતો કરતા હતા એ કહેતા કે 'માણસ વિષયોને ન ભોગવે તો તેનું માથું સરખાય ન દુઝે' હું નાનકે ભોવા જતો માડું માથું હું ખતું ત્યારે કહેતા કે નાટક ભોવાનો શોખ તમને હર્ષ પેદા કરે છે પણ એક દિવસ તેમનું માથું હું ખતું હવે મેં પૂછ્યું કે મારું માથું તો નાનકે ભોવાનો વિષય સેવવાથી હું ખતું હવે, પણ તમે કયા નાટક ભોવા ગયા હતા કે માથું હું ખેંચે છે? ત્યારે તેમણે કહ્યું કે તમે મારા મનની વાત કેમ બોલો? મેં મનમાં બીજું નાનકે ભોવા છે વિષય ભોગવ્યો છે તેની તમને કેમ ખબર પડે? હું પણ અપૂર્ણ માણસ છું એ તમે ખામ ભોલ શકો છો એમનામાં કેટલીક શક્તિઓ હતી કે જેના વડે એ માથું હું ખતું

અટકાવી શકત. પણ તેમણે એમ ન કહ્યું કેમકે પ્રાકૃત માણસને માટે જે કાયદો છે તે સારાને માટે પણ હોવો જોઈએ એમ કાયદો એ સ પૂર્ણ છે આપણે અપૂર્ણ છીએ એમ તે માનતા જે માણસો એમ વિષયો ભોગવવામાં પોતાની શક્તિ ખર્ચે છે તે આખરે દેવાળીઆ બને છે શક્તિનું દેવાળું કાઢવું એટલે જ આત્માનું પતન સમજવું એવા દેવાળીઆ માણસો કહે છે કે, 'આજે મેં આનંદ ધન મેં મળ્યું અને અવિધ્યમાં હજી આટલો મનોરથ મિલ કરીશ આટલા ધર તો ચલ્યાવ અને હવે આવતી કાલે બીજી જમીન રાખી બીજા બગલા બધાવીશ અને છોકરાને સુખી કરી આપીશ આનંદી મૂડી તો આજે મારી પાસે છે જ અને વળી બીજું આટલું તો હું કમાઈશ, એવા વિચારો કરી આ રત્નચિંતામણી દેહ મળેલો છે તેને પણ સદામાં નાખી દે છે ધર્મરાજએ જેમ જગદુ રમતા દ્રોપદીને પણ મૂડી તેમ

'આ શત્રુને તો મેં મારી નાખ્યો અને હવે બીજાએને પણ મારી નાખીશ હું જ ઈશ્વરભોગી, સિદ્ધ, બ્રહ્માન અને સુખી છું રાવણ જ્યારે ગીતાજીને હરીને લઈ

લઈ ગયો ત્યારે તેને મદોદરીએ સમજાવ્યો કે તું રામને શરણે જા અને સીતાને પાછી આપી આવ પણ શરણે તે વખતે કહ્યું હતું કે, 'એ રામ! એક સાધારણ માણસ મને શું કરવાનો છે? મારી પાસે કેટલો વેળવ છે? ઘણા મોટા જગવાન શત્રુને મેં મારી નાખ્યા છે ત્યાં રામનું શું મજા છે કોને મસળી નાખના અને કેટલીવાર લાગવાની છે? મારી સિદ્ધિઓનો પણ પાર નથી વિમાનમાં એસી નું ઊડી શકુ છું કુએરના ધન કરતા પણ અધિક ધન મારી પાસે છે અને માનુ' એક તો અત્ર માત જોજન દ્રવ્ય શત્રુ હોય તો' પણ વીધી નાખી શકે છે' એ આસુરી પ્રવૃત્તિવાળા માણસના લક્ષણ છે.

હું કેટલો બધો ધનવાન છું કેવા મારા કુટુંબમાં જન્મ્યો છું મારા સિવાય બીજો કોયો કારો કેળુ છે? હું થકા કરીશ, ફાન આપીશ અને હજુ પાત્રીશ એ જ અજ્ઞાનથી મુગ્ધ થયેલો માણસ આવી વાતો કરી શકે ચિત્તમાં અનેક પ્રકારના વમળો મોજા

ઉછળવાથી વિજ્ઞાત થઈ ગયેલા અને મોહની જાળથી વીંટળાયેલા, કામ અને ભોગમાં રચી રહેલા આવા માણસો અત્યંત અપવિત્ર નરકમાં પડે છે

પોતાની ખૂબ જડાર્થ માનનારા, શેખી કરનારા પોતાની પ્રશંસા કરનારા, ધર્મકેવાળા ધનવાન અને મહત્તરી યેશવેલા, અને અનેક પ્રકારની દુષ્ટ કામનાઓ સિદ્ધ કરવાને કાનુ, સ્વાર્થી ઈર્ષ્યાથી સિદ્ધિઓ મેળવવાને કાનુ માત્ર લોકોને દેખાડવા જ નામ માત્ર યજ્ઞો કરનારા, આસુરી પ્રવૃત્તિવાળા માણસો હોય છે

આસુરી પ્રવૃત્તિવાળા લોક, પ્રવૃત્તિ એટલે કાર્ય કરવું અને નિવૃત્તિ એટલે શાન્તિ એ બન્ને શું છે તે જાણતા નથી એ બન્ને વચ્ચેનો તફાવત, ભેદ સમજતા નથી આતર બાહ્યની પવિત્રતા શું એ નથી જાણતા આચાર અને રાત્રવું કેમ પાલન કરવું એ કંઈ નહીં જાણના નથી

તા. ૧૩-૧૦-૨૬

મહત્પ્રયુધોની ઉદારતા

એક વખત રામદાસ સ્વામી શિષ્યો મહિત શિવાજી મહારાજ પાસે જવા શેરડીના ખેતર પાસેથી પસાર થતા હતા ત્યારે તેમના શિષ્યોમાંથી એક અણસમજીએ એ ખેતરના માલિકને પૂછ્યા સિવાય તેમ જ સ્વામીની આજ્ઞા સિવાય શેરડી ઉખેડી ખાધી, તેટલામાં માલિક આવી પહોંચ્યો તેજો સ્વામીને યુષ્મ જાણી માર માથો સ્વામી કાઢી પછી બોલ્યા નહિ, તેમ જ શિવાજી મહારાજને પણ કંઈ વાત કરી નહીં પરંતુ શિવાજી મહારાજને શિષ્યો દ્વારા ખબર પડી એટલે ખેતરવાળાને પકડી મંગાળ્યો, સ્વામીને તેની ખબર પડતા શિવાજી મહારાજ પાસે તેને મારી અપાવી એટલું જ નહિ પણ તેને ખેતર બહિસ અપાવું જ્યારે સ્વામીના કાથપમ જે ચોરોએ કાપીને ફવામાં નાખી દીધા હતા તે ચોરોની પણ રાજની પાસે શિશનિ બદલે ઊલટી ધણી સેવા કરાવી મહત્પ્રયુધો એવી જ રીતે પોતાના પર અપકાર કરનાર પર ઉપકાર કરે છે

પ્રદક્ષિણાની તરીકે આપણાં શાસ્ત્રોમાં સનત્કુમારો વિખ્યાત છે. કુમારો ચાર છે અને તે પ્રદક્ષિણા માનસપુત્રો કહેવાય છે.

ખરી રીતે તો મનના જે ચાર પ્રકાર છે—મન, ચિત્ત, અંતઃકરણ અને અહંકાર; એ ચારનું ચાર સનત્કુમાર એવું નામ આપેલું છે. મન જેમ સ્થિર રહેતું નથી તેમ આ ચારે કુમારો પણ સર્વદા ક્યાં જ કરે છે એમ ભાગવતમાં જણાવ્યું છે; તે પરથી પણ એ સિદ્ધ થાય છે કે મનને જ આ સનત્કુમારોની ઉપમા આપી છે. એક દિવસ આ સનત્કુમારોને નારદજીનો ભેટો થઈ ગયો નારદજી ક્ષાંકા ક્ષાંકા ગાડાની જેમ દોડ્યા જતા હતા તેને સનત્કુમારોએ ઊભા રાખી પૂછ્યું: ‘અરે પ્રદક્ષિણ! આમ ચિંતામસ્ત કેમ છે? જે મનુષ્યનું સર્વ ધન કોઈ હરી ગયું હોય અને તેના ચિત્તની જેવી સ્થિતિ થાય તેવી તમારી ચિત્તવૃત્તિ કેમ છે? તમારા જેવા પ્રદક્ષિણાનીને આ શોભતું નથી’

‘નારદજી કહે છે: ‘ભાઈઓ, વાત એમ છે કે મેં એક આશ્ચર્ય જોયું છે.’

સનત્કુમારોએ પૂછ્યું: ‘અમને વાન તો કહો, તમે શું જોયું?’

નારદ કહે: ‘ભાઈઓ, હું પૃથ્વીને સર્વોત્તમા સમજી પર્વતન માટે ગયો હતો પૃથ્વી પર નાના વિધતીર્થ લોકોથી તે તીર્થબૂમિ કહેવાય છે એટલે એ તીર્થયાત્રા માટે હું પુષ્કરરાય, પ્રયાગ, કાશી, ગોદાવરી, હરિદોત્ર, કુરુક્ષેત્ર, શ્રીરંગ, સેતુબંધ વગેરે

નામર-મરણ

વેવાશંકર બ.

માત્રાજ્ય સર્વત્ર દેખાયું. સત્ય, તપ, પવિત્રતા, દયાદાન વગેરે મને ક્યાંય દેખાયા નહીં. જીવમાત્ર કેવળ પોતાનું ઉદર ભરવા માટે નાના પ્રકારના પાખંડો કરતા લાખ્યા લોકોની યુદ્ધિ પણ મંદ થતી જાય છે અને તેમના ભાગ્ય પણ મંદ થતાં લાગે છે સતો પણ પાખંડ કરતા દેખાયા. વિરક્તો પરિશુક કરતા મારા જોવામાં આવ્યા. કપતીજીવન જેવું કે મહસ્થાશ્રમ જેવું પણ મને ક્યાંય ન દેખાયું. લોકો કેવળ સ્વાર્થ, સ્વાર્થ અને સ્વાર્થભય જ બની ન કરવાનું કરતા લાખ્યા સવત્ર વિક્રય, વિક્રય જ લાગ્યો. આમ ક્રાંતો કરતો હું શ્રીકૃષ્ણ બગવાને જળા લીલા કરી હતી ત્યાં યમુના તટે આવી ચડ્યો, તો ત્યાં વળી નવીન કૌતુક જોયું એક સુંદર સ્ત્રી વિલાપ કરતી બેઠી હતી તેની તહેનાતમાં

બીજી એ સુંદરીઓ હતી અને એ સુવાન સૌંદર્યવતી સ્ત્રીની મનમજા જે વૃદ્ધો એ લોકોને જેવી દશામાં પડ્યા હતા અને તેમના મસ્તક ખોજામાં લઈ પેઢી યુવતી કંપાન કરતી હતી એટલે મને આશ્ચર્ય થયું અને હું તેની પાસે ગયો

મને જોતા તે સ્ત્રી એ કાંઈ બોલી કદગરતી-કદગતી કહેવા લાગી: ‘હે પ્રદક્ષિણ, આપના દર્શન થયા તેથી મારા ધનભાગ્ય સમજું છું, પરંતુ આપ પધાર્યા છો તો કૃપા કરી મારા હૃદયન

સ્થળે ગયો; પરંતુ ક્યાંય મને મારા મનને સંતોષ થાય એવો ધર્મ દેખાયો નહિ. કલિ અને તેના મિત્ર અધર્મનું

નાશનો કંઈ માર્ગ દર્શાવતા બાબો

મે પૂછ્યું 'હે સ્ત્રી તું કોણ છે ?
આ તારી આત્મબાળુ ને સ્ત્રીઓનું જૂથ છે
ને કેમ છે અને આ મે પૂછો કોણ છે
તથા તારે શું હું છે તે કહે તો હું મારાથી
બન્યો તેરહુ હું ખ નિવારણ કરીશ '

તે સ્ત્રી બોલી 'મહારાજ, મારું નામ
બ્રજિત છે આ સ્ત્રીઓ તે સ્ત્રીઓ છે તે
મારી સેવા માટે આવી છે આ પછા
છે તે બે મારા પુત્રો જ્ઞાન અને બેશ્વર્ય છે
તેઓ કાળના યોગથી જન્મસ્થિત થઈ ગયા છે
તેથી મને જરાયે સુખ મળતું નથી મારી વાર્તા
લાગી છે છતાં તમે તે સાંભળી અને સુખી કરો
હું પુત્રો સાથે ઘણા દુઃખી થયા દુઃખળ થઈ
ગઈ છું. હું વૃદ્ધાવનમાં આવીને હમણાં નવી
જેવી ઉત્તમ સ્વરૂપવાળી તરુણ તથા મારી
રીતે સ્વરૂપવાળી થઈ છું, પરંતુ મારા પુત્રો,
જેઓ અહીં સૂતા છે તેઓ પરિભ્રમને લીધે
હું ખ જાણે છે અને મારા પુત્રો વૃદ્ધ થઈ
ગયા છે તેથી હું ખિન્ન છું હું કયા કારણથી
તરુણ થઈ ગઈ અને મારા પુત્રો કયા કારણથી
વૃદ્ધ રહ્યા ? તેઓ પણ મારી માફક તરુણ
કેમ ન થયા ? અમે ત્રણે સાથે ફરીએ છીએ
છતાં આ રીતે વિપરીતપણું શા કારણથી
રહ્યું ? માતા ધરડી હોવી બેઠકો અને પુત્રો
સુવાન હોવા બેઠકો પણ અહીં તો બુદ્ધ
જ થયું છે મને જ હું મનમાં આશ્ચર્ય
પામીને શોક કરું છું માટે હું નારહી છું
આમાં શું કારણ હશે તે સમજાવો '

તેની વાન સાંભળી મે કહ્યું 'હે સુદરી
તું સાવધ થઈને સાળા આ કલિયુગ
ભયંકર છે તેને મદદ આપના યોગમાર્ગને અને
તપશ્ચર્યાનો નાશ કર્યો છે આ યુગમાં સારા
માણસો દુઃખી થયા છે અને શક મજબૂત

સુખ ભોગવે છે આવા સમયમાં જે જુદા
શાળી મનુષ્ય ખીરજા ધરે છે તેને નીર
અથવા પડિત બાણવો હમણાં તારી સામે
તથા તારા પુત્રોની સામે કોઈ ભેટુ નથી
વિષયોથી આખળા થયેલા હોઈએ ઉપેક્ષા
કરવાથી જ તું ઘણી ખળભળી ગઈ છે છતાં
તું વૃદ્ધાવન આવવાથી તરુણ થતા નવી થયેલી
છો અહીં આ તારા પુત્રોના કોઈ બ્રાહ્મક ન
હોવાથી તેમને કંઈક આત્મસુખ મળવાથી
નિદ્રા આવી હોય એમ માની શકાય છે
મનુષ્યે દંડક વસ્તુમાંથી જામરની માફક સાર
ચક્રણ કરતા રીપણુ ભેટકો ને ફળ તપથી
યોગથી અથવા સમાધિથી મળતું નથી તે ફળ,
કલિયુગમાં જામવાનના ગુણાતુવાદથી અથવા
નામકીર્તનથી કે નામરમરણથી મળે છે
માટે કલિયુગમાં અવશ્યેણ ઘણા છે તે તણ
કંઈ નના ગુણ સાચુ ભેટુ ભેટકો પરંતુ
આને ના સર્વત્ર પાળાઈ વધી ગયા છે
કુલેમ વધી જવથી સર્વમાંથી સારપણુ
નીરળી ગય છે બ્રહ્મણે કાળના લોભથી
ધેરધેર અને પ્રત્યેક મનુષ્યની પાસે ભાગ
વતની કયા કરે છે તેથી કથાનો સાર પણ
જતો રહ્યો છે અત્યંત ભયંકર અને નિઃ
કામ કરનારા નાસ્તિકો અને ભયંકર સ્વ
ભાવવાળા હોઈએ લીધેલા રહે છે તેથી લીધેનો
સર જતો રહ્યો છે કામ, ક્રોધ, મહાભોજ
અને તૃષ્ણાથી વ્યાપ્ત મનના હોઈએ પણ તપ
શ્ચર્ય કરવા લાગ્યા છે, તેથી તપનો સાર પણ
ગયો છે મનના વિષય નહિ કરવાથી, લોભથી,
દભથી, પાળાઈને આશ્રય કરવાથી તથા
શાસ્ત્રનો અભ્યાસ નહીં કરવાથી ધ્યાન તથા
યોગનું ફળ પણ મળ્યું ને સપ્રદાયપૂર્વક
બૈશ્વવપદ કોઈ પણ ઠેકાણે રહ્યું નથી આ
રીતે રચેજાયે વસ્તુઓમાંથી સાર જતો રહ્યો

છે. માટે હે બાલે! હે ભક્તિ! તું ખેડ ન કર અને શ્રીભગવાનના નામનું સ્મરણ કર એટલે તારા દુઃખનો નાશ થશે. ભગવાનના નામ સ્મરણના જેવું બીજું કોઈ સાધન નથી.

ઉપરોક્ત નારદ, ભક્તિ તથા સનતકુમારનો વાર્તાલાપ એ તો એક રૂપક છે છતાં તેની અંદર અંગકારે ધણી વાત સમજાવી દીધી છે. તેમાં મુખ્ય મુદ્દા બે છે:

(૧) ભક્તિ જ્ઞાનવૈરાગ્યચક્ર હોય તો જ મનને શાંતિ અને મુખ મળે છે

(૨) આજના યુગમાં પ્રભુનામસ્મરણ એ જ સંસાર તરવાળું સર્વોત્તમ સાધન છે. ધર્મપથ કે વાડાના ડખામાં કે વેદાતના ગંભીર વિષયમાં પડવાની શક્તિ ન હોય તેણે શુદ્ધ અંતઃકરણથી પ્રભુસ્મરણ કરવું. અને આ બંને વસ્તુ દીવા જેવી રૂપદ અને સચોટ નથી!

(૧) જ્ઞાન અને વૈરાગ્યવિનાની ભક્તિ એ પાંખવિનાના પંખી જેવી છે એમ તો આપણે ગુજરાતી વેદાંતી કવિ અષ્ટો પશુ કહી ગયો છે:

ભક્તિરૂપી એક પંખણી રે,

જ્ઞાન — વૈરાગ્ય એને પાંખજી.

જ્ઞાન થાય એટલે વૈરાગ્ય આપોઆપ આવે જ. જ્ઞાનવિનાનો વૈરાગ્ય નકામો છે અથવા ક્ષણભંગૂર છે અને તેથી જ તેવા વૈરાગ્ય માટે સ્મરણવૈરાગ્ય એવું નામ પડયું છે. એવો ક્ષણિક વૈરાગ્ય તો માણસને દિવસમાં એકાદવાર આવી જાય છે. કોઈના સ્મરણ પછી પશુ ક્ષણિક વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થાય છે પરંતુ જ્ઞાનમાર્ગથી જ વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થાય છે તે જ ખરો વૈરાગ્ય છે અને એ વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત થાય ત્યારે આ સંસાર અસાર

જાસે છે અને ભગવાનમાં દૃઢ ભક્તિ બધાય છે. એ ભક્તિ અંતરનાં દ્વાર ખોલી નાખે છે. મીરાં-નરસિંહ એ ભક્તિનાં ઉત્તમ દર્શાવે છે. એ ભક્તિ દૃઢ્યને ચિરશાંતિ આપે છે અને મુખ પણ તેમાં જ છે. મીરાંનરસિંહનાં ભક્તિપૂર્ણ પદો વાંચવાથી સમજાય છે કે જ્ઞાન અને વૈરાગ્ય કેવાં ભક્તિમાં ઓતપ્રોત હોય છે.

(૨) કલિયુગમાં પ્રભુનામકીર્તન મુખ્ય છે. એ શ્રદ્ધાપૂર્વક રામનામ ઉચ્ચારવામાં આવે તો તે યજ્ઞ કર્યા ખરેખર જ છે અને તેથી જ તુલસીદાસજી કહી ગયા છે:

રામ રામ તો સખ કહે
દિલ સહ કહે ન કોપ;
એકવાર દિલ સહ કહે
કોટી યજ્ઞજળ હોય.

વળી આ દૃષ્ટાંત માટે આપણે દ્વર શા માટે જવું? પૂજ્ય પ્રાતઃસ્મરણીય મહાત્માજી કયા ઓછું કહી ગયા છે? રામનામમહિમા કોણે આજના યુગમાં મહાત્માજીથી વધારે ગાયો છે? સર્વ રોગના રામન માટે રામનામનો મત્ર મહાત્માજીએ ક્યાં નથી આપ્યો?

એ મનુષ્યથી બીજું કંઈ ન અને તો કેવળ અંતઃકરણપૂર્વક પ્રભુસ્મરણ કરે, તે પશુ આ જીવનમાં સાચી શાંતિ અને મુખ માટે તે પૂરતું જ છે. એ બે વાત ઉપરોક્ત રૂપક પરથી પૂરવાર થાય છે અને તે સત્ય છે એમ આપણને એ પર વિચાર કરતા સહેજે સમજાય તેમ છે. આજના સતત વિચરે શાંતિ અને મુખ આપવા માટે પ્રભુનામસ્મરણનો પ્રચાર કરવો જરૂરી નથી!

એક મૂંઝાયેલ પતિ લખે છે

મારી પત્ની મારું સમજસાક્ષિવાળી છે તે મને સમજી શકતી નથી,
 ને અજ્ઞાન—અજ્ઞાનમાં નહીં પણ મનજસાક્ષિમાં—છે, એટલે મને દયા આવે છે.
 ધનુષ્યે પ્રમગામાં ન મારી સાથે ગિમાં જાય છે ખરી વસ્તુસ્થિતિ સમજાવું,
 છતાં તે મને નહીં જાણ્યવર્તની વાન તમારું નામ તથા કામનો દર્શ કરે તે તે
 નવાઈ પામે અને નિરસાર કરે નાદા વહેમમાં માતાદેવળમાં, મહારામ્નીમાં તે
 આસ્થાવાળી છે ને જાણે ધાતમ છે એમ કહું એને બરાબર બાર કનક સુધી મો
 યડવેનું રાખે, અને વર્તણૂકમાં તાણકાઈ તા રખે જ દેખાઈ આવે અનેક પ્રસંગમાં
 આમ અથવા એછેવચ અશ અથુ જ બન્યા કરે છે આ લખી રહ્યો છું ત્યાં
 પણ મીમત્તી આ જ નિશ્ચિતમાં છે

વચ્ચે જ મા ટમી મઠ એ ને ત મહિરમાં મરા મે ત્યા જતા પહેલાં
 કમ્બુ કે ત્યા જવું નિગ્રંથક છે છતાં સધાત ક્ષેત્ર એટલે તે તે લીપજાં આવ્યા
 બાદ ખબર પૂછી એને જીવવાવા સુજળ રિસાયા અને મુખારવિંદ મંદિન
 થઈ ગયું આપ અનેકથા બન્યા કરે છે મને આ રિચિત્તિ નોઈ ખૂબ કદાગો આવે
 છે છતાં એમ લાગે છે કે અજ્ઞાન છે એટલે બેદરકાર રહેલો આમ ને નિર્દોષી સુધી
 આદ્ય કરે નો સસાનમાં શાન્તિ જેવી વસ્તુ દાખ લાગે ખરી કે ? જાણ રીતે
 તપ મના સારે આ મસારમાં ન જોતાં એ કવિની ઉક્તિ અક્ષરમાં ખરી લાગે છે
 આ સમયે તેને મદતર ત્યાજ કરી દેવાનો વિચાર આવે છે ત્યાં વિચાર સાથે તેમ
 થાય તા મારી અને તેમની પછીની નિર્દોષી ઉપર નજર જાય છે પણ માણસ મુ
 પડે છે ? કવચ અધકાર અમતોર, નિગરા અને કુખ કુખ ને કુખ / કલ્પ
 સુધી મે તેનો ત્યાજ નથી કર્યો એ મને મારી નિર્જનતા જ દીસે છે

આ મહત્તમથી બારે છૂટવાનો ક્યો રસ્તો ? તમે કદાચ એમ સલાહ
 આપશો કે ગમ્યુ પાનુ નિજની ને પણ આમે ઇવનમાં ખારાજ જ રહે છે સગાએ
 પરાને પરમ રી દીધે, અને મે તે કમૂત ગમ્યુ તેનું ફળ આ મારે ભોગવવાનું ?
 મારી ખર્ચાવવાનો અવો વળ ઉધારી જવો અને ખીજને સહાને માટે કુખમાં
 ફેંકી મૂકવા તેનું દૂર જાને કલ્પ બાન કેમ થવું નહીં હોય ? આ ધાતક નિય
 મે એ ગિજગતા ઓડવાઓનું-ધુવકોન-ઇવન કેટલું મુગધાણી કમું ? તેનો ખ્યાલ ન

ખ્યાલ તમે કયા નથી કે પી શકતા? સમાજ નહીં એને તો લાવિ પ્રજાનું શુ યરો? આ સખ મી તમે શી સનાહ આપો છો? આ સવાલ મારા એકનાનો જ નથી પણ આવા અનૈક યુવકો જે જોવા છે, અને દુ ખના અર્થમા તે સડી રહ્યા છે આ વારતે તમે જુનદ અવાજે કેમ વહારે ન ધાઓ? આ દુ ખમાથી જરૂર આશ્વાસન આપશો એમ મારી તમને હાથ જોડી વિનતી છે મારા પ્રત્નોથી તમાર હૃદય દુ ખ પામે તો તમે આ બાળકને ક્ષમા નહીં આપો?

આશ્વાસન આપવાને હું ઇચ્છુ ખરો, પણ આપી મૂઝવણોમાથી મનુષ્યો પોતે આશ્વાસન મેળવી ન લે તો બીજા લાગ્યે જ આપી શકે પણ કેટલોક આશ્વાસન યુદ્ધિઓના સઘર્ષણથી માણસ મેળવી શકે છે તેથી આ નવયુવક પતિની મૂઝવણનું પૃથક્કરણ કરીએ

તેમની મૂઝવણની પાછળ ચાલતી આવેલી રૂઢિને પ્રભાવ જોવામા આવે છે પતિના મનમા સ્વામીની સત્તા અજમાવવાની ઇચ્છા રહેલી જણાય છે એમ ન હોય અને પતિ પત્નીને મિત્ર તરીકે માનતા હોય, તો નિરાશાનું કંઈ જ કારણ ન રહે (મિત્રને આપણે ધીરજથી સમજાવીએ છીએ અને ને નથી માનતો ત્યારે નિરાશ નથી થતા, બળાત્કાર નથી કરતા જો પતિને પત્ની પાસેથી આશા રાખવાનો અધિકાર છે તો પત્નીને પણ હુરો ને? દેવદર્શન જનારી અનેક પત્નીઓને મુધરેલા પતિની આજ કાલની ધૂન પસંદ નહીં આવતી હોય ત્યારે એ બિચારી શુ કરતી હશે? તેની તો પતિને સમજાવવા સરખી હિમત પણ નહીં ચાલતી હોય

એટલે આ પતિને અને એવાઓને મારી પહેલી સલાહ તો એ છે કે તમણે સ્વામિયનો અધિકાર જ્ઞાનપૂર્વક છોડી દેવો, પત્નીની સેવા અને કેળવણીને ખાતર કેળવણી હરમ્યાન વિકાર પણ ઢાળી દેવો, અને પછી ધીરજપૂર્વક ખોટા વહેમો, મહારાજો ઉપરની આસ્થા, નામના દેવળોમા ભટકવું વગેરે નિર્થક છે હાનિકારક પણ હોઈ શકે, એ સમજાવવું પતિમા શુદ્ધ પ્રેમ હશે તો પત્ની અવશ્ય સમજશે એ વિષે મને સુદૃઢ શંકા નથી ઉતાવળે આખા નથી પાકતા આવા જેવું વક્ષ જો વર્ષોની માવજત માગે છે, તો જ્ઞાનહીન રાખવામા આવેલ છે એવું સ્ત્રીરૂપી વૃક્ષ કેટલી અને કેવી ઠોચળ માવજતની ગરજ રાખવું હશે? મારો અનુભવ છે કે આમ રોજ સિચન કરવામા જ અતોષ અને સફળતા છે એક વાર કાનું અને ઘૂંટો ન લીતર્યો એટલે પ્રયત્ન છોડવો નહિ રોજ એ જ પ્રકારનું મિચન કરવાથી ઉપરે હૃદય પીગળશે એમ વિશ્વાસ રાખવો ઘટે છે

એટલે, નથી હું સલાહ આપી શકતો પડ્યું પાનું નિભાવી લેવાની, નથી આપી શકતો ત્યાગ કરવાની મળાચોએ આવે મ બંધ

બાધવામા બૂન કરેલી છે તેને ઉપર પ્રમાણે સુધારી લેવામા યુગ્વર્થ રહેલ છે પત્નીને તરછેડીને દેડી દેવી અને તેમ કરી મુખ માનવુ એ સહેલુ છે પણ એ ખરુ મુખ નથી, એ પુરુષાર્થ નથી, તેથી એ થમ નથી પોતાના દેશની કચાળ રિધિતિનુ જેને લાન થયુ છે તે દેશને છોડતા નથી પણ તેને કચાળપણામાથી છોડવવાનો મરણ લગી પ્રયત્ન કરે છે અનેક કષ્ટો વેડે છે અને તમા મુખ માને છે એ આપણે સમજી જઈએ તો પત્ની પ્રત્યેનુ આપણુ વર્તન પણ એ જ રીતે રાખીએ કેમ કે જ અગવડ આ મૂઝવેલ પતિને છે તેવી જ અગવડમા ખીલ પતિએ છે એમ તે પોતે જ કબૂલ કરે છે એવા બધા પતિએ પોતાની પત્નિએનો યાગ કરે તો દેશની એ બધી સ્ત્રીઓના આજ શા ફલ થય ? પતિએ ન સલાળે તો કેાણ સલાળે ? પતિપત્ની વચ્ચે જે અસગતતા આજે જોવામા આવે છે તે પણ દેશની આજની પરિસ્થિતિનુ એક લક્ષણ છે એમ જાણી વિચારીને મૂઝવેલા પતિઓએ પોતાનો મર્ગ કાપવો ઘટે છે આવી મૂઝવણીને ઉકેલતા તેઓ સ્વરાજ્યની મૂઝવણીને સાચી રીતે ઉકેલવાનુ સહેજે શીખી લેશે એ વળી તેમને અને દેશને વધારાનો લાભ મળશે.

પ્રેમીઓની મૂંઝવણ

પ્રેમ એક યુવક યુવતી ભિન્ન વર્ણોના છે સાથે જીંદગી છે સમાનશીલવ્યસન છે, એકનીજ વચ્ચે શુધ્ધ પ્રેમ થયેલો માને છે વિવાહ કેમ ન કરીએ ? પણ વર્ણાન્તરનુ બંધન નડે તેતુ શું ? વર્ણોને કેમ સંતોષવા ? અને ભાવી જ પ્રજાનુ શું ? અને આ મવ લનો નિકાલ બહુ લખાય તો અધીરાઈથી અનાચાર થાય એવો બધ-એટલે ઉનાવળે નિકાલ જોઈએ છે !

ઉત્તર* જના શુધ્ધ પ્રેમ હોય ત્યા અધીરાઈને સ્થાન હોતુ નથી શુધ્ધ પ્રેમ દેહના નહી પણ આત્માનો જ સજવે દેહનો પ્રેમ તે વિવેક છે તેના ક્રાંતા વર્ણબંધન વિશેષ છે આત્મપ્રેમને કશુ બંધન નટે નહી પણ આ પ્રેમમા નિષ્કલ્પ હોય અને ખીરજી તો એટલી હોય કે મરણ સુધી વિયોગ રહે તેયે શું ? તમરુ પ્રથમ કાર્ય તમારી મુરકેડી વડીલોની પાસે મૂકવાતુ છે અને તેને જે કહે તે સાબગવાતુ અને વિચારવાતુ છે એવમા યમનિવમાદિના પાવનથી તમારુ અત કવણુ શુધ્ધ થાય અને તમારો જે અવજ નીકળે તેને માન આપવુ એ ધર્મ

— ગાંધીજી

ગાંધીજીનો ઘરડો દોસ્ત

નમુ પાટલ

લોસ એન્જલીની ઘરડી ટોમીઓની એક કલમમા હિંદ વિષે વાનો કરવા ગયો હતો. વાનાવાપ પૂરો થયો એટલે બધા વિખનાવા માંડ્યા એક ઘરડી ટોમી મારી સાથે હિંદ વિષે વાત ચડી થોડીવાર પછી મને કહે કે કે મારો ૮૪ વર્ષનો ટોમો બહાર મોજામા જોકા માનો હશે તુ એને મજવાન પસંદ કરશે ?

“ શા માટે નહીં ? મેં મહુ

૮૦ વર્ષની ઉંમરે પણ સ્કૂનિથી ચાવની એ ટોમી મને થોડે દૂર ઊભેલી એક મોજા પાસે ગેરી મર્ફ લાવચોગ ને તમકા શરીરવાળો એક વૃદ્ધ સ્ત્રીઅરીગ બ્લીલ પર માથુ ટેકવીને રહેતો હતો

‘ અરે અ’ ઊઠે છે કે ? હિંદના એક મજવાનને તને મળતા લઈ આવી છે ’ ટોમીએ ટોસાના માથા પર મોડી મારી

આખ ઉધાડીને ટોસાએ તરન મને અમનપૂર્વક આવડાયો

‘ ઊકાના ’ ગાંધીના દશમાર્થો આવે છે કે ? ’

‘ હા, છ ”

‘ તમારો હિંદુ સમાજ તો નાલાયક કે બીચુ મર્ફ ? ’

આત્ર અલ્પચિત્તવા આક્રમણથી મૂઝાઈ જાત મેં કહ્યું ‘ શા માટે ? ’

“ જે માણસ હિંદુ ધર્મનો સાચો અનુયાયી હતો એને મારી નાખતા નમને હોકોને ચરમ ન આવી ? મેં જ્યારે ગાંધી હિંદુને દાયે મગયાની વાત સાંભળી ત્યારે મને ખૂબ દુઃખ થયેલું તને નહિ ખબર હોય મારા પલ્લ ગાંધી ને હું બોમ્બર ચુદ્ધ વખતે માર્યો હતો. ૧૯૮૮-૯૯ જરમિયાન એ વખત તો કદાચ તાગ બાપનો પણ જન્મ નહિ થયો હોય શું ગાંધીની નવ વૃત્ત ? બધા મોરા અમલદારો એનું કામ ભેદને મડક થા ગયેલા હું ધવાયેલો તે ગાંધીની કાળજીને લીધે જ બન્યો. તે દિવસોના રમરીમા વેદના મડન કરતા કરતા મને એના જ વિચારો સગાયા કળા એમ થતું કે દ્વારેન્ત નાઈટી-ગેલ એક સી પરિચારિકા તરીકે અમર મળી મર્ફ એમ ગાંધી પુરુષ પરિચારક તરીકે અમર બનશે. પરંતુ ગાંધી ના ઘણા મહાન બની ગયે અ ડોશીને હું ઘણીવાર મહુ છું કે ગાંધી ન હોત તો હું વિધવા બની હોત. ’

અને એ વાચ્ય બોલતા બોલતા એ ટોસાની આખમાથી આંસુનું એક ટીપુ પડીને સ્ત્રીઅરીગ બ્લીલ પર ધબી ગયું

હતુમાનજી હમેશા ભગવાન રામ ચંદ્રજીની સેવામાં તત્પર રહેતા તેથી કેટલાક સમાજનેાને થકા પડેલી કે હતુમાનજી કેટલાક વર્ષથી ભગવાનની સેવામાં છે, પરંતુ હજી કુપી હાસ અને દામ જ છે. જો વાત રામચંદ્રજીના નજીવામાં આવી તેથી ભર સજામાં એક દિવસ હતુમાનજીને ભગવાને તમના સ્વરૂપ જામવી પ્રશ્ન કર્યો, કે તમારુ સ્વરૂપ શું? તેમણે વિચાર્યું, 'જો હું રામ ચંદ્રજીનેા હાસ છુ એમ કહીશ તો ભગવાનની સેવા કરવા છતા હુ હાસનેા હાત્ર રહો એમ મારે માર્દે દોઢ વિચાર બાધે જો હુ જાહા છુ એમ કહીશ તો લોક થકા કરશે કે જો નમે જાહા છો તો રામચંદ્રજીની સેવા શુ કામ કરે છો?' આમ વિચાર કરી તેમણે આ જવાબ દીધો:

દેહભાવેન હામોહરિમ જીવજાવે ત્વદશકં ।

ચાલિમાન કેમ ગળે ?

પ્રકાશાનંદજી

આત્મજાવે ત્વમેવાહુમિતિ મે નિર્વેના મતિ ॥

અર્થ: દેહભાવથી હું તમારે હાસ છુ. જીવજાવથી તમારે અરે હુ અને આત્મજાવે તો તમે તે જ હુ છું એમ મારે દૃઢ નિશ્ચય છે.

કહેવાનુ તાત્પર્ય એ કે દેહેન્દ્રિયાદિકની અપેક્ષાથી આપણે આખા વિશ્વના હાસ છીએ, એવો હાસત્વભાવ ધારણ કરવાથી મર્મ, અભિમાન, રાગદ્વેષાદિક દોષો નિવૃત્ત થતા ઈશ્વર ભાવને પ્રાપ્ત થવાય છે કદાચિત્ કોઈ પુરુષ આપણા સામે કાષ કરી આવે તો તેને પરમાત્માનુ નૃસિંહ સ્વરૂપ જાણવુ; કોઈ પુત્રારે આવે તો તેને જામન સ્વરૂપ જાણવા, કોઈ પ્રપંચી પ્રપચ કરવા આવે તો તેને કૃષ્ણ પરમાત્મા જાણવા, અને કોઈ ખર્માત્મા આવે તો તેને ભગવાન રામચંદ્રજી સમજવા અર્થાત્ સર્વને પરમાત્માસ્વરૂપ જોવા, કારણ કે જેમ ઈશ્વરે જુદા જુદા અવતાર લીધા છે તેમ જાતમા એક જ પરમાત્માએ અનેક રૂપો ધારણ કર્યા છે ભગવતી શ્રુતિ પણ કહે છે કે :-

તત્સર્વં તદેવાનુભાવિશત્ ॥

અર્થ: પરમાત્માએ તેને (કાપને) સર્જી તેની જ અંદર પોતે જીવસ્વથી પ્રવેશ કર્યો.

આ દૃષ્ટિ ધારણ કરવાથી પશુ, પક્ષી આદિ સર્વ પ્રાણીમાં મનુષ્ય પરમાત્માના દર્શન કરે છે તે વિષે શ્રીમદ્ભાગવતમાં પણ કહેાક છે.

ઈશ્વરે જીવલક્ષણ પ્રવિશી ભગવાનિતિ ।

મયમેહુ દવકલદ્ જુમાવાધ્યાપડાલગેભરમ્મા

અર્થ: 'સર્વ'માં જગદીશ્વરે પોતાની જીવ-

કલા રૂપથી પ્રવેશ કર્યો છે એવું સમજીને જ્ઞાન, આકાશ,
બળદ અને ગધેડાંને પણ નમસ્કાર કરના જોઇએ.

કોઇ પણ પ્રાણીને તુચ્છ સમજવું અને
પોતાને મોટો ગણવો, હું પોતે કોઇ ને નમસ્કાર
આદિ ન કરું તથા બધા મનુષ્ય અને નમસ્કાર
કર એવું અભિમાન ન કરતા સર્વમા ઇશ્વરભાવ
રાખીને નમસ્કાર કરવા, અર્થાત્ રસ્તામાં
જતા આવતા પશુ પક્ષ્યાદિને નમસ્કાર કરતા
જવું એમ કહેવાનું તાત્પર્ય નથી, પરંતુ
ઇશ્વરભાવ કરવો. એમ કરવાથી અભિમાનાદિ
નાશ પામે છે, શત્રુ મિત્ર, વગેરેમાં વિષમ
દૃષ્ટિ દૂર થાય છે અને સર્વાત્મભાવ આવે છે
એવો સર્વાત્મભાવ જ્ઞાનદેવમાં ડોતો.

જ્ઞાનદેવજી પોતાના બધુ સાથે બ્રાહ્મણો
પાસે ગયા અને પોતે સ-નામીના બાળકો
હોવાથી કોઈ પણ રીતે પ્રાયશ્ચિત્તથી પાવન
કરી યજ્ઞોપવીત ધારણ કરાવવાની વનતિ કરી.
બ્રાહ્મણોએ સભા ભરી નિષ્કંથ કર્યો કે
સન્યાસીના બાળક માટે કોઈ પણ પ્રાયશ્ચિત્ત
નથી, અને તે પ્રમાણે જ્ઞાનદેવ તથા તેમના
બધુઓને જણાવ્યું તે પછી સભા વિસર્જન
કરવાનો સમય આવ્યા, એટલામાં કોઈ માણસે
જ્ઞાનદેવ તથા નિવૃત્તિનાથ (તેમના ભાઈ)ને
પૂછ્યું 'તમે તમારા નામનો અર્થ મમજો
છો? સમજતા હો તો કહો' નિવૃત્તિનાથે
કહ્યું 'મારું નામ નિવૃત્તિ છે, એટલે
પ્રવૃત્તિમાર્ગમાં ન પડતા સદા સ્વસુખામૃત
અનુભવુ છું' જ્ઞાનદેવે કહ્યું 'મારા નામ

પ્રમાણે સકળ વેદ અને આવડે છે' નાના
છોકરાને મોઢે આ મોટી વાત સાંભળીને સભાસ
દોથી હસ્યા સિવાય રહેવામું નહિ તેટલામાં
એક જણ રસ્તામાં જતા પાડાને જોઈ બોલ્યો
'નામમાં શું છે? આ પાડાનું નામ પણ
જ્ઞાનદેવ છે.' આ સાંભળી જ્ઞાનદેવ બોલ્યાઃ
'ખરેખર, આ પાડામાં અને મારામાં આત્મ
ભાવે લેશ પણ ભેદ નથી, તે પાડો પણ મારો
જ આત્મા છે સર્વ દેહોમાં એક જ પરમાત્મા
ભરેલો છે અનેક ઘડામણના પાણીમાં એક જ
સૂર્ય પ્રતિબિંબિત થાય છે ઉપાધિભેદથી તે
ભિન્નભિન્ન દેખાય, પણ વિવેકીને તેા સૂર્યના
એકત્વ પ્રતિ જ લક્ષ છે, તેથી જેની દૃષ્ટિ
કારણ પર ચોટેલી હોય છે તે કાંઈના દર્શનથી
જરા પણ આશ્ચર્ય પામતો નથી સુવર્ણના
વિવિધ અલકારો જેમ સુવર્ણરૂપ જ છે,
પ્રતિબિંબનું અધિષ્ઠાન જેમ બિંબ જ છે,
પર જેમ તત્તુરૂપ જ છે, તેમ નામરૂપાત્મક
જગત પણ એક પરમાત્મસ્વરૂપ જ છે'

ચૈતન્યની સાથે તનમય થયેલા જ્ઞાનદેવની
દૃષ્ટિમાં પોતામાં અને પાડામાં કંઈ પણ ભેદ
નહોતો. જ્ઞાનદેવના અતરમાના આ અભેદ
ભાવની પ્રતીતિ બ્રાહ્મણોને તરત જ થઇ
માદાના રખેવાળે પાડાની પીઠ પર નજીક
માર્ગ કે તરત જ જ્ઞાનદેવની પીઠ પર તેના મોગ
જીઠમાં અને તેમાંથી રક્ત બહેવા લાગ્યું
આ જોતા સર્વસંભાસદોના આશ્ચર્યનો પાર
રહ્યો નહિ.

દુર્બળ માણસ પ્રથમ બીજાનું અનુકરણ કરે છે અનુકરણમાં જ્યારે ને
- કાવતો નથી ત્યારે તે તેની છાંઈ કરે છે છાંઈ કરવાથી કયું નથો નગત ત્યારે તે તેની
નહા કરે છે નિદામાં પડ્યું નથી વળગ ત્યારે તે તેની દાસી કરે છે દાસીમાં પડ્યું
જ્યારે તે દારી જાય છે ત્યારે તે કોપ કરે છે અને જ્યાં ને ત્યાં તેની આડો આવે છે
ત્યાં પણ જ્યારે તે નિષ્કળ જાય છે ત્યારે તે ચાકીને હેઠો મેસે છે અને મુઝાર છ
તેનું જોર નરમ પડે છે પોતાની દાંથી તે ગમગાય છે અને આખરે સગ્ગે આવે છે

ઈ સ ૧૯૩૩ મા
ગાંધીજી ધરવડા જેલમાં
હતા. જેલમાંથી અરજી
રચના - નિવારણનું કાન

વીરોચિત મૃત્યુ

વલ્લુભાઈ મહાજી

કુટી'માં ખસેડવામાં આ
વ્યા હતા અહીં તેઓ
આરામ લઈ રહ્યા હતા
અને તેમની તબિયત

કરવા માટે કેટલીક સગવડો આપવાની
સરકારે નેમને ના પાડી હતી ગાંધીજી માટે
આ પરિસ્થિતિ અસહ્ય હતી તેથી તેઓ
ઉપવાસ પર જિતવા હતા પણ આ વેળા
પાંચ જ દિવસમાં ગાંધીજીની તબિયત ધરવા
કરતા વધુ બગડી તેથી સરકારે તેમને સાસુના
ઇસ્તિફાતમાં ખસેડ્યા સરકાર નમતુ તાળવા
ઇચ્છતી ન હતી તેથી તેણે પણ કડક વલણ
અપનાવ્યો હતો તે જોઈને કુખી કે કસ્તૂર
બાને પણ છૂટથી મળવા દેવાની ના પાડી
હતી ઇસ્તિફાતમાં આવ્યા પછી ગાંધીજીની
તબિયત વધુ સ્થિર બની ગઈ અને તેમની
વધુ અટકાયત છવવેણ નીવડે એવો ભય
સરકારને પણ લાગ્યો કેહી તરીકે ગાંધીજી
જેલમાં મૃત્યુ પામે તો તના બેખરો એક
વાની સરકારની હિંમત ન હતી તેથી તેમને
મિનરાશતે ફોડાં મૂકવામાં આવ્યા ઇસ્તિ
તાલમાંથી ગાંધીજીને લેઈ ઠાકરગીની 'પણ'

પણ સુધરી રહી હતી

એક દિવસ 'પણકુટી ના સુકર બગી
આમાં અધ્યયણે ગાંધીજી ફરી નહીં હતા
કેન્સર સાથીઓ પણ તેમની સારી ફરવામાં
જોડાયા હતા પોતાના અણધાર્યા છુટકારા
પછી શુ કરવું તેનું મથન ગાંધીજીના
હૃદયમાં વ્યાહી રતુ હતું વાતચીતમાં તેમણે
એક સાથીને જણાવ્યું કે 'આ વેળા મને
છોડી મૂકવામાં આવશે એમ હું માનતો ન
હોતો મને જેલમાં જ ફેરી નરીકે મરવા
દેવામાં આવશે એમ હું માનતો હોતો તેથી
મે મૃત્યુની સંપૂર્ણપણે તૈયારી રાખી હતી
છૂટવાના આગવે જ દિવસે મે મારી
અગત ઉપરોગની બધી વસ્તુઓ ઇસ્તિફાતની
નર્મો અને બીજાઓને આપી દીધી હતી "
આ બધી વસ્તુઓ સોપી દીધા પછી રામ
નામનું રત્ન કરતા કરતા વાહર ઓઢીને
ગાંધીજી સૂઈ ગયા હતા મૃત્યુનો જરાયે

ગભરાટ નહીં શોક નહીં, પણ શાંતિથી અને ધીરજથી પ્રેમપૂર્વક ભેટવાની એ અપૂર્વ તૈયારી હતી.

ઉપવાસથી જોલમા જ પોતાનું મૃત્યુ થાત તો લોકો શું ધારૂત એવો પ્રશ્ન વાતચીત દરમિયાન ગાંધીજીએ કર્યો.

સાથી - બાપુ! એ યશસ્વી અને ભવ્ય મૃત્યુ ગણાત

“ના ના, એ અથ જગરની વાત છે ઉપવાસથી મરવું એને બધું મૃત્યુ કેમ કહે? એમા શો યશ છે? પણ મારું તો બીરશ્મિત મૃત્યુ થવાનું છે, એવું મારી જન્મોત્તરીમા લખાયું છે તે શું બળે છે?” કહી ગાંધીજી ખડખડાટ હસ્યા.

સાથી - બાપુ, ઉપવાસથી મૃત્યુ એ વીરશ્મિત મૃત્યુ છે ધીમે ધીમે મરણને શરણ થવું એ મહેલો વાત છે? એમા કેન્દ્ર આત્મમજાની જરૂર રહે છે?

ગાંધીજી - ના, ના, મને એવું લાગતું નથી મારું મોત કા તે ફાંસીના માથે

થાય કે પછી ગોળીથી થાય અને એવું મરણ સાચા અર્થમા વીરશ્મિત મૃત્યુ છે, ઉપવાસથી ખાટલામા પડ્યા પડ્યા મરવું તે નહીં.

પોતાના મૃત્યુની કેવી અજ પ કૃતિકારી કલ્પના! ગાંધીજીની જીવનદૃષ્ટિ કાનદરી હતી પોતાની વાણી દ્વારા જીવનના શાશ્વત મૂલ્યોની સમજ તેમણે હિંદને અને જગતને આપી છે પણ ઇતિહાસનું પુનરાવર્તન થયું પોતાના યુગના એક એક માનવીને જીવનસંદેશ ન સમજી શકનાર એક પાગલ માનવીની ગોળીથી તેમના જીવનનો અંત આવ્યો. દુનિયા પોતાના યુગના પરજાબરોને પિછાની શકી નથી એ કેન્દ્ર કડુણ છે? કુદરતના મહાન ઉત્ક્રાંતોથી માનવજાતને જે આવડે લાગે છે તેના કરતા વધુ પ્રયત્ન આવડે કરાડે માનવીનું હૈયાએ ભારે દુખ સાથે તેમના મૃત્યુથી અનુભવે અજાત શત્રુ અહિંસાના ફિરસ્તાનું ગોળીથી મૃત્યુ! એ કલ્પનાતીત ઘટના બની પણ ગાંધીજીની દિષ્ટએ એ વીરશ્મિત મૃત્યુ હતું.

કેવો પુરુષાર્થ!

સમુદ્રને તીરે વસતી કોઇ ટ્રિટોનીના ઇંડા સમુદ્ર પોતાના તરંગથી ફરજ કરી ગયો તેથી તે ટ્રિટોડીએ નિશ્ચય કર્યો કે હું સમુદ્રને સૂકવી નાખું એવા નિશ્ચયથી પોતાની આંધ્ર વડે એક એક બિંદુ લઇ બહાર નાખવા માંડ્યું આ જોઈ ટ્રિટોડીના સગાસબધી વગેરે ઘણા પક્ષીઓ તે જ પ્રમાણે સમુદ્ર સૂકવવાના કામમા વળગી ગયા ટ્રિટોડીએ તો એવો નિશ્ચય કર્યો કે મનતા નુકી પણ હું સમુદ્રને સૂકવી નાખીશ એમ ટ્રિટોડીએ ત્યા આવેલા નારદમુનિ આગળ પ્રતિજ્ઞા કરી નારદજી પક્ષીના રાજા ગરુડ પાસે ગયા, હકીકત કહી અને એ ત્યાં ‘આ સમુદ્ર તમારા ભાગમાંથીનો શ્રોણ કર્યો છે, તેથી તમારું પણ અપમાન થતું છે’ એમ કહી નારદજીએ ગરુડજીને ઓક વા અને તંમણે પોતાની પાખથી પવન ઉગાડી સમુદ્ર સૂકવવા માંડ્યો સમુદ્ર ગભરાયો અને ટ્રિટોડીના છંદ પાછા આપ્યા.

આવો નિશ્ચયપૂર્વક પ્રયત્ન હોય તો જ સફળતા મેળવી શકાય.

પ્રભુ પ્રેમસ્વરૂપ અને
જ્ઞાનસ્વરૂપ છે, તેમ જ
સૌંદર્યસ્વરૂપ પણ છે
આથી પ્રભુએ સ્વેચ્છી

સૌન્દર્યની ભાવના

જિનનાજીવાસ

આદ્ય છે, અને કોઈ
અનાતન કાવાના (આ
કરણના) પદો જેવા
લાગે છે, 'એ ઈશ્વર'

સૃષ્ટિમાં એવું કશુંયે નથી, કે જે સૌંદર્ય
રહિત હોય શકે જાણના પુષ્પમાંથી પરિ-
મલ પ્રસરે છે, સૂર્યમાંથી અધકારનો નાશ
કેવનાર પ્રપંશ રેલાય છે, વૃષ્ટિમાંથી આદની
માંથી અમીરસ વર્ષા રહે છે, એમ જોઈ
હવેશભર્યા વધારે સૌંદર્ય પ્રભુએ સર્જેલી
સકળ વસ્તુઓમાંથી વહે છે આ કથનમાં
જરા પણ અતિશયોક્તિ નથી પ્રભુએ સર્જેલી
અસખ્ય વસ્તુઓમાં મનુષ્યને જ પ્રધાન્ય આપ
વામાં આવ્યું છે, તે સર્વ રીતે ન્યાયયુક્ત છે
મોરણ કે સુગિની તમામ વસ્તુઓમાં મનુષ્ય
જ પ્રભુનો મોટામાં મોટો અમલકાર છે આ
અવની ઉપર એવો એક પણ મનુષ્ય નથી
કે જેનામાં સૌંદર્ય ભાવનાનો અંશ અકુર-
મ હ કુલિગ-પણ અસ્તિત્વ ન ધરાવતો હોય
ત્રીસ દેશ જેવી મહાન સંસ્કૃતિમાં ઉછરેલ
સૌ પુરુષો જીવનના અસખ્ય મેત્રે મા સૌંદ-
ર્યનો પ્રકાશ નિરખી શકે છે એમ જગત્તીમાં
જગત્તી મનુષ્ય પણ જીવનના એકાદ શ્વેતલ
સૌંદર્ય નિહાળી શકે છે કારણ કે, 'સૌંદર્ય
જે કુદરતના ગૂઢ નિયમોનું પ્રકટીકરણ છે'
જગત્તી મનુષ્ય પણ પોતાના પાળેલા પ્રાણી
ઓમાં કે પોતાના જોળવેલી આકૃતિમાં
સૌંદર્યના દર્શન કરી શકે છે લક્ષ્મીકંઠિ
તારાથી છવાયતા આકાશમાં કે રમ્ય સરો-
વરમાં સુન્દરતા જોઈ શકે છે, પોતાની
આત્મપ્રાણી આવેલા સર્વતો અને ખીલોમાં
એને સુન્દરતા દેખાય છે, તેમ જ કોઈ વચ
બેરગી પુષ્પમાં પણ એ સુન્દરતા નિહાળે છે.
ગમે તેમ હોય પણ 'કુદરતના બનાવો જુદા

○

નના કવન પ્રમાણે ઉપરોક્ત વસ્તુઓ જોનામાં
સૌંદર્યની ભાવના પ્રકટાવે છે પ્રત્યેક મનુ-
ષ્યમાં રહેલ સૌંદર્યની આ ગૂઢ ભાવનાને
જાગ્રત અને અચેત કરવી, તથા સત્ય, સ્નેહ,
સ્વાર્પણ કે દયા જેવા અદ્વિતીય સૌંદર્ય
અભિન્ન છે, એમ સુશિક્ષિત અને સુસ્ત
મનુષ્યના અતરમાં સ્થાપિત કરવું, એ જ
અર્થ સંસ્કૃતિઓનું લભ્ય અને લગીર્ય
કર્તવ્ય છે

સૌંદર્યની મહાન શક્તિ મનુષ્યની વાસના
ઓનું ધ્રુવ રૂપે પરિવર્તન કરે છે, એના વર્ત-
નને નિર્મળ અને પવિત્ર કરે છે, અને એના
અકળ અભિધાને સત્યસીલ બનાવે છે, તેથી જ
સૌંદર્યમાં નૈતિક મહત્તા સમાયલી છે મનુ-
ષ્યને જીવન જીવવા માટે હવા કે નિદ્રાની
જેટલી આવશ્યકતા છે, તેટલી જ સાચું
જીવન જીવવા માટે સૌંદર્યની પણ જરૂર
છે કારણ કે મનુષ્યે માત્ર આલેખિકાના
સાધનો માટે જ કાર્ય કરવું- 'શીટી' માટે
જ જીવવું- એ તો કાર્ય અને જીવન ઉભય
વિરોધે કેવળ જોડો પડાલ છે મનુષ્યને
ઉપયોગી અને સુદર વસ્તુઓ ઉત્પન્ન કરવા
માટે તથા એમાં અનંદનો અનુભવ કરવા
માટે કાર્ય કરે, તો જેનું જીવન સર્વાંગ-
સુદર થાય અને જીવનને પ્રત્યેક પ્રસંગ
એને અમરતાની સુવાસ આપી શકે વળી
સૌંદર્ય જૈનન્યને પ્રજાગ બનાવે છે, જીવનને
પાથો દદ કરે છે, તથા અભિન અને નિર્મળ
મનને ઉત્સાહથી બાંધ્ય કરી એને નવ-
જીવન આપે છે સૌંદર્યની સદાય વડે કલા

આત્માને અવતવીન પ્રેરણા આપે છે, અને એને જીવનસંભ્રામ માટે નવીન ઉત્સાહથી સજ્જ કરે છે કારણ કે 'હકીકતોનો આત્મા પ્રકટ કરે,' એ જ સાચી કલા છે, અને વાંછેલી વસ્તુઓના સત્યસ્વરૂપનો સાક્ષાત્કાર કરાવે, એ જ સૌન્દર્ય જ સાચો કાર્યકર કર્તાવ્ય ક્ષેત્રોમાં પ્રવેશના પહેલા પોતાના અતરને સૌન્દર્યની સુવાસથી છલોછલ ભરે નહિ, તો ને પોતાની કૃતિમાં સૌન્દર્ય ક્યાથી આણી શકે ?

જે વસ્તુ સાદી છે, જેમાં એક પણ નકામું અંગ નથી, જે પોતાનો હેતુ અચૂર સિદ્ધ કરે છે, જે સર્વ ચીજો સાથે સુમંગલ છે, અને જે જે સીમાનોત્તર મધ્યમિંદુ છે, તેને આપણે સુન્દર કહી શકીએ 'એટલું કહીને ઈમતને સૌન્દર્યની વ્યાખ્યા આપવી પડતી મૂકી પરંતુ સૌન્દર્ય એટલે શું, એ પ્રશ્ન મનુષ્યના અતરમાં વહેલો પ્રોડો ખડો થયા વિના રહેતો નથી

વસ્તુઓ વસ્તુઓની ખાતર જ સુંદર નથી સૌન્દર્યનો સાચો આધાર દેવી મન ઉપર છે; એ દેવી મન તમ મ વસ્તુઓને તપામે છે, તેમના વિભાગોને પરસ્પર સાકળે છે અને તેમના સ્વરૂપમાં યોગ્યતા અને ઊંચ યોગિતા કરતા કોઈ અધિક તત્ત્વનું દર્શન કરાવે છે આ પ્રાંદ ઈશ્વરી મન સર્વ સ્થળે અને સર્વ કાળે વસ્તુ માત્રને નિરોપે છે, અને પોતે જ સૌન્દર્ય સ્વરૂપ હોવાથી, અન્ય વસ્તુઓને પોતાના સૌન્દર્યની ઓછી વચ્ચી પ્રતિકૃતિ રૂપે જુએ છે ગુણમના પુષ્પને રૂપ, રંગ અને સુગંધના કોઈ મહાન આદર્શની, કે કોઈ 'જીવન-સહચરી'ની સ્મૃતિની, દૃષ્ટિથી નિહાળના એ જેટલા પ્રમાણમાં પોતાના સૌન્દર્યના ધોરણને મળતું

આવે તેટલા પ્રમાણમાં ઈશ્વરી મન એને સૌન્દર્યમય લેએ છે; તથા આપણને લે (ગુણાનુ પુષ્પ) જેટલા પ્રમાણમાં ઈશ્વરી મનની ઝાંખી કરાવે, તેટલા જ પ્રમાણમાં આપણે તેને સુંદર કહી શકીએ.

ઈજીપ્તના 'પિરામિડ' માં તે કાગ અને દેરાના નાગરિકોની ધાર્મિક સંક્રુચિતતા, તેમની ઊંડી અને ગગનચુમ્બી આશાઓ, તેમ જ તેમના જીવનની સરગના વગેરેનો આભેદન ચિતાર રજુ થાય છે, આ શુષ્કને લીધે જ 'પિરામિડ' કલાપુષ્પ ગણાય છે કવિવર શેક્ષપીયરે નવયુવાન પ્રેમીજનોના વિરહનું સત્ય સ્વરૂપ માત્ર બે પંક્તિમાં જ આલેખ્યું છે: 'પૂજક ભાવથી, અમૃત આસુથી અને ડહાન વિવાપથી અને જવાતા મય કુસકાથી' વર્જનની આવી સુંદરતા જ કવિને મહત્તા આપે છે વસ્તુઓનો આદર્શ ચિતાર રજુ કરી શકે, તે જ કલા પરંતુ "કેઈ સુંદર ઓ એક ન્યવહારિક કવિ છે; પોતાના જગતી પતિને મરહારી બનાવે છે; અને જેના અમાગમમાં આવે છે, તેનામાં કોમળતા, આશા અને વાક્યાનુર્થ જેટ

છે, " એવી ઉચ્ચ ભાવનાઓ સર્વની ઉપર એક તરખી અસર કરી શકતી નથી મનુષ્યોની વચ્ચેથી કંપનાશક્તિ સુધરીએના આવા ઉચ્ચ આદર્શની ખૂબી અનુભવી શકતી નથી, નેમ જ સૂર્યોદય ને પુષ્પ એવી સુખ પુર વસ્તુઓમા પણ સુદરનો પેખી શકતી નથી આનુ કારણ એ જ કે એવી વચ્ચેથી કંપનાશક્તિમા ઈશ્વરી મનના ઉચ્ચ આદર્શો પ્રતિબિંબિત થઈ શકતા નથી કવિ વદ્વજનય સુદરન કપી મહારેવીનું જેટલું સૌન્દર્ય ઝીલી શકે છે, તેટલું અન્ય આત્માઓ નથાં ઝીલી શકતાં કોઈ કલાકાર પોતની કલા દ્વારા ઈશ્વરી મનનો જેટલો સાદાત્મક કરી શકે છે, એટલો બીજાઓ માટે સભ વિન નથી, એમ કહેવું એમા લગાદે અતિ શયોજિત નથી મનુષ્ય ઈશ્વરી મનમા જસતા સૌન્દર્યના આદર્શોને જેટલા પ્રમાણમા પોતાના મન અને હૃદયમા ઝીલી શકે છે તેટલા પ્રમાણમા જ એ સાચા સોદર્યને નિહાળી શકે છે નહીં મટે કાર્યાર્થિ ભૂખેના વચનો યાદ કરો 'અતિ તરફ પ્રયાણ કરાવી તેની મકુનનાની કઈ જ આ કગવનાર કેઈ

જેની તાલ, એ જ સંગીત છે ' પરંતુ સંગીતની સહાય વટે સ્વર્ગમા સચરણ, સર્વને માટે સરણ સરળ નથી પોતાના આત્મ પ્રકાશના પ્રમાણમા જ મનુષ્યો ઉચ્ચ ભૂમિકામા ફલગો મારી શકે છે

પણ પ્રભુની કૃષ્ણ અવસ્થા છે, ઈશ્વરી યોજનાની દયા અપ્રત્ય છે જેમ સૂર્યના કિરણો મુગ્ધ કલિકાની પાખડીઓ વિકસાવે છે અદ્રની અમીધારા પુસુદને જીવનરસનું પાન કરાવે છે, તેમ સૌન્દર્યરૂપ પ્રભુ પોતાના પ્રેમના બળથી મનુષ્યને સુદરતાની પ્રાપ્તિ માટે તૈયાર કરે છે, અને મનુષ્યની સર્વ કૃતિઓની પડખે રહીને પોતે એને આકાશ સોદર્યની સચીપ આણે છે

આ પ્રમાણે જાણીતા પદ્ધતિ સુધી તેમને આત્મ સુરથી લક્ષ્યરનારા કવિઓ, માનવ જાતિની મૂલરણો ઉકેલનારા નાટ્યકારો, નીતિની ભાવનાને સ્થૂળ રૂપ આપનાર શિ પીઓ શબ્દ દ્વારા આત્મરણકારને ગજવ નાસા સાહિત્યકારો તથા સ્વર્ગની સહેલ કરાવનાર સંગીતારો આપણને સર્વદા સૌન્દર્યના દર્શન કરાવી રહ્યા છે જીવનની સ્વર્ગીય જાતો ગુજનાર તો એક જ વ્યક્તિ છે પરંતુ તેના દર્શનથી અજાણને કલાકારો પોતે નિહાળેલા પ્રકાશના કામ્યા નૃત્યા કિરણો આપણી સમક્ષ રજુ કરે છે એ જ કલા કારોની સાચી વિશેષતા છે

સૂર્ય જેમ વસ્તુ માત્ર ઉપર ઉજ્જ્વળા અ પે વજુના બજો ફેલી રહ્યો છે, તેમ સૌન્દર્યરૂપ પ્રભુ પણ મનુષ્યમાનના સ્વભાવ ઉપર સૌન્દર્ય ના કિરણોની વૃદ્ધિ કરી રહ્યા છે મનુષ્ય જગ્યારે સૌન્દર્ય ના નિયમેને વન્દે છે, ત્યારે સૌન્દર્યનો સ્વામી પોતાના નવીન અન્દેશ સા મનુષ્યના અતરમા પ્રવેશ [અનુ ૫૪ પદ્યો]

આ સંસ્થાને ડુંગરોની વચ્ચે વસાવવાની અમે હિતમત તો કરી છે પણ આવા શાત વાતાવરણનો અને સુદૃઢ સૌંદર્યનો રસ બધા વિદ્યાર્થીઓ હજી ભૂરી નથી શકતા એ ઘણીવાર ખૂબ્યા કરે છે અમે રહીએ છીએ એની સામે જ વિદ્યાર્થીઓનું રહેઠાણ છે આખો દિવસ તો સૌ પોતાપોતાના કામે લાગી ગયા હોય સામે પ્રાર્થના પછી બધા સાથે હોય એટલે થોડા વખત સહેજે વાર્તાલાપમા ચાલે જાય આ વાતો ઘણીવાર બહુ ઉપયોગી થઈ પડે.

ચારે બાજુ લીલાછમ ડુંગરોની લાખી દાર ચાકેલા મનને નવી પ્રેરણા, શાંતિ આપે છે પક્ષીઓનું મધુર અગીત તો ચાલુ જ હોય સવારના પહેાલમા મોર આવીને કળા કરે છે ત્યારે અમારું ચિત્રકામ, એ પૂરેલા રંગો આખા લાગે છે ચાકનીની ચોભા તો આ જમ્યા મા જોતા ઘાકતા જ નથી અજબ તાજગી એ આખા વાતાવરણ ઉપર પાથરી ચાલી જાય છે વળી રૂપાયતન તો કલાનુધામ એટલે રાજ નવી નવી કલાની કૃતિઓ તૈયાર થતી હોય તેમા આ વાતાવરણ ઉત્સાહ અને કંઈક નવું કરી છૂવવાની તમન્ના જગાવે છે આવું છે અમારું રૂપાયતન છતાં વિદ્યાર્થીઓને અમરતા ફરવા માટે ડુંગરોમા ખડવાનું મન નથી થતું પણ શહેર તરફ મન ફોટે છે ત્યાંનું વાતાવરણ વધુ સુગંધ

કરે છે અને એ તરફનો રસ ઓસરતો નથી એ ભોઈ આને પ્રાર્થના પછી એક નાનું દેશત યાદ આવ્યું તે તેઓને અલગાવ્યું.

“વિઠા અને છાણ ઉપર જીવનાર, ગીંગો નામે એક જાતું છે પરંતુ અન્ય રીતે તે જમર જેવો છે. એવા એક ગીંગાને એક જમર સાથે મેંત્રી થઈ જમરે વિચાર કર્યો, કે આ ગીંગો આ મલીન પદાર્થમા રહે છે અને જીવે છે, તે કરતા તે સરોવરમા કમળમાથી મધ ખાતો થાય તથા તેની સુગંધ ભોગવતો થાય તો સારું, એમ વિચારી તેણે તે વાત એક દિવસે ગીંગાને કહી ને પોતાની સાથે આવવા કહ્યું ગીંગાએ વાયદા ઉપર વાયદા કરી બે ત્રણ માસ કાઢ્યા તે પછી જમરે એક દિવસ ઘણે આશ્ચર્ય કર્યો, ત્યારે તેણે બીજે દિવસે આવવા કબૂલ્યું ગીંગો તક કરવા લાગ્યો કે કમળ હોય કે ન હોય, તેમા મધ હોય કે ન હોય અને મધ હોય તો પણ તેના આકારથી મને આનંદ મળે કે ન મળે, એમ અનેક કુતર્ક કરી પોતાના નાક, પાખ વગેરેમા પોતાને ખાવા માટે વિઠાનો ખોનાક ભાતા તરીકે લીધો અને પછી જમર સાથે ગયો જમરે કમળ ઉપર જઈ બેઠો અને બોલ્યો ‘કેવી સારી સુગંધ છે!’ ગીંગો કહે ‘મને કંઈ સુગંધ આવતી નથી.’ જમરને જલેમ પડ્યો, કે આ ગીંગો તેની સાથે વિખા લાવ્યો ફરો માટે સુગંધ આવતી નહિ હોય

તે ઉપરથી ગ્રીમાને તપાસ્યો, તો તેના નાક પરેરેમા સર્વ અગમ્ય જ્યાં સત્તાડાય ત્યાં વિજા બરેલી હતી તેથી તેને કહ્યું 'મૂર્ખ'! અહીં પણ વિજા હા આપ્યો છે?' એમ કહી તેને સ્નાન કરાવ્યું. પછી ગ્રીમાને ફરી કમળ ઉપર બેસાડ્યો, એટલે તે સુગંધમા શુભાન ઘર્ષ તૃપ્તિ થાય ત્યાં સુધી મધ પી મરત બન્યો અને જોઈયો 'આવો આનંદ મેં જન્મારામ કોઈ દિવસ જોઈયો ન હતો. હવે કોઈ વાર વિજાની ઇચ્છા નહીં કરે "

કુદરતના સૃષ્ટિસૌંદર્યમા ઈશ્વરની અકાળ લીલાને જનુમત થાય અને એ લૂટી શરીરે તો જ સાચો આનંદ નવું સર્જન કરવાની તાલા વેલી જાએ. આવા મનને કષાય પચાન કરવાનું મન ન થાય એને તો એ વાતવરણમ પોને રચેલી કૃતિમા જ નવું નવો આનંદ મળે કુદરત એને સાચી પ્રેરણા આપ્યા કરે

વિદ્યાર્થીઓને આપણે ફક્ત ચિત્રકાર જ નથી બતાવવા પણ મીઠા જ્ઞાન સાચે સૌંદર્યની સાચી પરખ થવા માટે એ જ્ઞાન જરૂરી છે એટલું આપણે વિચારીએ તો આ માર્ગ સરળ અને આ દૃષ્ટિએ શિષ્યકોનો વિચર કરીએ તો કલાનુ શિલ્પ અતિ જરૂરી અને છે ચરૂથી જ સૌંદર્યની ભાવના કેળવ થ તો વિદ્યાર્થી ઓના મનરમા આજે જે મુરકેલીઓ ઊભી થાય છે તે થવા ન પામે

આ માસમા સૌરાષ્ટ્રના મુખ્ય પ્રધાન શ્રી દેવરભાઈ રૂપથતનની મુલાકાતે આવી

મયા સરથાને જમીનનો કમળો મળ્યો પછી તેઓની આ પ્રથમ મુલાકાત હતી તદ્દન જ મનમા આવેલી આ જગ્યા ઉપર ઉપયોગી કાર્ય થઈ રહ્યું છે તે જોઈ તેઓ શાંત થયા

આધીરમારક નિધિના મંત્રી શ્રી ધોત્રેજી, ગૂજરાત હરિજન સેવકસમના પ્રમુખ શ્રી પરીક્ષિતવાલભાઈ તથા શાશ્વતમામના સચવાક શ્રી મનસુખભાઈ જોમનપુત્રા પણ આવી ગયા શ્રી મનસુખભાઈ તો અનુમતી અને કલાના ઉપાસક એટલે તેમનો રસ તરત ખારીક વસ્તુઓમા પણ દેખાયો બધું જોઈ તેઓ કહે "કોઈ જે લાખ રૂપિયા તમને આપે તો આ જગ્યામા આકર્ષક સરથા ઊભી થઈ જાય એ વિષે મને શંકા નથી તમારે મમ અને ઉત્સાહ જોઈ કોઈ જરૂર કદર કરો "

મેં કહ્યું 'કોઈ જલદી કદર કરી નાએ એમ હું ઇચ્છતો પણ નથી વખત એવું કામ કર્યાં કરે છે બાપુ બાપલુને ઘણીવાર ન કહેતા કે, ઈશ્વર કોઈને તેના ગળ ઉપરાત તાવતો જ નથી' અધારની પરિસ્થિતિમા માણસો આર્થિક મંદક ન કરે પણ અમે જે કરી રહ્યા છીએ એ ધીરજથી જોઈ સકળજૂતિના જે શબ્દો કહે તો પણ અમને ઘણી મદદ મળી ગણ્યો, આજે એ પણ નથી થતું એ ખરેખર હું ખદ મિત્રા છે '

આવું માનસે જોઈ મન કષારક મૂંઝાય પણ કંઈક પાકી ઇમારત રચવી હોય ને એ સામનો કરવાની શક્તિ પણ મેળવવી જ રહી

સૌન્દર્યની ભાવના : [અનુ. ૪. ૫૧ થી ૫૫]
 કરે છે. બાળક જેવાં નિર્દોષ છે હૃદયો, અને
 પુષ્પ જેવાં નિર્મળ અંતરોને સૌન્દર્યની શોધ
 નથી કરવી પડતી. વૃક્ષ, રોપ અને લતા,
 સાગર, શેષ અને સરિતા, સર્વમાં કોઈ નિદ્રા
 લેતી પ્રિયતમાના સ્મિત સરણું સૌન્દર્ય
 રહેલું જ છે. અંતરની મલિનતા ઓસરે,
 દૃષ્ટિપથ વિશાળ બને, તથા વસ્તુ માત્રમાં
 એક જ ચૈતન્ય પરભાય, તો સૌન્દર્યનાં ઝરણુ
 અખૂટ છે, એમ મનુષ્યને સમજાયા વિના
 રહે નહિ. ખનિજ અને વસ્તુપતિ, પથુ અને

મનુષ્ય, સર્વ સૌન્દર્યથી ભરેલાં છે. આ અવ
 નીમાં એવું એક પથુ, સ્થાન નથી કે જે
 સૌન્દર્ય વિનાનું હોય. પર્વતની પ્રૌઢતામાં કે
 સાગરના ઘુઘવાટમાં, જટોળિયાના તુફાનમાં
 કે અરણ્યના નિઃસીમ પગથારમાં, નવરંગી
 પુષ્પ-વટિકામાં કે જ્યોત્સ્નાનાં રૂપેરી તર-
 ગોમાં; કોઈ સુકુમાર બાળાના સંવતનમાં કે
 મુગ્ધાના પુષ્પ-પ્રકુલ્લ હાસ્યમાં, જ્યાં જ્યાં
 પ્રભુતા છે, ત્યાં ત્યાં સ્થળે સ્થળે, સૌન્દર્યનો
 સુવર્ણમય પ્રકાશ ઝળહળી રહ્યો છે. કારણ કે
 જ્યાં પ્રભુતા છે, ત્યાં જ સૌન્દર્યનો નિવાસ છે

કલાનો સદેશ

“આવો, બધુઓ મારી સમીપ આવો. હું પરમ સૌન્દર્ય સ્વરૂપ પરમાત્માના હૃદયમાંથી
 ઉત્પન્ન થઈ છું. મેં પ્રાચીન ગ્રીસને આકર્ષેલું, યુરોપ અને જાપાનને કેંખાવ્યું, ચીન અને
 અરબસ્તાનને સરસતાવું, અને ભારતને વિસ્તારનું સૌન્દર્ય પ્રકટ કરતા શીખવ્યું છે. જ્યાં જ્યારે
 તમે કલાકારોથી મારા સ્વાગ્નસાથી, તેજસ્વી અને ઉત્સાહી પ્રધાનોને તમારા મન અને હૃદયમાં
 સન્માનતાં શીખશો, ત્યારે એ ભવિષ્યના જગતમાં હું તમને આત્માનું સૌન્દર્ય વ્યક્ત
 કરતાં શીખવીશ.”

વ્યવસ્થા અને સાતિની તમારી શોધ, મારા વિના નિષ્ફળ જશે. તમે સૌ પ્રથમ કલાના સાત્રા-
 જ્યની અને જીવનકલા ૩૫ ધર્મની શોધ કરો - એ જ સાનું પ્રભુનું સાત્રાજ્ય છે. પછી તમને
 કલાની જગત નહિ પડે. કારણ કે સંપ્તિનું સમગ્ર મર્વોત્તમ કલામાં જ રહેલું છે.” - ડૉ. ક્રિસ્ટિઅન

[૫૫૬ ૪૮, ઊર્મિ-નવરચના ૮૭, લોકજીવનમાંથી]

અનુક્રમણિકા

		૫૪		૩૦ માર્ચ ૧૯૫૮
૧	ખાણના પત્રો	આંધીજી ૩૨	૮	આંધીજીનો ધરડો રેલ્વે. . . રાધુ પંડિત ૪
૨	મન લાગે મેરે ચાર ...	કબીરસાહેબ ૩૩	૯	અભિમાન કેમ ગમે ? પ્રકાશનંદજી ૪૫
૩	ઉપાસના કોની ?	‘કૃષ્ણાનંદ’ ૩૪	૧૦	વિરોચિત ચલ્ચુ ... લલિતગાર્હ મકનજી ૪૭
૪	લખુનાસે પ્રભુતા મિલે	૩૫	૧૧	કેવે પુરુષાર્થ ૪૮
૫	પ્રાર્થના પછી	આંધીજી ૩૬	૧૨	સૌન્દર્યની ભાવના .. જિનરાજદાસ ૪૯
૬	નામરમરણુ	રેવાજકર જી ૩૮	૧૩	રૂપાવતન મંપાદક ૫૧
૭	જલેનો વચ્ચે	આંધીજી ૪૧	૧૪	અંધાવ્યોહન ડુ. ક.

પ્રકાશક અને મુદ્રક : ખીરન ગાંધી, રૂપાવતન મુદ્રણાલય જનામદ.

કે તેમણે આધ્યાત્મિક મુશુકુને આપેલી આ ભેટ એ તો સેકડો
વિદ્વાનોએ આપેલી સાહિત્યિક ધરણિની બે કરતાં વિશેષ
મૂલ્યવાળી છે

— ‘અબ્દારી’

સાબાર સ્વીકાર

વોરા એન્ડ કંપની પબ્લિકર્સ લિમિટેડ (મુંબઈ)ના નવા પ્રકાશનો

નારી તુ નારાયણી મુળ ભે. ઠા. સેનચુપ્ત કિ. રૂ. ૨-૮-૦

દાગારની મુદ્રે વાતો. અનુ. રમણકિનાલ સોની કિ. રૂ. ૧-૮-૦

ગાંધી સંક્ષિપ્તકાર, રમણવાલ સોની, કિ. રૂ. ૧-૮-૦

ગાંધેશનાઈ સંક્ષિપ્તકાર, રમણવાલ સોની, કિ. રૂ. ૧-૮-૦

શ્રી અનંતરામ પંથી (ભાવનગર) તરફથી Sketches of Gandhi By
Topolska નમતુ ચિત્ર મળ્યા રૂપાવતન ગાંધી મુલ્ય ૫૫ માટે ભેટ મળ્યું
છે જે સાબાર સ્વીકારીએ છીએ

‘આશાપાપુ’

‘આશાપાપુ’ હર અંગ્રેજી મહિનાની રૂ. ૦ મી તારીખે પ્રસિદ્ધ થાય છે એટલે તે
મહિનાનો એક વ્યાજ મહિનાની બીજી અથવા ત્રીજી તારીખે મળશે

વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૬ છે જાહેરશ માટે રૂ. ૭૫ અને પરદેશ માટે રૂ. ૮૫
અથવા રૂ. ૧૨૫ છે

‘આશાપાપુ’નું નવું વર્ષ ફેબ્રુઆરીની આખરમાં થઈ થઈ જાન્યુઆરીમાં પૂરું
થાય છે વચ્ચેથી થતા નવ આક્રોશને વર્ષની શરૂઆત (ફેબ્રુઆરી)થી જ
આક્રોશ ગણી પ્રગટ થયેલા અકે મોકલવાની પ્રથા છે

પ્રા. તારીખ પછી દુન દિવસમાં અક ન મળે તો દપાલમાં લખાસ કર્યા પછી
જ કયાંવધને જલાવવું આક્રોશને પોતાનું નામ સરનામું સ્પષ્ટ લખવા સાથે
આક્રોશ ન મર આવરવા લખને ભેટીએ

લવાજમ મનીએડર્સથી મોકલવું વી પી થી મોકલતા અકે મોકલ મળે

‘આશાપાપુ’ ની વ્યાજ આવૃત્તિ ન્યૂઝપ્રિન્સ ઉપર છાપે છે આસ આવૃત્તિની
થે ડીક નકલે આ મામત રૂપાવતનમાં બનતા હુદયકાગળમાં ઉપારો આસ આવૃત્તિનું
વર્ષિક લવાજમ દેશમાં રૂ. ૮૫ વિદેશમાં રૂ. ૧૦૫ અથવા રૂ. ૧૬

આક આના મોકલવાથી નમૂનાનો અક મોકલવામાં આવે છે

ત.ન અને વ્યવસ્થા અંગેના અધિકાર પત્રવ્યવહારનું સરનામું

‘આશાપાપુ’ કાયાજય, રૂપાવતન, જૂનાગઢ સૌરાષ્ટ્ર

તમારે જવાબ આપવો પડશે.

ગિજુભાઈ

બાળકોને અંદર અંદર ચાલવા દો. તમે તેમની નિર્દોષ રમતો વચ્ચે ના આવો તેમનામા તમારા હોષો ના આરોપો તમે જાણતા નથી કે તમે બાળકોની પણ અદેખાઈ કરી શકો છો તમને ખબર નથી કે તેમને નિર્દોષ આનંદ તમે સહી શકતા નથી તમને કદપના પણ નહિ હોય કે તમારા હોષો તેમનામા આરોપ્યા વિના તમને સંતોષ થતો નથી

x

x

x

તમને લાગતું હોય કે બાળકોને મારવાથી તેઓ સુધરશે તો તમે એક વાર નહિ પણ અનેક વાર તેમને મારી જુઓ. વારંવાર મારવાથી પણ જો તેઓ સુધરે નહિ તો તમારે પોતે જ સુધરવું પડશે; એટલું જ નહિ પણ તમારે તમારા કુચ માટે પ્રાયશ્ચિત્ત કરવું પડશે; એટલું જ નહિ પણ જો તમને બાળકો આપ્યા છે તેને તમારે જવાબ આપવો પડશે

જા બધું કરવાની દિ'મન અને શક્તિ હોય તો જ તમે બાળકો કપર તમારો ન જાન હાથ ઉપાડો

પારિવાર

વર્ષ-૭

અંક-૩

સંપાદક : નવીન આંધી

સાભાર સ્વીકાર

[નવજીવન પ્રકાશન મંદિર (અમદાવાદ)ના નવા પ્રકાશનો]
મર્યાદા હિતકથા

જવાહરલાલ નેહરુ

ગુજરાતી અનુવાદ પરથી સંક્ષેપક

મણિભાઈ ભ. દેસાઈ

કિ રા ૧-૮-૦૦ ટપાનરવાનગી ૧-૭-૦૦

જવાહરલાલજીની આત્મકથા મૂળ અંગ્રેજીમાં બહાર પડ્યા પછી થોડા વખતમાં તેનો ગુજરાતી અનુવાદ સ્વ શ્રી મહાદેવભાઈએ કર્યો હતો, આ પુસ્તક તેના પરથી સંક્ષેપ કરીને તૈયાર કર્યું છે ગુજરાતી વાચકોને આ ઉપયોગી થઈ પડશે આ હિતકથામાં જવાહરલાલજી લખે છે

“કોઈ ઠેકાણે મેળ ન ખાતો, ક્યાંયે સ્વસ્થાને છું એમ ન અનુભવતો, પૂર્વ અને પશ્ચિમનું હું એક વિલક્ષણ મિશ્રણ છું. કદાચ મારા વિચારો અને જીવન પ્રત્યેની દૃષ્ટિ, પૂર્વ કરતાં જેને પશ્ચિમના કહે છે તેને વધારે મજબૂત છે, છતાં ભારતમાંના પોતાના અનેક બાળકોની જેમ મને એ અનેક રીતે અપનાવે છે, અને મારી પ્રકૃતિમાં કદાચ મારા અમર ગટ માનસમાં, સેકડો-કે જેટલી હોય તેટલી-પેલીઓના શ્રાક્ષણપણાના સંસ્કારો છે એ મારા ભૂતકાળના વારસાને કે મારા નવીન સંસ્કારોનેયે હું છોડી શકતો નથી એ બંને મારા જીવનના અંગ છે, અને જો કે પૂર્વ અને પશ્ચિમ બંનેમાં તેઓ મને મદદગાર થાય છે છતાં બંને જીવનમાં જ નહીં પણ સમગ્ર જીવનમાં તે સંસ્કારો હું ભણે માનસિક એકાગ્રીપણે લેગવતો હોઉં એવી લાગણી મારામાં ઉત્પન્ન કરે છે પશ્ચિમમાં હું અજાણ્યો અને પરદેશી બનું છું હું ત્યાંના થઈ શકતો નથી પણ મારા પોતાના દેશમાંયે ક્યારેક હું ફેશનિકલ થયેલા માણસની લાગણીઓ અનુભવું છું

“મને પોતાને આ મધ્ય વર્ષોમાં એક અનિશ્ચય કીમતી લાભ થયો છે જીવનને એક અત્યંત રસમય સાહસ રૂપે હું વધારે ને વધારે જોતો થયો છું મારો વિકાસ થઈ રહ્યો છે એવો આહુ અનુભવ મને થયો કર્યો છે, અને હજીયે થાય છે, અને તે મારી પ્રવૃત્તિઓમાં અને પુસ્તકોના વાચનમાં રમ પૂરે છે અને એકદરે જીવનને જીવવા યોગ્ય બનાવે છે

“આ પ્રતાપ લખતી વખતે દરેક બનવ વખતની મારી મનોદશા અને વિચારોનું ચિત્ર રજૂ કરવા, તે ક્ષણે મારી જે લાગણીઓ તી ત

“જે આત્માની શોધમાં છે તેને જાણ તેની ગેરે મળી રહે છે ”

— મહાત્માજી

અધિકાર

૩૦ ૧૧ ૧૯૪૭

ખાવાનાં નિતાહા
રહેણું નં તો સલાહ
જાવે નીજે બાલક
દૂર રહેણું બાલક
સમજી જાણે

બાપુના પત્રો

‘દેહને આત્માને ઝોળખવાનું’ સાધન
માનીએ, ને આત્માતેના નિયંત્રા છે....”

(ચ.....

સત્ય ને અહિંસાનો માર્ગ લેવો એટલે પોતાની ખામીઓનાં દર્શન કરવાનાં હોય જ. પણ જો એ દર્શન આપણી ગતિનો વેગ ન વધારે, આપણા પુરુષાર્થને ઉત્તરિત ન કરે, તો એ દર્શન તે દર્શન નથી પણ માર્ગ છોડવાનું બહાનું છે. “મારામાં યોગ્યતા નથી,” એમ કહી માર્ગ છોડનારા હુમલાં મને ઘણા મળ્યા છે. માર્ગ છોડ્યા પછી તેવા મનુષ્યોને સત્ય ને અહિંસા પ્રત્યે સૂઝ પેઢા થાય છે; ને છેવટે તે ભોગને ધર્મ સમજતા થઈ જાય છે એવો યાક તને ન જણાવો. દેહધારીરૂપે આપણે અપૂર્ણ છીએ, રજકણરૂપે જિતરતા છીએ. આત્મારૂપે ધિરના અંશ છીએ જે શક્તિ સમૃદ્ધા છે, જે શુદ્ધ તેમા છે તે જ શક્તિ ને શુદ્ધ તેના પ્રત્યેક બિન્દુમા છે, એ વિશે શંકા નથી તેમ જ. તારે વિશે શંકા ન કરતો દેહને આત્માને ઝોળખવાનું સાધન માનીએ, ને આત્મા તેના નિયંત્રા છે એમ જાણીએ, એટલે બાજી હાય આવી સમજ.

— બાપુના આશીર્વાદ

x

x

x

“... તમે ગીતાજીના સ્લોક પાઠે કરી જશો તેથી હું રાજી નહીં થાઉં. તમે ઇતિહાસ વાંચ્યો કે નહીં, ગણિત જાણો કે નહીં, સંસ્કૃત જાણો કે નહીં, તેની અને કંઈ પણ ચિંતા નથી. પણ તમે સયમવૃત્તિ ધારણ કરો એ જરૂર છે. એ મારે જોઈએ છે હું માણસોને શુભામ થવાને ઇચ્છીશ, પણ મારા મનનો શુભામ થવા નહિ ઇચ્છું. મનના શુભામ થવા જેવું અધમ પાપ નથી. મારે તમે સમજીને મનને નિયમમા રાખતા રીખો આવી સ્થિતિમા તમે મારી પાસે રહી શકશો. નહિ તો મારે કોઈની જરૂર નથી. હું તમને કોઈને શીખવવાનું અભિમાન પણ રાખતો નથી મારી પાસે એક શિષ્ય છે કે જેને શીખવવું એ ભારેમાં ભારે કામ છે અને શિક્ષણ આપવાયો જ હું તમારો કે હિન્દુ કે માનવજાતનું બહું કરી ચક્રીશ અને તે હું પોતે જ છું. જેને હું મારું મન કહું છું. આમ બધા પોતાને પોતાના શિષ્યો બનાવશે તેઓ જ અહીં રહેવાને લાયક છે આ જિંદગી જેનાથી ન છુટવાય તે અહીં ન રહે એ બહેતર છે તે અહીંથી છૂટો થાય તો તેણે ઠીક કશું કહેવાય. પણ સમજ્યા સિવાય (હિન્દુવાંક નહિ કરના સચ્ચાની માફક) કરવું એ પાપ છે. એવું હું નથી ઇચ્છતો.”

રામ નામ

કળીર સાહેબ

રામ નામ નિજ ઔષધિ, કોરિક કરે ચિકિત્સા;
બિસ ખારી વિરકતા રહે, કાયા કંચન સાર.

રામનામ એ એક જ ઔષધ એટલું બધું સમર્થ છે, કે જે હરેહો (સંસારનાં દોષ-બંધન આદિ) વિહારોને કાપી નાખે છે. જેમણે રામના નામરૂપી ઔષધનું સેવન કર્યું છે, તેમની કાયા કંચન જેવી નિર્મળ છે; અને તેમાં કોઈ ભાતનો રોગ રહેતો નથી. હવે તેમને રામનામરૂપી ઔષધિ આગળ આમાન્થ ઔષધિથી સરેલી કોડી (વીઝ) કોડી વાડીઓ ઉપર કરો. જ પ્રેમ નથી તે બધાથી તેઓ વિરકતા રહી કેવળ રામનાનું જ સેવન કરે છે

રામ ક્રિયા જિન સખ ક્રિયા, સખ શાસ્ત્રનકો સેદ;
ખિના રામ નરકે ગયે. પદિ શુનિ ચારાં વેદ.

જેણે રામનામનો પરમાર્થ જાણી લીધો છે, તેને બધા શાસ્ત્રોનો લોહ મળી ગયો છે; પરંતુ જેમણે રામના નામનો મર્મ જાણ્યો નથી, એવા પુરુષો ચાર વેદ અને છ શાસ્ત્ર ભણ્યા હોય તો પણ નરકે જ ગયા છે રામનું નામ એ જ ખડું ભણવાનું છે

જા થક પ્રીત ન પ્રેમરૂપ, પુનિ રસના નહિ રામ;
તે નર પશુ સંસાર મે, ઉપજિ મરે બેગમ.

જેમના અંતઃકરણમાં (પ્રાણીઓ ઉપર) પ્રેમ નથી અને જીભ ઉપર રામનામ નથી તે મનુષ્યો પશુ જેવા હોઈ, સંસારમાં બંધન જન્મે છે. અને મરે છે તેમના જીવનની કરી સાર્યકતા નથી. પ્રાણી માત્ર ઉપર હવા રાખી અને રામનું ભજન કરવું એ જ જીવનની સાર્યકતા છે.

જેસે આધા મન રમે, તેસા રામ રમાય;
તારામણસ બેધકે તમ અમરાપુર બેધ.

કળીરસાહેબ કહે છે, કે હું મનુષ્યો! જો તમારે આકાશમાં રહેલા તારવોના મંડળનો ભેદ કરી, તેની ઉપર અવેલા અમરા પુર (મીઝ)માં જવું હોય, તો જેવી આસક્તિથી આકાશમાં મન રચ્યા કરે છે, તેવી બલકે તેનાથી પણ વિશેષ આસક્તિથી મનને રામમાં રચ્યા કરવા દો

પાપ એટલે ઈશ્વરનો ઈનકાર,

ઈશ્વરમાં અશ્રદ્ધા.

માણસમાં રહેલી પાપ અને પુણ્યની બેવડી શક્તિનું વર્ણન ડ્રમન્ડે પોતાની સૈલિમા સુન્દર રીતે આપ્યું છે :

“માણસના એક કુદરતી વૃત્તિ એવી પણ રહેલી છે જે એને પાટે, જડ બનાવી દે અને ધીમે ધીમે એને પથ્થની ઠાટીએ ઉતારી દે; એની ભુલિને આંધળી કરી નાખે, એના હૃદયને શુષ્ક બનાવી દે અને એની સંકલ્પ શક્તિને કુદિત કરી નાખે. આને મારક તત્ત્વ અથવા પાપ કહીએ. એના ઉપાય તરીકે ઈશ્વરે માણસમાં બીજી વૃત્તિ પણ મૂકી છે જે આત્માને આમતેમ ધસડાઈ જતો અટકાવે છે, તેને ઠંડાણે લાંબે છે અને સવળે માર્ગે ચઢાવે છે આને તારક તત્ત્વ અથવા સુક્ષ્મ કહી શકાય. આમાંનું પહેલું તત્ત્વ ભે માણસમાં જોરથી કામ કરી રહ્યું હોય અને એના આખા જીવનને નીચે - વિનાશને માર્ગે ખેંચી જતું હોય તો એમાંથી છૂટવાનો એક જ માર્ગ છે અને તે એ કે પેલી ઊંચે લઈ જનારી વૃત્તિનો નિશ્ચયપૂર્વક આશ્રય લેવો અને તેને બળે ઉપર ચઢવાનો પ્રયત્ન કરવો. આ શક્તિ એ જ દુનિયામાં એક એવી શક્તિ છે જેની કાંઈ પણ અસર પેલી નીચે પાડનારી શક્તિ ઉપર થઈ શકે. એટલે આ શક્તિની ઉપેક્ષા કરે તો માણસ શી રીતે બચી શકે ?”

આ દેવી અને આસુરી મનનું વર્ણન

નહીં તો બીજું શું ?

“તેના ઊંચામાં ઊંચા અર્થમાં આત્મા એટલે ઈશ્વરમય થવાની વિશાળ શક્તિ.

“કેટલાક પ્રાણીઓ દરમાં રહેનારાં હોય છે. તેઓ પોતાનું જીવન ભોંયમાં જ ગાળે છે. કુદરતે પોતાની રીતે એને બદલો તેમને બરાબર આપ્યો છે. એણે તેમની આંખો બંધ કરી દીધી છે. કેટલીક માછલીઓ અંધારા ખાડામાં જ્યાં આંખની જરૂર ન પડે ત્યાં પોતાનાં રહેઠાણ બનાવે છે. તેમને પણ તેમ કરવાનો ભયંકર બદલો કુદરતે આપ્યો જ છે તે જ પ્રમાણે આત્મા પ્રકાશને બદલે અંધકારમાં રહેવાનું પસંદ કરે તો સાદા કુદરતી કાનૂનથી જ આત્માની આંખ બંધ થઈ જાય અને તે તેની શક્તિ શુભાવી બેસે. પેલી પ્રસિદ્ધ અવળગાણીનો અર્થ એ જ છે : ‘જેની પાસે કશું નથી, તેની પાસેથી જે કશું તે પણ લઈ લેવામાં આવશે.’ તેથી ‘એની પાસેથી એ સિંછો લઈ લે.’”

પાપનું મૂળ એ પોતાના સ્વરૂપનું અભાન છે. ઈશ્વર હૃદયમાં વિરાજે છે એ સત્યનું અજ્ઞાન છે એ પણ એણે સરસ રીતે મૂક્યું છે

“જેનું ચિત્ત વિવચી છે, ઈશ્વરથી વિમુખ થયેલું છે. ઈશ્વર પ્રત્યે વર્ણી નથી શકતું તેનું કેવળ નૈતિક નહીં પણ આધ્યાત્મિક મરણ જ થયેલું છે, ઈશ્વરથી અજાગા થયું, તેની ઇચ્છાને આધીન ન થયું, ઈશ્વરનું ધ્યાન ન ધરવું એ જ પાપ છે, એ જ નરક છે, આત્માના ઈશ્વર સાથે અમેળ તેને જ અમશાસ્ત્રો પાપનું મુખ્ય કારણ ગણે છે પાપ એટલે ઈશ્વરનો ઈનકાર, ઈશ્વરમાં અશ્રદ્ધા.”

કલા અને મુક્તિ

જનરાજદાસ

મનુષ્યોના લોભા કરેલા અનુભવના ઉકેલનો સરવાળો છે. એક દૃષ્ટિબિન્દુથી લેઈએ તો સંસ્કૃતિ એ જીવનના રહસ્યની અનેક સમજૂતીઓની શોધ છે.

એ ઘણી સમજૂતીઓમાં બહુ જ ઉપયોગી મનાતી સમજૂતી તે ધર્મ છે. ધાર્મિક શિક્ષકોથી ધોવાયેલી મનુષ્યની પરાબુદ્ધિ જગતમાં રહેલી એક યોજના જાણી શકે છે. એ સૃષ્ટિના કંમને અનેક નામો આપવામાં આગ્રા છે, અને એ એક બીજાથી તાદૃશ જુદા પડે છે. છતાં જ્યાં ધર્મી એક માન માને છે કે આ વિશ્વ એ એક અવ્યવસ્થા કે અધા ધૂધી નથી, પણ નિયમ અને પ્રેમથી ઘડાયેલ વ્યવસ્થિત રચના છે.

તે જ ધર્મણે, એ કે જુદી જ જાતના આરથી તત્ત્વજ્ઞાન પણ એક જુદી જાતની સમજૂતી આપે છે. જ્યારે તત્ત્વજ્ઞાન અનિમિત્ત તત્ત્વ કે પરસ્પરક્રાંતિ વાત કહે છે, ત્યારે આપણને બીજા પ્રકારની ઉકેલ-પરપરા મળે છે. વિશાળ દૃષ્ટિએ જોતા, જૂતકાળની અને વર્તમાનની બંને સંસ્કૃતિઓ જીવનનું રહસ્ય સમજવાનારે કોઈ અદ્ભુત વાક્યને પૂર્ણ કરવાનાર શબ્દો જ કંમચા ઉમેરે છે.

આપણે, હિંદુસ્તાનના લોકો તો જીવનના આગર અર્થને લગતી વિચારસરણીથી રેવાયેલા છીએ. આપણે જાણીએ છીએ કે ધર્મ અને તત્ત્વજ્ઞાન એ એક બીજાના વિરોધી ઉકેલો નથી, પણ એક બીજાના પૂરક ઉકેલો છે. પણ કલા એ પણ જીવનનો એ-ઉકેલ છે, એ આપણે સમજ્યા નથી. શ્રીક લોકાર્ણ આ મોટામાં મોટી સિદ્ધિ છે એ લોકોની

સંપૂર્ણ જીવન, ઉકેલ અને રહસ્ય બને એકી સાથે જ છે. જીવન એ કેટલું મઠન રહસ્ય છે, એ કરેક વિચારક મનુષ્ય જાણે છે. પણ એ રહસ્યની સાથે જ એનો ઉકેલ છે, એનું જ્ઞાન મનુષ્યને નથી આપણે જ્યારે જૂતકાળના મનાવો અને વર્તમાનના પ્રસંગો વચ્ચેના માપી શકીએ, ત્યારે જ આપણે એ ઉકેલ શોધી શકીએ છીએ. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો જીવનનો અનુભવ એ જીવનનું રહસ્ય ઉઘાડનાર સાધી છે. અવગત, આપણા જૂતકાળના અનુભવો જે પ્રથમ આરણ્ય ઉઘાડે છે, તે પાછળથી આપણે રસ્તો મોકે છે, પછી એ તવા ખાણીની જાણી આપણે શોધવાની જાકી રહે છે. પણ આ વાત ‘જીવનના દૈનિક, કરેક રહસ્યમય જનાવમાં આપણે ગર્હક ઉકેલ શોધી શકીએ છીએ,’ એ કહી શકાયી વિરુદ્ધ જતી નથી.

મનુષ્યોનું સજ્જક જીવન કે જેને આપણે ‘સંસ્કૃતિ’ કહીએ છીએ, એ સર્વ

સરકૃતિની આવી જ એ હતી કે ધર્મ, તત્ત્વજ્ઞાન અને વિજ્ઞાન સિવાય કશા પાસે પણ જીવનની સમસ્યા ઉકેલવાની શક્તિ છે એક લોકો આદર્શભૂતિઓવાળા કોઈ દેવી મનમા માનતા આ આદર્શભૂતિઓ એ પરમ પુરુષની જુદી જુદી બાજુઓ છે દરેક આદર્શ ભૂતિ (આર્કિટાઈપ) એ જીવનના રહસ્યની એક બાજુ રજુ કરે છે એ આદર્શભૂતિ આ વાસ્તવિક જગતના પદાર્થો અને પ્રયોગોમાં પ્રતિબિંબિત થાય છે જ્યારે મનુષ્ય એ અમૂર્ત સૌન્દર્યને ઝીવવા પોતાની કદપના શક્તિને ખીવવે છે, ત્યારે જ અહીં આ એ આદર્શભૂતિનું પ્રતિબિંબ દેખી શકે છે

તેથી શ્રી લોકોને મન સૌન્દર્યની એક કૃતિ તે માત્ર 'શાશ્વત આનંદ આપનાર વસ્તુ જ' નથી, પણ જે અતિમ સત્ય આપણે શોધીએ છીએ, તેને વ્યક્ત કરનાર પણ છે ઉચ્ચ પ્રકારની કલાત્મક દૃષ્ટિની ખીલવણી સિવાય કોઈ પણ પ્રકારની મુક્તિની પ્રાપ્તિ મનુષ્યને થઈ શકે, એ શ્રીકોની સમજણ શક્તિની બહાર હવે કારણ કે જે સનાતન રીતે સાચુ છે તે અવશ્ય રીતે સુંદર પણ છે જે મનુષ્ય સત્યને પ્રાપ્ત કરવા માગે છે, એણે સૌન્દર્યના રહસ્યનો ઉકેલ પણ કરવો જોઈએ

એક એક કહેવત છે કે 'મુક્તિની નજીક જતા મનુષ્ય પાસે ઉચ્ચ સૌન્દર્યદૃષ્ટિ હોવી જોઈએ' આ કથન ઇતિહાસથી પણ પુરવાર થયેલું છે જગતના લગભગ બધા મહાન જગદ્ ગુરુઓ સૌન્દર્યની એક કે અનેક બાજુઓ પ્રતિ તીવ્ર સસ્કાર પ્રાકૃતિક દાખવે છે તેઓ બધા સુન્દર કંઈનાથી વિમુખિત છે, અને એમના પ્રચયનોમા દેખાતી પ્રકૃતિ તરફની નિષ્ક્રાંતિ આપણે નવાઈ પામીએ છીએ જગત યૌનમયુદ્ધને એક મહાન તત્ત્વચિંતક તરીકે ઓળખે છે

પણ જગતને બબર નથી કે એ એક કવિ પણ હતા લોકોને એમનું શિક્ષણ સહેલાઈથી યાદ રહી જાય, એ માટે વારંવાર એઓ પોતાના સૂત્રો કવિતામાં કહેતા ચત્ર માણ વક્ર નામના બાળકને માટે પ્રભુની પૂજા કરીને પાછા ફરતી વખત ગાવા માટે એમણે રચેલી કહીએ દરેક બુદ્ધિસ્ત બાળક નાણે છે તેવી જ રીતે જ્યારે આપણે જીવન કાર્યના શિક્ષણો જોઈએ છીએ, ત્યારે એ કુદરતની કેટલા નજીક હતા, અને કુદરતના સૌન્દર્ય માટે એમનામાં કેટલી સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિ હતી, એનો આપણને ખ્યાલ આવે છે આ વિચારને બહુ વિસ્તૃત કરવાની જરૂર નથી પણ તપાસને અતે માવમ પડશે કે જેમ મનુષ્યનું ચારિત્ર્ય પવિત્ર અને ઉન્નત બને છે, તેમ તે દેવી અવિભાવના શુદ્ધ સૌન્દર્યને બહુ જ સારી રીતે ઝીલી શકે છે લોકો તે હવેશ એમ જ કંપના કરે છે કે સન્ધ્યાસી પોતાની ઇન્દ્રિયોને સસારના વિષયો તરફ જતી અટકાવે છે, માટે એ પોતાનો સૌન્દર્યદર્શી સ્વભવ પણ મારી નાખતો હશે

હું ભારપૂર્વક કહેવા માગુ છું તે એ છે કે કવિ એ મુક્તિને માત્ર આત્માની જરૂરી તાલીમ છે ધર્મ કહે છે, એ બધાયે સદગુણો જરૂરી છે તત્ત્વજ્ઞાન શીખવાડે છે, એ 'ક્ષીણ પ્રત્યેની વૃક્ષાદારી' પણ જરૂરી છે પણ રસિકન મિત્રાય કોઈ મારી બધામાં નથી કે જેણે પૂજ્ય ચારિત્ર્ય બતાવવાના લક્ષ્ય તરીકે કલાત્મક સસ્કારપ્રાકૃતિક ઉપગ્રહ ભર મૂક્યો હોય

અનેક દૃષ્ટિએ જોતા જીવન એક કરુણ કથની જ લાગે છે, પણ કોઈ તળાવના મુંડ જ ગદા કાઢવાથી જેમ કમળ પોતાનું માથું ઊંચું કરે છે, તેમ સૌન્દર્ય જીવનના દરેક બનાવોમાંથી પોતાનું રહસ્ય પ્રકાર કહે છે પણ એ રહસ્યનો માર્ગ મારવાનર જનનમાં [અનુ ૧૦ ૩૧૭]

સાચું સુખ કેમ મળે ?

રવિશંકર મહારાજ

સામાન્ય રીતે બધાને સુખ ભેઈએ છે એ સુખ ભોગવવાનું સાધન શરીર છે શરીર ઇન્દ્રિયોનું બનેલું છે અને એ ઇન્દ્રિયોના સુખને સુખ માની તેની શોધ માટે મોટા મોટા શાસ્ત્રો રચાય છે પરંતુ સાધનો મળે છે તેમ તેમ સુખ ભાગતુ જાય છે પચાસ વરસ પહેલાં માણસ ને વસ્તુઓ વાપરતો હતો તેથી વધારે સુખી હતો પછી વસ્તુઓ વધી ત્યારે સુખ ઓછું કેપાસુ છેલ્લે છેલ્લે તો ખૂબ સામગ્રી વધી મળી છે છતાં દિવસે દિવસે હું ખ વખતુ જાય છે મેં ચીનના કેન્ડાયા માણસો કપડાં વગરનાં ભોંયા છતાં હરતે સુખે રીક્ષા ખેંચતા હોય, ધાસ લાવતા હોય હાથમા શેઠલો હોય તે ખાતા હોય અને આનંદ કરતા હતાં અને અહીંથી ગયા ત્યારે ગરમ કપડાં પહેરીને ગયેલા છતાં સાદાર્થ કહેવાય જ્યારે ત્યાં પહેરવા વસ્ત્ર નહોતું છતાં આનંદી લાગતા હતા ત્યારે સુખ કોને કહેવું? જૈન શાસ્ત્રોમા મર્થાદા શબ્દ આપે છે દરેક વાતમા મર્થાદા ભેઈએ છવ્વણ શા માટે તેની પશુ મર્થાદા ભેઈએ આમત દશામા રહીને મર્થાદા નહીં કરી હોય તો જરૂર સુખ મળે છે મર્થાદા નથી હેતી તો કરોડો રૂપિયા અને અનેક સાધનો હોય તો પણ સુખ મળતુ નથી એ સુખ કયું? તેની ખતર નથી છતાં આપણે જુદાં એની પાછળ

પડ્યા છીએ મારે નાનો ભાઈ આવેલો કે કહેતો હતો કે ગામ નાનું છે છતાં ચાલીસ હજાર રૂપિયાનાં ખાવાનાં પાન ખરે છે પહેલાં સાત માઈલ ચાલીને જતા હવે મોટાં સિંચાય જવાનું નથી આમ જરૂરિયાતો ખૂબ વધારી દીધી છે ત્યારે ઉત્પન્ન તો જમીન ઉપર થાય તે જ છે વસતિ વધી અને જરૂરિયાતો વધારીને મળતુ સુખ ભેઈએ એ કષાધી લાવતું? એટલે કોઈનું લૂટી લેવાનું (લુદ્ધિથી) કોઈનું પડાવી લેવાનું વાતાવરણ ચાલે છે આજે જગતમા સુખની અને રાગની એ મોટું શખીને નૈજ્ઞાનિક રીતે શોધ વાઢ્યા કરે છે તે મોટું ફરબા (વિના ટોડચા કરીશુ તો કયા જઈને અનંદીશુ તે કહી શકાતુ નથી કેટલાક જગત માટે પડાપડી કરે છે, કહે છે કે સત્તા લઈને અને લોકોને સુખી કરી કઈશુ ખાવતુ પીવાતુ નાચવાતુ બધું અને આપીશુ અને એવું સુખ આપીશુ કે બધાને સરખા કરીશુ કેટલાક કહે છે યત્રે વધારીને સુખના સાધનો વધારી શકીશુ આમ કોઈ જાનના પાયા વગર આડેડ બધા દોડે છે હોંક રગે સુખ મળે, તેલ નાખે સુખ મળે સિનેમા જોયે સુખ મળે એમ જુદા જુદા સાધનો શોધે જ જાય છે વિનોબાજી કહે છે કામ ખૂબ વધ્યા છે કામથી કામના સાથ છે આ ભેઈએ ને તે

ભેદજી ! અને ધિછા પાર ન પડે તો કોધ આવે ॥ એટલે કામ અને કોધ વચ્ચે દુનિયા ઝોલાં ખાય છે. મૂડી એકઠી કરતા કોઈ રાકે તો તરત લકાઈ થાય છે.

અ વસ્તુથી આપણે પાછા હટીએ નહીં તો દુઃખ જવાતું નથી ને સુખ મળવાતું નથી. અત્યારે તો ચારે બાજુ ધૂળના ગોટા ઊડે છે, થોડું વાળીએ છીએ ત્યા ચરના ચર પાછા પડે છે એટલે હવે તો ત્રીજું લોચન ઊઘડે તો જ કંઈક રસ્તો જડે! આપણા શાસ્ત્રોએ તો એ લોચન બતાવ્યું છે. પણ તેવું આચરણ કરીએ તો સુખ રૂપી ફળ મળે શાંતિને

ઝોળખીએ તો સાચી શાંતિ મળે ભગવાન પાસે જઈએ તો પણ સુખના ભાવમાં દુઃખ જ માગીએ છીએ. ચીનમા એક માનાતુ મંદિર, જોઇને મે પૂછ્યું કે આ શું છે, તો કહે માતા છે. એ લક્ષ્મી વધારે તેવી માતા છે, પણ અમે તો ભૂમિ માતાને જ પગે લાગીએ છીએ એ અન્ન વધારે આપે છે જેથી અમને કંઈક સુખ મળે છે. આપણે સુખને માટે પ્રયત્ન તો કરીએ છીએ પણ મોઢું ના ફરે ત્યાં સુધી તે મળતું નથી અને મળશે જ નહીં. સુખ તો અંદર મોઢું કરવાથી મર્યાદાને માગે વળવાથી જ મળી શકશે.

સેવાભાવનું કારણ

મુકુંલભાઈ

શ્રી મહાદેવ ગોવિંદ રાનડેતુ નામ તો સૌ કોઈ જાણે છે તે મોટા ન્યાયમૂર્તિ હતા તોયે પોતાના કોઈ સગા-સબધી ગીમાર હોય અથવા મરનો કોઈ નોકર તાવમા સપડાયો હોય કે તે તરત જ તેની ખબર કાઢવા દોડી જના, ફાકતરને બોલાવી યોગ્ય હવાપાણી કરતા અને બાજામન આપી ઘેર આવતા.

એમના આવા હવાગુ સ્વભાવનો વિચાર કરતા એમનાં ધર્મપત્ની રમાબાઈને યજુ, ‘આજો દિવસ મોટા મોટા કામોમા એ શુ થાયેલા હોય, તો પછી આવી નાની નાની વાતો એમને કેમ બાદ રહેતી હશે? આવી દોટ ધામ કરવાનો એમને વખત ક્યાંથી મળતો હશે?’

એક દિવસ એ બાબતમાં વાત નીકળત શ્રી મહાદેવ ગોવિંદ રાનડે બોલ્યા: “કોઈ પણ કામનુ સ્મરણ રહેવાનો આધાર તે કામ માટે આપણને કેટલી ચિંતા ॥ તેના ઉપર તેમ જ આપણા પર તેની કેટલી જવાબદારી છે તેના ઉપર રહેલો છે. જો કાળજી ન હોય તો જ સ્મરણ ન રહે. જે વાત અતઃ કરણ સુધી પહોચી હોય, તેને ઘણું કરીને કોઈ પણ ભૂલી જતું નથી આપણુ મન ઘણા દુઃખથી, ચિંતાથી કે તીવ્ર વેદનાચા પીડાતું હોય, ત્યારે જ યાદ ન આવે. પણ એવો વખત કવચિત જ આવે છે અને આવે તો પણ તે વાતને કોઈ દોષપાત મણતું નથી”

‘હું એકલવાયો પથ એડવો પસદ કરીશ, પણ દૃષ્ટિ નહીં ચૂકું’

ભારતનું પ્રતીક

મુનિશ્રી સત્યભાવજી

૦

સત્યમેવ જયતે

કોઈ પણ શબ્દનું પ્રતીક એવું હોય છે જે એના જ્ઞાન જૂઠકાગતુ સૂચક અને ઉત્તરજન્ય ભાવિતુ માર્ગદર્શક હોય આ રીતે જોતા ભારતનું પ્રતીક સર્વોત્તમ છે એમ લાગ્યા વિના નહિ રહે એવું નામ અશોકચક્ર છે અશોકના શાસ્યતત્ત્વો વિશિષ્ટ શુદ્ધ સવધર્મ સમન્વયનો અને સર્વ પ્રજાની પ્રિયતાનો છે આ પ્રતીકની ચક્રદગી યર્થ ત્યાદે સર્વજનહિતેષ્ટુ દેદિયો જ હોયો જાઇએ એ નાદ વહેતો થયેલો, પરંતુ અનેક રીતે વિચારના અશોકચક્રમા દેદિયાનો પણ મેગ બેઝી જાય છે, એમ ‘હરિજનબધુ’મા સમ જાવવામા આવ્યું હતું અને એ પ્રતીકને બાપુના પણ આરીર્ષાદ સાપડ્યા હતા આપણા દેશની ચરકુતિની દૃષ્ટિએ જોઇએ તો પણ એમા બે મુખ્ય શુભો દેખાશે (૧) ત્યાગપૂર્ણ, (૨) સર્વધર્મસમન્વય આ બે મહાન શુભોને કારણે જ ભારતવર્ષને વિશ્વ પ્રતિષ્ઠા અને વિશ્વવધ વિઘ્નૂતિઓ સાપડી છે

મહાવીર જીએ કે પુરૂષ જીએ’ કૃષ્ણ બાણી નિહાળો કે સમ બાણી નજર કરો! એ બધામા ત્યાગ અને સર્વજનપ્રિયતાના જાને શુભો ભારોભાર દેખાશે એ ચાહે હૃદયવીરો હતા, એમણે જ નહિ પણ શાસ્યતત્ત્વના કોઈ વારમહારો તો કોઈ સચાલકો હતા, પરંતુ સોન આદિ મધ્ય અને અતઃ ‘ત્યાગીને

ભોગવી જાણો’ એ સૂત્રમા જ પાન્યુચ્યા હતા, એ જ સરકુતના સગરમાથી ગાધીજી એવું મહારત્ન સાપડ્યું એમણે બલિહાન અને કોમીએકતાતા મત્રો પાર્શ્વ ધીને શાપ્તને સ્વરાજ અપાવ્યું હુનિયાની મહાશક્તા યોના યોમા આગળા ન ખાલ્યા જગત ચક્રિત બન્યું અને માનવજાતને આશા ઊભરાઈ ઓના મનને ધકીલર લાગ્યા માડ્યું, કે વિશ્વશાંતિ હવે હાથવેતમા જી જાણે વિશ્વ યુદ્ધોનો હવે ઊંડો આવી મયો, પરંતુ કોણ જાણે કેમ, પણ આઝાદી આવ્યાને વર્ષ પછી વર્ષ પસાર થય છે તો ય આપ હજી દેખાતું નથી આવતું મોટામા મોટું કારણ એ છે, કે આપણા હૃદયમા સર્વધર્મસમન્વય અને ત્યાગપૂર્ણને બદલે અત્યંત સાકંકી મનોહશા, સત્તાપૂર્ણ તથા ધનપ્રતિષ્ઠાએ અડા જમ બ્યા છે! મુગ્ધ મહારાટ્ટમા જશે કે શુજરાતમા? અને ડાગમા કેનો દુહકે જેની સાકંકારી ચાલે જી મામપચાયતના સભ્યથી માડીને નાતપ્રધાન લગી મોટે ભાગે સત્તાની ખેચનાજી ચાલે છે ગમે તે પ્રકારે પેસો કયાથી મગે તેની જ જ ખતાર ચોમર દેખાય જી આમાથી અશાંતિ અને ઉપાપાત સિવાય બીજું શું કંઈ નીપજે?

ક્રી જવાહરલાલ જોડા વખત પર એ મનજીવનું બોન્યા હતા ‘મારી પાસે દેશનું

ચિત્ર રૂપ છે, પણ તે હું ભેદ શકીશ કે કેમ તે ન કહી શકું.' પુરુષાર્થી પુરુષ આથી બીજું શું કહી શકે? એ તો એકલપથી મરણવો મહામાનવી છે. કૌંચેસ. અધિવેશન વખતે અને તે પહેલાં એમણે કૌંચેસીગધુ-ઓને સાક્ષાદ્ કહ્યું હતું: 'હું એકલવાયો પંથ ખેડવો પસંદ કરીશ, પણ દૃષ્ટિ નહિ ચૂકું.' વિદેશી વિચારો અને વિદેશી બળોમાંથી જિંદામાં જિંદું પડેલું સત્ય જોજવા માટે એ કેટલા આતુર છે અને નાનકડા દેખાતા સત્યની ખાતર કેમી મહાન લાગણ્યનો ભોગ આપવા તૈયાર રહે છે, તે તાજેતરમાં દેશવિદેશમાં બનેલા અને બન્યે જતા પ્રસંગોથી રૂપદ ભેદ શકાય છે. આમ છતાં પ્રજા શ્રી જવાહરની પ્રતિભાને પૂછ શકે છે, પણ એમની અર્ધધર્મસમન્વય અને ત્યાગ પૂજની વાતને છીંદી શકતી નથી. આમા હું પ્રત્નનો જ માત્ર વાંક ભેતો નથી.

પ્રજાનું મન તો પડિતજી સુધી પહોંચે છે, પણ એના આખ, કાન અને હાથ-પગ તો નજીકની ધરતી લગી જ પહોંચે છે અને એ ધરતીમાં તો જેને એ શ્રી જવાહરજીનું ગ્રીધેસીધુ અંગ માને છે, તેમાના (ભલે અમુકમાં પણ) પોતા કરતાં ય એણે સદ્ગુણો અને વધુ હુણેલો જુએ છે: એટલે તે પણ સાંકડી વૃત્તિ, સત્તા અને ધનમાં ગૂચવઈ જાય છે. ખરી રીતે આવું હોય ત્યાં એણે સદ્ગુણો વધારવાની પોતાની દૂરજ ખેવડાવવી બેઠીએ; પરંતુ સામાન્ય સમાજ પાસેથી જાટલી બધી આશા પણ રાખવી વૃથા છે આનો અર્થ એ થયો, કે પ્રજાની પાસે રહેનારાં અંગેએ પ્રજા કરતાં સર્વધર્મસમન્વય અને ત્યાગની બાબતમાં જોયે જવું બેઠીએ અને નહિ તો પ્રજાનાં માન્ય ગણાતાં સ્થાનોની ગાદીથી વેગળા રહેવું બેઠીએ. શ્રી જવાહરલાલ દેવદાસ

વિમાનમાં સહેલગાઢ કરશે કે થાંહે તેવાં માથા રીતે વૈભવી ગણાતાં માધનો માણશે, તો ય પ્રજા એમને સહી લેશે અને મહાત્યાગી માનશે; કારણ કે પ્રજા દૃઢમના વિશ્વાસની મૂકી એમની જમાપાસામાં પુકળ પડી છે. નાના મોટા સૌ જો એવી વ્યક્તિનું બાધા અનુકરણ કરવા જશે તો પ્રજા નહિ સાંખી શકે.

આપણે ત્યાં એ શિરસ્તો પહેલેથી જ પ્રચલિત હતો, કે કાં તો પ્રતિષ્ઠા અને પૂજા હો અને કાં તો સત્તા અને ભૌતિક આબાદની હો. બંને એકીસાથે નહિ મળે, આજે તો બધું ય મળશે, એમ માનીને સૌએ આંધળી ડોટ મૂકી છે, કહેવત છે, કે 'રાકાઓની સંખ્યા વધે તો જોળ પણ મોંઘા થાય' તેમ આજે વસ્તુઓની તંગી તો વધી જ છે. સાથે સાથે સમાજમાં સૌને તોળીતોળી સાચું કહેનાર અને ચીયરે વીટેલા રત્નને ઉકરડામાંથી પણ જોળી કાઢીને મૂલ્ય મૂલવનાર માણ-સોની પણ તંગી વધી પડી છે. આવી દુઃખદ સ્થિતિ થાણ જ રહેશે તો આપણા દેશનું પ્રતીક સર્વોત્તમ હોવા છતાં અંત સર્વોચ્ચ રાષ્ટ્રનાયકો મળવા છતાં આપણે કંઈપણ પંથે બાગેકદમ નહિ કરી શકીએ. ઘોર નિરાશામા આશાની દીવડી છે ખરી, પણ તે પાછળ રહી ગઈ છે. મતલબ, કે વિદેશી વિચારો સાથે મુખેજ રાખનાર અને સત્તા તેમ જ ધનનાં સ્થાનોથી નિર્લેપ રહેનારનો સાવ છેદ જીડ્યો નથી. તેઓ ક્યાં હશે અને કેટલી અપમામાં હશે, તેની ચિંતા ન કરીએ. બીજે ક્યાં ય તેવી વ્યક્તિ ન હોય, તો ય આપણા માંથી જ ચોખીએ. દુકંમાં આપણું મુખ આપણે ફરીથી તે તરફ વાળીએ અને 'તેન ત્યક્તેન જુજીયથા: તથા સદ્ ની જુનકતુ' એ એ પરમ મંત્રને સાધીને આપણા રાષ્ટ્રપ્રતીકને સાર્થક કરીએ

“હું શિક્ષક છું મારી ઉંમર ૧૭ વર્ષની છે મેં આખી જિંદગી (૪૬ વરસ) શિક્ષકપાતામાં આપી છે . મગાળના એક ગરીબ પદ્મ પ્રતિગિત કાપડપ કુટુંબમાં જન્મેલો આપણા કુટુંબે એક કાગળે જાહેરાતવાળી જોખમી પથ્થર દ્વારા શ્રીભાઈમાં આવી પહોંચી છે અને સાત દીકરી ને મેં દીકરો એવા સત્તાવ આપણાની કમ્પરેટ કૃપા (૧) કરી છું સૌથી મોટા છોકરા વીસ વરસન થઈને ગયા એ કોળાજામાં મરી ગયો તે કુખી અમદાવાદ માં આપને રાક્ષા ગરકે કેળા ગયા છે હાઈસ્કૂલ ને નીચકે એવો હાકરો હતો મારી જિંદગીની જાણી આજ કલાક પગ દીકરી સાત દીકરીઓમાંથી પાંચને પગપાલે છે મારી છત્રી ને સાતમી છોકરી અંદર ને સાત વરસની હતી અવિવાહિત છે મારા નાનો દીકરો અગિયાર વર્ષનો છે મારા પમાર રૂા ૬ છે એમાંથી મારા અરબ પગ પૂરું થઈ રહેલું નથી મારી પસે જમન કશી નથી જીવકુ માથે દેવું છે મારી છત્રી દીકરીનું વનિશાન ક્યું છે અમલુ અર્થ પરીણાના ને રૂા ૩૦૦ પહેરામણીના મળાને, રૂા ૮૦૦થી એપુ નવી થાય નાન લાકરે એરકુર થ એક કોનકમાં મારો રૂા ૧૦૦૦નો વીચો છે ૧૯૧૮માં રીચો કિતગવેનો કંપર્વાએ મને ફક્ત રૂા ૮૦૦ ધીરવાની હા પાડી છે એ તો ખરચના અડધા જમની રકમ થઈ ગીળા અડધા જામ માટે હું નાચરીમાં છું એના પૈસા આપણે આપ આ ગરીબ માપને મદદ ન કરોડે ”

જુવા કાગળો મારા ઉપર ધણા આવે છે મોટા ભાગના કાગળો દિલ્લીમાં હોય છે પણ આપણે જાણીએ છીએ કે અંગ્રેજી કેળવણીથી છોકરીઓના માથે પડેલા ભાર કાઈ ડુજવો થયો નથી કેટલીક જગ્યાએ એમની રિયનિ પડેલા કરના જુરી થઈ છે, કેમ કે અંગ્રેજી સફોલા ખાપની અથજી શિક્ષણ પામેલી છોકરીને વરવાયે આ એવા જીવવાનાના ખજારભાવમાં સારી પેઠે વધારો થયો છે

આ મગાળી પિતા એવા માણસને જરૂર જોગી રકમ ધીરવી કે જાન આપવી એ સામા સાચી મદદ નથી તેને તો ધારજી આપીને સમજાવવો એકાએક કે તે દીકરી માટે પૈસા આપીને વર બેસાતો ન હો, પણ પૈસા સાર નહી પણ એને સારુ પરજીવા તૈયાર થય એવા વરની પસંદગી દીકરીને પોતાને જ કરી લેવા દે આનો અર્થ એ છે કે તે સ્વેચ્છાએ

પસદગીનું ક્ષેત્ર વિશાળ બનાવે છે જાત અને પ્રાતની બેવડી દીવાલો તૂટી જ ને બે બે ભારતવર્ષ જે એક અને અવિભાજ્ય હોય તો તેમા એકબીજાની જોડે ભોજન અને બિવાહના નબધ ન બાધનારા નાના નાના અસખ્ય વાડા પાડનાર કૃત્રિમ ભેદો ન જ હોવા બે બે આ ધાત્રી કૃદિમા ધમ તો જરાયે નથી એક વ દોકલ માણસથી શરૂઆત ન થઈ શકે ને સમાજનું માનસ આ ફેરફારને માટે તૈયાર થાય ત્યા લગી વ્યક્તિઓએ રાહ નેવી ને બે બે દલીલ નહી ચાલે સાદસી વ્યક્તિઓએ અમાનુવી રિવાજો ને પ્રથાઓ તોડ્યા સિવાય જગતમા કોઈ પણ સુધારો થવા પામ્યો નથી લગ્ન એ સામાજિક ધર્મસબધ છે તેને બદલે લગ્નને જે બજારુ લેવડદેવડની ચીજ ગણવામા આવે છે તે પ્રમાણે ગણવાની આ બાપદીકરી ના પાડે તો બાપને માથે શી આકૃત આવી પડવાની હતી? તેથી આ પત્રલેખકને મારી એ સલાહ છે કે તે હિંમત કરીને પૈસા ઉછીના કે બીજા માગવાનો વિચાર છોડી દે, અને દીકરીની સાથે સલાહ-મસલાત કરીને કોઈ પણ જાનો કે પ્રાતનો સુયોગ વર શોધી કાઢે, ને એ રીતે વિમાની પોલિસી પર જે ચારસો રૂપિયા મળી શકે એવા છે તે બચાવી લે

આ ઉપરના પત્રોના જવાબ વાચી એક બહેન લખે છે

અપનો ટળી શક એવું કુખ એ લેખ અને અધૂરો લાભ છે માનપે ડેકરીઓને રખાવાનો આમદ શા સારુ રાખવો ને બે બે સારુ આપનું કુખે શા સારુ બહોલવા ને બે બે માળાપ બે છોકરાને કળવની આવે છે મેમ છોકરીઓને આપીને સ્વતંત્ર કરાવી કરી શકે એવી બનાવે તો દીકરીઓ માટે વર પસદ કરવાની ચિંતા એમને ન કરવી પડે મારો પોતાનો અનુભવ એ છે કે જ્યારે છોકરીઓને વીક વીક માનસિક વિકાસ સાધવાની તક મળી હોય અને તેઓ માનમેર ન જાણે મેગનવા સમર્થ બની હોય ત્યારે એમને પરણવાની ઇચ્છા થો ગાઢ વગ મળતા કરી મુશ્કેલી આવતી નથી આનો અર્થ એ નથી કે ડેકરીઓને કુનેગની કાનખી આપવી ને બે બે એમ કુ કુ કુ દમરો છોકરીઓને માટે એ રામ નથી એ જાડ છુ મારુ કહેવું એટલું જ કે છોકરીઓને એક ઉછેરગી નાન મળવું ને બે બે ને કષ્ટ ધણી લીખવે ને બે બે તેમામા દુનિયા સમે ગેમ દેના આત્મવિશ્વાસ આવે અને પોતાને માનપ કે બાવિ પતિ પર આધાર રાખવો પડે એવી લાચારી ન રહે ને એવી કટલીક જાગ્યોને એણે છુ જેમને એમના પતિઓએ એક વાગ તણ દીધી પણ જે અજે એમના પતિઓની સાથે મુખમા રહે છે, કેમ કે તકતલી દસામા એ બહેનો મદદગર પ્રાચી અને મિદિન બની હતી પરણનાયોગ્ય ઉમરનાગી છોકરીઓ જેમને હોય એવા માનપની મુશ્કેલીઓ વિન કરતી વખતે આપ આ વસ્તુ પર બાર મુકો તો જરૂર માર

આ મહેને વ્યક્ત કરેલી બાવનાઓને મારો હાર્દિક ટેકો છે પેના લેખમા જે બાપની વાત કરેલી તેના દુખનું કારણ એ નહોતું કે એ વી છોકરી અશિક્ષિત કે આવડત વિનાની હતી, પણ તેને ને કદાચ છોકરીને પણ વગની પસદગી એમની નાનકડી નાતમાથી જ કરવી હતી એ લાખનામા છોકરીનું

‘શિક્ષણ’ જ અત્યાચર્ય હતું. છોકરી અભણ હોત તો તે ગમે તે જુવાન
એટલે જોઈવાઈ જાય પણ આ છોકરી બહેલી હોવાથી તેને એટલે જ બહેલી
‘વર’ જોઈતો હતો. કોઈ છોકરીને પરણવાને માટે પૈસા કઢાવવાની નીચતા કરે
એ પુરુષને આપણે ત્યાં પરણવાને તફાવત નાહાયક નથી ગણવામાં આવતો. એ
આપણું હુકમિય છે કૌલેજના અંગ્રજ શિક્ષણની તફાવત કૃત્રિમ કિંમત
આપવામાં આવે છે એ શિક્ષણ અનેક પાપોને ઢાંકે છે છોકરીઓ
તરફથી આવેલા પરણવાના માગ સ્વીકારવા માટે પૈસા કઢાવનાર શિક્ષિત
જુવાનો ને વર્ગના છે તે વર્ગોમાં ‘શિક્ષણ’ની બ્યાબ્યા કઈક વધારે સ્ત્રમજ
બાળી હોત તો છોકરીઓ માટે થોડો વર જોગવાની મુશ્કેલી છેક ટળી ન
જાત તોયે ઘણી જોઈ તો જરૂર દાન એટલે હું આ બહેનની સૂચના પર
વિચાર કરવા માતાપોને મક્કામણ કરુ છું ખરો, છતાં હું આગ્રહપૂર્વક કહું છું
કે નાતજાનના અનિશ્ચય હાનિકારક એવા અતરાયો તોડી પાડવા જોઈએ એ
અતરાયો તોડી પાડવાથી પસંદગીનું ક્ષેત્ર વિશાળ થશે અને એ રીતે પૈસા
કઢાવવાની એ પ્રયાસ ઘણું અરી અનુકૂળ

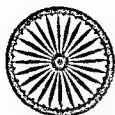
દાદાની વાતો

કામ પ્રસંગે એક વાર અમારે આમા જ્યાંનું યંત્ર અમારો ફાયવર બંદુ હતો
તે મળ્યા મણમળ જેવો દત્ત મનમાં થયું કે જ્યો એને તાજમદાસ જનાવીએ
એને તાજમદાસ એવા સહ બધા આમ તેમ ધરીધરીને જોયા પછી એણે કહ્યું
‘વાહ બંદુ ખૂબમરત છે પછી એને એક સવાલ પૂછવો, કેવો સવાલ
આપણા પોઠોના તે ભોળાએ એવે મવાલ કવી પેદા જ ન થાય એણે પૂછ્યું
‘આમા કેટલો છે ?’ અરે ત સહ જ સર્થ મવા મનમાં તો થયું કે ક્યા આ
ને શ અંગે ભાગવત માણ્યું પળ્યું એ દત્ત અપારે વદાયો કાઈવર ! એને
જવાબ તો આ ધોઈ કે કોઈ નહીં પછી એ પૂછે આ કોનેજ છે ? ‘ના’
હરિપાલ છે ? ‘જો’ ત્યારે તો કોઈએ હશે નહીં ? ‘ના ભઈ
ના’ ‘તારે જાણ ?’ સદાજવાન ન મેના જાદસ હની બેમમતો મગરો,
એ રે એ બોલી ગઈએ અરેરે ! વારે અને શુ કમ આ સવારના પકોરમાં
અહીં વાળ્યા ! અમસ્તા અપશુકન થયા ને ? તમે કહો છો તેમ આ કદાચ દુનિયાની
સાચા સુદર ક્રિમર ! હજી પળ્યું છેવટે તો કમરન ન ને ?’

કુદવરે સફેતને તાજમદાસ જનાવવાનો અમારો અક્ષરએ આમ વાગડો
પછી થો જે ઘ ઉસદથી જાત્રા હન એટલા જ પડતાવા સાથે પછા ક્યા
હત અપો અમુક્ દિવસક બને છે એટલે જે વ ચિતન કરુ -

આજે દુનિયા ખૂબ સાધનસાધન ગતી છે આ તાજમદાસ જેવી સુદર પળ
કદાચ અને જનની શક ! જા બીક એ વાતની એ કે એ સુદર હમારન ક્યા
અમુક છેને અમુક તો નથી જાત્રા થયે ને ? — દા. ર. મધાપકારી

ગાંધી કથા કહેતાં પરખીડિયાં

લઘુભાઈ મકનજી

ટપાલપેટીમા નખાતા કાગળો પર જે અક્ષિતનુ ચોક્કસ સરનામુ લખેજુ હોય, તે અક્ષિતને નેનો પત્ર ટપાલખાતુ સહીસત્રામત પહોચાડે છે પણ સરનામામા નાની સરખી ભૂલને કારણે કાગળો ઘણી વાર અટકાઈ પડે છે અને જેમને ઉદ્દેશીને તે લખેલા હોય તેમને મળતા નહીં કેડ વેગર ઍફિસ બાચા ડાગગોનો યોગ નિકાલ કરે છે, છતાં અનેક કાગળોનો ડોઈ પડ્યું પ્રાણની માડિનીના અભાવે નાશ કરવો પડે છે

દેશપ્રદેશની સાત અઠાત્ર હજારો વ્યક્તિઓના પત્રો ગાંધીજી પર આવતા હતાં એ અનામી પત્રવેખકોમાથી કેટલક તો બાબત પશુ નહિ કે ગાંધીજી કોણ છે અને કયા રહે છે તેથી ગાંધીજીને સંબોધીને લખાયેલા પત્રોના સરનામાથી ટપાલખાતાને ઘણી વાર મૂંઝવણ અનુભવવી પડી છે

એક વાર દિલ્હીની પોસ્ટ ઍફિસમા નીચેના સરનામે પરખીડિયુ આવ્યું :

“ધી કિ ગાં ઍફ ઇડિયા,
દિલ્હી,
ઇડિયા”

આ કાગળ કોને પહોચાડવો તેની વિમા સભુમા ટપાલખાતું પડી ગયું ઍફિસમા એક અમલદારે સૂચન્યુ કે એ પત્ર વાર્ષિક રાયનો હશે પણ તે હિંદનો રાજ નથી માટે એ પત્ર તેને ન અપાય હિંદનો કાયદો સરનો રાજ ઇંગ્લડમા રહે છે, તો આ પત્ર

દિલ્હી શા માટે મોકલ્યો? આખરે પત્ર ફોટીને ટપાલખાતાએ બેધુ તો જણાય કે એ પત્ર ગાંધીજીને ઉદ્દેશીને લખેલો હતો! “હિંદના રાજ” તે વેળા ઇંગ્લડમા નહિ પણ સ્વિટ્ઝેરોની જેલમા બેઠા હતા તેની ચરચડાની જેવમા ગાંધીજીને તે પહોચાડવામા આવ્યો આ અસાત પત્ર લેખકનુ કેટલુ સચુ પૃથક્કરણ કે હિંદની જનતાને સાચો સમ્રાટ તો ગાંધીજી જ હોઈ શકે, અન્ય નહીં! મીઠા રાજ્યો તો આવશે, જરો અને કાગપટમા લુગાઈ જશે પણ આ રાજ તો ભારતના જ નહીં પણ વિશ્વના કોઈકો લોકોના હૃદયસિંહ મનમા મિસાજે છે કરનુ કે તેનુ રાજ્ય પ્રેમ અને અહિંસા પર રચાયેલુ છે તેને મનુષ્યોએ રચેની ભોગોક્ષિક મર્યાદાનુ અધન નથી

મીજી વાર હિંદના ટપાલમાનાનો પત્ર મળ્યો

“ધી ગ્રેટ અહિંસા નોમેસ
ઍફ
ઇડિયા”

કથા શહેરમા આ કાગળ મોકલવો? ટપાલખાતા મમક્ષ મોટી સમસ્યા જીવી યઈ પણ એક કુશળ અધિકારીએ બુદ્ધિ દોડાવી, કે અડિસાનો મહાન ફિત્તનો તો ગાંધી છે અને તે વર્ધામા રહે છે માથે જ એ પત્ર ગાંધીજીનો જ હતો અને તેમને તે પહોચાડવામા આવ્યો

અહિંસાના અમોઘ શસ્ત્રથી બ્રિટિશ સરકારને હુલ્લમચાવી મૂકનાર ગાંધીજી પૂરું નામ ન લાવનાર એક પરદેશી કાગડારને ગાંધીજીને પત્ર લખવો હતો. ગાંધી હિંદુમાં રહે છે પણ ક્યા રહે છે તેની માહિતી તેને ન હતી શું કરવું ? કાગડાર મૂંઝાયો છેવટે કાગડારની પ્રતિભા જાગડી પરગીઢિયા પર ગાંધીજીનો આવેહુલ્લ રહેલ તેણે દોરી કાઢ્યો

“હું, (ગાંધીજીનો રહેલ-‘ધીસ મેન’)
હિંદિયા”

દિનપ્રતિદિન વર્ષો સુધી ગાંધીજીનું નામ અને ફોન વર્તમાનપત્રોમાં પ્રગટ થતા રહ્યા છે તેથી ગાંધીજીનું પ્રત્યક્ષ દર્શન ન કર્યું હોય એવો નાનામાં નાનો ટપાલખાતાનો નોકર પણ આ “ધીસ મેન”ને ઓળખતો હતો એટલે પત્ર ગાંધીજીને પહોંચ્યો સરનામું કરવાની આ તદ્દન મૌનિક રીત એણેને કાગડારની પ્રતિભા પર ગાંધીજી પણ ખુશ થયા

ગાંધીજીએ હિંદની સ્વતંત્રતા માટે કાગિસ દ્વારા મેટી લડતો ઉપાડી હતી, પણ ગાંધીજીનું કમેલમા શું સ્થાન છે તે કેન્દ્રક પરદેશીઓને સમજવું ન હતું ગાંધીજી ચાર આનાના કૌશિમના અલ્પ હોય કે ન હોય કારોબારીના સભ્ય હોય કે ન હોય છતાં તેમની સલાહ વિના કૌશિસ એક પણ કદમ માડતી નહીં એવું તેમનું કૌશિસ સરથામાં અનન્ય સ્થાન હતું એ જ જાન પરદેશીઓએ તેમને લખેલા પત્રોના સરનામાં પરથી તારી આવે છે —

(૧) “કેડ ઝૉફ કૉગેચ
વર્ધા
હિંદિયા”

(૨) “મહાત્મા ગાંધીજી

સુપ્રીમ પ્રેસિડેન્ટ ઝૉફ હિંદિયન નેશનલ કૉગેચ,
વર્ધા,

હિંદિયા”

(૩) “મોહનદાસ કે ગાંધી,
લીડર ઇન હિંદિયન નેશનલ કૉગેચ,
હિંદી
હિંદિયા”

ભારત સરકાર ગાંધીજીની ઇચ્છા વિરુદ્ધ કઈ જ ન કરી શકે એવી છાપ પરદેશમાં કેન્દ્રક સ્થળોમાં હતી હિંદી સરકારના વડા પ્રધાન ભવે જવાહરલાલજી હોય, પણ તે સરકારના સરમુખત્યાર ગાંધીજી જ હોય એવી પણ સમજ કેન્દ્રક પરદેશીઓમાં હતી એ સમજનું પ્રતિબિંબ પાડતું ગાંધીજીને લખા ચેતુ પરગીઢિયું પણ રસપ્રદ છે

‘મહાત્મા ગાંધીજી,
કોન્ગ્રેસ ઝૉફ ગવર્નમેન્ટ ઝૉફ હિંદિયા
વર્ધા,
હિંદિયા

ભરતનું તત્ત્વ હિંદીથી નહીં પણ વાસ્તવમાં વર્ધાથી ચલતું હતું એવી પરદેશીની સમજ કેન્દ્રક સાચી હતી! હિંદી ભવે રાજધાની હોય પણ ભારતનું હૃદય તો વર્ધામાં જ હતું એની કોણ ના પારી શકે એમ છે ?

ગાંધીજી એક મહાન પ્રવાસી હતા તેમના જેટલો પ્રવાસ હિંદના કોઈ પુરુષ કે નેતાએ કર્યો નથી આગમાંડીના ત્રીજા વર્ગને કમ્પો એ જ તેમનું ઘર અને કાર્યાલય અનેક વાર જની જતો તેથી પત્રલેખકો ભારે મૂંઝવણ અનુભવતા કે તેમણે ક્યા હેડાણે પત્ર લખવો ? કેપ કોરોડના હલ્લમાં વસતા ગાંધીજીનું વગી અરનામું શું ? તેમને શોધી કાઢવા એ ટપાલ ખાતાની ફરજ ! તેમને લખેલો કાગળ એવજાવે થટે જ નહીં એવી અપૂર્વ

અદાથી તરબોળ બનીને કોઈએ લખ્યું.

“મહાત્મા ગાંધી
જહાં હો વહાં”

બેશક! પત્ર ગાંધીજીને મળી ગયો હતો!

મહાન રાજદ્વારી પુરુષ હોવા છતાં કરોડો
બ્રામવાસીઓ ગાંધીજીની સત પ્રકૃતિથી
આકર્ષાયા હતા તે દિવસે જ નહીં બલકે
દુનિયાના સત અને ઈશ્વરના ભક્ત તરીકે
પૂજાતા હતા તેમના પ્રત્યેની એ ભક્તિભાવનો
પડ્યો કોઈ નિર્દોષ ગામડિયાએ કરેલા સર
નામામાં પડ્યો છે

“દુનિયા કે ભગત
શ્રી મહાત્મા ગાંધીજી
વધાં”

પરદેશના ખણામાં પડેલી અનેક વ્યક્તિને
તો એ સમગ્રતું જ નહીં કે ગાંધી આગ્રહી
પ્રબળ રાજદ્વારી વ્યક્તિ કેમ છે આટલી
મોટી રાજદ્વારી લાગવગ ધરાવનારા ગાંધી
કોઈ ગવર્નર કે ગવર્નર જનરલ હોવા જોઈએ
એવી કલ્પનાથી કરેલું સરનામું જુઓ

“હું હીઝ એક્સેલન્સી
મહાત્મા ગાંધી, એસ્ક્રવાયર
કલકત્તા

ઇડિસા”

લાખો સાઠા લોખાં જેડુતો અને વણકર
ગાંધીજીને પોતાના જ માનતા અને ગાંધીજી

પોતે પણ પોતાને જોડત અને વણકર તરીકે
જોળખાવતા તેમનો પોશાક, રહેણીકરણી બધું
જ ગરીબ જેડૂતને મળતું હતું તેઓ સેવા
બ્રામમાં ગરીબોના જેવી એક નાની ઝૂંપડીમાં
રહેતા હતા અને જેની પાસે પૂરા વચ્ચો નથી
એવી અનાથ જનતાના પ્રતિનિધિ તરીકે
માત્ર ઘૂંટણ સુધીનો કચ્છ જ પહેરતા તેથી
કોઈએ લખ્યું

“મહાત્મા ગાંધી,
ફાર્મર જોન્ડ વીવર,
મુબઈ”

ગાંધીજી ઝેરિસ્ટર થયા હતા તેમના આ
કાયદાના અભ્યાસને કેટલાક વધુ થતું
મહત્ત્વ આપતા અને માનતા કે તેઓ
ઝેરિસ્ટર થયા ન હોત તો આવા પ્રખર
રાજદ્વારી પુરુષ ન થઈ શક્યા હોત એવા
ભાઈઓ તેમને નીચે પ્રમાણે લખતા

“મહાત્મા ગાંધી, બર-ઝા-લો,
ભગી કોયોની,
હિન્દી”

અજ્ઞાત લાખો લોકો તેમને કેવા વિધ
વિધ સ્વરૂપે નિહાળતા હતા તેનું મનો
રમ પ્રતિબિંબ આ સરનામામાં પડે છે.
ગાંધીજીના રક્તચમય અને વિરાગ વ્યક્તિ
ત્વના વિવિધ પાસાઓની કથા આ પરળીડિયા
ઓપજુને કહી રહ્યા છે!

‘ધ્યારાબાપુ’ની હાથકાગળ આવૃત્તિ

‘ધ્યારાબાપુ’ની ચાલુ આવૃત્તિ ન્યૂઝપ્રિન્ટ ઉપર છપાય છે ખામ આવૃત્તિની થોડીક
નકલો નવા વર્ષના પ્રથમ અઠથી ‘રૂપાવનન’માં અનેવા હાથકાગળમાં છપાય છે ખાસ
આવૃત્તિનું વાર્ષિક લવાજમ દેશમાં રૂ ૭ વિદેશમાં રૂ ૧૦ અથવા ગ્રા ૧૬

હાથકાગળની ખામ આવૃત્તિના બે વધુ રૂપિયા જે બાઈઓ બરી શકે તેઓ
હાથકાગળ ઉઘોગને ઉત્તેજન આપી રૂ ૨૫ તરત મર્યાદાયને સરનામે મોકલી
આપશે એવી આશા રાખીએ છીએ

કલા અને સુક્તિ [અનુ. ૦૫૭ ૬૪ થી ૭૫]

બહુ થોડા છે સર્જનાત્મક કલાકાર એ દિશામાં પોતાની બનવું કરે છે હરેક કવિ, નાટ્યકાર, ગાયક, સંગીતસર્જક, ચિત્રકાર, શિલ્પી, સ્થપતિ કે નૃત્યકાર બધા એ એ રહસ્ય સમજાવવાનો પ્રયાસ કરે છે પણ જ્યારે તેઓ પોતાના સર્જનની ઉત્તમતા ઉત્તમ સ્થિતિએ હોય છે, ત્યારે તેઓ પોતે જ જાણે અંતર્ગત ગયેલા લાગે છે, અને એ વખતે એમની વાણી આપણને અર્થ વિની લાગે છે એ કલાત્મક ઉક્તિની બારાફરી શીબવા માટે આપણને ઠોઈ રહિશની જરૂર પડે છે, અને ત્યારે પછી ધીમે ધીમે અપણે એ 'નવી દુનિયા', એવા માડીએ છીએ

કલા એ નવી દુનિયા બનાવે છે, એ ને પ્રકારનો છે એ દૈનંદીય જ આપણા જીવનની હરેક વસ્તુઓમાં હમેશા રહેલા માનવ પદે છે આપણું હિંદુ તત્ત્વજ્ઞાન એન સગુણ પ્રજ્ઞ અને નિર્ગુણ પ્રજ્ઞ કહે છે એ એકો એને વ્યક્ત અને અવ્યક્ત કહે છે ચિત્રની સર્જના રહસ્યવાદીઓ એને પ્રશુનું સર્વાંગન પશું અને સર્વવ્યાપકપણું કહે છે કલા એને જીવન અને આધાર કહે છે

હિંદુસ્તાનની સંસ્કૃતિમાં કલાના આ બે સ્વરૂપો-જીવન અને આધાર-ઉપર બહુ માર દેવામાં આવે છે હિંદુસ્તાનમાં આજે બે સ્વરૂપોનું મિશ્રણ છે એક પુરાણ અને એક અધર્મન હિન્દુ અને ઇસ્લામી કલામાં કલાના આ બે સ્વરૂપો-જીવન અને આધાર નો વિરોધ સ્પષ્ટપણે જોઈ શકીએ છીએ આકારનો કલાકાર કુદરતને રફેદાર હોયો જોઈએ અને તેની ઇશ્વામી કલાકાર પુરુષ રતને જાગી રહે છે જ્યારે હિન્દુ કલાકારશુકરને બહુ સ્થાન આપેલો નથી

નથી પણ હિન્દુ કલાકાર જાણે ઇન્દ્રિયથી દેખાતી કાંઈ પણ વસ્તુ ચિત્રવાનો પ્રખ્ત કરેલો જ નથી પણ એની આત્મક ઇદ્રિય એ "લીલા," એથવા વ્યક્ત જગતમાં પ્રતિબિંબિત થતા સૌન્દર્યની રહસ્યપૂર્ણ સ્વચ્છતા ઉપર મનન કરે છે હિન્દુ કલાકાર પ્રશુના સર્વાંગીતપ્રધાનો કલાકાર છે, નિર્ગુણ પ્રજ્ઞને વ્યક્ત કરનાર છે, એનો ઇશ્વર મી બહુ પ્રશુના સર્વવ્યાપકપણામાં આનંદ લે છે, અને સગુણ પ્રજ્ઞ એ એના સૌન્દર્યનું કથેય છે

બધા યુગમાં કલાકારો આ જીવન અને આકારનું રહસ્ય વ્યક્ત કરવાનું કામ કરે છે જ્યારે આપણામાં હરેક જણ ગમે તેટલા નાના પાયા ઉપર, પોતાની જાનને કલાકારમાં ફરવી દેશે, ત્યારે સુક્તિની નજીક એક પગથીયું આવશે જ્યાં, તત્ત્વજ્ઞાન અને વિજ્ઞાન આપણને થોડા પગલાં આગળ લઈ જાય છે, પણ આજે માત્ર નથી હાજરતા જ્યાં, તત્ત્વજ્ઞાન, વિજ્ઞાન કે કલાએ હાજરવેલો, જીવનના રહસ્યનો એક જ ઉકેલ માર્ગના થોડા ભાગ સિવાય અપણે આગળ લઈ જઈ શકતો નથી એ નમામ ઉકેલોએ વારાફરતી આપણા હાથ પકડ્યા જોઈએ, અને આપણને દોરવા જોઈએ

આપણામાં હરેક જણ એ કલાકાર છે-હોવો જ જોઈએ કારણ કે દિશાનો અસર થઈ, એટલે જ કલાકાર થઈ એ મહાન કલાકાર માત્ર નાજલી બહાર જ નથી રહેતો પણ આપણી બહાર પણ રહે છે એ એ કરે છે તે આપણે પણ કરી શકીએ એ વાત કરી છે કે એની પામે એના ચૂંટેલા કેન્દ્રમાં પથરાયેલોની ટેળી છે તેઓ હરેક દેશના સર્જનાત્મક કલાકારો છે પણ આપણા હરેકમાં પણ એમનો સમાવ રહેલો જ છે, એટલે આપણા જીવનમાં કેઈ જગ્યાએ તે એ

કલાકાર છુપાયેલો હશે જ. એ કલાકાર ગમે તે સ્વરૂપમા દેખાય છે કયા તો ચણ્ડો દ્વારા પ્રકટી નીકળે કયા તો સેવાળી નમ્ર રીતિઓ દ્વારા વ્યક્ત થાય, કયા તો સુદર્શન સહનયક્રિત કે સપૂર્ણ ધીરત્વ દ્વારા પણ દર્શન દે કવિઓ, ચિત્રકારો અને શિલ્પીઓ ઉપરાંત બીજા ધણી જાતના કલાકારો છે સાચો કલાકાર તો એ જ કહેવાય છે કે જે જીવનને એના સાચા સ્વરૂપમા વધાવી લે છે, અને એમાંથી ગુપ્ત ભવ્યતા બહાર કાઢે છે જ્યોડાનો જુનો કે જેને જીવના ચિંતા ઉપર સળગાવી દેવામા આવ્યો હતો તેણે કહ્યું હતું અને એના મરણથી સાબીત કરી આપ્યું હતું કે “એક યુગમા કેમ મરવું તે જે જાણે છે, તે ભવિષ્યના અનેક યુગમા કેમ જીવવું એ, સમજે છે” એની અદર રહેલા કલાકારે પસંદ કર્યું કે ગુલામીથી ભરેલા સ્વાતંત્ર્ય કરતા ચિંતા વધારે સારી છે

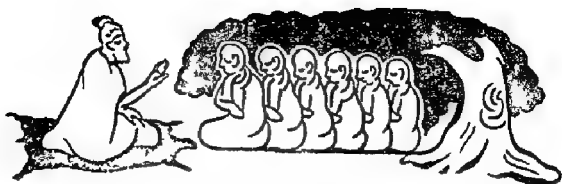
ઉપનિષદ, ધર્મપદ, ગિરિ પ્રવચન અને પયગબરના કથનો, આપણને કેમ જીવવું અને કેમ મરવું, એ જ શીખવે છે પણ એ જ પાઠ આપણને સુદર કલાકૃતિઓ - પાર્શ્વેનાન, તાજમહાલ, બોરોબોર, મીલા નવુ દેવળ, અને મદુરાના મંદિરો પણ પઠાવે છે શેકસપીઅર અને કાલિદાસ, એસ્કાયલસ અને વેગ્નર પણ એ જ બોધપાઠ આપે છે, અને એ જ પાઠ હરેક ચિત્રકાર શિલ્પી મગીતકાર અને બધા મહાન નૃત્યકારો પણ

શીખવે છે આપણા પૂર્વજોએ જ્યારે સવાર જોયું, ત્યારે એને ઉપાતુ નામ આપી શા માટે એનું પૂજન કર્યું ? શ્રીક લોકોએ એને “ધર્મોસ” કહી ગુલામી “અશુભિ વાળી ઉષા” અને એના સૌન્દર્યના સ્તોત્રો ગાયા એ શા માટે ? કારણ કે સૂર્યો દય અને સૂર્યાસ્ત, એ પણ ધર્મ, તત્ત્વજ્ઞાન અને વિજ્ઞાનના જોડેલા જ સાચો ઉકેલ આપે છે દરેક ફૂલ એ દેવી રહસ્યના શબ્દો ધૂટે છે તે જ પ્રમાણે આપણા હૃદયની દરેક વેદના દ્વારા એ મહાન કલાકાર વ્યક્ત થાય માટે છે જ્યારે આપણે, હુ ખમાથી સૌન્દર્યની કૃતિઓ ઘડતો સુખ કલાકાર શોધતા શીખી જઈશું, ત્યારે જ આપણને કલાના ખરા સ્વરૂપનો ખ્યાલ આવશે, કલા શું, એ ત્યારે જ સમજી શકીશું

જ્યાં સુધી સુદર રીતે જીવતા નહિ શીખીએ, ત્યાં સુધી સત્ય દૃષ્ટિથી, જોઈએ ત્યાંધર્મપૂર્વક અને ડહાપણ ભરેલી રીતે જીવતા આપણને નહિ આવડે એ આપણે આપણા નયનો ઉઘાડીએ, અને જોઈએ તો એ શીખવું બહુ સહેલું છે હરેક નાનું પુષ્પ શું શીખવું તે કહે છે અને હરેક તાડનું બાડ જ્યારે પવનમા ઝૂલે છે, ત્યારે કેવી રીતે જીવવું, એ શીખવે છે એ આપણે આજે ઉઘાડી રાખીને જોઈએ તો ! પણ આપણા નયનો આડા આવેલા પડ્યો કેણે ઢંકાવ્યો ? કારણ કે જે આપણા નયનો ઉઘાટે છે, એ જ ખરેખર આ જો ! મુક્તિદાતા, અને સાચો ઉદ્ધારક છે

* કયા એ પણ જીવનનો એક ઉકેલ છે, એ આપણે સમજ્યા નથી મીઠા ને ટાની આ મોટામા મોટી સિદ્ધિ છે એ તોફાની સંસ્કૃતિની ચારી જ એ હતી કે ધર્મ તત્ત્વજ્ઞાન અને વિજ્ઞાન સિરામ કલા પાસે પણ જીવનની મગરવા ઉકેલની શક્તિ છે

* મુક્તિની નજીક જતા મનુષ્ય પાસે ઉચ્ચ સૌંદર્યદર્શિ હવી જોઈએ

હજારો વર્ષ પહેલાં જ્ઞાન પ્રાપ્તિના માર્ગનો કાંટો કરવા માગુ છું " ની વાત છે ત્યારે કનુભાઈ ના પંચેય પોતાના પુત્રની લોકો સત્તા માટે આવી પહોંચી નહોતા કરતા તે સમયે શાસ્ત્રીઓનું જીવન પણ સત્તા ભેજવમય નહીં પરંતુ સેવામય હતું

એ સમયે વિધ્યાચળની ઉત્તરે વિષ્ણુ શુભ નામના એક ધર્મિષ્ઠ તથા સેવાપસયજ્ઞ રાજા રાજ્ય કરતા હતા આ વિષ્ણુશુભને ભરત તથા બલરાજ નામે બે પુત્રો હતા પિતાના બધા શુદ્ધોનો વારસો આ બંને પુત્રે ને પણ મળ્યો હતો બંને રાજકુમારોનું જીવન પણ ધર્મિષ્ઠ તથા સેવામય હતું

એક દિવસ મહારાજ વિષ્ણુશુભે પોતાના પાટલી કુવર ભરતને મોકલાવીને કહ્યું 'પુત્ર ભરત! હવે મારી અવસ્થા ઘડી છે તેથી હું આ રાજપાટની જાન્યમાથી છૂટેઁ ઘડી શુદ્ધ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ માટે સન્યસ્ત હોવા ઇચ્છુ છું માટે રાજ્યની આ જવાબદારીમાથી તું મને મુક્ત કર '

પિતાની આ વાત સાંભળીને ભરતે કહ્યું 'પિતાજી! રાજપાટના મોહમાં પડીને મારે માટે શુદ્ધજ્ઞાનના દ્વાર અડધાને માટે બધ કરવાની મારી જરા પણ ઇચ્છા નથી હું પણ વનમાં જઈને શુદ્ધજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ માટે તપશ્ચર્યા

ભેદને વિષ્ણુશુભનું મન પ્રવૃત્તિત ૫૬ મધુ પરંતુ પોતાનો પુત્ર આ રીતે સ્વધર્મનું પાલન કરવાને બહોલે વનના જઈને માત્ર પોતાની જાનતુ જ કલ્યાણ કરે તે તેમને ડીક ન લાગ્યું તેમણે પોતાના પુત્રને સમ જણતા કહ્યું 'વત્સ! શુદ્ધજ્ઞાન માત્ર નિષ્ક્રિય ચિત્ત તથા તપશ્ચર્યાથી નહીં પરંતુ નિરપૂઠ ભાવે સ્વધર્મનું પાલન કરતા કરતા જ પ્રાપ્ત કરી શકાય પાટલીકુવર તરીકે રાજ્યની લગભગ હાથમા લઈ રાજ્યમાં મુખ તથા શાંતિની સ્થાપના કરવી અને લોકોને મુખી તથા સમૃદ્ધ બનાવવા એ તારો ધર્મ છે એ સદૃશ ધર્મનો ત્યાગ કરવો એ તારે માટે એપરકર નથી માટે જીવન વિચારોને ત્યાગ કરીને નિરપૂઠભાવે રાજ્ય સંભાળ અને સમગ્ર દેશમાં સુખવસિયત રાજ્યની સ્થાપના કર '

જરતે પિતાની આજ્ઞા કબૂલ કરી બીજે જ દિવસે મહારાજ વિષ્ણુશુભે રાજ્યનો બધો વહીવટ ભરતને સોંપ્યો અને પોતે સન્યસ્ત ધારણ કરી વનમાં ચાલ્યા ગયા આ બાજુ આખા દેશમાં સુશાસનની સ્થાપના કરવાના ઉદ્દેશથી જરતે અન્યથેય યત્ન કરવાનો શ્રદ્ધ

કર્થો, અને પોતાની વિશાળ સેના લઈને તેઓ વિજયયાત્રાએ નીકળી પડ્યા.

યોડાં વરસોમાં તે સારોએ દેશ તેમની સુવ્યવસ્થા નીચે આવી ગયો લોકોએ ભરતને દેશના ચક્રવર્તી રાજા તરીકે સ્વીકારી લીધા. આમ ભરત જ્યારે પોતાની વિજયયાત્રાએથી પાછા ફર્યા પછી પોતાની રાજધાનીમાં પ્રવેશ કરવા જતા હતા ત્યારે એક વિચિત્ર વાત બની. અનેક ઉપાયો કરવા છતાં ભરતને વિજયી અશ્વ કોઈ રીતે નગરમાં દાખલ થતો ન હતો આનું કારણ બહુવા માટે ભરતે પોતાના રાજ્યપુરોહિતને બોલાવ્યા. તેમણે કહ્યું ‘રાજન્! આપના નાનાભાઈ બલરાજને અત્યાર સુધી કોઈ જીતી શક્યુ નથી એટલે જ્યાં સુધી તમે પણ તેમને જીતો નહીં ત્યાં સુધી તમારું ચક્રવર્તિત્વ અધુરું ગણાય. આ કારણના બીધે જ આપનો વિજયી અશ્વ નગરમાં પ્રવેશ કરતો નથી”

“તો શું ચક્રવર્તિત્વ પ્રાપ્ત કરવા માટે મારે મારા ભાઈ સાથે લડવું પડશે? અને એવા ચક્રવર્તિત્વની જરૂર પણ આપણા નથી” ભરતે જવાબ આપ્યો.

રાજપુરોહિતે કહ્યું: “રાજન્! રાજ્ય-ધર્મીને માટે કોણ ભાઈ, અને કોણ ભાઈ નહીં? આમાં તમારી વ્યક્તિગત ઈચ્છાનો પ્રશ્ન નથી, આ તો મમમ દેશના હિતનો સ્વલોક છે. સમગ્ર દેશમાં સુવ્યવસ્થા તથા સુશાસનની સ્થાપના થાય એટલા માટે પણ તમારે ચક્રવર્તીપદ ધારણ કરવાની જરૂર છે. અને તેથી બલરાજ સાથે યુદ્ધ કરવાનો તમારો ધર્મ થઈ પડે છે”

આખરે પોતાના ભાઈ સાથે યુદ્ધમાં વિતરવા માટે ભરત તૈયાર થયા. મહલયુદ્ધમાં જો જીતે તે ચક્રવર્તી ગણાય, એવું ઠરાવીને

બંને ભાઈઓએ મહલયુદ્ધ શરૂ કર્યું. બલરાજ ખરેખર બલરાજ હતો. તેણે ધણુ ભરમા ભરતને જો હાથે ઝાલીને ઈશ્યા ફર્યા. જોનારના જીવ તાળવે ચોટ્યા હતા પરંતુ બધાના આશ્ચર્ય વચ્ચે બલરાજે તરત જ ભરતને ધીમેથી પૃથ્વી પર ઊભા કર્યા અને તેમના પગમાં માથુ નમાવીને કહેવા લાગ્યો, “મોટાભાઈ! આ ચક્રવર્તીપદને માટે તો આપ જ યોગ્ય છો તથા મોટાભાઈ તરીકે એ અધિકાર પણ આપનો જ છે. વળી રાજ્યની જાળખમાં હું પડવા પણ માગતો નથી. મારી ઈચ્છા તો વનમાં જ તપશ્ચર્યા કરીને શુદ્ધજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાની છે.”

ભરતે તેને ઘણું સમજાવ્યો કે અપરાજિત તરીકે ચક્રવર્તી પદ ધારણ કરવાનો અધિકાર તારો જ છે અને તું ચક્રવર્તી બને એના જેવી આનંદની વાત મારા માટે બીજી કંઈ હોય? પરંતુ બલરાજ એકનો જ ન થયો તે જ ક્ષણે તેણે સંન્યસ્ત ગ્રહણ કર્યું, અને વનમાં જઈને શુદ્ધજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ માટે ઘોર તપશ્ચર્યા કરવા માડી

તેથી સુધી એક પગ ઉપર ઊભા રહીને તપ કર્યું. વર્ષો સુધી આંખ ઉઘાડી બાહ્ય જગત ઉપર નજર સરખી પણ ન નાંખી. વર્ષો સુધી ઓન ધારણ કર્યું. અને એ રીતે અનેક પ્રકારના કષ્ટો સહન કરીને ડેહને કૃશ કરી નાંખ્યો.

બલરાજની આવી ઘોર તપશ્ચર્યાની કંઈ દેશના જુઓ ખૂણામાં ફેલાઈ ગઈ. હજારો માણસો બલરાજના દર્શનાર્થે આવવા લાગ્યા. પરંતુ રહી રહીને બધાના મનમાં એક જ પ્રશ્ન યોજાયા કરતો હતો કે, આટલા વર્ષોની આવી ઘોર તપશ્ચર્યા પછી પણ બલરાજ એવા ધર્મનિષ્ઠ પુરુષને શુદ્ધજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ

કેમ થતી નથી

આ બાલુ ભરતે કેટલાય વર્ષો સુધી રાજ્ય ચલાવ્યું તથા રાજ્યના વૈભવ વિલાસ બોગવ્યા પરંતુ રાજ્યનો વૈભવ વિલાસ તેમના મનને જરા પણ અસર કરી શક્યો ન હતો તેમનું મન હમેશા સંન્યસ્ત રહ્યું કેવળ તરફ લાગેલું રહેતું હતું આખરે તમણે પોતાના રાજ્યચુકની અનુરા મેળવીને રાજ્યની લગભગ પોતાના પુત્રના હાથમાં સોંપી પોતે સંન્યસ્ત રહ્યું કેવળ, અને વનમાં જઈ ઈશ્વર ભજન કરવા લાગ્યા આ રીતે ઈશ્વર ભજન કરત કરતા થોડા સમયમાં જ તેમને શુદ્ધ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થઈ

આ વાતની જ્યારે લોકોને બાલુ યદુ ત્યારે તેમના આશ્ચર્યની કોઈ સીમા ન રહી કોઈની મમ્મમ એ નહોતું આવતું કે, કુમાર બલરાજ આજ્ઞા વર્ષોથી આવી પોર તપશ્ચર્યા કરે છે છતાં તેમને શુદ્ધજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ નથી થતી, જ્યારે મહારાજ ભરત કે જમણે પોતાની જિંદગીનો મોટો ભાગ

રાજ્યના વૈભવ વિલાસમાં ગાળ્યો છે તેમને રાજ્યનો ત્યાગ કરતાની સાથે જ શુદ્ધ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે

પોતાની આ શક્તિ પ્રબળતાએ રાજ્ય પુરોહિત સમક્ષ રજૂ કરી રાજ્યપુરોહિત એક જ્ઞાની તથા પડિત બ્રાહ્મણ હતા તેમણે જવાબ આપ્યો “પોતે અપરાજિત છે, પોતાને કોઈ છતી નથી શક્ય એ વત બલરાજ હજી બૂલી શક્યા નથી અભિમાન રૂપી આ નાનકડો કાટો તેમને જ્ઞાન પ્રાપ્તિ થવા કેતો નથી, જે કણે તેમના મનમાંથી આ અભિમાન રૂપી કાટો નીકળી જશે તે જ કણે તેમને શુદ્ધ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થશે”

આ વાત ઉઠતી ઉઠતી જ્યારે બલરાજ પાસે પહોંચી ત્યારે તેમના મનમાં જાણે કે એક પ્રકારનો અચકારો થયો પોતાની તપશ્ચર્યા માં જે ખાસી હતી તેના તેમને પ્રયાસ આવ્યો તે જ કણે તેમણે પોતાના મનમાંથી અભિમાન રૂપી એ કાળને દૂર કર્યો અને તેથી એ જ વખતે તેમને પણ શુદ્ધ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું

એક શહેરમાં કુલના મેળનો પ્રસંગ હતો એ દાણે ધણા સંપુર્ણો ને લોકોનો સરો જમાવ થયો હતો કોઈ બ્રહ્મનિષ્ઠ મહાત્મા પણ ત્યાં આવી ચડેલા હતા બ્યાખન કરે માટે એક સુશીલન સુવર્ણ સિદ્ધાસન મેળવવામાં આવ્યું હતું નિષ્પત્ત સમય પહેલાં લોકો ઊભરાવા લાગ્યા, તેમાં પેના મહાત્મા પણ આવ્યા બાવલુનો સમય થયો ત્યારે ત્યાં મેળના સાધુઓ અને લોકોએ પેના બ્રહ્મનિષ્ઠ મહાત્માને પિરખિત કરી કે આપ આ સિદ્ધાસન ઉપર બિરાજી બ્યાખ્યાનારણ કરો ઉત્તરમાં મહાત્માએ એક પ્રશ્ન કર્યો અને બ્રહ્મનિષ્ઠ મહાત્મા બિંધ્યા બ્યાસન પર બિરાજી બ્યાખ્યાન આપવા સૌ વિનવી ત્યાં છે એમાં મરુ એવ છે? જવાબ કોઈ વાણી સક્યું નહિ એટલે મહાત્માએ જ્યાં બેસા હતા ત્યાંથી જ બ્યાખ્યાન શરૂ કર્યું શરૂવચન છે કે -

ગુણેર્ગૌરવમાયાર્ણ નેત્રેન્નસનમાસ્થિત્ય ।

પ્રામાદશિખરસ્થોડપિ મક કિ ગરુડાયને ? ॥

અર્થઃ મનુષ્ય સદગુણો વડે ગૌરવ પામે છે, કઈ જગ્યા આસન ઉપર નેસવાયી મેટાઈ મળતી નથી મહેલના સિખર ઉપર મેઠોઃ હોય તો પશુ શું કરેડો મરુડ ગુરુવ ચમકેડો ?

અમેરિકા તથા યુરોપના વિદેશોમાં શું જોયું? તેમની આ એકતા, એક પ્રવાસેથી પાછા ફર્યા બાદ, શ્રી મુશીલા પૈ રાષ્ટ્રીયતા, એક ધર્મ (પંથ મિત્રો પૂછે છે કે તમે બંને જુદા જુદા હોય) સમાન વિદેશોમાં શું જોયું? પશ્ચિમના દેશો અંગે અનેક પ્રકારના ખ્યાલો આપણે રાષ્ટ્રીય છીએ, તેમાં પણ અમેરિકાના વૈભવ-વિલાસ અંગે તો ખાસ. ત્યાંની ઓટરોએ તો સાધારણ ભણેલા-ગણેલા માણસના મનમાં પણ ભણે કે ઘર કઢી લીધું છે, અને ઓટરને જ તે સમૃદ્ધિ તથા શાંતિનું પ્રતીક માને છે. પણ હકીકતમાં વાત જુદી છે. અમેરિકાના માણસો પોતે જોયું નથી માનતા.

એ દેશ સમૃદ્ધિવાન છે. તેની સમૃદ્ધિના મૂળમાં કોઈ દેવી ચમત્કાર નહીં પરંતુ પરિશ્રમ રહેલો છે. તેમાં વિશેષતા માત્ર એટલી જ છે કે દરેક વ્યવસાય વર્ષમાં જ-ઉમ્મરની દૃષ્ટિએ નાના પરંતુ વિરાટકાય એવા આ રાષ્ટ્રે-કુદરતની કૃપા તથા પોતાની મહેનત અને બુદ્ધિના જોરે આધિભૌતિક પ્રગતિમાં દુનિયા भरમાં પ્રથમ સ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું છે. અમેરિકાની બીજી પણ પ્રશંસાપાત્ર વાત એ છે કે યુરોપના જુદા જુદા દેશોના જુદી જુદી ભાષા, પંથ, સંસ્કૃતિ તથા આચાર વિચાર વાળા લોકો ત્યાં પહોંચ્યા અને પોતપોતાની વિભિન્નતાઓ ત્યજીને તેઓ કેટલા જલદી એક ભાષા તથા એક રાષ્ટ્રીયતામાં યુથાર્થ ગયા?

આહાર, સમાન વેશ તથા એક ભાષા વગેરેને કારણે તેમનાં અનેક વિદેશી દૂર થયાં, અને એ બધા તેમની સંસ્કૃતિમાં સહાયક બન્યાં, એ નિર્વિવાદ વાત છે. તેમના અમને લીધે તેમની ભૌતિક ઉત્પત્તિ યથા પરંતુ તેથી તેઓ સંતુષ્ટ ન થયા તેમ જ આજસમાં પણ ન પડ્યા. તેમની ઓટર વધારે ને વધારે ઉત્પાદન તથા વધારે ને વધારે શ્રમ કરવાનું સાધન છે, તે નથી આરામ સૂચક કે નથી સંપત્તિ સૂચક. આ વાત લાગે છે અજબ જેવી, પરંતુ ત્યાંનું જીવન જોતાં આજ નિષ્કર્ષ નીકળે છે.

આપણે ત્યાં ગામડાંઓ તૂટવા લાગ્યાં અને ઉલોગ-ધંધા માટે શહેરોમાં બીડ થવા લાગી. એક વખત શહેરમાં આવેલી માણસ ત્યાંની સગવડ, સરળતા તથા મનોરંજનનાં સાધનોથી એવો તો આકર્ષાય છે કે પછી તે પોતાના ગામ સામું જોવાનું પણ પસંદ કરતો નથી. આથી ગામડાં તથા શહેરો બંનેને નુકસાન થયું છે. પરંતુ વિદેશોમાં તો સામાન્ય રીતે શહેરોની જ પછી સગવડો ગામડાંઓમાં પણ હોય છે. વળી વધારામાં ગામડાંનું શાંત વાતાવરણ, અને ખુદ્દો સ્વચ્છ હવા તો ત્યાં હોય જ છે. આથી શહેરોની બીડમાં વધારો

કરવાની વૃત્તિ ત્યાં જોઈ શકાય છે. શહેરથી દૂર રહેવાનું પસંદ કરે છે એટલે પછી પ્રજા હિસો થાય છે. અવર જવરનો કામ કરવું હોય શહેરમાં અને રહેવું હોય ગામડાઓમાં તો મોટર એ અનિવાર્ય સાધન ત્યાં જાય છે.

મોટર અથવા બીજો કોઈ ઝડપી વાહનનો ઉપયોગ અનિવાર્ય થઈ જવાથી, ત્યાંની સરકાર તથા અન્ય સાધનસંપન્ન માણસો આમ જનતાને માટે તેને સહજસાધ્ય કરવાના ઉપાયો ચોંટાડે છે. મોટર અથવા બીજો કોઈ વસ્તુની કિંમત ઓછી સાથે આપી શકવાની જેમની શક્તિ ન હોય તેમને હોટેલી ચૂકવવાની સમસ્યા આપવામાં આવે છે. પેટ્રોલ પણ સસ્તું છે. આથી અમેરિકામાં સાધારણ માણસ પાસે પણ મોટર ટ્રક કે લોરી હોય છે. હું મજૂર મરીબ પ્રદેશમાં મઈ હતા ત્યાં પણ ટ્રેલી ફોલી મોટર કે ટ્રક બહાર પહેલી મે જોઈ આનાથી એ જ સિદ્ધ થાય છે કે મોટર એ અમેરિકાના લોકોનું પ્રતીક નથી પરંતુ તે તેમના જીવનની એક આવશ્યક વસ્તુ છે તેઓ દરેક કામમાં વખત બચાવે છે અને બચેલા વખત બીજા કામમાં વાપરે છે. આ રીતે વધારે કમાય છે અને વધારે વાપરે છે. સમય તથા મતિ બનેની ત્યાં કિંમત છે અને નિયમન. મોટર તેમાં નિમિત્ત માત્ર છે. આપણે ત્યાં કોઈ ખેડૂત પાસે એકાદ ગાડું કે બગઈની એકાદ જોડ હોય તો તેને આપણે ધનવાન નથી માનતા. તેવી રીતે અમેરિકામાં મોટર હોવા માત્રથી કોઈ ધનવાન નથી ગણાતો.

આપણે ત્યાં મોટર રાખનાર ધનવાન મનાય છે, અને જે મોટર રાખે છે તેની પાસે મોટર ચલાવનાર મણસ પણ હોય છે.

પરંતુ ત્યાં પુરુષો તો શું સ્ત્રીઓ પણ બોલે જ મોટર ચલાવે છે, કારણ કે મોટર માટે માણસ રાખવાનું ત્યાં કોઈને પોસાતું નથી. ઘરના મોકરોની બાબતમાં પણ ત્યાં સ્ત્રીઓ જ પરિસ્થિતિ છે. અહીં સાધારણ રીતે સો રૂપિયા કમાનાર કુટુંબમાં પણ કોઈને કોઈ નોકર હોય જ છે. પણ ત્યાં સ્ત્રીમત કુટુંબમાં પણ નોકર નથી હોતો. ઘર કામ અથવા બાહ્ય મહેનત મજૂરી પરિત-પતની બંને સાથે મળીને કરે છે. પ્રતિષ્ઠા એકાદુ જીવનમાં કે આજસમાં નહીં પરંતુ શારીરિક શ્રમમાં છે એ સિદ્ધાન્ત ત્યાં સર્વમાન્ય છે.

વૈજ્ઞાનિક શોષણોપોના કાળે આખી દુનિયા એન્જીની નાની થઈ ગઈ છે કે પૂર્વની અસર પશ્ચિમ ઉપર અને પશ્ચિમની અસર પૂર્વ ઉપર પડે છે. પરદાશિનતા તથા ભૂખ અને રોગચાળા પિડીત એવા કેટલાક દેશો હજી પૂર્વમાં છે. પરંતુ પશ્ચિમમાં સ્વતંત્રતા તથા સંપત્તિ બન હોવા છતાં ત્યાં શાંતિ નથી. જેઓ સ્વતંત્ર નથી તેઓને સ્વતંત્રતા પ્રાપ્ત કરવાની ફિકર પડી છે અને જેમની પાસે બને છે- સ્વતંત્રતા તથા સંપત્તિ-તેમને તેની રક્ષા કરવાની ચિંતા લાગી છે. આને જો કે શત્રુતાનું યુદ્ધ બધું છે, છતાં વિચારોનું યુદ્ધ તો ચાલુ છે. અમેરિકાની પ્રજા આજ બેચેન છે. ભારતમાં છે.

પરંતુ પશ્ચિમમાં પ્રગતિની વ્યવસ્થિત અને તેમની સામાજિક, નાગરિક તથા રાષ્ટ્રીય બાબતમાં આકર્ષિત કરે તેવી છે. અફ્રિકાની રક્ષા તથા શિશુલુની જવાબદારી રાજ્ય ઉઠાવે છે અને સમાજના હિતોને જાણ કરીને સમાજને પચોગી પ્રવૃત્તિઓમાં વ્યક્તિ મદદ કરે અને જ માણસ બનેને જો તેમની અપંગ હોય આપણા દુલા બહેન દરેકની જિંદગી ઉપર

યોગી તથા પ્રવૃત્તિમય થાય, હરેક સ્વાશ્રયી બની શકે, એ રીતની તાકીમ તથા ઉદ્યોગ તેમને આપવામાં આવે છે. આથી આખા દેશમાં ઉદ્યમનું જાતાવરણ વ્તરે છે અને સમાજ અથવા કુટુંબ ઉપર કોઈ ભોળાઈ બનતું નથી.

કહેવાય છે કે રાષ્ટ્રનું ગૌરવ સામાન્ય જનતાના ધોરણ ઉપરથી મપાય છે, તેના નેતાઓના ધોરણ ઉપરથી નહીં. આ દૃષ્ટિએ જોઈએ તો પશ્ચિમના રાષ્ટ્રોએ ઘણી પ્રગતિ સાધી છે. પોતપોતાના રાષ્ટ્રોની ઉન્નતિમાં ત્યાંની સ્ત્રીઓએ પણ મદદ કરી છે, રાજ્યના હરેક વિભાગમાં પુરુષોની સાથે સ્ત્રીઓ પણ કામ કરે છે. એ ગોરી જિંદગી તથા તંદુરસ્ત સ્ત્રીઓની કાર્યકુશળતા તથા વ્યવહાર કુશળતા જોઈને મન પ્રસન્ન થઈ જાય છે ગૃહસ્થાન તેમને પસંદ નથી અથવા તે માટેની યોગ્યતા તેમનામાં નથી, એવું માનવું તે પણ ભ્રમ

છે. તેમને ઘર વહાણ છે, અને પોતાના બાળકો તો ખૂબ જ વહાલા છે. પરંતુ એ બંનેમાં તે પોતાની જાતને ખોઈ નથી નાખતી. એ બંનેની સાથે તે પોતાના વ્યક્તિત્વનો પણ વિકાસ કરતી રહે છે. બાળકો સાથેનો તેનો વ્યવહાર સ્નેહમય પરંતુ વધારે પડતા લાઠથી રહિત હોય છે. બાળકોને શિખડાવવાની તથા તેમનામાં નિર્બંધતા, ઉદારતા, સમ્માર્થ વગેરે શુભોત્તેજ વિકાસ કરવાની તેમની પદ્ધતિ ખરેખર પ્રશંસનીય છે.

વિદેશોની બધી વાતો અનુકરણીય હોય છે અથવા આપણી બધી વાતો ખરાબ હોય છે, એવું નથી પરંતુ આદર્શો દ્વરે જઈને ખીજના શુભોત્તેજ અવલોકન કરી, તેમનામાંથી જે લેવા જેવું હોય તે લેવું, એ મારી દીધે હતી. આથી તેમના દોષો જોવાની અને આવશ્યકતા નથી લાગી.

[૫૪ ૬૨ મહાદેવભાઈની ડાયરી, ૬૩ કવાસુબિ, ૬૫ વિશ્વવાત્સલ્ય, ૭૨ : લોકસ્થાનમાંથી.]

અનુક્રમણિકા... ૩૦ એપ્રિલ ૧૯૫૪

	૫૪	૫૬
૧ બાપુના પત્રો ...	આધીજી ૬૦	૭ ભારતનું પ્રતીક ... મતખાલજી ૬૭
૨ રામનામ	કેશીરસાહેબ ૬૧	૮ ટળી શકે એવું કુખ ... આધીજી ૬૯
૩ પાપ એટલે ધર્મરત્નો ઈન્કાર	૬૨	૯ દાદાની વાતો દાદા ધર્માધિકારી ૭૧
૪ કસા અને મુકિત ...	જિનરાજદાસ ૬૩	૧૦ આધીકયા કહેતાં ... સદ્ગુણાર્થ મંત્રણ ૭૨
૫ સાચું સુખ કેમ મળે ? ... રવિશંકર મહારાજ ૬૫		૧૧ જ્ઞાન પ્રાપ્તિના ... કનુભાઈ પટેલ ૭૭
૬ સેવાભાવનું કારણ.	સુકુલભાઈ ૬૬	૧૨ વિદેશોમાં શુભોત્તેજ ... સુમીલાબહેન ૯૦

પ્રકાશક અને મુદ્રક : ધીરેન ગાંધી, રૂપાયતન મુદ્રણાલય, જૂનાગઢ.

શક્ય તેટલી બ્રજા કરવા પ્રયત્ન કર્યો છે પાછળના વિચારોનો આગલા દિવસોના નિરૂપણ પર રગ ચઢી ગયો હતો જ; પણ મારો ઉદ્દેશ, સુખ્યત્વે મારા પોતાના કામચર્ચે જ મારા અનોવિધાસનો ક્રમ અવસોધ વાળો હતો મેં જે કાર્ય લખ્યું છે તે કદાચ હું જેવો હતો તેનું ભૂતન હોવાને બદલે હું જેવો ક્યારેક થવા ઇચ્છતો હતો કે ચચેલો પોતાને કંપતો હતો તેનું પધારે હોય

“આમાનું ઘણું બહુ લખાણ બહુ જ વિષાદમય પરિસ્થિતિમાં, જ્યારે મારી લાગણીઓ તીવ્ર તાણ અનુભવતી હતી તે દરમિયાન લખાણ છે એની છાયા કદાચ મારા લખાણમાં પણ આવી હતી પણ આ લખણે જ અને વર્તમાન અને તેની બધી જાળોમાંથી બહાર નીકળવામાં મદદ કરી હું લખતો ત્યારે બહારના વાચકવર્ગનો ભાગ્યે જ વિચાર કરતો હું પોતાને માટે જ લખતો હતો મારા પોતાના લાભર્થે જવાબ ધકલતો અને જવાબો આપતો અને ક્યારેક એમાંથી વિતાદ પણ મેળવતો બેટલો બને તંત્રવો સ્પષ્ટ વિચાર કરવાની મારી ઇમછા હતી અને મેં માન્યું હતું કે આ ભૂતકાળનું અવલોકન અને તેમ કરવામાં મદદ કરશે”

‘ધ્યારાબાપુ’

ધ્યારાબાપુ દર અમેલ મહિનાની કચ્છી તારીખે પ્રસિદ્ધ થાય છે એટલે તે મહિનાનો અક ચાલુ મહિનાની બીજી અથવા ત્રીજી તારીખે મળશે

વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૬૭ ૫૫ બ્રહ્મદેશ માટે રૂ. ૭૫ અને પરદેશ માટે રૂ. ૮૭ અથવા શિ ૧૨૭ ૫૫

‘ધ્યારાબાપુ’નું નવું વર્ષ ફેબ્રુઆરીની આખરમાં સરૂ થઈ બાનુઆરીમાં પૂરું થાય છે વચ્ચેથી થતા નવા માહુકાને વર્ષની શરૂઆત (ફેબ્રુઆરી) થી જ માહુક ગણી પ્રગટ થયેલા અકો મોકલવાની પ્રથા છે

પ્રગટ તારીખ પછી હસ દિવસમાં અક ન મળે તો તપાસમાં લખાસ કર્યા પછી જ કાર્યાલયને જજુ વપુ માહુકાએ પોતાનું નામ-સરનામું સ્પષ્ટ લખવા સાથે માહુક નબર અપરચ લખવો બોધ્યો

લવાજમ મળીઓઈરથી મોકલણ વી પી સી મોકલતા અકો મોકલ મળે હા ‘ધ્યારાબાપુ’ની ચાલુ આવૃત્તિ ન્યૂઝમિન્ટ ઉપર છપાય છે ખાસ આવૃત્તિની ચેડીક નકલો રૂપ વતનમાં અનેલા કાર્યાકામમાં છપાય છે ખાસ આવૃત્તિનું વર્ષિક લવાજમ દેશમાં રૂ. ૮૭ વિદેશમાં રૂ. ૧૦૭ અથવા શિ ૧૬

અક આના મોકલવાથી નમૂનાનો અક મોકલવામાં આવે છે તત્ર અને વ્યવસ્થા અંગેના સંબંધા પત્રવ્યવહારનું સરનામું

‘ધ્યારાબાપુ’ કાર્યાલય, રૂપાલતન, જૂનાગઢ સોરઠ

મને ઠપકો ના આપશો

ગિજુભાઈ

હું તો માત્ર એકિનમાં જોવા કાલસા નાખનારો હોય તેવો કાલસા નાખનારો છું તમે વિદ્યાર્થીઓ કાલસાઓ છો તમારામાં અગ્નિ ભારેલો છે. હું તો ચિનમારી મૂકું છું. સળગવાનું કામ તમારું છે. તમે તમારામાં રહેલ અગ્નિને ઓળખશો તરી, ચિન-મારીને છીલશો નહિ તો તમે અણસળગ્યા રહેશો, પછી મને ઠપકો ના આપશો.

હું તો વરસાદ જેમ મારા વચનોથી વરસીશ પશુ છીલનારાં તમે છો. તમે તમારું પાત્ર અવળું રાખીને જો કોઈ રહેશે તો તેમાં એક પશુ ઊંટો નહિ પડે. વરસી વરસીને હું માલ્યો જાઉં પછી તમે એમ ના રહેશો કે અમે તો દોરારાં રહ્યાં.

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ॐ नमो

ॐ नमो

दा वासुदेव. नमो नमो

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ગ્રંથાવલોકન

ચોખેરવાલી:- (સંક્ષિપ્ત) : મુળલેખક : ટાગોર; સંક્ષિપ્તકાર : રમણલાલ સોની ;
પ્ર૦ વોરા એન્ડ કંપની, મુંબઈ-૨; કિં० દોઢ રૂપિયો; ૫૦ ૧૩૨

શુરુદેવની દરેક કૃતિમાં અનેરું તત્ત્વ સમાયેલું હોય છે. શુરુદેવ એકેએક સાહિત્યપ્રકારને સ્પર્શ કર્યો છે. નવલકથાનું સર્જન પણ તેમને હાથે ઉચ્ચ કોટિનું થયું છે. ચોખેરવાલી તેમની એક ‘યુગપ્રવર્તક નવલકથા’ છે આખી નવલકથામાં રહેલું માર્ગદર્શક બુદ્ધિ પ્રેમજન સ્પંદન આપણી હૃદયતંત્રાને પણ સ્પંદીત કરી મૂકે છે આવી નવલકથા મૂળ રૂપે વાંચવામાં કોઈને લગાવે કંટાળો આવે એમ નથી. પણ આજ કાલ સંક્ષિપ્ત કૃતિઓનો પ્રવાહ આપણે ત્યાં ચર ચરો છે એટલે આવી ચિત્તાકર્ષક કૃતિનું પણ સંક્ષિપ્ત રૂપ પ્રસિદ્ધ થયું છે. આમ તો શ્રી રમણલાલ સોની આપણા એક સિદ્ધહસ્ત અનુવાદક તરીકે જાણીતા છે જ. એમણે આખી નવલકથાને સંક્ષિપ્તમાં જરાયે રસક્ષતિ કર્યા વિના વણી લીધી છે. સૌ નવા વાચકવર્ગને આ વાંચવી ગમશે અને શુરુદેવની મૂળ કૃતિ વાંચવાની પ્રેરણ મળશે એ નિશ્ચિત છે.

ગોરા : (સંક્ષિપ્ત) મુળ લેખક . ટાગોર, સંક્ષિપ્તકાર રમણલાલ સોની ; પ્ર૦ વોરા એન્ડ કંપની, મુંબઈ-૨; કિં० રા. ૧-૮-૦ , ૬૦ ૧૪૦.

શુરુદેવની ખીલ એક શ્રેષ્ઠ નવલકથાનું સંક્ષિપ્ત રૂપ શ્રી રમણલાલ સોની પ્રગટ કરે છે શુરુદેવની આ નવલકથા અન્ય દેશોમાં પણ જાણીતી થઈ છે. આખી વાર્તા સુંદર છે ગોરા, સુચરિતા, પરેશચંદ્ર ભટ્ટાચાર્ય, વિનય અને નાનકડો બોલકો સતીશ એ પાત્રો આપણા હિસાબ વસી જાય છે. ગોરા તો અજબ પાત્ર છે. આખી મૂળ નવલકથા જ હૃદયગમ છે આવી નવલકથાને સંક્ષિપ્ત રૂપે પ્રસિદ્ધ કરવી એ સંક્ષિપ્તકારની શક્તિની કસોટી જ છે શ્રી રમણલાલ સોની એમાંથી સારી રીતે પસાર થયા છે — મું ૩૦

બોધક ટીકડીઓ : લે० મુકુલભાઈ કવાઘી, પ્ર૦ ગુજરાત વિદ્યાપીઠ, અમદાવાદ, કિં० સવા રૂપિયો, ૫૦ ૯૬.

શ્રી મુકુલભાઈની ‘બોધક ટીકડીઓ’ સૌને ગમી જાય એવી છે સદ્ગત શ્રી કિશોરલાલભાઈ થં૦ મચરવાળા એ બધી ટીકડીઓ જોઈ ગયા હતા અને તેમણે એ પોતાનું પ્રમાણપત્ર પણ એ વિષે આપ્યું છે શ્રી કિશોરલાલભાઈ ‘પ્રમાણપત્ર’માં લખે છે :—

“ શ્રી મુકુલભાઈની આ બોધક ટીકડીઓ ‘લોકજીવન’માં વાચકોએ પહેલાં રસપૂર્વક વાંચી હશે. હોમિયોપેથીની દ્રવ્યોની જેમ તે ઝીણી ગળી છે અને અસરકારક પણ હોમિયોપેથીની દવાથી કોઈક વાર સદ્ગત ન

ପିରିଆ

ପ୍ରକାଶ କରୁଥିବା ବିଷୟ
ନିମ୍ନୋକ୍ତ ଲେଖକଙ୍କ ଦ୍ଵାରା
ଟାଇପ୍ କରାଯାଇଛି.

ପ୍ରକାଶକ
ସୁଧାକର

આપુના પત્રો

હું આપારે દરેક વિષય ઉપર એમના બધા વિચારમા ગતરી ગયો છું કે ધણી વેળા તેમાથી કાઢક ભાગ તમને બધાને આપવાનું મને ભારે મન થઇ ગય છે પણ મનની મદતને લીધે અને શરીરની કુબંધતાને લીધે કંઈ લખી શકતો નથી કે લખાવી શકતો નથી આજે લખાવ્યા વિના રહી શકતો નથી. આપારે હું જે જે ફેરફારો કરી રહ્યો છું તેમા મારી કુબંધતા જરાયે નથી એમ મારો આત્મા સાક્ષી પૂરે છે એ ફેરફારો હું તદ્દય રહીને સમજનાથી કરું છું અને તેનું મુખ્ય કારણ તમને બધાને અને ભિન્ન-ભિન્ન સતોપનાનું છે બાનો ચહેરો હું જોઈ શકતો નથી ધણી વખત તેનો ચહેરો ગરીબડી ગાયના જેવો લાગે છે, અને કેટલીક વેળા ગાયને જેવી આપણને તે કાંઈ કહેતી હોય તેની એક-એ છીએ તેમ હું બાને જોઉં છું તેની આ દીન-તામા સ્વાર્થ રહી છે એ પણ હું જોઉં છું એમ છતાં તેનો વિનય મને પરાજિત કરે છે તેથી જ્યાં જ્યાં જુઠું મેલી શકાય ત્યાં ત્યાં જુઠું મેનવાની ઇચ્છા થઈ ગય છે ચાર દહાડા પહેલાં જ આ દૂધને મારુ આકંઠ ક્યાં કરતી હતી અને અકસ્માત બોની ગરી, 'ગાયનું તો બને ન લો, પણ બકરીનું દૂધ કા ન લેવાય ?' હું ચમક્યો જ્યારે મેં મત લીધું ત્યારે બકરી તો મારા ખ્યાલમા જ ન હતી બકરીના દૂધના ઉપયોગ વિશે તે વખતે કેવળ અજાણ હતો, અને બકરીની પીઝા મઈ મારી નજી આગળ તરતી ન હતી મારુ મત તો કેવળ ગાયના દૂધને સારુ હતું. બેસનો પણ મેં વિચાર નહીં કરેલો. પણ બેસનું દૂધ લેવું તે મારા મુખ્ય હેતુને આધાત પહોચાડે તેમ હતું. બકરીના દૂધને વિશે એવું કંઈ નથી આથી હવે હું મિત્રોનો નિવાપ ધણે અશે રાજી રાજી એમ મને લાગ્યું તેથી બકરીનું દૂધ લેવાનો નિશ્ચય કર્યો જોકે એક

પ્રકારે બકરીના દૂધને વિશે જ્ઞાન મેળવ્યા પછી મારા મનની બહુ કિંમત નથી રહેતી છતાં તેની કિંમત તદ્દન જતી પણ નથી ગમે તેમ હો પણ આ છુટકારાથી હું નાશ થયો છું કેમ કે મિત્રોની પીઝા દિવસે દિવસે વધતી જતી હતી, ફાકતર મહેતાના તારા ઉગાઉપરી આવતા હતા બકરીના દૂધમા અને ગાયના દૂધમા બે બકરીને બરાબર ઉછેરવામા આવે તો કાંઈ તફાવત નથી ઇન્દ્રિયની બકરી તો ગાયના કરતાં વધારે જોરાવર દૂધ આપે છે તેમ પ્રતિક્રિયા પણ છે આ રીતી બકરીઓનું દૂધ હળવું ગળાય છે પણ તે નકસાનકારક હોવાને બદલે લાભકારક ગળાય જે હો તે હો મેં તો મારાથી લઈ શકાય તેટલા પગના લીધા ને ફાકતરને આમડીની અંદર સોંપવની, ઝાંઝોનાની અને ગજવેળની પિચકારી પણ મારવા કહી છું અમ છતાં જો તમિયત ફેલાઈ ન આવે તો પાંચ વસ્ત્રનું જન છોડનાથી આવે તેમ આ રીતથી કહેવાય જ નહીં, એટલે હવે કોઈને કંઈ કહેનાપણું રહેતું નથી આ બધા પ્રકારોની અમર શી થાય છે એ આપને ખીરજીથ જોવાની રહી આમ હું તો નુખી છતાં એક કાળુ પણ અત્યારમા પૂછવા વિના રહેતો નથી આટલો પત્રિત્રમ લાને લાન ? છીને ત કાનુ ? એ સુધારો કે વાની પાછા મથન ? જમનીના ઝમની સ્થિતિનો જવાબ ?

રામ-નામ-રસ પીજે

શ્રીરામાય

[રામનામનો મહિમા અજ્ઞ છે આ જનસ સારમાથી
પાર જીનરવાનો એ એક સરગ અને અલોક માત્ર છે
આપણા એકેએક લકનજનોએ ગમનામનો મહિમા ગામે
તે જ્યારે કશો જ મદારો રહેતો નથી ત્યારે રામનામનું
સરજી માણ્યને તારે છે રામનામ તરફ આપણા જીવનને
વાળના માટે, આપણા અમલ મનને દોરવા માટે સત
મમાગમ આપત જરૂરી છે સતનાં સન્નિધમાં રહેવાથી
આપણી જમી કુટિત વૃત્તિઓ કવચિત્ત થઇ જાય છે
અને આપણું મન પરીવર નથી જાય છે પ્રસ્તુત પદમા
શ્રીરામાય પદ્ય આપણને ગમનામનો રસ પીવાનું કહે છે]

ભજન

રામ-નામ-રસ પીજે,

મનુઆ રામ-નામ-રસ પીજે ।

તજ કુમગ મન-સમ જોડ નિવ

હાલ વચ્ચા સુનિ લીજે ॥

કામ કોવ મહ લોભ શોહર્દ,

બહા ચિત્તો લીજે ।

શ્રીનાક પ્રભુ ગિરધર નાદર,

તાલિકે રગમે લીજે ॥

વિચાર કકે હુ તારે જેમ આપણે કોડીબોલી
માથે રમત કરીએ શીએ તેમ આપણી નાથે કાર્ક
મહા બંધિન કેમ જાણે રમત કરતી ન હોય
એમ સગે છે એક ગાંગાતી ઉપર ફરતી
કોડીબો ભોલો નાલી છે એના કરતાં પ્રમાણુમા
ના ગાંગા ઉપર આપણે જકુ વારે નાના છીએ
અને કોડીબોલી જેમ અહાતમા ધર્યા કરીએ

છીએ ક્યારા કમીએ શીએ આવા વિચારો આવતાં
જના આપણા કમીએ વિને મને એક કમીએ
પગુ થકા આતની નથી આપણે પ્રતિરદિત રહી
સકતા નથી એને આપણું કમીએ પારમાર્થિક વૃત્તિ
માટે જ લેકડે શકે એવી પ્રતિન કરનાર માણસ
પરમ જ્ઞાનિ અનુભવી થઈ છે એવી પ્રવૃત્તિ આપણે
આશ્રમમાં પશુ કરતી ગી - માપુના આશીર્વાદ

(શિવાલકની ઘાટિયોમાં
એક મનઘોર જંગલ હતું
જંગલની ચોમેર માઈલો

પ્રભુ દર્શન

થયા જે હિંદુશથી સાસારિક
મોહનો ત્યાગ કર્યો હતો તે

સુખી કોઈ ગામ કે શહેર વસેલું ન હતું
પ્રાદ્યુ આત્મદેવે સાસારિક લોકોનો ત્યાગ
કરી ભગવાન વિષ્ણુનો સાક્ષાત્કાર કરવા માટે
એક જંગલમાં જઈને સેકડો વડવાઈઓથી
ઘેરાયેલા એક વડ નીચે તપ આરંભ્યું કદ-
મૂળ એનો ખોરાક અને ઘાસ એની પધારી
હતી વનમાં મારે બાગુએ હિંસક પશુ મા
હતા પરંતુ તપસ્વી આત્મદેવને કોઈ ઈન્દ્રિય
પહોચાડતા ન હતા આત્મદેવ સઘળા
જીવોમાં આત્મભાવની સ્થાપના કરી ચૂક્યો
હતો એની નિર્મળ દૃષ્ટિમાં હિંસાની છાયા
માત્ર પશુ બાકી નહોતી રહી આ રીતે પાંચ
વર્ષ સુધી તેણે કોઈ પણ સસારી વ્યક્તિ
સાથે સંબંધ રાખ્યો ન હતો પરંતુ આ
રીતના ત્રિવિધ તપને અને પણ તેને પ્રભુને
સાક્ષાત્કાર થયો ન હતો જપ-તપ ધ્યાન-
ધારણા વગેરેની આવી નિષ્ક્રિયાથી આત્મ
દેવનું મન ખિન્ન થઈ ગયું એની ધીરજ
ખૂટી ગઈ એક દિવસ તે પાંચ વર્ષના
પોતાના સાથી વડની નીચે ચિન્તામગ્ન બેઠો
હતો એવામાં વીણાના હિલ્લે ઝલકારથી એ
નિર્જન વન ગૂંછ બિંદુ આવા નિર્જન
વનમાં આવો મધુર અવાજ સાંભળીને તે
ચોકી બેઠો આખ ઉઠાવીને જોયું તો સામે
નારદજી બેઠા હતા

પ્રણામનો પ્રત્યુત્તર આપ્યા પછી નારદ
જીએ પૂછ્યું “પ્રાદ્યુ! તું ચિંતાતુર દેખાય
છે તેનું શું કારણ છે?”

આત્મદેવે જવાબ આપ્યો, “મહારાજ!
મેં પાંચ વર્ષ સુધી નિરતર તપ કર્યું
ધ્યાનમાં મન પરોવ્યું પરંતુ પ્રભુદર્શન ન

○

આ જિંદગીમાં ક્યારેય પણ મને પ્રભુદર્શન
થયું કે નહિ એમ મને થયા કરે છે આ
ચિંતાના કારણે જ હું મનમાં ને મનમાં
અકળાઈ રહ્યો છું કેવું તો ધ્યાનમાં પણ
અનુપરુ ચોટતું નથી.”

નારદજીએ કહ્યું ‘પ્રાદ્યુ! તારા પ્રત્યે
મને સહાનુભૂતિ છે પરંતુ આ બાબતમાં હું
લાચાર છું જે ભગવાનના દર્શનાર્થે તે તપ
આદ્યું છે તે પોતાના મનના સ્વામી છે હું
પોને પણ એમનો અનુચર માત્ર છું છતાં
તારું કામ કહે શક્ય હશે તો જરૂર કરીશ’

પ્રાદ્યુએ કહ્યું, ‘આપ તો સર્વશક્તિમાન
છો આપ ત્રિકાળદર્શી છો અને ત્રણે લોકમાં
ફેરો છો એટલે મારો પણ એક સહેલો
ભગવાનને પહોંચાડજો’ નારદજી, “હું તને
વચન આપું છું કે તારો સહેલો ભગવાન
પાસે જરૂર પહોંચાડીશ’

પ્રાદ્યુએ કહ્યું, “નારદજી, આપ તો પ્રભુને
દરરોજ મળો છો તો તેમને મારા આ
તપની વાત કહેજો અને પૂછજો કે તેઓ
દર્શન કયરે દેશે? એમનો જવાબ લઈને
મને અહીં જ આ વડના ઝાડ નીચે મળજો
કાગના ડોળે હું આપની શરૂ જોઈશ’

પ્રાદ્યુની વિનંતી લઈને નારદજી ભગ
વાન વિષ્ણુની પાસે પહોંચ્યા ભગવાને કહ્યું
‘નારદજી, એ પ્રાદ્યુને કહેજો કે જે ઝાડ
નીચે એ બેઠો છે, ત્યાં નેપટી વડવાઈઓ
જમીનમાં ઉતરેલી છે એટલા વર્ષોનું કર્મફળ
ભોગવ્યા પછી તે મારા દર્શન કરી શકશે’

ભગવાનનો આવો જવાબ સાંભળી નારદ
જીએ કહ્યું ‘ભગવાન! એ વડવાઈઓની

સખ્યા તો હુનરોની છે '

પરંતુ નારદજીના આ પ્રશ્નનો જવાબ આપ્યા વગર જ ભગવાન અત્યંત યર્ષ ગયા બીજે દિવસે નરદજી ભગવાનનો સંદેશો લઈને આત્મરેખ પાસે ગયા અને કહ્યું "પ્રાદ્યલ્પ ભગવાનનો સંદેશ તારા માટે નિરાશાજનક છે "

પ્રાદ્યલ્પે કહ્યું " છતાં તમે કહો, ભગવાનના વચનો સાંભળ્યા માટે હું થયો આતુર છું નારદજીએ ભગવાનના જોના એ જ વચનો ફરી કહી સમજાવ્યા આત્મરેખ આ સંદેશ સાંભળીને હર્ષથી નાચી ઊઠ્યો જોના રોમ રોમ પ્રસન્નિત થઈ ગયા

નરદજીને પ્રાદ્યલ્પના આવ વર્તનથી થયું આશ્ચર્ય થયું તેમણે કહ્યું પ્રાદ્યલ્પ મારા ધારવા પ્રમાણે ભગવાનનો સંદેશ કદાચ તુ બરાબર સમજી શક્યો નથી એમણે તે કહ્યું છે કે આ જગતની જેદવી વડવાણી છે એટલા જન્મો પછી એટલે કે અગણિત વરસ બાદ તમે ભગવાનના દર્શન થયો આ જ દર્શનમાં તો એવી કે ઘૂ આનંદદાયી વન નથી કે જેથી તુ આમ નાચી ઊઠે "

પ્રાદ્યલ્પે ઉત્તર આપ્યો નરદજી, ભગવાનનો સંદેશો સમજવ માં મે જરા પણ ભૂલ થી કરી મને આનંદ તો એ જ તના થય છે કે જાણે અસખ્ય જન્મો પછી દર્શન થાય તરુ થશે તો ખરા જ પ્રભુદર્શનની અશાસા એમ જન્મો દુ પ્રસીધી વીનાની દર્શન થી હોડે નહીં વખતે મારી એ આશા

કામસ રહેશે કે પ્રભુદર્શનનો સમય હવે નજીક આવતો જાય છે "

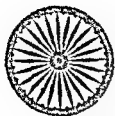
પ્રભુ સાક્ષાત્કારની આશાથી આત્મરેખના મનમાં એન્દો ઉત્ક્રાંત કરાઈ અન્દો કે ભગવાનનું નામ કહીને તે માઠાની માફક નાચવા લાગ્યો

એન્દામાં થોડી જ વાર પછી એક અમત્કાર થયો ભગવાન વિષ્ણુ તત્કાગ ત્યા પ્રગટ થયા, અને પ્રાદ્યલ્પને દર્શન દીધા ભગવાનનો સાક્ષાત્કાર કરી પ્રાદ્યલ્પ તેમના ચરણોમાં હળી પડ્યો

નારદજી ત્યા જ ઊભા હતા તેમણે ભગવાનને કહ્યું ભગવાન આપે જ મને કહ્યું હવે કે આ જ દેહને મારા દર્શન અસખ્ય જન્મો પછી થયો આતો આપનું વચન અપે પોતે જ ખોટું પાડ્યું "

ભગવાને કહ્યું નારદજી, મે જો કહ્યું હવે તે પણ સત્ય હતું અને આ પણ સત્ય છે કે અસખ્ય જન્મોની અવધિ તોરોને આ પ્રાદ્યલ્પને મે તત્કાગ દર્શન દીધા તે તેના પ્રુપાર્થ તરુ છે દર્શનની આશા એ તેના મનમાં એન્દો ઉત્ક્રાંત પ્રેમ જગૃત થયો કે હું દેશ કાગની મર્યાદા તોરોને તની પાસે રોડી આપ્યે જ્યાં સુધી જોના મનમાં મારો પ્રેમ એ શકાનો વિષય હતો ત્યાં સુધી હું તેનથી સેકડો વર્ષ હર હતો તેના પ્રેમની વિભાગનાએ એ અતર એક શબ્દ માત્રમાં હર કહ્યું શકાનું આવરણ ખસી ગયું એન્દો એને તત્કાગ મારો સાક્ષાત્કાર થયો

બધા ચે ભેગા થઈને જીવવાનું છે

—વિશાકર મહારાજ

એક ગૃહસ્થ કુટુંબને ઘેર પહેલવહેલો હુ ગયેલો. ઓળખાણ નીકળી એની પત્ની ને છોકરા મસ્કારી હતા ઉત્તમ રીતે ધરની વ્યવસ્થા ચલાવી હતી આ ભાઇ પણ ભારે બુદ્ધિશાળી હતા વાત કરતાકરતા તે ભાઇ જિંદા ગયા ને એમના પત્ની બેસી રહ્યા એમા છોકરી આવી ધાસની ટોપડી લઇને બાઇ મને કહે 'મહારાજ, મારી આ છોકરી સામરામા કેવી તરીકે પૂજાય છે' - ને પછી માડીને વાત કરી

એ છોકરી નાની હતી ત્યારે વિવાહ થયેલા છોકરાના માબાપ મરી ગયેલા ને એ કાકાને ત્યાં જીછરીને મોટો થયો છાકરો સામાન્ય હતો મેટ્રિકમા એક વર્ષ, બે વર્ષ, ત્રણ વર્ષ ને ચાર વર્ષ કાઢ્યા ત્યારે છોકરી તો દર વર્ષે પાસ થતી જ ગઇ ચિત્રકામ, સસ્ત્રુત, સંગીત, ધરકામ-મધાયમા હોશિયર છોકરીની બાને ચિંતા થઇ એટલે પ્રિવેચસ કે ઇન્ટરમાથી છોકરીને ઉઠાડી મૂકી માતાની ધ્વિષ્ટા એમ કે વિવાહ તોડીએ બાવે નાન જાતનો સિવાજ તોડવો પડે ચેલા ભાઇ પણ મક્કમ વિચારના હતા એમણે તો વિવાહત જઈને આઈ મી એસ થઈ આવેલો એક છોકરો મન સાથે નક્કી પણ કરી લીધો છોકરી મોટી થઈ હતી આઈ મી એસ થયેલા ભાઇ આ છોકરીને ભેવા માટે આવ્યા, બાઇને આ છોકરી પાસ પડી પણ છોકરીએ વિલાયત જઈ આવેલા એ બાઇને નાપાસ થઈ વિવાહ તોડવા તૈયાર થયેલા માતાપિતાને

એ છોકરીએ કહ્યું

'તમે મારું વાગ્દાન અગાઉ દઇ દીધું છે એકવાર તમે વચન આપી ચૂક્યા છો હવે તમે જ તોડાને પાપમા ન પડશો ને થયે તે હું નક્કાવી લઈશ મારે મારે આટલું કરે બસ હું એ જ માગુ છું'

માબાપ ચો જવાબ આપે ?

પછી તો લગ્ન થયા, છોકરીના પગલાં એવા કે તે પછીથી છોકરો દરેક વર્ષે પાસ થતો ગયો ચાર વર્ષે બી એ, થઇ ગયો, સો રૂપિયાની નોકરી મળી બાઇ તો ખૂબ પવિત્ર જીવન ગાળે બહાર ફેરવતું મકાન બધાતું હતું ત્યાં જૈનાઓ બેસીને ગપાટા દાકતા હતા, પણ આ તો એક મિનિટ પણ નવરો ન રહે આપણે ત્યાં એક કમાય છે અને બીજા બધા ખાચ છે એ કેટલા દહાડા નસે ? કેવી રીતે પહોચી જગીએ ? આ બહેન તો ગપાટા મારતી એ બહેનો વચ્ચે જઈને બેસે, તેમને સીવતા શીખવે, ઓછા ખર્ચે વિવિધતા વાગી વાનીઓ બનાવવાની કળા હેખાડે, અને આમ એ પ્રીતિમાન થઈ પતિ તો શરમાળ હતો, પણ બાઇને લીધે આ લોકોની ઓળખાણ ઘણી વધી ને ભિવમા પતિ કામ કરતો હતો તેને મેનેજર પારની હતો એની છોકરીને ડ્રૉઇંગની પરીક્ષા આપવાની હતી નવા મેનેજરે પોતાની છોકરી માટે આ બહેનને ઘેર બોલાવી મહેનત કરવાથી છોકરી ડ્રૉઇંગની પરીક્ષામાં પામ થઈ પાસીએ પૂછ્યું

‘શુ’ ઈનામ આપીએ તમને ?’

‘મારે કશું થ નહીં જોઈએ’ છોકરીએ કહ્યું

‘પણ બહેન, મારી છોકરી પાસે થઈ એટલે મારે તમને રાજી તો કરવા જ જોઈએ’ અને પછી ખૂબ રજાક થઈ, ત્યારે છોકરીએ જવાબ દીધો :

‘કાકા, મારા પિતાએ જ્ઞાન વેચવા માટે નથી ભણાવી જ્ઞાન વૃદ્ધિ કરવા માટે ભણાવી હતી મારી કુરજ જ કે મારે જ્ઞાન મફત આપવું જોઈએ’

પારસી તો આ જવાબથી ખુશખુશ થઈ મથેા છોકરાનો પમારે વધાર્યો છોકરાં અંગ્રેજી નામાનું કામ ઘેર લાવે તેને પણ આ જર્જ મદદ કરતી

અી કયા ને કેવે સ્વનત્રતાનો હક માગે છે ? એનો અધિકાર તો ઘરમા જ છે આજે આપણે મધ્યમ વર્ગના ઘરમા શું જોઈએ છીએ ? ઘણીવાર પતિ જ્ઞાની હોય તો યે મોઢા નેવેા લીઠો રહી કહે છે ‘પૈસા વારસા માટે આપજોને લગારા’ ત્યારે એને ધમકાયે છે

‘જરાક તો ઘરમા બેસો’ આ વખતે વધારે પૈસા વાપર્યા છે, હવે નહિ મળે બાકી !’

અને પતિ બચારેા હાથ જોડી બેસી જાય છે !

આ છે આપણા મધ્યમ વર્ગની સ્થિતિ ! પતિપત્નીનો પવિત્ર ધર્મ આપણામાંથી બુસાતો નાય છે ગાંધીજીએ એ ધર્મ સાચ વ્ધેા હતોા કરતુરના દોટલી વળે તો જાણુ તે શેકરા બેસી જતા ઘરમા સીને અનેક કામ કરવાના હોય છોકરું ટટી ગયું હેય છે તો સી પોતાની છોકરીને કહે છે પતિને

નહિ- અને પુરુષ પોતાની જગ્યાએથી ચસકતો નથી. પણ પુરુષે ય જાણડોરમા મધુ મારવુ જ જોઈએ ગાંધીજીએ તો જોડે મુધી કહ્યું છે કે સુવાવડતુ કાર્ય પશુ પુરુષે કરવું જોઈએ જાણડોરતુ પવિત્ર કાર્ય મેળવી લેવું, એમા શ્રમનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ એક ક્રમાય ને બીજા ખાચ એ તો હિંસા છે, હડહડતી હિંસા છે હવે સાચા જ્ઞાન તરફ આપણે જવું જોઈએ.

આજે ગામડાની નિશાળના માસ્તરનો પગતર હસ રૂપિયા છે હર વર્ષે એની હરસાજી બોલાય છે આમ દેજવળી પશુ વેચાય છે સરકાર જ મડામા અવૃત્તિએ તો કરે છે, પણ તેનો હિંસાજ કોણ રાખે ? એને કયાથી બોલાવવો ? એટલે નિશાળનો માસ્તર ઉપ યોગમા આવે છે પશ્ચિમની દેખાદેખીએ માણસ વધુ ને વધુ બજાતો થાય છે નેમનમ તેવું ખર્ચ વધતુ નાય છે જોને સેવા કરવાની છે તેને તો રાંતલો ને મરચુ પણ જસ જોને બઠલે આજે સેવકને પાન, બીડી અને કપડાનો ભપકો વગેરે જોઈએ છે એથી સેવકો યોધા પડે છે ર મદુબુ પરમદુ સ કહે છે કે સેવક કરકસરીએા મજબૂત અને કુશાશ્રુજિનો જોઈએ કોઈ પણ દેશની ચડતીવડતીનુ માપ કાઢવું હોય તો હુ તો તેના સેવકોના પ્રમાણુ પરથી કાઢું.

હુ તો ગામડાનો માણસ છુ, ગામડાના કોડો સાથે વસુ છુ, પૂછવા આવે તો તેમને સલાહ-સૂચન આડુ છુ આજે તો રાહેદો ગામડાથી જુદા પડા ગયા છે, અને જ્યારે- ત્યારે સ્વનાતમક કામ માટે કહેવામા આવે છે પણ યુબળને માટે સ્વનાતમક કામ શું કહેવું ? સ્વારમા જોડો સ્વ પેટાપી યા પીવાડ કહું ! સદુ જોમ માનતા કે પર

રાજ્યનો બોલો જશે તો મુખી થવાશે રાજ્યનો અગાડતા સમયમાં હતા ત્યારે સૂરા રાજની ઇચ્છા લોકો કરતા અને આરાની વ્યાખ્યામાં 'રામ'નું નામ લેતા. આમ રામરાજ્યની કલ્પના આવી, પણ સ્વરાજ્યની કલ્પના આપણા માટે નવી હતી. સ્વરાજ્ય શબ્દ તો વેદાંતમાં પણ લખેલો છે પણ જુદા અર્થમાં આજે લોકો થોડુંક સમજે છે, પણ આપણે ટેવાયા નથી એટલે હુ ખી થયા છીએ બુદ્ધિગ્રામી વર્ગ વધારે અકળાયો છે; અર્ધદગ્ધ વર્ગને પણ મૂંઝવણ ખૂબ થાય છે પણ પરિસ્થિતિને કેમ અનુકૂળ થયું તે કોઈ વિચારતું નથી. તિલક મહારાજ કહેતા, 'સ્વરાજ્ય મારો જન્મસિદ્ધ હક્ક છે' લેવાનું કામ તો ગાંધી જીએ કર્યું પણ એ આનાયાસે પ્રાપ્ત થયું ૧૯૨૦માં નાગપુર કોંગ્રેસમાં ઠરાવોના શબ્દોને પ્રજાએ જોરથી રથી વધાવ્યા; કિંવામાં મૂંઝવા નહિ

બાપુએ કહ્યું: 'સ્વાવલંબી બનેા, તમારુ કાપડ બાતે ઉત્પન્ન કરો. બ્રિટિશ સામ્રાજ્ય કપાસના છંડવા ઉપર હોય છે તે અમને' પણ બહેલો વર્ગ એની પ્રતિક્ષા સમજ્યો નહી શિક્ષણ બદલવાની વાતો આ, રાષ્ટ્રીય શાળાઓ પણ સ્થપાઈ પણ એ શાળા એટલે એમ નહોાં થયું કે અરકારી ગ્રાન્ટ ન લઈ બહુબહુ તો બાપુને ફાટો ટાગવો પણ રાષ્ટ્રને ઉપયોગી કેમ થવાય તે લાજવાર કયા થ મળ્યું નહિ આ જિબરા અલ્પજીવી નીવડ્યા અસ્પૃશ્યતા કાઢવા જતા જતા તે ગળે વળગી પડી હિંદુ - મુસ્લિમ અકચ કેતું સધામું તે આપણે અનુભવ્યું, અને તે એવું કે સરકારની દૃષ્ટિએ આપણે હજાર બે હજાર વર્ષ પાછા હકી ગયા

ગામડાની દૃષ્ટિ શહેર તરફ રહી છે.

ગામડિયો શહેરનું અનુકરણ કરે છે. ગામડે જઈ ચા બનાવી પીએ છે, બાવળે બેગી પ્રથમ ઘસે છે, જૂતા ન મળે તો એકવા મોત્ પહેરી કરે છે અને 'સારો' મનાવે છે આમાં શહેરને યોવાનું નથી, પણ એ ગામ ડાનું સત્યાનાથ ગયું.

શહેરના યુવાને સડન નથી કર્યું એમ નહિ, પણ એ બધું ખંડનાત્મક રીતે હતું

જેમ ઘર બાધવા-માડવા એકલા સિંકા-ફિપિયા ન ચાલે, હજાર વસ્તુઓ ભેંધએ, એમ રચનાત્મક કામમાં અનેક વસ્તુ આવે ૬૦ ટકા રચનાત્મકમાં ૧૦ ટકા ખંડનાત્મક ચાલે, પણ આપણને શિક્ષણ મળ્યું ખંડનાત્મક; એટલે આપણે ટીકાઓ કરીએ છીએ મૂડી વગર ટકી શકાય નહિ એમ ૬૦ ટકા બળની મૂડી આપણી પાસે રહી નથી અત્યારે તો કઈ કરશે તો કહે સરકાર કરી આપશે આપણે શિસ્ત સમજ્યા નહિ એવું પરિણામ બાજે લોગવીએ છીએ

ભાષાનનું ચુદ્ધ શરૂ થયું અને હિંદુ ઉપર ગ્રાટકી પડે તેવી શક્યતાઓ થઈ ત્યારે બાપુને ચિંતા પેડી વિનોબાજીને બોલાવી કહે, 'રખેને મિલો તૂટી પડે તો લોકો માટે કાપડનું શું થશે ?'

સરકારે ત્યારે કહ્યું 'એ તો નાગા ફરશે ને કા આયોબાપે શોધી લેશે તમે શું કામ ચિંતા કરો છો?' પણ બનેને બધા ખોટો નીવડ્યો. લૂગડા વગર લોકો ન રહ્યા શહેરને વધારે મળ્યું, ગામડાને બાર વાર હતું કેને ખબર એ 'લોકોને ઓછું પહેરવું ચાલતું હતું - ગમે તેમ પણ એ લોકો અર્ધનગ્ન જીવ્યા' મિલોવાળાએ લાભ લીધો અને સરકારે કાયદો ઉઠાવ્યો, તો ય આપણે કાપડ ન જ બનાવ્યું બાપુનો સંકેત તો પૂરો [અનુ. ૪૦ ૧૦૬ મે]

જ્યારે અંતરની ઉમેદ જાગે છે.

[એક વિદ્યાર્થીના પત્ર]

(૧)

[બાઈ અર્ચિવંડ પંડ્યા એક આપકર્મી વિદ્યાર્થી છે. નાનાપણથી રાત્રીપ્રેમથી પ્રેરાઈને એણે આજાદી જગમાં ઝંપલાવ્યું અને યાગાનો અભ્યાસ ખોલ્યો. સ્વાતંત્ર્યની લડત પૂરી થયા પછી એ મેળાસજીના વસ્ત્રમાં વિદ્યાલયમાં જોડાયો. ભાગદોડ એ એનો પ્રિય વિષય, એમાંથી એ રત્નો તરફ આકર્ષાયો. વસ્ત્રલ વિદ્યાલયમાં કાતણ પિંજણ અને વણાટના યાન સાથે એ વિજળી અને લાહિડ સ્પીકરની ભાગદોડ સુધી પહોંચી ગયો. ચંગતર એજ્યુકેશન સામાન્યરીતે ઉદાગતા શિક્ષક બનીને એણે અમલ પણ સાથે સાથે મીઠામાં માણ્યુ એમાંથી મનમાં કોડ જાળ્યા કે દેશ પરદેશ જઈને

પત્ર વિગત રીતે જાણુ પામે પૈમાં નહિ નીજ લાગવગ નહિ પણ એણે છુટ્ટોડ જવા માટે મુકાવ્યું. આજે એ ત્યાં રાંટવોય કમાય છે અને વિદ્યાય પ્રાપ્ત કરે છે ત્યાંથી એણે વિદ્યાલયના આચાર્ય અને મહારાજના નામે લગ્નના પત્રો અહીં પ્રસિદ્ધ કરીએ છીએ, એ કોઈ પણ વિદ્યાર્થીને આપકર્મી જનતાની દોષ જગાવશે અને જીવનમાં પ્રેરણા આપશે એવી અદા છે.

—બળનભાઈ મહેતા.

પૂ શિવાભાઈ,
પ્રજ્ઞામ. છેવટે વહીલોનો ધક્કો લાગ્યો ને નાવ માડું આજ્યું.

અમદાવાદ સ્ટેશને મિત્રો વગાજવા આબ્યા હતા જનતા ઉપડવાનો અમય હતો ફેટલાકને આંખમાં પાણી આવવાનો સમય હતો, પણ વર્ષાએ લાજ રાખી છેલ્લી વિદાય વર્ષાએ જ અમદાવાદ જ નહિ પણ મુંબઈથી સ્ટીમર છૂટી ત્યારેય તે વહેલી વહેલી ટોડી આવી અને એક આપકર્મી નાખો છેલ્લી વિદાય આપી આમ કુદરતે પણ મારા જવાનો શોક જાહેર કર્યો

સ્ટીમરનું છેત્રું દોરકુ કપાયું અને દિલમાં ધડક લાગી કે, હવે ભારતમાં સાચો સ બધ કામનો તો નથી પડાયો ને? ના, ના. એમ તે કંઈ હોય? જેટુ લણ આજ સુધી ખાડું—જેટું ખૂન નસેનસમાં વહે છે—જેટું ધાવણ અધર પરથી હેજી

મુકાસુ નથી એવી માતૃભૂમિને કેમ ભૂવાય? નવા મુલકમાં જવાનો હુકમ અને મા—લોમનો વિયોગ એ બને લાગણીઓનું હુકમ—શોક મિશ્રિત મોજુ ઊછળી આવ્યું. પણ દુઃકથ-પાવાણ સાથે અધકાઈ પાણુ ફેર્યું. જહાજ અજ્યુ બળઈ મદર દૂર ને દૂર તરકવા લાગ્યું બધું જ નાનું નાનું થતું આજ્યુ અને કિનારો દેખાવોય બધ પડ્યો ભૂરા પાણી ગયા અને લીલા આબ્યા જોન જોતામાં નીલવણીમાંથી કૃષ્ણવર્ણી ઘઈ મયા હવે ખરેખરો માગર—અરવી સમુદ્ર શરૂ થતો હતો

જવાના ઉમંગમાં સવા નારતો કર્યો નહિ પણ પેટ કંઈ જોડે? બરોડે એક વાગે જમવાનું તેડું થયું. (આપણે ત્યાં વિદ્યાલયમાં ઘટ વાગે છે તેમ અહીં પણ જમવાના ઘટ વાગે છે) જમ્યા જમતા કસાકેસ વીત્યો દરો. પણ પછી જિત જ ન થવાયું! માથામાં

ચક્કર આવવા લાગ્યાં, પગ ઢીલા થવા લાગ્યાં, પેટમાં હુલ્લડ થવા માંડ્યું અને આંખો ઘેરાવા લાગી. ડેક પર ખુરશી નખાવી બધા જ મિત્રો બેઠા. બેઠા નહિ, બેગી જવાયું! ખાસ્તી ત્રણ કલાકની ઊંઘ કાઢી. ઊંઘ શાની? ઘેનસ્તો. ઘેનમાં જ ત્રણ કલાક પસાર થઈ ગયા. ફરી જમવાનો સમય થયો. પણ ખાવું શી રીતે? ઊઠીને કેળીનમા ગયો. પણ... પણ ખલાસ. ઓહ! આ શું? ઊભરીઓ શરૂ થઈ ગઈ. બધા જ મિત્રોની આવી દશા થઈ હતી.

તરત જ નાહુ અને લીંબુનું કામકાજ શરૂ થઈ ગયું. બમ ત્યારથી જ અન્નને અને ફાંતને વેર બધાયું. પથારીવશ થઈ ગયો. સર્પીંગવાળા સેફ્ટ અને તેની ઉપર ત્રણ મણની તળાઈઓ. પણ કયાય જનમના પાપ નહ્યાં કે નીંદરડી વેરણ થઈ!!!

આનું જ નામ Sea-sickness.

ધરતીને હોગ દીધો - સાગર સાથે દોસ્તી કરી, પણ પવને યાદ ખાધી અને મરુતની મદદ લઈ સાગર ચઢી આવ્યો. આ એક હિલ્લેલોગો ગયો અને બીજો આવ્યો. એય પ્રાયશ્ચિત્ત રૂપે ઉપવાસ શરૂ કરી દીધા. તોફાને ચઢેલા દેવને રીઝવવા લીંબુ વધેરવા માંડ્યાં અને આદુનો ભોગ ચઢાવવા માંડ્યો.

આજે બે દિવસે કરાચી આવ્યા પર્ગ જરા શાતા થઈ છે. મુંઝવેથી નાહીધોઈને નીકળ્યા પછી અહીં નાહ્યો, ધોયો, ઢાઢી કરી કપડાં બદલ્યાં વગેરે વગેરે જે કંઈ કરવું પડે તે પરવારી, નાસ્તો કરી પાકિસ્તાનમા ફરવા ચાલ્યા પાકિસ્તાની પાટનગર કરાચીમા પગ મૂકતા જ પાછું એમ લાગ્યું કે હિન્દની ભૂમિ પર તો નથી બિતર્યો?

કરાંચીમાં શું બેઠું એમ તમે પૂછશે.

ખરું ને? હથો સાંભળો! એની કથા —
સ્ટીમર બંદર પર આવી છે, કાગડોએ 'કા કા,' કરી વધાવ્યા, જાણે કે તેમના જૂના મિત્રોને વધાવતા નહીં હોય? બંદરમા બિજાણે કપડે બહુ જ ઓછા માણસો ભેયા. અમે બધા જુદા પડી આવતા હતા ગંદકીનો પાર નહિ - ગરીમાઈ તો અપાર - ખચ્ચરની અને જોટની ગાડીઓ; મોટરગર અને દ્રામ વ્યવહાર છે ખરો. પણ અમદાવાદ મુંબઈ જેવો ધમધોકાર નહીં. આનાથી વડોદરા બહેનર.

એક અગત્યની વાત - આ છે ડાલર વિકાગ અને આપણું સ્ટેન્ડિંગ વિસ્તાર. એ રીતે ભોતાં આપણા ૧૪૪ રૂ. બરાબર પાકિસ્તાનના ૧૦૦ રૂ. થાય. એ પ્રમાણે બંને સરકારનો વ્યવહાર ચાલે છે. પણ અહીંના લોકો આપણને ઠસ રૂપિયાના પાકિસ્તાની રૂ. બાર આપે છે. એ જ બનાવી આપે છે કે પાકિસ્તાન રૂપિયાની કિંમત વ્યવહારમા - ખાનગીમા - કેટલી ઘટી ગઈ છે.

કેટલીય દુકાનોના પાટિયાં હજી શુજ રાતીમા જ છે. કેટલાય જણ શુજનાતી ભોલ નાર નજરે પડે છે. અહીંનો ધીકતો ધધો કારખાનાઓવાળાનો ચાલે છે. કટલરીની દુકાને અમદાવાદ કરતાય મોઢો ભોલ બળે છે. બે કે અમેરિકન સ્પલ થેડેર મસ્તો ખરો.
દ્રામમાં મિત્રી 'ગામી ગાર્ડન' ગવા. ઠીક છે. પાકિસ્તાનના પાટનગર જેવું કરાચી દેખાવું નથી

x x x

અહીં સ્ટીમર પર છે તો મઝા પત્ર ખાવાની મઝા એથીય ઓર આ રવું અમારું સમય પત્રક : —

સવારે ૭-૦૫ - કોફી ટ્રેસ્ટ. [અનુ. ૫. ૧૦૨]

આદર્શ વિધવા

ગાંધીજી

“... ને પછે હિંદુ ઓ વિધવા વચ્ચે તે જ પગે તેનાં વ્યસન ને તેનો શત્રુનાર, સર્પની કાચળાની જેમ સરી પડે છે.”

“... વૈધવ્ય સર્વ પ્રકારે, સર્વ રચણે, સર્વ કાળે, અનિવર્ય સિદ્ધાંત નથી. જે સાચવે તે જીને સારુ તે ધર્મ છે.”

“... હમ વાસ્તવિક રીતે ડેહના નથી પણ આત્માનાં છે એમ વૈધવ્યને ધર્મસ્થાન આપી દિંદુ ધર્મ સિદ્ધ કર્યું છે.”

(૧)

ગ૦ ર૦ રમાબાઈ

રમાબાઈ શનડેડુ નામ જેટલુ કસિયુમા પ્રસિદ્ધ
જેટલુ ગુજરાતમાં નથી સ્વર્ગસ્થ ન્યાયમૂર્તિ
શનડેડા નામને આ બાઈએ શોભાવ્યું છે તેમના
મૃત્યુથી હિંદુ સમાજને થોડી ખોટ ગઈ છે

રમાબાઈએ જેવું પોતાના વૈધવ્યને શોભાવ્યું છે
તેવું થોડી જ બહેનોએ શોભાવ્યું હશે પૂનાના
સેવાસંઘની બેડી આખા હિંદુસ્તાનમાં શોષતા નહીં
મળે એ સેવાસંઘમાં એક હળતર બાગાએ અને
જીંજીને અનેક પ્રકારનું શિક્ષણ મળે છે એ સેવા
સંઘ આજે જે સ્થાન બોગલી રહ્યું છે તે સ્થાન
રમાબાઈની અનન્ય બક્ષિત વિના કદી ન બોગલા
શકત રમાબાઈએ એક જ કાર્યને પોતાની જિંદગી
અર્પણ કરી.

વૈધવ્યનો અર્થ જ અનન્ય બક્ષિત ॥ પાતિમત્ય
એટલે યુદ્ધ વફાદારી સામાન્ય વફાદારીને સંબંધ
દેહની સાથે હોય ॥ તેથી દેહના અત્તની સાથે તેને
અત આવે છે વૈધવ્યમાં રહેલી વફાદારી આત્મા
પ્રત્યે છે લગ્ન વાસ્તવિક રીતે દેહના નથી પણ
આત્માના છે એમ વૈધવ્યને ધર્મસ્થાન આપી દિંદુ ધર્મે
સિદ્ધ કર્યું છે રમાબાઈ શનડેડા આત્માને વધા દત્તા
તેથી તે આત્મસંબંધ તેમણે અખલિત રાખ્યો અને

તેથી જ તેમના પતિને જે કાર્ય બહાલા હતા તેમાંનું પોતાથી થઇ શકે એવું કામ રમા બાઈએ બેંચકી લીધું, ને તેને સર્વાર્પણ કરી ગંધવ્યનેા સંપૂર્ણ અર્થ સમાજને સમજાવ્યો આમ કરીને રમાબાઈએ સ્ત્રીજાતિની બારે સેવા કરી છે. સાસુન ઇસ્તિલામા હું હતો ત્યારે મને કર્નલ મેંડોકે કહેલું કે સારી ફિદી નર્સ કેવળ એ જ ઇસ્તિલામા તાલીમ પામે છે આ બધી નર્સો સેવાસહન મારફત તૈયાર થાય છે ને તેની માગણી આખા ફિંડુસ્તાનમાંથી આવે છે. વિધવાઓ જો કાર્યક્ષેત્રમાં ઊતરે તો તેમને સારું કાર્ય કરવાના અનેક સ્થાન છે. કેવળ રેન્ગિયાનું કામ જ સેંકડો ધનિક વિધવાઓનેા બધેા વખત રોકી શકે છે અને રેટિયો ગરીબનેા બેલી છે એમ કઇ વિધવાએ નથી અનુભવ્યું ? આ તો મેં એક સર્જન્યાપક ને પરમ કલ્યાણ કરી પ્રવૃત્તિ સૂચવી એવા અનેક ઉદાહરણ છે કે જેમા ગરીબ વિધવાઓને અને અન્ધ બહેનોને તૈયાર કરવામા ધનિક વિધવાઓ પોતાનેા વખત રોકી શકે છે.

(૨)

ગંઠ રવઠ વાસંતીદેવી

વાસંતીદેવીની સાથેના મારેા પરિચય મન ૧૯૧૬ની સાલથી છે. ગાઢ પરિચય ૧૯૨૧ માં થયો તેમની સરજતા, તેમની આતુરી, ને તેમના આતિથિસત્કાર વિશે તો બહુ સંભળ્યું હતું. તેનેા અનુભવ પણ ઠીક થયેા હતા જેમ દાર્જિલિંગમા દેશબંધુની સાથેના મારેા સંબંધ વધેા તેમ વાસંતી દેવી સાથેના પણ વધેા. તેમના બેંધવ્યમા તો પરિચય બહુ જ બધી ગયેા છે દાર્જિલિંગથી રામ લઇને કલકત્તે આવ્યા છે, ત્યારથી હું એમની સોડે જ રહ્યો છું એમ

કહી શકાય. બેંધવ્ય પછીની પહેલી મુલાકાત તેમના જમાઈને ઘેર થઇ. ઘણી બહેનોથી વીંટળાઈને તેઓ બેઠા હતા. પૂર્વાશ્રમમાં તો હું તેમની કોટડીમાં પેસું એટલે તેઓ જ સામાં આવે ને બોલાવે. બેંધવ્યમા મને કેાણ બોલાવે ? પૂતળાની જેમ સ્તબ્ધ થઇ બેઠેલી બધી બહેનોમાંથી મારેા તંમને ઝાળખાં કાઢવાનાં હતાં. એક મિનિટ મુધી તો હું ઝાળી જ રહ્યો. સેંથામાં સિંદૂર, કપાળે આંદલેા, મોઢામા પાન, હાથે બંગડીઓ અને સાડીએ ફાર, હસમુખો ચહેરેા-આમાંની એકે નિયાની હું ન એઉં ને વાસંતીદેવીને કેમ ઝાળખું ? જ્યાં તેઓ હોવાં જાંજોઈએ એવું માન્યું હતું ત્યાં જઈને હું તો બેઠો ને નિહાળીને મુખમુદ્રા જોઈ. જોવું અસહ્ય મર્મ પડ્યું. ચહેરેા તો ઝાળખો. રૂઝન રોકવું મુશ્કેલ થઇ પડ્યું. છાતી પથ્થર જેવી કરી આશ્વાસન આપવું તો ફર જ રહ્યું

એમના મુખ પરતું હંમેશાનું હાસ્ય આજે કયા હતું ? મેં એમને સાંત્વન આપવા, ફીજ વવા, બોલાવવા અનેક પ્રયત્ન કર્યા, ઘણી વારે હું સહેજ સફળ થયેા.

દેવી જરા હસ્યાં

મને ફિંમત આવી ને હું બોલ્યેા :
'તમારાથી રડારે નહિ. તમે રડશેા તો બધા રડશે. મેાના (મોટી દીકરી) ને માંડ છાની રાખી છે, બેળી (નાની દીકરી) ની હાલત તો તમે જાણેા છો. સુઅતા (પુત્રવધૂ) પોકે પોકે રોની હતી તે જાગ્યે શાંત થઈ છે. તમે કયા રાખજો. તમારી પામેથી તો દવે બહુ કામ લેવું છે.

વીરાગનાએ દૃઢતાપૂર્વક જવાબ આપ્યેા :
'હું રડવાની નથી. મને રડવું આવતું જ નથી પછી શું ? 'આનો મર્મ હું સમજ્યેા.

મે સતોષ વાળ્યો

રડવું દુખનો ભાર હળવો કરે છે આ વિધવા બહેનને તો ભાર હળવો નહોતો કરવો, ઊંચક્યો હતો. તે કેમ રડે? મારાથી હવે કેમ કહેવાય, 'ત્યારે ચાલો, આપણે બાઈ બહેન પેઠા ભરી રહીએ ને દુખ ઠાલવીએ?'

હિંદુ વિધવા તો દુખની પ્રતિમા છે તેણે સસારના દુખનો ભોજો વહોરી લીધો છે તેણે દુખને સુખ કરી મૂક્યું છે, દુખને ધર્મ કરી મૂક્યો છે

વાસતીદેવથી બધી બાતના ખોરાક ખવાતા તેમના ૧૬૨૦ છુધીના કાળમા તેમને ત્યાં છાપન ભોગ થતા ને સેકડો માણસો જમતા તેમને તબોળા બિના એક ઘડી ન ચાલતું પાનની દામડી પાસે પડી જ હોય હવે શણગારમાત્રનો ત્યાગ, તબોળનો ત્યાગ, પકવાનોનાં ત્યાગ માત્રમત્રવનો ત્યાગ કેવળ વચ્છીતું ધ્યાન પરમાત્માતું ધ્યાન

ઘણી બહેનોને તંમના શણગાર જોઈ કશા વીનવું છુ ઘણીને વ્યસનો છોડવા કહુ છુ કેઈ જ ત્યાગે પણ વિધવા? જે પળે હિંદુ આ વિધવા યાદ તે જ પળે તેના વ્યસન ને તંમે શણગાર, સર્પની કાચળીની જેમ, સરી પડે છે તંને ન જોઈએ કેઈતું ઉતોજન, ન જોઈએ કેઈની મદદ રિવાજ, છુ સુ નથી કરી શકતો?

આ દુખ સહન કરવામા ધર્મ છે કે અધર્મ? આતુ બીજા ધર્મમા નો નથી ભાગ્યુ હિંદુધર્મસાક્ષીએ બૂત તો નહીં કરી હોય? વાસતીદેવને જોઈને, હુ જૂલ નથી જોનો પણ ધર્મની શુદ્ધ બાવના ભાણુ છુ બેધન્ય એ હિંદુ ધર્મનો શણગાર ■ ધર્મનું બુધ્ધ બેનામ છે વેબા નહી —તવે દુનિયા

બીજુ કહેવું હોય તો કહે

પણ હિન્દુ શાસ્ત્ર ક્યા વેધન્યને વખાણે છે ને વધાવે છે? પદર વર્ષની મુગ્ધા, જે વિવાહનો અર્થ પણ નથી બાણી, તેના વેધન્યને નહિ બાળવિધવાઓને સારુ વેધન્ય ધર્મ નથી, તે અધર્મ છે વાસતીદેવીને મદન જાતે આવીને લગ્નવાવે તો પોતે ભરમ થઈ જાય વાસતી દેવીને શિવની જેમ ત્રાણ આપ છે પણ પદર વર્ષની બાળા વેધન્યને શુ જાણે? તેને સારુ તો એ અત્યાચાર જ છે બાળવિધવા ઝોની ભરતીમા હિંદુ ધર્મની પડતી જોઈ છુ વાસતીદેવી જેવીના વેધન્યમા શુદ્ધ ધર્મનું પોષણ જોડે છુ બેધન્ય સર્વ પ્રકારે સર્વ રથમે સર્વ કાળે અગિવાય સિદ્ધાત નથી જે કાચવે ત જીને સારુ તે ધર્મ છે

રિવજના ક્ષમા તરવુ સાચુ છે તેમા ડમવુ એ તે આત્મહત્યા છે

જેમ સીને તંમ પુરુષને હોયું જોઈએ તમે તે કરી બનાવુ કવી સીતાનો ત્યાગ પણ તેમનાથા ન સખાયો પોતે જ કહેલા ત્વ મથા પોતે જ જમ્યા અધારથી મીના ગયા ત્યારથી શમચક્રતુ તેજ ધમ્મુ સીતાના કેડનો ત્યાગ તેમણે કર્યો, પણ સીતાને પોતાના હૃદયની રવામીની બતાવી તેમને ત્યારથી ન ખર્યા શણગાર કે ન ખપ્યો બીજો વેધન્ય કનવ્ય સમજીને ત્વરથપણે રાજકારભાર ચલાવીને તે શ્યાત રહ્યા

જે આજે વાસતીદેવી સાખી રહેલ છે, જેમાથી તે પોતાનો વિવાહ ખેચી ચકી છે તે વસ્તુ પુરુષમં ન કરે ત્યા લગી હિંદુ ધર્મ અધૂરા એકને જોજ ને બીજાને ધોર એવો લોભમે ન્યાય ઈશ્વરી કરબારમા હોય નહીં ને છે જ નહિ પણ અત્યારે તો હિંદુ જોમા પુરુષે એ ઈશ્વરી કાયદાને ઉવટાવી

સ્ત્રીને સારું વૈધવ્ય કાયમ રાખી પોતાને સારું સ્મરણભૂમિમા જ બીજો વિવાહ યોજવાનો અધિકાર રાખ્યો છે ! !

વાસ તો દેવીએ હજુ સુધી કાંઈના દેખતા આસુનું ટીપું સરખું નથી પાડ્યું. છતાં, તેમના ચહેરામા તેજ તો આવતું જ નથી કેમ જાણે લામા મદવાડમાથી ઊઠ્યા ન હોય, એવો તેમનો ચહેરો લાગે છે આ સ્થિતિ જોઈ મેં થોડો સમય બહાર નીકળી હવા ખાવા વિતવણી કરી મારી સાથે મોટરમા તો બેઠા, પણ એવે શેના ? ઘણી વાતો મેં કાઠી તે સાબળી પણ પોતે તેમા ભાગ્યે જ ભાગ લીધો હવા ખાધી તો ખરી, પણ પરતાયા આખી રાત નિદ્રા ન આવી 'જે વસ્તુ મારા પતિને અતિશય પ્રિય હતી તે મેં અસાગણીએ આજે કરી ? આ તે શોક ?' આવા વિચારોમા રાત્રી ગાળી લોભવ (તેમનો દીકરો) મને આ ખબર આપી ગયો મારો આ મૌનવાર છે મેં કાગળ ઉપર લખી નાખ્યું છે : 'આ ગાડપણ માતાજીમાથી આપણે કાઢયે છૂટકો આપણા પ્રિયતમને પ્રિય એવી ઘણી વસ્તુઓ આપણે તેના

વિયોગ પછી ક્યેં જ છૂટકો છે. માતાજી વિલાસને અર્થે મોટરમા નહોતા બેઠા, પણ કેવળ આરોગ્યને ખાતર તેમને સ્વચ્છ હવાની બહુ જરૂર હતી આપણે તેમને બળ આપી તેમનું શરીર સાચવવું પડ્યું. પિતાજીના કાર્યને દીપાવના ને વધારવા સારું આપણને તેમના શરીરનો ખપ છે આટલું માતાજીને કહેજો '

'માતાજીએ આ વાત જ તમને કરવાની મને ના પાડી હતી મારાથી ન રહેવાયું એટલે હું કહેવાને બાબો છું હાવ તુરં તો તેમને મોટરમા ન જવાનું કહો એ જ ઠીક લાગે છે,' લોભવ બોલ્યો

બિચારો લોભવ ! કાંઈનો વાળ્યો ન વળે એ દીકરો આજ બકરી જેવો થઈને બેઠો છે તેનું ક'યાણ થાયો

પણ આ સાકરી વિધવાનું શું ? બંધન વહાણ લાગે છે, છતાં અદમ્ય વાગે છે સુધન્યા ઊંઘતા નેવમા પડ્યો નાથે, ને મારા જેવા દૂર રહી ભેનાશ સુધનવાનું હું ખ ક'પીને કાપે સરી સ્ત્રીઓ, તમારું હું ખ તમે સમજો તે હું ખ નથી, પણ સુખ છે તમારા સ્મરણ કરી થકા તર્યા છે ને તરશે

અમુક દેશના એક રાજા હતા તેમનું અવસાન થયા પછી તેમની પાછળ ડોઠ વારસ નહિ હોવાથી રૈયને એવી યુક્તિ કરી કે એક હાથણીની ચૂદમા પુષ્પનો હાર અપ્યો અને જાહેર કચું કે આ હાથણી જેના મથાપા હાર પહેરાશે તે ગાવીનો વારસ થશે ત્યાર પછી તે હાથણીએ પાસે ગમેમા બધા સારાભાગ માણસોને ડોઠી દઈ દૂર ભેગોના એક બિમારીને હાર પહેરાયો પછી નવાએ બિમારીને કહ્યું, "તું તારા કપડા જાહેલી નાખ અને જાનો પોશાક મુગટ આદિ પહેરી માઠી ઉપર મેસ " પશુ બિમાગીએ કહ્યું 'મારે તો આ બિમારીપણું રખડું છે અને માઠી પર પણ મેમડું ■ રેવને 'એ તો નહિ મને એમ કહીને એને કાઠી નુકો

તાત્પર્ય એ કે જ્યાં સુધી અત કરણમા લાનસારૂંથી બિમારીપણું છે ત્યાં સુધી અધિકાર પ્રાપ્ત યોગ નથી માટે ભૈરાવ ધારણ કરીને અન્નાસ કરવો અન્નામ એટલે મદા બદ્ધાકાર દર્શાવતી બ્રહ્માકારદશા જ્યારે કેવળ બુદ્ધ માર્ગનક હોય છે, ત્યારે અજ્ઞાનને દૂર કરીને એ બ્રહ્માભગ રૂપિ પશુ સાત થઈ જાય કે એને જ બ્રહ્માનુભવ કહે છે તે જ આનંદની સ્થિતિ છે આ અન્નાસ માટે ભજનાન પતજલિ કહે છે

યત્રસ્થિતૌ યાનોઽન્નામ ।

અદલ ઇન્સાફ

મુકુલભાઈ

૦

બગદાદના એક ખલીફના સમયની આ વાત છે. ખલીફ માટે નગર બહાર વિશાળ રાજમહેલ બંધાવવાનો હતો. જમીનની માપણી થઈ રહી હતી. રાજમહેલની હદમાં એક ગરીબ વૃદ્ધ બાર્બુ નાનકડું જેતર આવતું હતું. ખલીફના અમલદારો તો ખલીફને જ રાજ કરવા મથતા હતા, એટલે આ ગરીબ ડોશીનો તેઓ ક્યાંથી ખ્યાલ કરે? તેઓએ ખલીફને ડોશી વિરુદ્ધ કહ્યું ખલીફ પણ મહોનમત બન્યો હતો. એટલે તેણે પેલી ડોશીનું જેતર પડાવી દીધું.

ડોશી બાપડી જેતર જતા નિરાધાર બની ગઈ. તે બગદાદના કાજ પાસે ફરિયાદ કરવા ગઈ.

બગદાદનો કાજ અદલ ઇન્સાફ હતો. ખલીફનું આવું ગેરકાયદેસર પગલું જોઈને તેણે તરત જ ખલીફને કચેરીમાં હાજર થવા કહ્યું.

ખલીફ કચેરીમાં હાજર થયો. કાજ કહે “આ ડોશીમાએ આપની વિરુદ્ધ ફરિયાદ નોંધાવી છે માટે આર ન્યાય આપવો રહ્યો આ ડોશીમાના જેતરમાંથી એક કોથળો ભરીને માટી લેવાની અને રત્ન આપો.”

ખલીફ તો કાજની આવી વિચિત્ર માગણી સાંભળીને નવાઈ પામ્યો. તે બોલ્યો: “કાજસાહેબ એમા તે વગી શું પૂછવાનું હોય? તમે સુશીલ એટલી માટી લો.”

કાજ કહે: “ખલીફસાહેબ, આપે મારી સાથે આવવું પડ્યો.”

પછી કાજ, ખલીફ વગેરે પેલી ડોશીના જેતરે ગયા. કાજે એક માટા કોથળામા જેતરની માટી ભરી પછી કાજ કહે: “ખલીફસાહેબ, આ મારે ખસે જરા ચઢાવી આપો.”

ખલીફ કાજનું આવું વર્તન જોઈને નવાઈ પામતો જ હતો. તેણે કોણે નાથી પેલો કોથળો ચઢાવવા માડ્યો પણ એ ચઢાવતા ચઢાવતા ખલીફ બોલી ડોશ્યો: “અરે, કોથળો તો ખૂબ ભારે છે.”

એ સાંભળીને કાજ કહે: “ખલીફસાહેબ, માત્ર એક કોથળો જેટલી માટીનું જ આટલું વજન છે તો પછી કયામતને દિવસે થુદા આગળ આ અનાયથી પડાવી પાડેલી જમીનને ઉપાડીને આપ શી રીતે લેશો રહી શક્યો?”

કાજના આવા મર્માંગ વચન સાંભળીને ખલીફને પોતાની બૂલ સમજાઈ તેણે તરત જ પેલી ડોશીમાને એનું જેતર સુધરત કરી દીધું અને થોડું મન આપી રાજ કરી

ન્યારે અંતરની ઉમેદ... [અનુ. ૫. ૬૬ થી ૭૫.]

સવારે ૧૦-૦ નાસ્તો ચા, કોફી.

પાઈ - માખણ - ફળાદિ.

બપોરે લોન્ન - દાળ, ભાત, શાક,

આકબાઈનો સૂપ, માખણ, પાઈ,

ફળ, છેલ્લે કોફી.

૪-૦ લંચ-ચા, કોફી, ટોસ્ટ

૬-૦ વાળુ - બપોરના જેવું જ.

ચા કોફી સિવાય મારે બધું જ ખાવું તેવું છે. Non-Vegetarian Food માં શું મળે છે તેની ખબર નથી.

હવે પછી Sea-sickness ન લાગે તો તબિયત સારી થઈ જશે એમ લાગે છે. સખત રખડપટ્ટી પછી સખત આરામ મળશે. તડકા પછી છાપડો મળે તેમ.

(૨)

૫. શિવાભાઈ,

નમસ્તે. જેની જાણ કરતો હતો તેની પ્રાપ્તિ થઈ ખરી. મારી લંડન જવાની વાતને બધા હસતા હતા. પણ એ બધાનું હસવું ખોટું ઠણું, માડું ધાડું ખરું થયું.

મારા આખા પ્રવાસની નોંધ હું પાછળથી મોકલી આપીશ. છતાં જાણવા ખાતર જણાવી દઉં કે મારો સૂત-યજ્ઞ આજ સુધી અખડ રહ્યો છે અને રહેશે. જો કે અહીં બધા હસે છે. પણ તેમાં મારું શું બગડી જાય છે? હસનારા ભલે હસે ખોરાકને પ્રશ્ન હોરાન કરશે એમ બધા ત્યાંથી કહેતા હતા પણ એય હજુ થઈ ગયો. અહીં દૂધ સાત આને ચોર મળે છે ખટાટા બે આને અને બ્રેડ આઠ આને. એ રીતે સાંજ પડ્યે દોઢ રૂપિયાથી વધુ ખર્ચ નથી આવતું. કાચાતું પણ દૂકમાં ગોઠવાઈ જશે એનું ખર્ચ માસિક ૫૦) રૂપિયાથી ઓછું નહિ

આવે. હજી નોકરી મળી નથી. નોકરી મળ્યા પછી કંઈ જ સવાલ નહિ રહે. કારણ કે અહીંની સરકારે અઠવાડિયાની ઓછામાં ઓછી રોજી રૂ. ૭૦ જેટલી બાંધેલી છે. ગમે ત્યાં નોકરી કરવા જતાં એટલું તો મળે જ.

અભ્યાસક્રમમાં અંગ્રેજી સિવાય કંઈ જ અધરું નથી... કૃપાથી બધું જ પતી જશે. ગંગાબાની ગોશાળ જેવું જ દૂધ અહીં મળે છે.

ઠંડીનું પ્રમાણ ઠીક ઠીક છે. ટેમ્પરેચર ૬૦ થી ૭૦ ડીગ્રી જેટલું રહે છે. સૂર્યનાં દર્શન દિવસમાં બે એક વાર થાય છે. ગરમ કપડા ચોવીસે કલાક પહેરવાં પડે છે. નાહવાનું મન થાય છે. પણ તેનું ખર્ચ રાજ રૂપિયો થવા જાય છે એટલે જુસ્મે જુસ્મે રાખવું પડે છે. જો કે ઠંડીને લીધે પરસેવો થતો જ નથી. કપડાં જ મેલાં નથી થતાં. ટસપંદર દિવસ સુધી ધોવાની જરૂર પડતી નથી.

ટ્રેનનું ચર્ડ-કલાસનું ભાડું આપણે ત્યાંના મેકન્ડ કલાસ જેટલું હોય છે. પણ સગવડ આપણા ફર્સ્ટ કલાસ કરતાંય વધારે ટયુબ રેલવે એ અહીંની નવાઈ છે. લંડનનો મોટા ભાગનો બ્યવહાર એ રેલવેથી ચાલે છે. શરૂઆતમાં પહેલે દિવસે મને સમજણ ન પડી પણ હવે એમ ફાવી ગયું.

અહીંના લોકો !! ચાલ એટલે બસ થઈ રહ્યું જાણે પાછળ ફેરવું પડ્યું હોય તેમ દોડતા ચાલે એમના પછા જેવાં શરીર આગળ આપણે વામણા લાગીએ

રસ્તા પર કે કયાય ચોરબકોર ન મળે ભાગ્યે જ ઠોઈ વાત કરે પૂછીએ કે તરત બધું જ સમજાવે અને ન પૂછીએ તો ઠોઈ ભાવ ન પૂટે

— અરવિંદના પ્રણામ

મન ચંગા તો કથરોટમાં ગંગા

મહાવીરપ્રસાદજી પોદાર

(મુક્ત) કેડાસ પોતાના ઘરની બહાર સઠક ઉપર બેસીને હમેશા જોડા સાધતા હતા. એક દિવસ એ જ રસ્તે થઈને એક પડિતજી ગંગાનંદન કરવા જવા માટે નીકળ્યા ચાલતા ચાલતા રસ્તામાં તેમના જોડા ટૂટી ગયા હતા તેથી મોઢીને જોઇ તેઓ જોડા સધાવવા માટે ઊભા રહ્યા એ વખતે રૈદાસ કેઇ બીજાના સાધતા હતા એટલે પડિતજી બોલ્યા, “ભાઈ, મારા જોડા જરા જલદી સાધી આપ, મારે ગંગાજી જવું છે.”

રૈદાસે કહ્યું, “પહેલા લીધેલું હાથ ઉપરનું આ કામ પૂરું કરીને હમણા જ આપનું કામ કરી આપું છું જરા બેસો, હમણા જ થઈ જશે.”

પહેલું કામ પૂરું કરીને રૈદાસ ધ્યાન પૂર્વક પડિતજીના જોડાની મરમત કરવા મહ્યા પડિતજીએ કહ્યું, “અરે! આલું મોટું પર્વ છે, અમે ચીસ વીસ દૂર આઉંથી ચાલીને રનાન કરવા આવીએ છીએ તારે તો અહીંથી ગંગાજી એકાદ ગાઉ જ છે છતાં પણ તું તું રનાન કરવા નહિ જાય?”

કામ પૂરું કરીને રૈદાસ બોલ્યા, “મહા રાજા! જો હું ગંગાનંદન કરતો ફરો તો છોકરાઓને રૈદાસા બેઠા કરવા ઝુરકેલ થઈ જાય.” પછી થોડી વાર અટકીને ફરી બોલ્યાઃ “મહારાજા! મન ચંગા તો કથરોટમાં ગંગા.

પડિતજી બોલ્યા, “તું મૂળ” છે આજના આ પર્વના મહાત્મ્યની તને ખબર નથી

એટલે જ આમ કહે છે. પણ તું ન જાણ એ જ ડીક છે અમારના ગંગાજીમાં નહાવાથી, તથા તે પાણીના છાટા બીજાને ઉડવા-ઉડાડવાથી મંદકી ફેલાત.”

રૈદાસે આ વાત ઉપર ધ્યાન ન આપ્યું અને પડિતજીનું કામ પૂરું કરીને તેમની સામે મૂકી દીધું.

પડિતજી ગજવામાંથી એક ‘પૈસો’ કાઢીને રૈદાસને આપવા લાગ્યા એટલે રૈદાસે કહ્યું, “હું તમારી પાસેથી મજૂરી લેવા નથી ઇચ્છતાં. માત્ર એક કામ કરી આપજો.”

પડિતજીએ પૂછ્યું, “શું?”

રૈદાસે કહ્યું, “માસ વતી આ બે સોપારીઓ ગંગાજીમાં પધરાવી દેજો પરંતુ એક સરત છે કે ગંગાજી હાથો હાથ સ્વીકારે તો જ ને પધરાવવાની છે.”

તેના અભિમાન ઉપર પડિતજી મનમાં હસ્યા પરંતુ રસ્તો પૂરો કરવાની ઉતાવળ હતી, એટલે વધારે ચર્ચામાં ન ઊતરતા સોપારીઓ ઝોળીમાં મૂકી દીધી. ઘાટ પર પહોંચીને નહાવા ધોવા અને પૂજા પાઠ કર્યો.

પાછા ફરતા હતા એટલામાં રૈદાસની સોપારીઓ યાદ આવી. વિચાર કર્યો કે ચાલને ગંગામાં પધરાવતો જાઉં પરંતુ રૈદાસના “ગંગાજી પોતે હાથ લંબાવીને લે તો જ પધરાવવાની છે” એ શબ્દો યાદ આવ્યા આ વાત રૈદાસજીએ કંઈક એવી રીતે પઢી હતી કે એને પડિતજી ભૂલી

શકતા ન હતા

એમને વિશ્વાસ તો ન હતો કે આજુ થઈ શકે પરંતુ કહેવામાય કયા કશું જવાનું હતું ? એટલે ગગાણને સમજાવતા બોલ્યા, “રેલાસની આ બે સોપારીઓ છે તેમણે કહ્યું છે કે ગગાણ હાથોહાથ સ્વીકારે તો જ આપણે”

એ જ ક્ષણે પાણીમાથી એક હાથ બહાર નીકળ્યો અને સોપારીઓ લઈને તરત પાછો જતો રહ્યો ત્યાર પછી સોનાનું સુદર કિમતી કકણુ લઈને ખીલે હાથ બહાર નીકળ્યો સાથે જ કોઈ કહેતું હોય એમ અભગાયુ “આ પ્રસાદ રેલાસણને આપણે અને કહેજો કે ગગાણએ તમારી લેટ સ્વીકારી છે”

આ વાતોએ બ્રાહ્મણને આશ્ચર્યમાં મરકાવ કરી દીધી રેલાસ પ્રયે તેના મનમાં ઈર્ષ્યા ઉત્પન્ન થઈ પાછા ફરતી વખતે રસ્તામાં રેલાસનું ઘર આજુ પરતુ ત્યાં એ રોકાય જ શાનો! પેડું કિમતી કકણુ ભેળને તેને લોભ થયો. ઘેર પહોંચીને તુરંત પેલું કકણુ બ્રાહ્મણને બતાવ્યું તેને ભેળને તે ખુશ થઈ ગઈ પડિનજીએ નેને બધી વાત માહીને કહી પરંતુ કકણના આગ્રહમાં બ્રાહ્મણીએ એના ઉપર વધારે ધ્યાન ન આપ્યું આ કકણુ વેગવાથી પોતાની ગરીબી સહાને મારે ફર થશે એના વિચારમાં જ એ મગ્ન હતી હીરા માણેક જડેલું સોનાનું કકણુ એની કિમતની તો વાત જ રી કરી બ્રાહ્મણીએ પડિતને કહ્યું ‘જઈને આ કકણુ રાજાને લેવું આપો પરંતુ ઈનામ મળશે અને આ બિખારીવેડા માથી તો જીવનભર છૂટકારો થઈ જશે’

કકણુ લઈને પડિત દરબારમાં પહોંચ્યો પેલા કકણની લેટથી રાજા ખૂબ પ્રસન્ન થયો એક લાખ રૂપિયા ઈનામ આપીને પડિતને

વિદાય કર્યો કકણુ રાણી પાસે પહોંચ્યું ભેળને રાણી તો મુગ્ધ જ થઈ ગઈ તેણે તેને હાથમાં પહેરી બોલ્યું બધાએ તેના ખૂબ વખાણુ કર્યા પરંતુ કોઈએ કહ્યું કે “મહારાણીનો ખીલે હાથ સૂનો લાગે છે” રાજાને સમાચાર મળ્યા કે આની ભેડનું મીઠું કકણુ પણ ભેળએ તુરંત જ પડિન જીને બોલાવવામાં આવ્યા રાજાએ તેમને કહ્યું, “આની ભેડનું ખીલું કકણુ લાવે! નહીં તર ઘરબાર લૂટાવીને દેશનિકાલ કરવામાં આવશે”

સામળીને પડિનજી મક્કરાર્થ ગયા અને કકણુ કેવી રીતે મળ્યું હતું તેની બધી વાત રાજાને કહી સમજાવી આથી રાજાએ કહ્યું “તો જઈને રેલાસને કહો કે આની ભેડનું કકણુ ગગાણ પામેથી લાવી આપે”

એક લાખ રૂપિયા લઈને પડિત ભક્ત રેલાસની પાસે પહોંચ્યો રૂપિયા સામે મૂકીને બધી આપવીતી કહી સમજાવી અને રાતા રાતા બોલ્યા, “મને તેમ કરીને પણ મને બચાવો ગગાણ પાસે જઈને આની ભેડ લાવી આપો આ લો એક લાખ રૂપિયા અને ભેડ લાવી આપો એટલે ખીલ એક લાખ”

બમને કહ્યું, “મહારાજા! મારે રૂપિયા ન ભેળએ આ તો તમે જ લઈ જાઓ ગગા આતા મોરી મજૂરીમાથી ખાવા ભોગ મને આપી રહે છે વળી ગગાણ પાસે જવા જેટલો મારી પાસે વખત પણ નથી આમ ફરતો ફરતો તો મારા છોકરાનું ખાવાનું તથા લૂગડાવસ્તુ કેમ કરીને નબે? છતાં રાજાનાં બોલે તમારે સહન ન કરવો પડે એમ તો હું જરૂર ઇચ્છુ છું”

પડિન કરગરીને બોલ્યો, “તો પછી તમને એમ ઠીક લાગે તેમ કરો

સમ્રાટ અકબર અને તાનસેન

કનુભાઈ ના. પટેલ

આશ્રમમાં પહોંચ્યા.

પોતાના પૂજ્ય ગુરુને સાષ્ટાંગ દંડવત પ્રણામ કરીને તાનસેન સમ્રાટ અકબરની સાથે હરિદાસજીની નજીક બેસી ગયા અને પછી એક ભાવ યુક્ત મધુર ભજન ગાવાની શરૂઆત કરી હરિદાસજી પણ આખો મીચીને ભજનના ભાવમાં તન્દ્રીન થઈને સાથે સાથે જ ગાવા લાગ્યા.

જે ભાવ, જે મધુરતા હરિદાસજીના ભજનમાંથી ટપકતી હતી તેનો અનુભવ સમ્રાટ અકબર માટે આ પ્રથમ જ હતો. હરિદાસજીનું સંગીત સાંભળીને સમ્રાટ અકબરને ઘણો આનંદ થયો. ભજન પૂરું થયા પછી હરિદાસજીને પ્રણામ કરીને બેને પોતાના મુકામે જવા રવાના થયા.

પોતાની રાજધાનીમાં પાછા આવ્યા પછી સમ્રાટ અકબરે એક વખત તાનસેનને હરિદાસજીએ ગાયેલ ભજન ફરી ગાવા માટે કહ્યું તાનસેને પોતાની બધી શક્તિ રેડીને તે ભજન ગાયું પરંતુ જે ભાવ જે મધુરતા જે તન્મયતા સ્વામી હરિદાસજીના ભજનમાં હતી તે તાનસેનના ભજનમાં ન આવી શકી.

આથી સમ્રાટ અકબરે તાનસેનને પૂછ્યું “તાનસેન! જે ભાવ જે મધુરતા તથા જે તન્મયતા હરિદાસજીના ગાવમાં હતી તે તાન ગાવામાં કેમ ન આવી શકી? તે સંગીતનું શિક્ષણ તો તેમની પાસેથી લીધું છે?”

સમ્રાટના પ્રશ્નનો ઉત્તર આપતા તાનસેને કહ્યું ‘જહાપનાહ! મેં તેમની પાસેથી

એક વખત પોતાના મહાન સંગીતજ્ઞ તાનસેનનું ભાવપૂર્ણ મધુર સંગીત સાંભળીને મોગલ સમ્રાટ અકબરે તાનસેનને પ્રશ્ન કર્યો “તાનસેન! આવું મધુર અને ભાવપૂર્ણ સંગીત તું કેાની પાસેથી શીખ્યો? તારા સંગીતમાં જ્યારે આત્મી મધુરતા ભરી છે તો તારા ગુરુના સંગીતની મધુરતા ખરેખર અલૌકિક જ હશે ને?”

તાનસેને જવાબ આપ્યો ‘જહાપનાહ! આમ તો મેં સમગ્ર ભારતના બધા ગુપ્ત સંગીતજ્ઞો પાસેથી સંગીતની તાલીમ લીધી છે પરંતુ ભાવપૂર્ણ મધુર સંગીત કેવું હોય તેનું જ્ઞાન તો મારા પૂજ્ય ગુરુ શ્રી હરિદાસજી પાસેથી જ મને મળ્યું છે.’

આ સાંભળીને અકબરને સ્વામી હરિદાસજીનું સંગીત સાંભળવાની ઉત્કંઠા ધ્રુવિત થઈ તે માટે હરિદાસજીના આશ્રમમાં જવા માટે પણ તે તૈયાર થયા આથી, સમ્રાટ અકબરની ઈચ્છા પૂરી થશે અને પોતાના પૂજ્ય ગુરુના દર્શન પણ થશે એમ વિચારીને તાનસેન અકબરની સાથે સ્વામી હરિદાસજીના

સગીતનું જ્ઞાન મેળવ્યું છે તે અત્યંત છે અને તેમણે પોતાની જમીની કાળા અને શીખરી છે તે પણ એટલું જ સત્ય છે પરંતુ તેમની મનોવૃત્તિમાં અને મારી મનોવૃત્તિમાં આસ માન જમીનનું અનર છે તેમણે જે ગાયેલું તે ત્રિલોકનાથ, પરમકૃપાળુ, જગત્પતિયતા પરમેશ્વરની ભક્તિમાં તદ્દલીન થઈને તેના શ્રવણ ગાન કરવા માટે ગાયેલું જ્યારે એ

તો મારી સામે બેઠેલ દિવ્યોત્કર્ષને ખુશ કરવા માટે ગાયું હવે ”

“હવે આજ જ કહો કે પરમાત્મા પ્રત્યેના પ્રેમથી આકુળવ્યાકુળ થઈ રહેલ હૃદયમાંથી જે જ્ઞાન, જે માધુર્ય તથા જે તન્મયતા ઉત્પન્ન થાય, તે આસ જેવા દુન્યવી માયામાં સપટાયેલ સ્વાર્થી માણસના જાગીતમાંથી શી રીતે ઉત્પન્ન થાય ? ”

ધરગશ્યુ ઉપચારો

[લોકલુનન ’]

શ્રીગો. કાઈ ભાગ દાઢી મરો હોય તો તે જગ્યાએ ઇચ્છાની સહેલી સગાવ વાધી થોડા સમયમાં જ આવી જાય છે અને તેનો કાચ પચી રહેતો નથી

૨. છાતીમાં દુખાવો યોર હોય તો ઘી અને ખીંડુ મિત્રાવીને ઝીટને કે તેનું મિશ્રણ કરીને એપ કરવાથી દુખાવો દૂર થાય છે

૩ પાસગીમાં દુખાવો થયો હોય તો હળદર અને કુચળી મિશ્ર કરી તેની પોટલી બનાવી શેકે કરવાથી દુખાવો દૂર થાય છે

૪ કનમાં દુખાવો ઝીપજા હોય તો કુચળીન રસના બે ગ્રણુ લીધા કાનમાં પાડવાથી પીડા ઝીછી થઈ જાય છે

૫ મોહીવિકારમાં ગત્યના દુપમાંથી નેચાર કરેલ હઠી મા તુલસીના પી સવારમાં જ વાધી સારો ફાયદો થશે

૬ કાઈ નેજાર વગર જેની કે અળીદાર લેડું, ચપ્પુ, કુલાડીથી શરીરને કાઈ ભાગ જખમી મરો હોય તે થોડું મધ ભઈ થા પર ચોપડવાથી સારો ફાયદો થાય છે. ”

૭ શરીરનો કાઈ ભાગ કચ્છાઈ મરો હોય તો તે જગ્યાએ અલખબુથી માનિય કે વાધી ન ભાગ સારો બની જાય છે

૮ નમકોરી દૂની હોય અને સેલી વહેતું જ રહે તો સુકમતી માગીને પાણીથી બીજવી તેનો થર માર્યા પગ વગાવવાથી નસકોરીમાંથી લોળી વહેતું બંધ થાય છે

૯ ગળામાં કાઈ કે રજસર પીડા થતી હોય તો ઠંડા પાણીમાં મીઠા અને કાચેનિં એક તેડાના કાચળા કરવાથી પીડા દૂર થાય છે

૧૦. અધુ ખમ દુખતું હોય તો જગન આટામાં પાણી મેગી કઢેક બનાવી માયા ૧૦ જુકનાથી દરદ દુર થાય છે

પશ્ચાત્તાપનું પુણ્ય

ક. ના. પટેલ

એક યુવક ઘણાં વરસોથી પાઈ-પૈસો ભેગો કરીને મકાસરીફની હજ કરવા જવા માટે તૈયારી કરતો હતો. પરંતુ કેટલાક આકસ્મિક અંગેગો એવા આવી પડ્યા કે તેણે એકઠું કરેલ બધું ધન તેમાં વપરાઈ ગયું. અને તે હજ કરવા જઈ ન શક્યો. આથી તેને ખૂબ જ દુઃખ થયું અને પોતે હજ કરવા ન જઈ શક્યો તે બદલ તે ખૂબ જ રડવા અને પશ્ચાત્તાપ કરવા લાગ્યો.

તે યુવકને આમ રડતો તથા પશ્ચાત્તાપ કરતો ભેળને સંત મુદ્દિયાએ તેને આશ્વાસન આપતાં કહ્યું, “મેં ચાર વખત હજ કરી છે. તેનું પુણ્ય હું તને આપું છું. તેના બદલામાં, હજ કરવા ન જઈ શકવાને કારણે તને જે પશ્ચાત્તાપ ગાય છે તે તું મને આપ.”

સંત મુદ્દિયાનની આ વાત પેલા યુવકે સદર્પ રવીકારી લીધી. તે રાત્રે સંત મુદ્દિયાને સ્વપ્નમાં ખુદાના બે ફિરસ્તાઓને વાતો કરતા સાંભળ્યા.

એક ફિરસ્તો પોતાના સાથીને કહેતો હતો, “સંત મુદ્દિયાનને આજે ઘણો મોટો લાભ થયો, એ વાત તું જાણે છે કે નહીં?”

બીજા ફિરસ્તાએ જવાબ આપ્યો, “ના ભાઈ! મારી બધી પ્રમાણે તો કોઈ વાત એ રી બની નથી કે જેથી સંત મુદ્દિયાનને તું કહે છે એવો કોઈ મોટો લાભ થાય. તેથી જીલટું આજે તો પોતાની ચાર હજનું પુણ્ય તેમણે પેલા યુવકને આપી દીધું, એટલે એમને તો એટલું તુકસાન જ થયું કહેવાય.”

પહેલા ફિરસ્તાએ કહ્યું, “માઈ! ત્યારે તારી ત્યાં જ હમજ ફેર થાય છે. પોતાની ચાર હજનું પુણ્ય આપીને તેમણે પેલા યુવકને સાચા દિલનો પશ્ચાત્તાપ લીધો એ તે તો તું જાણે છે ને? સાચા દિલના એ પશ્ચાત્તાપનું એટલું બધું પુણ્ય તેમને આજે મળ્યું છે કે તે પુણ્યને હજારો માણસોની વચ્ચે વહેંચી બરકાત આપે તો તે બધાઓને પણ હજ કરવા જવાની જરૂર ન રહે.”

આ વાતચીતથી સંત મુદ્દિયાન ખગી ગયા તેઓ જીડીને ફિરસ્તાઓને પ્રજ્ઞામ કરવા જતા હતા ત્યાં તો બંને ફિરસ્તાઓ અતધ્ધાન થઈ ગયા.

બધાય ભેગા મળી (અનુ. ૫. ૯૪મી ચાતુ)

ધયો પણ કયામતે જેમ જૂત પણ જિંદે તેમ બધા ભૂત ભગ્ના અસ્પૃશ્યતા, ક્રિદુ-મુસ્લિમ ઝગઝગ, પહીવટી શેત્રની લગભગ હાથ પકડવાની વૃત્તિ વગેરે આપણે જોઈએ તેમજ વધુ પ્રાપ્ત કર્યું સ્વરાજનું દુઃખ પૂરા પુરુષાર્થનું નથી મારી બધામાં કહ્યું તો ઉચ્છેદિયુ સ્વરાજ સાપડું છે અંગેને નાકા અને ગળે વગરેથી જોયે છે કતા ગયા અને જે નાકા તે પણ અવગ ચકાઈથી કોઈ પણ સભને માત્ર પાચદસ અવગચકા છેકરા ધારે તો વિખેરી નાખે એમ આપણા અડનાતમક કામો જે હાયા અને નાકા વાવરિ બહુથી શાંતિ ભગવી શકાય નહી કાયદો અને બધવચ્ચા સાચવ્યા વગર રાજ્ય થય નહિ

જે જવાબદારી ઉઠાવવામાં એકેએકે વિચારવાની જરૂર છે થોડાના હાથમાં પહો પડ આવે તો પણ શાંતિથી ચલાવતા રહેવાને નહિ તો શાંતિ મળશે કયાથી? લોકશાસનમાં સુખ હોય, દુખ હોય ધરતી રસોઈ દરેકની ઈચ્છાનુસાર થતી નથી, એમ કરવા બધા તે સહુ જુઓ રહે! તેનું જ લોકશાસનનું છે હમણા સુધી સરકાર (અંગ્રેજ) લૂટતી હતી આપણે એની પાસેથી વિદ્યા શીખ્યા છીએ આપણે જ અજમાવ્યુ વૂનો કોઈને પણ ખ્યાલ નથી સોને એમ છે કે ખર્ચ છે માટે ખર્ચ નભાવવા કમાવું જોઈએ પણ આટલો ભેગવ શા માટે જોઈએ તે કેમ કોઈ નથી વિચારતું? રાષ્ટ્ર માટે શક્તિ, શાન વગેરે બધું અહિંયાનું હોય સહુનું ભેગુ થમ પૂરતું સમજી આવરીએ તો જ સ્વરાજ સોગવાયે, નહિતર સમજાવી તો હવે નથી પણ મરતુ મતવારી આવે તો નવઈ નહિ!

હિંદમાં આજે એ વર્ગો છે મજૂરોનો

અને ભણેલાનો મિત્રતા બધા તે મજૂર નહિ પણ આપણે પરિશ્રમ છોડી કોઈક ઉપર જીવવા માંડ્યું તે જેમ રોડને મુન્દીમ, મુન્દી અને ચપરાસી, ચપરાસીને ઘાટી એમ નોકરને થ વળી નોકર અને એ મીના વર્ગે જોયું કરેડ છે એમ હું હિંમતભરે કહીશ ખરું રાજ્ય તો મજૂરીનું આપણે શ્રમ છે જ્યો અને હું મી થતા સ્વરાજમાં આ રોડે નહિ હું ખાતોપૂર્વક કહું છું કે આપણે શ્રમ નહિ કરીએ તો હવે પછી જીવી શકીશું નહિ એ જોયું છે કે શ્રેયુએ જ પત્ની પેનાના માગકને ભણાવવા માસ્તર રાખે છે! આ તે કેવી વાત! આપણી જરૂરીયાત વધી એમને પાપ વધુ, એમને પહેલી વગવા પૈસા મેળવવા જ જોઈએ પૈસા માં ઉત્પન્ન તો થતા નથી! ઉત્પાદન તો તે કે કરાઈ બાજરી વાલો અને ખાખા ઢગવા કરે, જડ વાલો અને દુળ ઉતારે! આ તો જેમ દુનો ખોટીને ઢગલો! માટીનો કયો તેમ કચઈકથી ઢસડી લાવી એમ કર્યું આ લૂ નહિ તો બીજું શું?

આપણે સ્વરાજનું સુખ નથી માણતા કારણ કે બૂધ વગરના જોજન જેવી વત છે જાણેવા વર્ગે આ સમજવું જોઈશે પરિ શ્રમ કરનારો તો નિઃશક્તિ નાખતો જાય છે કહે છે અમે તૂટી મરીએ છીએ અને આ લોકો મળા કરે છે પણ એ શ્રમજીવીઓ સમજવા વગર શ્રમ કરે છે માટે બચકો વર્ગે એ સમજીને કરશે તો કઈક બચાવશે અને બચત એમને પેદાશ લોકો આજે સિંકાને ધન કહે છે, અપતિ કહે છે પણ એ જોડું છે સપતિ એમને અર્થ નેનાથી કામના તૂટી થાય તે અર્થ રૂપિયાથી કામના તૂટી થતી નથી જિંદગી વધે છે પૈસાદાર તો જીવે વધુ મરીમ જનતે બધા છે વધુ

ખચતો જાય છે તેમ વધુ લાલસા જાગે છે. તૃષા લાગે તો કૂવેથી પાણી ભરી લાવી તરસ મટાડવી જોઈએ, પણ પૈસા ખચીં સોડા લેમન, આઈસ ડૉટર પીવાથી એ તૃપ્ત થતી નથી. હાથે રાંધેલું હશે તો મીઠું લાગશે પણ રસોડયો બનાવતો હશે અને એક ચીજની તૂટી હશે તો 'નાહ ચલે' કહી દઇએ છીએ! કારણ એ પારકાના શ્રમનું છે. એટલે બાપુએ કહ્યું 'પુરુષાર્થથી, શ્રમથી જ બધું જાતે ઉત્પન્ન કરે.'

વિદ્યાર્થીઓને કહીશ : તમારે શું થવું છે, કેવા થવું છે તે વિચારો. અને જીવનમાં ફેરફાર કરો. મોટેરાને કહીશ : તમારું ધન ક્યાંથી આવે છે એ વિચારો. અમા-ના સંત-બાદા જમના આગાહી પ્રાર્થના કરે છે. 'પ્રાર્થો

પ્રભુ' તને નમીએ છીએ, પછી કૃષિકને નમીએ અમે, જેણે અન્ન પેદા કરી શરીર પોષ્યું તે સત્વપોષક બનો, એમાંથી વિશ્વ સમસ્તનું, સર્વ આત્માનું શ્રેય વધે.'

કેવી ઉજ્જવળ આ ભાવના છે! વિશ્વ-વત્સલતાની આ મનોહર ભાવના સૌનાં અશ્વહુકાર અને પ્રેમ-ઔદાર્યના વિકાસ માટેની છે.

આપણે બધા યે ભેગા થઈને જીવવાનું છે. અને એ સહિયારું જીવન પ્રેમમય 'આહિંસા' વગર કંઈ નલે નહિ; એટલે આનું રચનાત્મક કાર્ય એ કે સહકાર, પરિશ્રમ અને પ્રેમમય આહિંસા દ્વારા આપણે સ્વરાજ પચાવેલું સિદ્ધ કરી બતાવીએ. સહિયારા જીવન વિના એ શક્ય નથી.

ધણી વાતો જાણવી-આચરવી મુશ્કેલ લાગતી હોય તો એક જ વાત બતાવું. સદા પ્રસન્ન રહેવું. મનની પ્રસન્નતા કાયમ રહે તેવું બોલવું, વતવું અને વિચારવું. જેનામાં ચિંતા, ભય કે ક્રોધ નથી, જે સદાચારી ને શાંત છે તે જ નિત્ય પ્રસન્ન રહી શકે છે. દરેક ક્રિયા કરતા પહેલાં વિચારી જો કે તેથી મન પ્રસન્ન રહેશે! પ્રસન્ન મનવાળાની શુદ્ધ સદા સ્થિર અને મોટાની આકૃતિ સદા શાંત હોય છે. મનને પ્રસન્ન રાખવાનો અભ્યાસ કરે, મનમાં જોડેલા સંકલ્પો પૂરા કરવાથી મન પ્રસન્ન થતું નથી. પ્રસન્નતા તો મનની સદા શાંત અવસ્થા છે ઇન્દ્રિયનિશ્ચલ મૌનને આત્મ-શુદ્ધિથી લાભે કાળે તે પ્રાપ્ત થાય છે.

અનુક્રમણિકા

..... ૩૦ મે ૧૯૫૪

૫૪

૫૫

૧ બાપુના પત્રો.....	ગાંધીજી ૮૮	૭ અદલ હિંસાહ ...	મુકુલશાઈ ૧૦૧
૨ રામ-તામ-રસ પીજે	મીરાંભાઈ ૮૯	૮ મન ચંગા તો ..	મદાવીરપ્રસાદજી ૧૦૩
૩ પ્રભુ દર્શન ૯૦	૯ સત્રાટ અકબર અને.	કનુભાઈ પટેલ ૧૦૬
૪ બધાયે ભેગા થઈને...	રવિશંકર મદારાજ ૯૨	૧૦ ધરગથ્ય ઉપચારો ૧૦૭
૫ જ્યારે અંતરની ઉમેદ જાગે છે ૯૫	૧૧ પશ્ચાત્તાપનું પ્રુવ્ય ...	ક. ના. પટેલ ૧૦૧
૬ આદર્શ વિધવા	ગાંધીજી ૯૭	૧૨ અંધાવલોકન ..	મુ. ૬૦

પ્રકાશક અને મુદ્રક : ધીરેન ગાંધી, રૂપાયતન મુદ્રણાલય, જુનાગઢ.

[૧૧૦]

ધર્મ શકે એવા તીવ્ર પ્રાયશ્ચિત્ત પરિણામો લેખને છે તેવી આશા ધારતી નથી
 હોતા મધુર અને તત્કાળ તેમ જ દીર્ઘ પરિણામોની દૃષ્ટિએ પણ ક્રિતકર,
 અને લેખકેલા પરિણામો ભૂસાર્થ જતા લાગે તો ફરી ફરી ધારતી વિના
 લઈ શકાય એવું આ ટીકડીએ વિશે પ્રમાણપત્ર આપી શકાય "

આ રીતે આ પુસ્તક સારું, સરકારી વાચન પૂરું પાડે એવું છે
 પ્રકાશકના નિવેદનમાં જણાવ્યું છે એમ અમને પણ લાગે છે કે આ "ખાટી
 મીઠી નાનાને જ નહીં, મોટાને પણ જોતાવેત એકાદ તો મોખા નાખવા મન
 ધર્મ જાય છે ખાટીમીઠીનો આ સંગ્રહ નાનાને તેમ જ મોટાને ગમે એવો
 છે નવું સંતુ વાચતા રીએલા પ્રોટાને પણ ગમશે "

આમ આવા પુસ્તકો જનસમાજને ઉપયોગી થાય એવા અવશ્ય છે
 પણ આવા પુસ્તકોની કિંમત સામાન્ય માણસને પેધાર્થ એવી હોવી જરૂરી
 છે હવે પાનાની કિંમત સવા રૂપિયો વધારે જ કહેવાય આવા સાહિત્યના
 પ્રચારને મટે તેમ જ સૌ કોઈ એનો લાભ લઈ શકે એ માટે આવા
 પુસ્તકોની કિંમત માફકસર હોવી જોઈએ
 — 'અવધાસી'

‘ધારાખાપુ’

‘ધારાખાપુ’ દર અઢીઠ મહિનાની ૩૦ મી તારીખે પ્રસિદ્ધ થાય છે એટલે તે
 મહિનાનો અઠ ચાતુ મહિનાની બીજી અથવા ત્રીજી તારીખે મળશે

વાર્ષિક લવાજમ રૂા ૬૭ છે બ્રહ્મદેશ માટે રૂા ૭૫ અને પરદેશ માટે રૂા ૮૭
 અથવા શિ ૧૨૭ છે

‘ધારાખાપુ’નું નવું વર્ષ ફેબ્રુઆરીની અખરમાં સફર ચંદ્ર જન્મુઆરીમાં પૂરું
 થાય છે વચચેથી ચત્રા ત્રણ શ્રાવણે વર્ષની શરૂઆત (ફેબ્રુઆરી) થી જ
 માહક ગણી પ્રગટ થયેલા અકો મોકલવાની પ્રયા છે

પ્રગટ તારીખ પછી દર દિવસમાં બેઠ ન મળે તો તપાસમાં તપાસ કર્યા પછી
 જ કાર્યાવરને જણાવવું માહકોએ પોતાનું નામ-સરનામું સ્પષ્ટ લખવા સાથે
 માહક નખર અવશ્ય લખવો જોઈએ

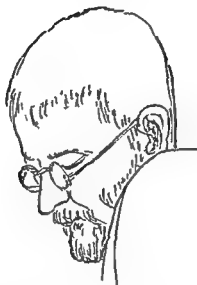
લવાજમ મનીઓર્ડરથી મોકલવું બી થી થી મોકલતા અકો મોકા મળે છે
 ‘ધારાખાપુ’ ની વ્યાજ આવૃત્તિ ન્યૂઝપ્રિન્સ ઉપર છપાય છે ખાસ આવૃત્તિની
 થોડીક નકલે રૂપાધાનમાં બનેલા હાથકાગજમાં છપાય છે ખાસ આવૃત્તિનું
 વાર્ષિક લવાજમ દેશમાં રૂા ૮૭ વિદેશમાં રૂા ૧૦૭ અથવા શિ ૧૬

અક આતા મોકલવાથી તમુનાનો અક મોકલવામાં આવે છે
 તમ અને વચચેના અગેના સ્વચ્છ પત્રવ્યવહારનું સરનામું

‘ધારાખાપુ’ કાર્યાગ્રય, રૂપાધાન, જૂનાગઢ સોશ્વ

વિનોબાને વંદના

હરિઅસાદ વ્યાસ

પગપાળો તપરતી આત્મે જાય,
ઠેર ઠેર સ્વરાજ્ય વાપતો જાય,
અમૃત — સદેશ સુધાવનો જાય,
શાંતિનો પાત્રી આત્મે જાય.

દુઃખળી પાતળી એની કાલ,
અંતમા પ્રેમની સુધા બિહારાય;
સર્વોદય મંગલ વેરનો જાય,
ભારતનો આત્મા આત્મે જાય.

દેહ - કુટલી પરવા ન જરાય
પર એયે સ્વ એયે કમાય,
ધન્ય ધન્ય એના માતપિતાય,
પગપાળો સત આત્મે જાય.

CHIRCHIN

ସଂ-୭ Begun from .

୧୫-୩

ସଂପାଦକ : ବୀଣା ମାଧବୀ

ପ୍ରକାଶନ : ପ୍ରକାଶନ, କଟକ

ગ્રંથાવલોકન

આત્મ પોકાર: સં. હેમંતકુમાર નીલકંઠ, નંદલાલ ભો. શાહ; પ્રાપ્તિસ્થાન: મહાજન ભુક ડીપો, ગાંધીમાર્ગ, અમદાવાદ; કિં. રૂ. ૨-૦-૦; પૃ. ૨૬-૧૧૬.

‘આત્મપોકાર’ના ભક્તકવિનું આ ૨૩મું પુસ્તક પ્રસિદ્ધ થાય છે. ભક્ત-કવિ પોતે બહેરમાં આવવા માગતા નથી. પણ જે લોકો તેઓશ્રીના સંપર્કમાં આવ્યા છે તેઓનાં જીવનમાં નવું તેજ ઉમેરાયું છે. આ પુસ્તક તેઓશ્રીનાં પુસ્તકોમાં અનોખું તરી આવે છે, કારણ કે એમાં તેઓશ્રીએ સાધનાકાળમાં જે ભક્તિકાવ્યો લખેલા તેને સંગૃહીત કરવામાં આવ્યાં છે. એમાં ૯૮ ભક્તિકાવ્યો છે.

આ ભક્તકવિનાં ભક્તિકાવ્યો આપણા હૃદયને સ્પર્શી જાય છે, પ્રભુભક્તિમાં પ્રતાપિત કરી દે છે. વળી આપણી સર્વિદ ઉપર પણ ઊંડી અસર કરી જાય છે. એનું મુખ્ય કારણ એ જ છે કે, એ ભક્તિકાવ્યો પાછળ રહેલી ભક્તકવિના ઈશ્વરાભિમુખ આત્માની સત્યાઈ. સાધનાકાળ વેળાએ તેઓશ્રી એવા ઉત્કટ ભાવોમાંથી પસાર થયા હતા. તે વખતે તેઓશ્રીને જે જે અનુભૂતિએ થયેલી તે સદૃશ ભાવે કાવ્ય સ્વરૂપે મૂર્ત થઈ છે. તેઓશ્રીએ કાવ્યો રચવાનો સમાન પ્રયત્ન કદાપિ કર્યો નથી. અંતરમાંથી જ આનંદમય આવેશનો એકાએક ઊભરે આવતો અને તે કાવ્યરૂપે પરિણત થતો હતો.

આજ કાલ કેટલાંય ભક્તિકાવ્યો છૂટાંછવાયાં રચાતાં જોવા મળે છે. પણ એવાં ઘણાં ખરાં કાવ્યોમાં માત્ર કલ્પનાનો વિહાર, શબ્દોની કરામત જ હોવાથી, એ પાછળ તીવ્ર અનુભૂતિ અને આત્મોન્નતિકર સાધના-સ્થિતિ ન હોવાને કારણે તથા તેમાં હૃદયના અતલ ઊંડાણના અભાવને લીધે એવાં કાવ્યો ભલે આપણને થોડી વાર મુગ્ધ કરી દે, એની લોભાવનારી સૂરાવલિ આપણને ભલે સુમધુર અને કર્ણપ્રિય લાગે; પરંતુ એની અસર આપણા દિલ પર ક્ષણિક જ ટકે છે. ત્યારે ‘આત્મપોકાર’માં સંગૃહીત થયેલાં ભક્તિકાવ્યો જેવાં કાવ્યો, ભજનો પાછળ દિવ્ય ચેતનાનો સચાર થયેલો હોવાને કારણે તથા આવા ભક્તજનો પણ આવી ઉત્કટ સાધનાની કક્ષામાંથી પસાર થતા હોય છે તેથી એમાં હૃદયની સાચી લાગણી વ્યક્ત થયેલી હોય છે જે આપણા હૃદયમાં પણ એવા જ ભાવ જગાડી જાય છે અને આપણા અંતઃકરણ ઉપર તેની ચિરકાલીન રચાયી અસર પ્રસ્થાપિત કરી જાય છે.

વળી આવાં પ્રેરણાત્મક, પથદર્શક ભક્તિકાવ્યોમાં શબ્દની શક્તિ રહેલી હોય છે જે અતીવ મહત્વની ગણી શકાય. શબ્દની શક્તિને અનુભવ આપણને આપણા કોઈ અગ્ર્ય સદ્ગુરુ પાસેથી એમની પ્રેમપ્રપાદી લીધેલા મંત્રમાં થાય છે. જે મંત્રના શ્રવણથી આપણા હૃદયદ્વાર એકદમ ખૂલી જાય

“ ઉચ્ચ અને વિદ્વાનો એકનાર ચતાં અદ્ભુત શક્તિ ઉત્પન્ન થાય છે ” — સર્દાર

CHIRCHIN

દ મોરશાંજે + પું રીય
તમેની ને ને પેચો રો
ચોરો નઠારો ચાવ્યા
રીય તમેની નોંદા રાખવી
ચાલુ

સરદારની વાણી

જો વસ્તુઓ શીખવાની છે શાળાઓમાં કે કોલેજોમાં અભ્યાસ કરતી બહેનોએ મોજશોખની નહીં પણ મહેનત કરવાની ટેવ પાડવી જોઈએ. વાઈઓમાં પણ દોષ આપ્યો છે કે મહેનત કરવી એ નોકરચાકરનું, ગમારનું કામ છે એમ માને છે એ બહુ જોડું છે હાથપગ ચલાવવામાં જ ખરી શોભા છે આપણે મજૂરની માફક નહીં પણ જ્ઞાનપૂર્વક મહેનત કરીએ. તેની સાથે આપણામાં સંસ્કાર, સારા વિચાર આવે, જગતમાં જ્યાં જ્યાં સારી વસ્તુ હોય તે ખેંચવાની શક્તિ આવે, મધમાખી ફૂલમાંથી બધી મીઠાશ ખેંચી લે છે તેમ નરકની માખને ફૂલ પર બેસાડવામાં આવે તો પણ એ સુવાસ નથી લેવાની, ગદડી જ કરવાની છે, પણ મધમાખી જ્યાંથી મળે ત્યાંથી મધ જ લેવાની છે તેમ આપણે કરવું જોઈએ

x

x

x

જગતમાં તમારે તરવું હોય તો હાથપગ ઉપર ભરોસો રાખો; મહેનત સાથે મહેબત રાખો. જેનું શરીર કેળવાય છે તેનું મગજ પણ સારોતાય ખીલે છે બુદ્ધિનો એકલો વિલાસ નકામો છે તેથી જગતને ફાયદો નથી બુદ્ધિ સાથે શારીરિક શ્રમ માટેનો પ્રેમ ખીલવો જોઈએ ઉદ્યોગ અને વિદ્યાનો એકતાર થતા અદ્ભુત શક્તિ ઉત્પન્ન થાય છે જન્મથી દરેકને કુદરતી શક્તિ મળેલી હોય છે તેના વિકાસથી ને તરી કે ડુંગી શકે છે

પરિમશ્રથી મેળવેલી વસ્તુની કિંમત બરાબર અકાય છે આપણે આપણા જીવન માટે તો બતપૂરવું કરી લેવું જોઈએ પણ 'બીજા' દુખી અને અજ્ઞાન બાળકોને તમે અહીંથી મેળવેલા તથા તમારા આપણે આજે તરફ કેળવણીના ક્ષેત્રમાં ફેરફાર થઈ રહ્યા છે અને ઉદ્યોગને સ્થાન મળ્યું છે તમે ઉદ્યોગથી મગરૂર થાઓ તે ઠીક છે ઉદ્યોગ આપણે માથે ઠોકી બેસાડવામાં આવેલો છે, તે અજ્ઞાન વર્ધાચેજના પછી દૂર થયું છે તે તમારું સદ્ગુણ છે ધણી મૈટ્રિક પાસ થઈ અપગ થઈને નીકળે છે શાળામાં તેમના હાથપગ બાગી ગયા હોય છે તેમની દશા મારે મને દશા આવે છે દારકાની છાપ વગર ભગત કહેવાના નથી પણ તેમની કોપીની પણ કિંમત નથી

ચોપડીએ વાચનારા કૃપેશ મારા ચારિત્ર ન હોય છે એમ પણ નથી વિધાવિવાસીએ ચારિત્રમાં પડેલા હોય કે, તેઓ બે ગવિલાગી પણ હોય છે એવો મારો અનુભવ છે ચારિત્રશુદ્ધિ અઘરું કામ છે પણ ઉઘમી જીવન ગાગનારને ચારિત્રજગના પ્રસંગ ઓછા આવે છે

“પરંતુ મા, હવે હું તે નથી રહ્યો.”

ધર્મવીર શર્મા

રાજમહેશ્વરના જે ભંચી કામ કરતો હતો. તેની સ્ત્રી બહુ સુંદર હતી તેની સાસુએ તેને રાણીનાસનુ કામ સોંપ્યું હતું. રાજકુટુંબની બધી સ્ત્રીઓ તેનાથી પ્રસન્ન હતી તેના પતિને બહારનું કામ સોંપવામાં આવ્યું હતું એક દિવસ તેને બચાવક રાજકુમારીના ઇશાન થયા રાજકુમારીને જોઈને તેની કથા ખરાબ થઈ ગઈ આવું સુંદર કુપ તેણે સ્વપ્નમાં પણ જોયું ન હતું ઘેર આવીને તે પડ્યો રહ્યો તે ન કોઈ માનો, ન કોઈ પીનો કે ન કોઈ કહેનો હતો.

આથી તેની સાંચે પૂછ્યું, “તમને શયુ છે શું? તાવ તો છે નહીં? પડી કામધણી છેડીને પડ્યા શા માટે રહ્યા છો?” પહેલા તો તેણે કંઈ જવાબ ન આપ્યો. ત્રણ ચાર દિવસ ખોરાક ન લેવાના કારણે તે અશક્ત થઈ ગયો. આ બાજુ તેની પત્નીએ પણ ખૂબ આમક કયો ત્યારે તેણે બનેલી કુટ્ટી કન જણાવી તેણે કહ્યું, “મારું મન તેની સાથે વાત કરવા માટે તવસે છે એના મુખ નો એક શબ્દ સાંભળવાની જ ઇચ્છા છે તેના બગે મીછ કોઈ કદપના કરી શકુ તેમ નથી એવો વિચાર કરવો તે પણ મારે માટે અનુચિત છે તે હું બરાબર સમજું છું પરંતુ એક વખત એની સાથે વાત કરવાની મારી અભિવાધા હું કોઈ રીતે તપશ્ચ શકનો નથી.”

તેની સ્ત્રીએ કહ્યું, “એટલું હું કરી આપીશ

જિઠો, આવો, પીઓ અને કામ વગરો.” તેણે જવાબ આપ્યો, “જો મધુ ત્યાર પછી જ માસથી થઈ શકશે.” સ્ત્રીએ કહ્યું, ‘સારું ત્યારે હું અરવારે જ જઈને રાજકુમારી સાથે વાત કરું છું તે મને ખૂબ આઠે છે અને આખું ઘર મારા પ્રત્યે દયાળુ છે.” આમ કહી તે ત્યાંથી ચાલી અર્ધ થોડી વાર પછી આવીને તેણે કહ્યું, ‘લો, હું વાત કરી આવી છું રાજકુમારીએ કહ્યું છે કે તું જઈને તારા પતિને કહે કે તે બહીષ્ણી ચાર પાંચ ગાઉ દૂર કોઈ નદી કાંઠે કાબજી એડીને, પોતાનું મોઢાકીને બેસી બચ ને રામનામના બપ શરૂ કરી કે ચાર પાંચ દિવસમા તો ધૂમ મચી જશે કે કોઈ એક સફારમા પધાર્યા છે જે નથી બાપ, નથી પીપા કે નથી કોઈની સાથે બેવળા ફક્ત રામનામના બપ જ કર્યા કરે છે માણસોનો તો ત્યાં મોઢો જામશે મારા ઘરે પણ એ વાત પહોંચશે એટલે હું મારી માતાની રજા લઈને તેના ઇશાન કરવા આવીશ જે રીતે તેની ઇચ્છા પૂરી કરી તારા ઔમાશ્વનુ રક્ષણ કરીશ.

સ્ત્રીની વાત સાંભળીને તે તરત કામગીરી લઈને દોડ્યો અને એક નદી કાંઠે કાબ ગાથી આવ્યું શરીર ઢાકીને બેસી ગયો અને રામ નામની ધૂન લગાવી કીધી ચારપાંચ દિવસોમા તો ત્યાં માણસોની હાર લાગી ગઈ ગુપ્તચરો દ્વારા રાજમહેશ્વરના પછુ સમાચાર પહોંચ્યા કે બાપા સફારમા તો ફરી આવ્યા.

નથી કે જે રાત દિવસ રામનામના બપ જ જાપ્યા કરતા હોય.

રાજકુમારીએ પોતાની માતાપાસે મહા તમાનાં દર્શન કરવા જવાની રજા માગી રાણીએ મહેલમાંથી નદી કિનારા સુધી રાજ કુમારીની પાલખીને જવાનો બંદોબસ્ત કરી આપ્યો. અને સાધુની ચારે તરફ કંતાનના પડકા લગાવડાવી દીધા. પછી રાજકુમારી પોતાની વિશ્વાસુ હાસીને લઇને ત્યા પહોંચી. તેણે જ્ઞેયું કે કાખજો વીંટીને તે બેઠો બેઠો રામ નામ જાપે છે. ત્યા જઇને તરત રાજ

કુમારીએ કહ્યું, “હું આવી ગઇ છું મો ઉઘાડ અને મારી સાથે વાતો કર.” પરંતુ સામેથી કંઈ જવાબ ન મળ્યો. રામ નામનો બપ ચાલુ રહ્યો આથી તેણે ફરી વખત કહ્યું, “સાંભળતો નથી હું આવી છું; હું તે જ છું કે જેના માટે તુ આ બપ જાપે છે.” આ વખતે જવાબ મળ્યો, - કાખજામાંથી જ, મો ઉઘાડ્યા સિવાય : “માતાજી, મને ખબર છે કે આપ તે જ છો. પરંતુ તમતરી કૃપાથી હવે હું તે રહ્યો નથી, તમે વધારો” અને રામ નામના બપ ફરી શરૂ થઇ ગયા.

આપણું સાચું ધન

સમ્રાટ અશોકે પોતાના જન્મદિવસ રાજ્યના બધા સુબાઓને બોલવી હુકમ કર્યો કે, ‘આજે મારે વર્ષ દરમ્યાન સૌથી સારું કામ કરી બતાવનાર સુબાને ઈનામ આપવું છે. દરેક પોતાની હકીકત અને કહી સંભળાવે.’ ઉતરતો સુબો બોલ્યો ‘નામદાર, મે મારા પ્રદેશની આવક ત્રણગણી વધારી દીધી છે.’ દક્ષિણનો સુબો આગળ આવીને બોલ્યો ‘રાજ્યની તિબ્બેરીયા દર સાક્ષ મોકનાતુ સોતુ મે આ વર્ષે જમણુ મોકનાતુ’ છે પૂર્વનો સુબો બોલ્યો : ‘રાજાજી, પૂર્વની બંડખોર પ્રજાને મે કચડી નાખી છે. હવે તે કંઈ દિવસ આપણી સામે આપ પણુ ઊંચી કરી શકે તેમ નથી.’ પશ્ચિમનો સુબો બોલ્યો. ‘મે’ પ્રજા પાસેથી લેવાનો કર વધાર્યો છે અને રાજ્યના નોકરોનો ખર્ચ કમી કરીને બપજા મારે વધારો કર્યો છે અને તે વાત ખજાનચી જાણે છે.’ અંતે મધ્યપ્રાતનો સુબો બોલ્યો ‘મહારાજ, ક્ષમા કરજો. હું રાજ્યની બપજા આ વર્ષે વધારો કરી શક્યો નથી; ગ્રહહું રાજ્યની તિબ્બેરીયા દર વર્ષ કરતા ઓછું ધન મે મોકલ્યું છે. કારણ કે મારા પ્રદેશની આપની પ્રજાને શિક્ષણ આપવા નવી શાળાઓ ખોલી છે, ગેરૂતો માટે વાવકૂવા બધાવી સગવડો કરી છે, સાર્વજનિક ધર્મશાળાઓ, દવાખાના વગેરે કામોમાં આ વર્ષે ખર્ચ વધારે થયું છે.’ મધ્ય પ્રાતના સુબાની પોતાની પ્રજા પ્રત્યે લાગણી જોઈને રાજાને જે ઈનામ આપવાનું હતું તે તેને આપ્યું. અને ગળ અશોકે બધા સુબાઓને સંબોધી બોલ્યા ‘મારે ત્રણગણી બપજા ન જોઈએ, તેમ જમણુ સોતુ’ પણ ન જોઈએ. મારી પ્રજાની સ્વતંત્રતા મારે છીનવી લેવી નથી વળી પ્રજા પર કર વધારી નોકરોનું ખર્ચ ઓછું કરીને તથા બપજા વધારી મારે પાપના પોટલાં બાંધવા નથી. પરમાત્માએ આપણને રાજ્યના વ્યવસ્થાપક નીમ્યા છે. એથી પ્રજાનું ધન પ્રજાક-ચાલુ માટે વાપરી તેને સુખી કરવી જોઈએ મધ્ય-પ્રાતના સુબાએ તે કાર્ય કયું છે, હવે તમે પણ તે પ્રમાણે વર્તન રાખો.’

[મોધગવા સંચેતન પત્રી ગીતાવલેન પત્રીખ વિનેતખાની સાથે થોડા દિવસ ક્યાં દતા તે હરખાન તમનો વિનેતખા સાથે થવનો કેટલોક તાસ્તિક સવાહ અહીં આપ્યો છે — ‘બુધિયુગ’ માધી]

પ્રશ્ન અસ્તેય જન એટલે શું? મને એ બરોબર સમજાતુ નથી

ઉત્તર- અ-સ્તેય સ્તેય એન્ને ચોરી કરવી અ-સ્તેય એન્ને કોઈનું કંઈ ચોરવું નહીં અસ્તેય જાને અપરિમિત જત સાથે જોડવાથી તે બરોબર સમજાય માત્ર ચોરી કરવી એ જ પાપ નથી, સચ્ચ કરવો એ પણ પાપ છે ચોરી કરનાર જેલમાં જાય છે, ને સચ્ચ કરનાર મહેલમાં પણ જેક ખરાબ છે તેથી જામ મૂકવું જન પણ હૈવું જોઈએ જેક એકઠીજાના પૂરક છે

પ્રશ્ન: હાશાસત ઉપનિષદમાં કહ્યું છે કે નિરોધ કરતા નિઃક્રમ વડુ રાજ તપસાન્વિત લાઈ જાય છે એ કઈ રીતે? ‘વિકાસ’ સહ જા અર્થમાં લેનાનો જ?

ઉત્તર અહીં ‘વિકાસ’ એ અત્માનો વિકાસ નથી પણ મન ને શરીરનો છે આત્મા તો નિરોધ ને વિકાસથી પર છે માત્ર વિકાસથી કે માત્ર નિરોધથી કંઈય નથી પ્રાપ્ત થવો માત્ર વિકાસ કરનાર માણસ એ નિરોધ ન કરે તો એ માયા ને વિષયવાસનામાં ફસાઈ જવાનો સમય છે જા ત એક માણસને ઉત્તમ સચીન શીખવું છે એથી

એ એક વેરયા પાસે જાય છે, (આ માણ હાહરણ નથી, સત્ય થટના છે) અને સુદર સગીત શીખે છે, પણ એ પોતાના પર નિરોધ નથી કરતો તથી એ ખેડે રસ્તે અહીં જઈને પતન પામે છે અહીં એની નિરોધ-શક્તિ ભેરદાર હોત તો આમ ન થાત હવે ખીજે વિકાસકીન નિરોધનો ફાખલો લેવો એક માણસ પોતાના પર તરેહ તરેહના અવયમ લાદે છે ‘આ ન ખાઈ’, ‘આમ ન કરવું’ વગેરે એના જન છે એના ગામમાં એક જાની પુરુષ આવે છે કે જેણે આવા જત નથી કર્યા હોડા કહે છે કે તમે એની પાસે જાવ તો નહુ જાણવા મગશે પણ એ જવાબ દે છે, “એ તો મીઠું ખાય છે, એની પાસે હું જઈ?” તો અહીં એ જોટું કરે છે વિકાસમાં જોગ મોઢ અમતમાં ફસાવાનો વધુ સમય છે એન્ને કદાચ તપસાન્વિત થેરો છે એમ કહ્યું છે

પ્રશ્ન- પણ “વિકાસ” ઉન્નતિના જ અર્થમાં લઈને તો?

ઉત્તર તો બરોબર છે

પ્રશ્ન: મને તમે જુદાન મદિરમાં જુદાની જ જુગી જુગી રૂતિને પને લાગતા દતા એ જાવાન એક જ હોય, ને એમાં પણ જુદાની જ

જુદી જુદી મૂર્તિઓ એક જ બુદ્ધને મૂર્તિ કરતી હોય, તો શા માટે એક જ મૂર્તિને પણ ન લાગવું? જુદી જુદી મૂર્તિ પાસે જવાથી તો મનની એકાગ્રતા વધી જાય છે ને ચંચલતા આવે છે.

ઉત્તર: જો એક જ મૂર્તિ આગળ મન એકાગ્ર થતું હોય તો ઠીક છે. પણ જુદી જુદી મૂર્તિના જુદા ભાવ, જુદી સુદ્રા જોતાં તેમાંથી વિવિધ પ્રેરણા મળે છે. હા તા. હાથ જોયો કરીને અભયદાન જેતાં બુદ્ધ, ભૂમિસ્પર્શની સુદ્રાવાળા બુદ્ધ ને તપોમળ બુદ્ધ, એ દરેક જુદો જુદો ભાવ વ્યક્ત કરે છે.

પ્રશ્ન: તો તમે કળાની નહીં પણ ભક્તિની દૃષ્ટિએ જ જુદી જુદી મૂર્તિ પાસે જતા હતા?

ઉત્તર: અનેક સંતપુરુષોએ એ દરેક મૂર્તિ પાસેથી અલગ અલગ પ્રેરણા મેળવી હશે. મને જુદી જુદી મૂર્તિ પાસે જતાં એ લોકોએ જે મેળવ્યું હશે તેનો વિચાર આવતો હતો ને મારાથી પ્રકૃષ્ણ થાય તેટલું કરીને હું બીજી મૂર્તિ પાસે જતો હતો—મધમાખી મધુસંચય કરે તેમ.

પ્રશ્ન: આપણી પ્રાર્થનામાં “ૐ તત્સત્ શ્રી નારાયણ” વાળી ધૂન છે એમાં ભગવાનનાં આટલાં બધાં નામ લખીએ છીએ જો-ભગવાન નામ-રૂપથી પર હોય તો આટલાં બધાં નામના ભેદ શા માટે? સાકાર આલમ્બનની જરૂર જ હોય તો પણ એક જ આલમ્બન લઈને એમાં તાદાત્મ્ય સાધવા શા માટે ન મધવું?

ઉત્તર: ભગવાનનાં જુદાં જુદાં નામ લેવાથી એના જુદા જુદા ગુણનું દર્શન થાય. દરેક ધર્મ પોતાના ઇશ્વરને અમુક ગુણદ્વારા જુએ છે. ખ્રિસ્તીઓ પ્રેમ સ્વરૂપે જ જુએ છે, તો ઉપનિષદ સત્ય-સ્વરૂપે, કેાઇ બ્રહ્મને સત્યમ્, જ્ઞાનમ્, અનન્તમ્ રૂપે જુએ છે. એમાં એનાં જુદાં જુદાં તત્ત્વનું દર્શન થાય છે. વળી વધારે લોકોની

મંડળીમાં જુદાં જુદાં ઇશ્વરનાં નામ લેવાથી દરેકને પોતાના ધર્મભાવનો વ્યક્તિગત અનુભવ થાય છે. —

પ્રશ્ન: તો ઇશ્વર ગુણાતીત નથી. પણ બધા ગુણોનો સમન્વય છે? પણ જો એક ગુણને પૂર્ણરૂપે જોઈએ તો એમાં બધા ગુણો સમાઈ નથી જતા?

ઉત્તર: હા, એક ગુણનો પૂર્ણ વિશ્લેષ બધા ગુણોનો અનુભવ કરાવે છે.

પ્રશ્ન: પણ ગુણ તો માનવીની દૃષ્ટિએ છે. ઇશ્વર એનાથી પર નથી? શકરાચાર્યના કહેવા પ્રમાણે બધી માયા નથી?

ઉત્તર: હા, પણ આપણે આપણી દૃષ્ટિએ જ સત્યને જોવાનું છે. દરેકનું સત્યદર્શન પોતાના અનુભવ-અનુસાર જોઈએ. બીજા કહે છે એ એમને એમ અપનાવી ન લેવું જાઈએ મેં “ગીતા પ્રવચન” ના હસમા અધ્યાયમાં વર્ણવ્યું છે કે મને આ મોરના દર્શનમાં પાંચ ઇશ્વર દેખાવો જોઈએ. એક બાઈ મને કહે કે આમ તે કેમ હોઈ શકે? પણ એ પ્રજ્ઞાચક્ષુ છે તેથી એમને એ સમજાવવું મુશ્કેલ છે છતાં આપણે બીજી ઇન્દ્રિયોદ્વારા પણ સત્ય પામી શકીએ. અવાજ સાંભળીને કે તે પણ ન શક્ય હોય તો આનંદદૃષ્ટિથી પામી શકીએ. દરેકનું સત્યદર્શન પોતપોતાની રીતે ઇન્દ્રિય જન્મ હોય છે.

પ્રશ્ન: જો દરેક જણ પોતાનું જ જોયેલું માયું કહે તો તો સત્ય-અત્ય વચ્ચે વિરોધ ન જામે? તો બધું સાપેક્ષ થઈ જાય મનનું એક ને નિરપેક્ષ સ્વરૂપ કયાંથી રહે? સત્યમાં આ પ્રકારની પરસ્પર વિરોધી કરપના કેમ આવે?

ઉત્તર: આપણું બધાનું દર્શન મીમિત છે. દરેક જણ એનો એક અંશ જુએ છે. બધાનો સમન્વય થાય તો સત્યનું પૂર્ણ દર્શન કરાય. જેણે એનું પૂર્ણ દર્શન કર્યું છે તે દરેક હકીકતનું સત્ય પારખી શકે. સામે પેટું

મકાન છે, તેને એક જણ એક ખૂણેથી બેઠેને પીયું કહે, ને બીજું બાજે ખૂણેથી લીધું, ને ત્રીજું ત્રીજે ખૂણેથી લાલ કહે. બધાં પરસ્પર વિરોધી છે, છતાં બધાં એક સાથે ખાયા હોઈ શકે. જેણે આયુ' ઘર ફરીને જોયું છે તે કહી શકે કે આમા એક પણ ફરિયાદ બોલું નથી, પણ ફરેક પરિમિત છે

પ્રશ્ન: એ ખરું, પણ એમા ફરેક જણનું ફરિયાદ ક્યાં સુધી સત્તર મહાસર જણું સાંધેલ જ મળ્યું ને?

ઉત્તર: તમે તો જૈન છો અને જૈન ધર્મમા આ વાત બરાબર કહેવાઈ છે.

પ્રશ્ન: હા, દયાદવાદમા તેમ જ છે. પણ મારાથી મનાતું નથી કે બધું સાચે સાચું કેમ હોઈ શકે?

ઉત્તર: આપણે પોતાનું માનેહું સાચું ગણ્યું ને બીજું કેઈ બીજું કાંઈ સાચું કહે તે "મરુ" જ કાચું હશે" એમ ન માનવું, પણ "તાડું" પણ સાચું હશે" એમ માનવું પ્રશ્ન "જ" નો નથી, "પણ" નો છે સત્યના મિત્ર મિત્ર સ્વરૂપો છે ને ફરેક પોતાની દૃષ્ટિએ તેને જુએ છે તેમા કોઈ બોલું નથી

પ્રશ્ન: પુનર્જન્મ વિષે તમારું શું ધારતું છે?

ઉત્તર: પુનર્જન્મ પર મહાકવિની જ રી

જાર છે?

પ્રશ્ન: સમજાવું નથી કે મરી જઈએ પછી આત્મા ક્યાં જાય છે? તેથી પૂછું છું.

ઉત્તર: જીવન અખંડ રહે છે મૃત્યુ ને જન્મ આવે બાદ છે પણ જીવન ચાલુ જ રહે છે.

પ્રશ્ન: તો શું આત્મા પુનર્જન્મ લે છે?

ઉત્તર: પુનર્જન્મ એટલે જ્ઞાના સંગથી સેવાનો જ જન્મ એવું કાંઈ નહીં. હૃદયની તરતમા એક યજ્ઞને પણ એવું જીવન ચાલુ રહે છે. પણ જેની વાસના બાકી રહી છે તેને તે જીવત કરવા પાઠો જન્મ લેવો પડે છે

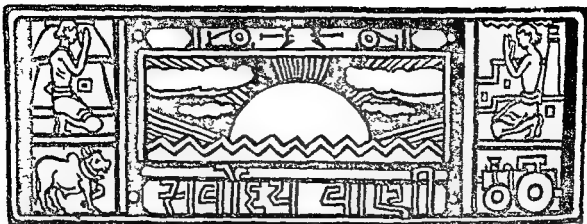
પ્રશ્ન: તો મોટે ભાગે તો બધાનો પુનર્જન્મ થાય જ છે ને? જે મુકાતમા હોય તે જ મોક્ષ પામે છે ને?

ઉત્તર: હા, બીજાની વાસના છૂટી તો એડએ ને? તે વગર મોક્ષ ન મળે.

પ્રશ્ન: વાસનામુક્ત થવા માટે શું સારું - અને તૃપ્ત કરી તે કે એના પર સંયમ લાવવો તે?

ઉત્તર: જીવન કરવાથી કે સંયમ લાવવાથી વાસનામુક્ત ન થવાય એ માટે તો જ્ઞાન થતું એડએ જે જાણી છે તેને જ્ઞાન આવી બાંધ છે કે આમા કયો લાભ નથી એટલે એનું મન એમાંથી મોક્ષકું થઈ જાય છે આમ ન થાય તેને પુનર્જન્મ લેવો પડે છે

એ વખત ખેડસ પોતાના સિંહ સાથે વનમા ચલ્યા જતા હતા તેમા નમજ પડવાને મમય થયો, એટલે તેણે દક્ષ તરે નમજ પડવા નહીં એવામા નમજ આવી મિલે એવાયેતી ગર્જના કરી સિંહની ત્રાડથી મિલવા તો હાલ ગમડી થયા તે દક્ષ ઉતર ચડી ગયો છતાં પ્રજ્વળા બાગે. એવાસે નિહરી સાચું જુએ નહિ તે ખુશમા તરલીન થઈ નમજ પડવા દેવા. થોડી વાર બેઠે રહી સિંહ ત્યાં જોઈ ગયો સિંહ ઉતરથી ઘીએ જોઈ નમજ પૂરી થઈ એટલે તેણે આજ્ઞા થયા રસ્તે આજ્ઞા એવાસને મરઝરે ચડ્યો. બોલો અંધો તે ભરકર ચીમ પાડી ગયા, સિંહ બોલ્યો: "આ આજ્ઞાની વાત મળુ જા હાથીને કુમારી નામે તેના સિંહથી હાંકારા પણ ન કર્યો અને નાનાસા મરઝરના ચક્રાથી ખૂબ પાડી." એવાસ બોલ્યા: "ભાઈ, તે વખતે ફક્ત પરમેશ્વરના પ્રાનમાં મૂકેલો હતો આવારે તારી સાથે-અનુબ્ધ સાથે છું"

સુમાળમા દવાખાનાની જરૂર છે તેમા મધ્યમ ગર્ભના અને સામાન્ય માણસોને યોગી શી આપી રાજ ઠાપા ખાવા કરતાં સહેલાઈથી ને ઓછા ખર્ચે સારી દવા મળે એ વાત સારી છે, પરંતુ હું તો એ સિવાય બીજી જ કંઈ પોલીસનાં થાણા ગામગામ વધે તેમ ગામની પ્રતિષ્ઠા નથી વધતી, પણ એ ગામ તો ચોર કહેવાય.

તે જ પ્રમાણે દવાખાના વધે તેથી ખુશ થવા જેવું નથી પરંતુ તેથી તો એમ સાબિત થાય છે કે આપણને જીવના જ આવડતુ નથી આપણા જીવનની રહેણીંદરણી સારી નથી

પ્રભુએ આપણને જે કંઈ સામગ્રી આપી છે તે તો તદુરસ્ત રહેના તદુરસ્ત થવા આપી છે હા, આપણી બૂન ધર્મ જીવ અને તે માટે દાકનરો કે વહેતુ માર્ગદર્શન જોઈએ પણ મહેત્તેમહે ને દવાખાના થાય તેથી પરિસ્થિતિ તા નીકળી જ જાય જોઈએ દાકનરો ને લેરો દવાને મદદે મનાઈ આપી એવો રસ્તો બતાવે કે તદુરસ્તી પાછી આવે. આણુ થાય તો જ આપણો શ્રમ સફળ ગણાય અને આપણે એની પરિસ્થિતિમાં જોવાયા છીએ કે આપણે સામાન્ય રીતે જ નહિ કરસા જાળે માળ રહેવાની સામગ્રી નથી આપણા વિચાર વર્તન જનુ ખરેખર એવું છે કે આપણને એ કાલ લઈ જશે તે કંઈ કહેવાય નહીં

ખામરોનાં જોરાક પણ આપણને ભારે દાર્દન પહા ચારે જે આજે એવો કોઈ છોકરો ભાગ્યે જ નીકળશે

સાચો માર્ગ

પૂ. મહાબળ

કે જે ખામરોનાં જોરાક નહીં ખાતે હોય આથી આપણે માદાન પડીએ તો શુ થાય ? અને છતાં એવો જોરાખ ખામરો આપણે મગફળી લઈએ

ગીએ માખાપ છોકરાઓને પૈસા વાપરવા મગે આપે છે હું નાનો હતો ત્યારે વરસદડાડેય પૈસા નહોતો મળતો આજે છોકરા એ પૈસાવડે ખામરો માથી જે તે ખાય છે, રૂઢીની બહાર ખૂમચવાળાં કીચા હોય છે અને છોકરા નિરાશમાથી છૂટે કે તેઓ ખૂમચવાળાની આસપાસ મધમાખી પી માફક જાય મળે છે એ એક છોકરાને રૂડેડુ કે તુ અવુ શા મગે ખાય કે ? તેજે મને કંઈ કે 'ટેસ આવે છે. અરે માખાપ તજ આણુ ખાય છે આપણે દેખોએમો ગદી આ પીએ છીએ મને તો તેથી કે પારી છૂટે છે બહાગામથી દૂધ આવે છે એ દૂધના હાડા ઉપર નેડા વાકોય છે અવા દૂધ ને આ પિરાય જ કેમ ? આ બધી પ્રમાદી સુદગ ગમગના આવાળા શહેરમાં આપણે પામીએ છીએ

ગામગામના નેડા રોળા શને મા આવે છે પણ જો આ ગીને જીવનાનું આપણે નહીં ખામરી મે તો દવાખાના વધશે આપણો રોસક પણ જુઓ ને ? વાચન પણ એવું જ ગદુ હોય છે બાળો પામ મિત્રોને ઉરડેડી મૂકે તેની નવતરક એ મિત્ર નીજી રસ દેખતો નથી પોલીસને પાંદડા કતી બધ મરેદ કાડા પળગીને કે તો હેય અને પળગી નીડીના ધુમા મળે નેય આખા આપણો આજે

કચાથી આવે એને રજાસ્તની પડી નથી, પરિ-
શ્રમની પડી નથી, સુખરાતની કે ભારતની પડી નથી.

જનન માટે પુરુષાર્થ છે, પણ કેમ જીવવું,
શા માટે જીવવું અને કઈ રીતે જીવવું,
તેની એને ખબર નથી અગત્ય સિદ્ધાંત વાનો દ્વારા
જાણવું, પણ હાલ તેનું મથાને પુસ્તકોએ લીધું છે
તેમા ૫ નવનકથા સુખ્ય છે જીવનનો ખોરાક
ચિંતવનમાથી મળવો જોઈએ એક વચ્ચે એવો
હવો કે વોકો અને મરે પણ કોઈની ચીજ પર
આખ નહોતો કમતા પશુને ભૂખ લાગે ત્યારે
ખાવ છે, પણ મું ખાવ છે, કાન ખાવ છે નનુ
તેને જાન નથી તેની જ રીતે બનેને કોઈને
નજાતા થઈ દોષ, જાણ વાદોશ તો કુદનામ જ
સમજે છે, આમ ભય નિરા મૈથુન તરે પ્રાણીમા
એકમરૂપા હોય છે, પણ મનનીમા વિવેક હેન થી
બીજા બધા પ્રાણી કમતા એ જુદો પડે છે

પાર્શ્વતાન દિ-૬ પસે ૫૪ કરેડ રૂપિયા
માળતુ હતું તે પશુ ૫ માધીજીએ અપાવ્ય ત
સરકુતિ પહેમા તો એક વેણી પમ મેડુના
વેમા જમા હોય અને વેપરી દેનાશુ કડ તા
રૂપિયા ખનનને પછી આવે અત ત્યાર પછી
જ તેનાથી દેનાશુ કાઢી શકાવુ ૫૫ દાત વેપારીના
વેળાની માથે મેડુના વેમા જુ ભય છે.

આપણે જીવવાની રીતો બદલી પરી અને
પ્રવર્તને નથી રીતે ધારી ૫૭ નરી પ્રજા સરકા
ધાવ, શાનિથી જીવે અને સરકુતિ પ્રમ વે ન
અમાવતુ છે જરૂરિયાતો કની કઈ કમી થતી નથી
પશુ ઉત્તન કરીને વાપરનાથી કની ચાર દે સવમ
નમ્યે નથી આવતા, કારથી મયમ આવે છે
પરમાર્થ એટલે અરમાના ક પાણુ માત્ર જનતુ
ઉલ્લેખ એટલે ૧૫૫ પ્રકારનો પામ, જમજેમ
પુરુષાર્થ, ઉલ્લેખ અને જમજે નાસ થવો ભય છે
તેમનેમ પાપો આપણુમા કમતા ભલ છે

૫૬૫૫ ૫૫ છે તેમ જેમ મધ્યમ રૂપ વધવો
ભય છે એટલે નિશાળમા ગયે કે તે મધ્યમ થયો
સમજવે મધ્યમ વર્ગ એટલે એક કમાય ને ખાવ
પાચ-માત, મજરીમાથી આપણી ભક્તિ ઊડી ગઈ

છે. મદા, ધર્મ, કર્મ જીડી ગયુ છે અને વૈતર
જ રજુ છે જીવનમાં ઉલ્લેખ દરી તો જ રડી શકરી
ભણેલા તોડો વર્મા-યોજનાને 'અર્ધા-યોજના'
કહે છે વર્ધા-યોજના મર્ધાધાનથી શરૂ થઈ,
જત વર્ધાત ચાને છે જીવનમા જેને કરી ચિતા
ન હોય એવો કમ્યુ તે વર્ધા-યોજના ચિતા માન
છંચરની જ હોત ચોપડીનુ જાન તે જાન નથી
કિયા આજુત જાન અને તે મજૂરી જેવુ કે વૈતર
જેવુ નાંદ પણ કર્મવ્ય, ભક્તિ, શ્રદ્ધા અને ધર્મ
સાથે કિયા કરાય તેને જ પુરુષાર્થ કહી શકાય
જાર સાથે કિયા તે શ્રમ, માળા ફેરવરી ખરી ૫૫
કઈ કામ હોત તો જેમતેમ પૂરી કરી દેતી તેમા
અકિન નથી તે માત્ર વૈતર થયુ

મહેનત કરે જીવવાથી મયમ આપોઆપ આરી
ભય છે હાખના તરીકે પાણી ભરીને નાહનારને ખબર
પડી ભય છે કે કેટલુ પણી ઢોળીનુ જોઈએ આ
સવમ થયો અમેરિકામા ધગમા નોકર નથી, આતુ
જીવનનુ સિલણુ કેણુ આરોધ બ્યાય વા-અચાર
કરે ન કોઈ પણ એક વસ્તુ બજારમાથી એક મણ
ખવા માત્ર ભડ અરડી દેતી તો સરપ લગે
પશુ કમન વખતે મણુ નહિ પશુ મે મણુ નજન
તે અજા શરમ ન લગ્ય એનુ ઉપનકિયુ આપણુ
વર્તન થઈ ગયુ છે

આપણે ઉલ્લેખ કરીને બાળકો ને પદાર્થ માત્ર
અપનાતો છે સિલકમા પોતાના મા જીવનશિલ્પની
વાન કેવેકે બિનરી ભલ તો તે માળકોને તો ભણા
વરી પશુ અભિમાપ તે પહેલા નેના મામાપને પશુ
ભાનુવરી, સમજનરી અને ખરી પ્રયત્ન બનરી.

અસિ આ દ્વારા ઉલ્લેખ દ્વારા, શ્રમ ને પ્રવર્તનથી
જીવન જીવતુ જોઈએ એવે માધીજીએ કહ્યુ છે જે
માનુષ પરિગ્રહ કરે છે તે ચેણી કરે છે અને
અદિમા, સમ્ય સવમ બનરી પાણી શકને નથી
અને શ્રમ વગર અપરિગ્રહ થઈ શકને નથી જાન
અને કમ જેણુ થય તે જ કમ થાય-એકા
ઉતરી કુ થડી જન

ધર અને નિશાળ આચ વા અને માતા-પિતા
આ જવાનો અદિમા શરતથી શીખવાનો જોઈએ

માખાપ એ શિક્ષકનું સાહિત્ય જનરો. પોતે લે અને બાળકને આપે એ જ જીવન-શિક્ષણ. શિક્ષણનો ધંધો પૈસા કમાવાનો નથી પણ કલ્યાણ કરવાનો છે, મોક્ષ મેળવવા માટે છે. લગાઈમાં જતી વખતે જેમ રોનિકો પૂરી તૈયારી કરે છે, માથું આપવાનો સંકલ્પ કરે છે, તેની જ રીતે કેઈ પણ ધર્મો લેના પહેલાં આપણે સંકલ્પ કરવાનો છે. તે ધંધામાં તદ્દાકાર થવાનું છે. જીવનનું ધ્યેય શું? સમાજ-કલ્યાણ કે આત્મકલ્યાણ? કોઈના જીવનમાં હરકત નાખ્યા વગર જીવવું તે જ જીવનનું ધ્યેય હોવું જોઈએ. જેનામા વિચાર સક્રિય છે, વિવેક છે તે જ આવું જીવન જીવી શકે.

મનન અને સંરક્ષણ એ ઈશ્વરનાં બે જ કાવ્ય છે ચિંતન, મનન, પ્રાર્થના, પૂજા, એ માત્ર મોક્ષના પૂરતાં ન થવાં જોઈએ; પણ જે કાવ્ય કમીએ તેમાં અન્યને કામમાં મદદ કરતી એ જ ચિંતન છે, પૂજા છે, મનન છે. ઈશ્વરનું નામ લેવા કરતાં ઈશ્વર મળવા જગીયાને ખીન્નવવામાં-પાણી પવના કાંતવા જ ઈશ્વરી સક્રિય છે, નામ છે, પ્રગતિમાં નિહતિ ન હોય તો ને પ્રગતિ નથી અને પ્રગતિ વિના નિહતિ (શાંતિ) નથી.

જીવનનું ધ્યેય મુખ, મંત્રોત્તર મેળવવાનું નથી પણ શ્રેય મેળવવાનું છે, કલ્યાણ મારવાનું છે અને એ જ માથો માર્ગ છે.

ઈશ્વર ક્યાં છે ?

એક બાદશાહે કાજીને પ્રશ્ન પૂછ્યા: “ઈશ્વર ક્યાં બેસે છે, કઈ દિશામાં મુખ રાખે છે અને તે શું કરે છે?” કાજી બકવાયો. “હું કાલે જવામ આપીશ.” એમ કહી તે ઘેર ગયો. ઘેર પણ એન નહિ પડતારી તે દુઃખી થયો. એવામાં તેનો શાણો નોકર આવ્યો. તેણે કાજીને તેના દુઃખનું કારણ પૂછ્યું. કાજીએ તે કહી જામગાંબું, ત્યારે નોકરે કહ્યું: “તમે ચિંતા કર્યો નહિ. એનો જવામ હું જ માદશાકુને આપીશ.” બીજે દિવસે નોકર કચેરીમાં ગયો અને કહ્યું કે, “બાવા મામૂલી જવામ તો અધે કાજીનાં નોકરો જણીએ છીએ, તેથી હું આપના પ્રશ્નોના જવાબ આપીશ, પણ તે પહેલાં મને યોગ્ય સ્થાન મળવું જોઈએ.” વજ્રાથી નીચે શ્રોતાએ બેસવું, આ એક નીતિ છે. રાજાએ તેમ કહ્યું. તેને માઠી ઢીપર બેસાડ્યો અને પોતે નીચે બેઠો. પછી ઈશ્વર ક્યાં રહે છે? એ પુત્રાસો માગ્યો. નોકરે દધ મંગાવ્યું અને પૂછ્યું કે, “આમાં માખણ કઈ જગાએ છે?” ત્યારે રાજાએ કહ્યું, “સર્વત્ર છે” નોકર બોલ્યો: “તે જ પ્રમાણે ઈશ્વર સર્વત્ર છે. દહીંનું મંથન કરી જેમ માખણ કાઢે છે, તેમ મત્તો દહણમાં મંથન કરી પ્રમુને પ્રદ્ધ કરે છે.” ઈશ્વર કઈ બાજુ મુખ રાખે છે? એ નીજે પ્રશ્ન પૂછાયો. ત્યારે તેણે સીધો મંગાવ્યો અને પૂછ્યું, “આ હીવાનું મુખ કઈ બાજુએ છે?” રાજા બોલ્યો. “બધી બાજુએ છે.” નોકર બોલ્યો: “તેમ જ ઈશ્વર પણ મરી બાજુ પ્રકાશ આપી રહ્યો છે.” ઈશ્વર શું કરે છે? એ ત્રીજો પ્રશ્ન હતો. નોકરે કહ્યું: “તમે વજીરની જગાએ બેસો અને વજીર તમારી જગાએ બેસે.” રાજાએ તેમ કહ્યું, એટલે નોકર બોલ્યો કે. “જેમ તમારી મેં બદલી કરી તેમ જ ઈશ્વર મનુષ્યોના કર્મ અનુસાર રાજાનો રાંક અને રાંકનો રાજા કરે છે!” માદશાકુ નોકરના જવાબોથી બિન પ્રસન્ન થયે અને તેનું યોગ્ય માનવાનની સ્થાપના કરી વિદાય કર્યો.

સ્વેચ્છાચારને પંથે

ગાંધીજી

૩

એ ક સુવાને બાપુને નીચે પ્રમાણે લખ્યું

“હુનિયાને પકડવા માટે દરેક જાણે નીતિમાન થવું જોઈએ એમ આપ ધ્રુવે છે. નીતિનો આપ શો અર્થ કરો છે—આપ માન સ્વીપુરુષ બચ્ચેના પ્રભુધને જ એ લખ્યું પાડો છે. કે એમા મનુ વના આખા આચરણનો સમાવેશ થાય છે— જોતી મને ચોક્કસ ખબર નથી અને રાક છે કે આપની માન્યતા પહેલા પ્રકારની છે, કેમ કે આપના મૂડીદાર અને જગીનદાર મિત્રો મજૂરો અને જેડોતો યૂસીને જે આડળક નફા કરે છે તે એ રીતે જે ઘેર અન્યાય ને નુકસાન કરી રહ્યા છે તે વિષે આપ એમને કંઈ કહેતા દેખાતા નથી, જયુ પ્રભુવ સભવમા જીવાન સ્વીપુરુષોના નૈતિક પતનને માટે એમને કંઈકે આપના ને એમની આગળ અદ્યક્ષના ગુણમાન કરતા આપ કદી ચાકતા નથી. આપ કિન્દી જીનાનોનુ ખાનમ મથળે છે. એવો આપનો દાવો છે કે કોઈના પ્રતિનિધિ તરીકે બેલવાનો દાવો નથી કરતો. જયુ એક જીવાન તરીકે આપનો દાવો એકો છે એમ કહેનાની હું દામ કર છુ આજનો મધ્યમ વર્ગનો જીવાન કેવા સજોસોમાંથી પમાર થઈ રહ્યો છે—લાખી ભેડરી, જીવનને કબજાના સમાજિક રીત વિવાલો અને સદશિષ્ટને પેદા કરેલા પ્રયેક્ષને એની કેરી કુદ્દસા કરે છે, એની આપને ખબર હોય એમ લાગતુ નથી એ બધો જૂના અને નવા વિચારો બચ્ચેનો સંઘર્ષ છે, તે એને પરિણામે માથ નમ રીતે જીવાલને જાલ દાર અને કુખ આરી પડે છે મારી આપને નમ વિનવી છે કે આપ જીવાનો પ્રયે દવાજાવ રાખો, રહેમની નજરે જીઓ, ને આપના નોખનિયા વિચારોની કસોટીથી એમને ન કમો હું તો માનું છુ કે સંજોજ ન્યાયે સ્વીપુરુષરી પરપર સમતિથી ને પરપર પ્રેમથી થાય ત્યારે તે નૈતિક જ છે, પડી તે પાતાની સ્ત્રી સાથે દો કે પરસ્ત્રી સાથે દોઢ અભ્યાનિનિરાધના કૃત્રિમ જનાળેની શોધ પછી લખની પ્રથમા મલોગની મવાદાનો જે પાચો કનો તે ઊડી જ ગયો છે. દરે લખ એ કેનુ જાળકોના રક્ષાતુ અને હિત માટેથી એક સજવક થઈ પડી છે, આપને કદાચ આ વિચારોથી આધાત થશે. હુ આપને હિમત કરીને એટલુ કહુ છું કે આજના જીવાનો વિદે મત આપતા આપ આપની જીવાનીના દિવસો જુવી ન જશો. આપ આતશવ વિવદસકત દતા, ને તેને લીધે આપના મનમા સંજોજને વિરે એક જાનવી મમ પેદા થઈ વાગે છે, ને તેથી જ આપને વિરામ આલશે છે ને આપ જવા તવા પાપ જીઓ છો, અને લખે છે કે આપની મરજામણીમા આજના ધણ જીવાનો આ ખાનતમા મામ છે.”

આ જાવના કાગળનો આ એક જમૂનો છે હુ જાણું છું કે,

પોશાકમાં ક્રાન્તિ

લલ્લુભાઈ મકનજી

ગાંધીજી ઘૂંટણ સુધીનો કચ્છ પહેરતા હતા. પણ તેમના પોશાકમાં ઉત્તરોત્તર પરિવર્તન થઈ રહ્યું હતું વિલાયતમાં વિદ્યાર્થી તરીકે કોટપાટલૂન અને નેકટાઈવાળો ‘સાહેબી’ પોશાક તેઓ પહેરતા હતા. ઍરિસ્ટર થયા પછી અને આફ્રિકામાં પણ શરૂઆતમાં તે પોશાક ચાલુ રહ્યો રસ્કિન અને ટૉલ્સ્ટૉયના વિચારોની અસર તળે આવ્યા પછી તેમનું જીવન દિનપ્રતિદિન સાદું થતું ગયું તેની અસર પોશાક પર પણ પડી સત્યાગ્રહી તરીકે આફ્રિકામાં પહેલી જ વાર કોટપાટલૂનનો ત્યાગ કરી ઝરૂસો અને પાયબાંધો પહેરવો શરૂ કર્યો મદ્રાસીઓ વચ્ચે રહેતા હોવાથી તેમના જેવી લૂગો પણ વીટાગતા હતા

હિન્દમાં આવ્યા પછી અસવ કાઠિયાવાડી પોશાક તેમણે પસંદ કર્યો કાઠિયાવાડી કાઠો ફેટો, અગરપુ, ખમીસ, ખેસ અને પગની પાની સુધીનું લાખુ ધોતણું પહેરી તેઓ દેશમાં ફરવા લાગ્યા ખાદીના જન્મ પછી આ બધા કપડા ખાદીના બન્યા

એક વાર ત્રીજા વર્ગના રૂખામાં બેસી તેઓ સુસાફરી કરી રહ્યા હતા રસ્તે ગાંધીમાં ગિરદી બોલી થતા ભેટે ભેડેવા એક ઉતારુ સાથે તેઓ વાતે વગગ્યા અને ખાદી સબધી ચર્ચા કરી પછી છેવટે ઉતારુને પૂછ્યું - “તમે ખાદી કેમ પહેરતા નથી?”

મોઢી ખાદી પહેરવી કેમ પોવાય એ વિચારે પેલો ઉતારુ બોલી બીઠ્યો

“ખાદી? અરે તમારા જેટલા ખાદીના કપડા પટેરીએ તો તો અમારે દેવાણુ કાઢવાને જ વખત આવે”

ઉતારુનું વચન ગાંધીજીને તીવ્રતી જેમ લાગ્યું પોતાના પોશાકના પરિવ્રહ પર તેઓ વિચાર કરવા લાગ્યા આટલા લાભા ફેટાની ગી જરૂર છે? તેમાંથી ૧૫-૨૦ ટોપી થઈ શકે એમ છે એમ શોધાવે છે તો તે છોડી દઈએ. અગરખાની જગ્યાએ કદની અને લાખી ધોતીને બદલે દૂડી ધોતીથી ચલ્લાની શકાય આ મથન પછી તરત જ તેમના પોશાકમાં પરિવર્તન થયું અને કાઠિયાવાડી પોશાકને સ્થાને ટોપી, કદની અને દૂડી ધોતી પહેરી તેઓ દેશમાં ફરવા લાગ્યા

આ પોશાક પહેરીને જ ગાંધીજી એક વાર વાર્ષિકરોયને મળવા ગયા તે જન્મનામ આગેજી પોશાકની ટાપટીપ અને જાઝકાનુ એન્ડુ પ્રમગ મકરત્ય કે ફોર્ડ આવા પોશાકમા વાર્ષિકરોયને મળવા જવાની હિંમત પશુ ન કરી શકે! ગાંધીજીને આ પોશાકમા આવેતા નોર્ડ વાર્ષિકરોયને પશુ આશ્ચર્ય થયુ તે પશુ સમસમીને જોતી રહ્યા જતે છુગ પડતી વેગા પોતાની આ પેશાક પ્રવેની નાપત્રદથી તેમજે મળકરૂપે બજા કરી

હિંમત હુ ખ બજા કરવાની તક ગડપી હોના ગાંધીજી બો યા 'હિંમત કરાડો ગરી જોને જોગામા જોગા આટલા કમમા પડે વાના મળે જોરી વરવરયા કરવાની આપ અને બાડધી આપે તો મરા પેશાકમ કરકર કરવાનુ હુ વિચારી શકુ

અગેજી શોષણનીનિથી રક બનેલા હિંમતો કુલુ જિનર એ જવ મમા હતો ને સમજવા નેજો વહુત્રાય કામેવ હોતે તેથી તે નિરુત્તર રહ્યા

આ સાહે પોશાક પશુ ગાંધીજી વધુ લામો સમય પહેરી શક્ય નહી અસહકારનો સદેવો ફેવાવરા માટે તેઓ દેશભરમા ઘુમી રહ્યા હુના ફરના ફરના તેજે મત્ર સ નાનામા અજા ત્યા મજૂરોની સમામ પરદેરી વસ્ત્રોની હેતી કરવાનુ તેઓ સમ જાથી રહ્યા હુના 'તમારી પસે જે પરદેરી વસ્ત્રો હોય તેની આજ ને આજ હોતી કરે એ હાકવ સમતી એક ચીથરેલાવ મજૂરે પૂછુ

'મહા મજુ' તમારી વત ખરી છે પશુ અમરી પમે એક જ વસ્ત્ર છે તે બની વધે ના પહેરીએ શુ?

ગાંધીજીને હિંમતી હરિનયનુ ના તર્ક

હર્શન યયુ મજૂરનો પક્ષ તેમના હૃદયમા સોસરો જિતરી ગયો તેઓ નિરુત્તર બની ગયા હૃદયમયને શરૂ થયુ "આ ગરીબ દેશમા આજ્ઞા બધા કપડા પહેરવાનો મને શો અધિકાર?" એક મહાન સત્યની તેમને પ્રતીતિ થઈ ઉતારે જઈ રામજી વગેરે સાથીઓ સમક્ષ પેતાનો નિર્ણય ત્હર કરી હૃદયભાર હળવો કર્યો "

આજથી હુ લગોટીબર રહીશ બહેન રીકરીની મરનાદા રાખવા ઘૂટણ સુધી ઉપર સાથન દકાય એ રીતે કવચ પહેરીશ

આમ પેશાકની ક્રાંતિ પતાકાઠાએ પહોચી બીજે દિવસે તેઓ બહેનોની સમામ હાજરી આપનાર હુના રાજજીએ તેમને કયુ 'માયુ' અ અસજ પોશાક કહેવાય એ પહેરી બહેતી સમામ જશો?

ગાંધીજી (શિખર કરીને) 'બહેનો મને જો મળે છે

ગાંધીજીને મન હિંમતી મજૂરોનો આક બુદ્ધો જ હતો

ચચેલ જવાએ તો એ કવચ પહેરેલા ગાંધીજીને 'અર્ધનગ્ન કરી' કદા પશુ એ કવચ રાખૂની ગરીબ છુનુ એક પ્રતીક બની ગયો હતો તેમનુ ચરીર દંડનકાથી એવુ ટેવાઈ મયુ હુત કે હમ્મડની કડીમા પત્ર તેમજે હ મેરા મુજમ કરત પહેર્યો હતો ત્યા બાકડોને મન આ વિચિત્ર પોશાક હતો તેથી એક તોફાની બાકડે પૂછુ

'અરે ગાંધીકાકા! તમરે પટનુ કયા છે?' ગાંધીજી ખડબડ હમી પડ્યા પશુ છાપાના પ્રતિનિધિઓએ જ્યારે તેમના જોગા કપડા વિશે ઇશારો કર્યો ત્યારે ગાંધીજીએ વિનેદ કરના કહ્યુ 'એ તો મિફલ સ્વામ વિક છે પશુ નમારા પોશાકમા જોએ તે કરના

આ લેખકની યે મારે ગયા ત્રણ ગહિનાથી જોગળ થઇ છે એટલા
 બખતમાં જોનામાં કેવલાયે ફેરફાર થયા છે એ હજી પપ્પ કટોકટીની સ્વતિ
 માથી પમાર મર્મ રહ્યો છે જે દનારો મે આપ્યો છે એ જોના એક લાભ
 કાગળમાંથી છે એ કાગળ અને જોના ખીજા ઘણા લખાણો એ મારી
 પાસે પ્રસિદ્ધ કરાવવા સજી છે પણ મેં જે ઉતારો આપ્યો છે તે જ ઘણા
 જુવાનોની મનોદશાનુ પ્રતિબિંબ પાડે છે

યુવકો અને યુવતીઓ પ્રત્યે મને મમભાવ નો છે જ મારી પોતાની
 જુવાનીના દિવસોનું મને તાદશ સ્મરણ છે અને મને દેશના યુવકયુવતીઓ
 વિશે શ્રદ્ધા છે તેથી જ તો હું જોમની સામે આવી પડેલા પ્રશ્નાની અર્થો
 કરતા કહી શકતો નથી

નીતિ અને ધર્મ એક જ અર્થના શબ્દો છે ધર્મશૂન્ય નીતિમય
 જીવન રેતી પર જાથેલા ઘર સમાન છે અને નીતિરહિત ધર્મ એ કથીર
 જેવો છે નીતિમા મત્ય અડિસા અને પ્રઘાયર્થનો મમારેશ થાય તે મનુષ્ય
 જાતિએ કેળવેલો એકેએક જન્મ આ નવ પ્રાથમિક શુભો માથે સબધ ધરાવે
 છે ને એમાંથી જ જીતરી આપેલો છે એમ કહી શકાય અહિસા અને પ્રજ્ઞ
 સર્થની ઉત્પત્તિ તમુ સબધમાંથી છે ને મત્ય એ મારે મત પગમેશ્વર છે

પ્રઘાયર્થ વિના પુરુષ કે સ્ત્રી નાશ વગી જવાના દન્દ્રિયો પર જવાયે
 અકુશ ૧૨ ખરો એ મુકાન વિતાના વહાણમાં હઠારીને પહેલો જ ખડક
 આવે તે ૧૧ પર અથડાઈને ભુક્ષા થઇ જવ જેવું છે તેથી હું હમેશા પ્રજ્ઞવર્ત
 પગ બાર મૂકુ કે અ પતને મક સાચુ ધ્યુ છે કે, ગર્ભધાનનિર્ગમના કૃત્રિમ
 ઈનજેના અવનાથી સીપુરુપના લોગમ મધ વિષેના વિચારો બદલઈ ગયા
 છે આપુરુષની પરસ્પર સમાનને લીધે મ તાગ-પછી તંત્રસ્ત્રી સાથે હે કે
 પરસ્ત્રી સાથે અને અ જ દનીવને લ મારીને યગીએ તો એક જ નતિ વચ્ચે હો
 -નીતિમય જનનો હોય તં ત્રાપુરુષ સબધ વિષેની નીતિમત્તાનુ આણુ મડા
 માગી પડે કે, ને દેશના જીવાન મટે 'દુખ અને હાર' મિષય પીનુ
 કેશુ રહેવાનું નથી ડિહુસ્તાનમાં એવા ઘણા યુવકયુવતીઓ મળી આવશે જે
 પરસ્પર મલોગની લામના ૧૧ શમા સપડાયે છે હેઈ નેમાવાં છૂંત સજી
 માણસને ડોડ પપ્પ માણે ગુલામ બનાવનાર જલદમાં જન્મ ધરી વસ્તુ દરવાયે
 આ કામવાનના વધ રે નહ હોય છે કૃત્રિમ ઈલ જોનો હાર્યો ૧ દેવળ
 મતાનોની સખ્યા મવાલિત કરતા પૂરતો જ થયો એટી અશારખરી ૧ મ
 છે ન્યા લગી સલોગનો મોખ્ખ સબધ મનામૂના જીવની ઉપત્તિ સાથે તે
 ત્યા લગી જ સુધર ને નીતિમય જીવનની આશા નખી શકાય એમ વિચરી
 થઈ ગયેલી લોગમત્ત અને એથી એટલે મશે સ્વ રત્નીના નેહ વિતાના
 રનેછામાં ને જરાયે જવકાસ રહેતો નથી સમે ગમ્યાની એના કુદરતી પર્

જામી કાઢી નાખવામા આવે તો બેઠુદા સ્વેચ્છાચારને માટે, ને અકુદરતી સંભોગ વિષે સંમતિ નહીં તો આજીવીઆમણને માટે રક્તો જીવો મર્યાદા છે.

ત્રીપુટુપસ બધના પ્રશ્નના વિચરમા મારા પોતાના અનુભવ પ્રસ્તુત છે, એટલે મારી આત્મકથા જેમણે વાચો ન હોય એવા વાચકો મારા વિષયભોગના પાપ વિષે આ પત્રલેખકે બાધ્યા છે એવા અનુમાનો ન બાધે એ માટે ચેતવણી આપી હતી. મારો જે કાંઈ અતિસંભોગ હતો તે કેવળ મારી સ્ત્રી સાથે જ હતો, વધી હું જે ગા સંયુક્ત કુટુંબમા રહેતો, ત્યાં રાત્રે ઘોડા કવાક મિત્રાણ એકાદ સાગર જ મળતુ વાસનાતુષિતને માટે જ સંભોગ કરવામા રહેલી મૂર્ખતાનુ અને છક નવીન વરસળી ઉંમરે જ્ઞાન થયેલું, અને ૧૯૬૬માં, એટલે કે હું ત્રીસ વર્સનો હતો ત્યારે, મેં પૂર્વ પ્રકાશ્યની પ્રતિષ્ઠા સીધેસી અને નર ની કંઠાની કડોરો એ બોલું છે જે આદર્શોને અનુસરીને મેં મારા જીવન મર્યાદા છે તે સવ અનુભવી અનુસરે તેટલા માટે મેં તેમની રામી રજૂ કય ન પીમ વિડાલકમથી અને એ આદર્શોનું દર્શન થયું છે. એ મામાનુ અંત પડ રવનુ બંદુ જ વિચારપૂર્વક, ચિંતનપૂર્વક અને પૂર્વપૂરુ બાળીમૂળને સીધું જ મારુ પ્રકાશ્યને મારી અર્ધિસા બને બાળઅનુભવનાથી વૃદ્ધિમા ને સમજતેવાને અર્થે આવરવક મર્યાદા પડ્યા હતા દરિયે આક્રિષ્કામ જુદરથ તરીકે વધીવ તરીકે, સમાજસુધારક તરીકે, તાલ્ય પ્રકરણમા જાતે જ તરીકે મારે જે એકલવાયું જીવન ગાળતુ પડેલું, તેમા મારે જે એ રમ કાંઈએને બસમર પહોંચી વળવું હોય, તો મારે વિચારો પર કડક કડક મર્તા મુકવી અને મારા હેસાતીએ હો કે જગતો હો, સર્વ અનુ રની સાચા અરહરમા સાચ અને બહિષ્કાનુ પાવન ફલુ એ આવરવક હતું કે આનંદ કોદિના અજસ કરના ચરિયાનો છું એવો મારો દાવો નથી સામન મજસમા હોય એનાથીએ એ છી શક્તિ નારામા છ તેમજ જ કઈ બહિષ્કાતે ક સમયને હું પરિમમપૂર્વક સરો ધન કરીને પહોંચી શકાય છે તેને માટે પણ હું વિશેષ યશ સર્જ શકુ એમ નથી અને તો છાત્રાતર શકા નથી કે, કોઈ પણ પુરુષ કે સ્ત્રી એટલે જ પ્રમાણ કરે અને એવી જ અથા અને ગ્રહા કેળવે તો, જેટલી મિત્રિ મેં પ્રત્ય કરી છે તેટલી તઓ પણ પ્રાપ્ત કરી શકે શુદ્ધ વિચાર કરી એ અનામ સમજને તળિયે પહોંચવાના પ્રયત્ન જેલ છે.

‘આપણા યોગ્ય મર્યાદાને નાના હોય પણ તેમાથી આપણે પડે સતેડ મેળવી શકીએ તેનું નેત્ર માન્ય કય નથી એવો મારો જીવનનો મેં જીવન મેં છે અને માર્યતા કરે છે તેને હારે દરેક મેં જીવે અને મોટી જવાબદારીએ મેળવી જ આવે છે.’ — માર્ગદર્શક

ચાર કપડા બધારે છે. મારામા ચાર ઓછા છે. એ કઈ ઝાઝો તફાવત છે ?

ઇન્દુલના રાજા પાચમા જ્યોત્ષે બકિંગહામ મહેલમા મળવા આવવાનું તેમને આમત્રણ આપ્યું હતું રિવાજ પ્રમાણે કાળો કોટ, કાળા જોડા, લીલીવાળું પાનલૂન, ધોળું ખમીસ એવો રાજમાન્ય પોશાક પહેરીને જ ત્યાં જઈ શકાય તેથી ત્યાં જવાની ગાધીજીએ ના પાડી તેમને સમજાવવામા આવ્યું કે “એમા તમારી પસંદગીને અવકાશ નથી રાજાનું આમત્રણ જોલે હુકમ જ મળ્યા અને તેનું ઉલ્લંઘન ન થઈ શકે”

આ દલીલની ગાધીજી પર ઝાઝી અમર ન પડી. તેમણે જણાવ્યું કે, “રાજાને મળવાનું માન મળતું હોય તોપણ મારા પોશાકમા હું ફેરફાર કરવા તૈયાર નથી”

પડકાર પાછળ કઈક બની ગયું અને રાજાએ પોશાકના શિષ્ટાચાર અંગે નમનું તોળ્યું કન્ઠ પહેરીને જ કિડી નચ્ચતા પ્રતિ નિધિ તરીકે બકિંગહામ મહેલમા તેઓ રાજાને મળવા ગયા આ પ્રશાન્નિષ્ઠમગથી કઈક બિન્ન થયેલા એક રત્નકારે પ્રશ્ન કર્યો

અડગ શ્રદ્ધા

ગોંડ વખત મહારા ટ્રમા વગમાદ નદિ થનાથી પાણીની તળીને લીધે પડુ તથા માખસો દુખી થતાં હતાં એ આગનાનોએ મળીને નિચાડ કર્યો કે દલે ઇશ્વરની રક્ત કરી જોઈએ રોજે ફરાવ કરીને મન કોઈ નક્કી કરેને રથમે એકમ થયા આ પ્રથમ કરવા કરા એવામા એક માળક જોડા પહેવાં નિના છત્રી માથે આડીને ગળિ કા તાગે મજુસોએ કયુ ‘છત્રી શા માટે તાગે છે વરમાદ ને છે નદિ’ હોડા એ જન આગો ‘તમે ઓ દશ્વર પામે વગમાદ આગસા આ છેડે’ પચુ ને માટે જગો સામાન્ય માણસ પચુ કઈ વગ માગના આગુ નિરાશ ન કરે તો અગ્નેશ ને કરે જ કેમ તમે સંપન ન લાગસા તે ખૂન કરી’ આથી કેટલક લોક મનગી કયા લાગ્યા અને શુ બને છે તે જોવા લાગ્યા છે માની શ્રદ્ધાથી પ્રત્યુ પ્રજ થયા આ વરસાદ વરસેલાં નવગા બીજાયા અને વાળક, અનંદ કરતો બની ઓગી ૧૨ અગા

“ગાધી! આ પોશાક પહેરીને શાહી મહેલમા પ્રવેશ કરતા તમને મૂઝવણ કે ખચવાટ પછુ ન થયા ?”

પત્રકારનો પ્રશ્ન સાંભળી ગાધીજી ખડ ખડાટ હસી પડ્યા “મને શેની મૂઝવણ! અમને બનેને ચાલે એટલા કપડા તો રાજ પહેરીને બેઠા હોતા”

ગાધીજીના પોશાક પરિવર્તનનો આ ઇતિહાસ છે તેમા હિંદના ફરિદનાશયણ સાથે તન્મય અને તદ્દાકાર ધવાની નિરતર ઊભ રાઈ જતી ઉત્કટ ભાવના અને તાવાવેલીના જ દર્શન થાય છે એ તાવાવેલી આગળ વાઈસરોય કે રાજા સમક્ષ રાજમાન્ય પેશાક પહેરવાની કટપના પછુ તે કરી શકતા ન હતા આ પોશાક દ્વારા જ હિન્દુસ્તાનની સ્વતંત્રતા ગાધીજીમ મૂલિમત થઈ અને આપણી સંસ્કૃતિનો (ચોડ પ્રગ્ન થયો આ કન્ઠ તેમને જોલતા માટે સૂઝ્યો કે એ કિંદની વર્તમાન પરિસ્થિતિને અનુકૂળ અને શોભારૂપ હોને પચુ એ પોશાકના પરિવર્તનના પ્રેરક બગો અપરિચિતની ભવના અને સાદાઈની સ્વભવના હતા

જ્યારે અંતરની ઉમેદ જાગે છે.

[એક વિદ્યાર્થીના પત્રો]

(૩)

[ભાઈ અરવિંદ પાના એક આપકર્મી વિદ્યાર્થી છે. નાનપણથી ગાંધીપ્રેમથી પ્રેરાઈને એણે આઠાદી જગમાં અંપવાનું અને સાળાનો અભ્યાસ ખોલ્યો. સ્વાતંત્ર્યની લડત પૂરી થયા પછી એ ચોસા ના પાનમ વિવાનયમાં જોડાયેલા આગેદંડ એ એનો પ્રિય વિષય. એમાંથી એ પત્રો તરફ આકર્ષિત વચ્ચલા વિદ્યાર્થયા માન - પિતૃયુ અને વળાટના જ્ઞાન માથે એ વિજગ્રી અને લાડિક રપીકરની ભાગદંડ સુધી પહોંચી ગયો. ચરોતર એજયુકેશન સોસા પગીમાં ઉદ્યોગના શિક્ષક બનીને એણે અગ્રેજી જનુ સાથે સાથે મીખવા માડ્યું. એમાંથી મર્યાદા કાઢી જમ્યા કે દેશ પરદેશ જમને

પત્ર વિતાવન મીખી આનુ પાસે પોતા નહિ નીચ લાખનજ નહિ પણ એણે હરનેડ જયા માટે યુકાવ્યુ આજે એ ત્યા શેડનેય કમ વ છે અને વિદ્ય વ પ્રાપ્ત કરે છે. ત્યાથી એણે વિદ્યાનયના આચાર્ય નને મદારાજતા નામે નબેન પત્રો અહી પ્રનિદ કરીએ જીમે એ કોઈ પણ વિદ્યાર્થીને આપકર્મી બનનારી હોમ જગાવગે અને જીવનમાં પ્રેરણા આપમે એવી શક્તા છે.

—જમવમાઈ મહેતા

પૂ શિવાભઈ તથા પૂ અકાસજ, નમસ્તે જેની શક્તિ એવા કરતો હતો તે તમારો પ્રત્યુત્તર મળ્યો તેથી આનંદ દૂર દેશાવર સેવનારને સ્વદેશમાંથી આપ્ત જનનો પત્ર મળે એવે આનંદની ભિર્મિ આવે એ સ્વાભાવિક છે. વળી મને ત્યાના માસિક સમાચાર તેમ જ ‘પત્રિકા’ મળે તેની જે હજીય ધર્મ તે બહુ જ ગરમુ.

છેવા એ વસ્તુથી કાતવામાં અતિ અનિર્ધારિત રહેનાર (એ કે મનમાં એ કાખા કાંતુ હતુ) અહી આગેલા બધે નિયમિત ધર્મ બચ એ નવર્થ જેણુ તો છે જ વળી અહી આવી આગ્રહા સમયમાં જે એણુ બધુ તેથી ઊંચુ મારી શક્તામાં વધારો થયો છે. પૂ ભગવદ્ગીર્ણ પાસે ‘પણ’ મૂકેલુ કે, “હુ જેવો સમય પરદેશ સ્વીકાર તેમજો સમય અચૂક સુરપણ ચાલુ રાખીશ” તે વિચસથી આજ દિન પર્યાં એમાં બગ

પડ્યો નહિ એ હંધરકૃપા વિના બીજીનું કુ હોઈ શકે? એ કે ભગવી સજા પણ કહીન છે પાલેક વખત સજા હોગવી પડી હતી આ જેલનો જેલર બહુ જ કડકાઈથી વર્તે છે એવી કડકાઈ ન રાખે તો કેદી જેલ તોડી ભાગી મયા વિના રહે ખરે?

બીજી હું કજૂસાઈ કરવાનુ તો સ્વીકાર્યો જ નથી અને તેય આવાપીવામાં પહેરવા એકવામાં તો પૂરતી સજાજ શાખુ છું નીકળ્યા પછી કસ રતલ વજન વધુ છે શરીર સાનુ થવામાં ખોરાક કરતાય આખો હવા મહરજનો ભાગ ભાગે છે મારા ખોરાકમાં કૃષ્ણ એક ખેડ અને દોઢ શેર દૂધ કોઈ વખત કૃષ્ણગાદિનો સ્વાદ કરી લઉં છું ખુબ જ જોડા ખોરાક ગણાય એમ લાગે છે પણ બૂખનુ પ્રમણુ હોય તેટલુ જ પેટમાં પથરાવાય ને? આ રીતે મારુ આધાપર્યં ચાર પાઉંડથી વધારે નથી થતુ ભણવાની ફી

માસિક સાઠા છ પાઉંડ છે. એ સિવાય મોંધું કંઈ જ નથી. માડું માસિક ખર્ચ બાર પાઉંડથી વધારે નથી. ત્યાંથી નીકળ્યો ત્યારે મારી પાસે એક બોડ ગરમ કપડા, ૧૦૭ રૂ; ૨૨ પાઉંડ અને થોડા આના પાઉં હતા એમાંથી ૧૫ પાઉંડનાં કપડાં (એક સૂટ અને એક ગરમ જોવરકોટ) લીધાં. બાકીના પૈસા ખાવાપીવામાં અને ગાડીસાડામાં ખર્ચાઈ ગયા એટલે મારી પાસે કંઈ જ રહ્યું નહીં. પહેલા જ મહિનામાં ખીરમાં ખાલી હવે શું થાય? ખાણું ક્યાંથી? અને બહુવાનું શું થાય? ભગવાન ભરોસે ગાડું હાંકી રહ્યો હતો - તારજે કે મારજે, અથ વચ્ચે ન રાખજે, એવી મૂક પ્રાર્થના ચાલતી હતી. ત્યાં એકાએક રામભરોસે પંદર પાઉંડનો એક મળ્યો. બીજે જ દિવસ અંગ્રેજીના વર્ગો ભરવા ફી ભરી જોડાઈ ગયો બાકીની રકમમાયી મહિને એ ચી કાઢીશ ત્યા સુધીના વળી કોઈની કોયળીનું મો ટીલુ થયે એવી આશા છે. કહાય કમાવાનુયે જોડવાઈ ભય તો નવાઈ નહિ. આખો દિવસ કામ કરવાની નોકરી મળે તેમ છે. પગાર પણ સારો મળે લગભગ મહિને રૂ. ૩૦૭ કરતા એાછું નહિ. પરંતુ બહુવાનું ન થઈ શકે રાત્રિ વર્ગો વારવાયી એક જરસનો અવમાસકમ ચાર વર્ષે પૂરો થાય એવી સગવડ અહીં છે. મરી પણ તેનો શો અર્થ? હું part time workની શોધમાં છું કમાવું જ હોય તો અહીં સારી સગવડ છે. તદ્દન અબજુ માણસો (આપણે ત્યાંથી આવેલા) માત્ર ચાર છ માસમાં અડવાડિયે દસ બાર પાઉંડ કમાવા ધઈ ગયેલા અહીં પણ ઘણા છે. પણ એમનું કોય 'પૈસો મારો પરમેશ્વર.'

બાળું હું ડાયરી રાખુ છું પણ રોજની નહીં,

કારણ કે રોજ મારો કાર્યક્રમ નક્કો જ હોય છે એના અનુસંધાનમાં જે લખવા જેવું હોય તે નોંધી રાખુ છું. પણ પ્રવાસની ડાયરી વિસ્તૃતરૂપે લખાઈ છે. અહીં આખા પછીની મારી ડાયરીમાયી થોડી વાનગી મોાણુ છું.

સામાન્ય રીતે અહીંના લોકો એકા જોલા હોય છે. માથે હોશું જોસીને નીકળીએ તો ય પૂછે નહીં કે શું છે? અંદર અંદર પણ ભાગ્યે જ વાત કરતા હોય છે નથી એમને જૂઠાનના સમાચાર પૂછવાની પક્ષ કે નથી કંઈ તમારી વાત કરવાની પડી બહુ બહુ તો "આજનો દિવસ બહુ જ સારો (Lovely) કે આજનું હવામાન સાડું નથી" એવી વાતો કર્યો. ચારેક દિવસ પર એક કેનેડિયને મને પૂછે છે, "હું હિંદમાં જવાનો છું તો અહીંથી શું ખરીદી જઈ?" ત્યાં તાપ કેવો હશે વગેરે" પણ અહીંના લોકોની થોડી વિગતો માત્ર નિરી સજ્જમાયી પ્રાપ્ત થઈ છે તે જણાયુ. એક વખત એક ડોશી ફૂટપાથ પરથી પસાર થતી હતી. મારી બાણુમાં જ કપૂતર અનાજનાં દાણાં ચણતાં હતાં. સાથે થોડા બિસ્કીટના ટુકડા પણ કોઈએ નાખ્યા હશે હું થોડાં ડગલા આગળ ગયો એટલામાં પેલી ડોશીએ ત્યાંથી એક ટુકડો ઉપાડ્યો અને થોડાં કદમ આગળ જઈ મોમા મૂકી લીધો. આના ઉપરથી એટલું અનુમાન જરૂર થાય છે કે અહીંના લોકોમાય ગરીબી છે આપણે ત્યા કાળી ચામડીના લોકો અને અહીં ધોળી ચામડીના માણસો, ૫૫ અંદરનો સ્વભાવ તો એવડે માનવનો ખરોનો? કેટલાય ધોળિયાઓને ફોટોનાં કપડાંચા. જોયા અને કેટલાય ગંદા કપડાં પહેરે છે એક દિવસ હું વરસાદમાં જનો હતો ત્યારે એક બી ફોટોસી છત્રી માથે ઝાડીને જતી હતી

એવી ફોટેલી છત્રીવાળા અમદાવાદમાં મેં
કેઈ જોયા નહીં. અહીં મોજશોખ જેવું છે
અને નથી. આપણે ત્યાં કેઈ અચૂક જાતનું
પહેરે તો તેની ટીકા કરનારાના ટોળા જતારી
પડે, જ્યારે અહીં ટીકા જેવું કંઈ જ ન મળે.
સૌ સૌના કામમાં જ મથાગૂલ પૂછીએ તોટ
લાંને જવાબ હર્ષ પછી ચૂપ થઈ જાય.

અહીંના બજારમાં પેન અને ઘડીઆળા
સિવાય પરદેશી માલના હર્ષન દુર્વંશ હોય
છે. કયાય પરદેશીની બહેરબાહર તો મળે
જ નહીં. આ લોકો પાસેથી સ્વદેશીનું મહત્ત્વ
સમજાય તોય ઘણું અહીં પળુ ગુજરી બસાય
છે. અમદાવાદની શુક્રવારી જેવી જ, પણ
ખૂબ મોટી એમાં દુનિયાનો બધો જ માલ
મળે, નવો તેમ જ જૂનો, પણ એનો વાર
રવિ તે દિવસે એમ્ભા બધા લોકો ખરીદી
કરવા આવે કે અંદર પેઠા પછી નીકળવું
ભારે પડે છે એમાં મળતી વસ્તુ બજારના
ભાવ કરતા ઘણી જ સસ્તી હોય છે. મેં
તો બજારના જેવો જ આવી ગીરડીમાં કે
લાય લોકો પોતાના છોકરાને ખસે બેસાડી
ફરતા જોયા મળે. જેમ આપણા મેજબોમાં
ગામડેમો આવતા લોકો કરે છે તેમ સામાન્ય
રીતે દુકાન પર માલ ખરીદવા જઈએ ત્યારે
ત્યાં નક્કો કદેશા ભાવતું લેખવ લગાવેલું હોય
છે જેથી કંઈ જ માથાપૂં કયાં વિના તેમજ
પૈસા ચૂકરી આપવાના હોય છે જ્યારે આ
ગુજરાતમાં ભાવતી કચકચ કરવાની હોય છે
અને એ રીતે સરનો માલ મળે છે. આ
બજારમાં એક વિભાગ એવો હોય છે કે જ્યાં
કાચુચોરીનો (Sungroji) મલ બજાર
કરના અડધા ભાગે મળેના હોય છે એ ખરી
દનાર પણ મળે છે એમાં ખાસ કરીને ઘડી
આળા, કેમેરા જેવી ચીજો મળે છે વળી

સામાન્ય બજારમાં આપણે ત્યાંની જેમ જ
અહીં પણ District થાય છે અહીં માખણનું
રેશનીંગ છે સામાન્ય રીતે માખણનો ભાવ
ચેરના ચાર શિલિંગ જેટલો હોય છે તે જ
માખણ તે જ દુકાનેથી છ શિલિંગ ના ભાવે
જેમજ એકજે તેટલું મળે છે આવો સારો
ભણેલો, શિસ્તપાલન કરવાવાળો દેશ પણ
આ બહીમાથી મુક્ત નથી પૈસો શું નથી
કરાવતો. આવી બહી હોવા છતાં છાપાની
દુકાનેથી માલિકની જેરફાજરીમાં તેની પૂરી
કિંમત મૂકી કંઈ છાપા લેતા હોય છે
પસાનો દગ હોવા છતાં નાનું છોકરું
તેને અડતું નથી.

અહીં નાના છેકરા (૧૫ વરસની ઉપરના)
પણ નોકરી કરતા નજરે પડે છે અહીંનું
જીવન ધીરણ એટલું બધું બિચું છે કે નાના
છોકરાને નોકરી કરવાની ફરજ પડે છે સ્ત્રીઓ,
પુરુષો વગેરે બધા જ નોકરી કરતા હોય છે
પગાર અઢવાડિયે ચૂકવાય શુક્રવારની સાજ
એટલે પગારને નચે. તે દિવસે ફાવતા પીઠા
બરચક હોય અને સોમવારે સવારે ખીરસામાં
રાતી પડ પલુ ન હોય અહીં સ્ત્રીઓ પણ
ફાડે સ્ત્રીમારેટ પીએ છે ફળા નાના છોકરા
માટે બધી છે પણ છોકરા એ છોકરા એ
છોકરે ખરા!

અહીંના લોકો ખાદ્ય ખૂબ ખાય છે
આખો દિવસ મોઢામાં પીપરમીન્ટ, ચોડવે
કે એવું કંઈ મમમલ્લા જ કરતા હોય છે
આખી તેમના હાલ બહુ જ ખરાબ હોય છે.
એમ અહીંના હાંકરોનું કહેવું છે યુવાન
વયમાં જ હાલ પડી જાય છે, અને ચોકડા
ચઢાવવા પડે છે સફેદ દૂધ જેવા ફાન ભાગ્યે
જ ભેગા મળે છે.

અહીંના ફવાખાનાં જોયા એમાં પણ

જરાય ગડબડ ન મળે હઠીઓ માટે અવસ્થા બહુ જ સારી હોય છે. હઠીઓ અંદર અંદર વાત કરવાને બદલે કાન પર રેડિયો લગાવી પડ્યા રહેતા હોય છે પધારી પામે જ બીજી એક બટન હોય છે જે દાખવાથી નર્સ તરત જ આવી પહોંચે છે. અહીં ગમે તે હદ થાય, તેની હવા મફત કરવામા આવે છે એનું અર્થ સરકાર લોગવે છે સરકારે એટલા માટે એક તદુરસ્તી વિભાગ ઓલ્યો છે. તે બધે જ આપતી નજર રાખે કે જેથી પ્રજામાં બીમારી પ્રવેશે નહીં. કારણ કે જેટલી માહગી કે રોગનુ પ્રમાણ વધારે તેટલું હવાઓનું અને ડૉક્ટરોનું અર્થ સરકારને વધારે કરવું પડે. ડૉક્ટરોને બાપેલો પગાર સરકાર આપે છે હઠીઓ પાસેથી કંઈ જ લેવાનું હોતું નથી શરૂઆતમા એક શિલિંગ ફ્રી લેવાય છે.

બેકાર માણસોને સરકાર ઘેર બેઠા બોનાકી તેમ જ રહેવાનું અર્થ પહોંચાડે છે એમા ઘરઠાને ખાસ પેન્શન મળે છે બેકારોની સંખ્યા ઠીક ઠીક છે આખી દુનિયાને માલ પૂરો પાડનારને ત્યાય બેકારી! હિંદમા મોટા મશીનો આવે તો શું થાય? અરે, આખી દુનિયા બેકાર થઈ જાય! !

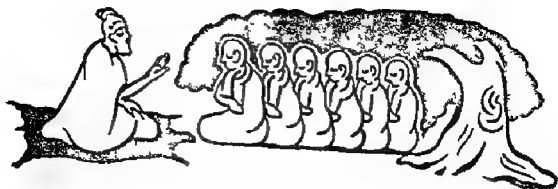
ભણવાનું મફત અને ફરજિયાત છે, પણ તે ફક્ત પંદર વર્ષની ઉંમર સુધી ત્યાર પછીનું અર્થ પોતાને માથે હોય છે અહીં કેટલાય અંગ્રેજ છોકરાઓ નોકરી કરના કરના ભણતા હોય છે એટલું ખરું કે અહીં

ભણવાની ચગવડ સારી છે હાલમનો ધધે કરવો હોય તો તેનાય કલાસ ચાલે છે, પરીક્ષા લેવાય છે અને ડીપ્લોમા મળે છે. ડીપ્લોમા કે ડાઝા બિના એકેય ધધે કરી શકાય નહિ

હાલમા તો હું ચે અંગ્રેજીના વર્ગો બરું છું. મારા વર્ગમા હસ વિદ્યાર્થી છે. તેમાં થોડા ફ્રેંચ, એકાદ ઇટાલિયન, જર્મન, ગ્રીક એમ જુદા જુદા પ્રદેશના વિદ્યાર્થીઓ છે. તેમા દાખલ થતા પહેલા મારો ટેસ્ટ લીધો. S S C મા નાપાસ થયેલો વિદ્યાર્થી અહીં સેકન્ડ કલાસમાં પાસ થયો! વર્ગમા હું મોટો હતો એટલે ઠીક ઠીક પાછળ હતો પણ હસ દિવસમાં અડધે પહોંચી ગયો છું. બધા કરતા ત્રણગણું કામ કરી જાઉં છું. માન શિક્ષક મારું કામ પૂરું તપાસી શકતા જ નથી. ખૂબ કામ કરતો હોવાથી મારી તરફ ઝીંઝી નજર જુએ છે. દૂક સમયમા વર્ગમા મોખરે બેસી જઈશ એવી ગણતરી છે. પણ આને માટે કેટલી મહેનત કરવી પડે છે તેનો ખ્યાલ આપું! સવારે છ વાગે બિડી સાડા સાતે પરવારી જઈ એક વાગ્યા સુધી એક પલાંઠીએ વાચુ છું પછી નાસ્તો કરી બે વાગે નિશાળમા. છ વગે છૂટી ફ્રી ખાવાની વાત. પછી કાનજીયસ આઠ વાગ્યાથી રાત્રે બાર સુધી Home work ધરકામ કરું છું. આટલું ઠડું છું ત્યારે વર્ગમા આગળ આવવા લાગ્યો છું લંડન, તા. ૧૨-૧૧-૫૩. - અન્વિંદના પ્રણામ

સ્વનાહાર કો ચીનિસ લે. ખાને કો કયા ગેય;
મન મંદરમે પંકિ કે. તાન પિછારી મોય.

હે જીવ! તું ખાવાપીવા માટે આટલો બધો શાનો કાકા મારે છે?
તારા મનમંદિરમાં પહેલી એટી ચાઈ રેના તારા સજ્જકને ઓળખી વે. જેટલો
અમ ખાવાપીવાનું શ્રેણવવામા કરે છે, તેથી તારા મ્ના પન્થેશનની મોધમા કર.

મહર્ષિ જોતમના

આશ્રમમાં ફર

ફરના પ્રદેશોમાંથી એકે વિદ્યા

ર્ષિઓ વિદ્યાવ્યાસ કરવા માટે

આવના હતા અને પોતાની શક્તિ

તથા યોગ્યતા મુજબ જ્ઞાન મેળવી

શુભેના આશિર્વાદ લઈ પોતા

પોતાના જ્ઞાનમાં પાછા ફરતા અને ધર્મપૂર્વક

ગૃહસ્થાશ્રમનું પાલન કરતા

બ્રહ્મચારી શંખમેખલ

અને

રાજા વૃષદર્મા

કનુભાઈ પંડે

○

શંખમેખલે ભલે

મમે તેટલું જ્ઞાન

પ્રાપ્ત કર્યું હોય પરંતુ જ્યાં

સુધી તેના મનમાં બદલાવ ભર્યો

છે ત્યાં સુધી વિપ્રની પદવી તેને

આપી શકાય નહીં આથી

શંખમેખલને ટાળવા માટે તેમણે

૧૦૦૦ થેડા શરદાક્ષણમાં આવ્યા

એ વખતે તે પ્રદેશ ઉપર રાજા જનકના

વંશજ અને મહાસાની એવા વૃષદર્મા રાજા

રાજ્ય કરતા હતા બ્રહ્મચારી શંખમેખલે

તેમની પાસે જઈને ૧૦૦૦ થેડા માઝ્યા પરંતુ

વૃષદર્માએ તો એવું મત લઈ રાજસુ હંધ કે

સુવર્ણ સિંચ ચ બીજા કેઈ વસ્તુનું દાન કરી

કરવું નહીં તેથી શંખમેખલને તેમણે ઘોડા

આપવાની ના પાડી આથી શંખમેખલના

ક્રોધનો પાર ન રહ્યો શુરભામાં આવી જઈને

તેણે વૃષદર્માને તથા તેમના દાનને ઠગી

તથા લોકોને હેતરનાર કહ્યા

શંખમેખલના બાપા કદુ વચ્ચેના સાજળીને

જરા પછુ શુરભે થવા સિવાય વૃષદર્માએ

કહ્યું “બ્રહ્મચારીજી, તમે ઘોડા માગવા

આવ્યા છો તે તો ઠીક પરંતુ તે લઈ કેવી રીતે

જશે તેનો કાઈ તમે વિચાર કર્યો હોય તેમ

લાગતું નથી કારણ કે ઘોડા ઉપર બેસતા

પહેલા તેને કાળૂમાં કેમ શાખવો તે શીખી

આ રીતે મહર્ષિ જોતમના આશ્રમમાં શંખમેખલ નામનો એક બ્રહ્મચારી પણ વિદ્યાવ્યાસ માટે આવ્યો હતો પોતાના બ્રહ્મચર્યનું તથા પોતાના જ્ઞાનનું એને એટલું બધું અભિમાન હતું કે ભગવાન વેદવ્યાસથી પણ તે પોતાને વધારે જ્ઞાની માનતો હતો તેનો અભિમાન રૂપી આ ઘોષ મહર્ષિ જોતમના ધ્યાન બહાર ન હતો પોતાના શિષ્યમાંથી આ અભિમાન રૂપી ઘોષ કેવી રીતે ફર કરવો તે માટે તેણે સ્વપ્નમાં વિચાર કર્યા કરતા હતા પરંતુ તેમને કાંઈ રસ્તો સુઝતો ન હતો અને એમને એમ દિવસો પસર થયે જતા હતા

આમ શંખમેખલે પોતાનો અજ્ઞાસ પૂરો કર્યો અને વિપ્રની પદવી લેવા માટે તે મહર્ષિ જોતમ સમક્ષ આવીને બેસો રહ્યો મહર્ષિ જોતમ જતાજર સમજતા હતા કે

લેવું જરૂરી છે કારણ કે અનિયંત્રિત વૃત્તિ-
ઓની માફક અનિયંત્રિત ઘોડા પણ મનુષ્યને
ખાડામાં પછાડ્યા મિલાવ રહેતા નથી. આથી
મને લાગે છે કે હું તમને ઘોડા દાનમાં આપું
તે પહેલાં એ વિદ્યા મારે આપને શીખવવા
જોઈએ.” આમ કહીને વૃષઢર્માએ ત્રિલોકુલ
શાંતિથી અને સ્વભાવિકતાથી ત્રણચાર ફટકા
શંખમેખલને લગાવી દીધા.

શંખમેખલને તો જાણે દેવતામાં ઘી
હોમાયા જેવું થયું. પોતાની માગણીના
અસ્વીકારનો કોષ તો હતો જ તેમા પોતાના
આવા અપમાનથી વધારો થયો શંખમેખલે
ચોતાના કોષ ઉપરનો કાણુ ગુમાવ્યો અને
રાજા વૃષઢર્માને મારવા માટે સામે હાથ
ઉપાડ્યો. પરંતુ વૃષઢર્માના પકડાદ અને
કસાયેલ શરીર આગમ શંખમેખલનું કાંઈ
આઘત્યું નહીં. વૃષઢર્માએ તરત જ શંખમેખલને
હાથ પકડી ડીધા અને પછી શાંતિથી કહ્યું

“બ્રહ્મચારીજી હવે બસ કરો આપા
કેટલામા છો તે આપણ વર્તન જ કહી અ પે
છે. શું આ લાયકાત ઉપર તમે વિમ્ન પદ પ્રાપ્ત
કરવા માટે તત્પર થયા હતા? હજી નથી
તમે કોષને ત્યજી શક્યા કે નથી ત્યજી શક્યા
અભિમાનને શારીરિક કષ્ટ સહન કરવા
જેટલી મહાશયિવતા પણ આપનામા હજી
આવી નથી વળી વાત વાતમા હસાને

આશ્રય લેતાં પણ આપ અયક્રાતા નથી હવે
તમે જ કહો કે જેનામાં આટલી નખી તુટીઓ
હોય તે વિમ્ન બનવાને લાયક ગણાય ખરો?”

વૃષઢર્માના આવા મર્મ લેહી વચ્ચેના સામળી
શંખમેખલને પોતાની બૂલ સમજાઈ તેના
મન ઉતરનો અહંકાર રૂપી પકડો ફર થઈ
ગયો. તેના જ્ઞાન ચક્ત્ર ખુલી ગયાં. તેણે
વૃષઢર્માને સાષ્ટાંગ પ્રણામ કર્યા અને પોતાના
અયોગ્ય વર્તન માટે તેમની માફી માગી.

વૃષઢર્માએ તેને કહ્યું, “બ્રહ્મચારીજી, હવે
તમે સાચા બ્રાહ્મણ થયા. હું મારા જ્ઞાનને ભંગ
નહીં કરું પરંતુ એક હજાર ઘોડા ખરીદી
શકાય એટલું સુવર્ણ તમે લઈ જાઓ અને
તેમાથી ઘોડા ખરીદી તમારી શુરુદશિષ્યા
પૂરી કરો.”

રાજા વૃષઢર્માએ આર્યેય સુવર્ણ વડે એક
હજાર ઘોડા ખરીદીને શંખમેખલ મહુષિ ગૌત
મના આશ્રમે પહોંચ્યો. તેને જોઈને મહુષિ
ગૌતમે કહ્યું, “વત્સ, આ ઘોડા મારે જ
કરવા છે! તું જઈને રાજા વૃષઢર્માને જ પાછા
આપી આવ. હું તો ફક્ત તારામા રહેલી
ખામી ફર કરીને તને સાચો વિમ્ન બનાવવા
જ ઈચ્છતો હતો. મારા શાત ઉપદેશથી જે
ન થયું તે રાજા વૃષઢર્માએ પૂરું કરી
આપ્યું.” આમ કહીને તેમણે શંખમેખલને
વિધિપૂર્વક વિમ્નની પદવી ઓનાયત કરી.

હવેસ કરે પિય મિલનથી, ઓ મુખ ચાહું અગ;
પીઠ સહે બિલ પદમિની, પૂત ન લેત ઉછંગ.

પ્રભુપ્રાપ્તિ કઈ સહેલી નથી અમુક સામાન્ય લાગતા નિયમો પણ પળવા અર્થ
કાણુ છે. પોતાની ગમે તેટલી લાયકાત મનાવી દેાય, પરંતુ પ્રભુપ્રાપ્તિ માટે જ્ઞાન
અને વેરાઅનો આશ્રય લેવો જ પડે છે. જેમ પશ્ચિની ઓ દેાય પરંતુ તે પોતાના શરીરને
નિરુપદવી રાખી પ્રિયસગમનો ગમાસ્વાદ આપવા ઇચ્છા રાખતી હોય, તો તે નિરુપ
છે, તથા પ્રવૃત્તિની પીડા પામ્યા વગર પુત્રને રમણવાનું સુખ મળી શકતું નથી, તેમ
જ્ઞાન, તપ, વૈરાગ્ય અને ભક્તિ વગર પ્રભુપ્રાપ્તિ થતી નથી

શ્રી અભિલક્ષ્મી આદી પ્રાધિકારીઓના આદી વિભાગના પ્રમુખ શ્રી દ્વારકા નાથ દેવેલ અહીં આવી ગયા ખાસ તો તેઓ સૌરાષ્ટ્રમાં સાક્ષતા આદી ઉત્પત્તિ કેન્દ્રોની પ્રવાહાંત આવેલા પણ રૂપાયતન વિષે તેઓએ સાચાણે જોઈલે થોડા સમય મેળવીને પણ રૂપાયતન જોવાનો આશ્ચર્ય રાખ્યો. આ તેમની સાથેનો પ્રથમ પરિચય હતો અને કહે, ગાંધી સંપ્રદાયવત્તા મત્રી શ્રી ધોત્રેલએ અને ખાસ કહેલ કે સૌરાષ્ટ્રમાં જાઓ તો રૂપાયતન જોવાનું જરૂર રાખ્યો. "એમનું આ વાક્ય સાંભળી અમારી જવાબદારી વધતી હોય એમ લાગ્યું મેં કહ્યું એ તો તેમનો અમારા માટેનો પ્રેમ મૂલ્યવે છે હાલ રૂપાયતન તો બાળવાવર્યામાં છે તમે બધા મદદ કરો તો અમારું ધારેલ કામ જલદી વિકસે ખરું.

મધનુ કેન્દ્ર જોવાની પ્રાથમિક શરૂઆત કરી છે તે જતાની આ વખતે ૭૦ રતલ જેટલું મધ બાગમાંથી મેળવી શક્યા છીએ આ ઉદ્યોગને જાવરિશત જોડાવવાની અમારી અભિલાષા જોઈ તેમને રસ પડ્યો રૂપાયતનમાં જામેલું કલાનુ વાતાવરણ તેમને આકર્ષી શક્યું ને તેઓ લખે છે 'મધમાંથીનું કેન્દ્ર રૂપાયતનમાં જ જોવા માટે આદી જોડના પ્રમુખને મેં ખાસ જાણાવ્યું કરી છે હવે સૌરાષ્ટ્રના આવીશ ત્યારે વધુ વખત રૂપાયતનમાં રહી તમારી સાથે ગાળીશ તમારું કામ જોઈ જહું રાહ મરો છું પ્રદર્શનની કલ્પના વિષે લખી મોકલો તો ધન્ય કરી શકાય "

કેન્દ્ર સરકારના ખેડાક અને પુરવઠા આતાના સહાધિકાર શ્રી વાણજકરેલ બીજા મિત્રો સાથે આવેલા શ્રી વાણજકરેલએ સેવાગ્રામમાં ટંનેરી વિભાગમાં બાપુની સલાહ પ્રમણે એ ઉદ્યોગને વિકસાવેલા એમની મહેનત અને શ્રદ્ધાથી બાપુએ એમને મોટી જવાબદારીનું કામ સોંપેલું અને એક આદર્શ ટંનેરીનું ચિત્ર બાપુએ એમની સામે મૂક્યું શ્રી વાણજકરેલને તો સેવાગ્રામમાં પરિચય થયેલો જોઈલે એક દિવસ રૂપાયતનમાં ગાળવા મેં આગ્રહ કર્યો જેથી બાગત એમની પાસેથી ઘણી ઉપયોગી સૂચનાઓ મળી હ ડકાના બૂકોનું ખાતર ઘણું ઉપયોગી નીવડયું છે અને જેના વપરાશ માટેની તેઓ ખાસ જવાબદારી કરે છે

કના વિષે વાતો નીકળતા કહે, "અત્યાર સુધી આપણે આશ્રમોમાં કલ્પા પ્રત્યે બેઠકાર રહ્યા છીએ કલાને યોગ્ય સ્થાન આપવામાં આવે તો વાતાવરણને જીવત જતાની શકાય એ રૂપાયતનનું તમારું કાર્ય જોઈ લાગે/છે "

છે, અહર પ્રસરેલી ગાઠ અથેકાર એકાએક ફર થઈ ગય છે અને બધે દિવ્ય પ્રકાશ ફેલાઈ ગય છે, આપણામાં ગાણે નવા જ પ્રાણનો સ્વાર થાય છે, આપણી એકેએક ઈન્દ્રિય વસ્તુની પાછળ રહેલા રહસ્યનો અનુભવ કરવા લાગે છે, હૃદય પશુ સુવિચાર બની જઈ ભર્યું ભર્યું લાગે છે, આપણા હાથ ભાવમાં સારિતક આનંદ મળે છે એ જ પ્રમાણે ઉચ્ચ સાધનામાંથી પ્રભુ કૃપાએ પસાર થયેલા ભક્તજનોની પ્રભુપ્રેરિત બાણીમાં પશુ રાખની શુવન પરિવર્તનરીત, હૃદયરપરી, દિવ્યશક્તિ રહેલી હેમ છે એ જ કારણે એવા ભક્તિકાવ્યોનું પદન, ચિતવન કરવાથી એની પારસમણ્વરૂપ અસર અચૂક અનુભવાય ॥

કિ બહુના ! સૌ સરકારી અને ભક્તિવત્સલ વાચકો આ પુસ્તકનું અવશ્ય અનુરીચન કરે એવી અતે ભલામણ કરીએ છીએ — સુ. ૦ ક. ૦

‘પ્યારાબાપુ’

‘પ્યારાબાપુ’ હર અમીલ મહિનાની ૩૦ મી તારીખે પ્રસિદ્ધ થાય છે એટલે તે મહિનાનો અઠ ચાકુ મહિનાની બીજી અથવા ત્રીજી તારીખે મળશે

વાર્ષિક લવાજમ રૂા ૬૭ છે બ્રહ્મદેશ માટે રૂા ૭૭ અને પરદેશ માટે રૂા ૮૭ અથવા શિ ૧૨૭ છે

‘પ્યારાબાપુ’નું નવું વર્ષ ફેબ્રુઆરીની આખરમાં શરૂ થઈ બન-સુઆરીમાં પૂરું થાય છે વચ્ચેથી ચતા નવા ભાકુકોને વર્ષની શરૂઆત (ફેબ્રુઆરી) થી જ પ્રાકુક ગણી પ્રગ્ન થયેલા અઠકો મોકલવાની પ્રથા છે

પ્રગ્ન તારીખ પછી કસ દિવસમાં અઠ ન મળે તો ટપાલમાં લખાસ કર્યા પછી જ કાર્યાવયને જણાવવું આકુકોએ પોતાનું નામ-સરનામું ૬૫૬૮ લખવા, આથી આકુક ન બર અવશ્ય લખવો એઈએ

લવાજમ મનીએકરમાં મોકલવું વી પી થી મોકલતા અઠકો મોકલ મળે જ ‘પ્યારાબાપુ’ની ચાહુ આવૃત્તિ ન્યૂઝમિન્ટ ઉપર છપાય છે ખાસ આવૃત્તિની યોડીક નકલો કૃપાયનમાં બનેલા હાથકાગળમાં છપાય છે ખાસ આવૃત્તિનું વર્ષિક લવાજમ દેશમાં રૂા ૮૭ વિદેશમાં રૂા ૧૦૭ અથવા શિ ૧૬

આઠ આના મોકલવાથી નમૂનાનો અઠ મોકલવામાં આવે છે

તત્ર અને વ્યવસ્થા અંગેના સંકળા પત્રવ્યવહારનું સરનામું

‘પ્યારાબાપુ’ કાર્યાલય કૃપાયતન, જૂનાગઢ, સોરાષ્ટ્ર

‘ખરો પ્રેમી જ મને જોઈ શકે છે’

પ્રકાશમ દમોદરા દર્શનભાગમાં મસ્ત રહેતા જેને પરમાત્માનો પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ અનુભવ થયો હોય, તે જ અત્યુચ્ચ રહી શકે છે એકાંત તેને કુશિન કરવું નથી એક દિવસે ભક્ત પ્રકાશમને પેઢાએ કંથ્યું કે, “અમને પ્રભુના દર્શન કરાવો તો થવું સારું” પ્રકાશ બોલ્યા ‘ભાઈ હું ઈશ્વરનું ખાન ધરી કાને કરીશ” મીઠો દિ સે લોકો મળના જયા વકાશ મોડા “આજ રાત્રે નમને ઈશ્વરના દર્શન થશે માટે કાળજીપૂર્વક પ્રેમી રહેજો” ભગવાને પ્રકાશમને કંથ્યું કે, ‘જયા સુધી હું તને ન મોઝવું ત્યા સુધી તારે આખ ઉડડી નહી અને ભજન જ કરે જવું! પ્રકાશમની વાત ચામમા વાવુવેગે દેઘાઈ ગઈ નિના મહેનને પરમાત્માને જોવાની કોની ઇચ્છા ન હોય! રાત્રે અનેક રંગના પેઢા મેળા થયા પ્રકાશએ તે વિદન વિદુવની પૂન મચારી જેમ જેમ સમય જતો ગયો, તેમ તેમ મનુ યો નિરાશ થઈ વ્યખગવા લાગ્યા કોઈ કહે ‘આ તો ઢાઘ કરે છે’ વળી કોઈ કહે એમ ઈશ્વર ગુનામા નથી પ રો ‘ત્યારે કોઈએ કંથ્યું ‘ચાને નકાપી ઉધ બગડે’ આમ અર્ધ રાત થતા સખા ખાતી અઈ ગઈ માત્ર મે માણસ જ પ્રેમી રહ્યા ત્યારે એકને ઘેરથી ચોરીના અને ઠીમને ઘેરથી અગિ લાગરાના સખાચાર આવા એને નેએ પચ મે આ જોઈ ભગવાન મેલા “પ્રકાશ આખ નીસારી જો” પ્રકાશ જુને છે તો કોઈ દેવા નહી ભગવાને કહું ‘પ્રક મેદ ન કરીશ ન ખરો પ્રેમી હો તે જ મને જોઈ શકે છે

ଅରିଚାମ

ସଂପାଦକ: ନରୀନ ଗାନ୍ଧୀ

ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମିତି, କଟକ

ગ્રંથાવલોકન

●

આત્મનિરીક્ષણ : લે. મથુરાદાસ ત્રિકમજી, પ્ર. નવજીવન કાર્યાલય, અમ દાવાદ ૯, કિ. એક રૂપિયો, ૫૦ ૯૨ + ૬.

શ્રી મથુરાદાસભાઈ ગુજરાતમા ગાંધી સહિત્ય તેમ જ ગાંધી વિચારના સૌથી પહેલા પ્રચારકોમાંના એક હતા તેમણે ૧૯૧૬મા 'મહાત્મા ગાંધીની વિચારસૃષ્ટિ' નામે ગાંધીજીના લખાણોનો સંગ્રહ પ્રસિદ્ધ કર્યો હતો. વળી તેમના 'મરુકુ જ', 'કર્મયોગ', 'બાપુની પ્રસાદી', 'સંક્ષિપ્ત આત્મકથા' તથા 'અસહકારનો વિચાર' એ પાંચ પુસ્તકો ખરેખર મનનરૂપ અને પ્રેરણાત્મક છે.

આ પ્રસ્તુત પુસ્તક 'આત્મનિરીક્ષણ' એક રીતે એમની આત્મકથા જ છે. યુ. ગાંધીજીએ કર્ણાટક માણસોના જીવનને ઘડવામા કીમતી ફાળો આપ્યો છે, શ્રી મથુરાદાસભાઈના જીવન ઉપરથી ગાંધીજીની એ અજબ દિવ્ય શક્તિનો પરિચય થાય છે. શ્રી મથુરાદાસભાઈ પોતે જ કહે છે : 'આ સમય મારી ખીલતી જુવાનીનો હતો કુતૂહલ, નરીનતા, આશા, અજિણાવા, શોભ આદિ મનમા વસતા હતા અને તે માતા વિચાર, વલણ અને જાવનાને રંગરૂપ આપતા હતા. છુદ્ધિશાળી અને નીતિપ્રિય છતાં જીવનને કંઈ દિશામા વિકસવા દેવું એનો સ્પષ્ટ નિર્ણય હું કરી શક્યો નહીં. અંતરમા આધ્યાત્મિક વિચાર જોર કરતા હતા. પણ તેનું પોષણ યોગ્ય અને અનિવાર્ય સેવાધર્મ સ્વીકારી લેવાનું મન, વિચારમા દોષ આવી જવાથી, ન થયું. આથી વિલંબિતતા આવી અને પ્રકૃતિસતતા ઢંકાઈ ગઈ પરિણામ વિનાના મથનો લેવા અને થાક્યો બાપુના બધતા જતા સમાગમે આ અત્યંત અપ્રિય દશામાંથી મને ઉગાર્યો.' આમ બાપુજી કેટલાંમના ઉદ્ધારક, તારક પણ બન્યા છે.

ખરેખર આપું પુસ્તક એક આત્મસંજ્ઞામત્રુ આવેખન જ છે. સદ્ વૃત્તિઓને સ્થાપવા માટે કઠોર આત્મપરીક્ષકને કેવા તીવ્ર પાલકમાંથી પસાર થવું પડે છે એનું આપણને આ પુસ્તકમા દર્શન થાય છે. નાસીવાસ થઈ ગયેલા જુવાનને, જીવનમા આદર્શ સ્થાપવા મરતા જુવાનને, હૃદયપ્રાવક આત્મમથનમાંથી પસાર થતા જુવાનને માગદર્શન કરાવે એવું આ પુસ્તક છે. આ નાનકડી આત્મકથા વાચીને આપણને ઘણું આવે છે કે, શ્રી મથુરાદાસભાઈ ખરેખર એક આત્મમથનનિષ્ઠ સ્વાધિક જ હતા.

આ પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કરીને નવજીવન કાર્યાલયે ગુજરાતની એની

"...એ અગ્રહ કરે ભવાની કેલ ધણીએ કવાના નામમા ખપે છે,
પણ તે બધી શણેક, નિર્ભય છે." - અદ્વૈત દેસાઈ

CHIRCHIA

•

સાક્ષાત્ સદા
જિપનાં મિત્ર તરુ
વાળાં મધુર તરુ
સુખ
સમગ્ર

કેમ એલે શું?

કલા અદલ પ્રાપ્તિન યોગ્યન કૃતિ. અદલ કૃતિને
 માટે નવનૂતન નેત્ર, દેખા નેત્ર, પ્રાપ્તિન નેત્ર, બાલકના
 નેત્રનું નેત્ર માત્ર ને અદલ તો અદલનું નેત્ર
 કૃતિ નેત્ર. અ નવનૂતન, અદલ, અ પ્રાપ્તિ, અ અદલ
 તો બાલકનું કૃતિ પ્રાપ્તિ કલાના નેત્ર, અદલ, અદલ
 બાલક પ્રાપ્તિ, નેત્રનું. કલાના દેખાનું માત્ર
 બાલક નેત્ર, નેત્ર ને પ્રાપ્તિનું અદલનું બાલકનું
 કૃતિ બાલકનું કૃતિ.

2018.11.10 10:10 10:10

પુણ્યસ્મરણ

૦

જાણતા અનન્ય સહયોગી અને સહનિવાસી મહાદેવભાઈની પ્રભુપતિધિ આ મહિનાના ત્રીજા સપ્તદશ્યા આવે છે આત્મસમર્પણ અને તત્ત્વીનતાથી મહાદેવભાઈએ પોતાને આધીષ્ઠના દવાને કરી દીધા હતા

મહાદેવભાઈ જાણતા અગત્ય મત્રી જ ન હતા, પણ તેમના આત્મજ અને પરિચારક પણ હતા મહાદેવભાઈનું આત્મસમર્પણ સંપૂર્ણ હતું નિરપેક્ષ અને અપરિમિત હતું પોતાની સંઘ્ય વ્યક્તિની સાથે સમરસ ચર્ચ જવાની તેમની શક્તિ અગ્રજ હતી આધીષ્ઠના ગુણોના વિકાસમાં અને કાર્યની પ્રગતિમાં તેમણે પોતાની સધાગી શક્તિ અપાત્રી દીધી હતી છતાં પ્રસન્ન જાણે તેમના અંતરમાં રહેલી ક્ષાણિદ્-આત્મા નવજુજાન કંઠક રોને પણ મર્જાદર્શન આપી શકે આદી ઉનારેતો એમનો સદેશો આજમના અતેનાસી એકે કનાકારે પણ ઉપરનો છે કંઠા ઉપરના એમના વિચારો કેટલા સ્પષ્ટ અને સ્વાભાવિક છે મહાદેવભાઈનું જીવન સાધના-ગીત હતું તોયે શુક ન હતું જીવનમાં શુ કે બવવકારમાં શુ, કનાયે નેશમાં વિસ-વાદિતા દેખાતી કે તરત જ નેચો અકર્ષણી શિખતા મહાદેવભાઈમાં રહેલી કંઠાદશિ અથે સર્વાદિતા જ ખતી હતી એકે ઉચ્ચ કોટિના સાહિત્યકરને શોભે એવી પ્રાણુત દશિ હોવા છતાં તથો જાણતા નાનપોટા દરેકે કાર્યમાં ઓતપ્રોત થઈ શકતા તેમને સાહિત્યનિર્માણ અને પરિશિલનમાં જોડેનો અનંદ આવતો હતો, તેણે જ આનંદ પામીશ અને મહામત્રી સજ્જ હરવામાં આવતો હતો જાણતા અપરિમિત અમત મત્રી તેમના હોયે અને જાણતા આ આમાન્ય સંપાદકે, અદ્યુત પ્રતિભાશાળી નિવેદક અને સહયોગી જાણે કે આધીષ્ઠને અનુરૂપ જ હતા

મહાદેવભાઈના જીવનમાંથી કંઠાકરને પણ શુદ્ધ મથે તેમ છે આ પ્રાણુત સદેશો આજજીને નવું સર્જન કરવા તરકે નીવડે

×

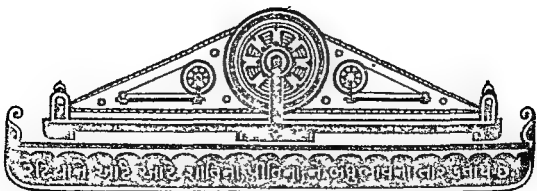
×

×

કળા એટલે પ્રાણુત ચેતનવત કૃતિ એવી કૃતિને માટે તપશ્ચર્યા ભેગુએ, ત્યાગ એકેએ, પ્રાણર્પણ ભેગે, મામકતા જન્મ પહેલાં માતા જે અતુલ કષ્ટ અનુભવે છે તેનું કષ્ટ ભેગેએ એ તપશ્ચર્યા, એ ત્યાગ, એ પ્રાણર્પણ, એ અતુલ કષ્ટ વિનાની કૃતિ ઘણીને કલાના નામમાં ખયે છે, પણ તે બધી શૃંગિક નિર્જીવ છે કલાકારે ત્યાગમૂર્તિ માતા બનવું ભેગેને જ તે પ્રાણુત ચેતનવત ભણકે બેવી રજા વિરજન કરી શકે

આત્મ, કવિંક શુદ્ધ, ૧૯૮૩

— મહાદેવ હર્ષભાઈ દશાઈ

સ્વદેશની ચળવળનો
જન્મ ૧૯૦૬ માં થયો અને
૧૯૪૮ સુધી એ આધુ રહી.
એ સમય દરમિયાન એને

કેટલાક તબક્કાઓમાંથી પસાર થવું પડ્યું. આ
ચળવળનો એ વખતનો હેતુ મુખ્યત્વે સ્વરાજ્ય-
પ્રાપ્તિનો હતો અને “વિદેશી માલનો બહિષ્કાર
કરી સ્વદેશી વસ્તુઓ વાપરવી” એ આ ચળવળનું
ચત્ર હતું. પરંતુ સ્વાતંત્ર્યપ્રાપ્તિ બાદ હવે
સ્વદેશીના આખા પ્રશ્નને તેમાંથી લાગણીનું તરવ
બાદ કરીને માત્ર આર્થિક રીતે જ વિચારવાનો
રહે છે. સ્વાતંત્ર્ય મળ્યા બાદ લગભગ ૫૨ વર્ષ
સુધી તે આમાન્ય રીતે કોઇએ એના પ્રત્યે લક્ષ
આપ્યું નહીં. પરંતુ હવે આપણા આગેવાનો સ્વ-
દેશીનો સક્રિય વિચાર કરતા થયા છે. આમેજન-
પંચે નવી રાષ્ટ્રીય અર્થરચનામાં ખાદી અને
‘આમેઘોગની અનિવાર્યતાને સ્વીકારી છે, અખિલ
ભારત ખાદી અને આમેઘોગ બોર્ડ’ની સ્થાપના થઇ
છે. રાજ્યો અને કેન્દ્રની મરકારે ગૃહોઘોગને ઉત્તેજન
આપવા માટે ૨૫ ટકા વધારે ભાવ આપીને પણ
માલ ખરીદે છે વિવિધ સામાજિક સંસ્થાઓ પણ
વિવિધ પ્રકારે સ્વદેશીના પ્રોત્સાહન માટે પ્રયત્નો
કરી રહેલ છે. આ બધું જોતાં આપણા હૃદયમાં
એક નવી આશાનું કિરણ પ્રગટે છે આ સ્વદેશી
શા માટે? એ શું છે? એની વિગતો મોં કોઈએ
સંપૂર્ણતઃ જાણવાની જરૂર છે.

સ્વદેશીના અર્થ ‘સ્વદેશી’ શું છે?
આપણી જ મુદી અને મજૂરીથી આપણા જ રેશમાં

ખાદી શા માટે?

ઈન્દુલાલ હી. રાહુ

સો ટકા સ્વદેશી અને એથી ઓછા ટકા સ્વદેશી
એવા એ વર્ગ પાડી શકાય જે માત્ર યત્રોની
મદદ વિના બનાવી શકાય તે સોએ સો ટકા સ્વ-
દેશી અને જેની બનાવટમાં યત્રોની સદાય ભેરી
પડે તે ઓછા ટકા સ્વદેશી જીવનની જરૂરિયાતોની
વસ્તુઓમાં બેતાજ, કાપડ અને રહેઠાણ એ ત્રણનો
સમાવેશ થાય છે. આપણે અહીં જીવનની જરૂરિ-
યાતોની સોએ સો ટકા સ્વદેશી વસ્તુઓના વિચાર કર
વાનો છે કારણ કે એ જ બાબત આપણી સામુદાયિક
બેકારીના મુખ્ય પ્રશ્નનો ઉકેલ કરી શકે તેમ છે

નીચે આપેલ કોડો આપણા દેશની વસ્તી અને
તેમાંના કેટકેટલા લોકો પોતાના પોપણ માટે (૧)
ખેતી અને (૨) ઉદ્યોગ તથા વેપાર વગેરે પર આધાર
રાખે છે તે જતાનવામાં આવ્યું છે.

ભારતની કુલ વસ્તી ૩૫૬૮ લાખની છે એ
નીચે મુજબ વિભાગીકરણ કરી શકાય

ગ્રામીણ ગૃહોઘોગ : નાના ગૃહોઘોગ : ગ્રામીણ
[એક લાખ ઉપરના] : : :
૨૪૧ લાખ ૩૭૧ લાખ ૨૬૧૦ લાખ

ખેતી ૫૦ અવલંબિત
પુરવો : ૧૨૬૩ લાખ
અન્ય ૧૨૨૬ લાખ

વેપાર ઉદ્યોગ અને પરચુરન્સ વંચાઓ
૫૦ અવલંબિત

પ્રકરો-

૫૭૦ લાખ

ઓએ

૫૦૬ લાખ

પાંચ કરોડ એકાર - આ કોઠા પરથી

નેર્મ રાકો કે આપણા દેશની કુલ વસ્તીમાંથી ૮૦ ટકા ઉપરાંત લોકો ગ્રામગામ વસે છે અને ૧૦.૫ ટકા નેટલા લોકો એક લાખ કરતાં ઓછી વસ્તીવાળા શહેરમાં અને ૭.૫ ટકા લોકો એક લાખ કરતાં વધારે વસ્તીવાળા શહેરોમાં વસે છે ગામગામની ૮૦ ટકા વસ્તીમાંથી આશરે ૭૦ ટકા તો પોતાનું બરણપોષણ ખેતીમાંથી ચેળવે છે આ ધર્મી વર્ષમાં માત્ર પાંચ મહિના ચાલે છે જમીન સાત મહિનાઓ માટે એ ૭૦ ટકા વસ્તીને એવું કામ ચેળની આપણું નોંધવું જે વડે તેઓ આખા વર્ષ દરમિયાન પોતાની રોજી પૂરેપૂરી ચેળની શકે આ ૭૦ ટકા લોકોમાંથી આશરે ૨૦ ટકા એટલે કે પાંચ કરોડ લોકો કોઈ પણ જાતના ધર્મા વિનાના છે. ખાકીના ૩૦ કરોડ લોકો વર્ષની ૧૨ માસમાં માત્ર ૫ માસ ખેતીના ધર્મા કરી શકે છે. આ નિસાળ માનવવસ્તીની એકરોડો પ્રશ્ન કહી રીતે ઉઠેલી શકે? ઓછામાં ઓછું એક ભોજન આપીને આપણે તેમને ખવડાવી શકીય? સરકાર તેમને જિવાઈ આપશે? કે પછી તેમને ઓઠવા અને રોટવા માટે બીજા જ માથવાની રહેશે?

કુનિયાના ધણા દેશોમાં જ્યાં જ નાગરિકોને એક રીતી સાથે રક્ષણ મળે એવી તેમની સામાજિક સનામતીની યોજનાઓ હોય છે આપણે ભારતમાં જ્યારે સામાજિક સનામતીના વિચાર કરીએ છીએ ત્યારે આપણી નજર સાથે માત્ર થોડા પાયાના ઉદ્યોગોમાં અથવા સાદસોમાં રોકાયેલા ઔદ્યોગિક કામદારો જ હોય છે પરંતુ યુનનાતમક રીતે નોંધવું તો આવા ઔદ્યોગિક કામદારોની સખ્યા નાની છે. આર્થિક શ્રમ કરીને યુનનો કરનારા આપણા થોડા ભાગના મજૂરો ખેતીના ધર્મામાં રોકાયેલા છે. તેમના કુટુંબોની પૂરી કે અઘન એકરોડો પ્રશ્ન એ કોઈ અમુક મધ્યસ્થ સમય પુરોજા જ નથી એ પ્રશ્ન તો હવેનો જ છે કામદારોના એક વર્ષ માટે સામાજિક સનામતીની જોગવાઈ કરવી અને બીજા

માટે કંઈ પણ ન કરવું તે અન્યાયમુક્ત બેદલાય છે અને એવું પરવું દેખીતી રીતે જ રાષ્ટ્રીય એકતાના દિવતી વિચલનું જાની રહે આમ છતાં અમવિસ્તારોમાં એકરોડો યાજવાની જોગવાઈ કરવી એ એક જગજગ નાણાકીય પ્રશ્ન છે અને એ કદાચ કેન્દ્ર કે રાજ્ય સરકારોની શક્તિની બહારની વાત છે.

રોજી માટે આશોચોગ : ગામગામ કરોડો

લોકોને કામ આપવાનો પ્રશ્ન એ છે કે કોઈ-પોઈ અર્થ ક્યાં સિવાય સર્વ સામાન્ય વપરાશની ધીનિ ઉપનત થઈ શકે એવું કામ તેમને આપવું નોંધવું, આ માટે ખાદી અને અન્ય આશોચોગના વિકાસ કરવો એ જ ઉત્તમ માર્ગ છે ખાદી અને આશોચોગ ગામગામ સમૂહીત અથવા અંશત એકરોડો ભાગવતા લોકોને રોજી આપી શકે છે. આજે એક રૂપિયાની કિંમતની ખાદીમાં બઢી આના રૂની કિંમત હોય છે એ વેસા બેઠૂતને મળે છે. સાકા છ આના કાતનારને મળે છે આર આના વણકર ચેળવે છે અને જાડીના વણ આના બાકન અને લેવાણ અર્થમાં જાય છે આમ રૂપિય રીતે જોઈ શકાય છે કે એક રૂપિયામાંથી સાકાફસ આના-એટલે કે સમગ્ર ૩૬ ટકા-ગ્રામગામ લોકોને તેમના કામના બદલામાં મળે છે. બીજા કોઈ પણ ધર્મામાં આટલા ટકા સીધીસીધા રોજી માટે નીકળતા નથી. આમ જો ગ્રામગામી પ્રજાને તેમના કામ વગરના સાત માસ દરમિયાન ખાદી અને આશોચોગની સગવડ કરી આપનામાં આવે તો તેઓ ખેતી ઉપરાંત બીજી રોજી પણ કમાઈ શકે. એ રીતે ગામગામી ૭૦ ટકા વસ્તીના ઉપનતી જરૂરીઆતોનો પ્રશ્ન સહેલાઈથી ઉઠેલી શકે.

પરંતુ શહેરમાં રહેતી દરેક વ્યક્તિ ખાદી અને આશોચોગની ધીન વસ્તુઓ વાપરીને મદદ કરે તો જ આ સકય બને તેમ છે. મિત્રના કાપડ કે પરદેશના કાપડને બદલે અત્યણે ખાદી પસંદ કરીયું કે કેમ એ એક પ્રશ્ન છે સરકારે પરદેશી કાપડ ઉપર પ્રતિબંધ મુકવો નોંધવું અને ખાદીની ખરીદી કરવી નોંધવું એવી પણ માગણી કરવાય

આવે છે પણ આગલી મેળવા પછી આપણે આતરરાષ્ટ્રીય દરજ્જે પ્રાપ્ત કર્યો છે અને તેથી આપણે એક વિશાળ સમાજના સમ્યક્ બન્યા છીએ સરકાર આમ પરદેશી માન ઉપર પ્રતિબંધ મૂકી શકે નહીં એ દેખીતું છે આમ છતાં પરદેશી કાપડ ભારતના બજારમાં વેચાય નહીં એવી સ્થિતિ નિર્માણ કરવાનું આપણા હાથમાં છે સરકાર ખાદી ખરીદી શકે છે હકીકતમાં મરકારી જરૂરી-આતા માટે ખાદી અને શુદ્ધિઓની વસ્તુઓ ખરીદ કરીને સરકાર જનતાના નાણાને કાર્પક અંશે ઉપયોગ કરી રહી છે પરંતુ સરકારી નોકરો માટે સરકાર જ ખાદી ખરીદે તે એક રીતે નોકરો પર ખાદી લાદવા જેવું છે એનાથી કાર્પ આ સમસ્યાનું નિરાકરણ થઈ શકે તેમ નથી

શહેરોમાં રહેતા આપણા લોકો ખાદી અને આભોષોને અપનાવે તો જ આ સમસ્યાનો ઉકેલ આવી શકે આ પ્રશ્નનો જુદો જુદો બલુએથી વિચાર કરવો જોઈએ ખાદી મોઢી પડે છે એ વાત સાચી છે પરંતુ ખાદીની વધુ ગાય થય તો જ તે મોઢી થઈ શકે ખાદી અને બીજા સાથે યોગની ચીજોની માગ ન વધે પછી તેની પુનર્દેશના અને વિમલ કે તેમની ઉત્પાદન પદ્ધતિમાં સુધારો કરવાનું શક્ય નથી આમ ન બને ત્યાં સુધી ભાવ અને માલની જાતનો જ પ્રથમ વિચાર કરીને તેની ખરીદી કરવામાં આવે એ અનિવાર્ય છે જેઓ પોતાને જોઈતું બધું જ કાપડ ખાદી તરીકે ન ખરીદી શકે તેમણે પોતાની જરૂરીઆતના અન્યક ટકા તરીકે ખાદી સ્વીકારવી જોઈએ

આજે સરકાર ખાદી મેડ' હા. આપણને રૂપિયા દીઠ ત્રણ આનાનું વળતર આપે છે આનો અર્થ એ કે જો એક વાર ખાદીની મૂળ કિંમત ૧ રૂપિયા હોય તો આપણે તેના ૧૩ આના ચૂકવવાના રહે છે જ્યારે આની સરખામણીમાં ૧ વાર મિલના કાપડના ૧૧ આના કિંમત આપવી પડે છે આમ ગણતરી કરીએ તો પણ ખાદી વાર દીઠ બે આના મોઢી પડે છે આમ છતાં ખાદીની કિંમત ૧-૧૩-૦ માથી ૦-૧૦-૬ ગામડાના બે દુકાને

તેમની મજૂરી તરીકે ચૂકવવામાં આવે છે ૦-૧૦-૬ આનામાંથી આ બે દુકાને માટે એક વાગું જમવાનું મળી રહે છે જ્યારે બીજા બાજુએ મિલના કાપડ પાછળ ચૂકવવામાં આવતા ૧૧ આનામાંથી માત્ર ૩ આના જ કામ દરોને મજૂરી તરીકે આપવામાં આવે છે આમ એક વાગું ખાદીની પાછળ બે આનાનો જે વધુ ખર્ચ થાય છે તેને આપણે સુપાને દાન તરીકે ઓળખાવી શકીએ.

૭૭ ટકા વસ્તીને રોજ આ 'સુપાને

દાન'ને કારણે દેશની ૭૦ ટકા જોડણી વસ્તીને કાર્પક રોજ મળશે જેથી સરકાર પરનો સમસીડીનો તથા બીજા પ્રકારની મદદનો નાણાકીય મેળો હળવો થશે આ બચતને પાંચામે લોકો પરના ક વેનો બોલો હળવો કરવાનું સરળ બનશે ગામડામાં વસતા લોકોને કામના બદલામાં આનાજ આપવામાં આવે એ જરૂરી છે આ દૃષ્ટિ ખાદી ખરીદનારાઓ આમજનોને સાચા નામરિક બનવા માટે મદદરૂપ થઈ શકે તેમ છે આમ થાય તો શિક્ષણ તની પી ગદત વગેરે ક મે માટે શહેરના નોકો પ સર્વા ઉ નાવવામાં આવતા દુઝાણા પણ ઓછા થશે

એક કલાક માટે જો દરેક બધું દિવસન

એક કલાક જોડણી કાંતે તો ખાદી સરતી થઈ શકે આમ રોજ કાંતનારને વર્ષે ૨૨ વાર કાંડ મળે દેશને ખાતર શહેરોમાં વરની ચાર કરોડની જનન રોજ એક કલાક કાંતવાનું નક્કી કરે અને આ કલાકે રા દૂના માંક' તરીકે ગણે તો એક માણસ એક કનકમાં એક આનાની કિંમતનું સ્વંતર ઉપનની શકે આમ દરરોજના ૪ કરેડ આનાનું એટલે ૧૬ પ લાખનું ઉપાદન થશે આમ વર્ષે ૩૫૦૦ લાખ રૂપિયાનું ઉપાદન થાય આપણે આ ૩૫૦૦ લાખ રૂપિયા આપણી ગ રૂપિય મગ મે આપીએ વધુ ખાદી ખરીદનાર તેના વર્ષની માપ ની જરૂરીઆત ઘટાડે તો અતે ખાદી ને મિલના ૨૫૩ કે ને વી ૫ સે નહીં આમ ક વાથી ખદી ૫૩ ના આપવી કાલના ભારતનું ધ નર ક વામાં મદદરૂપ થઈ શકશે

— [અન ૫ ૧૯૪૬]

મે અપને મન દરિ સે જોર્યો,
હરિ સં જોરિ મન સે જોર્યો ।
સન હી , પદર તુમહાની આસ,
મન-કમ-વચન હડે રેદાસા ॥

અરજોવને હોઝી નીંદમાંથી રજની પોતાનો
સ્વામી સામુઠો સંવારી સેતી ત્યારે કે
નવોદાના ઘૂંચટમાંથી ગોરવણાં ઝુખડા જેવું
પરેદ હમી નીકળતું, જો દાજે હારી નમસોની
સૂતી ઘેરીઓને જગાડતો, સજતો-સંવારતો
અમાર રવિદાસને સાવરજો, ફરી વગતો
ધૂન વાગતો વાગતો, જો પોતાના અંતરનું
આંગણું પશુ શોખનું ને ચઢ કરતો હોતો

નામ તુમહારી આરતબજન સુરારે ।
હરિ કે નામ મિત મૂઠે સકલ પમારે ॥

ધૂન વાગતા જો અમારને અગ્રી ન જવાય,
જોવા ભયે મારો વિહરતા મોનવીઓ આલવા.
જોથી ભયોં ભયોં મારો જાણે ખાલીખમ
હજુકતો પશુ રેદાસી તો-હરિ સું જોરિ
સખન સે સોરેયા.

જેક મનરે ગુરુ સામાનદ પ્રાપ્તિનાન
પતાવીને દેવમંદિરે જતા હતા, ત્યાં આરોધી
ધૂમ માથું ઢાળીને રવિજે પ્રજ્ઞામ કર્યા

પ્રભુજી, તુમ સ્વામી હમ કાસા ।

અનવર આગેવાન

૭

રવિની પ્રેમલીની વંદના ઝીલતા ગુરુ
સામાનદે પૂછ્યું :

“કહે ભાઈ, તું કોણ છે ?”

ત્યાં ઉભી અઘોશવાળી જોકાજોક ઉચ્ચારી :

જોસી મેરી ભાઈ ખિખમાન અમાર ?

હવે રામ ગોવિંદ શુનસાર ॥

“હુ તો બાલિનો અમાર, કોરી છીપ
પ્રભુ ! તમારી પ્રીતના જો સ્વાનિબિદુ પરમી-
ભય, વરસી ભય તો તો પ્રભુ, આ રંક રૂદાની
છીપમા નિપજે અમોહા નવરંગ મોતી.”

જોની આ અભિચલ આત્મયુકાર રામા
નંદનું હેયું બીનુ કરી ગર્ભ જોલે હેયાથી
હેયાને આપ્યું ને દીધું પ્રેમનું દાન
જો પ્રેમપ્રસાદી રવિદાસને રામ રામ રમી
ગર્ભ કોરી કાગજ છીપમા હરિજેનનો મોતી-
પૂજ અઘહળી બિહયો બોલે પારસ કપરો
કથીર કમન બની ગયું :

સકલ બિચારો તાને મેરો મન મિર લો મરો ।
હા રે રંગ લાગ્યો તબ બન પશ્ચિત ભરો ॥
મિત વહ પથી, પથ ચલાવા ।

અનમ અનમો મમ દિખાવા ॥
અનમ અનમ કહે જનિ કોઈ ।
અટ ઘટ બપોરી રજો હરિ સોઈ ॥
જોઈ પદ સુન નર પ્રેમ પિપાસા ।

સો પદ રમિ રજો જન રેદાસા ॥
જનનો રંગ લાગ્યો ને રંગ રેલી લિહયો :

અજ કોમે છૂટે નામ રટ લાગી ॥ ૮૬ ॥
પ્રભુજી ! તુમ ચદન હમ પાની ।

જુજી અગ અગ ખાસ સમોતી ॥
પ્રભુજી ! તુમ ધન, હમ બન મોર ।
જેસે મિતવત ચદ અરોર ॥

પ્રશ્ન ૭! તુમ દીપક હમ બાતી ।
 જાગી જોત બરે દિન રાતી ॥
 પ્રશ્ન ૮! તુમ મોતી, હમ ધાગા ।
 જેસે સો ન દિ' મિલત સુહાગા ॥
 પ્રશ્ન ૯! તુમ સ્વામી, હમ દાસા ।
 એ સી બકિત કહે રેદાસા ॥

[૨]

એ હુતી ચિતોડની રાજરાણી ઝાલી.
 એને કાને આ પદ પહોંચ્યું. એનું મન
 ઉદાસ બની ગયું. રાજપાટથી હટી, બૈલવથી
 મોં મરોહીને હરિને મારગ ઢળી ગયું.

સો કહા જોને પીર પરાઈ ।
 જાકે દિલમે' દરદ ન આઈ ॥૨૬॥
 દુઃખી દુહાગિનિ હોઈ પિયહીના,
 નેહ નિરતિ કરિ સેવ ન કીના ।
 સ્વામ પ્રેમ કા પથ દુહેતા,
 - ચક્ષન અંકેસા કોઈ સગ ન હેતા ॥
 સુખ છી સાર સુહાગિનિ જાને,
 તન મન દેય અંતર નહિ આને ।
 આન સુનાય ઔર નહિ જાણે,
 રામરસાયન રસના આખે ॥
 ખાસિક તો દરમંદ જગાયા,
 બહુત ઉમેદ જવાબ ન પાવા ।
 કહે ગેદાસ કવન ગતિ મેરી,

નડિયાદમાં સંતરામનું મંદિર છે. જોગલવને હઢાડે ત્યાં સાકર ઉછાળે છે અને ઘણાં દોહાં
 એ પરસાદ લૂંટવા જાય છે. એવા જેલું યાત્ર છે. બીડભેજાને ધક્કામુક્કી તો પાર લવાની
 જેવી સાકર ઊછળી કે જીવાનિયા કૂધા જ છે. ઘરડાં, નળજાનું તો કામ જ નહીં. ખૂબ મધે
 ને કાંદાં માટે ત્યારે ચપટી એ ચપટી સાકર ભેગી કરે. પછી બાલુએ જઈને કેટલી મળી તે
 જોતાં જોતાં કહે, “આટલી જ આવી. મારે તો આટલી બધી આવવાની હતી. પણ ધક્કો
 વાગ્યોને... એટલે વહી ગઈ.” આમાં જેને આવે, તેને ય મેલી સાકર આવે અને ગમે
 તેટલી મળે તોયે જોઈ પડે. કારણ, એને ધાય કે આવવાની તો વધારે હતી પણ ધક્કો
 વાગ્યો તેથી જોઈ જાની. બધાને જાગે પડતી વહેંચાતી હોય તો કદીકણી આવે તેથી
 જોડખી આવે અને જે આવી તે જાગે પડતી આવી એવો અંતોષ રહે.

આને સમાજમાં પણ સાકર ઉછાળાય છે. બધાય લૂંટાય તેટલા પૈસા લૂંટવા મંડ્યા
 હો એટલે જેને જેટલું મળે છે તેટલું જોઈ પડે છે અને બધાંયની કમાણી મેલી ધાય
 છે. આપણે આ લૂંટ અટકાવવી છે.

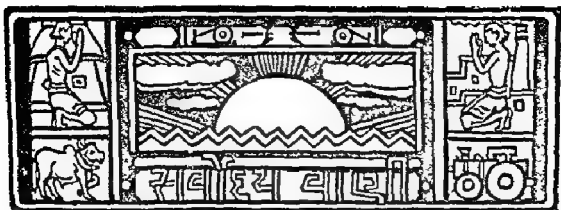
સેવા બંદગી ન જાનું તેરી ॥

આ પદે એના પ્રાણને અધીરું બતાવી
 મૂક્યું. કાયા પીંજરનું મનપંખી ભ્રમરા લાગ્યું:
 જાઈ રે રામ કહાં મોહિ' બતાવે ।
 મત ગમ તા કે નિકટ ન આવે ॥

રાજરાણીએ સ્વિદાસ અમાર પાસે જઈ
 પ્રભુપ્રેમની દીક્ષા લીધી. રાજરાણીએ એક
 અમારને ચરણે ઘિર નમ્યાંયું. એની અર્ચા
 ચારે ને ચોટે વાટે ને ઘાટે મંડાણી. કિંદ-
 કારની વર્ષા વરસાવી. રાજપુરોહિતે ધક્કારની
 વાણી ઉચ્ચારી: “કોઈ ન મળ્યું તે સ્વિદાસ
 જેવા અમારને શુદ્ધ બનાવી આપે રાજકુળને
 કલંકિત કર્યું, સિસોદિયા વંશને લગભ્યું.”

- રાણીએ કહ્યું: “મહારાજ, સાબળો!
 આચાર-વિચાર કર્મ-ધર્મના અનેક નિયમો,
 બંધનોથી બંધાય, પૂરાયા છતાં મન હસવાને
 મોલીને ચારે મળ્યો નહીં. આજ એ
 તમામ બંધનો ફગાવી, ઉચ્ચ-નીચનો બેદ
 ત્યાગી, મુક્ત પ્રાણ-હંસ પ્રભુમક્ષિતના
 સર્વોપરમાં સાચા મોલીને ચારે ચણી રહ્યું
 છે એ ચારો એને, કર્મકાંડના પીંજરામાં
 કદીએ ન મળત જિલટા એ બંધનો દિવસે
 દિવસે સખત બનત અને અપંગ બનાવત.”

—વિચારક મદાગજ

મહાસતી (જીવનકુમારી)

અમુક દિવસ લગભગ જે અબજ માણસોની સંખ્યા હોવાનું કહેવાય છે આ જે અબજ માણસોની આકર જે માણસ પણ સમાન આકૃતિના ભાગ્યે જ જોવાના મળશે; આ દૃષ્ટિએ જોતા જે અબજ માણસોની જે અબજ પ્રકારની આકૃતિ કદબી શકાય, છતાં તે સર્વનાં રહેલો: 'આત્મા' તેા એક જ પ્રકારનો છે. ધર્મ અને સપ્રકાયનો સંબંધ પણ આવે જ છે-શરીર અને આત્મા જેવો જ છે. સંપ્રકાયો શરીર સમાન છે અને તેમાં રહેલો ધર્મ આત્મા સમાન છે સંપ્રકાયો બાહ્ય દૃષ્ટિએ બહો ભિન્નભિન્ન દેખાતા હોય, છતાં તેમાં 'રહેલો ધર્મ'નો આત્મા સમાન જ છે.

દરેક ધર્મ આત્મનિષ્ઠામાથી જ જન્મેલો હોય છે અને ધર્મભાત્રનું પરમ લક્ષ મોક્ષ નહીં થયેલું જોવામાં આવે છે. ગંધા, યમુના, સરસ્વતી, બ્રહ્મપુત્ર, સિંધુ આદિ મહાનદી એાનું ઉગમસ્થાન હિમાલય છે: ત્યાંથી આ બધી નદીઓ નીકળે છે અને જુદેજુદે રસ્તે ધમનું પાણી મહાસાગરમા જઈને મળે છે, તેમ આત્મનિષ્ઠા એ ધર્મભાત્રનું ઉગમસ્થાન છે અને મેક્ષરૂપ મહાસાગર સર્વ ધર્મોનું

મિલનસ્થાન છે. આત્મનિષ્ઠા ન હોય ત્યાં ભૌતિકતા અને લોભાવલાસ ન હોય છે, બધા ધર્મ હોય છે ત્યાં ઓછાવસ્તા પ્રમાણમાં પણ આત્મનિષ્ઠા હોય છે જ. આત્મનિષ્ઠા વાળા માનવીને જ ધર્મની જિજ્ઞાસા થાય છે અને તેથી તે ધર્મના સ્વરૂપને ઓધવા મથે છે, સત્યના સ્વરૂપને જાણવા પ્રયત્ન કરે છે સત્યનું સ્વરૂપ તેને પૂર્ણ સમજાય કે અપૂર્ણ સમજાય, પણ તેના સત્ય સ્વરૂપને સમજવાનો પ્રયાસ હોય છે જ; તેથી જ કહેવામા આવ્યું છે કે આત્મનિષ્ઠામાથી જ ધર્મ ઉત્પન્ન થાય છે

મોક્ષ એટલે જન્મમરણના ફેરામાંથી મુક્ત થવું તે, દરેક ધર્મનું આ સાધ્ય છે તે સાધ્ય પ્રાપ્ત કરવાનો માર્ગ છે રાગ-દ્વેષથી મુક્તિ. રાગ-દ્વેષથી મુક્ત થવા માટે જુદાજુદા ધર્મોએ જુદાજુદા માર્ગ જતાવ્યા છે.

જેનધર્મનો આદર્શ વીતરાગતા પ્રાપ્ત કરવાનો છે વીતરાગતા પ્રાપ્ત કરવી એટલે રાગ-યથી પૂર્ણપણે રહિત થવું એટલે ધર્મનો આદર્શ છે સ્થિતપ્રજ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવાનો. સ્થિતપ્રજનું આ લક્ષણ જતાવતા ગીતાશ્રમા કહ્યું છે કે, વીતરાગભયદ્વેષ સ્થિતપ્રજસ્તદોશ્યતે।

રાગ, ભય, ક્રોધ જેના નાશ પામ્યા છે તેને સ્થિતપ્રજ્ઞ કહે છે. ગીતાજીના બીજા અધ્યાયના છેલ્લા શ્લોકોમાં સ્થિતપ્રજ્ઞનાં લક્ષણો વર્ણવવામાં આવ્યાં છે. મહાત્માજી એ શ્લોકોનું હરદોજ પ્રાર્થનાસમયે અને વખતે પાસપાણ કરતા. બૌદ્ધધર્મનો આદર્શ બોધિપદ પ્રાપ્ત કરવાનો છે. બોધિપદ પ્રાપ્ત કરવું એટલે પણ રાગ-દ્વેષ- રહિત થવું. આ દૃષ્ટિએ જોતાં જૈનધર્મનો વીતરાગતાનો આદર્શ, ગીતાજીનો સ્થિતપ્રજ્ઞનો આદર્શ અને ધર્મ-પદનો બોધિપદનો આદર્શ-એ ત્રણેય રાગ-દ્વેષથી મુક્ત થવાના આદર્શો છે.

આ આદર્શોને પહોંચવા માટેનાં સાધનો લગભગ સરખા જ અતાવવામાં આવ્યાં છે. જૈનધર્મે અહિંસાહિં પાત્ર મહાત્મતાને વીત રાગતા પ્રાપ્ત કરવા માટેના સાધનો તરીકે દર્શાવેલ છે; વૈદિક ધર્મે તે જ અહિંસાહિં પાત્ર મહાત્મતાને પાત્ર યમને નામે જોળ-ખાવીને ઇષ્ટ સિદ્ધિના સાધનરૂપે ગણાવ્યા છે; બૌદ્ધધર્મે તે જ મનોને પંચરીણને નામે વર્ણવ્યા છે. આ રીતે હરેક ધર્મના મુખ્ય સિદ્ધાંતોમાં સામ્ય જણાય છે.

ઈસુ ખ્રિસ્તે પણ પોતાના ગિરિપ્રવચનોમાં આવેા જ ઉપદેશ આપેલા છે તેમણે કહ્યું છે કે, 'તું હિંસા કરીશ નહિ; જૂઠું બોલીશ નહિ; ચોરી કરીશ નહિ; અઘાતારનો ત્યાગ કરીશ નહિ.'

અપરિમિતનો ઉપદેશ આપતા, તેમણે કહ્યું છે કે, 'સોયના કાણામાંથી જીંદને નીકળવું સહેલું છે, પણ શ્રીમંતોને માટે ઇશ્વરી સામ્રાજ્યમાં પ્રવેશ મુશ્કેલ છે.' આ રીતે અહિંસા આદિ પાત્ર મૂળભૂત સિદ્ધાંતોનો ઉપદેશ તેમણે પણ કરેલા છે. વેરઝેર ત્યાગવાનું પણ ઈસુ ખ્રિસ્તે ઉપદેશ્યેલ છે.

એક સ્થળે તેમણે કહેલું છે કે :

'જો કેઈ તારા જમણા ગાલ પર યપ્પડ મારે તો તું તારો ઠાંઠો ગાલ તેની સામે ધરજો.

તારો જે તિરસ્કાર કરે તેનું પણ ભણુ કરજો.

શાપ આપનારને તું આશીર્વાદ આપજો.'

આ રીતે હૃદયમાં રહેલા વેર, ઝેર અને દ્વેષને પ્રેમથી છૂતવા માટે ઇસુ ખ્રિસ્તે પોતાના અનુયાયીઓને ઉપદેશ આપ્યો છે.

હરેક ધર્મમાં રહેલા જિંડા આશકને જોવામાં આવશે તો જણાશે કે હિંસાદિથી નિવૃત્ત થવાનો અને દ્વેષાદિ વિકારોને દૂર કરી, ચિત્તશુદ્ધિ કરવાનો હરેક ધર્મે પોતા પોતાની રીતે ઉપદેશ આપ્યો છે.

જૈનધર્મે અહિંસા અને અપરિમિત ઉપર ખાસ ભાર મૂક્યો છે. અપરિમિત પર (વશેષ ભાર આપવાના બે કારણો છે એક કારણ છે વ્યક્તિગત આત્મવિકાસનું અને બીજું કારણ છે સામાજિક વ્યવસ્થાનું જો માણસ પરિમિત વધારે એકઠો કરે, ભૌતિક વસ્તુઓનો વધારે અંગ્રહ કરે તો તે અર્થ ભૌતિક વસ્તુઓના અંગ્રહના મમતારૂપી દબાણથી તેનો આત્મ વિકાસ રૂધિર જવા પામે છે. એક અંગ્રેજ તત્ત્વચિંતકના શબ્દોમાં કહીએ તો, 'ધી લેસ આઈ લેવ, ધી મોર આઈ એમ' અર્થાત્ 'ભૌતિક વસ્તુઓનો સંગ્રહ જેટલા પ્રમાણમાં મારી પાસે જોઈએ હોય તેટલા પ્રમાણમાં હું વધારે વિકસિત છું.' કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે જ્યાં પરિમિતનું મમત્વ છે ત્યાં આત્મ વિકાસ યજ્ઞ શક્ય નથી. જ્યાં પરિમિતનું મમત્વ છે, ત્યાં જડ વસ્તુઓ પ્રતિ રુચિ કે આકર્ષણ રહે છે; ત્યાં આત્મવિકાસ અટકી જાય છે જ્યાં ભોગની અને ભોગસામગ્રીની વાસના છે ત્યાં આત્મવિકાસને અવકાશ નથી.

તૈનસૂનોમા પણ દુશ્માન છે કે મહારાષ્ટ્રથી સદ્ધર્મ અને સદ્ગતિ પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી

અપરિવ્રજીત પર વિશેષ ભાર આપવાનું બીજું કારણ છે સામાજિક વિષમતા દૂર કરવતું શરીરની અદર લોહી ફરતું રહે તો શરીર નીરાળી રહે છે, પણ જો લોહી એક કેકાલે એકત્રિત થઈ જાય તો ત્યાં ગૂંચડું થવા પામે છે અને પીડા પણ ઉદ્ભવે છે આવું જ પૈસાનું પણ છે સમાજમા પૈસા ફરતો રહે તો સામાજિક સુવ્યવસ્થા સચવાય પણ જો પૈસા એક વ્યક્તિ પાસે સંઘ્રીકૃત થઈ જાય તો સમાજમા વિષમતા ફેલાવા પામે છે અપરિવ્રજીતતા આરાધનથી જ આ વિષમતા દૂર થઈ શકે છે તેથી આત્મિક વિકાસ અને સામાજિક સુવ્યવસ્થાની દૃષ્ટિએ અપરિવ્રજીત પર વિશેષ ભાર મૂકવામા આવેલો છે આ રીતે જોઈએ તો આવૂં પડે છે કે સર્વ ધર્મ-સંપ્રદાયોની અદર રહેવો સિદ્ધાંતરૂપી આત્મા તો એકસરખો જ છે

ચિન્નચિન્ન સંપ્રદાયે ના કિયાકાકો, વિધિ વિધાને કે આચારપ્રજ્ઞાવિકાઓ કાલે ભજન ચિન્ન હોય, પણ તેથી ધર્મનું સ્વરૂપ ચિન્ન થતું નથી વિધિવિધાનોની રચના દેશકાળને અનુસરીને ડરવામા આવે છે અને દેશકાળ બદલતા તે પણ બદલી શકાય છે ત્યારે ધર્મના સુખ્ય સિદ્ધાંતો તો કયાદેય બદલાતા નથી, તે તો એકરૂપે હંમેશા રહે છે માણસ પોતપોતાની રુચિ અને પોતપોતાના અધિકાર પ્રમાણે વિધિવિધાનોનું ભવે પાલન કરે, પણ તેનું લક્ષ્ય આત્મસુહૃદનું હોયું જોઈએ. અત્યંત સુહૃદનું હૃદયનું ધ્યેય હોય તો પછી વિધિવિધાનો જુદા હોવા છતાં ધર્મ કે સંપ્રદાય જુદા થઈ જતા નથી

એક ધર્મમા બે બાઈમા હોય અને બને

બાઈઓની યોજનની રુચિ ચિન્નચિન્ન હોય, છતાં બનેતું ધ્યેય હુખાતૃસિદ્ધ છે એક બાઈ પોતાની રુચિ પ્રમાણે પૂરી ખાઈને પોતાની હુખા તૃપ્ત કરે છે, ત્યારે બીજો બાઈ પોતાની રુચિ પ્રમાણે રાટલી ખાઈને હુખા શાંત કરે છે બંને બાઈઓ જુદાજુદા સાધનો ગટે હુખા તૃપ્ત કરે છે, તેમની ભેજનસામગ્રી જુદીજુદી હોવા છતાં પૂરી અને રાટલીના જુદાજુદા સંપ્રદાયો રચાતા નથી, તેવી જ રીતે ક્રિયા કાંડ અને વિધિવિધાનોના સેકથી ધર્મના સુખ્ય સિદ્ધાંતોમા ચિન્નતા થતી નથી તેથી આચાર વિચારોમા ચિન્નતા જણાતી હોય તો પણ મુળ ધર્મમા ચિન્નતા સમજવી જોઈએ નહીં

લીલી, લાલ, પીળી અને વાદળી રંગની જુરીજુરી શીરીઓમા એક જ ફૂવા અગર નળનું પાણી બરવામા આવે તો બાકા દૃષ્ટિએ જોનારને લીલી શીરીમા લીલા રંગનું, લાલ શીરીમા લાલ રંગનું પીળી અને વાદળી શીરીમા પીળા તથા વાદળી રંગનું પાણી જણાયો પાણી એક જ રંગનું હોવા છતાં શીરીઓના ચિન્નચિન્ન રંગ હોવાને લીધે, ચિન્નચિન્ન રંગનું પાણી જણાય છે, તેથી જ રીતે દરેક ધર્મમા એક જ પ્રકારનું શુદ્ધ સત્ય હોવા છતાં સંપ્રદાયોની ચિન્નતાને લીધે, તે ચિન્નચિન્ન સ્વરૂપમા માન્ય પડે છે વાસ્તવિક રીતે સંપ્રદાયો ચિન્ન હોવાને લીધે ધર્મનું મૂળ સત્ય કોઈ ચિન્ન થઈ શકતું નથી

જુરીજુરી શીરીઓમા ઓતી િ બરમ બરેલો હોય અને તેની ઉપર જુરીજુરી ફાર્મસીઓના લેનલ લાગેલા હોય, છતાં ફાર્મસીઓની ચિન્નતાને લીધે, વસ્તુ ચિન્ન બની જતી નથી, ઓતીની બરમ તો એકની એક જ રહેવાની; તેથી જ રીતે સંપ્રદાયોની ચિન્નતાને લીધે સત્યમા ચિન્નતા આવતી નથી - [અન ૫ ૧૫૧ મે]

શરીરશ્રમનો મહિમા

ગાંધીજી

૦

“માણસના શુભનના જે ભાગમાં તેના આત્મા પર પ્રભુત્વ મેળવવા માટે દેવો અને અસુરો વચ્ચે ધનધોર સંગ્રામ ચાલે છે તેનું નામ કુરસહ.” એવી મિં એવ પી' જૈંકસ નામના અગ્રેજ વિદ્વાને કરેલી આખ્યા એ થોડા વખત પર આ પત્રમાં ટાંચી હતી, અને એમણે આપેલા - આકાશ પરથી બતાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો હતો કે કુરસહના શાસ્ત્ર અને કળા કેટલાં અધરા છે મિં બટ્રેન્ડ રસેલ નામના ધીજ એક અગ્રેજ દરેક માણસને પુષ્કળ કુરસહનો સમય મળવો જોઈએ એમ માનનારા છે તે કહે છે કે, માણસને દિવસના ચાર કલાક કામ કરવાનું હોવું જોઈએ. પણ એક મિત્રે થોડા દિવસ પર ગાંધીજીને કહેવાત કરતા કુરસહનો પ્રશ્ન એટલે કહ્યું છે એ વિષે આશ્ચર્ય બનાવ્યું ને પૂછ્યું.

“માણસે રાજ આઠ કલાક શરીરશ્રમ કરવો જોઈએ એવો આશ્રદ આપ શા મટે રાખે છે? સુખવચિત સમાજમાં કામના કલાક ઘટાડીને બે કરવાનું ને માણસને બુદ્ધિને કલાની પ્રવૃત્તિઓ માટે પૂરતો કુરસહનો વખત રાખવાનું ન બની શકે?”

“આપણે જાણીએ છીએ કે એવી કુરસહ જેમને મળે છે - પછી તે મજૂર હો કે બુદ્ધિજીવી હો - તે એનો આરામ સારો ઉપયોગ કરતા નથી. એટલું, આપણે તો જોઈએ

છીએ કે, નવરૂ મન સેતાનનું કારખાનું બની જાય છે.”

“ના; માણસ આજસુ નહીં બેઠો રહે ધારો કે આપણે બે કલાકની શારીરિક મહેનત ને છ - કલાકની બૌદ્ધિક મહેનત, એવા દિવસના ભાગ પાડીએ તો? એથી રાષ્ટ્રને લાભ ન થાય?”

“એ બની શકે એમ હું માનતો નથી એ એનો હિસાબ કાઢ્યો નથી, પણ કોઈ માણસ રાષ્ટ્રને માટે નહીં પણ કેવળ સ્વાર્થને સારુ બૌદ્ધિક શ્રમ કરે તો આ ચોખ્ખા પડી જાય; સરકાર એને બે કલાકના શરીરશ્રમ માટે સારી પેઠે પૈસા આપે ને જીનું કામ વગર પૈસે કરવાની ફરજ પાડે તો જુદી વાત છે એ સુદર વસ્તુ યાચ, પણ એ એક પ્રકારના રાજ્યના બળાકાર વિના ન બને.”

“પણ આપનો જ દાખવો આપનાથી આઠ કલાકનો શરીરશ્રમ થઈ શકે એમ છે જ નહીં; આપને આઠ કે એથીવે વધારે કલાક બૌદ્ધિક કામ કરવું પડે છે આપ તો આપની કુરસહનો દુરુપયોગ નથી કરતા!”

“આ ફરજિયાત કામ છે ને એમાં કુરસહ જ નથી રહેતી. દાખવા તરીકે, હું ટેનિસ રમવા જતો હોઉં તો એ કુરસહનો વખત છે એમ કહી શકાય પણ મારો દાખલો લઇને પણ હું એમ કહું કે, આપણે અહ

કત્રાક હાથપગની મહેનત કરતા હોત તો આપણા મન આજે છે એના કરતા અનત મજા સારા હોત, આપણને એકે નકામે વિચાર ન ચલાવ મારા મનમા નકમ વિચારો કરી આવના જ નથી એમ હું ન કહી શકું અત્યારે પણ હું આપો છું એવું કારણ એ છે કે, મારા જીવનમા બહુ મહેનત હું થીર શ્રમની કિંમત સમજ્યો હતો ”

“ પણ તો શરીરશ્રમમા એટલો ભધો થયું હોય તો આપણા લોકો રાજના આઠ કલાક કરતા વધારે કામ કરવા છતાં એમના મનની શુચિતા કે સક્રિય પર કશી ટેબોતી અમર થતી નથી એવું શું ? ”

“ શરીરશ્રમમા ભધી કેળવણી સમાઈ જતી નથી એમ માનસિક શ્રમમા પણ નથી આપણા લોકો ભણતા નથી પણ એમને માટે તો એ ગંધવારુ છે ને એનાથી માણસની સુખ વૃત્તિઓ જડ થઈ નામ છે એ જ મારી સર્વ કિંદુઓ સામેની ઘાતામા મોટી હરિ યાદ છે એમણે મજૂરોના કામને ગમ્યાલેતર બનાવી મૂક્યું છે એમથી એ લોકોને આનંદ મળે નથી તેમ એમને એ કામમા કશો રસ પણ નથી એમને એ સમાજના સમાન દરજ્જાવાળા સ્વરો ગણ્યા હોત તો એમનું સ્થાન સમાજમા કોઈ વધારે ગૌરવવાળું હોત આ કશિયુગ મણામ છે સત્યયુગમા હું માનું છું, સમાજ આજના કરતાં વધારે સુખવસ્થિત હતો આપણે દેશ અતિ પ્રાચીન છે, એના અનેક સંસ્કૃતિઓ ઉદ્ભવી ને લય પામી છે, અને અમુક સુગમ આપણે કેવા હતા એ નિશ્ચયપૂર્વક કહેવું મુશ્કેલ છે પણ આપણે લાગે કાળ શૂદ્રોની ઉપેક્ષા કરી છે તેથી આપણે આજની દુર્દશામા પડ્યા છીએ, એ વિરે જરાયે શકા નથી આજની

ગામડાંની સંસ્કૃતિ-એને સંસ્કૃતિ કહી શકાય તો-જાવાનક સંસ્કૃતિ છે ગામડાના લોકો પણ કરતા જૂની રીતે જીવે છે કુદરત પણ એને કામ કરવાની ને કુદરતી જીવન ગામડાની દરજ્જા પાડે છે આપણે આપણા મજૂરવર્ગના એવા બેકેવ કર્યા છે કે તેઓ કુદરતી રીતે કામ કરી ને જીવી શકના નથી આપણા લોકોએ બુદ્ધિ દૂર્બલ ને આનંદમેર શરીરશ્રમ કર્યો હોત તો આપણે આજે જુદી જ સ્થિતિમા હોત ”

“ ત્યારે શ્રમ અને સંસ્કારિતાને જુદા ન પાડી શકાય એમ ને ? ”

“ ન પ્રાચીન રામમા એમ કરવાનો પ્રયત્ન થયેલો તે છે જ નિષ્ક્રમ નીવડ્યો હતો શ્રમ વિનાની સંસ્કારિતા, કે શ્રમના દેગરૂપે ન મળેલી સંસ્કારિતા કશા કામની નથી. રામન લોકોએ વિલાસની ટેવ પાડી ને પાતમ વ થઈ ગયા આપો દિવસ માત્ર ભખરા વાચવા કે ભાષણો કરવાથી માણસ મનનો વિકાસ કરી શકતો નથી એ જે વાચન કર્યું છે તે જેલમા મળેલા કુદર સહના વખતમા કર્યું છે, ને અને એનાથી લાભ થયો છે કેમ કે એ બધું વાચન ગમે તેમ નહીં પણ કઈ નિશ્ચિત હેતુથી કરેલું અને એ દિવસો ને મહિના લગી રાજના આઠ આઠ કલાક કામ કર્યું છે છતાં હું નથી માનતો કે મને મગજ ખર્ચા બધું છે હું ઘણી વાર રાજના મ ગીસ માર્ગ આપ્યો છું છતાં મેં ખજાજની જડતા નથી અનુભવી ”

“ પણ આપને તો મનની આબોલી કેળવણી મળેલી છે ? ”

“ ના રે હું નિરાશમા ને વિવાયતમા કેવો મશ્વમ બુદ્ધિનો હતો એની તમને

ખબર નથી. ચર્ચાપરિષદની સભાઓમાં કે અન્નાહારીઓની સભામાં કદી બોલવા જેટલી હિંમત પણ મારામાં નહોતી. જન્મથી કંઈ અસાધારણ શક્તિ હતી એમ નહીં માનતા.

સર્વોદય વાણી : - [અનુ. ૫૪૪ ૧૫૩ થી આપુ]

આ જ શ્રી આપણા ડાહ્યા પુરુષોએ કહી છે કે, એક સત્ વિદ્યા બહુધા વર્ણિત।

એક જ સત્યને વિદ્વાન પુરુષો જુદી જુદી રીતે દર્શાવે છે.

આ વ્યાપક સત્ય તરફ જો માનવીની દૃષ્ટિ હોય તો ધર્મો માટે થતા જગડાઓ અટકી શકે. સંસારની અન્ય કોઈ વસ્તુ માટે જગડાઓ થાય એ ક્ષમ્ય છે, પણ ધર્મ, જે જગડાઓને શાત કરે છે તે ધર્મને નામે જે જગડાઓ થાય છે તે અક્ષમ્ય છે, પૂર્વમાં શું કે પશ્ચિમમાં શું, ધર્મને નામે અનેક લડાઈઓ થયાની ઇતિહાસ સાક્ષી પૂરે છે. રોમન કેથોલિક અને પ્રોટેસ્ટન્ટોના સામ્રાજ્યિક અત્યાચારો કંઈ ઓછા ન હતા; નાનાનાના નિર્દોષ બાળકોને, પોતાનો ધર્મસંપ્રદાય ન સ્વીકારવાને કારણે જીવતા ને જીવતા બીજામાં ચણી દીધાના પ્રસંગો પણ પૂર્વના ઇતિહાસમાં નોંધાયેલા છે. રાજ્યલોભુષતા કે ધનને માટે જે અનર્થો નથી થયા તે ધર્મને નામે થયા છે ભિન્નભિન્ન ધર્મોમાં રહેલા વ્યાપક સત્યને જોવાની દૃષ્ટિને અભાવ અને ‘પોતાનું જોટલું ખરું’ એ મનાવવાનો આશ્રય જ તે માટે જવાબદાર છે.

મનુષ્યો ભિન્નભિન્ન સંપ્રદાયો અને પંથોના જગડામાં પોતાની શક્તિને ક્ષીણ કરવાને બદલે, પોતાને જે ધર્મમાં અદ્વા હોય તે ધર્મના સિદ્ધાંતોને આચરવામાં પોતાની શક્તિનો સદુપયોગ કરે તો કેટલા અનર્થો અટકી જાય। મનુષ્યે સિદ્ધાંતપક્ષી નહિ, પરંતુ સિદ્ધાંતસેવી બનવું જોઈએ

હું માનું કે હૃદયે બહુી જોઈને એ વખતે મને બોલવાની શક્તિ આપી નહોતી. તમારે બાલ્યવૃત્તિ જોઈએ કે આપણાં સમૂહમાં ઓછાં ઓછાં વાચન મારું છે.”

તમારો ધર્મ તમને અત્યંત શ્રદ્ધે લાગતો હો તો જરૂર તમે તમારા ધર્મના મૂળભૂત સિદ્ધાંત - સત્ય, અહિંસા આદિ સિદ્ધાંતોને આચરે અને તમારા જીવનને તે વડે ઉન્નત બનાવો પરંતુ તમારો ધર્મ બીજા પર લાદવાનો નમં કોઈ અધિકાર નથી. મનુષ્યનું ક્ષેત્ર પોતાના ધર્મના સિદ્ધાંતો બીજા પાસે પરાણે સ્વીકારવાનું નહિ, પરંતુ સિદ્ધાંતો જાતે આચરી જીવનચુકત બનવાનું હોવું જોઈએ.

કોઈ ક્રુધાતુર માનવી આશ્રવૃક્ષ નીચે જાય અને આશ્રવૃક્ષ ખાવાને બદલે આ આંખો કોણે વાળ્યા, કોણે પાણી પાડ્યું, તેની શાખાઓ કેટલી છે, તેને પાદડા કેટલા છે, તે કેટલા વર્ષે ફળે છે વગેરે પ્રશ્નોનો વિચાર કરે તો તમે તેને શું હાથો કહો છો? હાથો માણસ તો તે જ કહોગય, જે આવી પ્રશ્નમાળાની ચૂંચવણમાં ન પડતાં ક્રુધા શાન કરવાનો પ્રયત્ન કરે. આ જ રીતે ધર્મની ચર્ચા કે જાદવિવાદમાં ન પડનાં, જે ધર્મને આચરવાનો પ્રયાસ કરે છે તે જ હાથો માણસ છે

ક્રુધા, વાવ, નદી, તળાવ, સરોવર, વગેરેનું પાણી ભિન્નભિન્ન દેખાય છે, છતાં માનવીની અને પ્રાણી માત્રની તૃષા એક સરખી રીતે જ તે શાત કરે છે; તેમ ભિન્ન ભિન્ન ધર્મોના પ્રેમ, ગૌરી, કરુણા આદિ આદર્શો માનવમાત્રને વિકાસ સાધવામાં ઉપયોગી થઈ પડે છે, માટે સંપ્રદાયોના ખોટા જગડાઓમાંથી મુક્ત બની, તેના સત્ય સિદ્ધાંતોને આચરવાનો પ્રયાસ કરવો જોઈએ કેમકે સત્ય સિદ્ધાંતોનું આચરણ જ જીવનને આર્થિક બનાવી શકાયો.

અક્ષય સિક્ષાપાત્ર

મુદ્રણભાઈ

૭

પહેલાં કરી ન પડેવા એવા બીવણ દુકાનથી આખી આવરતી, નગરીના પ્રજાજનો 'ગ્રાહિ ગ્રાહિ' પોકારી રહ્યા હતા. કેટલાય ગરીબ લોકો અન્ન વિના ટળવળી રહ્યા હતા.

ભગવાન ખુદ એ વખતે તે નગરીમાં આવ્યા. તેમણે નગરજનોને ભેગા કર્યા. ભગવાને નગરના પ્રતિષ્ઠિત લોકોને ગરીબ પ્રજાજનોને અન્ન આપી સહાય કરવા કહ્યું. પછી ભગવાન બોલ્યા: “આ પીડિત દેશનો ભાર કોણ લેવા તૈયાર છે?”

બધે નીરવ શાંતિ ફેલાઈ ગઈ થોડી વાર કોઈએ કયો ઉત્તર આપ્યો નહિ. રત્નાકર ચૈક નીચું મસ્તક કરીને જિભા યથા અને હીન સ્વરે બોલ્યા:

“ભગવાન, આ ભંયકર દુકાનને નિવારવાની શક્તિ મારામાં કયાથી હોય?”

જયસેન ક્ષામંત જિભો ધડને બોલ્યો: “તથાત્મા! આપ મને બીજી જે કોઈ આજ્ઞા કરશે. તે માથે લેવા હું તૈયાર છું. પણ આ બામતમા હું સાથ લાગ્યાર ॥” મારે જ ઘેર મારા બાગકો અન્ન વિના ટળવળે છે!”

ધર્મપાત્ર નિસાસો નાખીને બોલ્યો: “હે ભગવાન! મારું તે ભાગ્ય જ નિર્માલ્ય છે! મારા વહાણો હજી પાછા ફર્યા નથી. એમાં મારું બધું મોતું ભરેલું છે જાજે મારી જ રથા હીન બની ગઈ છે તો બીજાને સહાય કરવાની વાત જ શી કરવી?”

ફરીને બધે નીરવ શાંતિ ફેલાઈ ગઈ તથા તો નંત મરનકે, નમ્ર પગલે આ કોણ આગળ આવ્યું? સૌની નજર એ આગનુક પર ફરી ગઈ.

એ અહન મૂળે સ્વરે, મદ બળાજે નમ્રતાપૂર્વક બોલી: “ભગવાન! હું અનાથપિંડગ્ની પુત્રી સિશુલ્લી આખી નગરીને અન્ન પૂરું પાડવાનો ભાર માથે ભરું છું.”

બ્રહ્મા વિસ્મય પામ્યા! અરે, આ તે શી લેલછા? સિશુકન્યા આદલો અહંકાર કયા બળે દાખવે છે?

તથા તો એ જ નમ્ર અત્રાજ ફરીને સંભળ્યો. સિશુકન્યા બોલી: “ભગવાન, મારી પાસે આ ખાલી સિક્ષાપાત્ર છે. આમા બધાની દયા હું માગીશ. ભગવાનની કૃપા ફરી તે મારે વિજય થશે. મારું આ ખાલી સિક્ષાપાત્ર છટોછટ ભરાઈ જ જશે. તમારા બધાની પાસે રોજ સવારે એક એક મૂડી અન્ન લેવા હું ઘેર ઘેર આવીશ તમારા સૌની દયાથી માત્ર આ ખાલી પાત્ર અક્ષય સિક્ષાપાત્ર મની જશે અને એ સિક્ષાપાત્રથી જ આજા જમનને દુકાળ શાંત થશે.”

શુદ્ધિનો પ્રતાપ

આચાર્ય ચાણક્યનો શિષ્ય વસુભૂતિ સન્યસ્ત બ્રહ્મ કરીને પાટલીપુત્રના સરકારી ગણિકાલયની પાછળ આવેલા દેવ-મંદિરમાં જ રહેવા લાગ્યો. યોગ અને તપની તેણે ધૂમ મચાવી દીધી. તેની સામેનો જ મકાનમાં ગણિકા ઉર્વશી રહેતી હતી. એક પછી એક એમ કરીને કેટલાય પુરુષો રાજ તે ગણિકાને ત્યાં આવ્યા કરતા, તે વસુભૂતિ હમેશા માળા જપતા જપતાં જોતો હતો. ચારિત્ર્યનો અભિમાની વસુભૂતિ લોકોની આવી ખરબાહી જોઈને ખૂબ જ ખીભાઈ ગયો. તેણે એક દિવસ ઉર્વશીના હરવાને જઈને કહ્યું, “તું હરશેજ આટલા પુરુષોની દુર્ગતિ કરે છે તે ઠીક નથી, ઈશ્વર તને આની સજા કરશે”

ઈશ્વરના કૌપતું નામ સાંભળીને ધર્મભીરુ યુવતી ઉર્વશી હરી ગઈ. પોતાની દાસીને સાથે લઈને તે જ દિવસે તે વસુભૂતિ પાસે ગઈ વસુભૂતિએ તેને કહ્યું, “અરે! પાપીણી, તારા ખરાબ રહેતો તુ છોડી શા માટે નથી દેતી? અંતઃકાળે જ્યારે યમદ્રોત તને પકડીને નરકમાં લઇ જશે ત્યારે શું કરીશ?”

ગણિકા વિચારમાં પડી ગઈ તે ઉચ્ચ કુળની વિધવા હતી એક જ વખતની ભૂવના કારણે આજીવિત મેળવવા માટે તેને નાછૂટકે ગણિકા બનવું પડ્યું હતું. જીવવા માટેનો બીલો કેઈ રહેતો ન હતો પછી તે શું કરે? વિચારમાને વિચારમાં રાત પડી ગઈ. પણ તેની આંખોમાં ભ્રમ ન હતો. “હે ભગવાન! મારું શું થશે? તું જીએ છે કે કેટલી અનિચ્છા હોવા છતાં મારે આ પાપ કરવું પડે છે. એમ થી છૂટવા કેટલો પ્રયત્ન કરું છું, છતાં કેટલી વિવશ છું. ક્ષમા કરજે મારા પ્રભુ!” સાચા પશ્ચાત્તાપના આ નિઃશ્વાસોની સાથે તેના હૃદયમાં નીકળેલી પ્રાર્થના જગતપિતાના અદૃશ્ય ચરણોમાં પહોંચી ગઈ. સવારે અને સાંજે હરશેજ તેની કરુણ વિનંતિ શ્રીહરિની સેવામાં પહોંચવા લાગી અને આ બાબત તેનો મધો પણ ચાલુ રહ્યો. તે સિવાય તો તેનો જીવનનિર્વાહ પણ અશક્ય હતો.

પેલી બાબત વસુભૂતિનું બધું ધ્યાન ગણિકાના શ્રાહકોને

ઓગળવામાં અને તેમની રીતભાત સમ
જવામાં જ દેન્દ્રિત થવા કામ્યુ ઉર્વશીના
ધ્યાને ચાહુ ભોળને તેના કોષની મીમાં ન
રહી તેણે આહકોની ગણતરી કરવાનું શરૂ
કયું સવારથી સાજ સુધી મંદિરના બારણે
તે આહકોની રકમ જોતો બેસી રહેતો અને
કોઈ આહક આવે કે તરત ગણતરી માટે
એક પથ્થર ઉપાડીને એક બાજુ મૂકી દેતો.
થોડા દિવસમાં તો એક ચમૂતરો બની શકે
તેમણે મોટો પચ્ચરનો હમણે ધણ ગયો.

એક વખત એકાદશીના દિવસે પૂજાની
યાત્રી લઈને ઉર્વશી ત્યાં આવી ત્યારે વસુ
ભૂતએ પચ્ચરનો ધેવો હમણે તેને બતાવીને
કહ્યું, 'તારા ખાખનો આ હમણે જો, કેમણી
બડપથી તે બધી રહ્યો છે તારા નરકમાં જવ
અગે હવે જરા પછુ શકા નથી પછી જો જે
કે ત્યાં તને દેવો કંઈ રહ્યા મળે છે

તે દિવસે ગણિકાએ આસુ બરી આગે
પૂજા કરી કૂલોના બદલે તેણે પત્રાપાપના
આસુઓની અજવિ વડે ભગવાનની આરા
ધના કરી અને પછી ભગવાનના ચરણો
પકડી તે મંદિરમાં જ બિસી રહી રૈતા રે તા
રાન પડી ગઈ છતાં તેના આસુ જ અત્રકયા
રાત્રીની તરનપ્રધતામાં પ્રભુ અને કીડવી

લો આ જીવનથી હવે હું કટાણી ગઈ છું
તાણા સરણે આવી છું તારા (સવાય મારુ
બીજુ છે કોણ ?" નો ગણિકાને કરુણ પોકાર
મંદિરમાં ગાજી જીકયો અને સાથે જ
આવાવેશના કારણે તેની ગતિ બદલ થઈ ગઈ
જાણેજનથી તે મુજબ થઈ ગઈ

અમાધિસ્થ વસુભૂતએ જોયું કે અમદ્વતો
વેશ્યાના આત્માને સ્વર્ગના રસ્તે લઈ જઈ
રહ્યા છે ગણિકાને આત્મા પશ્ચાન્નાપ રૂપી
આગ્નિમાં બગીને કાચન જેવો અમદ્વતો
હતો. અશ્વર્થશક્તિ વસુભૂતના મિત્રાથી
ચોસ નીકળી ગઈ થેડીવારમાં તો તેણે
ચેતાને અમદ્વતોથી ઘેરાયેલો જોયો કે જે
તેને ધક્કા મારીને નરક તરફ ધસડી જતા હતા

અમદ્વતો સાથે તે અર્થા કરવા લાગ્યો
તેમણે તેને કહ્યું કે સન્ધ્યાસીના વેશમાં તેના
આત્મા અશુદ્ધ હતો અને જગી તે પોતે શુદ્ધ
થવાને બદલે બીજાના દોષો જોવામાં જ મરાગુલ
હતો. અતુલ વાસનાઓનું હપન કરીને તણે
પેતાના શરીરને અવસ્થ પવિત્ર રાખ્યું અને
પોતે પવિત્રતાનો ઢોંગ આણુ રાખ્યો હતો

બીજાના ખાખનો વિચાર કર્યા કરીને
પેતાના અતરની શુદ્ધિ પ્રત્યે ધ્યાન નહી
આપનારાઓની આ જ દશા થાય છે

‘જગન અનાદિ કળથી જીવુ ને જીવુ ચાલ્યુ આવે છે તો
કય રે સુધરશે? એ પ્રશ્ન પૂછનારને ગાંધીજીએ લખ્યું

‘તમારો કાગળ મળ્યો મારો અનુભવ એમ કહે છે કે આપણું
જગન કેમ સરખું ચાલે તેના વિચાર કરવાને બદલે આપણે કેમ
સરખા ચાલીએ એ જ કરવો ઘટે છે જમત લોધુ ચાલે છે કે સવળ
એનીયે આપણને ખબર નથી પણ આપણે સવળા ચાલીએ તો બીજુ
પણ આપણને સવળ જ જણાયે અથવા સવળ કરવાની રીત જરૂરો
આત્માને ઝોગપ્રયો. એટલે શરીરને બૂલો જવુ અર્થાત શૂન્યવત્ થઈ
જવુ જે શૂન્યવત્ થયો છે તેણે આત્માને ઝોગપ્રયો છે ’

ધનનો સાચો ઉપયોગ

કનુભાઈ ના. પટેલ

સંત સુદિયાન મુરીને જીખારામાં વસતા તેમના કોઈ વડીલ તરફથી વારસામાં એક હજાર સોનામહોરા મળી. સંત સુદિયાન તો પૂરા ગૌરાગી પુરુષ હતા. છતાં આ ધન પોતાના આખરી સમય સુધી તેમણે પોતાની પાસે સાચવી રાખ્યું.

પોતાનો અંત નજીક આવ્યો છે એવું જ્યારે તેમણે જાણ્યું ત્યારે પોતાના ઓશીકા નીચેથી પેઢી હજાર સોનામહોરાની થેલા કાઢીને તેમણે પાસે બેઠેલાઓને આપી અને કહ્યું કે આ ધન ગરીબ માણસોને વહેંચી આપજો.

આ બોધને તેમની આસપાસ એકઠા થયેલ માણસો આશ્ચર્ય ચક્રિત થઈ ગયા તેમના મનમાં રહી રહીને એ પ્રશ્ન ઘોળાવા લાગ્યો કે, “અરે! સસાર ઉપર લેશ માત્ર પણ મમતા નહીં રાખવાનો હુમેશા ઉપદેશ આપનાર સંત સુદિયાને આટલું બધું ધન પોતાની પાસે કેમ ભેગું કરી રાખ્યું હશે ?

પાસે બેઠેલ માણસોના મનની વાત સંત સુદિયાન જાણી ગયા. તેમણે કહ્યું, “ભાઈઓ! તમારી શંકા બરાબર છે. પરંતુ આ ધન મેં એટલા માટે મારી પાસે સંભરી રાખ્યું હતું કે તે મને સંસારની માયામાં ફસાતા બચાવતું હતું. આ ધનના લીધે હું મરણ પર્યંત મારો ધર્મ સાચવી શક્યો છું.”

પોતાની આ વાત લોકો બરાબર સમજી શક્યા નથી એવું જાગ વાથી તેમણે પોતાની વાત વધારે સ્પષ્ટતાથી તે લોકોને સમજાવી. તેમણે કહ્યું, “આ મૂડી મારી પાસે હોવાથી શયતાન મને પોતાના પંજામાં ફસાવી શકતો ન હતો. શયતાન જ્યારે મને પૂછતો કે, “આજે શું ખાઈશ ? શું પહેરીશ ? ત્યારે હું જવાબ આપતો. “જો આ થેલી તૈયાર છે સમજ્યો ને ? તે કહેતો કે, “કેવું ક્યાંથી કાઢીશ ?” ત્યારે હું જવાબ આપતો કે, “જો મારી પાસે આ થેલી તૈયાર પડી છે.”

આમ ધનના જોરે હું દુનિયાની માયામાથી દૂર રહી શકતો હતો. જોકે મારા પોતાના માટે આ ધનમાંથી મેં અત્યાર સુધીમાં એક પાઇ પણ વાપરી નથી.”

અંત સુદિયાનની આવી મહાનતા બોધને બધા માણસોએ તેમને પ્રણામ કર્યાં. એ જ વખતે સંત સુદિયાને આ સંસારનો ત્યાગ કરી અવ્ધાના દરબાર તરફ પ્રયાણ કર્યું.

જ્યારે અંતરની ઉમેદ જાગે છે

[એક આપકર્મી વિદ્યાર્થીના પત્ર]

(૪)

પૂ શિવાભાઈ,
નમસ્તે ત્યાની પત્રિકા મની એ રીને
વિદ્યાભ્યાસને મન્યા જેટલો જ આનંદ થયો

બીજી અહીં જોડવાતુ જાય છે હવે નાણા
લીડ નહિ રહે એમ લાગે છે ગયા મહિનામાં
મારી એક પરીક્ષામાં મેં ૭૨.૫ ગ્રેડ મેળવ્યો છે
Entrance માં મારા સેકન્ડ ક્લાસ માસ્કર્સ
આપ્યા હતા આમ એક જ માસમાં હું
Higher int માં દાખલ થઈ ગયો છું

ત્યાં હવે શિયાગો આવેલો હશે અહીં
પણ શિયાગો બેઠી ગયો છે ઠંડીતુ પ્રમાણ
૪૦ F થી ૫૦ F જેટલું રહે છે પણ મેં
શરીરને ઠીક ઠીક કરી કહ્યું છે એક ચીજ
અને ઉરેફથી વાલે છે! ધુમ્મસ વધતુ જાય
છે ગર્ભ કાઢે વીસ ફૂટ દૂરની વસ્તુ દખાતી
ન હતી વરસાદ પણ સધ પૂરાવે છે ગમે તેમ
હોય પણ હવે હવામાન અને સગાવી શકશે નહિ

અહીંના લોકોની વ્યામહી સદૃશ હોવાથી
તે યોજના દોષ તેમ જણાય છે, પણ ખરું
જોતા તે લોકો આપણા કરતાય મદદ દોષ છે
દુનિયામાં આજે વધેલા ગણના લોકોની
એક બે વાત જો મેં જોઈ તે જણાયું

એક વખત હું ટ્રેનમાં જતો હતો ત્યારે
મારાથી દસેક ફૂટ દૂર એક સ્ત્રી એના પાનેડ
વર્ધના ભાગક સાથે બેઠી હતી. બિલકમળી ઝીડીને
આપ્યા દોષ એવા જણાતા હતા થોડાંવારમાં
પેલી સ્ત્રીએ ભાગકનું ચો-આજો સાફ કરવા
માહતુ-ધારા માહતુ કહું નો જોડું નહિ

ચાતુ ટ્રેનમાં પાણી ક્યાથી લાવે? આપણે ત્યાં
કેટલાક બાગદો ધુક વડે રવેજ સાફ કરે છે
તેમ પેલી સ્ત્રીએ હાથ ઉપર ધુક લગાવી બાગ
કને સ્વચ્છ (?) કયું? પોતાતુ મો પોતાના
ધુક વડે સાફ કરનારની સખ્યા ઘણી જણાય
છે સ્ત્રી વચ્ચે, ટ્રેનમાં અને મારા ક્લાસમાં
પણ એકસીએ ધુક લગાવી મો ધુએ છે,
અને પસંભાથી અરીસો, પાવડર વગેરે કાઢી
મેક-અપ કરે છે

મયા સોમવારે આગ ક્લાસમાં મારા શિક્ષક
પાસે ચાકરીક ખલાસ થઇ ગઈ ખાસ લખ
વાતુ બાકી ન હતું પણ જેટલું હતું તેટલું
પૂરું તો કરવું જોઈએ ને! લાગે વિચાર કર
વાની જરૂર ન પડી મોડું બન્યું ખડીઓ
અને આમગીની કલમ! આવું તો કેટલુંય
જોવાતું મળે છે અવારનવાર લખતો રહીશ

અખંડ કન્યા-યશ આજ સુધી ચાલ્યો છે
પણ હવે યુણીઓ ખૂબ આવી છે વહેની
તક By Sample Post parcel-Sca Mail
અરફત રવ ના કરશે જેથી રગમાં કાગ ન
પડે અહીં કયાય રૂ મળતુ નથી
વકન:તા ૧૬ ૧૨ ૫૪ અનિલના પ્રજ્ઞામ

x x x

(૫)

પૂ મહારાજ,

મારૂં પ્રજ્ઞામ નૂતન વર્ષના તમારા આશી
ર્વાદ પ્રાપ્ત થવાથી આનંદ આશા સમૃદ્ધ છું
કે એવી જ રીતે જો સ્ત્રીન મારે માટે અવિ
રત વજા જ કરશે સ્ત્રીતમ્મ દુબકી મારવાથી

જુગજૂનાં પાપોનો ક્ષય થઈ પવિત્રતા પ્રાપ્ત થાય છે, એવી મારી દૃઢ માન્યતા છે. એ જ ઝરણના પ્રવાહમાં ડૂબકી મારી ઠાકું થિયું ક્યું ત્યાં સુદામાની જેમ માયાવી સુલક આવી પડ્યો. માયાનું આવરણ ભેદીને પાર ઉતારવા પણ એ જ ઝરાનું એક બિંદુ બચ્ચ થઈ પડ્યો. એમા નાહવાનો મારો હક ચાલ્યો તો નહીં બચે ને ?

કામ કરવાની બાબતમાં અહીંના લોકો ખૂબ જ મહેનતુ અને સ્વાસ્થ્ય હોય છે. મોટા કે નાના બધા જ પોતાનું કામ પોતે જ કરી લે એવો અહીંનો ધારો છે. અહીં મજૂરી કરાવવી પોષાય તેમ નથી. કલાકે બેથી અઢી રૂપિયાનું મજૂરીનું ધોરણ બાધેલું છે. એટલે સંભોગોએ જ અહીંના માણસોને કામ કરતા કરી દીધા છે. આ લોકોના પ્રમાણમાં આપણા દેશના વિદ્યાર્થીઓ બહુ જ આજસુ બચ્ચાય. ૯૫ ટકા વિદ્યાર્થીઓ સમય પસાર કરવા પૈસા ખર્ચતા હોય છે નાટક, સિનેમા અને હોટલ પૈસાનાં અને સમયના કલતખાનાં તરીકે વપરાય છે. અહીંની સ્થાસ્થી દુનિયામાં એકી જીવન ગાળનાર દેશમાં આવી શું ઉકાળે ? ત્યાં આવીને સોદાગરી ન શોધે તો શું કરે ?

વિદ્યાર્થીની તાલીમ અને આ બધામાંથી સારી રીતે મુક્ત રાખ્યો છે. અલગત મને નવું નવું જોવા બહુવાની ઇચ્છા રહ્યા કરતી હોય છે, એટલે આમ તેમ રખડવાની ટેવ પડી છે, પણ અહીં તો તેમ છોડી દેવી પડી છે. અહીંનું રખડવાનું ખૂબ જ ખર્ચાળ છે. મને લાગે છે કે ત્યાં પાછો આવીશ ત્યારે કેટલુંય જોયા વિના આવીશ. જે કે મારો રસનો વિષય 'કારખાના' જોવાનું નહીં ચૂકું એનું નિરીક્ષણ ન કરું તો મારું અહીં મુખી આવું નિરર્થક બન્યું.

ખીલુ હું ત્યાંના જેટલોય ચોખીન રહ્યો નથી.

અહીં આખા પછી અચી કરેલાં કપડાં પહેવાં નથી શરૂઆતમાં કેટલાક દિવસ 'ટાઈ' બાધવી પડી હતી. તેય છેલા કેટલાક દિવસથી છોડી છે. 'નિશાળમાંથી નીસરી જનું પાંચડુ ઘેર' એ સોનેરી સૂત્રનો અચૂક અમલ અહીં થઈ રહ્યો છે.

વગી કેઈ સાથે બગાડવું એ મારા સ્વભાવમાં નથી. સ્વભાવ ગરમ ખરો પણ વિદ્યાર્થીની પ્રયોગશાળામાં એ ગરમીનું કાંઈ શક્તિમાં રૂપાંતર થઈ ગયું. અહીંના લોકો કદી મારામારી કરતો નથી. જરૂર પડે તો ગાળાગાળી કરે. પણ એથી એક ડગલુંય આગળ વધતા નથી. એકાદ જણ ચાલતો યાય એટલે મામલો થાળે પડી જાય. અહીં પરદેશમાં 'કમ ખાના, ગમ ખાના, તમ કંઠમાં એ ગુરબતખાના' એવું સૂત્ર અમલમાં મૂક્યું છે. સહીસલામતીનો એ જ રાજમાર્ગ છે એમ મને લાગે છે. અલગત વાઙ્મની અર્થ યાય ત્યારે એમાં જરૂર ભાગ લઉં છું. પણ એથી આગળ વાતાવરણ ગરમ થાય ત્યારે હું તેમાંથી ખસી જાઉં છું.

અંતે હેઠી અને હેઠની પ્રગતિ થઈ રહી છે. 'એક બંદર અને ક્ષણ શરીર કરે મજબુત' એ સૂત્રનો પ્રચારક બન્યો છું.

શમનામે પચ્ચર તરે એ ન્યાયે તમારા આશીર્વાદથી આ પચ્ચર હિંદી મહાસાગર, શતો સમુદ્ર, બૃમધ્ય સમુદ્ર, અને એટલેન્ડીક મહાસાગર તરીકે અહીં મુખી પહોંચ્યો છે. અહીંના વિદ્યાર્થીઓમાં પાર નીકળી સ્વદેશની સેવામાં કામ લાગશે એવી આશા છે. લોકોના પ્રવૃત્તિરૂપી જોજરને તેજ કરવામાં આ પચ્ચર કામ લાગશે તોય ઘણું તેમ કરવામાં પચ્ચર પર આશીર્વાદરૂપી પાણી રેડવાની અનિવાર્ય આવશ્યકતા રહે છે એના વિના એકલો પચ્ચર કદાચ જોજર પ્રવૃત્તિ કરે તો નવાઈ નહીં. એ જ. લંડન- ૧૬-૧૧-૫૩ -અગવિંદના પંચામ

પૂ શિવાભાઈ,

નમસ્તે મારો એક પત્ર છે દિવસ પર મળ્યો હતો આ પત્ર તમારા પ્રત્યુત્તર રૂપે લખ્યું છે.

૧ ત્યાંથી મોકલાતા ભૂમિપુત્ર અને દરિયાન નિ નિયમિત મળતા થયા છે

૨ આર્થિક મૂળવસ્તુ એ મહત્વની મૂળ વસ્તુ નથી, એમ માની હું તેને ખાસ અગત્ય આપતો નથી બીજા અગત્યના અનેક પ્રશ્નો વિચારવાના હોય ત્યાં એને આગળ કરવ માગ્યો હોયદો! એનો ઉકેલ સરળ છે અને તે કામ કરવું 'કરાંને વખતે લઈશો' એમ એક વખત પૂ મહાશયે કહેવું તે આચરણમા મૂકવાથી લક્ષ્મી આપણી શુભામ યર્થ બચ છે પછી શુભામની ચિંતા મારે કરવાની હોય કે શેઠની! સમગ્ર કેમ સાચવવી તેની ચિંતા શુભામ કરે

સુખદુઃખ એ મનનું કારણ છે એમ અનુભવ ઉપરથી લાગે છે મારી સાથે મારા એકમે મિત્રો મહિને પછી રૂપિયા કમાય છે હું એમનાથી થોડા ભાગવું કમાઉં છું છતાં મને કંઈ દુઃખ નથી ભાગવું ત્યારે એ બિચારા જેવી સ્થિતિ ભોગવે છે તબિયત પણ મારા કરતા સારી છે, પણ મન એ જ મનુષ્યના બધનમોક્ષનું કારણ છે એ તુરંત નુમાર આ જગત ચાલે છે

આજકાલ મારી નિભોરીમા નીચે મુજબ સિલક છે હિંમતનું અણપપાત્ર, આનંદનો પુવારો, ગમે તેવા સન્મેશોમા મરત રહેવાનું માનમય ન અને વતવાને પોતાના કરવાની બહુ જડીયુતો

વળી આજુ બધું જાણ્યા પછી General knowledge અને (Common-sense) (માણ) આછાવરતા પ્રમાણમા હોય જ એની ખસ નોંધ લેવાની જરૂર નથી

ઉપર જણાવી તે બધી કાચી થાતુઓ ખાણમાથી નીકળી બુનિયાદી તાલીમના કાર ખાનામા ગઈ ત્યાં એના પર પહેવ પડ્યા પોવિશ યર્ધને હવે જે તે રસરૂપે પ્રકાશવાનો પ્રયત્ન કરે છે કેઈ પહેલમાથી દિવેલના કોડિયા જેટલો પ્રકાશ નીકળે છે તે કોઈમાથી વીજળીના ઊંચા જેવો અગડળાઈ બહાર પડે છે

ઉધાર પાસે આગસનો મહાસાગર ભરેલો છે પછી વખત હમકા ખાઈ જવાય છે પણ એકદરે નાવડી ઠીક ઠીક ચાલે છે

આ બધામા અગત્યની વાત અભ્યાસની સાથે સાથે પરદેશી ન યર્ધ જવાય તે પચ્ચ સતત ચાંદ શખવું જ રહ્યું

વિદ્યાર્થી મિત્રોને એક અગત્યની વાત ચાહ કરાઉં તે છે આ દેશની જ વાત અહીં બિચનીચનો લેહ નથી નાનામોટાના વાડા નથી ડીઝોનું મહત્વ નથી કારખાનાનો હજાર રૂપિયાનો પગારદાર મેનેજર હોય તે કાર ખાનામા આડું વાળતો હોય અનુભવી અને હાથમા કળાવાળા કમાય છે ત્યારે ડીઝોવાળા શક મારે છે સેગ વરજ સુધી દરજિયાત કેળવણી હોવાથી બધા ભણે છે પછી મોગ ભાગના નોકરી ધંધો કરે છે. એવું શિશુ જાણ-કોલેજમા મળવું હોય છે અહીંની શાળામા રેખિયાનું પેડું નથી પણ યત્ન એક છે આટલો જ દેર છે આખો દેશ એક કારખાનું છે પરદેશી કાચો માલ ખસીદ છે એને પાકો માલ પરદેશ પહોંચાડે છે આપણે ત્યાં પૂ શિવાભાઈ કાતવામા ઝડપ માગે છે તેમ અહીં પણ કામમા ઝડપની પહેલી જરૂર પડે છે ઝડપ ન હોય તો આ દેશમા રેખલો રગલો મુરકેલ યર્ધ નાચ મોન કાનજ જેવું જ અહીંનું આઠ

કલાકનું કામ હોય છે. 'Work while you work, and play while you play' એ અહીંનો જીવનસિદ્ધાંત છે તેથી જ આ દેશ આટલો બધો આગળ વધેલો છે, જે દિવસે આપણા દેશમાં આવું થશે તે દિવસે અમેરિકાથી કે કયાયથી શીખ માગીને અનાજ કે પૈસા લાવવો નહીં પડે

દેશના હાડકા ભરાયેલા આળસ નામનો રોગ કામના ઈન્જેક્શન આપ્યા વિના ટળે તેમ નથી એટલે જ, 'કામ કરો કામ કરો' એ જૂઠાશ ઊઠાવ્યા વિના ઇજાજીટી થઈ શકે નહીં. રેલ્વે કાતવાની જરૂર એટલા માટે જ લાગે છે કે તે નજીક જણાતુ છતાં સતત જાગૃત માગી લેતુ એક કામનું પ્રતીક છે એમથી ખાદી નીકળે છે એના કરતા મહુરવની

ચીજ એ છે કે આળસ એના ઉપર રોજ થોડો ઘસરકો કર્યા કરે છે કૂવા પરના પથ્થરને દોરકાનો રોજનો થોડો ઘસરકો વખત જતા કાપી નાખે છે તેમ એ સુદર્શન ચક્રનો થોડો થોડો ટચકો વખત જતા આળસને ખખેરી નાખવામાં ફાળભૂત થાય તો નષાઈ નહિ શરત એટલી જ એમાં નિયમિતતા આવવી જોઈએ

આમ રેલ્વેના પેમાં આવવા જેટલો હુ અધિકૃત તો ન જ ગણાઉં છતાં અહીં એની મારા પર થતી અસરો મેં જણાવી છે ખીજા પર એની કેવી અસર થાય તે તો જે તેની માનસિક ભૂમિકા પર આધાર રાખે છે

અતમા ત્યાં વહેલી તકે આવી જઈ ભારતમાતાના ચરણો આપતો યર્ધ જાઉં એવી આશા રાખુ છું — અરવિંદના પ્રણામ

ખાદી શા માટે? [અનુ ૧ ૧૪૮ થી અનુ]

સાચી તાગણી જન્મવાનીએ આપણી લખા

તીમાં આપણે દસ આઝાદ થયો છે એ આપણુ સદ્માન છે આપણા અર્થતંત્રને સુવ્યવસ્થિત કરવાનું કાર્ય આપણા ઉપર આપણુ છે આપણે લાવિ પેટીને એ રીતે દોરની જોઈએ કે તેમના હૃદયમાં સ્વદેશ ભિમ નથી સાચી લાગણી જન્મે

તેમના હૃદયમાં ખાદી પ્રત્યેના પ્રેમ આપણે પ્રમદા વવાનો છે લાવિ પ્રર્મ આજદી કેરી રીતે પ્રાપ્ત થઈ તે ઇતિહાસમાંથી શીખશે પરંતુ એ પહેલાં દરેક દેશવાદન માટે ખાદી એ રોગીની ગરજ સારે છે, એ સન° ૧૫મ તેમને શીખવા દેા ખાદીને કોઈ પણ રાજકીય પક્ષ માથે સંબંધ નથી પરંતુ એ તો ગરીબોનું જીવન છે.

[ખાદી શા માટે પહેરની, તે પાછળ શું ધ્યેય છે તે સમજવતો આ લેખ ઈન્દુલાલભાઈ શાહે ખાસ 'ધ્યાગાખાપુ માટે તૈયાર કર્યો છે

મુ બાઇમાં તા ૧૯-૭-૫૪ થી ખાદી અને માથોથોગનુ એક એપોગીઅમ ખુદતુ મુકાય છે, જે મધ્યસ્થ સરકારની દેખરેખ નીચે રહેશે. મુખાર્ધ જેવા સુદેરમાં આવા જીવનમાં ખાદી ન પહેરનારા પગ ખાદી ખરીદ અને પહેરે તો ગામડાના લાઈ બહેનોને જરૂર પ્રોત્સાહન મળે

આશા છે રેલ્વેખાતરસના ચાનુ થયેલા પર્વમાં આ લેખ મનનીય યર્ધ પં. શે.]

રૂપાવતન

સૌરાષ્ટ્ર રચનાત્મક સમિતિના પ્રમુખ પૂ. નારણદાસભાઈ ગાંધી યોગ્ય દિવસ રૂપાવતનમાં રહી અહીં મધ્યમાય ઉંઠેર નથા તેલ-લાવણી ચોળના અંગે કેટલીક મહત્વની સૂચનાઓ તેઓની પાસથી મળે.

‘રૂપાવતન’માં એતીકામ માટે શ્રી ભગુભાઈ વીરાભાઈ કુડેજ સંકલિત રહેલા આથી ગયા છે અહીંની જમીન તો સાવ કુચરાળ એટલે મેલી યાદ રહે એવી જમ્યા જ ન હતી. પણ મને વધુ મહેનત પડી ખાર વીધા જમીન મેતીને લાગત તેવારે કહેતી તેથી આ વર્ષે એાછી મહેનત પડી હાલ કમોદનું થાવેનર કદ્દુ છે અનાજ અને શાકભાજી અંગે અમારે જૂનામઠ હાલે ઉપર આધાર રાખવો પડે છે ભવિષ્યમાં સરકાર પૂરતું અનાજ બધા મળી ઉત્પન્ન કરી શકીએ એવો પ્રયત્ન છે શ્રી ભગુભાઈ અને વિધાયાીઓના ઉત્સાહ છે એટલે એનું ગુણ જ પરીણામ આપશે. શરસાદ પણ સારો થશે છે.

હાથકામળ વિભાગમાં મે વિધાયાીઓ તૈયાર થઈ ગયા છે અને એ વિષય ઠીક આડવારો છે હજી સાધનોની ખામી છે થોડી આર્થિક મદદ મળે તો વધારે સારી જાનના કામગીરો બનાવી શકાય અમરા આ પ્રયત્નમાં બધા આદક બહુઓની મદદ હિંમતુ છું થોડી નકરો અહીં બનેલા હાથકામગીરો પરનીકમી રાત્રે થઈ છે, પણ સાધનોની ધની એવજાલ થાય તો ટૂંક સમયમાં સેને હાથકામળની આટલિ થોડે તવાની અવરથા થઈ શકે.

આ ‘માનવી’ ‘શ્રી રિહમત’ ‘નિષ્ઠા’ અને શ્રી કુષ્મતાસ રાવળી રૂપાવતનમાં જોડાયા છે શ્રી ‘અનિષ્ઠ’ મહા ગૂજરાત ગજત મંડળમાં મની અને મારા ગજતકાર છે. હાડગી વિષય રિહતિમાં અનાજ અહારોની અનેક મુશ્કેલીઓ હોય છે આવા કેટલાય

નવજુવાનોની શક્તિ પૂરી તકના અભાવે સમયના પ્રવાહમાં એમની આરાએ વહી જતી હશે. રૂપાવતન બાવા જુવાનોના દેવતનો ઉપયોગ કરી શકે તો કેવું સારું! પણ હજી તો રૂપાવતનની બાલ્યાવસ્થા છે બાળક ટીચતા અયક્તા આલતા થીએ તેમ હજી અપણા પ્રધાનો અમને આ જગતમાં વધુ ને વધુ ગિચાતા અયક્તા ભેવા ધ્રુવે છે. એ કમેગીમાંથી પમાર થયા પછી પણ તેઓ રૂપાવતનની જરૂરિયાત સ્વીકારે તો એક આદર્શ, સરકૃતિ અને કનાજ ધામ જવડી હસતીમાં આવે.

દેશની સરકૃતિનું મુદ્દા તેની કલા ઉપરથી નીકરે છે રૂપાવતનમાં પ્રવેશતા જ સૌરાષ્ટ્રની સરકૃતિના દર્શન થવા જોઈએ એને મૂળે રવરૂપ આપવા આપણા મંદિરે આપણા કલાત્મક ઉદ્યોગો, આપણી રીતઠાનો આપણું સાહિત્ય વગેરેના સરો ધન મટે પૂરી છુટ હોવી જોઈએ.

આ વિચાર જો આપણા પ્રધાનો અને પ્રજા સ્વીકારે તો કેટલાય દેશોના કલાકારોની શક્તિને ઉપયોગ થઈ શકે!

આપારે, રૂપાવતનની મર્યાદા જોઈ કલાકાર બહુઓ માટે એક જ વિચાર મનમાં રચા કરે છે તેઓ કલાની મૂળી પૂલ બને કરે પણ સાથે સાથે હાથપમને જામત રાખવા તરફ રહે. કતા અને અમને સુખ સમજવજ થાય તો આ વિષય પરિરિપતિમાં સામનો કરવાની શક્તિ આવે કતા તો એકડી, નિસિદ્ધાની, જીકરને તેન તરી. યેડ છે, એ શક્તિનું કામ માટેનો પ્રેમ જામત કરવામાં રૂપાવતન જોઈએ. હાથપમની ચાપગતા જેટલી વધશે — તેનું મન પ્રાપ્તન રહેશે અને વડુ સર્જન કરવામાં એ પૂરક થશે. પણ આ અમ સમજવજ થશે.

નોંધએ નહીં તર તે માત્ર વૈતરુ થઈ પડે

સાપાસો (ખાજિન) થી 'ખારાખાપુ' ના એક નાદક શ્રીમતી પુરુષાભલેન લાખો પત્ર લખે છે તેનો કેટલોક ભાગ નીચે આપુ છું

'ખારાખાપુ' મને Air Mail થી મળે

એવી વ્યવસ્થા કરીશ. આ દેશ વિશે મને થોડું જાણવાનું મન થઈ જાય છે ગરીબાઈ અને શ્રીમતી તાર્ક અને અડી છે લોકો હિંદ અને ગાંધીજી પ્રત્યે ખૂબ જ માન ધરાવે છે ધણી પૂજ્યભાવથી તેઓ ગાંધીજી વિશે મને અનેક પ્રશ્નો પૂછે છે અને કહે છે "ગાંધીજીના પુસ્તકો વાંચી અમારા જીવનમાં કુચ્છ સરકારે રેડાયા છે એમની વાંચીથી અમારામાં અજબ એતનનો સચાર થયો છે સત્ય અને પ્રેમની અગાધ શક્તિના દર્શન અમને એમાંથી થયા "

સામાન્ય માણસના દિલમાં પણ બાપુ કેવા વસી ગયેના છે તેનો એક બીજો દાખનો નોંધ - હું ગાંધીજીના દેશની છું એમ જાણી એક અપરિચિત ભાઈ મને આનીને કહે ગાંધી તો મારા તારખુ હાર છે મારામાં ધણી અવગુણો હતા ચોરી પણ કરતો હતો એ બધું એમની અત્મકથા વાંચી એમનાં રચનો સંલિખી મારી આખ ઊધરી અને જોડાય અને આજે હું સાચો માનવી બન્યો છું

બાપુના સ્વરૂપ વચ્ચે અનેક યુગો સુધી અમર હી જશે બાપુની સાથે રહેનારા તેમની અત્યંત નિકટ જવાનું ભાગ્ય પામનારા અને આ વિશ્વમાં બાપુને આદરનારા મોઠાઈના કાન પર આવાં વચ્ચે

અનેક વાર અધ્યાયાં હશે! કેટલાં ગણ્યા ગણ્યામાં એ વાસો કરી બેઠાં હશે! અનેક કેટલેમનાં કેટલાં વિરતનાં જીવનમાં એ માસ રુધિર અને આત્મા બની ગયા હશે! એ વિરત વિશ્વતિઓ તરશે અને તારશે

મિ પોયારીસને ત્યાં આજે પાનિં હતી, તમારો પત્ર સૌને વચાવ્યો રૂપાયતનની બધી પ્રવૃત્તિએ પાછળ તેનો મુખ્ય આદર્શ જનતામાં લોકોપયોગી કલાનો પ્રચાર કરી સામાન્ય લોકોનાં જીવનમાં પર સુરચિ અને આનંદનું સિમન કરાવવાનો છે તે સમજાવ્યું આ બધું જાણી તેઓ આનંદ પામ્યા અને 'રૂપાયતન' ને ખૂબ ખૂબ અભિનંદન પાઠવ્યા છે 'રૂપાયતન'ના કાપમાં મદદરૂપ થયા તેઓ અતુર છે એ સરઘાની ખૂબ ખૂબ પ્રવૃત્તિ થાય એવી શુભેચ્છા ફરારી છે આ બધું મિત્રોનાં નામ તમને જણાવું મિં મારકોસ મિં ગી ટન મિં નુર્ધસ મિં એએ, મિં પોયા રીસ અને ડાં લેમરમેઈઝ મિં પોયારીસે તમારો માસ આભાર માન્યો છે

ગારાગના એ સાપાસોમાં આવેના રાગિયમએ પત્રનું છે એમાં વસતા સત જોતાવીયો ગાંધીજીના પરમ ભક્ત એ પ્રેમના વિશે જ વળી લખીશ

ગાંધીજી અને તેમના આદર્શને વરેલી સરઘા તમે દૂર દૂર વિદેશમાં કેટલો પ્રેમ રો, તેના માં વિશે જાગવાની કેટલી ઉત્સુકતા રો ને ? નિખાલસ પર દૂકમા થાડ કરી જાડ છે

અનુક્રમણિકા

	૪૪
૧ કમા એટને થા	મદાદેવ દેસાઈ ૧૪૪
૨ પુરુષરમરચુ	૧૪૫
૩ ખાદી શા માટે	ઈન્દુલાલ હી સાહ ૧૪૬
૪ પ્રભુજી, દ્રમ	અનવર આગેવાન ૧૪૮
૫ સર્વોદય વણી શ્રી ઉજ્જવળ કુમારીજી	૧૫૧
૬ શરીરશ્રમનો મહિમા	ગાંધીજી ૧૫૮

	૪૫
૧ અદ્યપ બિદ્યાપાત્ર	નવલખાઈ ૧૫
૮ શુદ્ધિનો પ્રતાપ	૧૫
૯ ધનનો સાચો ઉપયોગ	અનુક્ર ૫૨૬ ૧૧
૧૦ એક વિદ્યાર્થીન પત્રો	૧૧
૧૧ રૂપાયતન	મપાદક ૧૧
૧૨ રૂપાયતન	૧૦ ૬

અમૂલી સેવામાં વૃદ્ધિ કરી છે એ કોઈ આત્માર્થી આ પુસ્તક અવરથ
વાચે એવી જાનામણ કર્યા વિના છેવટે રહેવાનું નથી — સુ. ૩૦

મરુકુંબ

અચુરાદાસ ત્રિમલ

સપ્તરોજ ઉપર લખેલો આ મુદ્ર તેને અંગેના પુસ્તકોના વાચન,
તથા તેના જ્ઞાતઅનુભવ અને નિરીક્ષણને પરિણામે લખાયેલો છે એમથી
સ્પષ્ટ મળે અનેક માહિતી તથા એની સારવાર માટે વ્યવહાર સૂચને
પણ મળે છે ક્રિ. રૂ. ૧-૦-૦ ટપાલવાનગી ૦-૫-૦

અસહકારનો નિયાર અચુરાદાસ ત્રિમલ ક્રિ રૂ. ૦-૮-૦
ટપાલવાનગી ૦-૩-૦

આ નાની પુસ્તિકામાં લેખકે તટસ્થ નિરીક્ષકની દૃષ્ટિથી અસહકારના
ઉદ્ભવ અને તેના વિકાસના તબક્કાઓ આલેખ્યા છે

‘ખારાખાપુ’

‘ખારાખાપુ’ દર અમેલ મહિનાની ૩૦ મી તારીખે પ્રસિદ્ધ થાય છે એટલે તે
મહિનાનો અંક થાકુ મહિનાની બીજી અથવા ત્રીજી તારીખે મળશે.

વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૯ છે બ્રહ્મદેશ માટે રૂ. ૭૫ અને પરદેશ માટે રૂ. ૮
અથવા શિ ૧૨૭ છે

‘ખારાખાપુ’નું નવું વર્ષ ફેબ્રુઆરીની આખરમાં શરૂ થઈ જાન્યુઆરીમાં પૂરું
થાય છે વચ્ચેથી ચતા નવા માહકોને વર્ષની સરખાત (ફેબ્રુઆરી) થી જ
માહક ગણી મગદ થયેલા અંકો મોકલવાની પ્રથા છે

પ્રગટ તારીખ પછી દસ દિવસમાં અંક ન મળે તો ટપાલમાં લખાઈ કર્યા પછી
જ કાર્યાલયને જણાવવું. માહકોએ પોતાનું નામ-સરનામું સ્પષ્ટ લખવા, સાથે
માહક નંબર અવરથ લખવો જોઈએ

લવાજમ મળીએડરથી મોકલવું બી. પી થી મોકલતા અંકો મોકા મળે છે
‘ખારાખાપુ’ની સાથે આવૃત્તિ ન્યૂઝપ્રિન્ટ ઉપર છપાય છે. ખાસ આવૃત્તિની
થોડીક નકલો રૂપાલતનમાં બનેલા હાયકાગરમાં છપાય છે ખાસ આવૃત્તિનું
વાર્ષિક લવાજમ દેશમાં રૂ. ૮ વિદેશમાં રૂ. ૧૦૭ અથવા શિ ૧૬

આઠ આના મોકલવાથી નમૂનાનો અંક મોકલવામાં આવે છે.

તત્ર અને બધવર્યા અંગેના સહાયા પત્રવ્યવહારનું સરનામું.

‘ખારાખાપુ’ કાર્યાલય, રૂપાલતન, જૂનાગઢ, (સોરાટ)

ଆରାଧ୍ୟା

ବର୍ଷ-୭

ଆ. ୫-୭

ରଚୟିତା: ନବୀନ ଗାଧୀ

ଉପାଧ୍ୟକ୍ଷକ ପ୍ରକାଶନ, ରତ୍ନାଗଡ଼

ગ્રંથાવલોકન

ઓરતા : લે. પન્નાલાલ પટેલ; પ્ર. ભારતી સાહિત્ય સંઘ લિમિટેડ, ગાંધી રોડ, અમદાવાદ; કિં. ચાર રૂપિયા.

‘મંગેલા જીવ’ અને ‘માનવીની બવાઈ’ જેવી સ્મરણીય નવલકથા આપનાર, પન્નાલાલ પટેલે નવલિકા ક્ષેત્રે પણ સરસ ફાળો આપ્યો છે. ‘ઓરતા’ એમનો, નાની ઓટી સત્તર નવલિકાનો, સાતમો સંગ્રહ છે. દક્ષિણ ગુજરાતને બાદ કરતાં, ગુજરાતના ગ્રામ્યજીવનને સાહિત્યમાં ગૂંથી લેવામાં એમણે અપૂર્વ દક્ષતા દાખવી છે. આ સંગ્રહની નવેક વાર્તાઓ ગ્રામ્યજીવનની જ છે, અને એમાં પન્નાલાલની વાર્તાકળા વિશેષ જાગ્રતી છે. ગામડાનાં જીવનાઇને હેલે ચંદેલાં, રસમસ્તીમાં ફૂંબેલાં, અંધડતાં અને મનમેળ કરી લેતાં રસ-મસ્ત યુવાન-યુવતી એનાં મુખ્ય પાત્રો છે. તેમાંથી સ્ત્રી પાત્રોના કસોટી, અલસડપણું, ખાસ તરી આવે છે. ‘ઓરતા’ની પાત્ર ‘ઝોળાં ઝોળાં નીર’ની રતન, એ યાદ રહી જાય તેવાં તેજસ્વી સ્ત્રી પાત્રો છે.

ધણી સાથે અંધડો કરીને છેવટે ‘લુગડાં વેરવા’ નીકળેલી નેચરે પાછા ફરતાં ધણી માટે ‘વઢાણ જાપ સિગારેટ’ અને ‘મસાલેદાર પાન’ ખરીદી જતી દીવાળીનું પાત્ર પણ ઓઢક છે. આ વાર્તાનો અંત તો, સુંદરમ્ની પેલી બહુ ગવાયેલી, ‘જોલકા’ વાર્તાના અંતને જુદી રીતે સમારી આવે છે. ‘વળગી રહેલાં’નાં પેલાં આધેડ ઉમરનાં કારમી બૂખથી પિડાતાં અતિશય કંગાલ સમજીખિયાં ને બચરવાળ, છાકરાંઓને ઐડુતોને ત્યાં કાચે મૂકી અનાજ લાવી તે વેચીને એકમીનના માટે સાડાં અને થેપાકાં લાવતાં પતિ પત્નીનો દાખલપ્રેમ મુખ્ય કરે તેવો છે. આ વાર્તાનો અત્યંત સ્મરણીય અંત સ્મરણમાં મૂકી ગયેલી એક વિદેશી વાર્તાની યાદ તાજી કરે છે જેમાં ગરીબ દંપતી, વર્ષમાં કે છત્તરના દિવસે જ ને એકમીનને ભેટ આપવા વિચારે છે. પત્નીના સિરકેશ ધણી સુંદર અને લાંબા હોય છે માટે પતિ તેને મંગેલ પારિતોષકમાં કાંઈ વસ્તુ વેચીને તેને માટે વાળના રાજગારની ચીજ ખરીદી લાવે છે, જ્યારે પત્ની પોતાના સિરકેશ વેચીને તેનાં નાણાંમાથી પતિ માટે ભેટની ચીજ ખરીદી લાવે છે.

‘અજબ રસ’, ‘પાલવના પાટે’, ‘નાદાન છોકરી’ વાર્તાઓની નાવિકાઓ સ્ત્રીસ્વભાવના જુગ જુદા પાસાંઓ સંયોગતાથી જતાવી જાય છે. આથે ય, આ સંગ્રહની તરી આપની વિશિષ્ટતા, ફેટવાંક સ્ત્રીપાત્રો જ છે. પુરુષપાત્રોમાયે, ‘ખીંચીનું પડીકું’નો નાવક, ‘નાદાન છોકરી’નો અનભારી, ‘ધરનો નંબર’નો ખાટ પા-વારી, સારી જાપ પાડી જાય છે. ‘જાત-કળા’ના હરજીકાકાના પાત્રને યોગ્ય અવધાસ મળ્યો હોત તો ને વિશેષ ખીલકું હોત. પણ મૂળે, વાર્તાનું વસ્તુ ખામ નહું ન હોઇને, એની શક્યતા શંકાપદ ગણાય.

‘નવો નુરખો’ અને ‘દરવાજો ત્રિનુતિ’ એ લેખકના સ્વાનુભવનાથી સર્જાયેલી વાર્તાઓ લાગે છે. પહેલી-માં લોહી વેચવા માટે પ્રથમ ભારે ઉઢાપોદ જગાવનાર પોતે જ, લોહી વેચવા માટે ફેરી તાલાવેલી જતાવે છે તે સરસ દર્શનાયુ છે. ત્રીજામાં ધર્મદા હોસ્પિટલ જેના ધોળા દાથીમાં, જ્યાં ભારેભાર માનવતા અને સદ્ભાવની આવશ્યકતા છે, ત્યાં તેના સંપૂર્ણ અભાવ સાથે કેવી ઠંડી ફૂરતા અને ઉપેક્ષા રવાં છે તે સહજ કદાચનો આશરો લઇને પન્નાલાલે કુશળતાથી આવેખ્યું છે એમાં, કથાહિતિએ ‘નવો નુરખો’ વધારે સારી છે.

આઝાદી-પ્રાપ્તિ પછી ય જદલાયેલી પરિસ્થિતિમાં પણ સરખારી નોકરોમાં લાભ-રસ્તવ કેવી માયુ રહી છે તે ‘ધરનો નંબર’ વાર્તા કંડી જાય છે જુની નોકરચાલીના ઉઠેર જેવા. ખાંડ પડવાગી અને રીઠો ગામેની, ગ્રામ્યજીને પાસેથી ‘ભય બિન પ્રિય ન હોત યુસાઈ’ એ ન્યાયે, કેવી કુશળ થી લાંચ પાવે છે, અને મન્નજીને પણ સાથે આજીજી કરીને આવે છે તેનું આવેખન મરસ છે.

શહેરીજીવનની વાર્તાઓમાં, મુકાબલે પન્નાલાલ ઓછા ખીલ્યા છે એમ તો લાગે જ છે.

योगस्थः कुरु कर्माणि सङ्गं त्यक्त्वा धनं ज्ञय ।
सिद्धयसिद्धयोः समो भूत्वा समत्वं योग उच्यते ॥

CHIRCHIN

ઉદ્ધરેદાત્મનાત્માનમ્

વર્ષ ૭ ... [૨૦ - એપ્રિલ - ૧૯૫૪] અંક ૭૩૦

જીવન ખૂબ લાંબુ
 હમ તારી મર + સંવાતેજીએ
 લાવ્યુંલાલ મારી છે
 વધે તો જાપણી હ કા
 ઉપર તાર રૂપ હાર્યો-
 જીવન લાંબુ
 જીવન. સુખી

જીવન ખૂબ વિચારમય હોય છે. સેવાને અર્થે જ જીવવામાં અર્થ છે
 નહીં તો આપણે પૃથ્વી ઉપર ભારતીય છીએ — બાપુના આશીર્વાદ

[ગાંધીજી અને ગુરુદેવની જીવનસાધનાનું અનુસીધન કરવું] માસિક

આપુના પત્રો

‘હું સર્વોચ્ચ ઈશ્વરની’ વાત કરું છું મારા વિચારો વ્યક્ત કરવાની સગવડ ખાતર હું કહું કે હું એને માનતા નથી. એ ઈશ્વર મનાય છે. એક લોકો સામાન્ય રીતે માને છે એવા, જે લોકોની સેવા કરે છે કેટલીક વાર બહુ જ સારી રીતે, કદાચ એમને મનની શાંતિ આપીને આવે. ઈશ્વર હસ્તી ધરાવતો નથી પણ એવો ઈશ્વર જેની સેવા આપણે સૌએ કરવાની છે તે હસ્તી ધરાવે છે. આપણી હસ્તીનું અને આપણે જોઈએ છીએ, તે સૌનું એ જ મૂળ કારણ છે.” ટાલ્સ્ટોયની આત્મકથામાંથી ઉપર પ્રમાણે ટાંચી એક ભાષાએ બાપુને પૂછ્યું “આમાંથી આપ કયા ઇશ્વરને માને છો ? હું તો ખીજને માનું છું અને એ માન્યા પછી પ્રાથના વગેરે બાહ્યાર બધી નકામો થાય છે.”

એ સવાલના જવાબમાં બાપુએ લખ્યું “મેં હોના ઇશ્વરનો માનતા છું, જિસકે પાસસે હમ સેવા લેતે હૈ, ઝોર જિસકી હમ સેવા કરતે હૈ એસા તો હો હી નહીં સકતા કિ હમ સેવા કરે ઝોર કિસી પ્રકારકી સેવા ન લેવે લેકિન હોના ઇશ્વર કાલ્પનિક હૈ. ઉસકે નજદીક તો વહી ચીજ સચ્ચી હૈ જો ઇશ્વર સમમુખ હૈ વહ કલ્પનાતીત હૈ. વહ ન સેવા કરતા હૈ, ન સેવા લેતા હૈ. ઉસકે કિયે કોઈ વિશેષજી બી નહીં હૈ ક્યોકિ ઇશ્વર કોઈ બાહ્ય વ્યક્તિ નહીં હૈ. લેકિન વહ હમારે ભીતર હી હૈ. ઝોર ક્યોકિ હમ જનને નહીં હૈં કિ ઇશ્વર કિસ તરફસે કામ કરતા હૈ, ઉસકિયે કલ્પનાતીત શક્તિકા સ્મરણ કરના હી ચાહિયે ઝોર જી હમને સ્મરણ કિયા વૈસેહી હમારી કે પનામમ ઇશ્વર વૈદા હુઆ અતમે ખાત વહ હૈ કિ આસ્તિકતા શુદ્ધિકા પ્રયોગ નહીં હૈ. વહ શુદ્ધા હી ખાત હૈ શુદ્ધિકા સંહારા બદુત કમ હિસ ખાતમે મિત સકતા હૈ ઝોર જી હમને ઇશ્વરનો માના તખ વિશ્વકે બેવહારકી ખાતકા ગ્રગા પૂટ જતા હૈ, ક્યોકિ પીછે હમકો માનના હોજા કિ ઇશ્વરકી કોઈ કૃત બગેર હેતુ નહીં હો સકતી હૈ હસસે આમે નહીં જ સકતા.”

આચાર પ્રથમો ધર્મ :— સ્વં દાંડીને એનું રહસ્ય એક બાપુએ માગ્યું એના જવાબમાં લખ્યું “આચારનો અર્થ કેવળ બાહ્ય ચાલ છે અને બાહ્યમાં વખતોવખત બદલાઈ શકે છે આતર આચાર તો હમેશા એક જ હોય, એટલે કે સત્ય, અહિંસાદિને વળગી રહેવું” અને તેને વળગના બાહ્યાર જ્યાં જ્યાં બદલવા પડે ત્યાં ત્યાં બદલી શકાય આચાર પ્રથમ ધર્મ છે, એનું શાસ્ત્રમાં કશું છે એમ કહીને કે મારીને આપણે કોઈ વસ્તુને વળગી રહેવાની આવશ્યકતા ન હોય સસ્કૃતમાં મુક્યમેશા બધા વિચારો કાંઈ શાસ્ત્ર નથી. માનવધર્મશાસ્ત્રને નામે ઝોળખાતો પ્રથમ પછી ખરેખર શાસ્ત્ર નથી શાસ્ત્ર પુસ્તકમાં લખાનેહી વસ્તુ નથી એ જીવતી વસ્તુ હોવી જોઈએ તેથી ચારિત્રવાન જ્ઞાની કે જેના વચન અને વર્તનમાં મેળ છે તેનું કથન એ આપણું શાસ્ત્ર અને એની દીવાદાંડી આપણા દાયમાં ન હોય ત્યારે આપણે પોતે જો સરકાર પાસાં હોઈએ તો આપણને જે સત્ય જાણે તે આપણું શાસ્ત્ર.”

જાનકીનાથ સહાય કરે જખ

તુલસીદાસ

[ભક્તોને ભગવાન ઉપર અનન્ય નિષ્ઠા હોય છે
ભગવાનનું એવું નિષ્ઠાપૂર્ણ કરેલું જ ભક્તને સૌથી
મોટામાં મોટો સહાય છે. ભક્તોએ પોતાના અનુભવોથી
એટલું તો સિદ્ધ કરી જમતને બતાવ્યું છે કે જો માણસ
કુન્નથી સહાગની પાછળ પડવાને બદલે સૌના કર્તાકર્તા
એના પરમાત્માનું શાસ્ત્ર શે તો જરૂર અશક્ય એવી
વાતને પણ શક્ય થયેલી જોઈ શકે. તુલસીદાસ આ પદમાં
અશ્વિતા ઉદાહરણો આપી આ વાત દર્શાવે છે.]

ભજન

જાનકીનાથ સહાય કરે જખ । કેવળ અગાધ કરે નર તેજ ॥ ક્રુ ૦ ॥
મૂરજ, મગસ, સોમ, ભૃગુમુન । યુવ અરુ ચુરે વરદાષક તેજ ।
રાહુ કેતુકી નાહિ મમ્બતા । સંજે શાનીયર હોલ ઉમેજે ॥ ૧ ॥
કુષ્ઠ દુરાસન વિમલ દોષદી । ચીર ઉત્તાર કુમલાર પ્રેરે ।
અદિ સહાય કરી કરુણાનિધિ । જાકે ગયે ચીરકે માર થનેરે ॥ ૨ ॥
નરભમે નાખ્યો પરીક્ષિત નજા । અશ્વિત્તામાં જમ અરુ પ્રેરે ।
ભાતમે મરુહી કે અણા । તા પગ ગણકા ઘરા મેરે ॥ ૩ ॥
અદિ સહાય કરી કરુણાનિધિ । તાકે જનતામે ભાગ પડેરે ।
સ્વપંચી મતન મુખદાથી । તુલસિદાસ અનુનકો મેરે ॥ ૪ ॥

રવિશંકર મહારાજ

લોકો શહેરોમાં પૈસા પેદા કરવા-સુખ મેળવવા નામ છે. ત્યાં પૈસા પેદા કરે છે ને પુણ્યદાન કરે છે-ઉપવાસ કરે છે. માત્ર પૈસા પેદા કરવા નહિ પણ સુખી સાચા માણસ થવા લોકો શહેરમાં આવે છે, છતાં શહેરોના ગીચ માળાઓની કે આપણી ગેલીઓની દશા જુઓ! એ સુધારવી જ પડશે. આપણને કેમ જીવવું તે આવડતું નથી. ગરીબ છીએ એટલે નથી આવડતું એમ નથી. યુરોપિયનો જીવું પર ધાસ ને વાંસના મકાન બાંધે છે. બહુ જ બલસ્થિત, સુધડ, સગવડ અને સ્વચ્છતાવાળાં એ મકાનો જોઈ આપણે ખુશ થઈએ છીએ. એ લોકો પૈસાથી નહિ પણ શરીરશ્રમથી ગોઠવે છે. કચરાને તેઓ શનુ માને છે. માખ, મચ્છર ન આવે તેવું ધ્યાન રાખે છે. બધા શાંતિથી જીવે છે. જ્યારે આપણે બાકુ કરીને રહીએ છીએ પણ જીવવું કેમ તેનો વિચાર ક્યોં નથી. તે રીતે વર્ત્યાં નથી ને ન વર્તવાનું દુઃખ કે સરમ પણ નથી. દુઃખ ભોગવીએ છીએ પણ તે આપણા અમાનનું જ કારણ છે.

માળાઓમાં પાણીની ટાંકી હોય છે, ત્યાં મોરી, વાસણ ધોવાની રીત વગેરે જુઓ જનકમાં બેસતા પણ આપણને આવડતું નથી! એ બધું બજાવવું જોઈએ. આજે છોકરાં-મોટાં ગમે ત્યાં બેસે છે. ગરુર આખું બરાઈ જાય તેના વિચાર જ નથી કરતાં આજુબાજુ કચાબ જમડવું ન જોઈએ ને

ખીજો બેસનાર-હસતો હસતો બેસે એમ સાફ રાખવું જોઈએ; પણ આપણે ખીજાનો તો વિચાર જ કરતા નથી. જીવનની આ જ મોટામાં મોટી કુટુંબ છે. છોકરાં બગડે તો સહુ માળાપોનો ધર્મ છે, બહેનોએ પણ જોઈ આવવું જોઈએ, ને બાળકોને બરોબર સંચાના આપવી જોઈએ બધા વિના ચાલશે પણ આ શીખ્યા વગર નહિ ચાશે. વાસણ ધસાય ત્યાં ગંદકી થાય. આ બધું વગર પૈસે સ્વચ્છ રાખી શકાય. અમેરિકામાં એક પપ્પા બંગી નહીં દેખાય. કોઈ પણ માણસ કચરા-બરોડા ગમે ત્યાં નાખી શકે નહિ, થૂંકે આવે તો પણ કાગળમાં ચૂકી નાખે ને પછીથી પીપમાં નાખી દે, નહિ તો રૂમાલમાં થૂંકે, પછીથી ધોઈ નાખે. રસ્તે થૂંકે નહિ. આપણે તો સરસ મુર જીંત પર થૂંકીને રેલો કીતરતો જોઈ હસતા હોઈએ છીએ! મુખપત્રની કોટમાં પણ જે આવું જોઈએ ને મને દુઃખ થયું. ત્યાં થૂંકાય નહિ એવું ભોટોને જાન જ નથી. કચરા કે બગડે ગમે ત્યાં ન નાખાય. પરદેશમાં તો એ બધુંકર યુનો ગણાય છે. ધરમાં પીપ ટાંકણવાળાં હોય. કાંકરીનું પીપ જુદું, કાંકરીનો ડબ્બો જુદો, સડી ગયેલાં ફળ-શાક-સાદનો જુદો એમ જુદા-જુદા ડબ્બા હોય ને બગઈ જાય એટલે મુનિસિપાલિટીના ડબ્બાઓમાં નાખી આવે તે પણ જુદા જુદા હોય. સડી ગયેલાં શાક-મીસ વગેરે માટે જુદો ડબ્બો. જેના ઉપર કુદર

અતિરેક હોય એટલે તે ડબ્બાની વસ્તુ કુચ્છરને અવ-
 ડવવામા કામ લાગે કામ શોધે ડબ્બો ભુટો, એમાંથી
 નવા કાગળ બનાવે. ખાતરમાં કામ લાગે તેથી
 મૂંઝવેનો ભુટો ડબ્બો આમ ભુટાભુટા ડબ્બામાં
 નાખવાનું. દાકણ ને દાંડે તેવો દડ થાય

ખારજાની ચાલ દરેક વાળીને સાફ કરે એને
 આપણે દનકું કહીએ છીએ તે કતવાને ફુનિરામાં
 ફાઈ ખીળ ન જ હોવા જોઈએ એમા ઈજ્જત
 છે, પ્રતિભા છે બધા માણસ સરખા જ છે
 છેકરું મનુષ્ય હોય તો મા ન હોય ત્યા સુધી
 પુરુષ જોઈ રહે પણ સાફ ન કરે કાનણ કે એ
 હલકુ કામ માને છે, તો સ્ત્રીને હલકુ કામ કંવાનુ
 લખી આપેલું છે ને દેમે તે કરી ને એમ જ
 થયું જોઈએ

ત્યા આટલા કુવાળા નહિ રોજ મડકે ધોવાય
 એટલે કચેરો એક માણુ આવા જગ ને જુજ માણસો
 એકઠા કરી ને ત્યા બહુ નોકરો ના હોય જજ
 માણસો કંઈક ધિપતિ હોય ને ઘોડર રાખી છકે
 તેટલો પગાર દેય તો જ નોકર ને કમીએ રહે બધા
 ધનવાન ઘરેમા સ્ત્રી સ્વાર્થ કરે પુરુષ વાસણ ધસી
 નાખે જરમ પાણીમા ધોઇને વછીને મૂકી દે
 આપણે ત્યા તે સ્ત્રીને સ્વચ્છતાનુ યાન આપવું
 નહિ ને સ્વચ્છતાનું કામ તેને સાંપરાનું હોય છે,
 માટે વિચાર કરીએ અહી બધાને એકસાથે કેટલે મે
 કંદ મોને રહેનાનું હેય છે બધા બચદા પડવા જ
 ન દે તો મદેર ને મળો કેટલા મુદર રહે । બધ
 કામગીર કચરાના ઢગલા પડવા હેય છે સંદિવાર
 કેવળ સાફ કરે કે કાણુ વાગે મારફ કરી જાય તો
 એની પછળ તરત ચેરીએ ને આખે દી મુગધ
 જઈએ આપણે સ્વચ્છ રહીએ તો બાળકો પણ ન
 શીમે આપણે સ્વચ્છતાને લાખ લખીએ ને છેક ।
 એને પણ શાખવીએ જવાએ ઘર દિવસ-મહિને
 નેમા થઈને વિચાર કરવો જોઈએ રહીએ ત્યા
 સ્વચ્છતા જોઈએ-અતિ સ્વચ્છતા જોઈએ એના
 નિવસો કરવા જોઈએ બાળકોને આથી મોગી
 કેળવણી મળશે ધર્મને જલદાને પણ આજે આપણે
 દુર્મંથમા લીએ છીએ ગીચ રસ્તામા રમતા વચ્ચે

રેલા કાઢી બીજના પત્ર જમાવવાની મદી કુટવ છે.
 એાછી વસ્તી વખતના જમાનામા કદાચ મુદર દરી,
 પણ અજે તો જમાનો બદલાય ગયો છે અને એ
 જુની જાન વિનળી કુત્ર વધ પડી છે ઘર સાફ
 કરીએ છીએ પણ શસ્ત્રીય રીતે નહિ ૧૯૧૮મા
 નહીઆદમા ગાંધીજી માટે દાક્ષ ખાતા પહેલા પાણીમા
 ધોઈ સાફ કરવાની દત્તી મને કહેતું નહિ પણ મે
 કહ્યું 'લાલે બાપુજી ધોઈ આપુ ' સારું એ કહીમા
 ચંચુ પડેન વાલકીમા દાક્ષ નાખી ચંચુમાંથી પાણી
 લઈ નિતારી બાપુજી માટે દત્તી એ/ને બીજવાર
 ધોઈ. બાપુ તો જોઈ જ રહેલા હું તો મનમા પ્રશ્ન
 થતો હતો કે મારા હાથે બાપુનું કામ થયું મે
 તમને આપવા માડી તો કહે 'શુ કથુ' મે કહ્યું
 'ધઈને સાફ કરી બાપુજી કહે 'ધોઇ લા ચો કે
 જગડી લા ચો ? મારી દાક્ષ તો તે જગડી ધોતા
 પડેના ને હાથ થે મા દત્તો ? મેલા હાથે તે ધોઇ
 હાથ મેલો છે કે ચોખ્ખો છે તે જોતું જોઈએ તે
 જોતું હોય તો પાણીમા ડીપા માડી ને । ત્યારે
 કે સ્વચ્છતાની દ્રષ્ટિ શંકાએ, એમ વાસણ ધસતા
 ધસતા એને સહેજ રખાણી ધમધમ કરીએ અને
 પછી જે રમાવથી એમા હાથ ને પરસેવો લાદેના
 હે એ ને જ રમાવથી વાસણ સાફ કરીએ તો
 સ્વચ્છતા રેતી ?

એક વખતે બાપુજી આદત્ત દત્તા આણુ દ
 રટેશને ટ્રેનને વાર દત્તી કેટલાક સબ ધી કેરીને
 કરડિયો બાપુજી માટે લવેન પૈસા સબ ધીએ કેરી
 ધોઈ પછી પરીનાવાળા રમાવથી સાફ કરી
 બાપુજીએ કહ્યું 'અરે લલ્લા માણસ, રેતી થઈને
 પરીનાવાળા રમાવથી પછી કયા જમાડી ?' પછિ
 મના શેકોને સ્વચ્છતાનો રાખ ■ આપણને તેની
 જરૂર છે ન શીખવું જ પડશે, માડીમા રોશને
 બધ જ મૂકીએ-કચરો નાખીએ અને બીજા બેમ
 નારનો પછળ આવનારનો આપણે વિચાર જ
 કરતા નથી આ આદત્ત દત્તે કાંદવી જ પડે
 આપણા માટે-અપણા હોકાઓમા માટે પણ કાંતી જ
 પડશે સ્વચ્છતા શાખી નેના મુદર કળ બગાય
 જ જોઈએ

છાકરાઓને મા શીખવે છે પહેલાં બોલતા
તેથી તે માતૃભાષા ગણો બોલે, જુદું બોલે તોય
માતૃભાષા માતા બોલે તેવું ધરમાં છાકરાઓ
શીખે છે તેથી છાકરાઓ માટે પણ ભાષા બોલતા
વિચાર કરવો જોઈએ. શબ્દ એ બહુ કહેવાય છે
માથુ જાય પણ શબ્દની પ્રતિષ્ઠા ન જવી જોઈએ
શબ્દની પૂજા કરી તેને સુભાષાથી પ્રતિષ્ઠિત બનાવવી
જોઈએ એનો સંકાર કરવો જોઈએ. કોઈને કુ ખ
ન લાગે તેવા શબ્દો બોલવા જોઈએ ને બાળકોને
પણ શીખવવું જોઈએ માતાની માફક પિતાની
પણ ફરજ છે એક વખત હું એક સુરિસ્ત્રમ ભાષને
ત્યાં ગયેનો તેઓ જૈન્યુએટ છે તેમને ત્યાંથી હું
નિકળ્યો ત્યારે તેઓ વળાવવા આપ્યા એ કંઈ

જરૂર નથી।' તો કહે 'તમારા સારું વળાવવા
આવતો નથી. છાકરા પર તેના સંસ્કાર પડે માં
આવું છું. તેઓ શીખે તે માટે આવું છું આ પણ
કેળવણી આ પાયાની કેળવણી. હા ગાંધીજી મહેતા
તે જુનિયાદી તાલીમ છે પાયાની કેળવણી માં ને
બાપે-બેઉએ દેવી-પરશી આપણને છે તેની બળ
કોને વધુ આપીશું ને તેઓ નરી પ્રભને એથી
વિશેષ આપશે નિશાળોમાં ભાષા સિવાય કેળવણી
હોતી નથી, એટલે બધાએ ફાળામાં ને માળમાં
સહુ સુખી રહે, બધાને મદદ થાય તેમ કરવું જોઈએ.
બધાની એળખાણ રહે તેમ કરવું જોઈએ
સુદર રીતે-સ્વ-છ રીતે જીવી શકીએ એમ કરવું
જોઈએ

આપણી જૂની દત્તકથાઓમાં ચમત્કાર થવાની વાતો ધણીવાર આવે છે આપણા ગામડાઓના
દુહાઓ પાસેથી આવું ધણું જાણવા હજી મળે છે એવીજ એક સાલગેલી આ વાત છે /

કાશીવિશ્વનાથના મંદિરમાં એક સમયે સિવરાત્રીના દિવસે આકાશમાંથી સાંતાનો થાળ
ઊતર્યો! તેમાં લખ્યું હતું કે, 'જેનો પ્રભુ પ્રત્યે સાચો પ્રેમ હશે તેને તે મળશે.' કાશીરાજે
હંદેરે પિઠાવી બધાને એકઠા કર્યા અને સાચા પ્રેમીઓને બહાર આવવા કહ્યું એટલે પ્રથમ એક
શાસ્ત્રીજી આવ્યા અને બોલ્યા કે, "હું હા મેંશાં રક્ષાલિપેકે કરું છું. અને દર્શન કર્યા પછી જ
જોજન લઉં છું, માટે મારા હાથમાં થાળ આપો. થાળ હાથમાં આવતા જ પિતૃજનો થઈ
ગયો! શાસ્ત્રીજી શરમાઈ ગયા પછી રાજા પોતે આવ્યો અને બેઠ્યો કે, "મેં સોનાનો કળશ
સાચા ભાવથી યજ્ઞાવ્યો છે અને સિવરાત્રીએ સાચા ભાવથી દર્શન આપ્યો છું રાજાના
હાથમાં થાળ મુકતા સોનાનો દેખાયો તેથી તે પણ શરમાઈ ગયો પછી એક મોટો શેઠ આવ્યો
અને તેણે કહ્યું, 'જળાધારી મેં બધાવી છે નવિ આરસ અને રૂપિયા મેં જડાવ્યા છે અને
હું હજારો ગાઉથી પ્રેમથી આવ્યો છું માટે થાળને અધિકારી મૂકી દુ જુ તેને થાળ આપવા
પણ તેવા જ હાલ થઈ ગયા એવામાં પાસેના ગામડાને ખેડૂત ધણા દિવસથી દર્શન કરવા
ઇચ્છતા હતા પણ પૈસાને અભાવે અને ખેતીના કામને લીધે આવી જ શકેતા નહિ; પણ આજે
મહા મહેનતે થોડા પૈસા બચાવી આવ્યા માટે ભાથુ બાધી ચાલ્યો આવતો હતો રસ્તામાં
આવતાં જુને તરસે પીડાતો એક ગરીબ માણસ પડેલો હતો કોઈ તેનો ભાવ પૂછ્યો ન હતું
કરજી કે બધાને સોનાનો થાળ લેવો હતો તેથી દરિદ્રનારાયણને કોણ પૂછે? આ ખેડૂતે પેલા
કુખી ગરીબ માણસને લોહામાંથી પાણી પાઈ પોતાની પાસેનું ભાથુ તેને ખાવા આપ્યું અને
પાસેની ધર્મશાળામાં તે તેને મૂકી આવ્યો, પછી તે ખેડૂત કાશીવિશ્વનાથના મંદિરમાં ગયો.
મહાદેવજીની પૂજા કરી તે બહાર નીકળ્યો ત્યારે કોઈએ ગરકરીમાં કહ્યું કે "આ મહાદેવને
ખરો ભક્ત છે માટે આને થાળ આપો. એમ કહેતા જ પૂજારીના હાથમાંથી થાળ સરકી
ગયો અને પેલા ખેડૂતના હાથમાં તે સુવર્ણ રંગે ચળકવા લાગ્યો! સાત્રી, ગણ અને પૂજારીને
આશ્ચર્ય થયું અને સર્વ કોઈ ખેડૂતને ધન્યવાદ આપવા લાગ્યા.

પરનિદક કોકાલિય.

એક વખતે ભગવાન મોનમ શુદ્ધ આરાતીમાં અધાકૃષિકાના જોતનના રામમાં વિદ્યાર કરના હતા ત્યારે કેકલિય ભિન્ન એમની પાસે આવી અભિનાદન કરી એક તરફ મેસી ગયો. મેકા જોઇને એણે વાતવાતમાં કહ્યું 'ભતે સરિપુત અને મોગલનાન પાત્રી છે, પાત્રી છપ્પાઓને વસુ થયા છે કોકાલિયના મુખે પરનિદાના આવા રામો સામળી ભગવાન શુદ્ધે થયું કોકલિય આવું ન બેયો / સારિપુત અને મોગલનાન પ્રથે શ્રદ્ધા રામે તેઓ શીલવાન છે

ભગવાન શુદ્ધના આ વચન જના કેકલિયે ફરી એ જ કહ્યું 'ભતે મને આવના પર અધ્યા છે અને હું પ્રસન્ન છું યજ્ઞ સારિપુત અને મોગલના પાત્રી છે, પાત્રી છપ્પાઓને વર્ષાજૂત થયેના છે ભગવાન શુદ્ધે કોકલિયને ફરીવાર પહેનાની જેમ જ પ્રયજ્ઞાવથી સમગ્ન-રો ત જના ત્રીજી વાર યજ્ઞ કોકલિયે સારિપુત અને મોગલનાની નિદા કરી ભગવાન શુદ્ધે ફરી પ્રેમભાવથી સમગ્ન છું કે નારે આમ ન બેલતુ જોઇએ

આખરે કોકલિય ભગવાનને નમસ્કર કરીને ચાલ્યો ગયો. થોડીનારમાં જ એના શરીરે સરસન જેવી ફાળીઓ ફૂગી નીકળી એ ફાલ્લીઓ ધીરેધીરે વધીને મગ્ન થયું. મોરન યજ્ઞમાં જતી અને આખરે તે ખૂબ જ થોડી થઇને ફૂગી ગઇ અને તમાથી વેદી અને પાંચ વહેવ થયા આખરે એ જ શોભથી પીકાઇને કોકલિય જ કહ્યું પડ્યો

સારિપુત અને મોગ નન માટે કુશિન વિચાર રાખવા માટે કોકલિય ફરજિયાત પામીને પદમ નમના નકરમા ગયો ત્યાં એને અનેક પ્રકરની શારીરિક વાતના ભોગવરી પડી

ભગવાન મોનમ શુદ્ધ પેતના નનથી કોકાલિયની સ્થિતિ તપ્પીને બિપ્પુએને બેધ આવના કહ્યું જે નિદાખોરની પ્રસાસા કરે છે અને જે પરાસનીવ હોય તેની નિદા કરે છે, એ મેટથી પાપ કરે છે, અને એ પાપને કારણે એને સુખ નથી મળતુ જુગારમાં થતા સર્વસ્વના વિનાશ કરના વિષેય નુકશાન સતા પ્રથે દેવભાવ રાખવાથી થાય છે જે માણસ નિર્દોષ શુદ્ધ નિર્મળ પુનર્મને હોય તે છે એનું તપ સામા પપને કેટલી ધૂળની પેટે એના મેકા પર જ પડે છે

જે અશ્વદાણુ છે બીજાને દાન આપી શકેના નથી, કોઇની વાન નથી મામળતો ક જુમ છે યુગથી મેર છે અને લંબી છે એ રામોથી બીજા એની નિદા કરે છે

એ માટે માણસ પેતાના રાજ્યવનમાં સારા કાપ કમવા જોઇએ પ્રમદ ન કરવો જોઇએ ખવિત અને પ્રિયભારી રહેતુ જોઇએ, સતો તરફ મન અને વચનથી સત્તમ રાખવો જોઇએ ('સુવનિપાત' માથી)

શાહી મેં ફકીરી

‘અબુમ’ વાલોડી

અલીશ દહરત ઉમર પાસે
જઈને કેટલાક નોકોએ પોતાના
પ્રાતના વહીવટદાર સહદ બિન
આમિર વિરે ફરિયાદ કરી કે

તેઓ મવારમા મોડે લગી ધગમાથી બહાર નીકળતા
નથી, રાત્રિના સમયે એમના ઘરે જઈ કોઈ બૂમ
મારે છે તો જવાબ પથુ દેતા નથી અને મહિનામા એક
દિવસ તો બિલકુલ જ ધરની બહાર નીકળતા નથી

આ ફરિયાદ સાંભળીને અલીશને ધણુ આશ્ચર્ય
થયુ કારણુ કે સહદ બિન આમિર જેવા જનસેવા
વ્રતધરી માણુસ નોકોની સેવા બળનવામા મેદરકારી
દાખવે એ તેમના માન્યામા આવે તેમ નહોતુ જાના,
ફરિયાદ થઈ એટલે તેની તપાસ કરવાની તેમની
જવાબદારી હતી સહદને ત્યાં હાજર કરવાનો તેમને
હુકમ કરી સહદ હાજર થયા એટલે અલીશ દહરત
ઉમરે તે નોકોને પોતાની ફરિયાદ રજૂ કરવાનુ
જણાવ્યુ

લોકોએ પહેલી ફરિયાદ રજૂ કરી કે તમના
વહીવટદાર સવારમા મોડે લગી ધગની બહાર ની-
ળતા નથી

અલીશએ પૂછકું મહદ નમારી રાસે એનો
ગો જવાબ છે ?

‘પ્રુદાના સોગદા હુ આ વાત જાહેર કરવા
ઈચ્છતો નહોતો પથુ હવે નાહુટકે મારે એને જાહેર
કરવી જ પડશે સહદ બિન આમિરે કહેવા માંડયુ

રાત એમ છે કે મારા ધરમા કોઈ નોકર ચાકર
નથી જે અમને ધરના કામેમા મદદ કરે મારા
પત્ની એકને હાથે ધરના બધા કામેને પહેલ્થી વળી
શકે એમ નથી એટલે મારે રોજ મવારે હુ લોટ
ગૂડુ છુ, અમીર તૈયાર કરુ છુ અને રોટના બનાવુ
છુ અને ત્યાર પછી હાથ મો ધોમને એ લોકોની
મેના કરવા બહાર નીકળુ છુ

પછી પેલા નોકોએ બીજી ફરિયાદ રજૂ કરી કે
રાત્રિના સમયે એમના ઘરે જઈ કોઈ બૂમ મારે છે
તે એ જવાબ પથુ દેતા નથી

અલીશએ પૂછયુ આનો શો જવાબ છે
મહદ ?

મહદે જવાબ આપ્યો “દહીમન એમ છે કે

એમની સેવા અર્થે મે દિવ
સનો સમય અપરિણ કરી છે
અને રાત્રિનો સમય અર્થ ૬
માટે રાત પડતા હુ એને

ની સેવાના કામથી પરવારી જઈ છુ અને નમાઝ પઢ
પછી મારા અડવાહની હતૂરમા હાજર થઈ જઈ છુ

પછી પેલા નોકોએ ત્રીજી ફરિયાદ રજૂ કરી કે
મહિનામા એક દિવસ તો એ ધગની બહાર નીકળત
જ નથી

અલીશએ પૂછયુ મામતો છો ? આ લોકો શુ
મ્હી રહ્યા છે ?

સહદે કયુ યા અલીશ તન મુરનેમીના (હેમસિ
ચોના અલીશ) મારી પસે પહેરેલા છે એ સિવાય
બીજુ કોઈ કપડુ નથી કે જેથી એ કપડા મેખા
થાય કે તરત હુ બીજા બહારી લાઇ શકુ વળી કે
અશામ પથુ નથી કે જે મારા કપડા ધોઇ આપ્યા કરે
એટલા માટે જ્યારે મારા કપડા મેના થઇ જાય છે
ત્યારે તેને ઉતાગીને હુ મતે જ ધોઇ નાખુ છુ
પછી એ સુકાઈ જાય ત્યારે પાછાં પહેરીને બહાર
નીકળુ છુ અને એ કામમાં જ દિવસનો મોટો ભગ
પમાર થઇ જાય છે

સહદના એ જવાબો મામતો અલીશને ધગે જ
અનદ અને સતોષ થયે

એ પછી દહરત ઉમરે સહદ બિન અમિર ઉપર
એક દહર સોનામહોરો મોકલી અને એમાથી પે ન ની
જરિયાતો પૂરી કરી સેવાનું કહેવડાવ્યુ એક દહર
સે નામહોર એક તેમના પત્ની ધગા પ્રુશ થયા અને
મહેના લાગ્યા હવે અ પડે એક શુશામ અગી ને
એક એ કે જથી આપને માધેથી ધગ-કામનો બે ભ
જરા હળવે થાય

પરતુ સહદે કયુ એ ધનનો એન થી વા
નારો ઉપરે ગ આપને કેમ નડી મ્હીએ ? ન ત એને
ઉપોગ આપજે એના લોકોની સેવા અર્થ કરીએ
જે આપણા કે તા વધુ અગીય અને દાનનમદદ
તેમના પત્ની પથુ એવા નેક અન વિરાગ દિલના દના
કે તરતજ ગજ થઇ ગયા

પછી મહદ બિન આમિરે બધી સેના મદદે
વિધવાઓ પન થો અને ડગીમેને વડે રી દીધી

જ્યારે અંતરની ઉમેદ જાગે છે

[એક આપકર્ષી વિદ્યાર્થીના પત્રો]

(૭)

શ્રી મનનભાઈ,

નમસ્તે. પ્રત્યુત્તર અને પત્રિકા જાન્યે
મળ્યા. આનંદ. વગી નિયમિત મોકલવાનું
નક્કી કર્યું તેથી સુખ થયે.

હવે અહીંના અમાચાર -

૧ અભ્યાસ

૨ આયોજના

૩ શ્રોત્રોની રહેણીકરણી.

સાહજણ મોસના વસવાટ પછી હવે
ફાવી ગયું છે આવા ઠંડા મુજબ રહેનાનો
અભ્યાસ થઈ ગયો ગણાય પુરતક્રિયા અભ્યાસ
માટે નિયમિત કોલેજમાં જઈ છું મારા
કલાસમાં મોવે, જર્મની, ફ્રાન્સ, ઇટાલી,
પોર્ટુગલ, મીક્સ અને ઇન્ડિયાના વિદ્યાર્થીઓ
છે. એક સિયામની છોકરી હવે પણ બે દિવસ
આવીને પછી બધા થઈ ગઈ. આ બધી ધોળી
આમડીમાં હું જ એક ફાળી ચામડીવાળો છું
પણ હવે પ્રથમ કે દ્વિતીય નબર શાખતો
થઈ ગયો છું. દૂક સમયમાં શાળા છોડી
પડયો; કારણ કે તે ખૂબ જ મોટી છે. રોજ
ફક્ત ત્રણ કલાક બહારે છે આખા અહિંનામાં
શનિ-રવિ બાદ કરતા બીજા દિવસ રજૂ થાશે
છે એટલામાં લગભગ ૮૭૩ જેટલી ફી
બરબો પડે છે અહીં મોટામાં મોટું ખર્ચ
અભ્યાસનું થાય છે છેવડા ફટલાય દિવસથી
મારી પાસે ફક્ત ૬૯૯ શિલિંગ છે, પણ
ચાલે છે એટલે ચલાવે શકું છું પૈસાની
જરૂર પડશે એટલે થેડી નોકરી કરી લઈશ
અહીંનું મગારનું સામાન્ય ધોરણ મહિને

૩૧ ૩૦૦ જેટલું છે એટલે ખાસ વાધા
જેવું નથી

આગકાલ વરસાદ પડે છે ત્રણેક દિવસ
પર ખૂબ બરફ જરડી ગયો. રસ્તા પર,
છાપરા પર, બધે જ બરફ જામી ગયો હતો.
ચાલતા ન ચાલતીએ તો જરૂર લપસી પડીએ.
કોલેજમાંથી છૂટતો ત્યારે બરફ વરસતો હતો
મારા કપડાં અને આયાના વાળ ધોળા થઈ
થઈ ગયા હતા; પણ બહુવા જવું હોય એટલે
એવું બધું જ લોગવ્યે જ છૂટકો. ઠંડીનું
પ્રથમ આજકાલ ૨૬ °F થી ૩૩ °F જેટલું
રહે છે વિદ્યાર્થમાં ૪૫ °F થી ૬૦ °F જેટલું
રહેતું હશે અહીં દેવાઈ ગયા પછી ખાસ ઠંડી
લાગતી નથી હજી બે જ પ્લેકેટ ઓઢવી
પડે છે. મારા એક મિત્રને એટલો બધો ટાંક
ભાય છે કે બાજો સુટ પહેરીને અને ચાર-પાંચ
પ્લેકેટ ઓઢીને સૂઈ જાય છે; છતાંય ટાંક
ધુળે છે હું ઘેર આવ્યા પછી વિદ્યાર્થમાં અસલ
ટૂંસમાં આવી જાઉં છું તો કે એ બધું
અહીંની 'એડીકેટ' વિફલ ગણાય, પણ
મનનું ધાતું જ કરવાની દેવ પડી એટલે
હું થાય?

અહીં બાક વામ્બા પછી સહેજ અજવાળું
થાય છે, અને સાંઠા ત્રણ વાગ્યે સંધ્યાકાળ
લગભગ આખો દિવસ સંધ્યાકાળ જેવું જ
અજવાળું રહે છે એટલે વરમા અને બહાર
બધે જ વીજળી ઘડીયા કાપમ સમગ્રતા રહે છે
આ જગ્યામાં નવા આવનારને રહેવાનું મન

જ ન થાય, જો કે મને ઠંડી ગમે છે એટલે હજી સુધી એમ લાગ્યું નથી કે અહીંથી ભાગી જાઉં. આટલું બધું બાલુવાની તક હોય ત્યાંથી નારી જવાનું મન જ કેમ થાય?

અહીં સ્ત્રીઓ પણ ટોપીઓ પહેરતી હોય છે. જેટલી સ્ત્રીઓ તેટલી જાનની ટોપીઓ. કોઈનીય ટોપી કે એવરકોટ સરખા ન મળે. ટોપીઓ સાફ સીધી હોય તો તો ઠીક, પણ કોઈને આગળ તો કોઈને પાછળ, કોઈને એક તો કોઈને બે ચાર છોગા, પીછા વગેરે કાંઈનું કાંઈ એસેલું હોય જ. વળી તેઓ શિયાળામાં માથે ફમાલ પણ બાપે છે, જેથી કાનનું રક્ષણ થાય અને ઠંડી એછી લાગે. જ્યારે પુરુષોને ઠંડી લાગે કે ન લાગે, માથું ખુફ્ફુ રાખવું એ જ ફેશન ગણાય છે. કોઈ કોઈ જૂનવાણી માનસવાળા માથે ફેસ્ટ હેટ મૂકે છે, પણ તે બધું આજે ફેશનબહાર ગણાય છે જેમ આપણે ત્યાં છોકરાની માતાઓ છોકરાને ધમકાવતી અને ફટકારતી હોય છે તેમ અહીં પણ રસ્તા વચ્ચે છોકરાને છાતિયા કરતી પણ જોઉં છું. જો કે અહીંના બાળકોને જવાબદારીનું બાન હોય તેવું જણાય છે એક દિવસ ટ્રેનમાં (અહીં બધી જ ટ્રેનો જમીનમાં સો ફૂટ નીચે ચાલતી હોવાથી 'અન્ડર ગ્રાઉન્ડ' તરીકે જાણાય છે.) જતો હતો. ગિરદી ખૂબ હતી. એવામાં એક બે ડોસા-ડોસી ટ્રેનમાં ચઢ્યા. એક સીટ પર બે નાની થી આઠ વરસની બાળકીઓ બેઠી હતી અને સામેની સીટ પર પાંચ સાત વરસના નાના બે છોકરા બેઠા હતા પેલી આઠેક વરસની છોકરીએ ડોસા ડોસીને જીવેલા જોઈ પોતાની જગા ખાલી કરી આપી એટલું જ નહીં પણ બીજા વરસના માટે પેલાં બંધાં જ છોકરાને ઈશારતો કરી જિભાં કરી દીધાં. આવું તો અહીં મણી વખત બને છે એક

વખત એક બાળકે એક જગા ખાલી કરી આપી, પણ પેલી બાળને બે મિનિટ પછી આવતા સ્ટેશને ઊતરી જવાનું હતું; એટલે 'Thank you' કહી જિભી રફી પણ પેલા બાળકને ખોટું ન લાગે એટલા માટે તેના પતિએ એને ત્યાં બેસવા ઈશારત કરી એ બાઈ ત્યાં બેસી બને જોડી આવું આવું ફેટકુવ જોવા મળે છે. વધુ આવતા માસે.

લંડન: તા. ૧૩-૧૧-૫૮ અરવિંદના પ્રણામ
x x x
(૮)

પૂ. શિવાભાઈ

નમસ્તે સમાચાર આપવા બદલ આભાર મારા પિતાજીનો પત્ર ત્રણેક દિવસ પર આવ્યો હતો, પણ તેમાં કંઈ જ સમાચાર લખ્યા ન હતા. એમને કહાય-લખતા હુ ખ થયું હશે એર, જે થવાનું હતું તે થઈ ગયું. વહેલું થોડું ઉપરવાળાનું તેડું કોને નથી આવવાનું? જેમ જૂખ લાગતી સ્વાભાવિક છે તેમ ત્યાં આમ ત્રણ પણ અનિચાય છે. જૂખ લાગવાથી જેમ ચોક નથી થતો, બફે નવું ખાવાનું મગવાનું હોવાથી આનંદ થાય છે, તેમ આ જૂના ઘરને છોડી મારી આ હવે નવા ઘરમાં રહેવા ગઈ એ જાણી આનંદ થવો જ જોઈએ થોડું જુદા પડવાનું હુ ખ થાય પણ તેથી શું? પૂ. ધંકારાને જે સબક શીખવ્યો છે તે કેમ જીલ્યા!

નેનં છિન્દન્તિ શત્રોઽપિ

નેનં દ્યુનિ પાવકં ।

ન ચેનં કલેદમત્યાપો

ન શાપયન્તિ માનુષા ॥

શ્રી કૃષ્ણ ભગવાન પોતે જ ઉપર મુજબ જેરંટી આપતા હોય પણ મારે ચોક શાને કરવાનો હોય? મને તો હવે એમ થાય છે કે મારી બા મારી પાસે આવી ગઈ છે હવે એ સર્વવ્યાપી છે એને કોઈ [અનુ. ૫૦ ૧૮૧મે]

સાહિત્યનું ક્ષેત્ર

૦

ધા મીઠાકામ નામાયજી વખતેનાં લખાણ
 રાં તેઓ મમ વિમા મેળા તેમના જર્મ
 વીરના મગજ ખી નામાયજીને કથા તેઓ
 તા રા ઝોડ શકયા બહુનમુનએ તપ એને
 ક્ષમનાર્થની સ વના કરી એને પડી જ વહના
 રજાગ કલા ભગવતિ નવમીશસે જણ
 લખન વિવક લનાચન કરીને રડી નામકથા
 રાંની પુના નન્દા જા ભાધી નવમી થયા
 ને પડી સમનામના પ વત્તને માવમા ગાયા
 રાંની કથા જુ ને પડી સાહિત્ય સેરા પ્રથમ
 તપ ને પડી વહાણવત એ આપણી સમૂહિતો
 મન જ બહાદુરના સાને માટે તથી, નની
 પામ પાનવના છતે જ એ કોતેમા દુઃખના મે,
 એ એમ મમથ વિગ્યાન પોતાના કુલાવથી
 મમ ને હ માહિત્ય દેવમા પ્રતિષ્ઠા બુદ્ધ
 નામયની તથી પ : જમ પીરની છ

૨૬૨૧૨૦ શકેત

ગીતાનો અર્થ

ગાધીજી

[આ મહિનાની ૨૧મી તારીખે ગોકુલચળગી આવે છે ભગવાન કૃષ્ણચંદ્રની જીવનવીણા યાદ કરવાનો એ પુણ્યદિન છે આજે દેશનું પ્રભજનન

પાગરે છે, પણ ચોરાસ ક્ષેત્ર છે, તથા છે નવમજનની પારાવાર વેદના છે ત્યારે ગીતાના ગાનાર થોળે શ્રેની વાણી સાંભળીએ /

“ગીતાનો સંદેશ શો છે” એના પ્રશ્નો પણ આપણા દિનમાં ઊઠે છે બાપુ એનો જવાબ લખાણથી આવે છે એ વિચારીએ અને ગોહસ્ત્રધ અર્જુનના શોકસંવિત્ત મનનો વિવાદ દત્તવા શ્રી કૃષ્ણે ગીતામાં ઉચ્ચારેલી વીરવાણી આપણા હૃદયમાં કર્મભાન ભગત કરવા, જીવનનાં કુરુક્ષેત્રમાં અનિષ્ટ જોતે જીતવા શુભ રહેા.]

એક મિત્ર નીચે પ્રમાણે પ્રશ્ન કરે છે

“ગીતાનો સંદેશ શો છે - હિ સા કે અહિ સા -

એ ઝગડો ધણા વખત સુધી ચાલવાનો એમ લાગે છે ગીતામાથી કયો સંદેશો આપણે જાણવા માગીએ છીએ, કાદના માગીએ છીએ એ સનાત જુદે, અને સીધી રીતે વાચતા કેવી છાપ પડે છે એ સવાન જુદે. જેને અહિ સાતરવ એ જ જીવન-સંદેશ છે એ વાત કંસી ગઈ છે તેને માટે તો એ સનાત જોઈ છે તે તો એમ જ કહેશે કે ગીતામાથી અહિ સા નીકળતી હોય તો ગીતા મને ગ્રાણ છે આટલા લગ્ય અથમાથી અહિ સા જેવો લગ્ય ધાર્મિક મિદ્ધાત જ નીકળે જોઈએ પણ જો ન નીકળતો હોય તો ગીતા રહી એને આદરથી પૂજ્ય પણ પ્રમાણ-અથ માનવાના નથી

૧જો અધ્યાય ગીતા એમ લાગે છે કે અહિ સા વૃત્તિથી પ્રેરાયેનો અર્જુન અસત્ત્વ યદને કૌરવોને હાથે મરવાને તૈયાર છે હિંસાથી ચતુ નુકસાન અને પાપ એની દૃષ્ટિ આગળ તરી આવે છે વિવાદથી એ ધૂજ ગઠે છે અને કાનો કાપનો કહે છે

અહો બલ મહત્પાપ કર્તુ વ્યવિતા વયમ્ ।
ત્યા શ્વકૃષ્ણ અર્જુનને કહે છે કાણો યદને આતુ શુ જોને છે? કોઈ કોઈને મારતું નથી ને કોઈ મરતું નથી આત્મા અમર છે ને શરીર તો પડવાનું

જ છે ધર્મપ્રાપ્ત સુદમાં લડી લે જપ સાનો ને પરાજય સાનો? કર્તવ્ય કરી છૂટ

૧૧મા અધ્યાયમાં વિશ્વપ્રદર્શન કરાવી ત્યાં પણ ભગવાન એમ જ કહે છે

કાલોઽસ્મિ લોકક્ષયકૃત્પ્રવૃદ્ધઃ

લોકાન્સમાહર્ષુર્ભદ્ર પ્રતપઃ ।

મયા હતાસ્તવ જહી મા વ્યથિત્ ।

ધૃત્વરને ત્યાં હિ સાઅહિ સા સન્ધી જ છે પણ માણસને માટે ધૃત્વરનો કયા મંદેશો છે ?

સુધૃત્વ જોતાસિ રણે સપાનાન્ ।

એ ૨ ગીતાનો મંદેશો અહિ સા જ દોષ તો ૧નો અને ૧૧મો અધ્યાય કઈ બરાબર બધનેરતા નથી, પોષક તો નથી જ. આની આવી શકાઓનું સમાધાન કોણ કરે ?

કામની બીડામાથી કાળ કાદી જવાળ મોકોતો તો કેવું સારું ?”

આવા પ્રશ્નો તો થયા જ કર્યો તેનો ઉકેલ પણ અમાશક્તિ જોણે કઈ અધ્યાય કયો હશે તેણે કરવો પડશે, પણ અમાધાન કરવા છતાં માર છેવટે કહી મૂકવું પડશે કે અંતે તો હૃદય કહે તે જ મનુષ્ય કર્યો. પ્રથમ હૃદય ને પછી બુદ્ધિ પ્રથમ સિદ્ધાંત ને

પછી પ્રમાણ પ્રથમ સ્ફુરણા ને પછી તેને અનુકૂળ ફરીથી પ્રથમ ક્રમ અને પછી બુદ્ધિ. તેથી જ બુદ્ધિ ક્રમનું સ્પર્શરૂપી કદી છે. માણસ જે કરવા ધારે અથવા કરે તેના સમર્થનમાં પ્રમાણ ચોક્કસ છે.

કેટલે મારો ગીતાનો અર્થ બધાને અનુકૂળ ન પડે એ દુઃખ મળી શકેલા. આવી સ્થિતિમાં હું કંઈ રીત ગીતાના અર્થને પદારથો એ કદી ફેરવે અને ધર્મશાસ્ત્રના અર્થ કરવામાં મેં જે સિદ્ધાંતોને માન્યા તે કદું તો બસ મજાનું જોડે. "મારે તો સુદ્ધ કરી લેવું, પરિણામ તો મારે તે આવે મરવાયોગ્ય થયું તો મરેલા જ છે, મારે તો તેમને મારવામાં નિમિત્તમાત્ર થવું."

ગીતાનું મારો પ્રથમ પરિચય ૧૮૮૬ની સાલમાં થયો. તે વેળા મારી ઉમર વીસ વર્ષની હતી. આ વેળા હું બહિઃસાધર્મ થોડો જ મમ બધો હતો. મનુને પણ પ્રેમથી જાણવો એ દુઃશામળ બહુના છપ્પા 'પાપી આપે ને પાપ બહુ લોજન તો ઘીને' માથી શીખ્યા હતા. તેનું અર્થ મારા હૃદયના મચોટ ડિગરી મધુ હતું. પણ તેમાંથી મને જાણવા તે વેળા તો નહોતી સ્ફુરતી હું આ સમય પહેલાં મારા હૃદયમાં જ કરી ચૂક્યો હતો. સ્પર્શરૂપી નાશ કરવાનો ધર્મ છે એમ માનતો હતો. મેં મારો ઈત્યાદિને માર્યાનું સ્મરણ તો આવે છે મારું સ્મરણ તો એનું છે કે મેં એક વીજીને પણ મારેલો. આજે આવા ઝેરી જનુને પણ ન મારવાં જોઈએ એમ મગભરે છે તે વેળા અંગ્રેજોની સાથે જોડાઈ કરવાની તૈયારી કરવી જોઈએ એમ માનતો. 'અંગ્રેજો રાજ્ય કરે તેમાં શી નવાઈ' એ કવિતા ગળુગળુનો, મારો મારા હૃદય આ તૈયારીનું કારણ હતું વિલાયતમાં જતા પહેલાં આવા વિચારો ધરાવતો. મારા હૃદય ઈત્યાદિ વિમાથી બચે. તેનું કારણ માતાના હીલેલા

વચનોનું મરણાને પેશ પાલન કરવાની વૃત્તિ જ હતું સત્ય ઉપરના મારા પ્રેમ અને ધર્મ આપતિમાંથી બચાવ્યો છે.

હવે એ અંગ્રેજોના પ્રદર્શમાં આવનાં મારે ગીતાનાં વાંચવી પછી. 'વાંચવી પડે' કદું હું કેમ કે મને કંઈ ખાસ ઈચ્છા ન હતી. પણ જ્યારે આ એ કાઈ જોએ અને તેમની સાથે ગીતાના વાંચનાનું કહ્યું ત્યારે હું સ્વમાયે. મને મારા ધર્મશાસ્ત્રોનું કંઈ જ જ્ઞાન નથી એ બાનથી મને દુઃખ થયું. આ દુઃખમાં કારણ અભિમાન હતું એમ લાગે છે. મારા સંસ્કૃત અભ્યાસ ક્યો ન હતો કે હું ગીતાના બધા શ્લોક મદદ વિના ભરાવર સમજી શકું. આ કાઈ જો તો કંઈ જ નહોતો સમજતા તેઓએ મારી પામે સર અંદરિન બાનેરોને ગીત જાણે કલ્પિતમ કાળાનુવાદ મૂક્યા. મેં તો એ પુસ્તક આપુ નુરત જ વાંચી નાખ્યું ને તેની ઉપર હું મુગ્ધ થયો. ત્યાંથી તે આજ સગી બીજા બધાપણા ઉચ્ચતા એમજીમ શ્લોક મારા હૃદયમાં અકાર્યેલા છે તેમાં મારે સાડુ બધો ધર્મ આવી બધ છે તેમાં અપૂર્ણ જ્ઞાન છે. તેમાં કહેતા સિદ્ધાંતો અર્થાતિન છે જુદોને પણ સંપૂર્ણ પ્રયોગ છે પણ એ બુદ્ધિ સરસરી બુદ્ધિ છે. તેમાં અનુભવજ્ઞાન છે.

આ પરિચય પછી તો મેં બધા તરફથી વાત્સા, ધણી ટીકાઓ વાંચી, ધણી ફરીથી કરી-સાલગી, પણ મારા ઉપર જે છાપ એ વાસવાથી પડી તે બુસાતી નથી. ગીતાનું અર્થ સમજવાની એ શ્રેયોક્ષ આવી છે. તેનાથી વિરોધી અર્થવાગા વાક્યો આવે તેનો ત્યાગ કરવાની પણ હું સલાહ આપું. નહિ માણ અને ત્યાગ કરવાપરું ન રહે તે એનું જ કદી દેડ 'નીતિ શ્રેયોક્ષ' આવી સાથે આજે નથી મળતા એ મારી બુદ્ધિની કચાશ; કાણે કરી તેને અને આ ૧૬ શ્લોકોમાં કહેલા સિદ્ધાંત.

કસવના, સતીશિરોમણિ સ્ત્રીનાજીનો પરિચય
કસવના, કસવની આકર્ષ્ય જાતિનું ચિત્ર બહુ
કસવા સખાયેકુ છે, કોઈપણ રિવાજોનું તેમા
મળી આવતું સંમર્થન ત્યાજ્ય છે તુલસીજીએ
બૂજોળ શીખવના પોતાનો અમૂલ્ય ગ્રંથ નથી
દાખ્યો તેથી તુલસીદાસમા ખોટી બૂજોળ
જોવામા આવે તેનો ત્યાગ કરવાનો આપણો
ધર્મ છે

હવે ગીતાજી તપાસીએ ગીતાજીમા
બ્રહ્મજ્ઞાનપ્રાપ્તિ અને તેના સાધન એ જ વિષય
છે એ સેના વચ્ચેનું યુદ્ધ એ તો નિમિત્ત
છે એમ બંને કહો કે કવિ પોતે યુદ્ધાંકને
નિવિદ્ધ નહોતા માનતા તેથી તેમણે યુદ્ધના
પ્રસંગનો ઉપયોગ કર્યો મહાભારત વાચ્ય
પછી મોરા ઉપર જુદી જ છાપ પડી છે
બ્યાસજીએ એવું બધું સુદર પુરાક લખી
યુદ્ધના મિથ્યાત્વનું જ વર્ણન આપ્યું છે
કૌરવ હાયાં તેથી શું? પાંડવ છાપા તેથી
શું? છાનનાર કેટલા બધી રહ્યા? તેનું શું
યજ્ઞ? કુતી માનના શા હાલ થયા? અને
આજે ધાકવકુળ કયા છે?

અમા યુદ્ધવર્ણન અને હિંસાનું પ્રતિષાદન
એ વિષય નથી ત્યા તેની ઉપર ભાર દેવો
તદ્દન આયોગ્ય મનાય, અને જો કેટલક
સ્વોદ્દેશને અહિંસાની જોડે ગોડવનનું મુરકેલ
છે તો આખી ગીતાને હિંસાના ચિહ્નકામા
મૂકવી એથી પણ વધુ મુરકેલ છે

કવિ અમુક ગ્રંથ લખે છે ત્યારે બધા
અર્થ તે કદી લેતો નથી કાવ્યની ખૂંટી
જ એ છે કે કવિના કદના કાવ્ય ગડી ભલ
છે પેતાની એકતાનિત્યતાને સત્ય તે ઉચ્ચારી
શકે છે તે સેના છાનના બહુ વેગા જોવામા
નથી આવતું તેથી ધણા કવિનું છાનન તેના
કાવ્યની સાથે અસંગત હોય છે ગીતાજીનો
અર્થારો અય હિંસા નથી પણ અહિંસા છે,

એમ રજો અધ્યાય જે વિષયનો આરંભ કરે
છે ને ૧૮મો જે પૂર્ણહુતિ કરે છે તે બતાવે
છે વચ્ચે જુઓ તો પણ તે જ છે ક્રોધ વિના
રાગ વિના, દેવ વિન, હિંસા સમવર્તી જ
નથી અને ગીતા તો ક્રોધાદિને જોડગી
સુલ્કાનીનથી રિષ્ટિએ આપણને પહોચાડના
મથે છે સુલ્કાનીતમા ક્રોધનો સર્વથા અભાવ
હોય અર્જુને ત્યારે ત્યારે ધનુષ્ય પોતાના
કાન મુખી એમ્સુ ત્યારે ત્યારે તેની લાવ
થયેલી આજો હું હમણા પણ જોઈ શકું છું

પણ અર્જુને કયા અહિંસાને અર્થે યુદ્ધના
ત્યાગની હક નીધી હતી? એણે તો બહુથે યુદ્ધ
કર્તા હતા તેને તો જોગ્યેક મોહ ધર્યા હતા,
તેને તો સત્રાને મારવાની અનિચ્છા થઈ હતી
બીજા કેઈ જેને તે વાધી મને ટ્રેને ન મારવાની
વાત અર્જુને નહોતી કરી શીકૃષ્ણ તો અતર્થામી
છે તે અર્જુનનો સ્વિક્રિ મોહ નથી ભય છે
તેથી તેને કહે કે 'તુ હિંસા તો કરી ચૂક્યો છું
એમ એકએક કહાવો ધર્મ અહિંસા શીખી શક
વાનો નથી તે પશ્ચાન્નુ છે એવે હવે પૂરું કયે'
શૂનકે! કહાડના ઠંક માપક ૧૧ વેગે ચાલનારી
ટ્રેનમા જોડેલાને મુમાફરી પ્રત્યે એકએક વેરાગ્ય
થતા તે ટ્રેનમા બીજાકો મારે તો તેણે આત્મ
હત્યા કરી તે કઈ મુમાફરીનું કે ટ્રેનમા બેસવનું
મિહાત્વ નથી શીખ્યો એમ જ અર્જુનનું
હતું અહિંસક કૃષ્ણ અર્જુનને બીજા મહાહન
જ આપી ચકે પણ તેમાંથી એવો અર્થ કાઢવો
કે ગીતાજી હિંસા શીખવે છે અથવા યુદ્ધનું
સમર્થન કરે છે એ એવું જ અયોગ્ય છે
એવું આમ કહેલુ અયોગ્ય ગણવો કે ચરીર
બ્યાપારને અર્થે કંઈક હિંસા તો અનિવાર્ય છે,
તેથી હિંસા જ ધર્મ છે સૂરમહર્ષી આ હિંસા
અથ ચરીરમ નથી અશરીરી થવાનો એવે કે
મોક્ષનો ધર્મ શીખવે છે

પણ ધનુષ્ય કેણું દુર્શેષન કોણ શુધિ

ઘિર કોણ ને અર્જુન કોણ? કૃષ્ણ કોણ? આ બધા ઐતિહાસિક પુરુષો! અને તેમના સ્થૂળ વ્યવહારનું ગીતાશ્રુ વર્ણન કરે છે? અર્જુન એકાએક યુદ્ધમાં સવાલ પૂછે છે અને કૃષ્ણ આખી ગીતા પઢી જાય છે? વળી એ જ ગીતા અર્જુન પોતાનો મોહ નષ્ટ થયો એમ કહેવા છતાં ભૂલી જાય છે ને કૃષ્ણમુખે ફરી અનુગીતા કહેવડાવે છે?

હું તો દુર્યોધનાદિને આસુરી વૃત્તિઓ ગણું છું, અને અર્જુનાદિને દૈવી વૃત્તિઓ ગણું છું. ધર્મક્ષેત્ર એ આપણું શરીર છે તેમાં દ્વંદ્વ ચાલ્યું જ જાય છે તેનું આગેદુરૂ વર્ણન અનુભવી ઋષિકવિએ આપ્યું છે. કૃષ્ણ એ અતર્થામી છે, ને શુદ્ધ ચિત્તમાં તે હંમેશા ધર્મયાજની જેમ ટકટકચા કરે છે. જો ચિત્તને ચિત્તશુદ્ધિરૂપી ચાવી ન આપી હોય તો અંતર્થામી ત્યાં છે તો ખત જ, પણ ટકટક તો બંધ થઈ જાય છે.

આમા સ્થૂળ યુદ્ધને તો આવકાશ જ નથી એમકહેવાનો આશય નથી, જેને અહિંસા સૂઝી જ નથી તેણે કાયર થવું એવો ધર્મ નથી શીખવ્યો. જે બીએ છે, જે સંધરે છે, જે વિષય રમે

જ્યારે અતરની ઉમેદ મળે છે [અ. ૫૦ ૧૮૦થી]

પણ પ્રકારનું શારીરિક બંધન ગમે ત્યાં વિહરતાં નડવાનું નથી ગુલામી ગર્જ અને આઝાદી આવી. એ ત્યાં આઝાદીનો ઉત્સવ ઉજવતી હશે અને હું અહીં શોક કરું એ કેટલું બેહુકું ગણાય?

પ્રભુ એ સુક્રતાત્માને વધુ સુક્ષિત આપે અને શાંતિ બહે.

ચોઠા દિવસ પર પત્ર લખ્યો હોવાથી શું નવું લખવું એ સમજાતું નથી છતાંય થોડું લખવું જોઈએ.

ગર્જ કાલથી ઠંડીએ પડેટો ખાધો છે.

છે તે હિંસામુદ્ધ કરશે જ; પણ તે તેનો ધર્મ નથી. ધર્મ તો એક જ છે. અહિંસા એટલે મોક્ષ. મોક્ષ એટલે સત્યનારાયણનો સાક્ષાત્કાર. પણ પાછી પાનીને આમાં કયાંયે આવકાશ નથો. આ વિચિત્ર જગતમાં હિંસા તો ચાલ્યાં જ કરવાની. તેમાંથી નીકળી જવાનો માર્ગ ગીતા બનાવે છે, પણ સાથે ગીતા એમ પણ જતાવે છે કે કાયર થઈ ભાગ્યે હિંસામયો નહીં નીકળાય. જે ભાગવાનું કરે તે તો મારે ને મરે.

જે સ્લોક પ્રશ્નકારે દાંક્યા છે તેનો અર્થ હજી ન સમજાય તો હું સમજાવવા અસમર્થ છું. સર્વ શક્તિમાન ઈશ્વર કર્તા, ભર્તા, સંહર્તા છે, ને હોવો જ જોઈએ એ વિષે તો શંકા નહીં જ હોય ને? જે ઉત્પત્ત કરે છે તે તો તેનો નાશ કરવાનો અધિકાર રાજે જ છે છતાં તે નથી મારતો. કેમ કે તે ઉત્પત્ત કરતો પણ નથી. જે જન્મ્યું તે મરવાને જ આતર એવો નિયમ છે, તેને ઈશ્વર પણ નથી તોડી શકતો એ તેની કથા છે. જો ઈશ્વર સ્વમ્છદી ને સ્વેચ્છાચારી થઈ જાય તો આપણે કયાં જઈએ?

છે, પણ આજે ધુન્નમ ઘેરાવા લાગ્યું છે અહીંના હવામાનની આ ખૂબી છે. વરસાદ પણ શરૂ થઈ ગયો છે.

ગર્જ કાલે રાત્રે મને ગરમી લાગવાથી એક બે કેટથી જ સાસી રીતે ચાલે છે. તમને નવાઈ લાગશે કે જ્યારે પારે ૩૦ થી ૩૫ ટેમ્પરેચર જતાવતો હોય ત્યારે ગરમી કેવી રીતે થાય? અને એક બે કેટથી કેમ ચાલે? મને ય નવાઈ લાગે છે, પણ ચાલે છે—એ ફકીકત છે. જો કે આને માટે મેં ખાસ ટેવ પાડી છે બાકી અહીંના જ જનનીએને ખબ ઠંડી છે. ॥ પર જતાં પણ મુજતાં હોય છે

ઉત્તરવરૂપા વિના બીજું શું હોય ?

અન્નમ તો ચાહે છે લોકો, લોકોનો અન્નપાસ નવા અન્નથી થતું થયે બે મારે એની તોવારીઓ ચાહે છે

અહીં જેમ જેમ દિવસો પસાર થાત છે તેમ તેમ મને શારદા - માનો સાદ વધુને વધુ તીવ્રતાથી સજગાય છે જ્યાં સુધી હું એની મેંઝા નહિ કરું ત્યાં સુધી મને અતરંગી શાંતિ નહિ થાય એમ હૃદયમાં થોડું છે એમ્મે જ મેં નક્કી કર્યું છે કે અહીંનું બધું જ્ઞાન વિજ્ઞાન જેટલું મારા ભેજમાં બસાય તેમ્મું હામીકામીને ભરી ભરી માતાને અરજી ફાવવી હેતુ છે, અને પછી હુલ એ ચરચવી રજ થઈને રહીશ એવો મારો દૃઢ સંકલ્પ છે આજનો નહિ વરોનો છે દિવસો જના ભય છે તેમ એની દૃઢતા વધતી જાય છે પહેલાં એ કંપ ના હવાઈ મિલ્કા જેવી હતી પણ હવે એ મીમેન્ - ફોન્કીના પાપા પર ચઢવા લાગી છે

ગયે શુક્રવારે મારા વર્ચમ મેં મરજાની વાન કાઢી હતી મારા ટયુટરને મરજુ શું થીજ છે તેની જ અબર ન હતી એમ્મે હું મેં ચાર લાવ મુકા મરજા, એલથી, તજ રાઈ, મેથી, છુટુ વગેરે વર્ચમ લઈ આવ્યો હતો મેં એ અપાના અત્રેશ નામ તેમ જ તેને વધાર વગેરેની રસમદ માહિતી આપી એ લે કે એવથી - ખલ ખાઈ થકતા નથી એમને એ તીમી લાગે છે પછો માએ મરજાનો વારો મેં એમને સમજાવ્યું કે એ ખમ તીમી યોજ હ એમ્મે એમલે ખાધું નહિ પણ એને ફાવવા એમાંથી મી નીકળ્યા એક ઇન્કવિયન છેકરી એનો સ્વાદ અજીતી હતો એમ્મે એલે 'ધીર - ઝીરે' ટયુટરને સે ખાવા કંઈ જ ખૂબ ખમ ના કહી છતાં માન્યું નહિ અને પેટુ મી મોખા મૂક્યું બજ પછી એડ વો વાન! એમલે તો બુએ પ કયા માડી બામ

આજ, આગ અહીં આગ લાગે ત્યારે ફોન ન દેદે તું કાયવ ફેરવવાનું હોય છે, જેથી તરત જ બ માવાળા અને પોલિસ તથા એમ્બ્યુલન્સ કાર આવી પહોંચે તેમલે બુમ મારવા માડી Fire in my mouth, please . આજેય કલાસ ખડખડાટ ફસવા લાગ્યો બીજું શું થાય ?

પછી મારી પાસેથી એ મરજા એમનાં શ્રોમનીને બનાવવા લઈ અમા ત્યાં એમલે એ અજમાવ્યું એમ કહેતા હતા

મારું અહીં જે હવાઈ અલુ છે એમ પણ નથી, અને નથી ગોડરાસુ એવું જ નથી

'Struggle of existence' નો પ્રશ્ન અપાને મુજબનો હોય છે મેં તેનો ઉકેલ કશા કેવા કેવા પ્રયત્નો કર્યા તેનો પણ મોટો ઇનિફાસ છે એટલે એનો સ્વતંત્ર પત્ર લખવો પડશે પણ તે બધું પત્રી મારા પછી

બુદાન સાહિત્ય મને મળે એ માણી આનંદ થયો

આવતા કિસેમરમદ અહીંના એક એ મિત્રોને ફાઈની સફર કરાવવા વિચાર કર્યો છે સ મેં સાથે હુલ આવું (ગાઈડ તરીકે) તો નવાઈ નહિ જૂન - જુનાઈમાં આખાં સુરોપનો પ્રવાસ ગોડાઓ છે અને જૂન ૧૯૫૫માં અમેરિકાનો પ્રવાસ થવાની વારી છે બસ પછો ચાર વરમ અહીં જ અવકાસ એકી એકકે પૂરા કરી સ્પીધા ત્યાં (બોસાસજ આશ્રમમાં!)

તમને કંઠાય નવાઈ લાગશે પણ અરેબર આશ્રમનું આકર્ષણ વિન - પ્રવિનિત વધતું જાય છે એમ્મે અસ્થાયી જ હું મારી જગાનું - રોઝેરેચર્ન કરાવવા વિન તો કરું છું આખું શાલી યાર છે તે મને જ સમજાનું નથી એ જ જ ન તા. ૬-૨-૫૮

સિ અરવિંદના પ્રજામ

જાપુણી પરિવાર

પાયાકાકા કરાડીના
વતની ૧૯૨૦-૨૧
ની અમદક ગ્ની દેશ
પાપી ૧ ચગનગે
એમના જીવનને

સત્યાગ્રહી પાંચાકાકા

દિલખુશ બ દીવાનજી

ચેરીચોરાન રમ
ખાધુને લીધે ગાધી
જીએ ખારડોલીને
સામામદ મેકુક
રાખ્યો ૧૩૦૦ જે

હયમયાધી મુકયુ વદાણવદાનો ધધા પરવારી
બેઠો એગે થોડી ધણી જમીન પર ખેતી કરના
ખારડોલીમા નાકરની લત ચાનુ થનાની હતી પાયા
કાકા તો કરાડીમા જના ૧૫૨ તાડુકામા હતો ૫૦ છ
સત્યાગ્રહનો રગ એમને લાગેનો. મન સાથે નિશ્ચય
કરી લીધો આ સરકારને જમીન મહેસુલ ન ભરવી
સાથે જીવનને પાવન કરનારા ળાજ મતો પછુ લીધા

૧. સોનાચાહીનાં ધરેણા ન વાપરવા

૨. હાથે કાતેલી, હાથે વણેલ ખાદી જ પહેરવી

૩. ગામમા શરૂ થયેલી હાથસતર વણતી શાળ
ગમે તે બોગે ચાનુ જ રાખવી

૪. સરકારને કશી જ ભતના કર ન ભરવા

એમના ભત્રીજાનું નામ વાલજીભાઈ જીનમા

શ્રીટર તરીકે કામ કરતા કાકાનો સત્યાગ્રહનો રગ
ભત્રીજાને પછુ લાગ્યો શ્રીટરનું કામ હોડયુ કરાડી
આવાને પાયાકાકાની પ્રતિજ્ઞાથી પાવન થયેલી હાથ
શાળ સભાગી લીધી અને જીવનના અત સુધી
તેને નિષ્કાપૂર્વક વળગી રહ્યા [પાયાકાકાની સત્યા
ગ્રહી જમીન પરની ગાધીકુનીરતી ૪ પડીમાજ વણતા
વણતા ૧૯૪૭ના દીસેમ્બરમા વાલજીભાઈનું હૃદય
બંધ થતા મત્ય થય હતો]

મહેસુલ ભરી દીધી પાયાકાકાએ તો પ્રતિજ્ઞા લઈ
લીધી હતી સ્વરાજ્ય મળે તોજ મહેસુલ ભગાય
હવે શુ કરવું? ગાધીજી પાસે તે પહોંચ્યા પોતાના
મનની પીચત જણાવી ' ' તો હવે મદિ આ
સરકારને મહેસુલ નહિ જ ભરો

ખાપુજી ડોસાના અડમ નિશ્ચયથી પ્રસન્ન થયા
ખારડોલીની લડત તો 'મે કુક રવી હતી પર છ
પાંચાકાકા માટે એમણે અપવાદ કર્યો આગાવાદ
આપ્યા ' જાઓ ફોદ કરો કર ન ભગતા અને જે
થાય તે સદન કરો

રાજી થઇ પાયાકાકા કરાડી આ પા. મહેસુલ ન
ભર્યું. જમીન જપ્ત થ

ત્યાગરીર પાયાકાકાને એમા આનંદ જ થયો
વાલજીભાઈ વણતા, પાયાકાકા પીજતા કાંત
અમજીવનથી એમનો નિશ્ચય બઝાન થતો મયો

શાળ તો ચાનુ જ રાખવી હતી ૫ છ
સુતરની મુકેરી પત્ની પાયાકાકા ગાયેમ મદાદે
કતિના સતર ઉગવવા ચાનુ નીકળી પડત
૧૯૪૪મા ગાધીજીનું કામ યાર થયુ પાયાકાકાને
વિશ્વાસ બેઠો કે હવે મારી શાળ ચાનુ જ રાખે
બધી વ્યવસ્થા ગાધીકુનીરને સોંપી દીધી

કમીરના બકન એટલે અવારનવાર બળનો અને
કમીરના દુહાના કાપકમા એમને ત્યાં રખાતા, માધી
જય તીના દિનસોમા અખડ કરીજાય એમને ધર
આસતે.

એમજે ગામના હરિજનોને પોતાના કર્મો સારા
મારા પ્રમંદે પાયાકાકા હરિજનવાસમા પહેલી જ
જાતા એમનાં મુખદુ ખમા ભાગ લેતા.

હાડીપ્રચના રોમાચક દિવસે આ વા તે પહેલા
પાયાકાકા જેલમા પહેલી ગયા હતા નાગપુરના
છઠા સમાચકે એમને સાદ કર્મો અને ન્યા પહેલી
ગયા.

હાડીકુચ પ્રસંગે પૂણ સત્ય મહર્મા જપથ વવા
ચનચની રૂઝા હતા બાપુએ કહ્યું

તમે તો સત્યામઠ કરીને પ્રેમ છે જમીન
મુમરી દેશને માટે ભારે બલિ દાન આપી ચૂક્યા છો
તમે ખદીકામ તો ચાલુ રાખો જ છે. એટલુ
તમારે માટે ભગ છે

પાયાકાકા માઠ રોડમા

૩૦-૩૨ની સડત પુરી થી મહાસભાએ
પ્રધાનપદી રવીકર્મા મુખ્ય રાજ્યમઠ મુખ મિરાનજી
જહાં મહેસુલી પ્રધાન થયા. પ્રધાનમઠને પ્રથમ
કામ એ હતું કે સવામઠી મેડુનેની જપત
થોલી જમીન પછી આપી બારબા દોતી જમીન
૨૭ વર્ષ પાયાકાકા પાસે આવી

પાયાકાકા કુલાયા 'સ્વરાજ્ય કયા છે? પ્રાપ્ત
પ્રધાનપદા તો તકકદી સ્વરાજ્ય આરંભ તો
સપૂર્ણ સ્વરાજ્ય માટે છે
કહે શું થાય?

હરિપુરામા મહામભા ભારાઇ હતી સહાય
સ્વાસેવક તરીકે પાયાકાકા ત્યાં તો પર્વેન્યા જ હતા
૧૭ વર્ષે જાત થયેની જમીન પાછી મળી તે
એમને મન તે મુજબ જાતી આપી હતી બાપુ
૫૫ મયા અધી વાત કરી

૧૦ વર્ષ પહેલાં આજ અલ્પનમ સત્તમ પ્રતી
કેસને આખા દિ હમા એક મર અપવદકેપ જાણી
મહેસુન ન જાગ્યાની બાપુએ રજા આપેલી એ
રોડા પાછા એ જ કામ માટે બાપુ પાસે આવેલા
બાપુ વિચરમા પડ્યા મહામભા-પ્રધાનમઠ સામે

કઇ સત્યામઠ થાય? અને તો સપૂર્ણ સ્વરાજ્ય
પણ કયા મરુ છે? પાયાકાકા મહેસુલ કે રીતે
ભરે. પ્રતિમા તો સપૂર્ણ સ્વરાજ્ય માટે હતી

ત્યારે કાચકાને ઉઠેન શું આખરે બાપુએ
ઉઠેન આપે.

'તમરી પ્રતિમા તો ભગ છે તેનું પાલન
કરવા તમે અગમ છો તો માતાથી વચર્મા કામ
અવાપ? માધીકુરીના દિસપુરાભાઈને તમારી
જમીન હાથ આપેનું કહે. માધીકુરી મહેસુન
ભરશે, સપૂર્ણ સ્વરાજ્ય મને ત્યારે જમીન પાછી
લેજો.

પાયાકાકાને સંતેષ થયો કરાડી આવીને જમીન
માધીકુરીને અપેલું કરી જમીનમાના બાવણિયાના
લાકડા સુદા એમને ખપતા ન હતા એટલા અણ
નમ સત્યામઠી એ હતા.

વર્ષ પસાર થયા પાયાકાકા પીજતા માતલ
વાસજીભાઈ વચ્ચના, માધીકુરીની પ્રવૃત્તિઓ પણ
જુન જ મીલી ઉઠી શકે. વધતી મઠ સેકો.
રૈદિયા માનુષ્યા માધીકુરી પર પાચકકની
આસીયા વરસ્યા કરતી

૪૨ની જ ત આવી કરાડી મઠવાડે પણ સડતમા
નપથ મુ અઝરોડને એપ અદિન જીવનિયાએને
ભગનો પતીસાએ પણ માઠા પૂકેલી સમ્પત્તિ
સાતિધી એ રા આમળથી પસાર થનુ હતું જેળીઓ
છૂલી ઉતરોડવા જીવનોએ પોલીસ પર હુમલો
કર્મો એ પોલીસ મરણ પડેલા જીવનમ લખ્યા
સમુદાયિક દડ થો પ્રવેકને તે ભરવાને.

પાયાકાકાએ ની કહી 'કેડ મઠિ બડુ
સત્યામઠી પાયાકાકાને તો પોલીસ પણ સમજે કે
ન બોરી છતા જમીન થઇ મેકકે તે દડ ભરી દીધો.

સ્વરાજ્ય હાથવેલ આંધુ દિલ્લીમાં આરમી
હુમલ રચાઈ પડિન જવાહરન ન સરદારમી
રજે દમ જી વગરે આશ્ચર્ય નેતાઓ પ્રધાન થયા

પાયાકાકા પાસે હુ મેસે. કહે તો સ્વરાજ્ય
આવુ ને? અજેનો દલે જવાની નેધારીમા પડ્યા.
તમારી જમીન મળળ શો?

પાયાકાકાએ અ જવાન દીધો આ કાપ
સપૂર્ણ સ્વરાજ્ય ન અણપ

૧૫મી ઓગસ્ટ આવી. હવે તો સાચેજ અંજોળે વિદાય થયા. કરાડીમાં પાચાકાકાએ સ્વરાજ્યનો ખજાનો ફરકાવ્યો.

“પાંચાકાકા હવે તો શાંતિ થઈને ૪ અંજોળ મહત્તનત તો ઉખડી ગઈ. તમારી જમીન હવે તો ખેડો !”

તરતજ જવાબ મળ્યો, “ના ભાઈ ના. સંપૂર્ણ સ્વરાજ્ય એટલે શું તે તમે સમજો છો ને! બાપુનું રામરાજ્ય, જ્યાં પોલીસ, સરકાર વિના રાજ્ય ચાલે ત્યાં સંપૂર્ણ સ્વરાજ્ય. અને તે હજી ક્યાં આવ્યું છે ? મારી પ્રતિજ્ઞા તો એવા મપૂર્ણ

સ્વરાજ્ય માટે છે ને ?”

પાંચાકાકાના આ નિઠર જવાબથી હું તો મુગ્ધ થઈ ગયો. બાપુને જે સખ્યુ. બાપુ પશુ પ્રસન્ન. ‘હરિજન બંધુ’માં સખ્યુ:-

“પાંચાકાકાની ટેક અદ્વિતીય જ રહેશે.”

જીવનના અંત સુધી સત્યાગ્રહી પાંચાકાકાએ પોતાની પ્રતિજ્ઞા પાળી. ૧૯૪૮માં દાડીના દરિયામાં એમણે જ બાપુની ભરમ પધરાવી.

૧૯૫૧માં અણનમ પાંચાકાકા સંપૂર્ણ સ્વરાજ્યની જખના કરતા ચાલ્યા ગયા.

એક મંદિરમાં સુદર વાણુ હવુ તે કીમતી તથા ઉત્તમ હવું, તેથી તેની દેખરેખ ગખનાર મનુષ્ય કોઈ પશુ અભણવા મનુષ્યને વાળને અડકવા દેતો નહિ. એક વખતે આરતીના સમયે તદ્દન સાદા વસ્ત્ર પહેરેલો સૌમ્ય આકૃતિવાળો એક મનુષ્ય ત્યાં આવી ચડ્યો. તેણે વાણુ વગાડવા પોતાની ઇચ્છા જણાવી, પશુ પેલા માણસે તેમ કરવાની રજૂઆત મના કરી, કારણ કે અભણવાના હાથ અડકવાથી વાણુ જગડી જાય એવો તેને ભય હતો. જ્યારે આરતી પૂરી થઈ ત્યારે સૌ લોકો આલ્યા ગયા, પરંતુ પેલા સાદા પોવાડવાળો મનુષ્ય ગુપ્તગુપ વાળની પાસે ખેસી રહ્યો અને પછી વાણુ વગાડવા લાગ્યો. આ મનુષ્ય વાળનો મૂળ શૌધક હતો કોઈ દિવસ નહિ સાંભળેલો એવો સુદર સ્વર સાંભળીને બહાર જતા લોકો પશુ થઈ ગયા અને વાણુ સાંભળવા લાગ્યા. વાળનો માલિક તો ભાન જ ભૂલી ગયો અને વાણુ હાથ વગાડે છે તથા તેને માથવવુ જોઈએ, તેવું પશુ તેને ભાન જ રહ્યું નહિ. બધા વાઘરમમાં તડલીન થઈ ગયા. જ્યારે વાળનો માલિક પોતે વગાડતો હતો ત્યારે લોકોને જે આનંદ થતો, તેનાથી આજે એક અનંદ આવતો હતો, કારણ કે અમુક માણસ વગાડે છે અને અમે સાંભળીએ છીએ એવું તેમને અભિમાન રહેતું. આ ઉપરથી સમજવાનું એ છે કે, આપણે આ શરીરની મંજાણ રાખીએ છીએ, અને તેનો અહંકાર રાખીએ છીએ, તેથી એ શરીર કુ.ખરૂં જ થઈ પડે છે, પશુ શરીરથી વાઘ પ્રશુને જ વગાડવા આપીએ તો પરમાનંદ પ્રાપ્ત થાય

X X X

ઉદ્ધના પ્રસિદ્ધ ભક્ત-કવિ ‘નઝીર’ને તે સમયના સખનૌના નવાજ સઆદતઅલીખાએ, તેમની ખ્યાતિ સાંભળી થોડા રૂપિયા આપીને તેડવા માટે એક માણસને થોડા થો. નઝીરે પ્રથમ રૂપિયા તો લીધા પશુ નવાજના માણસને કહ્યું કે, છેવટેનો જવાબ હું આવતી કાલે આપીશ. ‘નઝીર’ને તે દિવસે નવાજના રૂપિયાના વિચારમાં ને વિચારમાં આખી રાત ઉંઘ ન આવી સવાર પડતા જ એમણે નવાજના માણસને રૂપિયા પરત કેરતા કહ્યું. ‘ભાઈ, આ રૂપિયા તો જન્મની ચીજ છે ચોરના ડરથી મને આખી રાત ઉંઘ ન આવી. હું હમેશા આરામની નિંદા લઉં છું, અને ઈશ્વરનો આભાર માનું છું આવી ઉમદા દેવનને થોડાક રૂપિયાના જદલામાં હું નવી વેચી શકું’ અને સખની આવવાની ના પાડી દીધી

દુનિયાને માપવાનો ગજ

કવુબાઈ ના. ૫૦૫

૭

કૃષ્ણદેવરાય નામે એક રાજા એક વખત સગરમાં પોતાના દળમ પાસે વાળ કપાવતા હતા ત્યારે તેમણે પોતાની પ્રગતી પરિસ્થિતિ જાણવાના અરાયથી પેલા દળમને પૂછ્યું, ' કેમ શોકન, આજકાલ આપણા રાજ્યમાં લોકો પૈસા ટકે સુખી તો છે ને ?

પેલા દળમ કે જાનુ નામ શોકન હતું તમે જવાબ આપ્યો, મહારાજા ! આપના રાજ્યમાં તે પ્રગતિ શું થઈ ગઈ છે ? આપના રાજ્યમાં બધા લીલા લહેર છે આપના રાજ્યમાં અપાર એક પછી બીજું નથી હોય કે જ્યાં જોઈતો એક પાંચ તોડા સોનું પાણી ન હોય.

શોકનની આ વાતથી કૃષ્ણદેવરાયને થયું આશ્ચર્ય આ વાત ઉપર તેમને પૂરતો વિશ્વાસ ન બેઠો આ વાતની તપાસ કરવા માટે તમણે પોતાના પ્રધાનને આજ્ઞા કરી.

પ્રધાન ખુબ દોષિયાર અને પ્રગતિ મનના જાણકાર હતા તેણે પોતાના એક વિશ્વાસ માણસ માલત પેના દળમને ધરતી તલ શી લેવાની તો તેના ધરના એક માટલામાંથી પચ્ચિસ તોલા જરૂર સાનું નીકળ્યું આ સાનું પ્રધાને પોતાની પાસે રાખી લીધું.

બીજો દિવસ શોકન રોજન નિયમ પ્રમાણે કૃષ્ણદેવરાયને ત્યાં ગયો પરંતુ તેણે સાનું 'રેરાઈ ગયું' હોવાથી રોજના સમય કરતા આજે તે શોકો હતો બધો આજે રાજાની માથે આનંદિત પણ ન હતો.

પ્રધાને અગાઉથી સમજાવી રાખ્યું પ્રમાણે આજે થયું કૃષ્ણદેવરાયે શોકનને પૂછ્યું ' શે દલ ! તારા કહેવા પ્રમાણે આપણા રાજ્યમાં બધા જ લોકો પૈસા ટકે સુખી છે એમને ?

શોકને રહસ્ય ચહેરે જવાબ આપ્યો, મહારાજા ! બધા કાલ સુખી તો હું એમ જ માનતો હતો પરંતુ આજે ત્યારે મને લાગે છે કે સૌ પાતપોતાના કુ બોલે રહે છે કોઈના ધરમાં એક રતિમાર માત્રું પણ નથી.

દળમની આવી તદ્દન વિપરીત વાતથી કૃષ્ણદેવરાયને થયું જ આશ્ચર્ય થયું. તેના અવાજથી તેમણે પોતાના પ્રધાનને બોલવાની બધી જાત કરી અને પછી પૂછ્યું " ચર્ચકાને તો આ દળમ એમ કહેતો હતો કે મારા રાજ્યમાં બધા ધનવાન છે અને આજે કહે છે કે પ્રગતિ ? બોલો પાંચ નથી કોઈના ધરમાં એક રતિમાર જોઈતું પેણું સોનું નથી આવું કારણ શું ?

દળમના ધરતી તલશીની તથા તેણે સાનું ચેરાની લીધાની બધી વાત કૃષ્ણદેવરાયને વિચારે કર્યા પછી પ્રધાને તેમને કહ્યું મહારાજા ! આ દુનિયા આજ જ આવે છે સૌ પોતપોતાના અજબી નીતિને માપદંડને પ્રયત્ન કરે છે પરિણામે એકબીજાને સાચી રીતે કોઈ જાણથી રહતું નથી.

કહેવની જરૂર નથી કે પેર સાનું પ્રધાને દળમને પાંચ અપાવી દીધું હતું.

ક્રેષ્ટર આગળ ઘોડાગાડીએ, 'રૂપાયતન' નામના દિશાચુચક મોડા સામેથી વગાક લીધો ત્યારે ઉઠકેડા અતિ તીવ્ર થઈ ગઈ, આગુરતા વધી ગઈ, કે સરથા કેવી દરી! કુંગરમાળનું દર્શન કરવું કોરે રહી ગયું, આસપાસની લીલીછમ વનસ્પતિનું નિરીક્ષણ પણ અટક્યું રસ્તાય જરા અહીંથી, ઘોડાગાડી માટે અવ્યથાભર્યા છે રૂપાયતનના દરવાજે ગાડી અટકી ત્યારે નવીનભાઈ ત્યાં કામસર હાજર હતા.

પૂ નાગજીદાસકાકોનો પત્ર આપ્યો ગિરનાર શ્રુક્ય અને નવીનભાઈ જાતે જ, પ્રેસ, હાથકાગળ ઉઘોળના મકાનમાં તેડી ગયા તે દી તો બાધા જેવો જ દુ બની રહ્યો! બધું નવું નવું હવે ને! પ્રેસની બારી માંથી આખો દી રહી રહીને ગિરનારનું શિખર જ જોવા ક્યું. ધરાયો જ નહીં! 'ધ વય ની ગઝલમાં વાયેતુ ઊડી રહ્યા છે ઘાયલ, ગિરનાર પર ધુમાડા તે અહીં પ્રત્યક્ષ જોયું!

જાણે કુ ગરે દવ ભાગે હોય એમ આખી કુ ગર માળ પર અવાહી વાદળાં ધુમાડાની પેટે ધમાકાને વઘા જતા યા ધીરે ધીરે આઠાં અઠાં થયા ને ફેલાતાં એ દિનભર્યાં હજી ય આહુ જ છે!

આમ તો 'રૂપાયતન' નો વિસ્તાર પૂરો સો એકરનો છે જમીન કાળા પથરાથી ભરેલી ને જન જનના ગીચ ઝાડોથી છનાયેલી, એમાંથી ધીરજ અને શ્રમી, માનવને વસવા યોગ્ય નાનકડું સરકાર ધામ ધીરેધીરે યોક્કસ આકાર ભઈ રહ્યું છે.

મિત્રો મહીવાર પૂછે છે 'ભાઈ, તમે જઈ મેંધ એ રૂપાયતન છે શું? 'ત્યાં શું કરે છે? ત્યાં જેની તાલીમ આપાય છે? વિદ્યાર્થીઓ છે? વિ.વિ. મહીવાર શો જવાબ આપે: તે સમજાતું નથી! કેમકે આપણે તો એક ને એક બે એવાસીધા સાદા દિસાન ને મહુત્રીથી ગવાયા છીએ! તજી અધુ બે થઈ શકે

તે આપણા મગજમાં નહીં બિતરે!

હજી આ સંસ્થા આકાર ભઈ રહી છે કેવો આકાર ભઈ રહી છે કે લેશે તે અત્યારે એક્કસ ન કહી શકાય. માધી ભાઈએ કહે છે ઝાડ આપણે ઉગાડીએ છીએ ત્યારે આપણને માત્ર એટલા જ ખબર હોય છે કે ઝાડ ઊગશે. પણ એની ડાળીઓ કેમ કઈ દિશામાં ક્યારે ફૂટશે એ આપણે કહી શકતા નથી તેમ આ સંસ્થાનું છે. ઝાડ યોક્કસ ઊગશે તેનો આકાર પણ આખને ગમતો દશે, છતાં તેની પૂરી આકૃતિ અત્યારથી ન દેરી શકાય સ્વાભાવિક થતા સજનમાં જ સંસ્થાનો સાચો વિકાસ છે.

સૌથી પહેલાં પ્રશ્ન એ ઊભો થાય છે કે આ સંસ્થા આવડા ઘોડા સારાજીમાં, સાધન સામગ્રી અને સજ વડોથી ભરપૂર અનેક રમણિય સ્થળો હોવા છતાં આ જ ગઢમાં શા માટે સ્થાપી! શા માટે હાથે મી જ ગવની યુરેકેડીઓ અને એકાંત પહેરી લીધું! આનો જવાબ એ છે કે, સારું વાતાવરણ મહુસને પ્રેરણા આપે છે અને થડે છે એ હું જ નહીં તેને પનદાવે પણ છે અને એ દિગ્દિએ આ સ્થળની પસંદગી થઈ છે સૌરાષ્ટ્રમાં, આનાથી સારું પ્રેરણાધામ નીજી ભાગે જ દશે! આ ગિરનાર પસંદ વડોનો નિદાસ છે એનું પોતાનું અનેાધુ વ્યક્તિત્વ પશુ છે મજે સ્થળે આશ્રમે અને સંસ્થાઓ ય ને છે તેમાં શ્રમની ઉપાસના થતી જગ્યા, નિવસાના પાલનનો આશ્રદ પણ જગ્યા, રેડિયો ગુજાતે મલગશે છતાં જીવન માત્ર આટલું જ મગે છે એમ નથી શ્રમની ઉપાસનામાં, શા વ કળા ને મગીને ચે ઉમેરવા જોઈએ અને એ રીતે માત્ર જીવનરમિકના જ માવત્રી જોઈએ રૂપાયતન મા ચ વના કાપ' પાછળ ના ઉદ્દેશ છે અને એ રીતે બીજી સંસ્થાઓથી 'રૂપાયતન' અલગ નરી આવે છે.

આપણે ત્યાં કળાનાં ધાર્મિક છે તે જરા, છતાં ત્યાં આશ્રમજીવનથી ઊદ્ભૂત. માત્ર પીછીની ઉપાસના જ થતી હોય છે। જીવનને જરૂરી એવાં ગીતોં કાર્યો કે વ્યવસાય તરફ ત્યાં ઉદ્ભવનીનતા હોય છે। કળાકાર કળાની ઉપાસના ચ કરે. તે સાથે તેટલી જ સંદર્ભતાથી તેને પ્રિય એવો વ્યવસાય પશુ કરી શકે તે તે પરાવલની ન રહે. તેને કળા માટે કાંઈના આશરો ન શોધવો પડે. એવા કેટલાય ધધા છે જેમાં સારી કળાદૃષ્ટિની જરૂર છે. તેના અન્નારે, કાગે કરી તેવા ધધા નામરોષ થતા જાય છે, અને બીજી તરફ કળાકાર જૂએ મરતો હોય છે। કળાએ કારીગીરીની ભાર્થબંધી કરતી જોઈએ, ચિત્રકળાને વિદ્યાર્થી પશુ 'રૂપાવતન'માં સા માટે પોતાના કપડાં જતે પોષ પોતાના વાસણ પોતે માળે, સફાઈ કરે અને ફરજિયાત અર્થે કલાક રેડિયો કાંતે આ સવાધનો જવાબ આપ્યા આવી જાય છે એકનો શ્રમ વૈતરુ જતી જાય અને એકની કળા માત્ર વિદ્યામળની જાય. 'રૂપાવતન' એનો સમન્વય કયા માળે છે ચિત્રકળાનો વિદ્યાર્થી અહીં ચિત્રો દોરે, વનપંખીઓના રંગો દોરે, ગિર નારના યજ્ઞાકે, શિખરોને રેખાબદ્ધ કરે, ઝાડની નોખી નોખી છતાંએ પશુ આવેએ તે સાથે, આપણી સંસ્કૃતિની છઠી પેઢાગતા આસપાસના મંદિરો અને ખડિયેશમની જાતજાતની પ્રતિજ્ઞાની કામળતા માવામાંથી જનની પ્રતિજ્ઞાઓ પશુ સર્જવે અને એ રીતે પ્રયત્ન કળાને જાળવે. તે સાથે આપણા કામમાંય તેની કળા રહે, જે એને સ્વતંત્ર જીવન જીવવામાં નિવારક માટે ઉપયોગી નીવડવાની છે.

ગાંધી ભાગ્યેએ હોજીયો તે એવો જ છે કે, રૂપાવતન' સૌરાષ્ટ્રની સંસ્કૃતિનું કેન્દ્ર જતી રહે. સૌરાષ્ટ્રની વિશિષ્ટ કળાએ અહીં ઉછરે અને પામરે તેનું સંરોધન થાય. આખરે તે 'રૂપાવતન' આદર્શ 'રીસર્ચ ઇન્સ્ટીટ્યૂટ' બની રહે એવો જ આશય છે સૌરાષ્ટ્રની કળા, કારીગીરી, સાહિત્ય, સંગીત અહીં સધરાય અને સંરોધાય. 'રૂપાવતન' ને જોતા સમગ્ર સૌરાષ્ટ્રનો આછો ખ્યાસ આપી જાય આ માટે, આજ સુદો ભદ્રામાં રાખી મરકારે અને પ્રજાએ આ સંસ્થામાં મંદિર રસ નેવે. જોઈએ અને કલાકારો અને કારીગરોએ અહીં સાધના કરવી જોઈએ.

'રૂપાવતન'માં પ્રેસ છે, અને તે સાથે હાથકામળ બનાવવાનો ઉદ્દેશ પશુ ચાલુ થયો છે. પ્રેસમાં વિદ્યાર્થીએને બીજા જોડવાથી માલીને હાપકામ સુધીની ક્રિયા શીખવવામાં આવે છે. જ્યારે અહીં કામ ચાલતું હોય છે ત્યારે 'રૂપાવતન'નું શાંત વાતાવરણ ધર્મ-ધમ્મી જોડે છે. યંત્રની કંકેશના, નીરવતાના કાંચને ગૂંચળાવી નાળે ખરી.

હાથકામળ સૌરાષ્ટ્રમાં માત્ર અહીં જ તૈયાર થાય છે અને એની વિશિષ્ટતા એ છે કે નકામા, કામળ ન જતી શકે એવા માવાનો ઉપયોગ કલાત્મક પ્રતિજ્ઞા બનાવવામાં થાય છે. અને કામળનો ઉપયોગ 'ખારાજાણ' માં થાય છે જાતજાતના પ્રયોગો થતા રહે છે વરસાદની યોસમને કારણે હમણા કામ જરા પીખી ગતિએ ચાલે છે.

આમ જોઈએ તો અહીં વિદ્યાર્થીએ માટે અડિયો એ કામ અભ્યાસક્રમ નથી। હમણાં, વાર્ષિક પરીક્ષાઓ તથા અને છતાં વિશિષ્ટ છે આવાનાર વિદ્યાર્થીએ તે જોડે ભાગે આર્થિક લાભની દૃષ્ટિએ જ કામની પસંદગી કરતા હોય એ સંદર્ભ છે. પશુ એમની પોતાની હકિતની, એટલે કે એ પોતે કંઈ કાર્ષ વધારે સારી રીતે કરી શકશે તેની એને ભાગ્યે જ જાણ હોય છે। જરૂરેવ યોગેરે એક કેટલું કંઈ છે. પોતાને કઈ ધીરજ આરેખરી આવડત છે તેનું જાન ધણાને આપીએ જિ હાંપીયા કહી થતું નથી બીજા કેટલાકને પોતાની જસિસતું જાન ધણું શાકું શાકી ઉખરે થાય છે નાની વયે તેનું જાન થતુ તે યોડું અહોભાગ્ય છે જેની આપણને જસિસ હોય, તેમાં બધી સહિત રેડી તેનો વિશ્વસ આપણે કરવો જોઈએ."

રૂપાવતન'માં આવતા વિદ્યાર્થીએને આ પ્રમાણે કામ સોપાય છે. ધણીવાર એનું જોવામાં આવે છે કે, હાથકામળમાં કામ કરતો વિદ્યાર્થી પ્રેસમાં ડેકિયુ કરી તેમાં રસ લેતો હોય, આ આમ કેમ ને તે તેમ કેમ, એવા પ્રશ્નો કરતો હોય, મુનિ વિધાનમાં વધારે જીજ્ઞાસા ધરાવતો હોય. આમાં જ એનો રસ, એનું માનસિક વલણ અને સહિત પારખી શકાય છે અને તેને યમગુ કામ સોપી તેનો વિકાસ કરાય છે આજ 'રૂપાવતન'નું દિશણ છે જેમજેમ વિશેષ વિભાગો અહીં ખૂલતા જશે વિશેષ વિદ્યાર્થીએ આવતા

જરી તેમ તેમ આનાં વિશેષ સારાં પરિણામો નીપળવી શકાશે.

સંકલ્પ તો એવો છે કે, ‘રૂપાયતન’ પોતાની બધી જરૂરિયાતો માટે સ્વાશ્રયી બને. એ માટે, મંગળાચરણ તરીકે, જન્મલની પથરાણ જમીનને સાફ કરી ખેતીનો પ્રારંભ થયો છે. અન્ન ને શાકસાહજા પ્રશ્નના ઉકેલનો એ આશાસ્પદ પ્રારંભ છે. સૂતર તો નિયમિત કંતાય છે જ, ખાદીની શાળો પથુ દૂકમાં જ નખાશે. ખાટલાની પાટી વણવાનું, પથુ ગણત્રીના દિવસોમાં ચરૂ થશે. પ્રાથમિક વિધિ તો પૂરી થઈ ગયું, આમ જીવનની જરૂરિયાતોના વ્યવસાયો એક પછી એક સ્થપાતાં સંસ્થા અવશ્ય સ્થાવલ બની જશે. તે છતાં આર્થિક દૃષ્ટિએ આ સંસ્થા ખોટામાજી રહે એ દેખીતું છે. કેમકે કળા અને સ્થાપત્ય એ કંઈ કમાઉ ધંધા નથી. શિક્ષણ અને કળા માટે સરકાર જે અડગ નાણું ખર્ચવાની રૂપરેખાઓ ધરે છે તેમાં આવી સંસ્થાઓના વિકાસને પૂરી તક મળી નેહીએ.

પોતાની યોજનાઓના ચોક્કામાં આવી અભિનુવ સંસ્થાઓને સમાવવાની ફરજ પાડવા કરતા, તેની જરૂરિયાતોની પૂરી ચોક્કાઈ કરી જરૂરી ચરોતરી આર્થિક મદદ આપવી નેહીએ. કેટલુંક કાચું એવું છે જે શબ્દો અને આંકડાઓમાં દર્શાવી શકાતું નથી.

આજે તો આ આખી સંસ્થાનો ભાર બે ભાઈઓ પર છે, તેઓની અભિજ્ઞાન ચિત્ર-શક્તિનો હાલ ઓછો ઉપયોગ થાય છે એ નોંધ ધણીવાર વિચાર

આવે છે, આ વિદ્યાર્થીઓ અને કારીગરોને વારંધીએ સૂચનો કરવામાં એમનો સમય નય. થડીક આખી સંસ્થાને પાણી પૂરું પાડવા કૂનાં પંપ બગ જો હોય તો તે સુધારવા દોડે, કમ્પોઝને પાણી પાવું કે ખેતરમાંના પથરા ઉપાડવા કે ખડકથાવનું એની તજનીજમાં પણ હોય, ક્યારેક કૂક એન્જિનને રટાટ કરતા હોય કે ખોટા પડ્યું હોય તો તે ચાલુ કરવા મથતા હોય, ક્યારેક ‘ધારાખાપુ’નાં પેજ છાપતા હોય કે, કાગળના માવામાં રંગનું મિશ્રણ કરતા હોય, આમાં એમનો કેટલો સમય નય છે? અરે વેશ્યા છે એવું ય લાગી આવે છે. આટલાટલી ઉપાધિમાં આ આઈઓની ચિત્ર-કળાને અવકાશ જ ક્યાં છે? આમાં લાભ કે નુકસાન?

આવા આવા પ્રશ્નોનો ભાઈઓ આમ જવાબ વાળે છે : અમે પચારદાર માણસો રાજાએ (નો કે સંસ્થાની આર્થિક સ્થિતિ એની નથી) ને અમે માત્ર કરવા ખાતર ચિત્રો કરીએ, એ શ્રીમંતો કે કળા-પ્રેમીઓ પાસે જવાનાં. લોકોપયોગી કલા તો અહીંના સજનમાથી થશે. અમે અત્યારે, ‘રૂપાયતનના’ એકએક પથરમાં તેની જમીનમાં, તેના ધડતરમાં બધો જીવનરસ રેડીએ છીએ, અમને લાગે છે કે અમે કેનવાસ પર જે ચિત્રો દોરીએ છીએ, એનાથી રૂપાયતનનું ભાવિ ચિત્ર વધારે ભવ્ય અને પ્રેરણામય હશે ! — અને અરેઅર મને એની પ્રતીતિ થાય છે ! અનેક મુશ્કેલીઓ છતાં અહીં કામનો અદભૂત ઉત્સાહ છે. લગની છે, જીવનનું ગીત ગુંજતું રહે છે, એટલે રૂપાયતનના ભાવિ માટે અમને ભારે શ્રદ્ધા છે ! — ૨૦ અગ

અનુક્રમણિકા ૩૦ ઓગસ્ટ ૧૯૫૪

	૫૪		૫૫
૧ આપુતા પત્રો	આધીજી ૧૭૨	૭ સાહિત્યનું ક્ષેત્ર	ચંદ્રશંકર શુક્ત ૧૮૧
૨ જનકીનાથ સહાય	દુલસીદાસ ૧૭૩	૮ ગીતાનો અર્થ	આધીજી ૧૮૨
૩ સર્વોદય પાણી	રવિશંકર મહારાજ ૧૭૪	૯ સત્યામહી પાયાકાકા .	દિત્યુદયમાર્ષ ૧૮૮
૪ પરનિંદક કોકાલિય	૧૭૭	૧૦ દુનિયાને	કનુભાઈ ૧૮૯
૫ શાહી મેં ફફારી	‘અંજુમ’ વાગેડી ૧૭૮	૧૧ રૂપાયતન	૨૦ અગ ૧૯૨
૬ જ્યારે અંતરની ઉમેદ	અરવિંદ પંડ્યા ૧૭૯	૧૨ અંધાવલોકન	૨૦ અગ ...

‘ગોળગી મા’ જેવી સોપાન ટેલીની વાતાં પડતી મુકાઇ હોત તે?

ગામઠાની નહેરવી ભોવનાછના ઓરતા, રસમંદી, લીકા, ઝડા, મનમેળ, હામ્પલેચનતની કનક-કિના, આ બધુ પન્નાલાલની મામર-જીનને સ્વચ્છતા વાતાંઓની નરી આવતી મુખ્ય વિશેષતાઓ છે કારણે એમાં આડી આડી એકવિધતા જણાય છે પણ કટાંગો આપવાની હદે જતી નથી કેટકાએ થયેને ‘આખ સુવા’નો સમ્પ્રદાય ક્યારેક ક્યારેક ખૂંચે છે.

પન્નાલાલના સુખ મહિસાનો સેથીનો આતરેક, ઈન્ પેટવીકરની નરી સાકાર્ય કે પુન ચદરવાકરની એમ જાણ સહિની મામાન્ય રીતે ન મમજની અને તેથી રસક્ષી જન્માવતી અનિશ્ચયતા તથી ચેષાણીની ધમકમરી ટેલી, પન્નાલાલ રમે ચડે છે ત્યારે સાતરે ખરી, છતાં આમજીવનને આનેખતા લેખકોમાં પન્નાલાલનું સ્થાન લીધું જ છે.

નિકાસઃ [માસિક] પચાવત સહકારી ખાસ બંક, પ્રન્ માહિની અને પ્રકાશન ખાતુ, સૌરાષ્ટ્ર રાજ્ય ગાજકોદ, વાર્ષિક સાવજમ સ રૂપિયા

સૌરાષ્ટ્ર સરકારના માહિની ખાતા તરફથી પ્રગટ થતા આ માસિકનો ઓગસ્ટ બંક, પચાવત-સહકારી બંક તરીકે પ્રગટ થયે છે સવા બમે પાનાના આ ઇળકાર બંકમાં પચાવત-સહકારી પ્રવૃત્તિને સમજ રીતે આડી નેતા અધિકારી અને અનુક્રી કનચાથી લખાયેના વિવિધ લખાણો અપાયા છે, એ ઉપરથી સૌરાષ્ટ્રના આ પ્રવૃત્તિનો કેટલો વિકાસ થયો છે, તેને પરિચયે વિવિધ ક્ષેત્રોમાં, કેટલા વિશાળ ક્ષેત્રો થયા અને પરિણામે જનતાની સુખ-સગવડોમાં કેટલો વધારો થયો, રાહત મળી, તેને સરસ ખ્યાન આવે છે,

સાચી નેકસાલીમાં, ગામઠા માટે પચારનો કેવું અચાલનુ અજ છે તેની કેટલી આવશ્યકતા છે એ કહેવાનું હોય નહીં. અને શુ ગામકુ કે શુ સહેર, ‘વિના સહકાર નહીં ઉદ્ધાર’ એ સૂત્ર સીને સરખું લાગુ પડે છે

સાવ સામાન્ય સ્થિતિના પ્રજાજનને અત્યારે ન્યાય મેળવવો કેટલો ચોથો, અટપટો, બૂચવણભર્યો અને ધકનનારો અને એના રેજિસ્ટ્રા કાપમાં વિઘ્નેષ પાડનારો છે એ સુવિદિત છે આમ-પચાવતો દ્વારા ધર આમરૂના સામાનર ઝવગથી માઠી ચેષી રામ મુકાનરો, ભરેર માર્ગે, જળાશયો વિ અનેક પ્રમતોના સહેતા અને સરળ ન્યાય માટે જનની ઝડપે થયું થઈ શકે છે

૧૯૫૦થી અત્યાર સુધીમાં સૌરાષ્ટ્રના બંધા કલ્યાણોના કુલે ૨૬૨૩ ગામમાંથી કુલે ૧૬૪૪ મરોમાં જુદા જુદા વર્ગની મામપચાવતેની સ્થાપના થઇ ચૂકી છે એ પરથી આ દિશામાં કેટલી પ્રગતિ થઈ છે તે કહી શકાય છે

સમજ ભારતને આવડી નેતી પ્રથમ પચરવિંચ ચોજના પૂરી થવાની અણી પર છે અને નીજ એવી ચોજનાનું ધકાર આવુ છે એ ચોજના તો ચોગી છે, પણ તેને અથવા તેના આદર્શને અનુરૂપ મહાદર્શો થઈ પડે એવા નાના નાના અનેક ભરેર કાર્યે, ઉચોચેનો વિકાસ સહકારી ધોરણે જ કરી શકાય એ દેખીતુ છે

મમમ સૌરાષ્ટ્ર રાજ્યમાં આ બંકે કેટલું કામ થયું છે, તેના શા પરિણામો આવ્યા તેને. આ બંકમાંના અનેક લખાણો માહિની, આકાશ અને ચિત્રો પરથી સરસ ખ્યાલ આવી રહે છે એકમ યહુ ત્યારે સૌરાષ્ટ્રમાં માત્ર ૨૨૦ સહકારી મકાની હતી તે આજે વીતે ૧૩૫૦ થી છે આ આકાશ જ સહકારી પ્રવૃત્તિને કેટલો વિકાસ થયે ■ તેનો સરસ ખ્યાલ આપે છે

આ ઉપરાંત આ પ્રવૃત્તિઓને સ્પર્શતા સાહિત્યિક ધોરણના વાતાં રસ-અપૂર લખાણો ‘પશુ સરસ વાચન ૧૦ પડે છે તેમાં ખાસ લે, રતુભાઈ અદાણી લિખિત ‘પચાવતનાં પાત્રો’, ‘પ્રવાસીની નોંધપોથી’, ‘મુખ્ય છે.

એકંદરે આ બંક સૌરાષ્ટ્રના વિકાસમાં રમ લેતા દરેક પ્રજાજનને ઉપયોગી નીવડશે —૨૦ અગ

મુંબઈમાં ધૂંઝપાન પાછળ થતો ખરચ

એક વાચક દૈનિક દાપાની નીચે મુજબની મજાની ખતરાતી કાપડી મે કહે છે :

‘મુંબઈ, જુલાઈ ૨૪ — લગભગ ૩૬ લાખની સહેલી વસ્તીવાળા બૃહદ મુંબઈમાં એકે રોજ ૫૫ લાખ સિગારેટ પીએ છે. આમ સરેરાશ દરરોજ માણસ દીઠ ૬૯ સિગારેટ વિનાય છે અને તેનો આશરે સવા આનો ખરચ આવે છે, આમ મુંબઈમાં દરરોજ એકથી સિગારેટ પાછળ જ ૪,૦૦,૦૦૦ રૂપિયા ખરચાય છે.

‘આ ઉપરાંત મુંબઈમાં દરરોજ લગભગ ૭૨,૦૦,૦૦૦ બીડીઓ વેચાય છે. મુંબઈમાં કચો મજૂરોના અને નીચલા ચરના મધ્યમવર્ગના પોશાક બીડીનો ઉપયોગ કરે છે અને તેમની વસ્તી લગભગ નવ લાખ જેટલી છે, આમ મુંબઈમાં બીડી પાછળ રોજના આશરે ૨૦,૦૦૦ જેટલા રૂપિયા ખરચાય છે.

‘મુંબઈમાં દરરોજ પાન માથે ૨૦,૦૦૦ રૂપિયાનો તંબાકુ ખવાય છે અને આશરે ૧૫,૦૦૦ રૂપિયાની તપખીર વેચાય છે.

એકે યુગી પીનાની ફેશન લગભગ અંધ પડી છે તેમ છતાં મુંબઈમાં યુગી પીનારાઓ માટે ખાસ તૈયાર કરવામાં આવેલો લગભગ ૪,૦૦૦ રૂપિયાનો તંબાકુ વેચાય છે.

‘કેટલીક કોમના થોકા આ આધુનિક શહેરમાં હજી દૂર પહોંચેલા શોખ ધરાવે છે અને એ રીતે દેવી પદ્મિયા તૈયાર કરવામાં આવેલો દૂકા તરેનો લગભગ ૩,૦૦૦ રૂપિયાનો તંબાકુ દરરોજ વેચાય છે. યુ. પી. આઈ.’

આ રીતે ધૂંઝપાન પાછળ મુંબઈ શહેરમાં દરરોજ એકંદરે ૪,૬૨,૦૦૦ રૂપિયા ખર્ચાયે છે, એટલે કે, વરસે હજારો ૧૭ કરોડ રૂપિયાનું પાણી થાય છે! અને આખા દેશમાં ધૂંઝપાન પાછળ ખરચાતા નાણાંની ગણતરી કરીએ તો એનો આકડો આપણને આભા કરી મૂકે એટલો મોટો થવા લાગે! આમાં આપણે કસર ન કરી શકીએ અને શરૂને માટે વધારે સારું આગોથું નથા મધારે સંપત્તિ પ્રાપ્ત ન કરીએ? — મ૦ પ્ર૦ [‘દિનિક જન’ માંથી]

પ્રારાણ

વર્ષ ૭

અંક-૮

સંપાદક: નવીન ગાંધી

પ્રકાશન, જાગૃત

ગ્રંથાવલોકન

★

શુળ અને શમણાં: લે૦ અમૃત ધાયલ: પ્ર૦ હુંસ પ્રકાશન: રાજકોટ; મૂ૦ દોઢ રૂપિયો. ગાતાં ઝરણાં: લે૦ પ્ર૦ ગની હહીંવાલા: ગોપીપરા સૂરત; મૂ૦ સવા રૂપિયો ચાંદની: લે૦ પ્ર૦ શેખાહમ આબુરાલા; ૭૨૦, વહોરવાડ, જમાલપુર, અમદાવાદ; મૂ૦ એક રૂપિયો. નયનધારા: લે૦ સાલેક પોપટિયા; પ્રાપ્તિસ્થાન ગાંડિવ સાહિત્ય મંદિર, સૂરત; મૂ૦ સાડાચાર રૂપિયા

હલાપી, ખાલાશંકરના યુગ પછી ગુજરાતી સાહિત્યમાં નવી ગઝલ તેના શુદ્ધ આંતર બાદ્ય સ્વરૂપે કેટલાક સુસ્લિષ્ટ કવેઓના હાથે લખાવી શરૂ થઈ. તે વ્યાકતગન પ્રયાસો સાથે સાથે મુશાયરા અને કવિસંમેલનો દ્વારા પણ બહાર આવી. આથી નવી ગુજરાતી ગઝલ લોક-સમુહની વિશેષ નજીક ગઈ. આ પ્રવૃત્તિનાં લાભ સાથે કેટલાક ગેરલાભો પણ થયા. પ્રસિદ્ધલેખે, કેટલાકે અપાત્રોએ ગઝલને બહારની ગઝલ વિશે કેટલીક ગેરસમજ પણ ઉત્પન્ન થઈ. અને તેથી કેટલેક સ્થળેથી મુશાયરા-પ્રવૃત્તિનાં વિરોધ પણ થયો. પણ બધી જાહેરપ્રવૃત્તિમાં જે બધસ્થાનો રહેલા છે તેનાથી મુશાયરા-પ્રવૃત્તિ કેમ અલિપ્ત રહી શકે! તેની આ મર્યાદા છતાં, તેનાં કેટલાય લાભો ય છે તે સમજાવીને સહેજે જણાશે ઉપલા ગઝલ-સંબંધોમાના શરૂઆતના ત્રણ સંબંધો, આ પ્રવૃત્તિનાં જ ગણનાપાત્ર કળો છે. તેમાં નવી ગઝલની આંતર-બાદ્ય શુદ્ધતા, છંદની વફાદારી, વિષયોનો વિવેક, અને નવીનતા ને પ્રયોગપ્રીતિ જોઈ શકાય છે. હિન્દુસ્તાનના ગઝલનો કાવ્ય પ્રકર ઉર્દૂમાં સોળે કળાએ ખીલ્યો છે અને તેણે મહત્વનું સ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું છે. એ ઉર્દૂ ગઝલની ટોચથી ગુજરાતી ગઝલે, પોતાનું વ્યક્તિત્વ બળીને વિવેકસહ સ્વીકારી છે યુવાન ગઝલકાર માધવ ઉર્દૂના અભ્યાસી છે. તેમનો એ અભ્યાસ, તેમની રચનાને વિષયો અને છંદોની વફાદારી આપે છે તે સાથે તે પોતાનું નિજત્વ પણ જાગ્રત્વે છે. સોરઠી ખમીર, ભાવવાલત્ય, અને ભાષા બેભવથી ધાયલની ગઝલો નોખી તરી આવે છે ધાયલની ગઝલોમાં એક પ્રકારની પ્રમાણ છે, વિરહના હૃદયમાં સાથે મર્મનગીના પ્રેરક ભાસ પણ છે ‘કિરણોની કટોરી’ પ્રસ્તાવનામાં, શ્રી મકરંદ દવેએ ધાયલની ગઝલોની પિઠાન કરાવી છે. ધાયલ પાસે કૃષ્ણ વધારે છે. શ્રી ગઝલોની આશા રાખીએ.

‘ગાતાં ઝરણાં’ના કવિને મહાગુજરાત ગઝલ મંડળની મુશાયરા-પ્રવૃત્તિએ મોટી ઉમરે લખતાં કર્યા છેલાં હસેક વર્ષમાં લખાયેલી એમની કૃતિઓનો આ સંબંધ. ‘મુશાયરાની કૃતિમાં તો માત્ર હાવુ મનેરંજન હોય, મુશાયરા પછી તો તે ફાડી જ નાખવાની’, એવાં એવાં બ્રામક મંતવ્યો ધરાવનારને જોઈ જવા જેવો છે. પ્રસ્તાવનામાં શ્રી ઉમાશંકર જોષીએ ઉદ્દેશ્ય ફરેલી બધી સારી ગઝલો કવિની મુશાયરાની ગઝલો છે! આ સંબંધમાં ગઝલો ઉપરાંત ગીતો ય છે, અને તેમાંનાં બે સંબંધની સારામા સારી કૃતિઓ છે ગનીબાઈનું કાવ્યતત્ત્વ ગઝલો કરતાંય એ બે ગીતોમાં વિશેષ જળકે છે ગનીબાઈમાં, વિષયનો વિવેક ને ગાંભીર્ય જણાય છે, પણ ભાવસમૃદ્ધિ મર્યાદિત છે અને તે જૂની ગઝલોના વિષયોથી આગળ જતી નથી. ભાષાની કચાશ અને મહાવરની ઉર્દૂ લઢણ પણ જણાઈ આવે છે. આમ છતાં આ સમૃદ્ધ

વ.સુ.ધ્વના કાંમેયો

લલિતભાઈ મકનજી

★

પળખ કેસરી લાલા લજપતરાય એ આપણી સ્વતંત્રતાની હિલચાલના એક અમૂલ્ય નેતા હતા તે જમાનામાં વાલ વાલ અને પાલ એ ત્રિશૂલિની રાષ્ટ્રના રાજકારણ પર ભારે અસર હતી. ગાંધીજીએ હિંદમાં પોતાનું અદ્વિતીય સ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું તે પહેલાં એ ત્રિશૂલિ પણ ગાંધીજીના કાર્યક્રમ સાથે સહમત ન હતી છતાં તેઓ ગાંધીજીના અનન્ય વ્યક્તિત્વથી આકર્ષાયા તો હતા જ સવિનય કાયદા ભંગની લડત પહેલાં ગાંધીજીએ રાષ્ટ્ર સમક્ષ અસહકારનો કાર્યક્રમ શરૂ કર્યો હતો. લાતાજીએ પૂર્ણપણે અપનાવ્યો ન હતો છતાં લાલાજીની અપાર દેશભક્તિની ગાંધીજી પર ઝીંડી અસર પડી હતી. પળખમાં રાષ્ટ્રીય જાગૃતિ નાવવામાં લાલાજી સાથે કોઈ સ્પર્ધા કરી શકે એમ ન હતું. લાલાજીના રાષ્ટ્રદોષી પળખમાં ભારે અસર પડતી. પળખના નારકેમરીની એ શક્તિની ગાંધીજી ખૂબ કંઈ કરતા હતા.

ત્યારે લાલાજીએ ગાંધીજીનો અસહકારનો કાર્યક્રમ અપનાવ્યો ન હતો છતાં ગાંધીજી પ્રત્યે તેમને ખૂબ સહાનુભૂતિ હતી. પળખમાં ગાંધીજી જતા ત્યારે લાન છતાં ત્યાં ઉતરતા એકવાર ગાંધીજીનો મુઠમ લાલાજીને ત્યાં જ હતો. ત્યારે પળખના કેટલાક સ્થાનિક નેતા એએ ગાંધીજીને મળવાની માગણી કરી તમને લાલાજી સામે કંઈક વિરોધ હતો તેથી શ્રવાણત વેળા તેમણે લાનાજી સામે જે કંઈ કહેવાનું હતું તે કશું તેમની જાતે જ સામન્યા પડી ગાંધીજીએ જણાવ્યું કે, હું એમ ઈચ્છું છું કે તમે બધા નાના નાના મતભેદો ભૂલી જઈ લાનાજીની સરદારી નીચે કામ કરો એ ઇચ્છું છે પળખને તેથી જ કાયદો ચરો.

પેલા નેતાઓ તો લાનાજીને પળખના રાજકારણમાંથી હંદાસી દેવા ઇચ્છતા હતા એમને ગાંધીજીની સલાહ તેમને ગમે ન બિતરો તેથી તેઓ એક ડચકું આગળ વધ્યા અને ગાંધીજી સમક્ષ

એવી દરખાસ્ત શરૂ કે, “લાલાજીને બાબુએ રાખી તમારી સીધી દોરવણી નાંચે સ્વતંત્ર કાર્યક્રમ શરૂ અને પળખમાં તેનો અમલ કરવો.”

પોતાનું કાર્ય આગળ વધાવવા આ એક મહત્વની અને લવચારવારી દરખાસ્ત હતી રાજકારણની ખડ પડી ચાત અને ગળાકાપ સ્પર્ધાઓમાં માનનાર કોઈ રાજદ્વારી મુસ્લિમોએ આવી દરખાસ્તને તરત જ વધારી લીધી હોત પણ ગાંધીજી છુદી જ મગીન નેતા હતા જીવનમાં સત્યનું ઈશન એ તેમનો કુવ મત હતો પોતાની સાથે મનભેદ ધરાવનાર માંથીને હંદાવવા આ સી ચલ તેઓ રમે તો તેમના મુખને આખપ લાગે. મતને ભેગો હિંદની સુનંત મળતી હોય તો તે મત ન અપે. એમ કહેનાર ગાંધીજીએ પળખી નેતાઓની આ દરખાસ્તને ફાવી દીધી.

ઔરંગામાં શાંતિ પ્રસરી ગઈ હશે શુ મોલકુ તે કોઈને સંજીવ ન હતું ગાંધીજીને ચરણે મેમી રાજકારણના નના જ પાકે તેઓ શીખી રહ્યા હતા છેવટે એક જણ બોલ્યો -

‘ગાંધીજી! આપની વાત ખરી છે પણ અ. અમને સીધી દોરવણી આ પો તો શુ મોકું.’

ગાંધીજી-“પળખ એ લાલાજીનો પ્રાન છે અને લાલાજીની જીવણીમાં ગેરચિન્ન પેદા થાય એનું ભરવામાં હું મનકાર ન જાન મારી અને વાલ જ વચ્ચે મનભેદ પડે ત્યારે તમારે લાલાજીને અનુસરવું

નમારી આવી રહિને કુ ઉત્તેજન આપુ તો મારા
સાથીએ પ્રત્યે કુ એવકા નીવડશે મજાકિ અને
માથીએ પ્રત્યે એવકા થાનો મૂનો મે મારા
છત્રનમા કદાપિ કોઈ નથી

જે એવકામા આ અર્થો આની રવી હતી ત્યા
ન ની છ કાજર ન હર પશુ પાસેના એવકામા
મે: મે: આ મધી અર્થોએ તે મામળી રજા હતા
અને તેની ગાંધીજીને પશુ ખજાર ન હતી

ગાંધીજીના સમયે સંખ્યા લાવાજીનું હૈયું
મોટીજી પ્રત્યેના પ્રેમ અને કષ્ટિયથી ની ગેલુ
મોથીએ પ્રત્યેના નિષ્ઠા અને નફ દોગીનું નવુ જ
પ કાજર ગાંધીજી રાજીના 1941 જીવનમા મળુ

કરી રજા હતા, ગાંધીજીની અતમૂલ મહત્તાના તે
દિવસે વાનાજીને ફર્જન થતા અને તે જ દિવસથી
ગાંધીજી પ્રત્યેની અનૂર મૈત્રીનો સુદ્ધ પાયો લાનાજીના
દેવામા અનુર્ષિ મથેા

મહા રાજકુળજીને વિશુદ્ધ કરવાને ગાંધીજીને
કેવે અતોક્તિ કોમિયો રાજકુળની રિશુદ્ધિ, મનમેદ
હોવા છતાં પશુ માથીએ અને વિદેશીઓ પ્રત્યે
મન અને સહનાવથી કંઠલી બરી વધી જાય છે
અને જ્યા સમકાલિન નેનાઓમા - પડી તે ગમે તે
પડના હોય તો પશુ - પરસ્પર આવી જતનને
મદમ નથી હોતો ત્યા મજકાકુ કંઠુ બધુ
મેલુ દેવાય છે

નામકૃષ્ણ પરમહમ

એક દિવસ નામકૃષ્ણ પરમહમ જામમા કરતા હતા એવામા કનકલાલ વિખ્યાત કોંકર
મહે દનાથ મગકા ત્યા આની પહોચ્યા અને પ મહ સને જામના માળી સમજીને જૂઠ્ઠા કૂલ
ચૂની અપવા કહ્યું પરમહમ તગત જૂઠ્ઠા કૂલ નોડી આપ્યા એ જનાવ બની ગયા પછી
પ મહમ માદા પચા અને તેમને જોવા માટે કોંકર મહેનાથ અબા આવતાની સાથે
પરમહમને જોતા જ આમત આશ્ચર્ય અને મેદથી ચોલી જાવ્યા અરે રે મે તો જન્મ કરો!
પરમહમને તે દિવસે મે માળી મમજીને જૂઠ્ઠા કૂલ તોડી આપવા કહ્યું હતું

પરમહમના મગમા જમક નાચર પાપુ હતું ત્યારે એમની લખિત જોના આવેલા શસધર
નકસુમદામીએ કહ્યું તમે હાથ કરી ન હતા નાચરની આ કારથી પીડા શા માટે સહન કરો
જે હમમા એના મિદાદર એક વાર રોગને આપ્યા જવાનું કહે તો રોગ મમગી અદ્યો
જાડ તમે એક વાર કહી તો જુએક

'તમે પડિત અને આની મહદ કેમ આપો છો? જે મનને મે સુમિયાન હને અપાણ કહ્યું
જે એને હું મારા દેવના આરોગ માટે કહું' એ તો કેમ બને! પરમહમે જવાબ આપ્યો

પરમહમને એમના ભાવિક કાજર માથુગાણેએ એક કીમતી વજ્ર લારી આપ્યું પરમહમ એ
વજ્ર પહેગને પ્યાનમા મેશ પ્યાન પૂરુ થતા કંઈદેવને પ્રકાશ કરવા જતા હતા, ત્યારે એમને
વાગડુ કે સાળ મ નમસ્કાર કરે જતા આ વજ્ર જમગે, મેડુ થશે એ વિચર આવનાવેત
એમને એ વજ્ર તુગત મરીર રાથી ઉતરીને ફેડી દીક, પછી સરસ્વ ચિત્તે કંઈદેવને પો પચા.

એક દિવસ મુશર પર મહા રાજના સજથે અર્થો વળી હતી ત્યારે સ્વામી રિવેનદે
નારનાનીએને 'અપચક્ષુ ક્યા એ મ વગવા જ પરમહમે કહ્યું' વાર નું અપચક્ષુ
ને કહે છે એ તો કહે? મુશર પર મુકારેની શ્રદ્ધા કરી આપણ દોડી રહે? મહા જ સાચી
મકિન અને જન છે! વિવેકાનંદ ક્યા જ જવાબ આપી શક્યા નહીં!

‘યજ્ઞ’ એટલે પરોપકારાર્થે મનપૂર્વક કરેલું કદક પણ સાર્વજનિક કર્મ. — ગાંધીજી

નંદારી આવી રહિતે કુ હિતોજન આપુ તો મારા સાર્થોએ કામે કુ મેવકા નીવડશે ગણાઉ અને મારીઓ પ્રત્યે મેવકા થનનો બુનો મે મારા જીવનમાં કદાપિ કર્યો નથી

જે ઓરડામાં આ ચર્ચા ચાલી રહી હતી ત્યાં ન ન જી હાજર ન હતી પશુ પામેના ઓરડામાં મેશ મેશ આ મધી ચર્ચાઓ તે સાતમી રજા હતી અને તેની સાધીજને પશુ જ્યાર ન હતી

સાધીજના લગ્ન મામળા લાગીજનું હૈયુ ચાલીજ અપેના પ્રેમ અને ભક્તિથી દી રી જેવુ મારીઓ પ્રેમ તો નિશ અને વક દારીનું નહુ જ મ-રાતન સાધીજ ગણના જાણી જીવનમાં ગણુ

કરી રહ્યા હતા. સાધીજની અત્યૂત મહત્તાના તે દિવસે ન લાજને દર્શન થયા અને તે જ દિવસથી સાધીજ પ્રત્યેની અનુ મેરીનો સુદઃ પાયો લાગાજના દેશમાં અશુભ ગયો

ગદા રાજગુરુએ વિશુદ્ધ કરવાનો સાધીજનો કેવો અયોગિક કમિયો રાજગુરુની વિશુદ્ધિ મતમેઠ હોવા જના પશુ સાધીઓ અને વિરાધીઓ પ્રત્યે માન અને સદમ વધી કેટલી જ રી વધી જાન છે અને જરા સમકલિન નેતાઓમાં - પછી તે મમે તે પક્ષના હોય તો પશુ - પરસ્પર આવી જાનને સદમ વ નથી હોનો ત્યા રાજગુરુ કેટલુ અધુ જેવુ દેખાય છે

નમસ્કાર પરમહંમ

એક દિવસ ગમકુશુ પરમહંમ બાગમાં કરના હતા એશમાં કલકાના વિખ્યાત ડોક્ટર મટે નાથ સ કાર ત્યા આવી પહોંચ્યા અને પ મહંમને બાગમાં માગી મમજને જૂઠ્ઠના ફૂલ ચૂરી અપના કયુ પ મહંમ તગત જૂઠ્ઠના ફૂલ નોડી આપ્યા એ બનાવ બની ગયા પછી પરમહંમ મોઢા પશા અને તમને જોવા મટે ડોક્ટર મટે નાથ અ ત્યા આવતાની સાથે પરમહંમને જોતા જ અત્યત આશ્ચર્ય અને મેદથી મોની ગ્રાયા અરે કે મે તો મળ્યો કર્યો! પરમહંમને તે દિવસ મે માગી સમજને જૂઠ્ઠના ફૂલ નોડી આપના કયુ હતો

પરમહંમના મગાયા ભવક ન સગ પશુ હતું ત્યારે એમની તબિયત જોના આવેલા રાજપર મકુશુમાં ગીએ કયુ તમે હાથ કરી ન હતો નાસરની આ કાગમી પીડા થા માટે સહન કરે કે તમારો જોવા સિદ્ધાંત એક વાર મેગને આપ્યા જવાનું કહે તો રોગ મળે તો મળે તમે એક વાર કરી તે જુઓ

તમે પતિન થને જા રી સતહ કેમ આપો છો? જે મનને મે અસિદ્ધાંતને અર્પણ કયું એને કુ મારા કેદના અ રોગ માટે કુ? એ તા કેમ અને! પરમહંમે જવાબ આપ્યો

પરમહંમને એમના ભવિક ભક્ત માયુગમ જુએ એક હરમતી વચ્ચે લારી આપુ પરમહંમ એ વચ્ચે પડેગતે ધમ્મભાં મેા ખ્યાન પૂરુ થતા ઇ દેવને પ્રશાસ કરવા જતા હતા ત્યારે એમને નાગુ કે માગ મ નમકાર કરવા જતા આ વસ જવડો, મેવુ થશે એ વિચાર આવતાવેત એમને એ વસ ગુગત ગરી રરથી જી રીને કેટી દીડ પછી સ્વસ્થ મિસે ઇડરને પમે પશા

એક દિવસ કાશ્વર પર મહા રાજા મળે અર્થ ગાનની હતી ત્યારે સ્વામી ત્રિવેનદે નાગરાનીએ ના પશુકાગી કરી એ મામળા જ પરમહંમે કયુ પારુ વ અપશુકા કેને કરે છે એ તો કહે? જુ કાશ્વર પા મુખવેથી મહા કરી આપના હો? સહે! મહા જ મારી નકી અને ન ન છે! વિવેક નહ કમે જ જવાબ આપી સમ્યા નથી

૧૯૩૧ની ચળવળ
વખતે ખાનદેશના
સત્યાગ્રહીઓનું સંમે-
લન થયું એનું પ્રમુખ-
પદ વિનોબાએ સંભા-
ળ્યું, ત્યારે પ્રથમ વાર સાને ગુરુજીએ એમને
જોયા. પ્રથમ દર્શને જ ગુરુજી વિનોબાને પોતાની
જાત અપભ્રંશ કરી બેઠા. વિનોબાની આપવાણીની
એમના પર ખૂબ જ અસર થઈ. ૧૯૩૨માં ફરી
સત્યાગ્રહ શરૂ થયો ત્યારે વિનોબા ખાનદેશમાં
ફરતા હતા. ગામેગામ એમના પ્રવચનો થતાં- સાને
ગુરુજી દરેક પ્રવચનમાં જતા, પણ એટલા શરમાળ
કે દરથી જ સાલજતા. વિનોબાની વાણી સચોટ
અને સ્પષ્ટ હોવાથી લોકોને ખૂબ જ અસર કરતી.
એ વખતે ધૂળિયાના વેપારીઓ સમક્ષ એમણે એક
અત્યંત પ્રેરક પ્રવચન કરી ધનવાનોને સમયના
એકાધ્ય પારખી લઈ શોષણનીતિ છોડી, ગરીબોને
બાળખી દેક આપવાની હદયસ્પર્શી અપીલ કરી.

ધૂળિયાથી વિનોબા જલગાંવ ગયા ત્યાં એમની
ધરપકડ કરી સરકારે ફરી ધૂળિયાની જેલમાં
મોકલી આપ્યા. વિનોબાના આગમનથી જેલની
કાપાવસત થઈ ગઈ. જેલ આશ્રમ બની ગયો. ખરી
રીતે, વિનોબા જ જેલના સંચાલક બની ગયા.
જેલમાં સત્યાગ્રહીઓને દળવાનું કામ સોંપવામાં
આવ્યું. કોઈપણ જાતના વિવેક વિના નબળા કે સબ-
ળાને એક સરખું દળવાનું । વિનોબાએ જેલ - અધિ-
કારીઓને કહ્યું કે દળવાના કામ માટે અમે કેટલાક
સ્વયંસેવકોને ચૂંટીને મોકલીશું એ દળવાનું કામ
રાજીખુશીથી કરશે એમની માગણીના સ્વીકાર થયો.
દળના જનરાઓમાં ગુરુજી પણ હતા. બધા ગાતા
નય અને દળના નય, એમાં ગુરુજીને નંબર પહેલો ।
વિનોબા ચૂપચાપ આંતરે એ બધું સાંભળતા. પછી
મીઠી મીઠી વાતો કરી સૌને હિંસાહિત કરતા.

સાને ગુરુજી પ્રકૃતિએ લાવના પ્રધાન. વિનોબાની
મુશ્કેલી વિચારસરણી કે દલતા કરતાં વિશેષ
એમના લાવશક્તિએ ગુરુજીને આકર્ષ્યા. જેલમાં દર
રવિવારે વિનોબા ગીતાનો એક એક અધ્યાય લઈ

વિનોબા અને સાને ગુરુજી

યદુનાથ થંડે

*

આ એક અપૂર્વ યોગ હતો. ગુરુજી દરેક ખૂણમાં
બેસી વિનોબાની વાણી અક્ષરમંદ કરતા વિનોબાના
એ શ્રદ્ધવાન ગીતા-પ્રવચનો સૌને માટે સુવલ્લ
કરી આપવાનું શ્રેષ્ઠ ગુરુજીને હાથે નય છે. ગીતાનો
પાંચમો, નવમો, બારમો અને પંદરમો, આ અધ્યાયો
પર પ્રવચન કરતા વિનોબાની આંખમાંથી અશ્રુધારા
વહેતી- તેઓ મદ્યમ થઈ જતા. નવમા અધ્યાય
પર બેસતાં બેસતાં તેઓ સાવ અટકી ગયા. લગ્ન
ભય પાત્ર મિનિટ સુધી એ જ ભાવાવસ્થામાં મૂકા
રહ્યા વિનોબાના આ લાવજો જ ગુરુજીને પોતાના
કરી લીધા જેલમાં ગીતા સિવાય અન્ય વિષયો
પર પણ વિનોબાના પ્રવચનો થતા એમ. એમણે
આપણા એક એક નેતાની વિશિષ્ટતાઓ સમજતી
રાત્રીએ લોકોમાં વ્યાપક અને ઉદાર દૃષ્ટિ પેદા
કરી. એની બેસડે શિક્ષિતોને હિન્દુ મંત્રકૃતિ તરફ
વાળ્યા. લોકમાન્ય ટિળકે રાષ્ટ્રીય કમંચોય અને
એકતાના પાર લખાવ્યા. બાપુજીએ નિર્મલતા
દીખતી. ટાંગોરે સૌન્દર્યદૃષ્ટિ આપી, આ બધું
વિસ્તારથી સમજાવતા. એક દિવસ એમણે પ્રવચન
કરતા કહ્યું, 'હું એક મર્દાદા નહીં કરીશ, એટલી
જ જમીન માલુમ પોતાના કમળમાં રાખી શકું.
એથી વધારે જમીન જેની પસંદ કરી તે કું જમીન
નિહોળાઓને વહેંચી આપીશ.' એમના એ
મંત્રણને આચરણમાં મુકાએસો નેષ્ટ શક્ય એ છીએ
૧૯૩૨ની ચળવળ પૂરી થતા ધીરે ધીરે સત્યાગ્રહીઓ
છૂટવા લાગ્યા. ગુરુજીએ જેલમાંથી પૂરીને કેન્દ્રોને
સંદેશો ધરેવડ પહોંચાડવા 'કેન્દ્રો' નામનું પત્ર
પ્રગટ કરવા માંડ્યું. એમાં પહેલી જ વાર વિનો-
બાની રમથી એમના ગીતા-પ્રવચનો પ્રગટ, પ્રગ-
થ્યાં. એ દરમ્યાન ગુરુજી વિનોબાને મળવા મળ્યા-
પત્ર જોટમાં આને છે એ જાણતા વિનોબાએ કહ્યું
'જોટ ખાત્રને પત્ર સા માગે પ્રગ' કરા છે'

જેટલો ખર્ચ માથે એટલી આવક તો થતી જ નોંધ્યો તમારા વિચારોની લેકોને જરૂર હશે તો તેઓ વધારે કામને આપી છાડું ખરીદશે.

ખાનદેશ સાને ગુરુજીની કમળી ૧૯૩૨ પછી લગભગ વીસ-બારીસ વર્ષ એમણે અડી જ માથા વિનોમાને પશુ ખાનદેશ પ્રત્યે અનુદદ પ્રેમ તેઓ ત્યાં લાગે સમય ત્યાં રજા નથી તે પશુ જેમ ભિદાર ગાંધીજીને પ્રદેશ કહેવાનો તેમ ખાનદેશ વિનોમાનો ગણાવો. દરેક પ્રકૃતિમાં વિનોમાને ખાન-દેશનો સારો મહકાર મળ્યો છે. ખાનદેશની જનતા અ-પ મહારાષ્ટ્રીય જનતાથી વિશેષ આવનામણલ લોડાથી એક નીળને સાકું ફાવી મધુ છે જ્યારે પહેલી જ વાર કોલેનનું વાર્ષિક અધિવેશન મામડામાં બનાવું કમળી અને ફેરપુરની ધમદમી થઈ ત્યારે મહેજે ત્યાંના પોડાએ વિનોમા ને પધારવાનું આમ મધુ આમ, અને વિનોમા ત્યાં જન્મ મેકા ફેરપુરમાં ટિગમનથરનો પાયો એમના હાથે જ નખાશે અને સ્વાતંત્ર્ય-મશાલ લાવવાનું ગુરુજીને સાધ્યું એ વખતે ગુરુજી પ્રચારકાર્થમાં મજા હતા ફેરપુરનું 'ફોર્મપુર' થાવ એવો કેટલાકને અથ હનો એટલે કમળીકરોએ બધી શક્તિ કામે લગાડી હતી દરેકજ એકધારા બ્યાખ્યાનો કરવાથી ગુરુજીનું મધું મેળી મધુ હતું. અનાજ મુરકેરીની માડ નીકળે. રાત્રે બધા કામકેરી ભેગા થતા. એ સમયે વિને માએ ગુરુજીને કમળી, 'રાત્રે ગરમ પાણી પીનાનું મળે તમારું મધુ સુધરી જશે ગરમ પાણીમાં થાક મીઠું અને માથનું ઘી નાખીને જૂનું તૈયાર રાખીશ અને પછી વિનોમાજી રોજ ગરમ પાણી તૈયાર રાખતા એક દિવસ ગુરુજીને રાત્રે મજામથી આવતા થોડું થયું એવે વિનોમા પાસે ન મળ્યા સકાચ પશુ ખરી જ. બીજો દિવસે વિનોમા એ તેડાવીને કહેવડાવ્યું કે, 'રાત્રે નમે કેમ ન આવ્યા ? એ તમારી કેટલી રાહ ભેજા સકાચ થયો હોય એમ લાગે છે.' એક દિવસ ખૂબ દડી પડી વિનોમાની સાથે ગુરુજી પશુ હતા પ્રાચીના પછી યજ્ઞમાને વિનોમા પાસે તાપના માટે સગી સુધી વિનોમા હાથ-પગ તાપતા હતા. ગુરુજી દર જ ભેગી રજા થોડો સમય

રાહ ભેજા પશુ ગુરુજી પાસે ન આવ્યા એટલે સમગ્રી લાઇને વિનોમા જ એમની પાસે ગયા અને વિનોમા કોઈ. 'પહાડ મહમદ પાસે ન આવે તો કંઈ નથી, મહમદ પહાડ પાસે જનુ ભેજાએ.'

એક દિવસ ગુરુજી કમળો પાથરી સુના હતા ત્યાં વિનોમા આવ્યા ને કહે, 'જોડો, હું' ચાદર બંધ આવ્યો છું તે પાથરી દઉં. પછી તમે નિરાંતે જાવજો.' અને પોતાની ચોક્કસ ચાદર સમજા પર પાથરી દીધી. વિનોમાને ગુરુજી પર અત્યંત પ્રેમ, નજરે પૂર્વજન્મથી પ્રીત! ગુરુજીના પહેલાં વિનોમા હમેશા રાહ જુએ પશુ ગુરુજીને હમેશા સકાચ થતો હતું થાક જુએ જુએ જુએ સમય સુધી જ્યારે એમનો પગ ન આવ્યો ત્યારે વિનોમાએ લખ્યું, 'બીજાને પોતાના સમાચરની રાહ ભેજવડી એ પશુ એક જાનની દિલ્સ જ' તે હતા ગુરુજીએ પગ ન લખ્યો ત્યારે વિનોમાએ એક કોરી કાઢી 'વિનોમાના પ્રભાવ' માત્ર એટલું જ વખતે રવાના કર્યો પણ મળવા ગુરુજી ધન્ય શરમાવા અને જવાનમાં એક લાગે પગ વિનોમાને લખ્યો.

સાને ગુરુજી ખૂબ જ આવનારીશ, ક્યારેક અતિ હિસાબમાં ખાલી જાત તો ક્યારેક સાવ નિરાશ થઈ જતા ફિતિરાતા કુખ ફારિત ભેજાને બાકુગી થઈ જતા હજાર પર અત્યંત મહા ફિતિરાતો વ્યવહાર ભેડ લકીતાર જનુ જોડીને કપાક ફરે ફરે આહવા જનાનું કખના વિનોમાને પશુ પોતાની આ હજા એમજો જણાવી ત્યારે વિનોમાએ લખ્યું, જનુ જોડીને કશા જરૂરી તીર્થોની ખંતિતતા હવે રહી નથી હજાર દિવસ જનુ જોડા છે તે આસ પાસના ને કોમા જ અમરાલ છે, એની મારી પ્રતીતિ ન હોત તો કું કરશેના વ હિમાલય ચાલે મળે હોતા' ત્યાર પછી ગુરુજીની હિંમતનાસારે એમજો ખાનદેશની પૂર્વ-પરિચય સીમા પર એક આશ્રમ બારી આપો. પરંતુ એક દિવસ અચાનક ગુરુજી ત્યાંથી ચડતા મળ્યા કોઇને કર્યો ખમરે કહ્યું વિનોમા વિનોમાને લખી ચિતા થઈ વળી કોઈકે કોલેજથી ગુરુજીનો પત્તો મળ્યો મળે, એટલે એમજો લખ્યું, 'ગુરુજી તમારી ચિતાથી

હું બ્યાકુળ થઈ ગયો. ઇશ્વર પર તમારી શ્રદ્ધા છે એટલે, મને પણ શ્રદ્ધા થઈ કે તમે કોઈક દેહોએ સારી ઢાલતમા હશે. તમને આશ્રમનું કામ પમદ ન હોય તો તે છોડી તમારી પસંદગીનું કામ ઉપાડી લો. મેં તો તમારી ઇચ્છાનુસાર જ આશ્રમ જતાની આપેલા છે. આમ વિનોબા અને ગુરુજીનો સંબંધ ગાઢ થતો ગયો.

૧૯૪૨માં ગુરુજી જોતમાંથી છૂટ્યા પછી એમના પ્રશ્ન સંકોએ એમની જન્મતિથિ ધામધમથી જોજની અને એ પ્રશ્નને વિનોબાના પ્રમુખપદે એક સમાજના ચોજીને એક લાખ રૂપિયાની થેરી અર્પણ કરી, તે ગુરુજીએ મહારાષ્ટ્રના કાયદેસરના નિભાવ માટે આપી દીધી તે દિનસે વિનોબા અને ગુરુજીનું મરથસંબંધ પશુ નીકળ્યું.

એક દિવસ એક ખાનદેવી મિત્ર પાસે વિનોબાએ પટ્ટરપુરનું મંદિર દરિજનો માટે બંધ હોવા માટે પોતાની વેદના પ્રગટ કરતા કહ્યું. ૧૯૩૨માં ગાંધી જીએ દરિજનો માટે અપનાસ કેન્દ્ર-એક તા. આદર્શ, એને ય લાગે સમજ થઈ ગયો એ દરમિયાન અ પહેલે એ માટે શુ કહ્યું એનો હિસાબ કાઢવો જોઈએ! એક મિત્રે આ બધું સાંતે ગુરુજીને લખી જણાવ્યું એમને ખમ જ લગી અ બધું પટ્ટરપુરનું મંદિર જવા સુધી દરિજનો માટે ખુ તુ ન મુકય ત્યા સુધી અપ વાસ કરવાનું એમણે જાહેર કયું. પ્રણી સમજના પછી એતુ નક્કી થયું કે જ માસ સુધી દરિજનોના મંદિર પ્રવેશ માટે પ્રચાર કરવે તે જતા મંદિર દરિજનો માટે ખુ તુ ન મુકાય તો નિષ્કારિત અપ વાસ કરવા જ માસ સુધી ગુરુજીએ સંનાયતિ આપટ અને મીળ મિત્રો સથે પ્રચાર માટે મેદમથી તે નાગપુર સુધી મહારાષ્ટ્રમાં ચારે તરફ ધમી વળી આદેવન જગાવ્યું. વધારે વિનોબાને પણ મળી આવ્યા ત્યારે એમની સાથે ગુરુજીને ખૂબ પ્રેમપૂર્વક ઘણી વાતો થઈ એ મુતાકાત બાદ વિને જ એ લખ્યું 'મહારાષ્ટ્ર તમને આ રીતે મરવા નહી દે।' અને થયું પણ તેમ જ, અગિયાર દિવસના અપનાસ પછી વહીવટદારોએ દરિજનો માટે મંદિર ખુ તુ મુકી દીધું.

સાંતે ગુરુજીએ ધર્મનું પુરસ્કાર લખ્યા છે તેમ 'શ્યામગી આઈ' અને ભારતીય સંસ્કૃતિ ઉત્તમ છે બીજા પુસ્તકની પ્રસ્તાવનામાં એમણે પોતાના લખાણો પર વિનોબાના વિચારોની પડેની છાપનો સચ્ચસ્તીકાર કર્યો છે.

બાપુજીની હત્યા પછી દિરકાપરસ્તીનું મોજુ મંદાર ટ્રેમા ફરી વડ્યુ એના પ્રાયશ્ચિતરૂપે ગુરુજીએ ફરી ૨૧ દિવસના અપનાસ જાહેર કર્યો એ વખતે તેઓ 'કર્તવ્ય' નામનું દૈનિક પ્રગટ કરતા હતા એમાં ખુલ્લો પત્ર લખીને લાગણીમય શબ્દોમાં વિને બાને મહારાષ્ટ્રમાં આવી વસવાનો અનુરોધ કર્યો કોઈક કારણસર વિનોબા તેમ ફરી ન શક્યા તે જાણ બનેતો સંબંધ અગાઉ જોયો જ રહ્યો.

બાપુજીની હત્યા પછી ગુરુજી કંસા કરતા કે 'મારા જીવનનો સ્વર્ગ આશ્રમી ચૂક્યો છે જાણે મુલુની જાણ એમના પર પડી થઈ હતી ૧૯૫૧માં એમણે દેહ જોશો વસિયતમાં એમણે જો લખ્યું તેમાં છે લા શબ્દો આ હતા પૂજ્ય વિનોબાનું સ્મરણ ગુરુજીના અનસાનથી વિનોબાને અવત અપાત લાગે. પહેલા જ્યારે અન્માનની ખનર મળી ત્યારે તેને સાચી માની શક્યા નહી ગુરુજી વિશે વિનોબા લખે છે રામકૃષ્ણ પરમહમ રવીન્દ્રનાથ ટાગોર અને બાપુજી એ એમના અ રાજદેવનાઓ હતા સ્વભાવે ગુરુજી ગાંધીનિસન ન હતા પણ ગરીબે નરોની લગણીને કાણે રાજ જણ્યા એમને પણ પશુ એને કારણે જ એ સમજનાની જવા રજુ વારનામ ગુરુજી મમાજનાની નહી પણ સમાજસેવી હન તુકારામ અદિ સત્તાવી દરેકમાં એમને નિમકે અખી શકે એમનામાં ચોખીની સમતા નાની તે પણ એમના રામદા એમને કથનને ચાણે થઈ હતા.

મહારાષ્ટ્રમાં જુનાધાર આશ્રમના ધંપવાનાની જ્યારે વાત નીકળે છે ત્યારે ત્યારે વિને બા મોરી લે છે 'અજે સાંતે ગુરુજી જીવતા દેન ને કેડુ સારું મદગ દેમા જુનાધાર' માટે મારે મળી ચિંતા કરનાની રહેન નહી.

લવાટે લેખ લખનારા એને શ્યામજી એની.

હું મારા હસ્તથી નિજ લાખ્ય મર્થુ હું બગાડુ છું. — ૨૦ અ

*

શુદ્ધ દેવ યોગે એક દિવસ વાતવાતમા કહ્યું
દત્ત કે હું કુંભાર હોત તો હેનુ સારું ! રોજરોજ,
દરદરેશ નવાનવા માટે, આકારના ખાતે ઉતાવળ
કરત અને સજ્જનો આનંદ મેળવી શકત

કોઈ ધન્ય પળે બ્રહ્માજીને આવી જઈ ઇચ્છા થઈ
દશે અને આ સંધિ અને તે પર વસતા જીવે તું
સજ્જન થયું દશે ! પૃથ્વી પરથી જીવસંધિયા
માનવની જાત અનેાખી જ છે સંધિસજ્જનની
પૂર્ણતા કદાચ બ્રહ્માએ આપે માનવ સજ્જનને જ
કરી દશે ! એમને કદાચ સજ્જનનો સતોષ થયો
દશે ! છતાં દહ એમણે કે પેની માનવજાતિ
નહી ધડકાં હોય એટલે એ જોડે તેલલા ફેડે છે !
દહ એમની કે નાનાં આકારનો માનવ સજ્જન થો
બાકી દશે ત્યારે જ એ ધડીધડીને ફેડતા દશે ને ?
ઉદ્ધના એક નાખી મજનકાર જિજ્ઞસુ મુરદા
બાકીએ આ, વિશે એક સરસ શેખર કહ્યો છે
બનાઝ બનાઝ કે યે દુનિયા મિદાઈ ખતી દ
જરૂર કોઈ કમી છે જો પાઈ જતી દે !

આ દુનિયા બનાવી બનાવીને કરી કરી શા માટે
વિસજ્જન કે વામા આવે છે ! જરૂર એના સજ્જનને
દરેક સજ્જન વખતે એમા કાંઈ અધુરપણું જ મળે
દશે સંધાના અસતોષને કાણે જ સંધિની ઉપતિ
વિસજ્જન ચાતુર્યથી છે એક શુજાતી કવિએ
જાણતી આ રમત વિશે કહ્યું છે

સજ્જન અને વિસજ્જન,
માનવને મન કરોડી,
ઈશ્વરને મન રમત છે !

પણ આપણા લોક કવિ (જેનું નામ પણ મળતું
નથી) તો મનવજીવના પૃથ્વી પરના આદરેસને
જુદી જ રીતે ધટાવે છે એ તો કહે છે 'માન
પુરુષ ગાસડીઓ જાપે, તે ફરી જા-મ ન થાયે રે !
માનવી ચેતાને જીવનધર્મ પૂર્ણપણે જાણે તો
એને કહી ફરી ન આવવું પડે અને જોડાની
સજ્જન-વિસજ્જનની રમત બધ પડે ! સૌ જીવોના

એકમા સંધિને ખત રહ્યો છે

પ્રાચીન કવિતા એટલે સીધી સાદી દેશીઓ,
લાવણીઓ સર્વેશ ગીત અને ભજનનાં લોકોમાં ગીત
રેલી ભક્તિપ્રધાન રચનાઓ, જ્યારે જ્યારે ભોડાનો
દેવા આનંદથી કે આકેદથી માર્ગ ભીડતા ત્યારે
કમીર કે ચીરા જેવા ભક્તકવિ કવિપત્રી પાસે રહેતી
જતા અને એવીજે નવરસ ન હોય ત્યારે પોતે જ
રચના કરી લેતા ! અને વળી તે એટલા તો નિર્મોહી
કે પોતાની રચનામાં એના જ કોઈ ભક્તકવિની નામ
છાપ થઈ હતા ! અજના કોઈ કવિની કૃતિ મૂલ્યથી
નામ વિના છપકા હોય તો બીજો દિવસે ખુલાસો
કરેલો પડે ! સ્વયં રક્ટરેની નિર્વાજ કવિતાને એવી
કાવ્યિક કીર્તિ-એવણી મારાથી હોય !

કુલામ્બુ સપ્તર્ષિ રૂપક લખેને આપણા એક
લોક કવિએ સજ્જન લીલાતું એક સરળ અને સુદૃઢ
ચિત્ર પ્રસ્તુત ભજનમા ઉપસાડ્યું છે અને છેલ્લે
એ સજ્જન-લીલાનો સાર પણ તારવી આપ્યો છે
સજ્જન વિસજ્જનની લીલાને આપણે લોકકવિ
કૌટક કરી નજરે નિહાળે છે, આવી ઉત્તમ માટી
કથાથી લાભ્યો છે, એવો તકરાર છે, અને સાથે
'નંદનવનના વહેજમાથી લેલો દશે પરાંજો રે !
એવું જાનુમાન પણ કરે છે રેતી રાખ ને લાદને
બદને શુભ-અવશુભમા એ માગીને ભેગવે છે,
આત્મનું જળ સીચી એનું મૂલ સ્વરૂપ ઉઠેને છે
સજ્જનની આખી કિયાને કમસ વજ્રવેતો કવિ

ટપટપ ટપટપ ટીપવા સાથે આશિષ નિજની વેરે રે' એવો સજ્જનો મીઠો નેહ પણ કહી જાય છે અને એ લીલાને બાલીશ રમત' પણ કહી દે છે ।

આપણા પૂર્વજોનું જીવન એક રીતે સતોષી અને મયાદિત હતું ઝાઝી ઉપાધિ નહીં. પૂરતી નિરાંત હતી રાત્રે ભજનમંડળીઓ ગામ-પાદરના કોઈ મંદિરમાં કે ચોરામાં ભજતી અને ભક્તિ-પ્રધાન

ભજનોની રમઝટ મંડળી એ ભજનો પણ મોં બાજે કઠોપકંઠ ઊતરી આવ્યા હોય, ને તમા પોતાની મતિ ને જરૂરત પ્રમાણે એમણે પાંદરે કર્યા હોય, ને ક્યારેક પોતે જ મરજી પેતા હોય આજે તો આખી જીવનરચના જ બદલાઈ ચક્ર છે એના વિષાદમાં ડુબવા કરતાં આ ભજનનો આસ્વાદ જ લગ્ન સજ્જન-લીલાનો મર્મ જાણીએ

દીકો મે એક કુલાર અનેગે, ઘડે ઘડે ને ફેડે કે
આણુ કોતુકે કદી ન - દીકું. જોડે તેલો તોડે રે.

દીકો ૦

ઉતામ માટી આણે કપાથી કોઈ કદી નવ જાણે રે,
નદનવનના બહેળામાંથી લેનો હુગે પરાણે રે.

દીકો ૦

રેતી, રાખ ને લાદ ઢેમણે ગુણ અનગુણમાંથી ભેળે રે,
આત્મન-જળા મીચીને અના મૃત અરૂપ ઉકેલે રે

દીકો ૦

હિંચ ખીયાં પન ચાક ચડાવે, પૂતળા કંગડ બનાવે રે,
'ધા' એવું કહેતાની માથે અણનમ ઘા ઉપજાવે રે.

દીકો ૦

એ પૂતળાને વળી આધિવાસિ રૂપે ભાગડી વડે મડે રે ને,
ટપટપ ટપટપ ટીપના સાથે આશિષ નિજની વેરે રે.

દીકો ૦

માન - ઉદન નામે એક ભટ્ટી નવ માસ એને બાળે રે,
એ ભટ્ટીમાં પકવ બને મો, માત-હૃદને બાલે રે

દીકો ૦

ત્યાં પછી એ માનરપુતળા માટે પૃથ્વી પગથા રે,
પ્રજાપતિની કૃતિ અલોકીક. કન્ય કન્ય મહે મઘણા રે.

દીકો ૦

સાત દસ દસકા પુરણ થતા તો થાય એ મનુષ્ય ઘરફેદાર રે
લાખ ઘડે ન લાખ કૂદે પણ, તેને ત્યાં એની રી બોલ્ય રે

દીકો ૦

ખર્વ નિખર્વ વર્ષો વહી ગયા એ બાલીંગ કીડા કન્ટા રે,
થાકે નહિ એ કુલાર બનાવતા પૂતળા નિજ મનનમતા રે.

દીકો ૦

કુલારવાડો તો સ્વર્ગ માનજે, ઓઝા વધ્યા નામે રે
જ્ઞાન, પદ્ય ગાસડીઓ બાધ. તે કડી જન્મ ન પામે રે

દીકો ૦

રવિરાકર મહારાજ

આપને આજે ધર્મની વતો તો જોગી કરીએ છીએ પણ તે આપણને સમજાનો નથી કારણકે ધર્મને સમજવા માટે, તેને માટે મરી શીખાને તો પુરવાર લેખો, આપણે ધર્મનું રક્ષણ કરવું છે પણ તેને માટે મરી નથી જવું નાક જાય તો જન હેવું છે પણ માથું તો નથી થેલું આવી વચ્ચિવાના કિસ ગતી રીતે ધર્મનું રક્ષણ ના થાય આપણે માનવાનું કે છન જાવું રક્ષણ તો કરવું છે અને ધર્મ પણ સાચવવો છે પણ તે તો પૈસાથી પૈસાથી કાઢી દિસ ધર્મ ના થાય ધર્મ તો પગાય, પગાવાય નહીં આ સનાતન ધર્મ જમ જાને નથી, કારણકે ઉપર માર્ગનું મેદા પડ બાકડ છે ધર્મ કરશે છે પણ પોતાની સગવડ સામગ્રી - વિચારીને.

પૈસાથી મનુષ્યને સુખ મળે છે એવી સામાન્ય વિચારસાગળી પ્રતિષે આપણે જોઈએ છીએ, પણ મરી રીત તેમ નથી મરી જાને પણ પૈસાની છત મરે છે અને પૈસાહાર કરી દેખીને પણ પૈસા ભેગા કરવાની એવણા દોરે છે જ ને પછી પૈસાહાર અને મરી મથા દોરે દેર પૈસા એ જ સુખનું કારણ નથી, પરંતુ જે વસ્તુથી જેને મેલો થાય તેટલું તેને સુખ થાય મેલો એ જ જાણ મુખનું મૂળ છે.

આ સંતોષમાથી જ નીચ મુલો દુષ્ટો સંતોષ માથી શુદ્ધ દસાવે જોડી મુલો કટિ પીઢી આપણે અમુલ્યને સ્વામ વિક્રમીને શુદ્ધ પ્રાપ્ત કરવા બોલે છે ધર્મ એ શુદ્ધ શુદ્ધિ આપે છે નુ એટલે પાત્ર કરવું કેઈ પણ સારી વસ્તુને મરવું કરી

અર્થાત આચરવી એ ધર્મ, એ ફક્ત પુરતકમા જ, સાત્તામા નથી જાનપૂર્વક સારુ આચરણ કરવું એ જ ખરો ધર્મ છે.

મહિરમા થતી આરતીથી સદુ પરિચિત છે આ આરતી આરતી સદુ ઉપરથી બાવી છે અ રત એટલે દુખ દીવો લખને આરે જાણુ દેરતીએ છીએ તે એમ દર્શાવવા કે આરે જ જુ નારો મંત્ર સ મને દુખ માથી મચાવે, મહિરમા પપ કેસર વગેરેના ઉપરોમ એ તે પૈસા જેમ વખો તેમ પૈસાદારીએ જીવ્ય વસ્તુ વ પરતી એવી જાણ દેવાની નેનું પરિણામ છે એમ તો દારકામા પવેદા અગર, કેસરી, કેસર વગેરે થાળે ધરાવે એ જોજનમા નાખતા અને પછી ભકતો આરોગી જતા આ તો માનવતા જેવું થઈ મધુ ડે

જાણી એમા જ ધર્મ સમાવે છે, એમ છે જ નહીં. ધર્મમા થથી વસ્તુઓ આપણે રોજ કરીએ છીએ પણ તેની પાછળનું રક્ષણ સમજવા પ્રતન કરતા નથી જા તો મદ વગાડવાની કિયા એ શાથી રમા થાય છે જ મહિરમા થયા પછી સુખપ દગામા આભા રજો હોયતો આભાને જગાડવા માટે કે હે આભા, જગા

જે રીતે ધર્મનું મૂળ આપણે પીમરી ડાળ તક અને વળથી રજા છીએ તે જ પ્રકારે લખતી જાણન પરત્વે આપણુ આચરણ છે લખ તો બનુ પરિચ કિયા છે લખ એમને મે આભાનું નેમણુ - એમમ થઈ જવું તે લખ પછી દ પતી કંદાવ છે, કમ્-પતી એવે એ જ વસ્તુના મે પતિ ને લગતે વિધિ થયો સદર છે પણ અ જે તો જ્યાં લેખએ ત્યા લખ

પ્રત્યે કોઇને લાવતા જ રહી નથી. જેમતેમ કરીને આટોપી દેવામાં જ એની સમાધિ રહી છે બ્રુમજરાડા પાડી, ગાણા ગાવાં અને ધાન વગાડવાં, કાણુ વર- ઘોડામાં આવ્યું અને કાણુ ના આવ્યું એ પ્રત્યે જ મુખ્યત્વે ધ્યાન રહે છે અને બાદમાં પોતાને પણ પોતે શું બોલે છે એની કશી ખબર જ નથી હોતી, એનું ધ્યાન તો દક્ષિણ ઉત્તર જ હોય છે બહારના વળઠાટમાં આપણે ખરી વિધિને વિસારી મૂકી.

એની સાચી વિધિ કઈ છે તે પણ જાણી લઈએ સાચું પૂછો તો લગ્નમાં બ્રાહ્મણની તો જરૂરત રહેતી જ નથી લગ્નમાં મુખ્યત્વે વરવધૂએ પ્રતિજ્ઞા લેવાની હોય છે એ પ્રતિજ્ઞા બહુ જ સરસ હોય છે પાત પ્રતિજ્ઞા લે છે કે 'હું તને વફાદાર રહીશ અને આપણે સાથે જ સુખદુઃખ ભોગવીશું.' વધુને પ્રતિજ્ઞા લેવાની હોય છે એ પણ સરસ છે વધુ કહે છે 'આવકે જોઈને હું કુટુંબનો ખર્ચ કરીશ, આખા કુટુંબનું પોષણ હું કરીશ અને તમારા બધામાં એક રૂપ ચર્ધ જઈશ.'

પછી કન્યાના પિતા વરને પ્રતિજ્ઞા લેવાડાવે છે કન્યાના પિતા કહે છે 'મેં મારી કન્યાને મોની કરી બહુવાની હોશિયાર કરી, આજે હું તમને સોંપુ છું આજથી હું તેનો વાહી મઠી તમારા બન્નેનો શુભેચ્છક થાઉં છું આજે હું તમારી પાસે કશું માગતો નથી, ફક્ત એક જ વસ્તુ માગુ છું કે સુખમાં કે દુઃખમાં મારી કન્યા લાગીદાર ન બને એવું કશું ન કરતા જોજો એકવપેટા ન થતા 'વર ત્રણ વખત મોને છે 'એવું હું કશું નહિ કરું, નહિ કરું નહિ કરું.' પછી વરના પિતા પણ કહે છે કે, 'અમે આજથી તમારા બન્નેના શુભેચ્છક થઈએ છીએ.'

લગ્નપ્રસંગે 'કન્યાદાન' શબ્દ વારંવાર વપરાય છે આ 'કન્યાદાન'માં દાન શબ્દનો અર્થોર્થ તદ્દન ખોટો છે એનો વિરોધ થવા જોઈએ કન્યાનું તે દાન હોય ? એ તે કાઈ મિલકત છે કે એનું દાન હોય ? દાન તો મિલકત કે પૈસાનું હોય કન્યાનું નહિ પછી સંતપદી હોય છે એમાં આત્મની - પહેલા સ્વર્ગની સાથે પ્રતિજ્ઞા લેવાતી કારણ કે એને પવિત્ર ગણવામાં આવે છે - શાળે ફેરા ફરવાના દોલ છે ફેરા ફરતી વખતે જમણે પગ પહેલો ડાબે છે

અને કાળો પગ - અંગ પાછળપાછળ આવે છે લગ્નને દિવસે વરકન્યા તદ્દન સાદા વસ્ત્રો પર્તિધન કરે છે. લગ્નની વિધિ થઈ રહ્યા પછી કન્યા સાસરેથી આવેલા દાગીના પહેરે છે લગ્નને દિવસે વર- કન્યાને ઉપવાસ હોય છે, આવી સરસ વિધિ છે, પણ હાલ તો વરકન્યા કે તેમના માતાપિતાને કશું યોતવાનું જ નથી હોતું. એ બધાના પ્રતિનિધિ તરીકે બ્રાહ્મણ આવે છે એ બધું કાણુ જાણે શું ગરબજોડા વાળે છે અને જેમતેમ વિધિ ફરતી જાય છે જો કે એનું એ પણ કારણ હોય કે એની મહત્તા રહી નથી કોઈને એનું મહત્ત્વ સમજીતું નથી. હમણા એવી વિધિએ કાંઈ લગ્ન કરે તો, સોડો પેની મશરી કરે - હાસી ઉડાવે. સોડો તો કહે 'આ શું નાટક માડ્યું, મારા ભાઈ હવે પરણી જાશે ને.' એ તો એક વેડ ઉતારવા જેવું થયું છે પ્રચલિત વિધિમાં ધરમૂળથી મુધારો કરવા જોઈએ

આપણે તો મુખ્યત્વે લગ્નવિધિને મહત્ત્વ આપવું જોઈએ એમાં આ બધા રીતરિવાજો તો ઐશ્વર્ય છે એ કરીએ તો આપણું સારું દેખાય, નોક વાહવાહ કરે અને ન કરીએ તો એમાં કાંઈ નુકસાન થવાનું નથી મુવક પોતાની પત્ની બોલી કાઢે એમાં બીજીની સલાહ લેવી આવશ્યક ખરી એમ મને ધણી યોગ્ય પૂછે છે આ મારો મારો જવાબ આ છે

મુવક પોતે કે પાને વિષે કઈ રીતે ખબર મેળવશે ? એ એને વિષે શું જાણે ? પોતાના વિચાર જણાવવા જોઈએ પરંતુ એમાં એણે એના માતા પિતા, મિત્ર વગેરેની સલાહ લેવી જોઈએ અને એમની મારફત એ વધુ જાણી શકશે. એમની મત લેવી એટલે પોતાને નીચે પાડવા જેવું કશું નથી એમાં તો સદાય લેવાની છે હવે પોતે કન્યાને એક વખત જોઈને એ નુ જારી રાખાતો છે ? એ જાણે તો તેના રૂપરંગ કે ફેશનને પણ એના વિ. તો કશું નહિ જાણી શકે, જ્યારે મામાપ દિમાર કરી તો કુટુંબને જોશે એના અમે તે કામની પાછળ રસ હોય પણ તેની પાછાડે કિના ન દોલ તો તે તદ્દન નકામું છે

પાણે તેના ધરમ અને મારે તેની તગવાર સમાજરચના એવી છે કે એની જ પગ ધરીને જ

આપણે છત્રી સજીએ છીએ, આપણી છત્રી એવી
બમરી મઈ છે કે કસા વગર છત્રી રાકતા નથી.

શબ્દની પછવાડે અર્થ જ પકડી ન શકવો
નોંધ્યો, પરંતુ એની પછવાડેના કાવ્ય પકડવો
નોંધ્યો. શબ્દની પછવાડે જિનન જિનન શકિત હોય
છે પ્રવેશ દિશા પછવાડે જ્ઞાન હોય તો જુદું
ફરી નામ, પરંતુ આપણે તો આપણી જાનને બાદ
કરીને પ્રવેશ દિશા વિશે જોવીએ છીએ. ફરક માણ-

સને જન્મે જાણુ હોય છે અને એના ઉપયોગમાં
આપણા પોતાના સાધુ 'એવું' નોંધ્યો.

સદુપયોગ કરતાં ના આવડે તો સીનાની પાટ
પણુ પગમાં લાગે.

જે વસ્તુ ઉપયોગમાં લઈએ તે આપણા માટે
ઉત્તમ અને જીવન માટે નુકસાનકારક ન હોતી નોંધ્યો.
મૂળને આરાધવાની ભાવના કેળવવાથી આ હિત
આપત મઈ સફરી.

એક કાચિને એક બ્રાહ્મણ-ગલી હતી, બીજી યુદ્ધ. તે કાચે વસ્ત્રધર્મે બેસીને
શિક્ષણ આપવાનો સંયોગ પ્રાપ્ત થયો. વસ્ત્રધર્મ સદૃશ થાય એટલે માતાએ પોતાના
પુત્રોને શિક્ષણ માટે વસ્ત્ર-ધર્મે એવના પિતાઓ પાસે મોકલી દેતી. આ કાચિએ
પણ પોતાની બ્રાહ્મણ પત્નીથી ઉદ્ભવેલા પુત્રને જોઈ બેસાડીને વહાલથી શિક્ષણ
આપ્યું. પણ યુદ્ધ પત્નીના પુત્રની વસ્ત્રધર્મે ઉપેક્ષા કરી પુત્રે આવીને માને
પોતાના કુળની વાત કરી અને માતા જોળામાં બાંધી મૂકવાથી આજીવન લાગેલ
એણે કહ્યું. 'મા, પિતાજી તો જાણે અને જોળખી સદૃશ નહીં.' માતા પણ
અખમાના અસુ રાજી સહી નહીં પુત્રે કહ્યું, 'તો, મારા પિતા શિક્ષણનું છું?'
માએ કહ્યું, 'તારા બાપે જ જ્યારે તારી ઉપેક્ષા કરી તો હવે શિક્ષણ માટે કેની
પાસે જઈશ? વાક, કું તો યુદ્ધ ક્રમાં છું - એટલે કે વસ્ત્રધર્મ જ્ઞાન છું, મારી મા
ધરનીને કહી તો જોડે.' આમ કહીને એણે ધરનીને સાદ દીધી.

માતા વસ્ત્રધર્મને આવીને કહ્યું, 'ચિત્તા ના કરીશ, જુદું જ્ઞાન મારામાં
મચિત થઈને રહ્યું છે, તારા પુત્રને છ મને સોંપી દે, કું એને શિક્ષણ આપીશ.'
ધરનીમાનાએ એ જોડારને સવ સાચો બનવાની માની પાસે મોકલી દીધી.
પછી તો પેલી યુદ્ધ માતાના પુત્રે જાહનગળમાં પોતાને લાગેલા અપમાનના કથકને
પોઈ નાખ્યું. એણે મગેદનો સરજિત બાહ્યવૃથ થ રમ્યો. આજે કોઈ મમે તેડ્યો
વિશુદ્ધ બાહ્યવૃથ કેમ ન હોવ, એ બાહ્યવૃથ થ વાંચના વિના મગેદનો પ્રવેશ
રેગરવો એને અશકત જ મઈ થડે એ પોતે યુદ્ધ બીના, એટલે કે પ્રતરાના પુત્ર
'એનર' તરીકે જોળખાયો અને એણે રચેલા બ્રાહ્મણ મંથન નામ 'એનર' થ
બાહ્યવૃથ પ્રવૃ. એ યુદ્ધ માતા પુત્રનું અસલ નામ એનર થ નામ નીચે લેકાઈ જ મડું.
મરીને કિમ થયો માટે એને મરીદાસ પણ કહેવામાં આવે છે. બાપી એ
એનર થ મરીદાસ તરીકે જ જોળખાય છે. —આજાર્થ કિતિધાહન સેન

જનકે જાને એક પાળીમાં નિમગ્ન મન્યું હતું. અનિચ્છ કરતરાએને
આવ ન રજો કે શા સામકારી છે, એટલે એને માટે જુગી બંધવા ન કરી પાડી
સદૃશ મઈ શેડાએ જાવા માણું પણ કું તો અવ્ય પ એવી રમ્ય એ બાઇએ એમની
પાસે જઈને પૂછ્યું કે, 'અમ કેમ કંઈ ખાતા નથી?' કુંએ ઉત્તર આપ્યો:
ઇપર મને પેટ આપ્યું છે, કલરાન નહીં. એમાં માવ જ કમાછત્રે માટે જ રમ્ય
છે, મરેલા છવો માટે નહીં.

તેરી અકળ કળા નવ જાણી મેરે દાતા !

અનવન આગેવાન

જ્યારે કોઈપર ખુદસા આકાશ નીચે બેઠો હોઈ હું, તે વેળા નજર રજનીએ ઓઢેલી અનત ઓઢણીના તબક્કા આબનાને આગી આવે છે. અને મદમા મનમા થાય છે. કયા કસમીને આ ભાનીપર કસમ દરો ? આ વિરાટ ચૂદડી એણે કયા બેસીને વણી દરો ?

જ્યારે સામેના ધ્રુવવતા મમદરને જોઈ હું ત્યારે એના વખ ભરી મોજાની સવાગી પર સહેલાણી મન સફર કરે છે. થાય છે કે, આઠવો અગાધ ને અસીમ સમદર કોણે ગાળ્યો દરો ? કોણ એના ઉછળતા મોજા પાછળ બેઠું બેઠું દેરીસ આગ કરવું દરો ?

જ્યારે પાસેના ગુદગરમા નિગાહ કરું હું ત્યારે રંગમેરગી ફૂંતાના રંગ બીડીને આખને વળગે છે મધમધની મોડમ દિન દિમાગને ભગી દે છે. ત્યારે મનને થાય છે, કોણ આ ડાગે ડાગે ફૂંસોના ડાયરા ભરી બેઠું છે ? કોણ સુગંધને મદ પાછું રચું છે ?

કદી સંધ્યા ટાણે નખરોભા પ્રમદની નીરજી હું ત્યારે ખસુએના ફાન નીજીતી આકાશની વાદળીએ આમતેમ ધ્રુમતી વિવિધ રંગ-વાદા સજી જોતરી આવે છે, તો કદિ આકાશને આગણે ઈન્દ્રધનુ રંગોળી પૂરતી લાગે છે આપાટમા રંગનો ભાન કદી બોમા ભંડારો દરો ? નિતનિત એ અકાલી આગ જીતી ગુલામી કોણ લીપડુ ભરે ? કોણ રંગ ભયાં ચિતો ઉપસાવવું દરો ?

રજનીએ ઓઢેલી વિરાટ ઓઢણી વાદળીઓના અગ મેરેડમાથી ઉપમી આવતાં પચરંગી ચિત્રો ફૂંચેમાથી બીડી નીકળતી ફેરમ આ બધું જ્યારે અનુભવું છું ત્યારે વિરાટના વિચારો મનને આવગી લે છે. ગદનતા માનસને વરી વગે છે મેરી વગની આ ગદનતાનો બેદ કોણ ઉઠાવે પોતાની મન બાનીમા ઉઠે છે -

રંગ બેરંગી ફૂંસો કા આદ્ય
રંગ કી દેરી કહી નહીં.

હર તન કા ચોલા મિય દિયા
મુઝ વાગા હાથ મેં કહી નહીં.

આ રંગ બેરંગી ફૂંચોનો મંજના મંજ, નિત નવા રંગે બીડી નીકળતી વાદળીઓ, બીડી રંગની રેવમઠેન છતાય એ રંગમડાર કયાય ભળ્યો નહીં !

બીજી પકિતમા કવિ કહે છે કે, આ શરીર ઉપર કિરતારે આમડીવું અરતર શીતી લીધું છે, પણ એના હાથમા કયાય સોય કે દોરો જોયો નહીં, તેમ કયાય રોકા કે ટેમોય ન દીધો !

અમુના અરતર સિયનાર દરજી હવે જગ-માળી બનીને કવિની કંપનામા અનતરે છે.

પન્તે પન્તે કી કરતન ન્યારી
હાથ કરતન કહીં નહીં,
અરસે તો ભર કે જગ-જગસ
આકાશ મેં સાગર કહી નહીં.

એક એક પાદનો આકાર, એની કોણી એના રંગ રૂપને રૂચી ખૂમીથી કોયાં છે ! દરેક પાદકુ એક મીઠાથી સાવ જુદું, અને વિવિધતાને કોષ પાર નહીં ! સદાય આઠના વિશાળ જગનને પાણી સીચી રહ્યો છે છતાં કયાંય આભમાં દરિયો દીધો નહીં ! વાદરે કિરતાર કમાત છે તારો કમળ !

કે બોજન કીડી કુંજર દો,
તેમ લગા ભડાર કહી નહીં;
દિન રાત અદ્ય મેં ફેંક ન પડે.
- તેરી ભરી કચનુરી કહીં નહીં.

હાથીને હારો, કીડીને કચુનો દેનાર દાતા, ગત દિ' પાપ-પુરવા તોલ રંગનાર દેવ, અદ્ય ઈન્સાફનો દરવાર ભરીને કયા બેમનો દરો ? કનિ મ્હે છે કે, એકી કચેરી તો કચાયે ન ભળી !
અરે જ એ અગમના તાગ તો કોઈ મેઘની સકલ નથી, મેઘની સમગ્રે પણ નહીં. એ વાતની આજ પૂરતી સોતની સતની વાણી મંચે છે -

તેરી અકળ કળા નવ જાણી મેરે દાતા !
- તેરી કળા નવ જાણી ર હો છ

એક રાજ્ય એક ગુને
માને ફાસીની સળ ફર
મારી. ફાસીની સળ
ચવાથી પેનો ગુનેગાર સાવ
નિરાશ થઈ ગયો અને

તેથી રાજ્ય ઉપર કોઈ બરછત તેણે જોય એવે
તેમ જાણને મારો દેવા માડી

હર બેઠો હોવાથી ગુનેગાર નુ કહે છે ન
રાજ્ય બરાબર સમજ ન શક્યો આથી તણે
પોતાના વહારને પૂછ્યુ આ ગુનેગાર ગુ
કહે છે :

ત્યા કોમેવા બધા વહારે મા એક ખૂબ સમજ
દાર અને ક્યાણુ દોનો તણે કહ્યુ અદાર જ
આ સાક્ષાત્ર એમ કહે છે કે જે માણુમ પતન
કેલેનુ કમન કરી મીઝને મ ક કરે છે ન મનુમ
આ ફીનવામા સોયી શ્રેષ્ઠ છે માને જમુ ગુનેગારની
આ વાત સચી ન ગી તેજો પેન ગુનેગારને મ કો
આપી અને તેની ફાસીની સળ ન ક કરી

હવે જમુ એનુ કે તે વખતે બાળ જ વહારે
ત્યા હાજર હતા તેમા એક દુલ સ્વભાવનો વહાર
પણુ હતો મીઝનુ ખૂબ ક પામા તેને હમેશા
આનંદ મળેને હતો માથે મથે ન વહાર ધણે
અમાક અને હોશિયાર હતો ફરેક વાત તે એરી
રીતે રજૂ કરેતા કે જેથી કહી જાયુ તની કદત
ઉતારી ન પડે.

પેતા ક્યાણુ વહારનો જવાબ સમજીને તેજે
કહ્યુ મહારાજા! આપના રાજ્ય દરબારમા તે
હમેશા સયનો જ જવતુકર થયો અયો છે અને
થયો પણુ જોઈએ આપને તો આ ગુનેગારે મામળી
જમુ ન શકાય એરી જો દોષી છે જના તેની
વાતને માફી માર્દને આપ તેને મરી આપે છે
ને બરબાદ નથી થનુ જમી તે જોઈએ આપની કનક

સત્યથી ચઢિયાતું

ક ના પોય

૦

આ સામગી રાત્રીએ
પેલા ક્યાણુ વહારને
જુદુ મોનવાનું કારણ
પૂછ્યુ પેલા ક્યાણુ અને
સમજદાર વહારે કહ્યુ.

‘ મહારાજા! મે જે કહ્યુ હતુ તે અસત્ય છે એ
વાતનો હુ કનક નથી કાતો પરતુ તેમ કરવા રાજ્ય
મારુ પોતાનુ આપનુ તથા આ ગુનેગારનુ, એમ
ત્રણેનુ કિલ કરવ નો જ ઉદ્દેશ રહેનો છે આ અસ-
ત્યથી અને એક જ નબલા વાનો સતેષ મળ્યો આપે
આપના કોષને કાલ કરી આ ગુનેગારને મારી આપી,
એને આપના આ માની જમુ તેની ઉત્તરિ થઈ
અને આ ગુનેગારને પોતાની જાતને મુખારવાની
એક અમુ ન તક મળી આમ મારા અસત્યની સાથે
જેહલાને સખધ હતો તે જખાને તેથી કાંઈ પણ
કાપમે જ થયો છે જ્યારે તેનાથી નુકસન કાંઈને
જમુ થકુ નથી

અથી જે સવથી તેના બોધનારનુ, આપનુ
તથા આ ગુનેગારનુ એમ તેની સાથે સકળ એકા
સર્વનુ અકિલ ચવાની સજવના છે તેના
કરતા મારુ આ સર્વકિલકરી અમત્ય વધારે
કામાને પાથ છે ”

વહારની આ વાત રાજ્યને યોગ્ય લાગી. તેજે
પેલા ક્યાણુ અને મમજદાર વહારનો વખાણ કર્યા
અને પેલા ઊભ વહારને કનકો આપીને કહ્યુ કે

રાજ્ય જે મજમની વાત માન્યો હોય તેની
જવાબદારી ધરી એરી છે તેણે હમેશા રાજ્ય
સમક્ષ એરી વાતો જ રજુ કરી ન્દેઈએ કે ન્દે
જખાને માટે કિલકરી હે થ. ને માણુમ જે પોતની
આ ક જ તુકે તો રાજ્ય તથા શ્રમ જનેને મ ક
તથી વધારે એરી અકમાળની વાત નીજ કાંઈ
દોષ ન શક

જ્યારે અંતરની ઉમેદ જાગે - છ

[એક આપકર્મી વિદ્યાર્થીના પત્ર]

(૯)

૧૨-૩-'૫૪

પૂ. શિયાલાઈ,

નમસ્તે. ગત પત્રનો પ્રત્યુત્તર નથી, પણ મારે મારા માસિક રિપોર્ટ મોકલવો રહ્યો

મેં મારું નિવાસસ્થાન ફેરવ્યું છે. જ્યાં સૌથી પહેલો ઊતર્યો હતો ત્યાં જ રહેવા આવી ગયો છું. જે સત્તામા હું રહેતો હતો તે અભ્યાસ કરનાર માટે સારી જગા છે, પણ હવે અભ્યાસ સાથે વ્યવસ્થિત રીતે નોકરી પણ કરવી જોઈએ - એવું નવા માસના બજેટથી નક્કી થયું. આ રહ્યો પદર દિવસનો નોકરીનો અનુભવ.

સૌ પ્રથમ હું કારખાનાવાળા વિસ્તારમા રહેવા આવ્યો, જેથી મારે દોડાદોડ જોઈ કરવી પડે અને ફાજલ સમયમાં અભ્યાસ પણ થાય. કૉલેજ છોડ્યા પછી ત્રીજે દિવસે મને એક આવરકોટ - કારખાનામા નોકરી મળી. પહેલે દિવસે મને કોટના અંતરને ધ્રિસ્તરી કરવાનું કામ સોંપવામાં આવ્યું. આખો દિવસ બૂખ્યે પેટે એ કામ કર્યું રાખ્યું. પણ ધ્રિસ્તરીની ગરમીથી આખો સખત બળવા લાગી. સામાન્ય રીતે મારે અને ગરમીને કામમતો અણબનાવ છે. બીજે દિવસે મેં કામ બંધવાની માગણી કરી. મેં કહ્યું, “ મને સીવતા આવડે છે ” મેનેજરે મને સીવણખાતામા મોકલ્યો. પણ અહીં પગથી સંચા ચલાવવાના નથી હોતા. સહેજ પગ ઢપાવીએ એટલે સંચો ધનેકટ્ટીકથી આવે. એની ઝડપ એટલી બધી હોય છે કે મારા જેવા માટે એટલી ઝડપ પર કાબૂ મેળવી સીવવું સરભમ અસકય જ જણાય. પહેલા કલાકમાં જોય તેમ કરી કામ ચડ કરી દીધું. આરેક દિવસ પછી મને ત્યાંથી રજા મળે, કારણ કે હું શિયાળા માણસ હતો. ઝડપ ખૂબ જોઈ હતી. સાડાત્રણ પાઉન્ડ પગાર મારે દિવસનો મળ્યો.

ત્રણેક દિવસ પછી એક રેસ્ટોરામાં ‘બારબેટર’ ની

જગા મળી. અહીં મેં પહેલેથી જ ખુલાસો કરી લીધો હતો કે મને એક પણ દારૂનું નામ નથી આવડતું. સવારે ખાસ ધરાડી ન હતી. ત્યાં સુધી મેં ‘કીછ ડાયર’ સાફ કંપું. બે કલાક પછી રસોડામાં આપણી ચપાટીનો ઓર્ડર આવ્યો. ત્યાં જે રસોયો હતો તેને આવડતું નથી એમ જાણવા મળતા મેં કહ્યું કે મને આવડે છે. સાંજે મારી બદલી થઈ રસોડામા ત્યાં રોડી, શાક વગેરેનો ઓર્ડર આવે ત્યારે બનાવી દેવાના બાકીના વખતમા હીથ વેલ્થરનું કામ કરવાનું. એ ઉપરાંત કોંઈ બનાવવાનું મશીન ચલાવવું, ચા બનાવવી, જાતજાતના આર્થિકકીમ તૈયાર કરવા અને અતે મુખ્ય રસોયો કહે તે કરવાનું. તેમાં ખાસ કરીને ઇડા, વિવિધ પ્રાણીઓના માંસ, આમડી ઉપાડી લીધેલા મરખાના બન્યાં, જાતજાતની માછલીઓ વગેરે મુખ્ય કંડારમાંથી લઈ આવવાનું. આમા મુખ્ય મુશ્કેલી લોહી ટપકતી બીનને ઢાંચમાં પકડવી પડે તે નહિ, પણ હું કોઈ બીજાને ન ઓળખું તે એ બીનને બનાવવા મારી સાથે એક માણસ મોકલવો પડે, જે એ લોકોને પોષાય નહિ. એ નોકરી સવારે દસથી રાત્રે સાડા અગિયાર સુધી ખડે પગે કરવી પડે વળી હું જ્યાં રહું છું ત્યાંથી પદરેક માર્ફલ ફર જવું પડે ગયે મહિને અર્થમચિવના દુકમને માન આપી આવરકોટ વેચી દેવા પડેલો. રાત્રે બાર વાગે લેર પાછા આવતા સખત પવન સાથે બરફ વરસા કરે માત્ર કોટ અને પાટલનું કેટલું સદન કરે. એવા બીના બીના સુઈ જવું પડે. તોય નલાયે રાખ્યું. પણ આઠ દિવસને અંતે ત્રીજા અનુભવી માણસના પ્રમાણપત્ર સાથે અહીંથી રજા મળી. વળી પાછા બેકાર. અહીંથી ત્રણ પાઉન્ડ મગેલા. આમ બે જગાએ લઈ છ પાઉન્ડ મળ્યા. મારા આખા માસનું ખર્ચ નીકળી મધુ મળ્યું. વળી પાછા ત્રણ દિવસના આરામ પછી એક

ફેક્ટરીમાં 'Machinist' તુ કામ મળ્યું છે આપારે
મને શિખાઉ તરીકે રાખ્યો છે એટલે પગાર બે
પાઉન્ડથી વધારે નહીં મળે પણ મહિના પછી
તેણે પાઉન્ડ (અંકવાડિક) મળ્યા સહય ખરો,
ને અહીં સ્થિર થવાય તો જ અહીં નોકરી આપે
પાંચ દિવસ થયા અંકવાડિક પૂરે થયું અહીં
સામાન્ય રીતે ૪૦ થી ૪૪ કલાકનું અંકવાડિક
મળ્યા છે

તા ૧૨-૪-૫૪

એક મહિના પછી અધૂરો પત્ર પૂરો કરે છું.
આજકાલ છેલ્લા છ અંકવાડિકથી 'Mach 0 st
તરીકે થાતુ જ છે, અંકવાડિક અહીં પાઉન્ડ ૩ મળે છે
આપતા અંકવાડિકથી સાઝાનથી મળશે

ફેક્ટરીની રજાઓ પછી Evening College
સાર કરી દેશે આમ સ્વાવસથી જીવન તર તર
વધે જશે.

દવાખાનું હવે તો સારું થઈ ગયું છે કહીનું
નામ નથી એવું બાંધે છે ખુશનુમા વત વરણ
જમનું ભય છે સાથે સાથે સ્થિતિ પણ જામતું
ભય છે

રોજનું ચાર રાત્રી કુલ એક અને પાંચ ઓ સ
કોળા એ મારો ખોરાક છે વધારામાં કસરત
પિ અર્થવિદ્યા પ્રશ્ન

(૧૦)

૫ શિનાભાઈ,

નમસ્તે પત્ર મ પો આનંદ દર આસે એક પત્ર
લખવો નોકરી એમાં કુ થોડો મેડા પડ્યો છું તેણે
મુખ્ય કરણ મારા મત પત્રના પ્રયુક્તરની રાહ નેતે
હવે સામાન્ય રીતે પ્રયુક્તર આઠમાં પછી મને પત્ર
લખવાનું મત થાય એ સ્વાભાવિક છે

તમાની વાત કરી કહું મારે વીચે ઉત્તરાવલો
પડે તો પેલી વડોદરાની રૂ. ૦૦૦ની લેન મારે જ.
હવે મને એમાં કંઈ જ રસ નથી એની બે વ્યવસ્થા
કરી દશે તે નવનીત કરે

નીજ વાત અમકારણની આજે દૂ તગીશ છું
અને નથી આ બેકો દિસામ —

— અંકવાડિક —

આવક	મળક
૬ પાઉન્ડ ૩ પગાર	પા સિ. પે
૦—	૦-૧૫-૦ બાકુ
૩	૦-૧૫-૦ દૂધ
—	૦-૮-૦ માખણ
૩-૦-૦	૦-૮-૦ શાકભાજી
—	૦-૬-૦ ઝેડ
૦-૧૦-૦ હાઈમોટોકસ	૦-૧૦-૦ પરચુરસ
૨-૧૦-૦ ભચત	૩-૦-૦

આમ ૨-૧૦-૦ દર અંકવાડિક મળે છે પછી
તગીમાં કેવી રીતે તગીમાં એટલા મારે કે બધા
૫ સેથી કુલ ૧૫૦ પાઉન્ડ નોકરી લીધા છે એટલે
એક વરસ પછી મારે માથે કંઈ જ બોલે નહીં રહે
ત્યા સુધીમાં પગાર પણ આઠ પાઉન્ડ નોકરી મળશે
હવે મારો થોડો છૂતિદાસ છે એણે — કોનેજ
છેડવા પછી એક રેસ્ટોરન્ટમાં નોકરી કરવા ગયો
ત્યાંથી રજા મળી પછી એક ફેક્ટરીમાં નોકરી ત્યાંથી
પણ ત્રણ દિવસમાં રજા મળી, ત્યાર પછી બીજી એક
ફેક્ટરીમાં નોકરી: અહીં સરખાતમાં બે પાઉન્ડ ૩ પગાર
(અંકવાડિક) મળવા લાગ્યો મહિના પછી સાઝાનથી
પાઉન્ડ ૩ પગાર થયો કરી મહિના પછી સાઝાન ચાર થયો
અને છેલ્લા ત્રણ અંકવાડિકથી છ પાઉન્ડ મળવા
લાગ્યો છે ફેક્ટરીનો માલીક મારા કામથી ખુશ છે
આજે ફેક્ટરીમાં જુદું જ નૂનું કારખાનું કરતાય મારી
અધ વધારે છે કામ પણ સારું થાય છે એટલે વખત
જતા સારો પગાર મળશે એટલે હવે આર્થિક તગી
જતી રહેશે અને નવા સગથી Evening College
માં નોકરી જવાશે સવારે આઠથી સાંજના સાત સુધી
ફેક્ટરીમાં જવું પડે છે સાતથી સાઝાનવ સુધી કે ને
જમાં જવાશે.

હવે શી મનજાપના પત્રનો જવાબ —

મે સંમેલન પૂર્વે એક પત્ર લખ્યો ને મળ્યો
દશે શી અણગમતીને જે રા પગું મને મદદ કરવા
આપ્યા છે તેને કુ સહાર રચીકર કરે છું અને તે
કુ આપણા વિદ્યાર્થી મડળને બેટ આપુ છું

પૂણીમાં મળી મળે છે વચમાં થોડો વખત કાત
વાતુ અટકી પડે તો મારાશિવ રૂપ મે તા. ૭
મી થી તા. ૧૫ મી સુધી બોન પાળવાનું થર કુઈ છે

છેલે દિવસે ઉપવાસથી 'મૌનની પૂર્ણાહુતિ થશે. ઘેરથી બે મામ થયા પત્ર નથી. મેં પશુ એકાદ જ લખ્યો હતો. ગયે અઠવાડિયે બીજો લખ્યો છે. આવતા અઠવાડિયામાં પ્રત્યુત્તરની આશા રાખું છું. ધનસ્વામ ઘેર જાય અને રખડી ખાય તેના કરતાં કોઈ ટૂંક અથવા તાલીમ વર્ગમાં જાય તો સારું. પછી જેની તેની ઇચ્છા.

કેરીનું નામ સાંભળી કોના મોમા પાણી ન છૂટે ? મારા ! અહીં અધ્યાપક પછી જ હું સાચો આશ્રમવાસી થયો એમ કહું. તો ચાલે ! આશ્રમના નિયમ મુજબ બધાં જ કામ હાથે કરવાં-સ્વાવલંબી થવું અને અસ્વાદ્યન્ત પાળવું. આ બધાયમાં અસ્વાદ્યન્ત આગળ વધી ગયું છે. છેલ્લા કેટલાય માસથી તેલ, મીઠું, મરચું, દહાદહ વિ. વિ. જે મસાલા ગણાય તે મળે છે છતાં ખાવાનું મન થતું નથી અને ખાતો પશુ નથી. મને એ મોળું ખાવામાં જ અને પાણીમાં ખાઈનું લેવામાં જ અમૃત જેવો સ્વાદ લાગે છે. એક દિવસ એક મિત્રનું બટાટાનું શાક એક ફોડવું આપી જેમું તો જમીન આસ્માન એક થઈ ગયા જેવું લાગ્યું. હવે રસોના શંભુમેળો મારી જીભને ફરી વળ્યો. છેવટે દૂધ પીને શાંત થયો. હું ત્યાં આવીશ ત્યારે તમારા દાળ, ભાત, રોટલી કેમ કરી ખાઈશ ? મારે માટે પાણીમાં ખાઈ શાક અને દૂધ રાખવું પડશે. રોજનું ચાર પાચ શેર દૂધ એટલે મારે માટે એક ગાય. જ્યાં જઈ ત્યાં ભારે પડી જાય. કેમ ખરું ને ?

હવે અહીંની થોડી વાતો- 'એક વખત મને ડોક્ટર પાસે જવાનો વિચાર થયો. ત્યાં જઈ મેં કહ્યું કે મારી તબિયત ઠીક નથી. પેટમાં ગરબડ થાય છે. સાથે સાથે ખોરાકની વાત પશુ કરી. ડોક્ટરે ખોરાકની બાબતમાં શ્રી તોષ બતાવ્યો અને દીવેલનો બાટલો ભરી આપ્યો. રોજ સવાર, બપોર, સાંજ એનો એક ચમચો પીવો એવી સૂચના આપી. હજી એ બાટલો ભરેલો પડ્યો છે. અઠવાડિયા પછી ફરીથી ગયો, કહ્યું કે તમારા દીવેલથી મારું વળન

ધડી ગયું. એટલે ડોક્ટર મારા પર ગીડાઈ ગયે અને કહ્યું કે તમારે ઇંડા વિગેરે ખાવું જ જોઈએ નહિ તો આ દેશમાં નહિ જીવાય. આ દિવસમાં નથી. એમ કહી કોઠલીવર એપ્રિલની ગોળીઓ આપી. રોજ ખૂબ ભાછપાલો અને મીઝ નામની દૂધની બનાવટ શેર ૧ રોજ ખાવાની તાકીદ કરી. શેર મીઝ કોઈ પહેલવાનને જ પચે. સામાન્ય રીતે પાંગેથી વધુ મીઝ ન પચે. પેલી ગોળીઓ મારા એક મિત્રને ખવડાવી દીધી. પંદરે દિવસ પછી ફરી ગયો. મેં જીકું જ કહ્યું કે, 'તમારા કંઠા મુજબ ખોરાક લેવાથી વળન વધ્યું છે'. એટલે 'ડોક્ટર સાહેબ દૂધાવા, પછી મેં કહ્યું કે હાથે પગે ખજવાળ આવે છે. એટલે મને લંડનના પ્રખ્યાત દવાખાનામાં સારા ગણાતા ડોક્ટર પાસે મોકલ્યો. ત્યાં મારું લોહી અને પેસાળ તપાસ્યા અને જણાવ્યું કે શરીરમાં ૧૦૦ ટકા તંદુરસ્તી છે. કંઈ જ થયું નથી. પછી મેં જ્યારે મારા ખોરાકનું પ્રકરણ ખાત્યું ત્યારે ડોક્ટરે નવામ બતાવી. પછી મારી સાથે અર્ધો ક્વાર્ક દિહની વાતો કરી. એમાં જ્યારે એણે જાણ્યું કે હું ગાંધી પંથનો માણસ છું ત્યારે તેણે અંધીલના ઉપવામ વિ. જાળતો પર ખૂબ વાતો કરી, અને છેવટે હસતા હસતા વિદાય લીધી. એ લોકોને મેં એટલું જ કહ્યું, હોત કે હું બધું જ ખાઉં છું. તો સિઆ મને બાતું જ કંઈક કહેત. બાતું છે અહીંના મારા મણાના ડોક્ટરોનું કામકાજ. સાબરમતી નિયમ મુજબ જેલમાં વિદાગીન પ્રેરીત વિ. ની જરૂર પડે તેટલાં મારા ખોરાકમાંથી મળે છે. માંસ, ઇંડા, દાઝ વિ. માંથી વધારે શું મળવાનું ? પચું 'સીદીખાઈને શીદાં વહાલાં' એ કહેવત અનુસાર માસ-મેદિશમાં ઉઠાવેતા ડોક્ટરોને દૂધ પર જીવાય એની કસપનાય ક્યાંથી આવે ? અરે બિચારા ભગેલા ડોક્ટરો ! મારું વળન આજકાલ ૧૧૭ રતલ જેટલું છે

લંડન ૮-૬-૫૪ અર્ચા દત્તા પ્રખ્યાત

યાતનામાં જીવન ગુજારીને કોઈ ચહેરો પ્રકુલ્લ દર્શાયે છે, જેમ કંઈકની સાથમાં રહીને હાસ્ય હંમેશા ફૂલ રાખે છે.

સમાનતા

અનુભવ વાલોડી

એક દિવસે ખડીશ દહરત ઉમરે પોતાની પ્રજા જોતોને પૂછ્યું. "વહાના પ્રજાજનો" શું આજે હું જે કાંઈ આતા આપુ તે તમે પાગરો?"

આ મામળાને ત્યાં એકઠા થયેના પેઢામાથી એક માણસ ઊભો થઈ ગયો અને કહેના વચો

"હે ખડીશ, અમે તમારી આજ્ઞા પાળીશું નહિ કારણ કે અમને તમારા ન્યાયમા પક્ષપત માણ્યું પડે છે. જેની લડાઈમાં આપણે ચેંગેલી ચાદરોની વહે ચણી મરેજીદમા જ થઈ હતી અને ફરેક માણસના ભાગે એક એક જ ચાદર આવી હતી આપણા ખાંડા પછી પ્રમાણે તમારે ભાગે પછી એક જ ચાદર આપવી જોઈતી હતી પણ તમે એક કમ્તા વધુ ચાદરો ઉપાડી કરી લીધી હોય એમ લાગે છે કારણ કે તે ચાદર એટલી નાની હતી કે તેમાથી તમારા જેવા કદાવર માણસના વસ્ત્રા બની શકે એમ નહોતું આજે તમે જે વચો પહેરાં છે તે પેની ચાદરમાથી જ તેમાર કમ્તા છે આમ તમારા અધિકાર ઉપરાંત લીધું હોવાથી તમે ખડીશને વધારે રવા નથી અને અમે તમારી આજ્ઞા પાળવાને બંધ થયે નથી

અને ભપા લોકો ન્યાય અને સમાનતાના નકામા એવા ચક્રચુર હતા કે તે માણસને ઠાકાએ મેલતા અટકાવ્યો પણ નહિ, માત્ર તેને દાનિપૂર્વક મામળના રચ્યા.

અતિ દહરત ઉમરે પોતાના પુત્રને કહ્યું નેહા ખરી લઈકનથી તમે પૂરેપૂરા વાંકો છે અને હવે મારા તરફથી તમે જ એ અણેખેળા જવાબ આપો, કે જેથી તે ક્યાંય ખુદા ક્યામતના દિવસે મારી લાજ રાખે."

પછી ખડીશના પુત્રે જિજ્ઞાસુ થઈ કહ્યું "એમા પિતાજીને કોઈ ખુસે નથી એક ચાદરમાથી એમના વચો ચર્મશાયા નહિ એને મારા ભાગની ચદર પછી એમને હવાને કરી વીધી હતી"

એ ખુદ સાચી પેશા દીકરારને પૂરતો સને પ થઈ ગયો પછી તેણે કહ્યું

"હે ખડીશ, હવે તમારે જે કાંઈ આતા આપવી હોય તે આપો, અમે તમારી આજ્ઞા પાન કરીશું."

*

સત્યનો પ્રભાવ

અહાર વર્ષની ઉમરે જ્યારે શેખ અમ્દુલ કાદર છતાની વધુ જ્ઞાન-પ્રપિત માંગે જમદાદ જવા તેવાર થતા ત્યારે નમતી માએ તેમની બહીના અંદરના ભાગમા ચાપીસ સોનામહેરો સીરી બધી અને સિખામણુ આરતા કહ્યું "બેઠા હમેશા સાચુ બે નાનો જ્ઞાન હું તમને ખુદાને સોપુ છું, તે જ તમારો માર્ગદર્શક અને રક્ષક છે"

પછી જમદાદ જતા એક કાફતા સાથે તે થઈ ગયા માર્ગમાં એ કાફતા ઉપર સડ કાઢ્યો તૂટી પડ્યા અને બધી માન-મત્તા હરી લીધી. પછી એક કાઢુ શેખ અમ્દુલ કાદર જલ્લાની પાસે આવ્યો અને પૂછના લાગ્યો "ઊકારા તારી પાસે શું છે?"

તેમણે કહ્યું "મારી પાસે ચાપીસ સોનામહેરો છે તેમના એ જવાબ પર હમતો તે કાઢુ ચાલ્યો ગયો પછી માત્ર કાઢુ બબ્બો અને શેખે તેને પછી તે જ જવાબ આપ્યો શેખના આ જવાબ પર તે કાઢુને પછી નિશામ બેઠો નહિ અને તે પછી હસતો હસતો ચાલ્યો ગયો

પછી, બને કાઢુએએ પોતાના સરદારને એ વાત કરી "તે ઊકારાને પછીને મારી પાસે લાવે" સરદારે કુકમ છેડ્યો શેખ સરદાર સામે કાબર થયા "ઢેકગ, માને માચુ કહે તારી પમે ગુ છે?" સરદારે પૂછ્યું "મરી પમે ચાપીસ સોનામહેરો છે." "ક્યા છે?" "ખડીશ જવાબની નીચેન ભાગમા સીચેલી છે."

ખડીશ ચીરવા તેમાથી જરાજરા ચાલીસ સોનામહેરો નીકળી સરદારે પૂછ્યું "ઢેકગ! તુ ભગે

કે અને ડાકુઓ છીએ અને જે કોઇની પાસે જે કાંઈ પશુ હોય લૂટી લઇએ છીએ, તે છતાં તે શા માટે તારી સોનામહેરોને બેઠાં અમને કહી દીધા ? ' શેખે કહ્યું " મારી માએ હમેશા સાચુ બોલવાની મને શિખામણ આપી હતી. આ ચાલીસ સોનામહેરો માટે મારી વડાલી માની શિખામણનું ઉલ્લંઘન હતું શી રીતે કરી શકું ! "

તેમની એ વાતથી સરદાર એટલે પ્રભાવિત થઇ ગયો કે તેની આખોમાં આસ આવી ગયાં, પછી એક નિશ્વાસ નાખી કહેવા લાગ્યો

" તમે તો તમારી માની એક શિખામણનું ઉલ્લંઘન કર્યું નહિ, અને હું આજે કેટલાય વર્ષોથી મારા સર્જનદારની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કરી રહ્યો છું ! " આટલું બોલીને સરદાર શેખના પગોમાં પડીને રડવા લાગ્યો. પછી તેણે કહી પશુ લૂટફાટ નહિ કરવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી અને બીજા બધા ડાકુઓએ પશુ સરદારની એ પ્રતિજ્ઞામાં પોતાના સાથ પૂરાવ્યો.

★

ગુનાની માફી

કહેવાય છે કે એક દિનસે સત અણુ સાનેહ શેખ અબ્દુલ કાદર જીલ્લાની પિતા એક નદી કિનારે ઊભા હતા એટલામાં નદીમાં એક દાડમ તરવું આવવું તેમની નજરે પડ્યું તેમણે તે દાડમ ખદાર કાઢ્યું અને ખાઈ લીધું. દાડમ ખાધા પછી તેમને ખ્યાલ આવ્યો કે જે દાડમ ખાધું છે તે મારે માટે હલાક નહોતું કારણ કે તે દાડમને માસિક હતું નહિ પણ કોઈ બીજું જ હતું. આમ, વિના વિચારે પોતે દાડમ ખાઈ ગયા એ વાતનું તેમને થયું જ દુઃખ થયું આખરે, પેલા દાડમના માલિકની શોધમાં તે નદીને કિનારે કિનારે જવા લાગ્યા થોડે દૂર ગયા એટલે તેમને એક વાડી દેખાઈ અને નદીની બેખડ ઉપર જ ફળથી લદાયું દાડમનું એક ઝાડ તેમની નજરે પડ્યું. પોતે ખાધે

દાડમ એ જ ઝાડનું હતું એ વિશે હવે તેમને શક રહી નહિ પણ તપાસ કરતા તેમ તે માલિક પડ્યું કે એ વાડીમાં એક હવેલી પશુ છે, અને એ વાડી તેમજ હવેલીના માલિક સૈયદ અબ્દુલ સુમદ નામના એક સર્જન છે અણુ સાનેહ તેમની પાસે ગયા અને પોતે ખાધેલ દાડમ માટે માફી માગી.

સૈયદ અબ્દુલ સુમદ ધણાજ હિંદાર દિલ્લા અને બુલ્દિરાજી માલુમ હતા. અણુ સાનેહને જોતાં જ તે પારખી ગયા કે કોઈ મત પુરુષ છે. પછી તેમણે કહ્યું:

" બાર વરસ મારી સેવામાં રહ્યો તો જ હું તમને માફ કરું " સત અણુ સાનેહે એ શરત કબૂલ કરી લીધી બાર વરસ પૂરા થયે સૈયદ અબ્દુલ સાનેહે કહ્યું ' હવે એક કામ કરો તો તમારો દાડમ ખાવાનો ગુનો માફ કરીશ. " સત અણુ સાનેહે કહ્યું " કહે તો કયું કામ છે ? " સૈયદ અબ્દુલ સાનેહે કહ્યું, " મારી એક પુત્રી છે જે આધૂની બહેરી કૂડી અને લગ્ન કરી છે તેની સાથે તમે લગ્ન કરો. "

સત અણુ સાનેહે એ શરત પણ કબૂલ કરી લીધી અને જ્યારે રાત્રે પોતાના પત્ની પાસે ગયા અને જોયું કે તે તો ધણા સ્વસ્થતાનું હતાં અને કહેવામાં આવી હતી તેથી કોઈ ખોટાખપડ તેમ નામાં ન હતી આથી તે મનમાં ધણા મુગ્ધ થઈ એમ વિચારીને કે તે પોતાના પત્ની નહિ હોય તેમણે તેમની સાથે રાત્રે વાત-સંવાદ કરી નહિ.

સવાર થતા જ સત અણુ સાનેહ સીધા સૈયદ અબ્દુલ પાસે પહોંચ્યા અને તેમને પોતાની બધી મુશ્કેલી કહી સૈયદ અબ્દુલ સાનેહે પ્રભાસ કરતા કહ્યું, " મારી પુત્રી વિશે જે તમને જે કાંઈ કહ્યું છે તે બધું સાચું છે પરંતુ પૂરેપૂરે માટે મારી પુત્રીની આખો આધૂની છે અસત્ય વાત સાંભળવા માટે તેના કોન જણે છે, પરંતુ પૂરેપૂરે સ્પષ્ટ કરવા માટે તેના હાથ દુઃખ છે અને તમારી આગા વિરહ એક પણ ડમરું ભરવા માટે તેના પગ લગ્યા છે. "

★

માનવીનું કોઈ અનનુષ્ઠાન એણે જે હશે
જેહને વીરળાચેલી આજ્ઞાવતા પણ હોય ના ?

રતિલાલ અનિલ

[૨૧૬]

રાજાને ત પ્રભુ સર્વા ધર્મો ધર્મિત વચિરે ?

[આદ્યપર્વ ૬૪-૪૮]

તે ધર્મી છે એમ બાણીને પ્રજાએ તેની
રાજા હોએ વચ્છી કરી (પસદ કર્યો)

વિમલમગ્ધા મહાકાશ્વતાની કાળમાં કન્યા
એમ વરને સ્વયંવરતી તેમ પ્રભુ પશુ રાજાને
પોતે વરતી

પ્રતિયેદા દિ પાપસ્ય નદ નોક્યુ વિષને ।

તદા સર્વેનુ કોકેનુ પપ્પુ ને પપ્પતે ॥

[૧૮૦-૬]

જૂઠા કામ કરનારાને દેહનારા ભે હુનિયા
મા પત્યા હોય તો જૂઠું કરવાની કોઈની
હિંમત ચાલતી નથી

યદા તુ પ્રતિરોહાર પાપે ન બ્રહ્મતે કન્યિત ।

તિર્મકિન્ત બહવો લે કરતા પાપકુ કમ સુ ॥

[૧૦]

પશુ ભે પ પિયાને દોકુનારો કોઈ ન મળે
તો પાપિયાનો નાકુડો ફાટે ॥

ભનનપિ ચ ય પ ઃ સકિન્તમન્ન નિપચ્છતિ ।

પ્રજા સન્સાદિપિ તનેવ કર્મણા સન્નિયુજ્યતે ॥

[૧૧]

જે માણસમાં પાપિયાને દોકુની શક્તિ
હોય તો બાણતા છતાં એને પ પ કરના દોકે
નહીં તો તેને પશુ અ પાપ લાગે છે
શ્રી ભગવાનુવાચ ।

અમરકાન્તદેનો ગરોળ કુલ બહુલ્ય વયા ।

વય દિ સકન્ત ધર્મસ્ય રક્ષણે ધર્મચારિણ ॥

[સામાપર્વ ૨૨ ૧૦]

શ્રોકુણુ જરાસધને કહે છે

‘હે ભાઈદ્રથ તુ જે જાણ કરે તે અમને
પશુ લાગે કેમ કે અમે ધર્મ આચારિય છીએ
અને ધર્મની રક્ષા કરવા શક્તિમન છીએ

યોમશનુ મહારાજય

વર્ધત્યધર્મોલુ નરસત્તા જનાથિ પશ્યતિ ।

તત મય ન નુ જનતિ મધુસ્તુ વિનસ્યતિ ॥

[વનપર્વ ૬૪-૪]

ભારતભારતી

૬૦ વાંચ

માણસ અધર્મ કરીને વધે છે, પછી કંઈ
ભલું વસ્તુ દેખે છે, પછી શત્રુઓનો પરાજય
કરે છે પણ અતે સમૂગો નાશ પામે છે
આઠામ કોણ ?

યુધિષ્ઠિર ઉત્તર ।

સત્ય દાન ક્ષમા શાંતમ નૃશરમ તપો ધૃષ્ટા ।

દશ્ય તે વન નાગે ય સ પ્ર હ્રાણુ ધર્મ રશ્મત ॥

[૧૮૦-૨૧]

યુધિષ્ઠિર ‘સત્ય, દાન, ક્ષમા, સહાચાર,
વ્રત, દયા આ સદ્ગુણ જેનામાં દેખાય તે,
કે નાગેન્દ્ર પ્ર હ્રાણુ કહેવાય છે ’
સર્વ ઉત્તર ।

શૂર ન્યાપ ય સત્ય ય દાનમશ્રીય એવ ય ।

આનુશરમયદિ સા ત વજ્રા દેવ યુધિષ્ઠિર ॥

[૨૩]

સર્વ ‘પશુ શૂરમાં જે સત્ય, દાન, અકેધ,
અહિંસા, દયા ભોવામાં આવે છે ને ?’

યુધિષ્ઠિર ઉત્તર ।

શૂર તુ વદ્યતેવશ્ય દિવે તત્ત્વ ન વિષતે ।

ન વે શ્રો ભવેચ્છુરો પ્ર હ્રાણુ ન ચ પ્રાણુ ॥

યજેનાવક્ષતે સર્વ રત્ત સ પ્રાણુ રશ્મત ।

યમતન્ન ભવેતસર્વ ત શનમપિ નિર્ધિર ॥

[૨૪ ૨૬]

યુધિષ્ઠિર શૂરમાં આ સદ્ગુણથી
લક્ષણ હોય અને પ્રાણુમાં ન હોય તો ને શૂર
શૂર નહિ, ને પ્રાણુ પ્રાણુ નહિ આ સદા
ચાર જેનામાં ભોવાના આવે તેને પ્ર હ્રાણુ અને
આ સર્વે જેનામાં ન હોય તેને શૂર કહેવો,

અમને કેમ અનુભવ નથી ?

સત્યમેવ સિમ્બનીમાં નાનુને કુર્મકે મન ।

સ્વધર્મચતુર્તામ્યમરતરમાન્ અનુભવ ન ન ॥

[૧૮૭ ૨૦]

‘અમે સત્ય જ બોલિએ છિએ, અસત્ય નથી બોલતા, તથા સ્વધર્મ પાળિએ છિએ, એટલે અમને મૃત્યુથી બચ નથી.

અતિથીનન્નપાનેન ભૂત્યાનત્વથનેન ચ ।
સંભોજ્ય શેષમશ્નિમઃ તસ્માન્ મૃત્યુભયં ન નઃ ॥

[૨૨]

‘અમે અકસ્માત ઘેર આવી ચડેલા અજ્ઞા-
દ્વશ માણસોને ને નોકરોને જમાડીને શેષ
જમિએ છિએ. એટલે અમને મૃત્યુથી બચ
નથી.’

જ્ઞાન્તા દાન્તા ક્ષમાશીલાસ્ તીર્થદાનપરાયણા ।
પુર્યદેશનિવાસાશ્ચ તસ્માન્ મૃત્યુભયં ન નઃ ॥

[૨૩]

‘અમે શાંત, સંયમી, ક્ષમાવાન ને દાનપ-
રાયણુ છિએ એટલે અમને મૃત્યુથી બચ નથી.’

કેને મારણ દેવો ?

અધર્ય પન્થા. બધિરર્ય પન્થા ।

સ્થિય પન્થાઃ ભારવાહર્ય પન્થા । [૧૩૩ ૧]

રાસ પન્થા..

આધજા, બહેરા, આંધો, ભાર વડુનારા
તથા રાજાને મારણ દેવો:

- ચિત્તશુદ્ધિ વિના મર્વ વ્યથા છે

ત્રિદહારણુ મીન જટાભારોડય મુંડનમ્ ।

વહકેવાજિનસંવેષ્ટ મતચર્ચાકભિયેચનમ્ ॥

[૨૦૦ : ૬૬]

અગ્નિહોવં વને વાસ શરીરપરિશોધણમ્ ।

સર્વારેથેતાનિ મિથ્યા સ્તુર્થદિ ભાવો ન નિર્મલ ॥

[૬૭]

ત્રિદંડી સન્યાસી બનવું, મોન પાળવું,
જટા રાખવી કે માથે મુંડન કરાવવું, ગાંઠ
છાલનાં કપડાં કે મૃગચર્મ પહેરવું, મત
પાળવું, તીર્થસ્થાન કરવું, અગ્નિમાં નિત્ય
હોમ કરવો, વનમાં વસવું, શરીર સૂકવવું:
આ બધું મિથ્યા છે, જો મનનો ચેત ધોઈ
નાખ્યો ન હોય તો.

યે પાપાનિ ન કુર્વાન્તિ મનોવાક્યમણુદ્વિજિઃ ।

[૨૧૮]

તે તપન્તિ મહાત્માનો ન શરીરસ્ય શોષણમ્ ॥
[૯૯]

‘જો મનવચનક્રિયાથી પાપ કરતા નથી તે
મહાત્માઓ તપ કરે છે; શરીર સૂકવવું જો
તપ નથી.’

દ્રૌપદી ઉચ્ચાય ।

સુખં સુખેનેદ ન જાતુ લભ્યમ્ ।

દુઃખેન સાધુર્લભતે સુખાનિ ॥ [૨૩૪ ૪]

દ્રૌપદી : ‘સુખ સુખથી ન મળી શકે. પણ

દુઃખ લોગવીને સજ્જન સુખ મેળવે છે.’

સુખસ્થાનન્તરં દુઃખં દુઃખસ્થાનન્તરં સુખમ્ ।

નરે નેમિમસા ઈવ ॥ [૨૧૧ : ૪૬]

સુખ પછી દુઃખ ને દુઃખ પછી સુખ
આવે છે, સુખદુઃખ પૌડાના આરાની ઘોટે
વારા ફરતી આવે છે.

ન પાપં પ્રતિ પાપઃ સ્થાતુ સાધુરેવ સદા ભવેત્ ।

આત્મનૈવ હતઃ પાપો યઃ પાપં કુર્વમિચ્છત્ ॥

[૨૦૭-૪૫]

પાપિયા પ્રત્યે પાપી ન બનવું, પણ
મહાત્મે સજ્જન જ રહેવું; જો પાપ કરવા ઇચ્છે
છે તે પાપિયો પોતે પોતાને હણે છે.

બ્રાહ્મણુઃ પતનીયેષુ વતમ્ભાનો વિકર્મસુ ।

દાંભિકો દુષ્ટતાપ્રાય ચદ્રેણ સદશો ભવેત્ ॥

[૨૧૬ : ૧૪]

‘બ્રાહ્મણ પાપ ને ન કરવાનાં કામ કરે ને
દંભી હોય તો તે શૂદ્રમમાન બને છે

યશ્ચ કુદો દમ્ભે સત્યે ધર્મે ચ મતને વિન. ।

તં બ્રાહ્મણમદં મન્યે વત્તેન દિ ભવેદ દિન. ॥

[૧૫]

જો શૂદ્ર સંયમી, સત્યવાન ને ધર્મી હોય
તેને હું બ્રાહ્મણ માનું છું, કેમ કે વર્તનથી જ
બ્રાહ્મણ થવાય છે

પરેઃ પરિભવે પ્રત્યે વયં પ્રમ્યે તાં કનમ્ ।

પરપરવિરોધે ઘ્નં વયં યા મૈવ તે કનમ્ ॥

[૨૪૩ : ૧૧]

બીજા હારે વધી પડે તો આપણે (પાંડવ

કોરવ) એક સો ને પાંચ જણ છિએ; પણ
એક બીજામા વાધો પડે તો આપણે પાંચ
અને તે સો જણ

સ્નાન મનોમક્ષત્રામ્ । [૩૧૩, ૬૬]

મનનો મેલ ધોઈ કાઢવો એવું નામ સ્નાન,
પચત્વિંશતિવાક્યરૂપ તુલ્યી જાતિ દિવાકર ।
તુલ્યી ધારવતે લોકાનુ વસુધા સચરાચર ॥
[વિરાટપર્વ ૫૦ ૩]

આમ જોઈયા વિના રાધે છે, સૂવં જોઈયા
વિના પ્રકાશે છે, અને પૂકવી સચરાચર ધાઈને
જોઈયા વિના ધરી રાધે છે
સત્તેરપિ ગુણા કાઢયા દોષા વાચ્યા ગુરોરપિ ॥
[૫૧ ૧૫]

શત્રુના પણ શુભ લેવા અને શુભજનના
પણ દોષ કહેવા
બૃહસ્પતિરુવાચ ।

મોહાદયમં યઃ કૃત્વા પુન સમનુત્થયતે ।
મન સમાપિ સપ્રયતો ન સંભેત કુમૂતમ ॥
[અનુશાસ્ત્રપર્વ ૧૧૨ ૪]
અજ્ઞાનથી માણસ પાપ કરે તો તણે પચીસ
તાપ કરવો, અને કરીને પાપ ન કરવું

* જમવાન અધરા કામો સહેવાઈથી કરી દેતો નથી અમત કામોમાં પુરુષાચની કમોની
કરી વિના એ યશ આપતો નથી

* શકર જમવાન નાચે તો તાણવનુ વ કમું કહેવાય, અને શૂન્ય નાચે તો એ નમનુલ્લભા ખરે,

* જેમ પખીને એ પાખ હોય ॥ એક પાખથી એ બીજી સજી નથી, તેરી જ રીતે
ધર્મકારી પણ એ રીતે થાય છે બહારની અમૃતિ પેદા કરી અને જાદરની
પરિસ્થિતિમા પરિવર્તન કરવું

* જો આપણે આપણા સવાના સારી રીતે નહીં જોઈએ તો કુનિવાના ખરાબ વિચારો
અમીના સવાતોને ઉડેવા આવશે,

* સમાજમા દરેકની સેવનો પ્રકાર જિન હોઈ શકે છે, પરંતુ તેનું આર્થિક મૂલ્ય
સમાન જ હોવું પડે,

* વિચારસાક્ષન એને વિચર સમજાવશે, વિચાર સમજાવશે અને વિચાર સમજાવ્યા વિના
કોઈ પણ વાત કમૂન કરી નહીં તે વિચાર સમજાવ્યા વગર કોઈ આપણી વાત કમૂન કરતો હોય
તો કુખી થતું પેતાની હમ્મજ બીજા પર ન લાદવી જા કે કેવળ વિચાર સમજાવીને જ સુટક રહેવું.

* આપણી સરકૃતિમા જગદ માટે જોઈએ અદર છે તેટલો મનુષ્ય માટે પણ નથી જે
રખવી પુરા વહે છે તેને આપણે પુરુષર કહીએ છીએ પુરુષર એવો જગદ જ - વિનોયા જાવે

યથા યથા મનસ્તસ્ય કુબૂત કર્મ ચક્રંતે ।
તથા તથા શરીર ઘ તેનાંધર્મેષુમુચ્યતે ॥ ૫ ॥

જેમ જેમ પાપીનું મન પાપની નિહા કરે
છે તેમ તેમ તેનું શરીર પાપમુક્ત થાય છે
યદિ બ્યાહરતે રાજનુ વિપ્રાણા ધર્મવાદિનામ્ ।
તતોડ્યર્થકૃતાત ક્ષિપ્રમપવાદાત્રમુચ્યતે ॥ ૬ ॥
જો માણસ પોતાનું પાપ ધર્મી આગળ
પ્રકાશે છે તો તે પાપમુક્ત થાય છે -
શ્રી ભગવાનુવાચ ।

સમત્વે સતિ રાજેન્દ તથો સુકૃત પાપયો ।
ગૃહિતસ્ય ભવેદ દાંદ ધર્મિતસ્ય ભવેક્ષ્મ ॥
[આશ્વમેધિકપર્વ ૨ ૪૩]

પાપ અને પુણ્ય જતાંદે તો તેની વૃદ્ધિ
થાય, અને બહાર પાડે તો તેનો કામ થાય
તસ્માત્ સકૃતચિત્પાપ નિત્ય ધર્મ ॥ ગૃહ્યેત ॥
(૪૧)

એટલે નિત્ય પાપ પ્રકાશનું ને પુણ્ય
ગુપ્ત રાખવું
એક એવ ચરેદ ધર્મ ન ધર્મધ્વજિકો ભવેત્ ।
માણુચો એકલાએ ધર્મ આચરવો, ધર્મ
ની ધમ્મ શકાવવી નહિ

પ્રશ્નાત્તાપે એ જ શુદ્ધિ

એક દિવસ વહની સવારે પાટણની કેપાળી મેના ધોમણ અધેડા પર રાજકુટ બના કપડાં લાદી તે ધોવા તળાવે જતી હતી. સંજેગવશાત પાટણનો રાજ અજયપાળ દાથી પર સવાર થઇ એ તરફ જતા આવી ચડ્યો એની કમુક નજર મેનાના સુડાળને ગોર બદન પર પડી એ મોહિત થઈ ગયો. દાથીને નમાવી નીચે ઊતરી એણે શરમાતી મેનાને પૂછ્યું, 'તું કોણ છે?' મેનાએ કહ્યું, 'તમારી ધોમણ' એાહ, ધોમણ છે।' એમ કહી રાજાએ મેનાના ખૂન વખાણ કર્યા 'તારું સાચું સ્થાન તો મહેનમા હોવું ઘટે તાગ આ રૂપાળા દેહ પર આવા સાદા વસ્ત્ર' એ પર તો રેશમી ને જાનિયાન વાધા હોવા જોઈએ! મેના - રૂપા ને હીરાના અવેશતનો શણગાર હોવો જોઈએ. અધેડા પર કપડાં લાદીને ગુળવ છે? તારે તો, પાનખીમા મેસી એની રીતે વિદાગ કરવો જોઈએ કે જગતના સ્ત્રીઓ તારી ધૂળિયાં કરે? ગાળાએ કચું, 'કોના મહેનમા? કોણ મને આવા વૈભવ આપશે?' મેનાએ પૂછ્યું 'ગુજરાતના રાજ અજયપાળના મહેનમા ગજગતનો ગાળ તને એ બધા વૈભવ પૂરો પાડશે' અજયપાળે મગર્ કહ્યું.

'પણ મારા કપડાં કોણ ધોશે?' એ તો ધણી ધોનારા મળી આવશે તારે એની ત્રિયિતા? 'શું તમે મારા કપડાં ધોજો?' મેનાએ પૂછ્યું. અજયપાળ તો ખિસિયાણે પડી ગયો મેના તો અત્ય બની બોલે જતી હતી 'મારે મારા પાતને પણ પૂછું છે, કે હજીય તારે, તારી ધર્મપત્નીને હજી જનારના કપડાં ધોવા છે? એના રાજ્યમા રહેવું છે? કે પછી માળવે જવું છે!

અજયપાળ ખૂબ શરમાયો. દેરી, મારી બૂન થઇ! મને કમતિ સ્ત્રી ભારે પાપ થયું માફ કરો' એટલું કહી દાથી પર સવાર થઈ ઝડપથી ચાલ્યો ગયો.

પણ એનું અંતર એને ડબ્બા કરતું હતું અંતરેદાના એને બાળી તરી હતી એને એક આચાર્યને આની શુદ્ધિ પૂછી ને પ્રાયશ્ચિત્ત માગ્યું આચાર્યે કહ્યું કે ચિતા ખડકી મળી મરે એ જ શુદ્ધિ, એ જ પ્રાયશ્ચિત્ત અજયપાળ ચિતામા બળી મરેવાનું નક્કી કર્યું. ચારે તરફ દાહકો થઈ રહ્યો છતાં રાજા તેના નિશ્ચિત્તમા અભગ નહો. પાટણ બદાગ ચિતા ખડકાઇ અજયપાળ એ પગ મેઠો છે ચિતા પમે પેલા આચાર્ય અને લાલ્લો જોબા છે અને દૂર શાકમા દૂમેની પાટણની જનતા જોબી છે. અજયપાળે અનુચને આગ ચાંપનાની આગ્રા કરી અનુચર જેવો આગ ચાપે છે ત્રા આચાર્યે તેને રોક્યો ને તાળને ક્યું 'હવે આપ ચિતા પરથી નીચે ઊતરો' ગાળાએ પૂછ્યું 'કેમ, કંઈ કારણ?' 'કારણ કે જે મર્દિ પાન કહ્યું હતું ને તો તમારા મને, મેન જે કંઈ હતો તે તો તમારા મનનો, તે તો હવે મરી ગયો છે. તમારું મન અને હૃદય હવે નુકસાન થઈ ગયું છે તો પછી ન દેક તમારા દેહને શા મગે ખાક કરે છે?' દુ-પ્રજાનો બેગી ડામેની મેના ધોમણે પણ આચાર્યની પ્રાયશ્ચિત્ત માં પોતાનો સ્વર પૂરાવ્યો ત્યારે અજયપાળે પૂછ્યું મેના, નાં ને મને શમા આપી?' 'હા મહાનાજી! કેમકે હવે તમારું હૃદય મનપ્રશ્ના તાપની જવાબથી શુદ્ધ થઈ ગયા છે- દેહને જાગરાની જરૂર નથી!' અને અજયપાળ ચિતા પ થી નીચે ઊતરી ગયો - અપી

સાચું બલિદાન

મુખાર્ધ ના. ખરેલ

*

સેડો વરસ પહેલાની વાત છે. અદ્યમા તે વખતે રાજ્ય ખ્વારમનું રાજ્ય હતું પરંતુ ખ્વાર અમન મન રાજ્યના વૈભવ અને સત્તામાં શાંતિને અનુભવ કરી શકતું ન હતું હજારને યોગ્યતા મટે તેનું મન કષ્ટિત વ્યાકુળ રહેતું હતું.

હજારને સાક્ષાત્કાર કરવા માટે તેણે બધા નીર્જનનાની પચાણા વાત કરી સાધુ સંતોની તથા યુગીય યુગીયોને દાન આપવામાં રાજ્યને ખર્ચતો. આથી ધર્મ જરો તેની પછી તેણે પાવના કરી તેણે દેરદેર મોટા મેદા આતિથાન અને બાલ દેરમે બધાના ઉપા તેને ન હજારને સાક્ષાત્કાર થોડે ન તેવા મનને શાંતિ મળી હજારની તેનું મન વધારેને વધારે વ્યાકુળ રહેવા લાગ્યું રાજ્યની આરી માનમિક પોરિથિતિ જોઈને તેના દરબારીઓ તથા ધર્મચુક્રોએ રાજ્યને એક મહા ન વડા કરવાની મજાલ આપી તેમણે કહ્યું કે વડા કરવાથી જરૂર આપના પર હજારની કૃપા જિતારી.

રાજ્યને તે આમ પછી બીજી કાઠ વચ્ચે ન હતું તમે દરબારીઓ તથા ધર્મચુક્રો ની સલાહ પ્રમંજે એક મહાન વડાની શરૂઆત કરી દેલ વિદે સ્થી સેડો નિદ્ધ તે તથા પડિને ને બોલાવવામાં અન્ય વિધિઅનુસાર વડાની શરૂઆત કરવામાં આરી હજારને સાક્ષાત્કાર કરવા માટે હજારને પધારા એવા સેડો બ્રમા પશુઓનું બલિદાન વડાની વેદી ઉપર ચાલવામાં આવ્યું છતાં પછી ખ્વારમને હર્ષવરને મહાવર ન થયો તે ન જ થયો પરંતુ વધારામાં તેનું મન વધારે હિંમત રહેવા લાગ્યું.

ઉપર કહ્યોને તેણે પેતાના રાજ્યના સૌથી મહાન અને પવિત્ર એવા વડા ધર્મચુક્રને બોલાવી મજાત્તા તમની સમક્ષ તેણે પોતાના મનની પરિસ્થિતિ રજૂ પછે જાહેર કરી અને પછી પેતાને સચો મામ જાત વડાની તેણે ધર્મચુક્રને નમતા પૂર્વક પ્રાર્થના કરી.

ખ્વારમની બધી વાત સાંભળીને વડા ધર્મચુક્રે કહ્યું રાજ્યના સારોમાં કશું છે કે, જે બલિત પેતાની સૌથી પ્રિય વસ્તુ હજારને અર્પણ કરે છે તેનું ઉપર હર્ષવર જરૂર કૃપ કરે છે માટે તમે પછી તમારી સૌથી પ્રિય વસ્તુ હર્ષવરને અર્પણ કરો.

તે દિવસે આખી રાત્રી ખ્વારમને નિદા ન ભલી પેતાની સૌથી પ્રિય વસ્તુ કંઈ છે તેની મહામન તેના મનમાં ચાલ્યા જ કરી છેવટે તેણે નક્કી કર્યું કે મને જે દેલ વસ્તુ ખરેખર પ્રિય હોય તે તે મારો પુત્ર જ છે એક વાર તે પેતાના પ્રિય પુત્રની કુશળી આપવાનો વિચાર છોડી દેવા માટે તેનું મન તૈયાર થઈ ગયું પરંતુ હર્ષવરને સાક્ષાત્કાર કરવાની તમન્ના એ આખરે પુનઃપ્રેમ ઉપર વિજય મેળવ્યો.

બીજા દિવસે પોતાના પુત્રને લાખને તે જ મહામ મહેલ ત્યાં આવ્યું તેણે એક વેદી તૈયાર કરી અને પોતાના પુત્રનું ત્યાં તેણે બલિદાન આપ્યું પરંતુ ખ્વારમના નસીબમાં શાંતિ લાખી જ ન હતી પોતાના પ્રિય પુત્રનું બલિદાન પછી તેને શાંત કરવાને બદલે વધારે હિંમત કરનાર જ નિવડ્યું જેમ જેમ દિવસો વિતતા મથા તેમ તેમ ખ્વારમના અશાંતિ અને હિંમતતા પછી વધતી જ ચાલી.

આખરે એક રાત્રે તેને વિચાર આવ્યો કે, આટલું દુઃખ કરવા છતાં-પ્રિય પુત્રનું બલિદાન

આપવા છતાં-પણ જો ઇશ્વરનો સાક્ષાત્કાર થતો ન હોય તો એવું જીવન જીવવાથી ફાયદો પછી શો? જેમ જેમ રાત્રિ આગળ વધવા લાગી તેમ તેમ તેનો આ વિચાર વધારે ને વધારે દૃઢ થવા લાગ્યો. આખરે જો વેદી ઉપર તેણે પોતાના પ્યારા પુત્રનું બલિદાન આપ્યું હતું ત્યાં આગળ પોતાનું પણ બલિદાન આપવાનો વિચાર કરીને તે પોતાના મહેનની બહાર નિકળ્યો. મહેનની બહાર પણ મૃકતાની સાથે જ તેણે પોતાની સાથે એક દિવ્ય આકૃતિને ઊભેલી જોઈ એ દિવ્ય આકૃતિએ ખવારઝમને રોક્યો અને કહ્યું, ખવારઝમ! તને આટલા લાખા સમયે પણ માથા રસ્તાનું જાન થયું તે આનંદની વાત છે અત્યાર

સુધી તે જો કાઈ બલિદાન આપ્યાં તે બધા બીજાના હતા અને તેથી જ તું મને પ્રાપ્ત કરી શકતો ન હતો. બલિદાન તો માણસે પોતાની જાતનું આપવું જોઈએ આ વાત છેવટે તારી સમજમાં આવી અને તું તારું પોતાનું બલિદાન આપવા તૈયાર થયો તેટલું જ તારે માટે બક્ષ છે જે વ્યક્તિ મને પ્રાપ્ત કરવા માટે એકાદ વખત પણ ખરા દિવથી મને યાદ કરે છે-માન રસ્તો આવે છે તેને કુ કહી શકું તિગરા કરતો નથી એ દિવ્ય પુરુષ ન શીલું કોઈ નહીં પરંતુ સાક્ષાત્કાર ઇશ્વર પોતે હતા તેમના દર્શન કરીને ખવારઝમ કૃતકૃત્ય થઈ ગયેલા તના મનને અપાર સાતિ મળી

*

૧૯૦૩ ની વાત છે બાપુ દિલ્હીમાં, હાજીન કોનોનીમાં ઉતર્યા હતા તે દરમિયાન એક દિવસે મહેન સત્યવતી અને બીજા ઉદામનાદી કાર્યકર્તાઓ બાપુજીને મળવા ગયા રાજમારણ પર અચાંચાલી વાતવાતમાં સત્યવતીએ બાપુજીને પૂછ્યું બાપુજી તમે સામ્યવાદ વિશે શું ધારો છો? એ પ્રશ્ન પર થોડી વાર વિચાર કર્યા બાદ બાપુએ કયું સામ્યવાદ વિશે માતા કરતા જનાદરલક્ષ વિરમજો છે અત્યારે તો તેઓ જોલમાં છે હુલ્સો એટલે એમને એમને પૂછીને કેકે કહી શકું વગી આઝાદીની લડત અંત અચાંચાલી સત્યવતી કહે 'અહિ માયી કન વગે એ' નથી આઝાદી માટે તો તતવાર જ ઉડાવવી પડશે!

તતવાર ઉડાવનારા મારી સલાહ નેવા જાવતા નથી તું મેં તતવાર ઉડાવી શકે તો ઉડાવજે કુ તને નહીં શૈકુ! બાપુએ તુ ત જવાબ આપ્યો

અપને બઢને પુન કા બઢના મમજન પાય
અપને દુર્યુધ થા હમે રાંડે લી નીખવાય

- મહાત્મા બાવાનરામ

અનુક્રમણિકા

	૫૪		૧૦ માર્ચ ૧૯૫૪
૧ વિશ્વદ્વિતો કીમિયો	લલુભાઈ મનજી ૨૦૦	૮ મમાનગા	૧૦મ વાતાહી ૨૧
૨ વિનાશ અને સાને શુરુજી	યદુનાથ થા ૨૦૦	૯ બા નજ તી	૨૦ વા ૨૧
૩ હોઠો મે એક	૨૦૫	૧૦ પધાપાપ એ જ	૧૫ ૨૩
૪ સવોદય વાણી	વિશ્વકર મહા ૧૦૦	૧૧ અનુ બલિદાન	૩૦ માર્ચ ૧૯૫૪
૫ તેરી અકળ કળા	અનવર આગરામ ૨૧	૧૨ અચાનકીમ	૨૦ માર્ચ ૧૯૫૪
૬ સત્યથી અધિવાતુ	અનુભાઈ ૫૨૬ ૨૧૧	૧૩ બાપને	૧૧ માર્ચ ૧૯૫૪
૭ જ્યારે અતરની ઉમેદ	અરવિંદ પંડ્યા ૨૧૨		

સુજ્ઞાતી બગલ સાહિત્યમા સારો ઉમેરો કરે છે

બાંદનીનો કવિ ભારે પ્રયોગપ્રેમી જણાય છે. ઉર્દૂ ગઝલોમા જણાતા નાના માપના છંદોના પ્રયોગો એણે સફળતાથી કર્યા છે. રોબાઆદમની ગઝલોમા યૌવનસહજ રંગીની, તરવરાટ અને કથાક ઉચ્છ્વલતા છે એક પ્રકારનો ઉલ્લાસ, ચોક્કસ એ આ કવિના તરી આવતા વિશેષ લક્ષણ છે. શ્રી ઉમાશકરે આ સંગ્રહ વિશે કહ્યું છે તેમ: 'આ સંગ્રહ સામાન્ય કવિના શોખીનોને પણ તરત ગમી જાય એવો છે. સંગ્રહનું નામ જેના પરથી પડ્યું છે તે 'આદમી,' 'લૂગાઈ જા,' 'જવાનીના દિવસ,' 'આદમથી રોબાઆદમ સુધી,' જેવી ગઝલો અને 'તાજ મહમુદનો ફેરોઝાઈ ભોતા' જેવા મુક્તકો કાબરમિકાને રસતૃપ્ત કરાવ્યા વિના નહીં રહે.'

નવનવાશ એ તેના કર્તોના જીવનમા અચાનક આવેલા પલટાએ જન્માવેલા પ્રેમ બેફાળનું સ્વાનુભવસિદ્ધ આત્મવર્ણી દર્શન છે. કલાપી પછી ગઝલમા આટલી ઉત્કટતાથી વિરહગાન માત્ર આ જ ગઝલકારે ગાયું છે. સાવિક ભે કલાપીનો સમકાલીન હોત તો એની વિશેષ કદર થઈ હોત. આજે તો કેટલુંય મૂલ્યપરિવર્તન થઈ ગયું છે અને તે કારણે આ સંગ્રહને સફળ કશું પડવાનું. ગઝલ સમ્રાટના અન્ય કાવ્યપ્રકારો આ સંગ્રહમા સારી પેઠે છે અને કવિ ગઝલ કરતાં જ તેમા વિશેષ સફળ નીવડ્યા છે. ખાસ કરીને મુસદ્દસ, મુખમસ જેવી ગીત ફોદીની રચનાઓમા સાલિકે વિદાય નિપુણતા બતાવી છે અને કેટલીક તો અત્યંત વેધક અને સચોટ છે. કવિએ સ્વીકારેલા વિષયો પરિમિત છે, અને છતાં સાવિકને તે કદી જોછા પડતા નથી. આથી પુરતક છ વિભાગમા વહેલી નાખેલું છે અને તેમા જુદા જુદા કાવ્યપ્રકારોને સમાવ્યા છે. મુદ્દસ, સપાદનની દૃષ્ટિએ અસખ્ય સુદૃઢાણને અને ચિત્રેથી એપોનો આ સચિત્ર સંગ્રહ જુદી જ ભાત પાડે છે.

કાલિનું ભાતું વિનોઆજીના વ્યાખ્યાનો પ્રમુખ પ્રકાશન સમિતિ, ૨૭૩ ગામી માર્ગ, અમદાવાદ, મુંબઈ ચાર આના

પૂર્વ વિનોમાએ બુદ્ધાન પ્રવૃત્તિ અંગે ગયે વર્ષે આ દેશના સર્વોદય સંમેલનમા આપેલ મહત્વના વ્યાખ્યાન સહીત અન્ય પાંચ વ્યાખ્યાનો આ નાનકડી પુસ્તિકામા ભાઈ પ્રજોધ ચોકસીએ મૂક્યા છે. જુદાજુદા વ્યાખ્યાનોમા બુદ્ધાન પ્રવૃત્તિનો હેતુ એને તેની જરૂરિયાત વિનોમાએ વિશ્લેષણ અને તલસ્પર્શી રીતે સમજાવ્યા છે તે સાથે અનેક પ્રશ્નોની આમૂલ છંદાવટ પણ કરી છે. વિનોમાની આર્ષવાણી આ રીતે જોછા મૂલ્યે સૌને સુવશ કરી આપવાનો યત્ન પ્રકાશન સમિતિનો પ્રયાસ રતુલ્ય છે.

મહાદેવભાઈ, લોકમાન્ય ટ્રિગક, દાદાભાઈ નવરોજી, શિયાળરાજ પ્રમુખ સરોતર એજ્યુકેશન સોસાયટી આજુદ મુંબઈ દાદાભાઈ નવરોજી ગ્રંથ આના, તે સિવાય દરેકનકર ચાર આના

સરખાતની ત્રણ પુસ્તિકાઓ દેશનેશ્વરોના દ્વારા જીવનચરિત્રો છે અને 'શિયાળ રાજ' પરિકથાસત્રીની ભાગવાતી છે. નેતાઓની વિસ્તૃત જીવનચીત્રો દ્વંકમા સમાવવા જતા, ચરિત્રો દરીસોની યાદી જેવા જાની મથા છે. પાના વધારી પ્રેરક પ્રમોગે ભાતશીવીમા અપાવા ભેઈતા હતા આમ છતાં ચરિત્રો બાળકોને ઉપયોગી ખત

બાપુને

હિંગા આંધી,
ઢોઢી ગાંધી!

પ્રેમ-અહિંસા પાઠ લાણાવી.

જગની કેડી
તિનિરે ધરી,

કીડી પ્ર શિવ, જયોતજલાવી.

ઘન અધારે
આસમ જ્યારે

અટવાતીંતી, વાટ બતાવી!

સગગી જઈને,
દીવા થઈને:

અધારી આસમ અજગાળી!

અમૃત દીરા,
જાન પીવાં

કે-હુગાહળ, અમૃત માની!

બ્રાતા - બ્રાતા,
જે લડતા'તા,

તેના દીરા હુથ મિલાવી.

રતિનાથ-અનિલ

*

વેર શમે રે
માત્ર અવેરે'

એ દીધો પવગામ મુણાવી!

આસમ તાળી
પરુ અવશુભી!

પુષ્પા આદિ, કંટક વાવી!

બૂલો કીધી,
ગાળી દીવી!

અપકૃત્યોની અવધી આવી!

જેવા તેવાં
તારાં છંપાં

શુ' કરશે એ મનમાં લાવી!

બાપુ એા રે,
ન્યા યે રૂંદા રે.

આશીરાદ રૂંદો, પરસાવી!

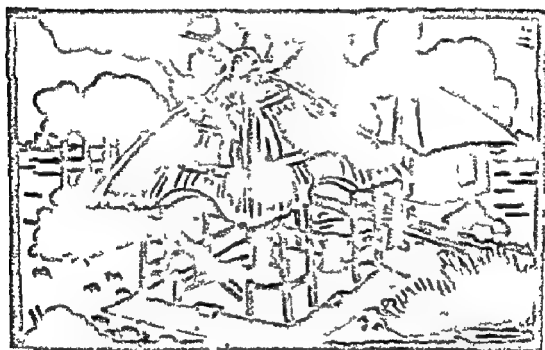
જગ મદિરે
અવનત ગિરે,

લિલા અમ મા કો લબવી!

आशिकी

वर्ष ७ . Begun from

२५ ६

संपादक: नवीन गांधी

उपाधिवन प्रवेशन प्रकाशक

ગ્રંથાવલોકન

*

વૈષ્ણવદર્શન, લે. સોમલાલ પટેલ. ૩૦ સહકારી વિદ્યામંદિર તારદેવ, મુ.અ. ૭, ૫૦ પાચ રૂપિયા.
નરસિંહ મહેતાને શ્રી કૃષ્ણના દશન થાય છે પણ એટલાથી સંતોષ નથી થતા, એમને તો
પરમ વૈષ્ણવોના દર્શન કરવા છે, કૃષ્ણની કૃપાએ કરી મહેતાને 'પરમ વૈષ્ણવો'ના દર્શન થાય છે
મહેતા સંતોને એ સૌના દર્શન-કાળક્રમે નહીં પણ પોતે રચેના, 'વૈષ્ણવજન તો કહીએ જોને' જાનની
પંક્તિના ક્રમે-એક પછી એક કરાવે છે, આ પ્રમાણે પુસ્તકની યોજના છે.

નરસિંહ મહેતાએ 'વૈષ્ણવજન તો કહીએ જોને-' જાનના પરમ વૈષ્ણવની વ્યાખ્યા કરતા જો
જે વૈષ્ણવલક્ષણો વર્ણવ્યા છે, એ લક્ષણો વિસ્તારી જો જો વિભૂતિઓમાં સંપૂર્ણપણે ખીલ્યા હતા
તેમના ઐતિહાસિક અને પૌરાણિક આવશ્યક ચરિત્રદર્શનો દૃશ્ય સવાદરૂપે જાનની એક એક પાંક્ત કે
પંક્તિખંડ લઈને એક પછી એક રજૂ કરતા જઈ લેખકે એ બધા જ વૈષ્ણવલક્ષણો જેમનામાં મૂર્તિ
મત હતા તે ગાંધીજીનું દૃષ્ટાંત હૃદયે ધ્રુવ્યુ છે વન્યે વન્યે સંસ્કૃત મરાઠી, હિંદી, ગુજરાતી સતવાણી
પણ યોગ્ય રીતે મૂકાઈ છે.

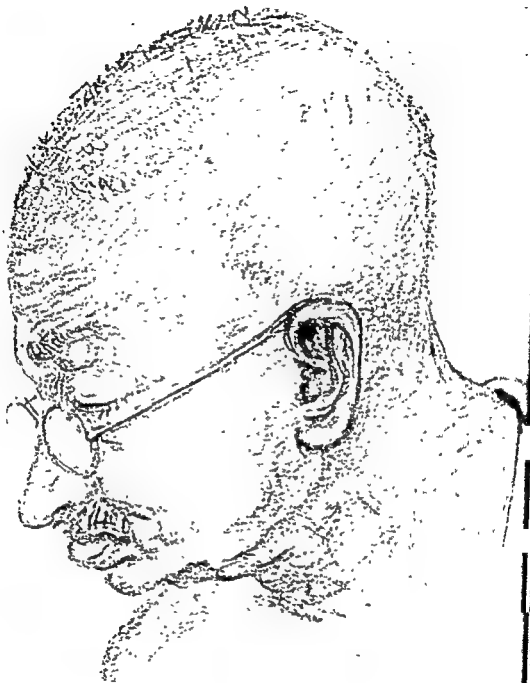
આખો વિચાર સુદર છે, મોલિક છે. અને તે માટે લેખક અભિનંદનના અધિકારી છે રજૂઆત
પણ આકર્ષક અને ભાવભરી છે, યોજના તખ્તાલાયકી દૃષ્ટિ સમક્ષ રાખીને કરાઈ છે એટલે ભજવાય
જોતા વિશેષ ગમે તે સહજ છે, જતાં વાચક ગમે તેમ છે લેખકે વૈષ્ણવવિભૂતિઓની પસંદગીમાં
રીક વિવેક રાખ્યો છે, છતાં અમુક ઠેકાણે 'આને જાહેર આ હોત તો કેવું સારું !' એવા વિગ્રહો
રસિક અભ્યાસીના મનમાં સહેજે ઉર્લવશે પ્રસ્તાવનામાં ઉમાશંકર જોશીએ આવા કેટલાક વિક્રમો
સૂચવ્યા પણ છે જ અને ચર્ચા પણ કરી છે ઉમાશંકરે કહ્યું છે તેમ, 'આના અગત રચિત્રોના વાચકોમાં
જાગે જાગવા જોઈએ પણ એથી આ પુસ્તકની કિંમત ઓછી થતી નથી '

લેખકે જે જે દૃષ્ટાંતો આપ્યા છે તેમાંના યોગ્યને બાદ કરતાં જાણીતા ખૂબ જ જાણીતા છે, આ
તે જીવ, મહાવીર અને ઇશુના દૃષ્ટાંત મિવાય બધા જ હિન્દુ ધર્મના છે આ ત્રણ દૃષ્ટાંતો પરથી
એક વિચાર આવે છે કે મહેતાએ ન બાળેતું પણ ગાંધીજીએ સ્વીકારેતું 'સવધર્મ' સમન્વય 'ન
વૈષ્ણવલક્ષણ સ્વીકારી લેખકે વિશેષ શ્રમ અને અત્યાસ કરીને વિસ્તારા અન્ય ધર્મોમાં ચામ ગયશી વહનીય
વિભૂતિઓના દર્શાવે આપ્યા હોત તો કેવું સારું !

એક રીતે કહીએ તો લેખકે યોજેની વૈષ્ણવલક્ષણો નજી કરતી દરન પગ પગ એક ઉપાન ચિત્ર
માળા બની રહે જે ધર્મશિક્ષણ માટે એના ઉપયોગિતા ધણી છે

લખવટનું નામ સ્વરૂપ વિચારના લેખકે ભાવ તેરી ભાષા' યોજાવતો મશાન પ્રાચીન કાંઈ
જણાઈ આવે છે છતાં કોષ્ટક રચો ધોરણ ચચરાયુ નથી તેનું કારણ લેખકે રમચ દૃષ્ટિ સમક્ષ રખ્યા,
તે જ છે ઇશુ ખ્રિસ્ત નિર્મે ન મિહ મહેતાના મુખમાં મૂકેલા આ શબ્દો 'એ માનડ ઉદાગરી' વ
દોરી તોડવા મટે મમાજના સ્થાપિત હીને એ કાગારોડ માડી' કોઈ સામ્યવાદી ભાવને વેરના મેદામાં
જ શોભે ! મિરાના દૃષ્ટાંતમાં (૬૨ એ પાને) મિ. ગાંધીને જે જવાબ આપે છે તે સ્વામીનિક નવી નવા
નાટકી છે આમ જતા લખવટ એકદરે આગળ જે સ્વિ શ્રી નાનાલ ત લેખકના નિર લેખક દે ના નિષ્ક્રિય
નુ લાગે છે

મારા કાગળ મરમ ગાંધી આ અનિવ પ્રકલન મમેતેર હ મિત્રો મુજાકનો રિગ કરી રહ્યો

only

CHIRCH

હાનિ + પાન રાહ.
 મહા ને હોય તે સમજાવે
 વળે જાહેર ગાળા પાતે
 ન હોય

સાચા સમજાવે

[ગાંધીજી અને ચુરદેવની જીવનસાધનાનું અનુશીનન કરતું માસિક]

નવરાત્રી આપના ત્યાં વસાવ

સહસ્રભાઈ મકાણ

*

સંધ્યાનો સમય હતો પ્રાર્થનાને હજી કનાકેક વાર હતી નિત્યના કાર્યક્રમ પ્રમાણે ગાંધીજી ફરવા નીકળ્યા. માઝ થોડું આલ્યા એટલે એક મુલાકાતી ગાંધીજીને મળવા આવી રહ્યા હતા તે રસ્તામાં જ મળ્યા. પોતાનો સામાન જમીન પર મુકી ભકિતભાવ પૂર્વક તેમણે ગાંધીજીને પ્રણામ કર્યા

તેમના પ્રણામ છીરી ગાંધીજી બોલ્યા " તમારો પત્ર મને મળ્યો હતો પણ તમે અહીં આવો તે પહેલાં મારા જવાબની રાહ જોજો એમ હું વિચારતો હતો "

ગાંધીજીની પરવાનગી વિના જ પોતે સવામામ આવી પહોંચ્યા તેનો મુલાકાતીએ સંકોચ અનુભવે પણ પોતાના આગમનનો ખુનાસો કરતા તે મોલ્યા ' મીજી વિશ્વવૃદ્ધ ફાળી નીકળુ અને વાઈસરોયને મળ્યા પછી આપે જે કમ્પ્લિ નિવેદન કરું તેજે મારા દૃઢવને હચમચારી મુક્યુ છે તેથી મેં એક દિનસ અપના સાત્ત્વમા ગાંધીજીની મને અદ્વય ઇચ્છા થઈ આવી હું જાણુતો હતો કે મારે આપના જવાબની રાહ જોવી જોઈતી હતી પણ આપનો જવાબ આવે ત્યાં સુધી ધીરજ રાખવા જોઈતો સયમ હું રાખવી એકા અને હરદારથી તત્કાળ ચાલી નીકળ્યો

ગાંધીજી- તમે મદારોગથી પીડાઓ છો તેની મને ખબર હતી આશ્રમમાં સ્ત્રી પુરુષો ઉપરાંત નાના નાના બાળકો પણ રહે છે તેમની વચ્ચે તમને રહેવા દેવા એ યોગ્ય છે કે નહિ એ પ્રશ્ન ન મારી જાણ સાથે વિચારી નહોતો હતો તેથી જ તમને પત્રનો જવાબ અપવામાં મને વિવજ થયો

મુલાકાતી- આપની મરકની હું સમજી શકું છું આપના દર્શનથી હું કૃતાર્થ થયો છું (સામાનમાંથી એક સુતરનું પડીકું કાઢીને) આ સુતર મેં અને કાવ્ય છે અને કોક દિનસ આપને ચરો જગવાની ઇચ્છા હતી તે આજે પાંપણું થઈ છે (સુતર ગાંધીજીના હાથમાં મુકે છે) અહીં અવવાને મારો

હેતુ સિદ્ધ થયો છે હું આજની રાત્રિ પેલા મ્હાનીયે ગાળીશ અને કાને સવારે હરદાર ચાલ્યોજી મુલાકાતી- કાલથી કઈ ખાતર નથી

ગાંધીજી- એમ! તમારા ભોજનનો બજાવજો

હું કરું છું

પોતાની સાથે ફરનારા અશ્રમવાસીઓમાંથી એકને, મુલાકાતીને માટે ભોજનની વ્યવસ્થા કરવાનું સોંપી ગાંધીજી ફરવા માટે ત્યાંથી આગળ ચાલ્યા મુલાકાતી નજીકના એક વૃક્ષ નીચે જઈ બેઠો આશ્રમ તરફથી જોને ભોજન આપવામાં અડધું ભોજન કરી રાત્રે તે વૃક્ષ નીચે જ સૂઈ રહ્યાં આમ એક અજાણ્યા પ્રદેશમાં વૃક્ષ નીચે રાત્રિવાસ કરનાર તે સંસ્કૃત ભાસાના પાઠન થી પરચુરે રાત્રી હતી ઈ.સ. ૧૯૨૨ માં તે ગાંધીજીની સાથે જોડાઈ હતા પણ હાલમાં કેમકાક વર્તોથી રાત્રિવસિના રોગથી તે પીડાઈ રહ્યા હતા

આશ્રમમાં સંપ્રદાયના પૂરી વર્ગ મેં પેળ પોતાને મુકામે ચાલ્યાં મારા બાળકો આમનેમ અમન હતા સમય જતાં બાળકોને કિલોસ સહીને બંધ થયો નાનાં મોટાં સાં જોવી મર્મી નીરવ ગતિનો માદ અધકાર ત્યાં બનાઈ જો હતો ગાંધીજી પણ સજ મયા હતા કુપ્રમા તેમના સર્તી અગમ લઈ રહ્યો તેમ એમ જોનારને કામનું હતું પદુ તેમ નીચે મનેક પેલા પત્તિન મદારો પેળ વિચ નમ્યા

સમક્ષ તરવરી ગયું હતું. અરેશ્નો પછી જેને સ્પષ્ટ કરવાનો ઇન્કાર કરે એવા ખારણે આવેલા મહા રોગીની હું અવગણના કરું નો મારી જીવનભરની અદિસા લાગે. સત્ત્વ ગ્રંથવાળું બને આમ ગાંધીજી પોતાની જાન સાથે ઝડપી રહ્યા હતા. હવેના અધકાર વ્યાપી ગયો હતો. રોગીને સુસ્ત ન હતું, મોઝા જેને તરડાડે એવા પીડિત દુષ્કી રોગી અને તબીબોને અપનાવવા માટે પ્રેમજન્યતાની ગાંધીજી જાણના કરતા હતા.

આ સપ્તમ આશ્રમમાં સૌ કોઈ સૂતા હતા. આ અધકારમય રાત્રિની યાત્રિયા ગાંધીજીના પ્રમાણ હાથમાં માત્ર અદાતિ હતી તથા તે રોગની જેમ ઊંઘી રાખવા નહીં. પણ અધરાતે મેં જો જાગી ગયા.

“દૂર માર્ગ તિલાલોભ્ય ક્ષણીર ન,
મારે એક ડગલું મસ થાય.”

એ પ્રાર્થના પઠિતનું જાગ્રમમાં રહેલું અલગ હતું અને અતે ગાંધીજીને દબે પછીનું એક ક્ષણ ભર પાતો. પ્રકાશ કેમકો પોતાના ધમ રોગ છે નેત આંદોશ રોગો અતગતમાનો અનાજ સહજમાં હવળી અદાતિ અધ અજ પો પછી મોઝા સ્વચ્ચતા આવી અને હાલનાર દળવો થયો.

સવારની પ્રાર્થના પૂરી થઈ પછી આશ્રમવાસીઓ સમક્ષ બોલતા તેમણે પૂરે શસ્ત્રીનો પ્રશ્ન જાગ્યો. કોણાસાગર મહામાજી પોતાનું દૃઢ મનની રજા હતા. પ્રશ્નોનું સ્પષ્ટ જવાબ કરી કંઈક મરત સવ અદિસાની કસોટી કરવા આ પો છે ત મહા રોગી હોવાના કારણે જ તેમને આશ્રમના દરવાજોની પછા કાઢી તો ત મારી જાવો અને ઇશ્વરનો ઇન્કાર કરવા સમાન છે. હતા મારી જવાનહારીએ પછી હું પુરેપૂરી સમજણ છું આશ્રમના મોઝા પુરો અને જાળકેતી ત દુસ્તીની જરાવદારી પછી મારી છે કારણ કે ઇશ્વર તે જાણે મારી દેખાણ નીને પ્રકા છે તે જાણ જો આ જોખમ જોડવા તૈયાર ન હોય તો મહારોગી પરચુરેને છું તેમની વચ્ચે ફરી રીતે રાખી કાઢું.

પ્રાર્થનામંત્રામાં શાંતિ પ્રમરી મ્હી પ્રેમ અને

કરુણાની વાણી આશ્રમવાસીઓના હૈયાને દંડે ગા રહી હતી. સૌ અતર્કુષ્ઠ બન્યા હતા સમાજમાં જેને કોઈ ન સધરે એવાની સેવા કરી તરછોડાયેલ, પીડિત, ગરીબ અને રાષ્ટિત વર્ગની સાથે એકરૂપ થવા ગાંધીજીનું હૈયું તબસતુ હતું જીવનભર જેની સાધના કરી તે અદિસા કસોટીએ ચડી હતી. આશ્રમવાસીઓના જીવનની પછી કસોટી થઈ રહી હતી આશ્રમ એ ગાંધીજીની સપ સશોષન માટેની એક પ્રયોજ શાળા હતી. પ્રત્યેક આશ્રમવાસી તેમાં પોતપોતાનો જાગ જાગવતું હતું આ કસોટીના કાળે કોઈએ પછી મહારોગી પ્રયે થવા કસોટી મો અવગણ નહીં. પ્રસંગને હિચિત મોએ પ્રેમ અને આદર્શ કામચલા પરચુરે સસ્તીને અશ્રમમાં દાખલ કરવાની મોએ હા પાડી.

તે વિધિ નિર્મિત સવારથી પરચુરે સાગરી આશ્રમવાસી બન્યા ગાંધીજીની કુટિર નજીક તેમને માટે એક ઝૂપડી તૈયાર કરવામાં આવી અને તેમાં ન મહારોગી રહેવા લાગ્યા.

પરચુરેને આશ્રમમાં દાખલ કરીને જ ગાંધીજીનું કાચું પુરુ થયું ન હતું તેમના મહારોગનું શું ન તમરી માવજતનું શું ન રહ્યુંના અદપદા અને મહન સવ તોમાં ગાંધીજી જૂથ છ રહેવા હોવા છતાં પર ચુરેની સેવા માટે તે દરરોજ સમય કાઢતા તેમના પેદારકની ઝીણી ઝીણી વિગતોમાં તે રસ લેતા તેમની આપજાન વેઠી અને પુરુ વહેતા તેમના ધાને છેવાનું અને રાત્રે માલીસ કરવાનું કાચું પછી ગાંધીજી પોતે જ કરતા મહારોગીની સારવાર કરતી વેળા દીનકુળીના તારચુદાર મહાત્માજીના મુખ પર પરમ શાંતિ અને આનંદની લાગણી પ્રસરી ગઈ હતી. એ એક વિરમ દશ્ય હતું જ્યારે આશ્રમમાંથી કોઈક રસ્તેકાથી ગાંધીજીને આ સેવા કસોટીથી મુક્ત કરી ત્યાં સુધી એ મહારોગી મહા રોગીની સારવાર આનું રાખી હતી.

તે દિવસ માટે આવેતા મુસાફરી આશ્રમવાસી જ પો દિવસે ગયા મહીતઓ મળા વરસ પૂરુ થયું મેં વરસ થયા અને સતના પ્રેમજાગરમાં નહાતા મહારોગીનો રોજ અનુમા આબો દબે તે

આમ્યદેવતા

પેકી ગધી પશ્ચિમ તરફ જતી સડક પર એક નાનકડું ગામ હતું એક નાનકડા જર્જરિત મંદિરમાં આમ્યદેવતાનું ઘાનક હતું

શ્રુતિ પરનો રંગ પશુ ઊપની ગયો હતો છતાં એ દેવતાનું સ્થિત જરાયે કરમણુ ન હતું જોણા ગામડિયાઓને મન એ આમ્યદેવતાનું માત્ર એટલું જ મહત્વ હતું કે એની કૃપાથી ફર સાલ મારો વરમદ થાય અને ભરથક મેન ડીતરે જમ એના બદનામા ગામડિયાઓ એની પૂજા કરતા નેવેદ ધરત આમ્યદેવતા પશુ એ જોળા ગામડિયાઓની ઇચ્છા પૂર્ણ કરતા

પશુ થયુ એનું કે એક સાલ વરસાદની એ સમયે ઘણું ઘણું તો પશુ આકાશમાં વરસાદની એકદ વાદળી પશુ નહોતી દેખાતી ધરતી શેકાઈ રહી હતી નદી તાગા સુકાઈ ગયા એતરોમાં ધમ ગડવા લાગી, પક્ષીઓએ સ્થળાંતર કરવા માંડ્યું ગામડાં યાઓ ચિતાવુર થઈ ગયા આમ ને આમ જમ જેમ દિવસો જતા ગયા તેમ તેમ ગામડિયાઓને લાગવા માંડ્યું કે જરૂર આ વર્ષે ભયકર કુમાળ પડશે ગામડિયાઓએ વિચાર્યું કે આપણા દેવતા નારાજ તો નથી થઈ ગયા ને નમ દેવતાને પ્રુદ કરવા સમયે ઘણું સહે તેવી પૂજા કરવા મારી નેવેદ ધરતા માંડ્યા સુમધી ધૂપ કરવા આ રો પરદા વરસાદનું એકે દીપ્ત ન વરસ્યુ તે ન જ વગર્યું ! ગામડિયાઓની પ્રાર્થનાઓ ફરિયાદો રૂપ બીધું મંદિરમાં જઈને લોકો ફરિયાદ કરતા કે દેવ અને તમારી આટઆટલી સેવા કરીએ છીએ છતાં તમે રીજા નથી ! આ એતરોમાં ધૂળ ઊડે છે પ્રાણીઓ પાણી વેના ટળવળે છે, અનના સાસા પડવા લાગ્યા છે, અને તમારી પસ રાજપાટ કે ધનરોવત નથી મળતા અમારે તો વરમાદ જોઈએ દેવતા !

પશુ દેવતા પર આ પ્રાર્થનાની જાણે કરી જ અમર ન થઈ હોય તેમ વરસાદ વરસ્યો જ નહીં ! ગામડિયાઓ શુભે થયા એ આત્મી એજામાં

એકી જરિયાત પશુ પૂરી ન પાડે એવા દેવતાની આપણે શી જરૂર છે ? આપણે હમેશા એને સારા સારા નેવેદ ધરીએ અને એ વરસાદ પશુ ન વરમાવે ? એવા દેવતા આ કામના ? મૂકો દેવતાને તડકે ! મંદિરની કડકમાં ભેગા મેદા એને શી ખબર પડે કે ધરતી કડીક બળે છે અને નોકો કુમ શોધાય છે ? મોએ મળીને દેવતાની શ્રુતિને મંદિર સાથે જોડીને બહાર રસ્તા પર મૂકી દીધી એના પર કશી છાવા ન પડે એવી રીતે ગામડિયાઓ એ નિચાણું કે એ તાપમાનપત્રે ને એનું અમ જાણવા નામગી એને આરોગ્યકષ એ વરમાદ વરસાવશે સખત તાપ પડતા ધૂળ પશુ ઊડતી, એથી શ્રુતિ બખવા લાગી ગાખી પશુ પડી તોય એના મોઢા પર હજી સ્થિત તો પહેલાની જેન જ વિનમ્ર હતું ! રસ્તા પરથી પમાર થતા રાહદારીઓ અને દારો એ શ્રુતિ તરફ કંઈક ફરુદવાથી જોઈ રહેતા કોઈકાંઈને તો દેવતાની કાવત પર હસતુ પશુ આરતુ !

એક દિવસ બપોરનો મમય હતો તાપ કહકે માત્ર કામ કેઈ પખી પશુ ફરતુ ન હતું રસ્તા પશુ નીરવ લાગતો હતો દેવતાની શ્રુતિ તપીને ગમ થઈ ગઈ હતી એવામાં નજીકના કૂવા પગ પાણી ભરવા એક કિશોર ધાસનેટના નાના કમનની કાલક બાંધે જતો હતો એની નજર એ શ્રુતિ પર પડી કિશોર કાલક ખમેલી જીતારી બપ નપૂરકે શ્રુતિને જોના લાગ્યો કિશોર સવ જોણા હતો શ્રુતિની દાખત જોઈ એને ધણુ કુ ખ થયુ આવી ગરમીમાં આ દેવતાને શુ થતુ હશે ? એવા વિચારે એ શ્રુતિ પામે ગયો અને એવા મથા પર ધીરથી આગળી મૂકી એક આથક સાથે તેજે નરત આગળી ઉઘરી લેવી પડી મથુ એટલું અરમ હતું ! લોકો પર કિશોરો પૂજા જ નુસ્સો આ ચો વરસાદ ન વરસ્યો તો આ વિચાર દેવતાને અટકુ કુ ખ દેવાનું હોય ! શુ માણસથી કોઈ ભૂત નથી ચની ? તેથી શુ તેને આ રીતે કુ ખ દેવાનું હશે ?

પરિવર્તન

રાજગૃહ નગરીમાં રોહિવણ નામનો એક ચોર રહેતો હતો. એના પિતા મરતી વખતે એને શિખાખુ આપી મથા દત્તા કે કોઈ પણ દિવસ ભૂસથી પણ કોઈ સત મહાત્માનો ઉપદેશ સાંભળવો નહીં.

એકવાર રાજગૃહ નગરીમાં ભગવાન મહાવીર વિહાર કરતા આવી પહોંચ્યા જ્યાં નગરજનો એમનો ઉપદેશ સાંભળવા મથા સંભવવશાત રોહિવણ ચોરને એ તરફથી જવાનું થયું. એણે પોતાના જ ને કાનમાં આમળાએ ખોસી દીધી અને આવવા માંડ્યું એવામાં એને કાઠિ વામો એટલે કાઠાને કાઢવા એક કાન પરથી હાથ ઊભરી લીધો અને તેનાથી કાટો કાઢ્યો. એ વખતે જ એના કાનમાં ભગવાન મહાવીરના ઉપદેશના શબ્દો પડ્યા. દેવગૃહમાં દેવોના ગળામાં કૂંચકાર કરાતા નથી, એમનું શરીર નિર્મળ રહે છે અને દેવો જન્મીનથી ચાર આમળ અપ્પર ચાને છે. કાટો કાઢી પેવા ચોરે-તરત કાનમાં આમળા ખોસી દીધી.

આ બનાવ જ્યાં પછી એક દિવસ રોહિવણ ચોરી કરતા પકડાઈ ગયો. પણ અમલદારોને એની ખબર ન પડી કે એ રોહિવણ છે કે બીજો કોઈ. રોહિવણને બૂળ માર્યો તો પણ એણે કંઈ જ ન કયું અનેક નતિશાસ્ત્રીઓ આવી મથા પણ કોઈ કંઈ થયું નહીં કે આ ચોર કોણ છે આખરે સાચી હકીકત જાણવા માટે એક નાગડો રથવામાં આવ્યો રોહિવણને ખૂબ જ મર્યાદા કરાવી મેહોસ કરી દીધી. પછી એક સુદર મહેનમાં જ્ઞાતિય કીમતી યનમ પર મુલાવમ લિખાના પર સુવાડી દીધો. ચારે તરફ અત્યુપ સંજ્ઞિત ખામી દેવામાં આવી કીમતી ગયરથીનું હિરામણે જડીત પાત્રો વખેરેથી ભયન સજ્જા હતું. રથપર ન નતંકીઓના નાચગાન પણ ચાન હતો. રોહિવણનો પેશાક પણ જ નીતે જરિયાન વાધા તથા કીમતી આમુખજો. રહેરાઈ દીધા નહો. ગીનરના જ રોહિવણ જરો. ચારે તરફ નાદારમ અને મહેવનો કાંઈ જોઈને એ અચખો પામ્યો. નતંકીઓ ધીરે રહી રોહિવણ પાસે આવી અને પ્રચુપ કરી કહેવા લાગી 'દેવ! આ પ અત્ય ત ભાગસળી છો. આપનો દેવગૃહમાં જન્મ થયો છે. રૂના કરી આપ, આપના મથા જ મનુ દુષ્ટાન અમને કહો કેમ કે દેવગૃહમાં એવો કાપદો છે કે જે પોતાના પાછના જનનું દુષ્ટાત કહે છે તે બધી ભણુ આકુલ ભાગે છે અને નથી કહેતો તેનું અત્ય જરૂરી થાય છે.

આ વખતે રોહિવણને તરત પોતાને કાટો વામો હતો ત્યારે ભગવાન મહાવીરનો ઉપદેશ કાને પડ્યો હતો તે સાંભરી આવ્યો. રોહિવણ સમજી ગયો કે આ તો જમીન પર જ આલમદારો મણુસો છે અને મને કસાવવા માટે જ આ ધમકા રથવામાં આવ્યું છે. મારા શરીર પરના આ કીમતી વસ્ત્રો આમુખજો, આ મહેન આ નતંકીઓ નાચગાન બધી પૂરી પરતી લીધા છે. હું કોણ છું એ જાણવા માટે રાજાના કમંચારીઓએ જ આ જડ ગોળ્યું છે. સારું થયું કે તે દિવસે મારા પમમ કાટો વામો અને તે કાઢવા એ કુનચાથી આમળા કાઢી લીધી અને મહાવીર રવામીને ઉપદેશ ચારે કાને પડ્યો.

રોહિવણે નતંકીઓને કહ્યું જ જવાનું આમો નહીં ચોડીવાર પછી ચોકો જોઈને તે મુક્તિથી મહત્તમાથી નાતી મથો. રોહિવણે વિચાર્યું કે ભગવાન મહાવીરના માન થોડા સુખો કાને પડવાથી હું ભયકર ધમકામાંથી બચી મથો. અને મને જ્ઞાતિય મનુ તા એમને આમો ઉપદેશ સાંભળ્યો હોત તો મારું કહેનું કલ્યાણ થાનું. રોહિવણનું માનસપરિવર્તન ચર્ચાજન્યું. એણે ચોરી કરવી છોડી દીધી અને ભગવાન મહાવીર રવામીના ચન્દ્રે ખેસી થઈ અચીકાર કહેાં.

-કુન્ડી

ધણી વરસો પહેલાં કારી રાજ્યની અદર ધમપાલ નામનું એક નાનું ગામ હતું આ ગામની અદર એક ધનિક બ્રાહ્મણ પોતાના કુટુંબ કમીલા સાથે રહેતો હતો કેટલીયે પેઢીઓ વિતી ગઈ હતી તેના કુટુંબમાં કંઠી પછી કોઈનું મૃત્યુ સો વરસથી ઓછી ઉંમરે થયું ન હતું

આ બ્રાહ્મણકુટુંબમાં એ બ્રાહ્મણને ઘેર એક પુત્રનો જન્મ થયો બાળક જેમ જેમ મોટું થતો ગયો તેમ તેમ તેની શુદ્ધિ અને પ્રતિભા પ્રકાશમાં આવતી ગઈ બાળકની તેજસ્વી શુદ્ધિ તથા પ્રતિભા જોઈને, તેની શક્તિઓના ચોગ્ર વિકાસ થાય એ માટે તે બ્રાહ્મણે તેને નક્ષત્રિયાની વિદ્યાપીઠમાં અભ્યાસ કરવા માટે મોકલેલો

તત્કાલિનમાં પછી આ બ્રાહ્મણકુમાર પોતાની હોશિયારી તથા મળતાવડા સ્વભાવને કારણે પોતાના સહાધ્યાયીઓ તથા અધ્યાપકોનાં માનીતો યશ્ન પામ્યો થોડાં વખતમાં જ ૫૦૦ વિદ્યાર્થીઓમાં મુખ્ય વિદ્યાર્થી તરીકે તેની ગણના થવા લાગી

બનવાકારે એક વખત તત્કાલિનનાં મુખ્ય આચાર્યનો સોરી મોટો યુગ યુવાન વયે અચાનક જ મરણ પામ્યો આચાર્ય પોતાના સગા સબંધીઓ તથા શિષ્યોની સાથે મૃતદેહને લઈ સ્મશાને ગયો અને ત્યાં વિધિવિધિ તેની અભિષેક કરી

સ્મશાનેથી પાછા આવ્યા પછી આચાર્ય સગા સબંધીઓ તથા બંધા શિષ્યો ભેગા મળીને મેડા દત્તા બધા મૃત્યુ પામેલ આચાર્યનાં પુત્રનાં મુળ તથા નેનાં શીલનાં વખાણ કરતાં હતાં અને એ રીતે તેને યાદ કરી કમીને રડતાં હતાં આ આખી મહાગામ માત્ર પેનો બ્રાહ્મણકુમાર સાત અને સ્થિત ચિત્તે મેઠાં મેઠાં આ જમુ જોતો હતો અને મનમાં મોઢું ઊંડા વિચારો કરે જતો હતો

એટલામાં એક દિવસ બોલ્યો અરેરે! એ કેટલો સચીન અને કેવો ચારિત્ર્યવાન હતો નિચરો! મનમાં રોતા મુખીને ભગ્નુવાનીમાં ચાલ્યો ગયો

આ સાંભળીને પેલા બ્રાહ્મણકુમારે કહ્યું,

“સાથીઓ! તેના મૃત્યુથી આપણને બંધાયેને દુઃખ થાય એ સ્વાભાવિક છે પરંતુ તે ભરણુવાનીમાં જ કેમ મરણ પામ્યો તે મારી સમજમાં આવતું નથી આ રીતે અમને મૃત્યુ પામતું તે બિલકુલ યોગ્ય નથી”

આ સાંભળી ત્યાં એકઠા થયેલ લોકોમાંથી એકે જવાબ આપ્યો “અરે કુમાર! તમે કેવી વાત કરો છો? મરણ તો માને માટે અનિવાર્ય છે જે જન્મે છે તેનું મૃત્યુ પછી નિશ્ચિત જ હોય છે મરણ ન મરણ એ આપણા હાથની વાત થોડી છે”

બ્રાહ્મણકુમારે કહ્યું, ‘આપની વાત તદ્દન સાચી છે જીવ માત્ર મરવાને પાત્ર છે, પગ લોકો જીવાનીમાં નથી મરતા, ધરડા થઈને જ મરે છે મનુષ્ય દેહ સામાન્ય રીતે ૧૦૦-૧૨૫ વરસ સુધી કામ આપી શકે તેવી ધમ્મરે તેની રચના કરી છે પછી મનુષ્યને મટે તેથી એ જાં વરસ જીવવાનું કોષ કારણ નથી દરેકે પૂરી ઉંમર સુધી જીવતું જ જોઈએ

બ્રાહ્મણકુમારને આટલી દડાપી પોતાની વાત રજુ કરતો જોઈને આચાર્યને આશ્ચર્ય થયું તેમજો તે બ્રાહ્મણકુમારને સીધો પૂછ્યો, ‘કુમાર! તમારા કુટુંબમાં શું કંઈ કોઈનું અકાળ મૃત્યુ થતું નથી?’

કુમારે જવાબ આપ્યો, ના કંઈ નહીં

બ્રાહ્મણકુમારને આવો નિમિત્ત જવાબ સાંભળીને આચાર્ય વિચારમાં પડી ગયા કુમારની આ વાત સંપૂર્ણ છે કે અમય અને જો સત્ય દોષ તો તેનું કુટુંબમાં કંઈ કોઈનું અકાળ મૃત્યુ કેમ થતું નથી, તે ભગ્નુવાની તીથ ઉકેલ આચાર્યના મનમાં ઉતરતો થઈ પોતાના મૃત પુત્રનું જારમું વગરે સરાવ્યા પછી ત્યાંના અધ્યાપનકાર્યની ચોગ્ર વ્યવસ્થા કરીને આચાર્ય બ્રાહ્મણકુમારને ગામ જવા માટે પ્રત્યાગ મોગની જરૂરી સામગ્રી લઈને આવી નીકળ્યા

ધમપાલ ગામમાં પહોંચીને બ્રાહ્મણકુમારના પિતાનું ધૂગ મોઢી તરફ ત્યાં જઈ પડેલો તેઓ ત્યાં પડેલાં કે તન્નજ ધનનાં નેત્ર કરીએ આચાર્યને

જોનાની સાથે જ તેમના ખત્રેથી બધા સામન ઉતારી લીધો, તેમના જોડા ઉતાર્યા, અને પછી તરત જ અદર જગને બ્રાહ્મણને કુમારના આચાર્ય પાસે-વાળી ખબર આપી.

અચાનક આગમનના ખબર મળીને બ્રાહ્મણ તરત જ બહાર આવ્યો અને આચાર્ય પુત્ર યથાનિધિ દશાગત કરી તમને ઘરમાં લઈ ગયો પછી તમને કનન કરાવી સુંદર રવન-જી આસન ઉપર મેઘાદી સાફ પગલું રત્ન દિપ્ત અને શાશ્વત નજન કરે પુ.

મા બધું ખત્રી ગયા પછી નવ નિરત મેઘાદીને અચર્યે જ બીરતા પૂર્વક દુઃખ સિંચીત અનાજ બ્રાહ્મણને કયુ 'બ્રાહ્મણ' તમારો પુત્ર ચરે વેદ અને આર્ય પુરુષમાં પરજત યજ્ઞ ગ્રાહને પગલું ફેળી વાત છે કે આજથી મેં મારા પૂર્વે તેનું અચાનક અવસાન થયું છે આફ પદ સમાચાર આપ્યા માં જ હું એટલે દુઃસ્થિ આવીને બી આવી હું

અનાચની આ વાત સાંભળીને બ્રાહ્મણ ખડ ખડા દમી પળો અને રહી તેજે કયુ અચાનક આર કહે છે તે પ્રમાણે જરૂર કે પૂર્ણી જીવન જીવ્ય પુવાન અવસાન થયું હતો પરંતુ મારો પુત્ર પુન વો કી મારે જ નહીં એક જનપુ અમલવિત છે

આચાર્ય? અનેક કીત બ્રાહ્મણને ખાતરી કમવવા પ્રવાન કરી કે ખરેખર તેના જ પુત્રનું અવસાન થયું છે પરંતુ કેમ કરીને બ્રાહ્મણ એ વાત માનવ માં તમારે ન થયો આખરે બાળને અચાર્ય બ્રાહ્મણને બધી વત કરી તથા પોતાના અવજાનું સાચું કથન પવ જાણુ હું અને પૂછ્યું બ્રાહ્મણ! તમારો કુમાર કોઈનું મૃત્યુ અકાળે થયું નથી ત્યાં પાછળ શું રહ્યું છે?

બ્રાહ્મણે જનાજ આપ્યો મહારાજ! અમારા

રનામી રમૂખ પદમહસ હમેશા પ્રસિદ્ધી દર ભાગ્યા પોતને યથેવા આધારિતક અનુભવા અને તેનું વહન્ય જેના પર અમને વિશ્વસ હેય-તેની પ્રિય વ્યક્તિને જ કહેતા બાહ્ય કેશનયદ સન રનામીજના સસર્ગમાં આવ્યા પછી એમના પર અજ્ઞ જ મુગ્ધ થઈ ગયા પોતાનો પૂજ્યપાત્ર દર્શવવા અમણે સમવિકાગ રવામીજના પદ્મિય-લેખો લખ્યા રવામીજને જમારે એની જાણ થઈ ત્યારે તઓ જાણ જ બાકુજ થઈ ગયા અમારો બીજોને માતાને મ મના કરવા લાગ્યા મારા પેડા મારુ સન્માન કવવા લાગ્યા છે હું એને શીખ નથી એ બધું શા માટે? મા મરી રહ્યા કરો! પરમહસ ખરેખર નામ રૂપથી પગ થઈ ગયા હતા

કુળની અદર છેલ્લી સાત પેઢીઓથી કહી કેઈ અકાળે મ મ્યુ પામ્યું નથી તેની પાછળ કયુ જ એવું ભરે રહ્યું નથી એનું કથન માન એટલું જ છે કે અમારા કુટુંબી દરેક વ્યક્તિ કહી સુધારત ગયા પછી ગિલ્ટી નથી, કહી કોઈ આજનુ બનીને મેમી રહેતું નથી દરેક પોતાને ભાગે આવતું કરી રમનું મારું પોતાની શક્તિ અનુસાર હમેશા કરી કરે છે અમારા કુટુંબી અદર દરેક વ્યક્તિ જીવવા મૃત્યુ અવ છે ખાના માં જીવતી નથી એટલે કે રગીરના પોષણથી દુષ્ટિએ જરૂરી એવો સદો અને શાશ્વત માં જ દરેક લે છે દિવસે કહી કોઈ કોવનું નથી કે રાત્રે મોડે સુધી કહી કોઈ જમવું નથી અમારા કુટુંબી એક પછી વ્યક્તિ કહી કોઈની અદેખાઈ કરતી નથી પોતાને જે મળ્યું હોય છે તમા જ તે સતેષ માને છે અને તેથી કહી તેનું મન હિંમત થયું નથી અમરે ત્યાં કહી કોઈ અસત્ય એવું નથી અમારા કુટુંબમાં ખાન પુષ્પત ઉમરે જ રગ કરે છે અને મુદરથાથમમાં પળ સયમનું પાન કરે છે દૂકયા અમારા કુટુંબમાં બધા માણસો શાશ્વતિદિન અચાર્યમનું બરાબર પાલન કરે છે તેના કથને જ અમારામાંથી કોઈનું કહી અકાળ મૃત્યુ થયું નથી

બ્રાહ્મણની આ વાત અચાર્ય ને રજુ સાચી લાગી તમને કયુ બ્રાહ્મણ! તમારી વાત નહન સાચ છે આપે કયુ ત પ્રમણે જે વ્યક્તિ વત લી હોય તેનું અકાળ મૃત્યુ થાય જ નહીં

ત્યાર પછી બ્રાહ્મણના કુટુંબને આશીર્વાદ આપી આચાર્ય પછા તસમિયા આવી ગયા અને અકાળ મૃત્યુના નિવારણને બ્રાહ્મણ પાસેથી જાણેનો ઉપાય સાંને બનાવ્યો

વિચારમય જીવન
ગાંધીજી

*

‘મહાત્માજી’ કરતા ‘બાવાજી’

५. વિચારતો જાઉં છું તેમ તેમ પ્રવર્તજવતી

[२३०]

શરે વધતી જાય છે આપણે આત્મશુદ્ધિ કરી સ્વરાજ્ય મેળવવું હોય તો આપણે શુદ્ધિ ની મર્ચા । ક્યાં માંધીશુ ? આપણા બગી બાઈને આપણે માનના ભાઈની જેમ મણુશુ ત્યાં હદ આવી જશે ? આપણા પશુ બાઈમેનેનું શુ ? તેમના જીવમા ને આપણા જીવમા કેટલો તફાવત હશે ? આપણે ખાઈએ, રાઈએ, સુખદુખ અનુભવીએ તેમ તેને પણ છે આપણે બહુ તો તેના ચોટ બધું હેઈએ ને સિવાય વધારે શુ હોઈ શકે ?

આપણે બીજાને તેની દરજ્જા અડા કરવાનું બીએ છીએ ન કરે તો ચિંતાઈએ છીએ પ્રાચીને ફરીએ ચલાવો એમ ધોંકાર કરીએ છીએ યજુની આપણી સામેની દરિયાઈ સામગ્રીનાં અ પડો પિશે શુ વિચારતો હશે ?

આપણે દિલ્લો ઓરકાને પ્રાચુરસ સમાન મળનારા માયને બચાવવા સુસલમાન સાથે જે બાધન રા, બળદને આર બોઈને ચલાવીએ બળદ છે ર ન લાદવા જેટલો ભાર લાદીએ એકાગ્રા એકાધુ તને બાધાનુ આપીએ માયની પાસથી નોકી નીતરે ત્યાં સુધી દૂધ લઈએ, તેને દૂધને દૂધ મેચીએ અ પછે મુસલમાનને ગાય ન મારવાનું કહેવાનો ૧૧ અધિકાર મુસલમાન ગાયને ખોરાક સાત મારવામા પાપ નથી માનતા હિન્દુ બળદને આર મારવા મા પાપ નથી એમ કહી દાવો કરી શકશે ? આપણે તો જાણી સમજીને પાપ કરીએ છીએ, અજાણ રાષ્ટ્રેલા પાપની માણી છત્તર આપે ॥ એમ કહેવાય છે અભવમે થોલા દુષેનું જ પ્રાચરિત હોય જાણી જોઈને પાપ કરીને પછી પ્ર ચરિત લેવા નીકળ્યાથી કઈ શુદ્ધિ મેળવાય ?

એટલે વિચાર કરીએ તો આપણે જોઈશુ કે સ્વરાજ્ય મેળવવા માટે આત્મશુદ્ધિ મેળવવાની હદ જ નથી જેમ વહેની શુદ્ધિ તેમ વહેનું સ્વરાજ્ય

સ્વરાજ્ય એટલે ધર્મરાજ્ય જો આનું રાજ્ય નીતિ બદલી બીજી એવી જ રાજ્યનીતિ દાખલ કરીએ તો તે સ્વરાજ્યમા નહીં બધે તે વડે લોક

કળ્યાણ નહીં થાય જેમ સ્વરાજ્યની શરતો છે તેમ સ્વરાજ્યની નિશાનીઓ પણ રહેલી છે મારા નડિ શાદના કાપણમા જે સ્વરાજ્યની નિશાનીઓના છંસારો કોઈ હતો કોઈ વેળા તે એક લેખમા ટાંપી લઈએ, દરમ્યાન આટનું તો આપણે સમજી લેવું જોઈએ કે આપણો આત્મશુદ્ધિનો દાવો ખરો હોય ત અ પછે આપણું વર્તન સુધારે જ જવું જોઈશે કોડીથી માડી કુજરે સુધી સૈના હકો તપાસી અ પછે ત આપવા જોઈશે એમ કહે આપણા હકો આપણને જમત વગર માણે આપણે એ વિશે કોઈએ શક ન જ રાખવી

આ રાજ્યને આ રાજ્યનીતિને રક્ષી રાજ્યને રક્ષી રાજ્યનીતિ આપણે બધીએ તે પહેલાં, આપણે જાન તેની જાતિમાથી નીકળી જવું જોઈશે જ્યાં નીકળ્યા તેવી જ તે જાતિ બધ થશે તેથી જ કુ કડી રવાં છુ કે આપણે સાત મહિનામા સ્વ રાજ્ય મેળવી શકીએ છીએ કેમ કે જે કડુ છે ત આપણે જ કરવું રહ્યું છે ને તે કાપ માત્ર વિચારના પરિવર્તનનું જ ॥ આપણે અપણા ખ્યાનો બદલી દઈએ તો તે પ્રમાણે વર્તનમા ફેરફાર કરવો કાબુમાત્રની વાર છે

કુ ઉચેદ રાખુ છુ કે કોઈ વાચનર એવે આરોપ નહીં થકે કે હું સ્વરાજ્યની શરતો વધારતો જાઉં છું વિચારી વાચનાર સમજશે કે હું સ્વરાજ્યની શરત હળવી અને સહેલી બનાવી રહ્યો છું

આપણે યા તો વધારે રક્ષી બનીને આ રક્ષી નીતિને રક્ષી રહી અપના તો રક્ષી નીતિથી અલગ રહી તે મટાડી રહી પાપ અ વાપ કોઈ કો જે સ્વતંત્રપણે નહીં શકતા જ નથી તેને હથેલા એથ જોઈએ જ તેથી જ સર્વ ધર્મનું શિક્ષણ છે કે પાપની સાથે અસહકાર કરવો એ પરમધર્મ છે પણ જો તેમ કરીને આપણે પાપનીતિ ફર કરી દેવ તો આપણે ફરક શીએ વિચાર કરીને આપણા જીવનો પાપમાથી બચાવી લેવું એટલે પાપી નીતિ એવી એ બાગી થકો

૫-૪-૨૧

જિંદગી હોય ના પશુ છતા ગણાય તે પશુ, માનવી પશુ અને છતા ગણાય માનવી । -૨૦-૨૦

૧૯૩૨માં પૂજ્ય બાપુશ્રી
કાષ્ટાન્નતુર ગયા હતા અને
સર ધણુખમ એટીને ત્યા
ઊતર્યા હતા. બાપુને રોજ

ગરીબના બેલી

કહી

સવારે ફરવા જવાનો નિયમ ઘોટે ભાગે એમની
માથે એ વખતે કાષ્ટ ને કાષ્ટ હોય જ અહીં એમની
માથે ધણુખમ જતા પછી એક દિવસ બાપુ એકના
જ ફરવા ગયા

ફરતા ફરતા મુખ્ય રોડ પરથી પસાર થતા હતા
ત્યા સામેથી એક તેડી કાવડ પર તેવન ડાબા ઊંચ
ખીને આવતો હતો અને ખીજી બાજુએથી એક
પોલિસ દુકડી આનતી હતી એમાંના એક પોલિસે
દિખળ ખાતર પેના તેડીને ધકકો મારી જમીન પર
પાડી નાખ્યા તેડીના પડવાથી કાવડમાંના તેલના ડાબા
જમીન પર પડ્યા અને એમાંનું જાડું તેન જમીન
પર ટેળાઈ ગયું એ જોઇને દુકડીના ખીજી પોલિસ
દર્બની તાલી પાડીને મળક કરીને આગળ આનતા થયા

બાપુને એ જોઇ આવ્ય ત આધાન થયો બાપુ
જમીન પર પડેતા તેડી પામે ગયા, તેને ઉઠાડો
અને પોતાની માથે તેડીને ધણુખમ એટીને
પરે તેડી લાવ્યા આવનાની માથે જ એમને ધણુખમ
મને મેલાંબા એટી આવ્યા બાપુએ પૂછ્યું તમે
અહીંના પોલિસ અધિકારીને જોળા ॥ છા ૨ “જોળ
જુ તો છુ, પછી ખાસ સજા થયો” સંધ્યુખએ કહ્યું

બાપુએ એમને તેડીની આખી દબાવત કહી ને
આ ખાનતમા પોતાના પ્રતિનિધિ તરફ પોલિસ
અધિકારીને મળીને તેડીને થયેલા અન્યાય અંગે,
ધકકો મારનાર પોલિસ અને તેના ઉપરી અધિકારી
તેડીની મારી માંગે અને તેની નુકસાની ભગી આપે
એટલું જ નહીં, પેના પોલિસને નોકરી પરથી કાઢે
કરવો, એવી સૂચના કરી

ધણુખમ તો વિચારમાં પડી રયા કે શું ક હુ !
કેમકે ત્યાના પોલિસ અધિકારીઓ ચોરે આંગે ગાંગ

હતા અને તે સ્વભાવના
તીખા અને ભારે ટુમાખી
એમને બહુ આશા ન હતી
છતાં બાપુએ કહ્યું એટલે

ગયા અને ગોરા પોલિસ અધિકારીને આખો ખનાવ
કહી સંભળાવ્યો અને આ અંગે બાપુશ્રી ગો ન્યાય
માંગે છે તે પછી સમજાયું

પછી પેલા ગોરા અધિકારીએ એમની વાત મની
નહી ! આખરે ધણુખમ પેના ગોરાને આ અંગે
બાપુને મળી જવા કહ્યું ગોરા કમને બખડતો બખ
ડતો એમની સાથે આવવા તૈયાર થયો

ધરે આરી ગોરા અધિકારીને બાપુ સાથે ફસેક
મિનિટ વાત ઘર્ષ બાપુએ મક્કમતાથી તેડીને થયેલા
અન્યાયની વાત કરી ગોરા અધિકારીએ પોતે, પેના
ઉદ્ધત પોલિસની અન્યાયી વર્તણૂક માટે મારી માંગી
એટલું જ નહીં, તેની નુકસાની પછી ભરપાઈ કરી
આપવા તૈયાર થયો !

બાપુને સંતોષ થયો ધણુખમ તો આખા જ
બની ગયા ! ગોરાની ટુમાખી અને અતડાપણું કયા
ચલ્યા ગયા એ જ એમને માટે અચંખાનો વિષય
બની ગયો !

કેમકે ગોરા અધિકારી તો શુરસે ધનને આ પે
હતો અને તેની દાનત તો ક છક ગ્રથવાની હતી પછી
માપુની પ્રતિભા એવી હતી કે એમની પાસે લડવાની
છંદછા લખને જનારા બહુ ભૂલીને છંદ
એમની માથે સદમત ઘર્ષ જતા ! જુકું બોનવાનો
નિશ્ચય કરીને જનારા એમની પામે સાચું જ
કહી દેતા ! બાપુના સ્ભાવ આગળ એમના
છંદછા ચળી જતા

બાપુનો પ્રેમશ્રદ્ધ કેવો ઘુગત જ હજી આપનારો
છે તે એમને સાશ્વત જોશુ દિન્દન રાધજીના બેલી
બાપુની વ સતવા અને અન્યાય મારેના પ્રવચનકોપના
એ દિવસે એમને ફશન થવા

મયારને સમય હતો સહેનશાહ બજારના મહેનની સાથેના વિમાણ રાજમાર્ગ ઉપર પોકારી અંદર જવર પધતી જતી હતી રાજમાર્ગ પર મર્યાદા કાપે થઈ રહ્યું હતું એક મહેનરાણી પોતાના હૃદય પીતા બાળકને છતી સાથે વળગાડીને ઝડક ફેરવી મઢી હતી એટલામાં ત્યાં અચાનક જ કે વાહન મચી ગયો એક ઝાડો ફાટી પડી ગયો હતો અને તે કો પોતાના પ્રભુ બચાવવા નાસખાગ કરી રહ્યો હતો એક રજપૂત જુવાન રસ્તાની એક કાંચે ઊભા મંદીરના પૂર્વકે ગયો તમારો બ્લેઈડ ગયા હતા ફાટી નજીક આવવા લાગ્યો એટલે પસી મહેનરાણી પશુ ત્યાંથી બચવા માંડી પરંતુ જાતે ગભરાઈ ગયા હતા દાયમાથી બાળક નીચે પડી ગયું તનામે માથી મચતની એક તીણી ચીસ નીકળી ગઈ દાય માટે દીકરો! હું કંઈક ગઈ-માગ દીકરોને કંઈ બચે ને! પશુ તેણે ક્રુદ્ધ હ સામગ્રવા થા કોણ નવરુ હતું! બધાને જ પોતાપોતાના જાનની પડી હતી એક પેનો રજપૂત જુવાન દગા જના મહેનરાણી ઉપર મંમગ કે ભવની કોઈ સમજી વરતની ન હતી તે એક ડમરુ આગળ પડી મહેનરાણીને જરા અડા અપાઈ કે દબે તેનો લશ્ક જની જરૂર પરંતુ અચાનક તે જુવાન અડી ગયો તના પવલ અંધારો બગીના બાળકને મરણી રપથ પશુ ની રીતે થયો દબે ફાટી ગિલકુચ નજીક બની ગયો હતો તે બાળક અને ફાટી લાગે લાગે લાગે જાન જ અતર બની રહ્યું હતું બાળકને તે નિમિત્ત લાગતું હતું એટલામાં તે મહેનરાણી ઉપર માગ ઉપરથી એક મદાદરે જુવાન દાયમા બને કમને ફાટી ઉપર એડી ગીત ફૂદા કે આમો ભાને ફાટીના કપડામાં પેસી ગયો અને જોરથી બરાડા પડ્યો લાલક ફાટી પછમ ફડી ગયો પડી પેા મદાદર મહેનરાણીના બાળકને ગઈ લાગે મહેનરાણી ગઈ ગયો

પેા રજપૂત જુવાન અલદદ આજે અને સરમ અનુભવના લાગે બાળકની પાંચે જો તે જોયો લા

અને બાળકને બચાવી લેવાનું કામ તેના માટે ખાતર મુશ્કેલ પણ ન હતું બિનદુ, પેના મહેનરાણા બહા કુરે તે એક આંદા ભગીના બાળકને બચવવા માટે પોતાની જાનને જ હોડામ ન પી દીધી હતી રજપૂત જુવાન વિચરી રહ્યો, જો તે જરાક નિશાન થયો થયો હોત તે તેણે જાનથી ફાય જ લેઈ નાખ્યા હોત રજપૂત જુવાનને આત્મા હ ખવા લાગ્યો તેણે પેના મદાદર જુવાન વિશે પે કોને પૂછ્યું અને નવારે તણે ભણ્યું કે તે સહેનશાહ બજાર જ હતો ત્યારે ના તેમ દિલ્લા લ મણીઓ તોફાન જમગી આજુ

પડી તે રજપૂત જુવાન સહેનશાહ બજારની સેવ મા હજર થયો અને પોતે સંતાડી રાખેલ બજાર બજારના કાથમાં આપી કહેવા લાગ્યો સહેનશાહ દબે આજ બજારથી અને કાત કરો વિરમવ પામના બાનરે કેયુ જવાન / તમાર કહેવતો અર્થ કું નથી મમગયો જગા વિસ્તારથી મમગયે

રજપૂત જુવાને તત્ત મસ્તકે કહેવા માણ્યું 'સહેનશાહ ચોર આજુ કુંડે બ અને રાજ્ય તમારે ફાયે તારાજ અને જરુદ થયુ એને દિલ્લા વેરની ભજુકની આજ વરને હુ આ સહેનરા આ રે દનો અને આ મહેનની ફરને રાત દિવમ આટા માયા કરતા કે જોથી લામ મજાતે તે પૂર્વે બચકિતનું ખૂન કરી નાખ્યું, જોતે પેતાના પ્રભુ કરતા પત એક આંદા ભગીનુ જગા વધુ ધિર છે સહેનશાહ હુ તે બાળકને સહેનરાણી જયતી સકોતો હતો અને જયવરનો થે પ્રવન કરો નાંકિ હુ માનવ જમ' છૂલી ગયો હતા દબે હુ જવતો રહેવાને લશ્ક નથી રહ્યો એને કૃપા કરીને એ જ બજારથી આ જુનેમાને મોતને રસને વળાવે'

જગરે તે જુવાનને છતી સથે લગાવી લંધા અને કહેવા લાગ્યો

ને માર એ કામ તમને એટલું જાણુ મમગુ છે તે જાવ બજારી નમરુ ગાજત તમે જ મમગુ

અને સાંભળે, હવે તમે પણ તમારા રાજ્યની દરેક દરેક વ્યક્તિને, પછી બનેને તે મને તેલની નીચ જાતિની કાં ન હોય, વફાલ કરજો અને તેનાં રક્ષણ અને કલ્યાણ અર્થે" હમિસા પ્રપત્તશીલ રહેજો એક રાજ્યકર્તા જ્યાં સુધી પોતાના રાજ્યની એકે એક વ્યક્તિને પોતાના પ્રાણ કરતા પણ વધુ ન ચાહે, અને તેમના કુ યોને પોતાના જ કુ યો નહિ સમજે, ત્યાં સુધી તે રાજ્યકર્તા ગણાવાને લાયક જ નથી "

ઈ-સાફ

★

એક ગરીબ ખેડૂતે મહેમૂદ ગિઝનવીને ફરિયાદ કરી કે ફેજનો એક સરદાર રાત્રે મારે ઘર આવે છે અને ડરાવી ધમકાવીને મને બહાર કાઢી મૂકે છે, અને પછી મારી પાત્ની સાથે, કે જે ઘણી જ સ્વરૂપ વાન છે, પ્રેમચેષ્ટા કરે છે.

મહેમૂદે કહ્યું 'હવે તે સરદાર તમારે ત્યાં આવે કે તરત જ મને ખબર આપજો

મેં દિવસ પછી, અર્ધી રાત્રે તે ખેડૂતે આવીને પેલા સરદારના આગમનની ખબર આપી પેલા મેહૂત સાથે મહેમૂદ તેના ઘરે પહોંચે પેના સરદાર જાણી રહ્યો હતો મહેમૂદે ધરમા બગીચા દીવો ઓંપાની નાખ્યો અને પછી પેલા સરદારને કતલ કરી નાંખ્યો.

★

એક બાઇને એવો નિવંધ હતો કે રોજ રાત્રે ચા પહેલાં એક વાગ તો શ્રી સરમુદામ મહારાજના હક્કન કરવા જ એ બાઈ કથામાં રોજ આવના એક દિવસ રાતના બાર વાગના તો પણ એ બાઈ, કેબાયા નહીં. મહારાજ અન્ય સમયે ગીઓ સાથે એ બાઇને યાદ કરતા હતા ત્યાં જ એ બાઈ આવી પહોંચ્યા મહારાજે પૂછ્યું 'કેમ આજે કાંઈ આટલું મોડું થયું ?'

'મહેમાનને મુકવા ગયો હતો બાઈને એ જવાબ સાંભળી મહારાજે પૂછ્યું 'આવારે મંદરાતે મહેમાનને મુકવા ગયા હતા ?'

મહેમાન બીસે વગમથી આવ્યા હતા એટલે મોડું થાય જ ને !' બાઈએ જવાબ આપ્યો મહારાજ સમજી ગયા ને કહ્યું, 'શું તમરો મોટો દીકરો યુવરી ગયો ?'

'હા બાપજી! એકનો એક પુત્ર હતો, મોટો હતો યુષ્કિયલ હતો.'

એ બાઈના મોઢા પર ચોક્કસી છાયા, કેતેશ કે અપ્રમનતા કાંઈ જાણતું ન હતું મહારાજ ને જોઈ બે વી ગ્રાયા માલે જ, તમે કયા બરાબર સાંભળી છે !'

★

જિદગી માટે ઘણા વર્ષો મળ્યા,
માતને મારે મળી એકાદ દિવસ - ૨૦ વર્ષ.

પછી દીવો સળગાવે, રડયો, ખુદાનો પાઠ માંયો અને પાણી મગાવીને પીધું

પેના ખેડૂત તો આશ્ચર્ય પૂર્વક મહેમૂદને જોતો જ રહ્યો. મહેમૂદ તેના આશ્ચર્યનું કારણ કળી ગયો, અને કહેવા લાગ્યો

"જ્યારે તે મારી આગળ ફરિયાદ કરી હતી ત્યારે મને લાગ્યું હતું કે મારી હકૂમતમાં આવે. મહા અપરાધ કુવાની હિંમત મારા પુત્ર અથવા બત્રિજ સિવાય બીજા કોઇમાં નહિ હોય ! દીવાના પ્રકાશમાં હું અપરાધીનો અહેસાસ જોઈ લઉં અને જો તે મારો પુત્ર અથવા બત્રિજો હોય તો, કદાચ મારો નિર્ધાર ટીકી જાય એ બીકે મેં દીવો ઓલવી નાખ્યો હતો અપરાધીને શિક્ષા ક્યાં પછી પાછો દીવો સળગાવીને જ્યારે મેં જોયું કે તે અપરાધી મારો પુત્ર અથવા બત્રિજો ન હતો, પણ કોઈ બીજો જ હતો ત્યારે હવાવેસમાં હું રડી પડ્યો અને ખુદાનો પાઠ માંયો પાણી પીનાનું કારણ એ છે કે જ્યારે તે ફરિયાદ કરી હતી ત્યારે જ મેં સોચ દાખવી લીધા હતા કે જ્યાં સુધી હું તારો ઈન્સાફ કરું નહિ ત્યાં સુધી મારે માટે ખાતુ પીવું હરામ છે અને મેં તારી પાસે પાણી માગ્યું ત્યારે સખત તરમને કારણે મારો જીવ તાળવે ચોગી થો હતો

દેવાયત અને દેવલદે

અનન્દ આગેનાત

માધિના ગર્ભમાં પડેલા એ ધણીને સતની નજર
મારી નિદાળી લેન આગમને ભાખનાર દેવાયત
પડેલ કોણ દત્ત કપા અને કપારે ધર્ષ તપા એ
વિને નેત્રકે જુજવી જુજરી વાતા નહેરાય છે
અનેક ચર્ચાઓ થાને છે એ ચર્ચાના યોગાનમાં ઊભા
ગેભ એને તાજ મેગલવા મે ધણીવ વલખ મારી
નેવા છે અને એમાંથી કાઢે એ કક્કસ એવે નિજી વ
મેગવી શકે છે છુ બાકીના ફેરનો આધાર સતવાણી
પરથી જડે છે આવી એ અર્ધ પૌગણિક અને અર્ધ
ધર્મદાસને પડેને જીવતી કથ ને સસેરમાં લખી છે
અનનવાણીના આ પારે આ કથા જસલ ન રસના
સમયની એટલે કે તેરમાં સૈકાની છે પાછ પટજીથી
ચોતાના પથના જડન સામતીઆના ષાઠ ઉ સવમાં
જ મ નવાત જેસલ તારલને વચક મ વા દત્ત
એટલે આ ઉ સરમાં જવા ન ને જણા આવી
નીકે છે રસે જતા જતા તારલને વદ અ વે છે કે

નાયક આ થા ર
અતો દો જણા ર
નામુ કેમ રામલ્ય ?
પથ ઘણોજાનુ એકના કે
નાગા કેમ અનાય ?

મતમ મામાં જવાનું તા એ જણાને નેતર
મજુ છે અને આપણે તો ત્રણ જણા છીએ
નીજુ અપ્પ એ મે અણુજોડુ
મર્મમાં પોડેનુ નવ માસનુ ભાગક દીક્ષા
વમરનાથી તો એ ઉ સવખાલામ ન જ લાઇ શકાય
દવે શુ કરવુ ? પૂત્રા દિ નો મર્મ પથુ લાઇ કેમ
જવે ? એવી રમ સજીની વ એ એક ખતી મતી
ન રતે મ નાકદારી શદી—

સોના મારી સતીએ કે નરી
પાળી માડી છે પે

કૂખ આનીને કુન કાઢિયો
જનકેયો માકમ રાત
રામ્બોનો આખ્યા સતા શુ ફેરે

પૂત્રા સાવ હોય ત્યા જઈ મળો.
ન્યા સત વખને સતજનો બેધાણુ છે ત્યા
એની રીત એ ને બંને ત્રણ તો ન જ જવાય
એ વિચારે સતીએ પેટ ચીગેને બાળકને બદાર
કાઢીને વનની વેરણુ વટે જાડની ડાળીએ પારપ
બાધી બાળકને પેાડય.

હીરની દારીના માથો હીચકો
આથો આમાં કેરી ના
પવન હીચાગો હાર તને મોકને
આતમ તારા રે એધાર
કોઈ જ મદન સી જઈને પતાને પુત્ર લગાવતી
તારન વિનતિ કરે છે કે

માઈ ર પાડોગણુ મારી બેનડી
રોતા રાખો નાના બળ
અમાર અણુ રે ધણીને માંડે
રેશુ ઝાઝા રે જુદામ
એવ પડેરણુ મારા નેરો બાળને સાચ
બળ અમારે તા વાયક આખા છે એટલે ધણીને
દાર જવનુ ન બેન મારા બાળકની સભાળ
ખજે તારો ઉપકાર તરી જુડ ત્યા હુ વિમવના
ધણીને તરા જાએરા જુદાર કહીસ. આટલુ
કઠીને ત્યાથી ચારી નીક વા

ત્યાથી તોગી નણી આવિયા,
આચા વનના મેળાર
વનમાં નસે એક નાદરી
ઠેકે મેજેરા ઠેકે કે
ત્યારે તોગી રાણી બોલીયા
સામયો વનરાનો રાય !

કેવે વવગયાડી તારા અચા
એ રે ભૂવતી તુ ચોટ
માર્મમાં કચની-વન ન મનુ એક મોટુ જમન
આ યુ સતીએ જાક ચર વાદરા નેવા નાના મચ્યને
છાતીએ વળજ દીને એક જાક પરથી ખીન્ને ત્રોડે
કેની વાદરને બેઇ રેપનુ દેનુ બેદરયુ

એનાથી મોશાઈ જવાયુ: "અરે બાઈ! આમ દેકડા મારી રહી છે. પણ જાણવજો, ક્યાંક તારું બાળ પડી જશે!" સતીના વેણ સાબળી વાદરિએ મેલું માર્યું:

મારાં બચણંદે મારા ઉરમાં
તોડલ તારાંને સંભાળી,
કોળિયા અનનને કારણે
પુત્ર મેડેલા આંખાડાળી.

હે બાઈ! અમે તો પવનગડાના રાન પ્રાણી, અમને તો અકેકલ ન હોય છતાં વ અમારા બચણાને છાતીસરસા આપી રાખીએ છીએ. પણ તમે તો અકેકલમંદ માનવી રહ્યા, જરા તું તારું તો સંભાળી કોળિયા-પ્રસાદીને ખાતર પોતાના બાળકને આજ્ઞાની કાળે લટકાવી દેતા તને જરાય દયા ન આવી?

આ માહળતા જ તોરલનું આત્મ જાણી જમ્યું.

પુત્ર સંભાળી પાનેા અડ્યો,

અંગડે લાગી છે કાળ;

ધાનહુતાં તે સતીનાં થરહર્ષાં.

પડતાં ઊરિયા છે પ્રાણ.

વેદના વધી, રતનો થરહર્ષાં ફૂંક ઉભરાયુ જોત જોતામા તો સતીએ પ્રાણ છોડ્યા જસલ મોખા આસુકે રડતો સતીના સળ પાસે ટગી પડ્યો. ગુ કર્યું? વખત વીલે જતો હતો. ઉત્સવને મોકું પડ્યું હતું. આખરે જસલ સતીના શબ્દની ગાંસડી ખાધી, શિર પર ધરી ચાલી નીકળ્યો.

મોટા આંધીને માથે લેધો

આર્યા ધણીને દુવા,

એકલડા પથ ન ઉડેલે

ખેદલ ધિયા મારો બેલી.

જસલ ગાંસડી માથે મૂકીને પાછે પાટથુ રવાના થયો, અને અહીં જન્મલમા આખાડાળી અંગૂઠાનાં અમીધાવણુ ધાવતો શુવતો બાળ પવનને દિવાળે-દિવાળે હીન્ની રહ્યો છે. દિવસ જિઓ, બપોર થયા, સાજ આવી અને સંધ્યા હતી. હતી સંધ્યાએ કોઈ એકલ દોકલ વાંઓ રખારી વગડાની વાટ કાપતો આ તરફ આવી અડ્યો. એની નજર એક ગાડીના કાળ પર ઝૂલતા પારજી પર પડી. આજી-આજી કોઈને ન જોતાં અડપટ એ દેવના દીધેલ ફૂંમલ દોકરને હેંચે લપટાવી ઘેર લઈ ગયો. દોકરને

જોતાં રખારજીનાં થાનેલાં થરહર્ષાં. બાળકને છાતીએ ધાવવા વળગાડ્યો. વાંજિયા થાનેલામાં અમુત ઉભરાયાં ને બાળક ચસ ચસ ધાવવા લાગ્યું. રખારજીનાં ધાવણુ ધાવી ધાવીને બાળક મોટો થયું, જીવાનીમાં આલ્યો. એ જીવાનું નામ પાડ્યું દેવાયત. લોક-જમાન લાખે છે કે, એ મોહિલવડના ધાધા તરફના દરિયાકાંઠે આવેલ મલકાવી ગામનેા જરવાડ હતો તો કોઈ કહે છે કે મહેરડા તરફનો હતો.

આજે પ્રેરંબ એટની સચે જ્યાં "નકલંક" નું જન્મનું રચણ છે તે જ કાંઠા ઉપર જીવાન દેવાયત માલને ચારતો. ધેનુઓ મારતાં ચારતાં હરિભક્તિમાં મશગૂલ દેવાયતને એક દિવસ કોઈ જોગીનો મોટો થયો. દેવાયતને જોતા જોગીને પ્રીત વધૂડી. પડી શું થયું? એની કયા સંતાવાણીમાં આ રીતે આગળ ચૂલે છે કે, નકલંકના હરિયામાં તજી અપસરાઓ રાજ નહાવા આવતી. આ તજીય અપસરાઓ હંદગગનની સહામાં નાદારલ કરતી. એક હિડોળ રાગ ગાય એટલે આખી સભા હિડોળની માફક ઝુલવા લાગે. બીજી દીપક ગાય એટલે દીવા જળહળી ઊઠે. વળી ત્રીજી નહાર ગાય એટલે મેકૂલા ઝરમર ઝરમર વરસવા લાગે. આવી અપૂર્વ સિદ્ધિ અપસરાઓને વરેલી હતી. છતાં કોઈ કમનસીબ વડીએ તજીયની કંઈ કરતચૂક થતાં હંદરાજ એ પાર કોપાયમાન થયા. આકાશપાસી અપસરાઓ શાપિત બની અવનીઆરે પતન પાળી. એ તજીય નકલંક દરિયામાં નહાવા આવતી. નહાવા આવનારીઓમાંથી અવધૂતે એકનું કાકું ઝાંઘવાનું દેવાયતને કહ્યું. દેવાયતે મોટી અપસરા દેવલનું કાકું અલ્યું. કાંડે રપર્ષી થતાં જ કપરૂપની અખાર દેવલ સો વર્ષની ડોરતી થઈ ગઈ રૂપને અચ્ચો બીનડી જતાં યોગ્યા વાળ, કરચલી-વાળું મો ને લખડી પડેલી ચામડી, આમ કમનીય કાયા કદરૂપી જની ગૂંધ. "અરે એટા, દેવાયતના બીજનું કાકું જાલી લો"

"ના, ના! મારે લાગ્યે જે આવી તે જ મારે કાકું છે" દેવાયતે સાચો જવાબ વાળ્યો.

દેવલે દેવાયત સચે વરસ સાર માડ્યો. પંજી સરત એટલી કે ધણીએ કહી પોતાની રની પર વહેમ આધુવો નહીં. દેવલનું ધણ્યું સેવી દેવાયત

દેવત પામ્યા. મહાસાની સત મયા પડિતનુ
બરદ પામ્યા. ભેતભેતામાં સંતની સુવાસ આરે વ
દિશામાં પ્રકરી વળી સાડી સાત વીંચુ (શિખોએ
એની કડી બાધી. દારવાકાંઠે હાથજા (ભજનમાં
નરવર કાંઠ ભેલાય છે) ગામમાં થાનક થાપીને
રહેતા હતા. (અજ પછુ ત્યાં એની સમાધિ મોલુદ છે)

દેવસ અને દેવાયતનનું દામન્ય જીવન સુખ
ને સંતોષના કિનારા વચ્ચે દરિયાબળ કરતા કરતા
વહેતુ હતું. એ સળ વહેતા જીવનવહેલુમાં કોઈએ
સંશયનો ગાગીડ્યો અખડાંચો કે 'દેવાયત પડિત !
તમે ભકિત કરો છો, પણ પાછળ ધરમાં પડિતાણીના
પમથા હીણા પડે છે."

હા હરે ત્યારે દુર્ભાગિ છાંએ જમનો મના
તન કમ છે. દેવાયત ઘેર ગયો. ખડકોની આડમે
કાન હાં સાજયુ તો અંદર વાતચીત કળાણ
જસ થઈ રહ્યું. દેવાયતનો મથપ પાકો થયો. દેશને
ધરમાં ગયા જ્યા જઈને ભેતુ તો દેવવદે એની જ
હતી પ્રભુની કીર્તિમાં ધરેલાઈ હતી.

— 'ભસ ભગત ! મારી એવી એળ ભેધ સીધી !
યો થઈ રહ્યું ? હવે રાત્રે રામ ॥ '

આટલુ મેલીને દેવવદે અયોપ થયા અયોપ
થયેના દેવવદે પાછળ દેવાયતને દેવે આકુળતાની
આણુ ઝેરણી કીડી પસ્તાવાનો પાર રથો નહી
આખરે પસ્તાવાની ઝળીને દેશમાં સમેળે દેવવદેની
નાતજી કરવા દેવાયત ગાડુ ભેડીને ઘાલી નીકળ્યા
મારને કોડા નામના મામની સીમે ગાડાના પૈડાની
ધરી ભાગીને એ કંઠકા થઇ ગઇ. ભગત ગામ ભણી
ગીપડ્યા. વાટે કોઈએ કહ્યું કે ગામમાં દેવ તજીખી
બુદાર છે. ભગત તો ધરીના કંઠકા લઇ એની કોડવ
પગ ગયા.

નાની એવી કોડવમાં ધમજી ધમધમી રહી છે.
હીને અંગાર સળગી સળગીને ધેલો રમ પકડી
ગયો છે દેવવેકના નિવાસી જેવો લદાર દેવ તજીખી
અંગાર સાથે જાએ ફૂલડે રમો. લદી રજો છે

દેવાયતે જમને પૂછ્યું 'કણે ભગત ! આ ધરી
ભાગી અર્ધ છે માધી દેજો ?'

"હાથે જાવે ! શું કામ ન સાધી હઉં ?"
પડિને છુદારના હાથમાં ધરીના એ કંઠકા સોપ્યા

બુદારે તરત ભેપ કઠા બહીમા એવી દીધા. ધમજી
ધમધમજીને ભેપ કંઠકા મગીને લાતચેળ અંગાર
જેવા થઈ ગયા એરજી ઉપર ભેડાભેડ બે કંઠકા
મૂકીને ફેંચુ. "હો જાવો ! તા આવી ગયો છે. પણ
મારી પાસે થયુ ઝીંભાર કોઈ નથી તમે મારો ?"
"હા-લાંબાને "

દેવાયત પડિતે ધજી ઉપાયેલ બહીગ કરતો
એરજી પર ધા ઝીંક્યો, ઝીંક્યા ભેગી એરજી તો
પાતાણે પહેલી ગઇ. દેવ તજીખી બુદાર તો ભેંધ જ
રજા કોઈ સમય સાંઈના દીદાર થયા. પરંતુ દેવાયત
પડિત નો જાંઘ ગયા ધરીના કંઠકા ફરી જતાં
હતા પોતાને પણ મોડું થયું હતું. એરજી તો
પાતાણે પહેલી ! હવે શું કરવું ?

સતીના ચેળાપ જંખતુ મનકુ અધીર થઇ
રજી છે એકેકે પળ જુગ જુગ જેવડી જજીય છે
પડિતને બાકુળ રહો એ ઠણે રહી ઊઠ્યો. આખ-
ડીએ સરવાળા સરી પડ્યા. પડિતની આ બાકુળતા
જમને દેવ તજીખી બોલ્યો

"ભગત કોમવાઓ મ. પણ ઉપાડો !" એટલું
હીને બુદારે પોતાનો એક પગ લંબારી ખરાખર
જૂંટણ પર ધરીના ધમેલા કંઠકા મોડવા અને કહ્યું
કે, "હવે તમ તમારે કરો બા ! વાધો નહીં !"

દેવાયત પડિત ભેતાં જ એકી ગાંધ્યા. આ તે
બુદાર કે દેવતા ? જૂંટણ પર ધમધમતા ધરીના
કંઠકા મૂકી ધજી ઝીંકરી પડિતના આશ્ચર્યનો આચકો
મારતા દેવ તજીખી ફરી બોલ્યા

"ભગત, કરો થા નીકર તા જાય છે ! ઝડ-
કરો !"

દેવાયત એક બે એમ કરતા ધા ઉપર ધા
ઝીંક્યા લાંબો, જૂંટણ પર ધરીના કંઠકાનો સાધો
મળ્યા લાંબો ભેતભેતામાં ધરી એક રસ થઇ ગઇ !

"હો ભગત ! આ તમારી ધરી ! એમાં આટલા
ખધા અધીગ થઈ રજો છે શું ? દેવવદે સતીના
વાવડ તો મરી છે મહીનાની, વેડીએ સતેલી
દીકરી લીળમળાઇ દેજો."

દેવ જન વેડીઆ પાસે ગયા વેડીઆમાં પોટલી
જ માસની કળા લીળજળાઈ ખડખડ કરતી હસી પડી

"રામ રામ ભગત ! કેમ મારી દેવજમનિ ગતો.

છે ને! જેના પર તમે આજના ઓઠણાં ઓઠણાં
ને હવે ગોતવા નીકળ્યા! જલ્પ આ મને પ્રેરક
મેટમા દેવન મની ખેડા છે પણ હાં તમે જાણ
કેમ કરીને? આમ તો અગર બગે છે!

દેવાયત પડિને એ મારગે માફ દોષ આખા
મારગે અગરના ઓચાર ધમધમતાં દીકા (દરિયાનું
પાણી ગિતરી જલ ત્યારે આજે પણ આ કંઠાથી
પ્રેરક મેટ સુધી ગાડાને ચીનો દેખાય છે)

સામા કંઠા પર દેવવદે બેઠા હશે! પરંતુ એક
નદીના કિનારા સામ સામા હોવા છતાં મળી શકતા
નથી તેમ દેવાયત પણ આજે લાચાર છે સામે કાઠે
જવા માટે અગ્નિપાર્ષ્વ જ ઓળંગી છે પણ
એ ખાધનું આંતર ખૂબ મોડું લાગે છે!
જગત તો મુજાણા આખરે પોતાના સાડી સાત
નીસુ શીથળેને કાગળિરા લખી મોકલ્યા કે લાઇઓ
આજ શુરને બીડ પડી છે વેદા વેદા સદુ આવી
પહોંચ્યા!

વાપક મળતાની સાથે શિખોની વધુઝાર શુરની
બીડ વેડારવા આની પહોંચી પણ એ સડી સાત
વીસની શિખ જમાતમા એક એ છે રજો શુરને
અગ્નિવાટ બીધતા કેશુ કે મારી સવળી શિદ્ધિ
સિદ્ધિ ને શક્તિ મારાથી રિસાઇને સામા મેટમા
જઈ મેડી છે મને મને એમ કરીને ત્યાં પહોંચડો!

શિખો ચોટી બીડવા કાઠ મોખારી એક
હરે પણ મોત્યુ નહી શુરને ફરી ટકેડ કરી
'શુ મને ત્યાં કાઠ નહી લા જા'!

અગ્નિપથ ભાળીને શિખોએ શુરને હાથ જોડ્યા
સંધળા શિખોએ એક પગી એક કદી ઉતારી ને
વેળા થરા લગ્યા આમ માડી સાત વીસુ કમનામા
એક કદી એકાદી રહી

છેલ્લા શિખની વાટ જોવાર છે આહીર
નાતનો એ જીવન પરજુવા ગયો છે ચોરીમા
એને સમાચાર પહોંચ્ય સમાચાર મુજાળને એ તે
ગમે થા! ગમે વરમાજ ઉતારી કયાની કે કમા
પરી જીવમાનના જીવાર કરાં

પણીને જોતો જોતો કે વા આડી ફરી બની રહી
અરે આયર! ક્યા ચલ્યા! મને પગી મેનીને ?

"આયરાણી, શુરને માથે વપત પડી છે મારે
જનુ જોઈએ."

'પણ મને આખરે રજાવાળીને જાણી ?'
'આયરાણી કુ તો માતને મારગે જાઉં છું - જોએ
તારો ભવ શીદ જગાડ ?'

"આયર મારો ભવ તો હવે ખગડી ચૂકેલ
ખાટી શુ રજુ જ્યાં તું ત્યાં હવે કુ"

પણ ત્યાં તો માયાના બંધિદાન દેવાના છે
તે તારાથી કેમ મહેવારી ?

કુ તૈયાર છું આયર! પહેનું મારું માથું
ધરીશ આયર સાથે આયરાણી નિશ્ચયથી આની
નીકળી શુર આ છેલ્લી સિંધવની નાગડોને વાટ
જુએ છે ત્યાં તો શુર સમક્ષ આયર ને આયરાણી
હાથ જોડીને જિભા રજા શુરને અગ્નિને મારગ
ચીધો પ્રથમ સ્ત્રીએ પગી પૂરે એક પછી એક
અગ પાથરવા માડ્યા દેવાયત પડિત ઉપર થઇને
ચાલવા લાગ્યા - સતને જોરે બને જીવના સળ
ગતા જોળિયા બીડી બીડીને આગળ પથરાવા સામ્યા
ને એ અગ્નિ સેતુ ઉપર ચાલીને શુર પ્રેરબના
ટાપુ માથે જઈ પહોંચ્યા

સામે સતી દેવવદે બેઠા છે જોળામા આહીર
ને આહીગણીની મીઠેળમધી જોડી જાણે તાણ
પરણી બનરીને જ મેળી છે! ત્રણે જીવનાં મુખ
મનકે છે પડિત પોતાની સ્ત્રીને ચરણે નમ્યા

હે જોગમાયા! તારે પાપ પડુ છું હવે
ચાલો! આમ જી હવે તે જોગમાયા કરી માતા
બની સોરદના સર! સાચા મતાનોએ સ્ત્રીને માતા
સ્વરૂપે ટિંકાની ત્યારે જ ધણીનો પાગ પામ્યા છે
અજાણના દીકાર કરાં છે

હે સતી! સોરકે ધરાના મોનવી જીવના
મીઠા ને ઠિંવના કુમા દેખાય છે સાડી સત વીસુમા
ફક્ત એક જ શિખ માથે નિવડો! માટે અ
કુમા દેશનો વામ છોડી આવી થી ચાલો!

દેવાયત અને દેવવદે બને શુરરાતની સીમ
બણી ચવી નીકળ્યા મોડાસર ગામમા એનો દેહ
પડો! પણ એ મેનડી આશ્રમના એવાણુ દાંબવની
મત સદિત્યને સીમારે મદાય અમર ગ્રહેશે.

હઝરત અલી ઇસ્લામના ઓલિયા અને વીર પુરુષ ગણાય છે. ઇસ્લામમાં આજ સુધીમાં ધનુષ વીરપુરુષો પાક્યા છે અને ઓલિયા થયું પાક્યા છે. પણ જેમનામાં રિવાજ અને ધીરતા, જાહાદરી અને સતપણ માથે હેલ એવા પુરુષો બહુ ઓછા પાકે છે અને એ આગળીને વેદે જણી રાકાય એના પવિત્ર પુરુષોમાં હઝરત અલીનું નામ પહેલી હરોળમાં આવે છે.

૧૨જ જાનવરના તેઓ વજ્ર સમ ન કહેવા દેતા અને મરીયો તેમજ તામે થયેલા દુસ્ત્રોમાં પ્રાદ્ય વતન દાખલનામાં તેઓ પુરુષ જેવા કેમકે હજી દવાના સામર દેતા હાથે પ્રાથે અતુર અદ્દ ગાળ ન રા લોકન દેતા અને અનેક લોકોએ લાગુ છતાં શતિના સાચા ઉપામક દેતા શત્રુન ભડાવ દેતા અને ઉઠાવેલો દરિયા દેતા એમના જ્ઞાન વિરબુદ પેગંબર માહેમે એક જગાએ કહ્યું છે કે હું ઉઠાવણું કહેરે હું પણ અલી તેનો દરવાજો છે એમની મજાણ સાદાઈ, ઈશરનિકાં નિખવતા હોળના ધીરતા રીરતા અને વહાદારી વગેરે મુજોને નહીં હઝરત મહમદ પેગંબર સાહેબની એમના ઉપર ખૂબ જ પ્રીતિ હતી, અલી વિર એમનો બહુ પ્રિય ખવાત હતો. એક બીજી જગાએ તમજે કહ્યું છે કે મુસ્લિમ આદિ મરી અરાર સુધીમાં એવે રહેવા લીજે કોઈ પુરુષ પકડે નથી અને મુદ પેગંબરે ને જાણ કરીએ તા મનુષ્યોમાં તે એવાની અલિયાતો પુરુષ વજરે જવામાં આવે નથી.

એમનો જન્મ અરજતનાના સુપ્રસિદ્ધ કુરૈશી વંશમાં થયો હતો. એ વંશમાં ઇસ્લામના ધનુષ વીર પુરુષો પાક્યા છે. અરજીની તરીકે જોયોએ એમના આ ગ્રંથા અને હુમદા કુળને કમૂને છે અને માન આપે છે એમના રિવાજ નજ અણુ તાનિય હતું અને માતાનું નામ ફાતમા ત્રીમી હતું. અણુ તનિય હઝરત મહમદ પેગંબર સાહેબના કાકા જન્મ દેતા અને અલીના માતા ફાતમા ત્રીમી અસદ ત્રીમ વંશિમના પૂત્રી થતી દેતા. આમ પિતૃપતે અને

માતૃપતે અલી મહમદ પેગંબર સાહેબના નજીબાં સગા થતા હતા.

આ સગપણ ઉપરાંત એક ત્રીજો પણ સગપણ અલી અને મહમદ પેગંબર સાહેબ વચ્ચે હતો.

મહમદ સાહેબ હજી નાના હતા ત્યારે જ એમની સલાણ રાખનાર દાદા અમ્દુલ મુતીમખનું અવસન થઈ ગયું. એ વખતે હઝરત અલીના પિતા અણુ તાનિયે તેમને પોતાને ત્યાં રાખા ને પોતાના સગા પુત્રની જેમ એમનું લાલન લાલન કરી હોટેરીને મોકલ કરાં એ વખતે મહમદ મહમદ સાહેબના ધણું દુઃખનો દેતા તયાનાથી તેમજો મહમદ સાહેબનું રસાણું કરેતું. આ રીતે જ ને કુટુંબ વચ્ચેનો સગપણ વધરે ને વધારે દૃઢ થતો ગયો.

કે તાકે મહમદ પુરુષોનો જન્મ અતિ પવિત્ર સ્થળે થય છે નો કહેવ કરો જન્મ અતિ પવિત્ર સમયે થાય છે હઝરત અલીનો જન્મ પવિત્ર સ્થળે અને પવિત્ર પળે થયો હતો. એમ એમનો હિતકાસ જોતાં માલમ પડે છે મુમતમાન તોફાં મગ્દજ કરવાનું જે પવિત્ર સ્થળ કાલા એ તેમનો જન્મ સ્થાન છે. એ કાલાની એક મસ્જિદમાં જ સ પ રમાં પવિત્ર રજામાં મામમ શકવર જેવા મગ્દજ દિવસે એમનો જન્મ થયો. કહેવાય છે કે ફાતમા ત્રીમીએ આ તેજસ્વી બાળકને જન્મ આપ્યો. રેવારે મસ્જિદની દિવાનો તેના તેજથી જળાજળી થઈ રહેલી અણુ તાનિયને ધણું સ્તનારો હતાર પણ અણુ તનિય અને ફાતમા ત્રીમી ખૂબ પરિશ્રમ કરીને ગ્રેમથી એ બાળનું પાલન કરેતા.

એમાં એક વિચલ અરજતનાના અમુક જામમાં દુઃખાથ પણ અવાજ તેમજ થત વિગેરેની જાતી જાતી થઈ એ વખતે લગ્ન કહેવો મુશ્કેલીમાં આવી પમાલ અણુ તાનિય અને તેનું કુટુંબ પણ ભરે મુશ્કેલીમાં આવી પડ્યું. આવા દુઃખાળાના વખતમાં આરના જઈ છેકરાઓનું ભરણપોષણ કુમ કરતું એ એક મુમતમા થઈ પડી આ વખતે હઝરત મહમદ પેગંબર સાહેબ એમની વધારે પાલા પોળ ન

ખાળપણમાં અણુ તાલિયે એમના ઉપર કરેલો ઉપકાર તે ભૂલ્યા ન હતો. પેગબર સાહેબે એમના કુટુંબને અનાજ વગેરેની ખાજ મદદ કરી. ઉપરાંત એના પુત્ર અલીને પોતાની પાસે રાખી લીધા. એ દિવસથી હઝરત અલી પેગબર સાહેબની સાથે જ રહ્યા. થોડા દિવસમાં જ હઝરત અલીએ પેગબર સાહેબ પ્રત્યેની વફાદારી, નમ્રતા અને સમ્માનને કારણે એમનું હૃદય છતી લીધું. પેગબર સાહેબ કરતાં એ ત્રીસ વરસે નાના હતા. છતાં એમનું હૃદય પશુ, નિર્જયતા અને ખીજા અનેક ગુણોને લીધે અગિયાર વરસની નાની વયમાં જ તેઓ એમના વિશ્વાસુ મિત્ર અને નિહટના સાથી બની ગયા. અલી ગતદિવસ મહંમદ સાહેબની સાથે રહેતા એ જ્યાં જ્યાં ત્યાં તે જતા અને ધરીપણ પશુ એમનાથી જુદા પડતા નહિ, ખાસ કરીને મહંમદ સાહેબ ગિરિ-માળાની ટોચ ઉપર અથવા બાબુની કોઈ બોડી કંદરાઓમાં એકાન્તમાં ધ્યાન ધરવા અને તપ કરવા જતા ત્યારે તો અલી એમને કંઠી રેડા ચૂકતા નહિ.

મહંમદ સાહેબ પ્રત્યે હઝરત અલીને ખૂબ જ પ્રેમ અને ભક્તિ હતી. એમને માટે તેઓ પોતાનું માથું પશુ ઝૂક કરી દેવા સદૈવ તૈયાર રહેતા. એક વખતની વાત છે ઇસ્લામ વિરોધી લોકોની જુદા-જુદાગીરીને કારણે તેમ જ મદીનાવાસીઓની વાર-વારની વિનંતિને પરિણામે હઝરત મહંમદ પેગબર સાહેબે મક્કાથી દિજરત કરવાનું નક્કી કર્યું ત્યારે દિજરતને જ દિવસે પેગબર સાહેબનું ખૂન કરવા આવનાર મારાઓને ખુલાવામાં નાખવા હઝરત અલી પેગબરની પધારીમાં એમની આદર ઓટીને વધુ ગયા ને આ રીતે જાનને જોખમમાં નાખી પેગબર સાહેબને મલામતીથી રવાના કરી દેનામાં સફળતા મેળવી.

એમનામાં અસાધારણ નિર્જયતા હતી. બપોરની કોઈ મીઠીને તેઓ ઝોળખતા ન હતા. મૃત્યુનો ડર તો એમને કંઠી હતો જ નહિ. એક વખત પેગબર સાહેબને પોતાનો નવો હિપદર એમના નિહટના માથે ઝાલ્યો અને સગાઓમાં કેવોકે ત્રીધાયો છે એની ક્ષોડી કરવાનો વિચાર થયો. આથી તેમણે પોતાના સર્ત સંજ-નીઓ, સાથીદારો અને વફાદાર મિત્રો સામે ફાવત

આપી. બધાં મળીને આશરે આલીસ પીરતાલિસ માણસો આવેલાં, સૌને સારી પેઠે જમાડ્યાં પછી બધાં ખુશમિજનમાં હતાં ત્યારે એ બોલ્યા :

“ખુદાતાલાએ મને નવો પ્રકાર મેળવનાર લોકોને સાથે લઇ સ્વર્ગમાં આવવા કહ્યું છે. તમારા માથી મારી સાથે ત્યાં ખુદાના દરબારમાં કોણ આવવા તૈયાર છે? આ પવિત્ર કાચમાં તમારા માથી કોણ મને સાથ આપશે? કોણ મારો ખલીફા - મારો પ્રતિનિધિ બનશે?” આ સાંભળી બધા ચૂપ થઈ ગયાં સૌના મોં સિવાઈ ગયાં કોઈ એક શબ્દ પણ બોલ્યું નહિ. જ્યારે જીવ આ સુખી સંસારને ત્યાગ કરી મરવા માટે કોઈ તૈયાર થયું નહિ. મરવું કેને ગમે? પેગબર સાહેબ થોડી વાર - મુખી રાહ જોઈ રહ્યા પશુ કોઈ કંઈ બોલ્યું નહિ, સૌ શરમથી ઊંડું માથું કરી નીચું જોઈ રહ્યા. એ વખતેએ બધામાં સૌથી નાનો અલી બોલી ઊઠ્યો :

‘હે અલ્લાના ફરિસ્તા, ખુદાઈ હું તમારો સગાય કરીશ. હું તમારી સાથે આવીશ.’

નાનકડા અલીને આ જવાબ સાંભળી મહંમદ સાહેબ એટલા બધા ખુશ થઈ ગયા કે બોલ્યા થઈ ગયાં ‘મોની હાજરીમાં એને પ્રેમથી ભેટી પડ્યા ને બોલ્યા.’

“જુઓ, આ મારો લાઈ છે, મારો ખલીફા છે! મારો પ્રતિનિધિ છે! હું જે ઇશ્વરી પયગામ લખીને આવ્યો છું તેને સૌથી વધારે એણે મીઠ્યો છે. તમે બધા તેની આજ્ઞાનું પાલન કરજો અને એની વાત ધ્યાન દઇને સાંભળજો. એના શબ્દોમાં યકીન રાખજો.”

હઝરત અલી જેવા ગેરદિલ શરરીર અને બહા-દુર હતા એવા જ પાઠા નમ્ર હતા. એટલે તો મહંમદ સાહેબે એનું નામ ‘અશુ ગુરખ’ રાખેલું ‘અશુ ગુરખ’ એટલે ધુળના પિતા. એની બહાદુરીને લીધે એણે ઘણા કાર્તિયાળી હોદ્દા અને નામ પ્રાપ્ત કરેલાં કોઈ એને અમોદસતા એટલે ‘અસ્લાનો સિંહ’ કહેતા તો કોઈ દેદર સફદર એટલે ‘લગ્ગરની આગલી દરોળને બેદનાર વીર’ તરીકે ઝોળખાવતા.

બદની લગ્ગર પહેલાં થોડા વખત અગાઉ મહંમદ પેગબર સાહેબે ખદીજાનાનુંથી થયેલી એમની યોથી અને મોથી નાની પુત્રી ફાતમા સાથે અલીની શાદી

કરી આ દ પતીએ જે વણ ચલા રા તે વણ નિત
 દામમા ખૂન જ મહાવ્ય શરણે છે મહ મહ સાહેબના
 મધ્યુ રડી એમની ગદીએ કોણ આવે એ માટે
 ઝંખે થશે આમા સૌથી વધારે હજ્જ હાથે અતી
 કરી શકે તેમ હતા કારણ એ મહ મહ સાહેબને
 શાથે ઉઠ્યા હતા મહ મહ સાહેબના જમાઈ થતા
 હતા અને નાનકડી જ એમની સાથે રહેવાને
 કારણે તેમ જ રેખાચર સાહેબ પ્રેરેલી અસીમ આકાને
 કારણે એમના ખરાનો વિચાર અને અચરેને
 મૈત્રી વધે જાણી સમજી શકતા હતા એટલું જ
 નહિ પણ આખરે તેને પોતાના જીવનમા મથી
 વધે એમનમા પણ મુશી સંજ્ઞ હતા એ ઉપરાંત
 મુશ મહ મહ સાહેબને ખતીફાની પદવી અપી હતી
 આમ જ એ વખતે અજબ મમાજના જે
 ગાજડીના ઘન છે અનનિક ખાખરો અને કાલા ના
 ચરના હતા એને કે રણે ખુદ મહ મહ સાહેબની
 આગાને પણ ખાતુ પર હામની દેવામા અડી અને
 ફેરવાક રૂપ પિત્ર દિતોવાળાઓએ મહ મહ સાહેબ પછી
 એના વાગમદાર તરીકે-અમીજા તરીકે આજુ બકને
 ચૂંટી કરી આથી કદમ મમા જે તક પછી ગણ
 એક સિરા અને ઠીજી સુન્ની શિશા નેકે જાતીને
 ઇલામના પ્રથમ કાફર મરના હામ મ તરીકે રીકેડે ૬
 નાકે સુન્ની નેકે પ્રથમ આજ ખતીફાએને મહ મહ

માહેબના કાફર મરના વારમ તરીકે રીકેડે છે
 ત્રીજા ખતીફાનું ખૂન થયા પછી મિસરના લોકોએ
 તેમ જ મતીનારામીઓએ અતીને પિનાહનની માઠી
 પર મેનદા વિનનિ કરી પહેના નો તેમણે ના પડી
 પણ જ્યારે લોકોના ખૂન જ આમલ થયો ત્યારે
 લોકોના પ્રમને વણ થઈ તેમણે આખરે ખતીફા પદનો
 રીકેડાર કોઠા આમ છતાં અમુક માણુમેનો રિરોધ તો
 કારમ ચોટું જ રહ્યો આથી તે શાતિથી રાજકાર
 ખર ચલેલી શરશાનકિ કેળવક નામકમ ફરા નનારા
 માણુમેએ મામલો લોકોને ઉતરેરી તેમની સામે જાળે
 પોકે રો પત્તુ હજરન જાતીએ તેમને સખન હાથે
 દાખી દીધા થોડો વખત આમ થાનું અને પોતે
 મદમ થતા હોય એમ લોકો પત્તુ રિરોડીઓ સાવ
 નિશૂળ થયા નહિ ખુલ્લી રીતે ખગરો અસકમ
 હતા એવે એમાન એક રિરોડીએ રમજન મકીનાની
 ૧૦ થી નારીને તઓ જારે મદમમા ખુલ્લી
 બહાળી કરના હતા ત્યારે એમની ઠાતીમા ખજર
 લુલાલી દીડું પણ દિનસ એ પાડે વણ એમની
 મારવાર બચી કરી છતાં થા જીવનેશ પીડકરો અને
 જલ્લુ દિનસ પછી ઇસ ૧૬૧ મા એ શકીક થયા
 એમના નજરના પવિર નમરમા ફરનાવરામા આઆ
 એમના કલાપણ બહાદુરી ઉતારતા અને રીરતાની
 બચી વળે છે પણ એ વિચે ફરી કોઈ વખત

શી એન વ મહ પ્રજા એક હેમણે થીમદ ભવદગીના પર બાખવાન આપતા હતા
 તા એક બાક પણ સજે મો હતા તીનાતો ઉપદેશ ને એ ભાગે જ સમજવા ફરી જાના
 બાખવાન આજુ હતુ તે આજા સમજ રજાન એમની અખપ થી અજવારા આજુ રહી
 શી એનને પૂછ્યું કે બાહ મશ બાખવાનમા રકના જેવું તો કશું જ આજુ
 નથી જના તુ ગે છે સા કાણે ?
 ભાગે જવાન આજો મદાગજા ! તમે તીના પર ચર્ચા શરૂ કરી અને મારી
 મ મે તા રથમા મેમી અખુન સથે ચર્ચા કરતા ભવરાન દેખારા એમના ફર્શન થતા
 ૮ તો હાઈના માથો રકુ છુ !
 — ગીતાના જાન નિરાવ અભાઈજી કરીને પ્રવરદર્શન પ મનાર એ અમજુ ભક્તના
 દશનથી શી એન થ ગળગળા થઈ ગયા

ગીધની રાજનીતિ

★

એક જંગલમાંથી એક ગીધ ઊડીને જઇ હતું. રસ્તામાં એણે એક હાથીને મરેલો જોયો. તરત તે ત્યાં ઊતરી પડ્યું. અને આવડે. થોડો સિકાર જોઇને એ વિચારવા લાગ્યું, 'અહો, મારું ભાગ્ય ખુબી ગયું હશે કે દિવસે મધી ખાતા ખૂટે નહીં એટલે મોરારાંક મળી ગયા! આહો, હવે એને નિરાતે ખાઈશ. એટલામાં ત્યાં એક સિંહ આવી ચડ્યો. એણે ગીધને પૂછ્યું, 'કેમ લાલુભ, છે તો મજામાં ને?'

'હા, મામા તમારી દયાથી મજામાં છું.' ગીધે ઉત્તર આપ્યો.

'આ હાથીને કોણે માર્યો?' સિંહે પૂછ્યું.

'વાધે.' ગીધે કહ્યું.

સિંહે વિચાર્યું કે જમણનો રાજા તો હું કહેવાઉં. મારાથી ઊતરતી કાઠીના પ્રાણીએ મારેલા જાનવરને મરતી કેમ કરીને ખવાય! બસ, એ તો મરેલા હાથી પર એક છેલ્લી નજર નાખીને આલ્યો ગયો. જેવો સિંહ ગયો કે તે પછી વાધ આવી પહોંચ્યો. વાધે ગીધને પૂછ્યું કે, 'આ હાથીને કોણે માર્યો?' તો ગીધે કહ્યું કે 'સિંહે માર્યો.' વાધે વિચાર્યું કે સિંહનો સિકાર તો વળી કોઈ ખાધ હશે એ તો પાસેના વોઠગામાંથી પાણી પીને આલ્યો ગયો.

વાધેને ગયાને થોડીવાર થઇ એટલામાં ત્યાં એક કાગડો ઊડતો ઊડતો મરેલા હાથીની ગધે આવી પહોંચ્યો. ગીધ વિચાર્યું કે હું જો આને થોડો લાગે પછી ખાના નહીં તો એ 'કો કો કાઉ કાઉ' કરીને ધમાત મચાવી મુકશે અને એનો અવાજ સાંભળી આખા જંગલના કાગડા ભેગા થઈ જશે. એની પાછળ વળી બીજા ગીધે પછી આવી પહોંચ્યો અને આ મરેલા હાથીને પૂરો કરશે, મારે માટે ભાગ્યે જ કશું રહેશે માટે એને તો થોડુંક આપવું જ જોઈએ. ગીધે કામડેને એક મામતો દુકડો આપ્યો. એટલે કાગડો તે લઇને ઊડી ગયો.

થોડીવારે વળી એક બીજું ગીધ ત્યાં આવી ચડ્યું, પેલા ગીધે વિચાર્યું કે આ તો મારો સમોવડિયો છે, એને તો કા તો મારવો જોઈએ કાં તો અહીંથી ભગાડવો જોઈએ. બસ, એણે એવા તો જોરથી બીજા ગીધ પર હુમલો કર્યો કે તે ત્યાંથી ભાગી જ ગયો! એક શ્લોકમાં સાચું જ કહ્યું છે, 'ઉત્તમ પુરુષોને નત્રનાથી, શુરવીરોને મેદનીતથી, નીચ હોય તેને થોડું' આપીને, અને જે સમોવડિયો હોય તેને પરાક્રમથી છતવે.'

દી પાવલિ

★

તિમિ-હરે જગતનાં એવા દીપક જલવો
જીવનમાં લાગ પાડે એ સાધિકા પુનવો;
આનંદ પર્વના આ થઈ જાય નિત્ય-સાધી,
નીપાવલિને અવસર એવી રીતે મનાવો!

ગિલાલ-અનિય

આત્મજ્ઞાનનું રહસ્ય

*

ચરદ નવુની ચુરખાળી રાત હતી મારેકારનીરવ ।
જવાઈ હતી પ્રાણીમાત્ર સુખી નિદર નેપા દતા
ત્યારે રત્નજીત કનકદેશ પ પોદેશ જનશ્રુતિ હજી
જાગતો હતો પોતાની અર્ધપરાયણ દાનસીલતા
પર એ પોતે વારી જીવને વિચર કરતે હતો કે
મારી પ્રજા ફરેક રીતે સુખી છે તેને કાંઈ વનુ
જીવ નથી એને સચુ કે જિનોકમા મારા જેવો
ધર્માત્મા કાંઈ નથી પૃથ્વીથી માડી દેવોક સુધી
મારી ખર્તિ પ્રસરેલી છે જનશ્રુતિ આ જુડુ વિચા
રીને ફેલાતો હતો એક પ્રકારનું અભિમાન પણ
એના મનમા પેદા થયું એ વખતે મે રજક સ
જીડાં જીડતા ત્યાંથી પસાર થતા હતાં જને નચ્ચે
વલનીત ચત્રની હતી એકે ખીજને પૂછ્યું બાઈ
આપણે આપારે પસાર થઈ રહ્યા છીએ એ જનશ્રુતિ
મહારાજનો જ પ્રદેશ છે ને ત્યારે તો ચઢી આવ
વામા આપણે થોડી જીલ કરી કહેવાય કહાય આપણે
એમની નજરે ચઢી ગયા તો એમની ભેડકાતર દહિલ્લા
તેજી બળાને આખ સપ જઈયુ

ખીજે દસ કહેવા જાઓ ના કાઈ દરે એવો
કાઈ કાચ નથી પેના જાહરાની ફેકવ માડીવાળાએ
પોતાના જ્ઞાનના તેજી જનશ્રુતિના નજરે નખ
કરી ફેકડ છે

જનશ્રુતિ તો આ સવાઈ સામગીને રત્નજીવ
જઈ ગયો એની ઉંચ સાવ ડીરી મર્ધ આખી રાત
એજી પેલા હસતી વાત પર જ વિચર કરતા કમ્ભા
માળા સવાર પડતા જ એમણે ફેકવ માડીવાળાની
શોધમા આરેકાર અનુચરોને પોક પા રાજધાનીમા
તો ફેકવનો પતો ન લાગેલ નધા નિરાશ થઈને
પાછા ફર્યા રાજ્યએ અનુચરોને કાંઈ પશુ દિસામે
ગમને મોઢી લાવવા માટે ફરી રવાના કરા

જનશ્રુતિને સારથિ ફેકવની શોધમા એક ઝામ
ઝામ પહેલો થયો જે ગાડી રતામા મને કથાય
પણ નજરે પડે તરત સારથિ માડીવાળાને પૂછે
પણ એને નિરાશ જ મગી એ એટલા બધો વાકયો

હતો કે એક ઝાડ નીચે આરામ કરવા લખાવ્યુ
ત્યાં તો આજ મગી અંધ ઘાડેલાં અગીને નીક
ખળ જ વઢાવી હોય છે ને એ થોડીવારે જાગ્યો
યોરે નજીકના તળાવની પાસે એકે ગાડીચોરો
પોતાની માડી નીચે મેસી માડીની મરામત કરતો
હતા સારથિએ તેને પૂરપરક કરી તો એજ ફેકવ
હાવાનું જણાયું સારથિ એમની પાસે ગયો અને
જ્યાં એ કંઈ કહેવા જાય છે ત્યાં જ ફેકવે સારથિને
કેયુ તમારા મહારાજા મને મળવા હુંછે છે, ખરું ?
ખુશીથી તમે એમને મારી પાસે મોકલી આપે

સારથિ શુ જવાન આપે ? એ તો જોનો જ
રહી ગયો જનશ્રુતિ પાસે જઈને એજી વાત કરી
જનશ્રુતિ અસખ્ય ભેટ સાંઠાઠો લઈને ફેકવ
પાસે જાતે ગયા અને તે જણ તેમને થરી ફેકવને
વિનવી કરતા કહ્યું મારો આ નમ્ર ઉપકાર રીકારી
કૃપા કરી અને તે સર્વસંકલ્પન ઇશ્વરને પરિચય
કરાવો જેમની ઉપામના કરીને આપે આદતુ તેજ
પ્રાપ્ત કર્યું

ફેકવે જવાન આપ્યો 'રાજનાંદુ તમને જાહ
ગાની દીક્ષા નહી આપી સક કેમકે તમે એને
લાયક નથી

એક માધારણ ગાડીવાનના મોઢે આવી વાણી મામળા મદાગમન ધડીમર તો ગુસ્સે થયા પણ ગુમો મનના લાગી વિશેષ વિચાર મારે રાજધાનીમાં પછા કર્યા એજો વિચાર કરો કે જે જે જલ્દિયાન ામુ એના બદનામાં ઉપહાર તરીકે જે સપત્તિ જે ધરી તે મકાને સાન માધા જુ હોવાને કારણે મને દીક્ષા નહી આપી હેવા

જનશ્રુતિ કરી વાર અતિ ક્રામતી ભોગ સગીત પોતાની પુત્રી સથે રેકવ પાસે પહોં વા અને એ જુ તેમની સાથે ધરી પ્રથના કરતા કયુ મુનિ। મરી આ કયા દુ આપની સેવામાં ધરુ છુ અને તે માથે આ મીછ ભોગ પણ છે કૃપા કરી આ અને સ્ત્રીકામી મને જલ્દિયાનની દીક્ષા આપો

પાતાની સથે રાજકી વલખનો અપાર ખળનો ખડકાયો નોંધને રેકવને ખૂબ જ મન મતાપ થયો એજો જનશ્રુતને કયુ તમે મરી સાથે વિનાસના પ્રેભને ધરી મર અત કરપને છેતરવા મગે છો મારી સાથેથી તમારી વિનાસ સામગ્રી નહીને જલ્દિ દર થાઓ।

જ શ્રુત। આ સામગ્રી મ નહાનિયર્થ છોનીનો પડી ગયો રાજક યાત્રી પણ આખાથી અખાન થયાને કરણે આસુ સરવા લ આ રેકવને એ નિર્દોષ

રાજક યાત્રા આસુ જોઈને દયા આવી એને લાગ્યુ કે આ મામતામાં એ બિચારીનો કરો જ વાક નથી વિનામરણ એને કુ ખ પહોંચ્યુ છે કેવે પડી મદા રાજને ઉદ્દેશીને કયુ 'હે અશ્વપ'મા ગળાબૂક રહેલ રાજના તમે એમ ધારો છો કે, અપાર સપત્તિથી જગતમાં બધુ ખરીદી શકાય છે। એટલા માટે તમે મને કાચન અને કામિનીના પ્રેભોને ધર્મા તમે નહી જાણતા હો, પણ આત્મજ્ઞાન તો શુદ્ધ સારિવક હૃદયથી જ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે આત્મજ્ઞા। એ માનવીની તપશ્ચર્યાનુ કળ કે એ ખરીદી શકાવુ નથી એ તો માણસના કર્મોની કમાણી છે જે મનુષ્ય મન વચન અને કર્મ દ્વારા આત્મ સૌરભ દેન વે છે એ જ આત્મજ્ઞાન છે આત્મજ્ઞાન તો અતરમાં શોધવુ જોઈએ જલ્દાર નહી હે તાજન। આ રહસ્ય સમજી તમે સુમનન સુવચન અને સુકર્મોથી એક એવો દીપક પ્રગટાવે કે જેથી માત્ર તમારો જ નહી પણ કરોડો મનુષ્યોનો જીવનમર્ગ પ્રદર્શિત થઈ જાય। હવે તમે જઈ શકો છો જલ્દિયાન તો અતરમાં જોગે છે એની દીક્ષા અપાતી જે નથી ને નેનાતી પણ નથી

જલ્દિયાનનુ રહસ્ય જાણીને જનશ્રુતિ હૃદયથી ગદગદ થઈ ગયા અને રેકવન વરણે નમી પડ્યા

✓ અનુક્રમણિકા

	૧૬		૩૦ ઑક્ટોબર ૧૯૫૧
✓ ૧ ચરણ આપના લલનુર્મા મકનજી ૨૨૪		૭ હૃદયપત્રે	અણુમ વાનોડી ૨૦૫
૨ આરદેવતા ૨૨૭		૮ દેવાયત અને દેવદહે	અનવર આગેવાન ૨૦૭
૩ પરિવર્તન ૨૨૮		૯ હઝરતઅની	કાલિન લ શાહ ૨૪૧
૪ અકાળ મુ મુનો ઉપાય કનુભાઈના પટેલ ૦		૧૦ ગીવની ગજનીતિ	૨૪૪
૫ વિચરમય જીવન ગાધીજી ૨૩૨		૧૧ મથાવનોકન	૨૦ અ ૦ પૂકુ ૨ ૧
૬ ગરીબના બેતી ક ડી ૨૩૪		૧૨ પ્રાણ	ગુરદેવ પૂકુ ૪

પ્રકાશક અને સુદ્રષ ધીરેન ગાધી રૂપાયતન સુદ્રણાલન જૂનાગઢ

ગાડી લીંગના ધાખાવાળા પીછી ચિત્રો કરતા પ્રભાસુખદ રેખાકોતો વિશેષ શોધી કાઢતા. પાનેપાને ફરી ફરી આવતાં મહેતા અને કુશળના સુરોભનો આખને બહુ નથી ગમતા.

આ પુસ્તકમાંના કેટલાક દૃષ્ટાંતો સૌ પ્રથમ 'ધારાવાહુ' માં છપાઈ ગયા છે. વાચકોને આ પુસ્તક વસાવવા બનામથી ફરીએ છીએ.

બીજીસેખા, લેન્ડ જ્યનત પરમાર, પ્રૌ બારતી સાહિત્ય સંઘ ફર્નાન્ડીઝ બીજ, ગાંધી રોડ અમદાવાદ મુન્ડ સનાતન્ય રૂપિયા.

આ સમયની સમગ્ર છકડી રાકાય એવી છતાં વાનવ્યવસ્થા તો મહદ અંદર અસંયમી સુવાન સુવનીઓના પ્રેમ ચિત્રચૂની દુષ્ટી વાર્તાઓમાં જાનીય આકર્ષણ અને જાનીય વૃત્તિ જ મુખ્ય ભાગ ભજવતા જણાય છે. કારણે એ પ્રતીતિજનક લાગે છે કારણે નથી લાગતું વાર્તાઓના ધણાખરા જુનાન સુધિ ક્ષિપ્ર પત્રે જાણે સાવ સ્વાભાવિક હોય તેમ સદગતમાં લખતી પડતા જણાય છે. આમ તો વાર્તાઓમાં પાત્રો અને પ્રસંગોમાં વિવિધતા છે છતાં વચ્ચે તત્વ તેમાં એકવિધતા આણી રસક્ષતિ જન્માવતું લાગે છે.

સુવાન સ્ત્રી દુરુષ પાત્રોનું પરસ્પરનું આકર્ષણ તે તે પાત્રોની કોઈ આદર્શ વિશિષ્ટતા નહીં પણ જાનીય મુખ્ય હોય છે અને તે કારણે-એ સ્વાભાવિક હોય તો એ કોઇ પાત્ર ચિત્રમાં જાડાઈ જતું નથી. મીસુ કાગળ એ પશુ હોઈ શકે કે આ નકરતી વાર્તાઓ આપણે ત્યાં સાન નહીન નથી. 'પહેલું પાપ વાર્તાની કુનસુમ પુરોહિતે કહે છે. બનુ પૂછતું એ પુરોહિતું! ગમે તેમ તો વચ્ચે બધા સકર અને વિસ્વામિત્રના જ વારસદારો ને! જાણતીઓ બાવેલ શકર બીન્દીમાં શોધી પડ્યો અને બહાઈ જેવો વિશ્વામિત્ર જોતકાના જોદમાં લપેટાઈ ગયો- લેખક પોતે તો એમ નહીં માનતા હોય! તો પશુ સ્ત્રી પુરુષ બન્ને માટે આ દૃષ્ટાંતને તરનરૂપે સ્વીકારતા જણાય છે એટલું ખરું, લેખક ચરોધર મહેતા પેટે વાચકોને બહેકાવવા માટે નસ લગાડવા (1) પાત્રોની રસમસ્તીને અન્યથા રીતે બહેનાવતા નથી.

તેખક પસંદ વાર્તા કહેનાની એકસ દબોળી છે ખરી અને માડણી પણ સરસ કરી શકે છે. પણ જ્યારે મહાવી મહાવીને રજૂ કરવાના જોદમાં પડે છે ત્યારે રસક્ષતિ થાય છે, -કાન્ટન બીજોસેખા 'મા- અને ચોટ મોની પડે છે, સંક્ષેપ જતો રહે છે. પણ જ્યાં આમ નથી થતું ત્યાં રસ જળવડી રહે છે.

તેખક જાનીય આકર્ષણના આસેખનના એકવિધતાને એળગી જઈ દુકમાં થયું કહેવાની કળા સાધ્ય કરીને, ફર્નનું કોણું આણી બિંબે વધુ સારી નર્વાનકાઓ આપે એવી આશા રાખીએ.

આપનાર શેઠશરથના શિક્ષણનું આશ્ચર્ય, જ નેના લેન્ડ ગાંધીજી સન્ડ બારતન કુમારપા પ્રૌ નવજીવન અમદાવાદ મુન્ડ ફરેકના વધુ આના.

બાપાને યો જે પ્રાનોની પુનરુત્થતા અને સિદ્ધિચૂતા માખમની જાણા કથી હોવી જોઇએ આ પ્રે મહવરતા પ્રમ્ને. આકાશી પ્રાપ્ત કર્યા પછી પ્રજા અને સરકાર સમક્ષ ઉત્થિત થયા છે તેના ઉકેલ માટે એ વિષયો પરના ગાંધીજીના આ લખાણો સૌને ઉપયોગી અને માર્ગદર્શક નીવડશે.

બાપા, મોતીલાલ આમીન, બન્નેના શ્રેન્ડ રચનામાં નન્ડ વહોર. પ્રૌ ચરોતર એન્ડુકેશન સે સાધવી, આજુ ફ મુન્ડ ફરેકના ચાર આના બન્ને જાગોપગોગી જીવનચરિત્રો છે. જાડોના ચરિત્ર્ય પડનર અને પ્રેક્ષા માટે આવી પુસ્તિકા ઉન્ડોગી છે જ પરંતુ આના લખાણો બાળમાનસને પૂરને પરિચય મગી લે છે ઉપરાંત લખાવટની શૈલી સરળ અને રસાળ હોવી ધટે અહીં તહીં આવતા બારેખમ રાન્ડો કે અન્યની વાક્યરચના રસક્ષતિ જ જન્માવે વિસ્તૃત ચરિત્રોને દુકાવતા માત્ર વિમ્ને જ ન આવી જાય તેની પણ તકેદારી રખાવી જોઇએ અને એ વિચિત્રો પણ રસિક બને તેમ અપાવી ધટે આવા ચરિત્રોમાં જનજનની દેખવાપી પ્રવૃત્તિઓ ને સરથાએ ના લેનેમે આવે જ પણ તે કઇ બાળકો જાણતા ન જ હોય એટલે કે તે તેની અચિ દુકમાં અપાય તો બાળકોને વિશેષ રસ પડે. -૨૦૫૦

પ્રાર્થ

છાંદા નવ ઘાતો મુશ્કેલી
સોન્દર્ય જાયો આ લોકો,
માનવતા જીવવા માતું કાં
મુશ્કેલીઓ આ પુરુષને કાન,
એને મેં જે સ્થાન આપ્યું છું.

ધનની પાલ વિશ્વ-મિલન આ,
હાથે-કુના નિતનિત લીલા,
અંધારે કું અમર ગીતો તં
ગૂંથી લેવા માતું છું.

દેવતાન ન એમ બને તો,
કાલ મુખી કું જીવે રાત્રે,
સ્થાન મેં માતું તમ વચ્ચે,
મુશ્કેલી એને એ આપ્યો,
સાચ-સવારે નિર્ધાર ગીતો
કુલ પિતાનીશ.

સદ્ય એને સ્વીકાર્યો, ને
જ્યારે જ્ઞાન બને એ જ્ઞા,
સોરભ નિર્મળી એસે જોઈ,
કરમાયેલાં એ કુટુંબ સદ્ય
બાઈ, દેવી રથા.

ધાર્શનિક

વર્ષ ૭

અંક ૧૦

સંપાદક: નવીન ગાંધી

સ્થાપનન પ્રધીશન, રત્નાગઢ

શિક્ષાયુતી વત્સાન પદ્ધતિમાં પરિવર્તન લાવવાના બ્વવદાર પગલા તવ ની વિનતી કર છુ -રાજ્યપાલ

બાપુજી અને
 બાપુઓ અને તરુણ
 સહૃદય સંસ્મરણે
 બેઠેલ રહ્યે

ગાયક
 સુભાષચંદ્ર

[ગાંધીજી અને શુરદેવની જીવનસાધનાનું અનુદેશીત્વ કરતું ખાસિક]

પછી ૧૯૬૨ આપા તરફ આજણી ચીપી તેમણે ઉમેર્યું, “ પણુ જો જો અહીં એકને બદલે બે બાપ એવા છે. હું તમારી મુશ્કેલી સમજી શકું છું. ”

રાખી સહામ સહેજ દૂર બેઠા બેઠા આ વિનોદ સામળી રચા હતા. તે દેવદાસના સસરા થાય એટલે પિતા ગુસ્સે જ મણુએ તે તેમણે ઉમેર્યું.

“ બાપુ ! અહીં બે નહિ ત્રણ આપા એવા છે ”

આખી મુડળી ખડખડ હસી રહી હતી.

૧ મચ્છાર, હેડુ

(૨)

એક સરવ સમાજની આગળ પડી બહેન ગાંધીજીના ઠીક ઠીક પરિચયમાં આવી હતી એક દિવસ તેમણે ગાંધીજી વિશે કેટલીક બિન જવાબદાર વાતો કહેવાને કહી બે વાતનો હેવાસ ગાંધીજી પાસે આવ્યો. આવી ઉછી વાતની કરી તપાસ કર્યા વિના ગાંધીજીએ તે સાચી માનવાની ના પાડી. તે કેટલે અંશે સત્ય છે તે જાણવા માટે તે બહેનને જ ગાંધીજીએ પૂછાવ્યું.

રોષમાં ને રોષમાં તે બહેને કહેવાડાવ્યું, “ મને શું પૂછાવો છો ? પૂછો ને તમારા દેવાને ! ” ગાંધીજીએ તેમને વિનોદીય જવાબો.

“ તમે તો મણુ ગળીર જાઓ છો. પણુ માટે તો હસવું જ જોઈએ નહિ તો હું ફાગી મરું. તમારી જીભસડી કોઈના કાનમાં કંઈ ગણીમણી ત્યાર ને આ માટે બિચારું દેવું કેવી રીતે જલ્લી રહે ? ”

મેા ૨૧૬ જીવો

(૩)

૪ સ ૧૯૪૨ માં અખિલ હિંદ મહાસંમિતિની બેઠકમાં ગાંધીજીએ જણાવ્યું હતું કે હવે મારે ૧૨૫ વર્ષ જીવવું છે. તેને બીજે જ દિવસે સરકારે તેમને આશાખાત મહેલમાં કેદ કર્યા ત્યાં તેમણે ૨૧ દિવસના ઉપવાસ કર્યા. ઉપવાસ કર્યાના એક દિવસ તેમની તબિયત ખૂબ ગિલ્તાજનક હતી. તો કોઈના દિશમાં એક જ પ્રાર્થના હતી કે બાપુ ક્ષેમકુળજી જેલમાંથી નીકળે તો સારું. એ અર્થજન પ્રાર્થનામાંથી પણુ ગાંધીજી પચાસ થવા માંદગીના કાળે સરકારે તેમને જોડપુત્ર કર્યા ત્યારે તેમની તબિયતની માટે

એવો પ્રાર્થના કરી. વયોહૃદ્દ નેતા પડિત મુદનમોદન માલવિયાજીએ મણુ નીચે પ્રમાણે તાર કરી પોતાની શુભેચ્છા પાડી.

“ માનવજાત અને ભારતમાતાની સેવા કરવા પ્રણુ આપને સૌ સરદનું આશુભ્ય આપે. ”

પણુ ગાંધીજી તો ૧૨૫ વર્ષ જીવવા ઇચ્છતા હતા. ગાંધીજીના જન્મે ઉદ્દેશ્યરતી પડિતજીને પચાસ ન હોય એ સંભવે તેથી પોતાના વિનોદી સ્વભાવને કાળે એવા લાક્ષણિક જવાબ રૂપે તેમણે ૧૨૫ વર્ષ જીવવાની ઇચ્છા પડિતજીને જણાવી.

‘ આપનો તાર મચ્છો પણુ હસમના એક જ ઝડકે આપે મારા ૨૫ વર્ષ કાપી નાખ્યા બપે, તો હવે તે આપના આશુભ્યમાં ઉમેરી દેજો. ”

આવે જવાબ બાવી વયોહૃદ્દ માલવિયાજીના મજા પડે હાલની રેખા નહિ કરી વળી હોય ?

પ્રણી સમજાવવાનું પ્રણી

(૪)

ગોળમેષ પરિવહમાં હાજરી આપવા ગાંધીજી કમનડ થયા હતા ત્યાં અનેક મુલાકાતીઓ તેમને મળવા આવતા એ મુલાકાતીઓમાં એકવાર અમેરિકન મુલતીને થરણેના એક હિંદી વિદ્યાર્થી પોતાની પત્ની સાથે આવી ચડવા.

પેલી યુવતી તરફ નજર કરીને તેને જોઈ લીધા પછી ગાંધીજીએ પેલા વિદ્યાર્થીને પૂછ્યું :

“ તમારા પત્નીને તમે હિન્દુસ્તાન લઈજ્યોને ? ” એક પ્રકારને ગભરાઈ અને સંકોચ બનુભરતાં વિદ્યાર્થીએ “ હા ” પાડી

પછી પેલી અમેરિકન યુવતી આગળ આવી. તે મુગ્ધ અને ચમ્પળ હતી. અને આત્મવિશ્વાસની લામણી પણુ તેનામાં વધારે હોય તેમ લાગતું હતું તેણે પૂછ્યું. “ મહાત્માજી ! આપ અમેરિકા કયાં આવ્યો ? ”

ગાંધીજી હાથ તુરત તે નાંદ જ.

અમેરિકન યુવતી. પણુ આપને જોવા માટે ત્યાં ફરે જવું અપીકું બની ગયું છે.

ગાંધીજીમાં અમેરિકનો કેવા પ્રકારનો રસ અને કુદરતના જનાવના હતા તે પોતાના મિત્રો દ્વારા

એ તે મારી જીતે બચતા હતા. જેટલે યુવતીનો પ્રસ્ન ન થાય તેમના આગે જગતે નમણી પછી તે બોલ્યા
 'મને તોવા અપેક્ષિતો અધીરા દરો પશુ મારા
 રાજદર્શક અરિચ્છન વિગે અને કહે છે કે મને જ્યા
 સ અપેક્ષા મુકી દેવામાં આવશે "

ના ના ના," ના અવાજને સાથે આસપાસ
 મેળેવા સંજો દરેકી પડ્યા.

આ બુકાનો વળી ફેરો જો?

(૫)

કેશિયા પરિવર્તના દિવસો હતા, તિથેટના પ્રતિ
 નાંધએ ગાધીજીને મળવા આવ્યા હતા. તેઓ
 ગાંધીજી માટે કેટલીક બેગ લાવ્યા હતા તેમાં મલ
 જ્વની ૧ બારીક પગીઓ પણ હતી. તે જોઇ
 ગાધીજીએ પૂછ્યું

'અ કયા મની છે ?

તિનિધિ ચીનમાં

ગાધીજી કી. ચીનમાં માત્ર વણાઇ જ છે કે
 તેનું સુતર પણ ત્યાં જ કંતાયુ છે ?

તિનિધિ સુતર પણ ત્યાં જ કંતાયુ છે

ગાધીજી (આશ્ચર્ય વ્યક્ત કરતા) અરે ! આઠડ
 બારીક કાનનારી એ ચીનની લાકડીને શોધી લાવે
 તે કોણ છે ? હવે તો શાદી કરવા જેવી માગી ઉમર
 નહીં નથી એમ છતાંય આડુ બારીક કાનનારી સાથે
 તો હું શાદી કરી લઈશ.

સૌ ખડખડ દસી રચ્યા હતા પછી કેટલીક
 નર્મ પછી મુલાકાત પૂરી થવા આવી ત્યારે એક
 તિનિધિએ પૂછ્યું

"માયુ ! ઉમરના પ્રમાણમાં આપની તબિયત
 પછી સારી લાગે છે."

ગાધીજી શુ કરું બધા જ આ બુકાની અદે
 બાઇ કરે છે. તબિયત તો સારી જ છે

બીજો તિનિધિ: આપનો ફેરો લેવા દે
 ફેર પછી પોતાનો દાઢ લઈ ગાધીજી બોલ્યા

"જુઓ મોઢામાં દાંત મઢા દવે ઝલા નથી આ
 મોખા આદમીને વળી ફેરો જો ?

તિનિધિ એમ નહિ આવે. અમારા દેશમાં
 આપના નામથી સૌ ખરિચન છે અને આપને મઢા

પુરપ તરીકે માને છે.

ગાધીજી: તો મંજી ફેરોની કોઇ જરૂર રહે છે
 ખરી ? તેમણે આમલ ક્યો ત્યારે ગાધીજીએ કહ્યું
 "ફરીથી આપ અહીં આવે અને હું જીવતો હોશ
 તો ફેરો લેજો."

પ્રધા મહાત્મા થવા બેસા છે

(૬)

વાસણકુસણ કે આમજાઇ કરતી વેળા સેવા-
 આમમાં આમમવાસી લાઇઓ દૂધી આવના પહેરણ
 અને ચૂડી પહેરતા હતા. એ પોપાક જોઇને એક
 વિદેશી મહિલા શ્રી મેરી એન્ડ્રીએ ગાધીજીને કહ્યું
 "આ પોપાક મને બહુ અળખામણે લાગે છે"

ગાધીજી એ પોપાકે શો મને ક્યો ?

એન્ડ્રી. એ અંગ્રેજ પોપાક છે.

ગાધીજી, પણ અંગ્રેજ હોય તેથી શુ ? અંગ્રેજ
 પોપાકમાં કઈ સારું હોય તો હું અવશ્ય તે પહેરું.
 ભવેને અંગ્રેજીને હિંદી પોપાક વિષે ધૂણા હોય

એન્ડ્રી : મને તેથી જીલદ લાગે છે હિંદી
 પોપાક એવા કદામય છે કે તેની સાથે એ વિદેશી
 બેળવવાથી કળાનો નાશ થાય છે કયા તમારા બુવતા
 હીલા પહેરણ અને કયા અંગ્રેજ દૂધી આવના અમિયા.

ગાધીજી: ત્યારે તો હું સોલાહેટ પહેરવાની
 અમારા લોકોને મનાલ આપુ તો તમને મન
 આવે અરુને ?

પાસે બેઠેલાં મીરાનેન બોલ્યા

"મને તો જરૂર ચકકર આવે. મને તો એ દે
 કોઈ દિવસ ગમી નથી "

ગાધીજી. એ જાતે છે કે તમે જો દે/ પહેરતા
 તે તમારા માથે ને અંધેનેસતી ન હતી.

મીરાનેન ના ના મારી પામે તો તે વેળા
 ઉત્તમોત્તમ હોટા હતી. પણ મારું તો હ મેશાં એ
 જાગી રોપીઓથી માથું ફૂળી આવતુ

ગાંધીજી: ત્યારે મારે કંદેનું જોડાએ કે તમારું
 માથું કંદેનું હશે એ રોપી તાપમાં કામ કરનારને.
 મારે તો માગી જ છે

મીરાનેન. હ નથી માનતી દે/ કરના ૬.
 પછી પહેરવી વધારે પમલ કર.

માધીજી : મને ખાતરી છે કે લલ્લુભાઈ સામળદામ પહેરે છે એ પાપડી તાપથી તો રક્ષણ ન જ આવે. આમ ચર્ચા આવી રહી હતી ત્યાં વચ્ચે ત્રેણી બેઠ્યા :

“પથુ મને દિંદી અંગ્રીજીની આ ખીચડી પસંદ નથી. જુઓને ત્યાં તમારો કચ્છ કેવો સુંદર છે ? આ ભાખ્યો એવો કચ્છ કા ન પહેરે ? મારું કહેતું છે કે કાતો જ્યાં શુદ્ધ અંગ્રીજ પોષાક પહેરે કે કાતો શુદ્ધ દિંદી પહેરે ?

— માધીજી : પથુ શુદ્ધ અંગ્રીજી જનતુ એટલે જાંગના જનતુ એટલે તો દાકની દુકાને પથુ જનતુ ના ?—સૌ ખડખડાટ હસ્યા મારો કચ્છ તો મરમ છે જ એમાં શકા નથી. પથુ વાત એ છે કે એ ભાષા મારા જેવો કચ્છ પહેરવા જાય તો વૃથા જ પડે ને ! લોકો કહે કે આ જ્યાં મદદામા થતા એા છે.”

મોચીઓને પદાર્થપાઠ

(૭)

દક્ષિણ આફ્રિકાની જેનોમા અને રોકસગલ ફાર્મમાં માધીજીએ જોડા ચંપન બનાવવાની સારી નાનીમ લીધી હતી એક દિનમ માધીજીને ખજાર પડી કે વર્ષાના સંવાસદ આશ્રમ માથે સંજનાએલા અર્ધાવનના મોચીઓ સારી ચંપન બનાવી શકતા નથી તેથી તેમને પ્રત્યક્ષ પદાર્થપાઠ આપવા માટે માધીજીએ મગનવાડીમાં બોલાવ્યા.

માધીજીની આસપાસ પોતાના એ જાહેર અને આમકાના કંકડા લાંબને મોચીઓ એા હતા એટલામા સરદાર વલ્લભભાઈ, રાજેન્દ્રભાઈ મદાસભાના મત્રી અને કાપવાદક સમિતિના અધા સમયે આવી પહોંચ્યા, અને મોચીઓની આસપાસ બેઠા રહી “તલુ જ નાંક” જોવા લાગ્યા.

“આ પડી આમ આડી જોઈએ, ટાકા આ જ્યાંએ દેવા જોઈએ” માધીજી મોચીઓને મગબરી ના હતા.

પોતાને આપેનો સમય મોચીઓ લઈ રહ્યા હતા એટલે આવેલા મગચોને અધીરા થતા જોઈ માધીજી બોલ્યા :

“અરે ભાષડા કોંક દિવસ આવે છે અને એમને આટનો વખત આપું” તેનો તમને દોષ થાય કે ? સારા ચંપન કેમ જાને તે તમારે જોતું હોય તો જુઓ.”

અધા મોચી નેતાઓ પોતાની આસપાસ બેસેના જોઈ મોચીઓ ગમરાયા. એટલે એક પછી એક બેઠીને બહાર કાઢ કરવા લાગ્યા પથુ તેમના ઠોક ઠાકો અવાજ તો ચલા જ કરે !

“આડી ચ બીરે ચર્ચા ચાલવી હોય ત્યાં વળી આ રીતે ઠોકઠોક” નેતામણીમાં અસતોય જોખાયો. કોઈકે એ અનાજ બધ કરવાનું કહ્યું, પાસે મેઢેલા એક આશ્રમવાસી મોચીને કહેવા જવા બહાવા, તેને અટકાવીને માધીજી બોલ્યા.

“અરે મોચી કામ કરતા હોય તેની નજીક બેસીને પથુ કામ કરવાની આપણે ટેવ પાડી જોઈએ, અને આ આમકોચે સંપત્તિ કાર્યાલય છે એની આ વોકોને ખબર કેમ પડે ?”

અધાની સ્ત્રી

(૮)

જાતાના એક અમરવંશ કવિ ચોન નોણીમો દિંદી મુજાકાને આજ્યા હતા, દિંદીમાં આવી મદા તમાજીને ન મગે તો તેની મુલાકાત અધૂરી જ ગણાય એટલે અધીજીને મળવા તે સેનામામ આજ્યા. માધીજીની તમીયત ત્યારે સારી ન હતી, તે લઈ રહ્યા હતા અને કંપાને માડીને લેષ મૂક્યો હતો. તેમને આવવા કારતા માધીજી બોલ્યા.

“હું જારતવર્ષની મહીમાંથી જન્મ્યો છું એટલે જારતવર્ષની મારી મેં માથે નહાવી છે.”

કવિએ તેમની તમીયત વિશે પૂછ્યું, પછી ચર્ચાએ વચ્ચા ચર્ચા ચાલી રહી હતી ત્યારે કરજુરના કંઈ કામસર માધીજી પાસે આજ્યા તેમની કવિ સાથે જોળનાણું કરાવવામાં આવી. પછી હસતા હસતા માધીજી બોલ્યા.

“એ આજેજી જાતાની રતી હોય એતું નથી લાગતું ?” સામળદામો દારજ ખાળી લકવા નહિ પથુ કવિ બોલ્યા હા ! મારી મારતા જેવા જ છે.

[અનુસંધાન પાનુ ૨૬૮]

વાણિયાનો સોદો

રવિલાલ-અનિલ

૧૯૨૯માં બાપુએ કેમ્બ્રિજ ગયા હતા અને ગેરના સુકામ સર પશુમુખ્ય એની ત્યા હતા.

ત્યારના સર હતા બાપુએ એવડામાં બેસી પે તના કાન માં મેળું હતા ત્યા પશુમુખ્ય દાયમા બાપુએની એક તત્તીર લઈને આવ્યા બાપુએ એમની નમે નય ચત એનનો ઉરાદો જાણી ગયા બાપુ પે રિમત કરતા કહું તમારે આ ફાટા પ- મરી સડી નવી છે ખર ને? પશુ એની કિમત પછો હો.

પશુમુખ્યે વિચારું કે જાઉં તો ખરે બાપુ નુ માગે છે બહુ તો અમુક રકમ દરિજનકાળા માટે મામગે એ તો આપીશ એમા મુ. અને એમણે બપુનું કહ્યું એની કિમત આપવા ગઈ છું મોતો કેટલી રકમ પછો?

‘હું તનારી પાસે રૂપિયાની આશા નાહતા નથી પશુ મારે તો વચન જોઈએ એ જ દરના કાગની કિમત’ બાપુએ કહ્યું

પશુમુખ્ય વિચારવા લાગ્યા કે વગી શેતુ વચન માગતા દરેક રકમ જ કહેવા નરી શક્યા નહીં એમણે પૂછ્યું બાપુ તમે મારી પાસે શેતુ વચન માગો છો? બાપુ કહે દરેકજ અર્થો કયાક નિયમિત કોતવાતું.

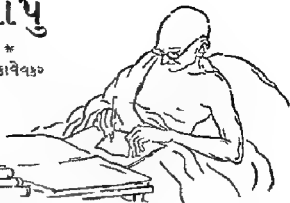
પશુમુખ્ય તો વિચારમા પડી ગયા કે આ જવાબ દેવા નાનીમરી ન જાણી રકમ આપવાની હેય તો નેમા તો વિચારનારું નેય જ નહીં! પશુ આનો

કાતવાતું! જવાબદારીવાળી નોકરીમાથી દરેકજ સમય કેમ મળે! ખૂબ વિચારને બાતે એમણે કહ્યું કે, ‘બાપુ એતો માનથી ન બની શકે’ એમણે ધાડું કે બાપુને મારે આ જવાબ નહીં ગમે, ત્યાં તો બાપુ કહેવા લાગ્યા ‘તમારા નીકર જવાબ માટે હું તમને ધન્યવાદ આપું છું’ તમારી અશક્તિ તમે જણાવી દીધી એ સારું કહ્યું. જે વચન આપીને પછી નથી પાળતા એના કરતા જો એમણી ના પડી દે છે એ મને વધારે ગમે છે, કેમકે ના પાડનાર મન છેતરતો નથી અને મત્વન પાતન કરે છે તમાગ જન બધી મને ખુશી જ થઈ છે’ પશુમુખ્ય કહે બાપુ’ કે તમારાથી મુંઝવણ તો ને હતું તે સાચે માયું’ કહ્યું મારી સન્માર્ષને જ કિમત ગણી દરનામગ કરી આપશો ને. બાપુએ એમનું લાક્ષણિક રિમત કરતા કહ્યું ‘જાન બાઈ સડી કરી આપુ આમ ના હું મે વાણિયો છું અને તમે ય વાણિયા છે. પળ આ સોદામા તો તમે જ ખાપવા.’ અને મોટા પ- મરી કરી આપી

એક વાગ અમારી પસ થાળી વામવાનો અરાજ થઈ ગયો. મે કહ્યું, ‘આ થાળી શેતી વાગી?’ ને કહેવામા આવ્યું, ‘કેરો આવ્યો?’ અથવા દુનિયામા તારા એકાને ત્યા જ કેકરો આવ્યો કે? ત્યાં જના થાળી વગાડીને દુનિયાને જાહેર કરે છે કે મારે ત્યાં છેકરો આવ્યો. કહે છે, નાને છે, ગીન માય છે ને અવધવે છે શા માટે? તો કે કેકરો આવ્યો તેથી! આવો આ નાદાનીનો જેવ છે અનદનો જાણે કે દુકાળ છે દુકાળમા મપાવેલા તોફાનકાળા દાણાદીમા કે ગરમ મારે છે તેમ જાણે આવો મરકસ આવ્યું, મિતેમા આવો કે અનન વગ લખા ને બુખ્યા રહેતા આ લોકો કહેમા મગ નાચવા મડી નો છે

બાપુ

કામ કાવેવક

આપણે ગાંધીજીને બાપુ
કહીએ છીએ એનો પણ
એક ઇતિહાસ છે

મોહનદાસ કરમચંદ
ગાંધીને બપુપણમાં બધા
‘મોહન’ કહેતા હતા જ્યારે

એમણે અફ્રિકા જઈને ચાના હિંદીઓની સેવા કરવા માડી ત્યારે લોકો એમને
‘બાપુ’ કહેવા લાગ્યા અને પછી આફ્રિકામાં હિંદીઓના સ્વમાન માટે નવ વર્ષ સુધી
સત્યાગ્રહ આંદોલન ત્યારે લોકો એમને ‘કર્મચંદ’ કહેવા લાગ્યા ત્યાંના સત્યાગ્રહી
સેવકો માટે જ્યારે હિંદિકસ અશ્રમની સ્થાપના કરી ત્યારે આશ્રમવાસીઓ એમને
માપુ અનુક્રમિત કહેવા લાગ્યા ગાંધીજી આફ્રિકા છોડી હિંદમાં આવ્યા અને
પેતાની પ્રમળ આત્મશક્તિથી મહારાજ કિસાનોનું દુષ્કર્મનિવારણ કર્યું ત્યારે લોકો
એમને ‘મહારાજ’ કહેવા લાગ્યા અ સુગમ આત્મશક્તિનો ઉત્કર્ષ નેટલો ગાંધીજીએ
બતાવ્યો એટલા કોઈએ નહીં બતાવ્યો હોય એટલે વર્તમાન યુગના મહારાજ
તો ગાંધીજી છે જ અ બી દુનિયા એમને મહારાજના નામથી જ ઓળખશે

પરંતુ મહારાજ માટે બધા કારતવ્યસીઓનું અને બહારના પણ અનેક
લોકોનું ધરમરથુ નામ બાપુ જ છે આ નામમાં પ્રેમ આદર અને આત્મીયતા
છે દુનિયાના જે લોકો લોકો ગાંધીજીનો પ્રેમ પામ્યા છે એ સહુ એમને ‘બાપુ’
જ કહેશે પણ એ નામમાં એથી પણ અધિક અર્થ સર્વો છે

ગાંધીજીને મન કોઈ પણ માણસ પસંદ ન હતો બાપુ વિશ્વ એમને
મન એક ન નકરું કહેવા હવે કદાચ ગાંધીજીનો જ્યારે સખીને જ એક પ્રાચીન
કવિએ ગાયું છે

અવનિજ પરિવેશિ યજુના લણિતસામ્ ।

ઉદારચરિત તાં પુ વસુવેષ કુટુંબકમ્ ।

(પોતાનું અને પારકું એવો બેઠે સાકમ લલવનાં બાપુસો જ કરે છે જે ઉદારચરિત ॥
એને મન વિશ્વ એક કહેવા જ છે)

મહારાજાજીને આજે આપણે સંપૂર્ણિતા કહીને છીએ પરંતુ એક દિવસ
એવો જરૂર આવશે જ્યારે લોકો એમને “માનવચિંતા” કહેશે અને ત્યારે જ
‘બાપુ’ શબ્દનો ખરો અર્થ સ્ફુટ થશે

જગત સતોતજ્ઞા યજુ ઉપર આસુ વહાવે છે

છવે વારે જમાનાને નથી હેતી કદર બાપુ ! - ૧૦ અંક

સત્ સામી

અનવર આગેવાન

જનનરેખા: મુને નામ મેનનાઇ બુક. જન્મ
 ૧૦મ ૧૭૬૦માં શિકાપુર (સિધ) માં એમના
 પિતા યોગેશ્વર બુક એક પ્રતિષ્ઠિત ધનાઢ્ય વેપારી
 નતા અહીં દૃષ્ટિ નિવાસી સ્વામી મેવરાજ એમના
 મહે દત્તા ૧૨મ માનિધરમાં એકધારા દમ વધ
 ની મનાઇ તારા તેમ જ વેદાંતનો પૂરો અભ્યાસ
 તેમ જ અરમામાં તેમના લગ્ન થયા લગ્ન પછી
 નર્પરિવ નીકા પુ. હેડી અમુતસર (પબ્લ) માં
 વસ્તુ કર્યા ધનપ્રદાનપ્રમાદ નામનો એક પુત્ર પશુ
 થય નાનીએ ૧૦૦ વર્ષન આયુ બેગરી ૨૦મ
 ૧૫ મા કાની દુનિતા યાગી

મિધી બારામાં સમીઅ જાસોનોક - ૨૦ મીના
 નોક આપણે ત્યાંના આપ્તના કડગયા અને માખી
 પેદ જ ગાળીના છે

મામીએ તન ભકિત પૈગમ્ય અક્તા આત્મા
 અનદદ ગાદ વિગેર વિવિધ વિષયો લઇને મનોક
 રત્યા છે એમના વિશળ દૃષ્ટિ અને ધાર્મિક ઉદા
 ગતાથી પ્રતીત થાય કે કે જી રૈક પર્મ અને પ્રત્યેક
 શાસ્ત્ર પુરાણમાં એક જ અનાતન તરતને પેખી ગયા
 કે અને તેમજ કમ્બુ કે કે

વેદ, પુરાણ, કુરાન કે. અભિની એ લોક મુનુ:
 સમુગ્રી નીમ સામીગયે લાગે મનુ મજાખુત.
 જીઅંઆમમુઘનિમે તીઅ મઅમે સાખી

ભૂત:
 એઆતમનિઅનવર. સમુગ્રેદિન મખુન ખે.
 [વેદ પુરાણ અને કુરાનમાં જે મખુન છે તેને
 મુળ ઉદ્યે તે એક જ છે પર્વત અને રિચર દંડ
 પીને એ નાતને સમજવી નિયમ સ્વી જોએ જેવી
 રીતે આ આપાસ પ્રત્યેક ધરને આવે ૧ છે એવી
 જ રીતે આ સામીનૂત આત્મા પશુ દેવતા સર્ગમાં
 મમાયેયો છે પરંતુ આ વાણીને તો કેક આત્મવિત
 અવધૂત જ પાગખી સેક છે.]

અમળ જતા સામી કહે છે કે કશર તો આપ
 ખાથી તસુઅ અળજે નથી. એ તો આપખી જોની
 વડે રમી રહ્યો છે

નકો દેહ: ન અધુ દેહુ. નમે ધે પંડ.

બની ઝરેકર્નમે-થે, સામી સદ કરે.
 બાંહિ ખે કરલુ કર્ન પિયો, તાંહિ દિદા નેણ;
 મોહિ જોક જરે-સા, પલક પગ હું ન થિયે.

[ધશર ગાઉ છેડો નથી કે અરધો ગાઉ દુર
 નથી, તેમ નથી ડગમુ ય આધેરા. એ તો અતપમી
 પ્રત્યેકના દિવમાં વસી ગયો છે, અને હૃદય ઝડપેથી
 મને સાદ પાડી રહ્યો છે. એ સાદ જેને કાને પડ્યો,
 એણે નયણા તૃપ્ત કરીને પેટભરીને દર્શન કર્યા. અને
 એ શોદિત થઈ, આનંદવિભોર બનીને એનાથી પળ-
 વારે ય આધોપાછો નથી યતો.]

પરંતુ, જે દેહ લાવમા ભરમાયેયો છે, એ અગા
 નીજન પ્રત્યક્ષ પરમેશ્વરને નથી દેખી શકતો.
 અન્ધો કીન દિસાનિ, પરિતપુ પરમેસર ખે;
 ભરમ મંઝી ભુલી કરે. બોહુ બાંહિ કનિ.
 મુતલુ-સિંધુ મહી કંધો સામી મુજગાનિ,
 રના રગ રહનિ દુયેતિ વિસાએ દિસિજી.

(પ્રત્યક્ષ પરમેશ્વરને અણની આધળા લોકો ભોંઈ
 શકના નથી અને એટો માધાના ભમમાં મુખની
 જેમ અણી તલી ભટકના કરે છે.) પરંતુ જે
 દેહ લાવને ત્યાગી એક જ તરન-છાવર ના રમમાં
 રંગાઈ ગયા છે, તેઓ સદા જાગ્રત જાની આપમેળે
 પગમાથાને પારખી લે છે.)

મનખો દેહ જન્મેજન્મ-માતરના પૂણ્ય પાછી મળે
 છે, એને આપ અકાચ મુમાવયો એ એક મોગી
 કમળા છે એટલા મારે સામી કહે છે. ૧

અમોસક્ર આલે માનુષ દેહી દિષ મનહ;
 ખયો કુકુઅમે-થો. મુખુ મિસાયે.
 અમુતુ છટે લથમ વિગિગી વિખુ ખામે
 મુહું મટીઅ પાયે સામી-દિસે કી નથી.

(આ મનુષ દેહ તો અમુદ્ય દિવ્ય ન છે પરંતુ
 અમોસની વાત છે કે, મુખ મનુષ્ય એ ઉત્તમ પદાર્થને
 ઉકરડે ઉતારી મૂકે છે આનંદ-સ્વરૂપ પ-માત્રાને
 અપ્રત-રૂપી દર્શનને છોડી મોટો ગણ્યે એ વિવે-
 વાસનાને મદગૂ કરે છે, પરંતુ આ મનખા મટીમા
 દરિ રૂપી જ્યોત મગદને છે એ પ્રતિ નજર મગ
 ખીવ માડનો નથી.)

જ્યારે અંતરની ઉમેદ જાગે છે

[એક આપકર્મી વિદ્યાર્થીના પત્રો]

(૧૧)

૨-૧૦-૫૪

પૂ. શિવાભાઈ,

નમસ્તે. છેલ્લા ત્રણેક માસથી મેં પત્ર નથી લખ્યો. એમાં માફગી કે એવું કારણ છે જ નહીં. પણ કામ અને અભ્યાસને સમય એવો વિચિત્ર છે કે ખૂબ ખૂબ પ્રયત્ન કરી સમય કાઢું તો જ કાજલ પડે.

તમારે સામા સાતથી સાતે જ વાગ્યા સુધી કામ કરું છું. અને સાતથી દસ વાગ્યા સુધી ફોફોલખા ભણું છું. બાકીના સમયમાં ધરકામ કરું પણ તપુ કે કાનુ ?

વ્યાધી અને તમારા પત્રો અને વિદ્યાર્થી પત્રિકા સિવાય 'પ્રવાસી'ના બે ભંડ મળ્યા છે એ સિવાય એક પછી ભક્તિ કે કંઈ જ મળતું નથી.

આ ફેરી જાતનું જીવન ગોઠવાયું છે તે સમજાતું જ નથી વિચાર કરવાનો ય સમય નથી એમ લખ્યું તો અનિશ્ચયોક્તિ નથી

હવે યાપાનો સમય વધી ગયા છે રાત્રે અગિયાર વાગે સુધી મવારે છ વાગ્યે ઊઠી જવું પડે છે કોમ થોડી ઓછી પડે છે પણ શું થાય ?

કુદરતે મારા જોવા આજસુને સારી સળ કરી છે કામ ન કરું તો ખાવાનું ન મળે ખવાય નહીં એટલે ભણવા નહીં અને એમ થાય તો મારે

હેતુ પાર પડે નહીં. આમ કામ કર્યું જ છૂટકો એવો અહીંના જીવનનો રાહ છે.

કાતવાનું આવે છે ? શું જવાબ આપું ? ખરેખર ૩ કાતવાનું બંધ પડ્યું છે. હવે તો આ અરવિંદ જાગે જ કંતાવાવણાવાલાઓ છે ! શું મહત્વનું મળ્યું ? ૩ નામની રથની વસ્તુ કંતાવ તેની અગત્ય વધુ કે પછી.. ?

ફેડરીનો શરીરશ્રમ અને કોલેજનો માનસિક શ્રમ એ બે વચ્ચે સવા કલાક ખાવા-પીવાનો મળે !

આ રથું મારું સમયપત્રક

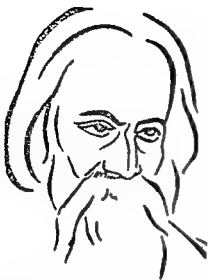
- સવારે ૬-થી ૭ દાંતણુપાણી નાસ્તો વિ.
૭-૩૦ થી ૬ ફેડરી
૬-થી-૭ ફેડરીથી થરે આવી ફેડેજ જવું
૭-થી-૧૦ કોલેજ
૧૦-થી-૧૧ ધરકામ
૧૧-થી-૬ ત્રિધ-આરામ

નવા સત્રથી આવે સમય ગેઠવાવાથી બીજી તુ કરવું તે સમજાતું નથી. હા, રવિવાર હોય છે પણ તે દિવસે નંદાનુધોન અને બટ્ટી રહેતું ધરકામ તથા થોડું કાતી શકાય, કંકામ પત્રો લખી શકાય મશીનની કુનિયામાં જીવન મરડીન થઈ શકુ છે સર્વેને થાક-વ દન, અરવિંદના પ્રણામ

એક દિવસે ખાનખાના પાલખીમાંથી બહાર આવ્યા એટલામાં એક જહા તેમની મામે આવી ઊઠી, તેને પોતાની બચસમાં ફાંચી રાખેલ સોદાનો તપે દાસમાં લીધો અને તેને ખાનખાનના સરોર સાથે મમવા લાગી

આ જોઈ ખાનખાનના નોકરો 'બરે, આ શું !' કરતા દોડી આવ્યા ખાનખાનને મુધાને વટકાવ્યા અને પછી પેના તપાની કારોબાર સોનું તોલીને પેની જહાને આપવાનો હુકમ કર્યો કારણ પૂછતા ખાનખાનએ કહ્યું " એ જહા ખાતરી કરતી હતી કે, બાદરાહે અને તેમના વજીરે પારસ હોય છે, એવું વડવાઓનું કથન સાચું છે કે નહીં ? " અંતુમ

હાર જ્વીકારવી. પણ હતાશા તવના' -૨૦મં

સંસારી રવીન્દ્રનાથ

શ્રીમતી હેમલતા દેવી

દીધા, અમે સૌએ કાન પરથી એમના હાથ ખસેડી
તેવા ધણા પ્રયાસ કર્યા પણ ફાવ્યા નહી કવિપત્ની
બહુ ઓછા ધરેણા પહેરતા

કવિની વર્ષગાંઠ પર કવિપત્નીએ ખૂબ લાગણીથી
સોનાના બટન બનાવરાવ્યા હતા. કવિએ એ જોઈને
નારાજ થઈ કહ્યું 'છિછિ, પુરુષો શું કદી સાનાના
ધરેણા પહેરતા હશે? આ તો વણી શરમતી વાત
છે તમારી રુચિ પણ કની વિચિત્ર છે !

વિદ્યાનયની સ્થાપના થઈ તે પહેલાં કવિનો પરિ-
વર શાંતિનિકેતન આશ્રમના એક જૂના મકાનમાં રહેતો
અમે જ્યાં પણ ધણી વખત ત્યાં સાથે રહેલાં ધરતો
બાર રહેતો કવિપત્ની પર અને એમને ધત્કામત્કા મદદ
કરવાનું મારે માથે હતું ધરતી ચીજવસ્તુઓ લાવવી
અને જ્યાં દિસાજ રાખવાનું મારા પતિને માથે હતું
ભોજન પણ ઉચ્ચ પ્રકારનું બનતું ભોજન અને
મિઠાઈના વાવવાનું કામ કવિપત્ની મટે દરરોજ રહેતું
કોઈ કોઈ વખત પતિને મહેજ ખીજવવા કવિ
રહેતા નીચે મેસી લખતા લખતા હું રોજ સભ્ય
હું કે મારે રી જોઈએ મેં હો જોઈએ ખાડ જોઈએ
ત્યારે મિઠાઈ બનતી જોઈતું જોઈએ તેનું મગાવે
છો આ ખૂબ તમારો કરો છો !

કવિપત્ની રાંધવામાં અત્યંત કુશળ હતા એમના
હાથ બનેલી રસાઈ અને મિઠાઈનો સ્વાદ એ જ હોય
કવિ માટે એ પોતે ભાતભાતની મિઠાઈ બનાવતા
એમના હાથે બનેલી રૂંચે છે કોઈ પ્રજા એક વાગ જમતું
તો તેના મોંમાં સ્વાદ રવી જતા નાદોના બૂત
પૂર્વ સદા ભજ જમદિ દનાધરાય કવિપત્નીના હાથે
બનેલા માલપુનાની વારવાગ તારીફ કરતા

નવીનવી ગીતે રસોઈ બનાવનાનો ગોખ કવિશ્રીમાં
પણ ધણે દલો પત્નીની રસોઈ કરવાની કુશળતાથી
તો એમનો એ ગોખ ઓછો નો વધે દલો કેટલીક
વાર તો સોઈ કરવાના મમરે મેઘ મેઘા નવી નવી
ગીતે રસોઈ કરવાની પતિને સ્થૂંચતા તો માત્ર સ્થૂંચતા
જ આપી મેગી રહેતા નહીં પણ નવો મમાસો

સ ગીતની સૂચક ધના અને કાળની દયાકળ મા
જેમ આનુચ્છને પાંખને પથે આનવ રવીન્દ્રનાથને
પસંદ નહોતું તમ સસાગવ્ય દારેખા પણ રૂઈ
બધનમાં જકડાત તમને ગમતું નહોતું છોકરાને
મારા કીમતી કપડા પહેરાવતા ત્યારે કવિ પત્નીને
કહેતા કે છોકરાઓ માત્ર અમીરાઈથી માણસ નથી
બનતા એથી તો છેકગ મગડે છે તે એની કોસિસ
કરુ છું કે જેનાથી છેકાઓ ભાવે તે સા. મનુષ્ય
બને) એ સામળીને કવિપત્ની પુરા થતા કતા મનમાં
સારા સારા કપડા પહેરાવવાની ધૂંછા રહેતી ખરી !

કવિપત્નીને આમ તો સાદાર્થ જ પસંદ હતી
ધરેણા પણ ખામ પહેતા નહીં મોટા ધગની વા-
હેવા છતાં મારાધમાં રહેત એમને ગમતું પગ
કવિની ઉચ્ચ પ્રકારની રચિને કારણે એમને આવ
માદાર્થ પસંદ કરવી પડી હતી કવિ દલેશા કુટુંબની
નીઓને શયગાર અને દેશનની ચીજોનો મારગ
કરતા રોકતા કૃત્રિમ સાધનેથી સૌ દર્શન વધન કે નુ
કવિને જાતુ જ ખરાબ લાગતું એ કહેતા અસ-
રકારી દેશના માણસો જ પોતાનું મો રજે છે મો-
રગીને ઓઓ શું પોતાન અસરકારી દેશના માણસ
બનાવવા માગે છે ?

અમારા આમદથી એક દિવસ કવિપત્નીએ કાનમાં
મુખમાં પહેલાં એવામાં કવિ જોગડામાં આવી પહેા
ત્યાં કવિપત્નીએ સગમાઈને બને હાથે કાન દાંડી

આપી જુદી રીતે રાખવાનું પત્નીને શીખવતા કેટલાક વાર એમને યીદવવા કવિ કહેતા 'એમુ તારુ જ કામ મે તને રીતી રીતે કયુ તે શીખવી દીડુ 'તમને કાણુ છતી કહેડે તમે તેા બધા વિવશના ચુરુ છો ને! પત્ની જનાજમા કહેડા

કવિ ખાનાની બાબતમા અખ્યા કરના ઘણી વાર તો માત્ર ન મનેા જ આકાર કરતા એથી ઘર નાને ચિતા થતી પશુ કવિને એની ચિતા ન હતી. નાનપણથી ત દુરસ્ત હે છ યુવાનીને મમર હે વાળી સગીર અભ્યાર સુધી એ અભ્યાર સદન કરી નેડુ ધરત ચિતા કરો કરતા કે ક પન જનમા રહેવાતા કવિ બ પાકારથી સગીર કીચુ કરે છે કવિ તો મનનેા આકાર સોધે છે એ કાંઈના ખાનમા ન આનડુ

કનાક પાકાર જવાનું થતું ને કવિપત્નીએ એ સામાન તેના તો કવિને મમલું નહી એ તા કહેતા મે કાંડા બગે નીકળીએ એ જ સારુ લાગે

મુખાફરી વખતે કોઓ જેટલે સામાન વધારે નેવાય તેટલા બે પુરુષોને એ મમે નહી પશુ કોએ તો મમેતેમ કરી મે અર નીએ લઇ જ મે કવિ પત્ની પશુ કવિથી છાતી રીતે મુખાફરીમાં મને નેલવી વધુ યીને લઈ મેતા અને અમને કહેતા જુઓ ને, આવા આઢી સાથે દૂમ ઘરુ વનારી છોકાપૂ આપજે જુઓ એટલે મહેમાને ની પ્રમાદ અ લશે જમ ઓડુરે છુડે માલપુખ તાવો, કયોગી બનાવો સિધવ થીડુ કાવળે, વિગેરે એ બધું સાથે લઈ જવા વિના ક્યાથી અ વશે

કવિપત્ની હમેશા કવિનો અવહાર એમના જોભા પ્રમાણે સમવાય એની કાગીજ રાખતા

રવિ જ્યારે આદર્શ સિસુ મોઝે મથરા હતા

ત્યારે કવિપત્નીએ વિચાર્યોએતા જલપાનની જવા બદારી ઉપાડી હતી

વિધાવય સર થવાને એકાદ વર્ષ થયુ હશે એનામાં કવિપત્નીનું અવસાન થયુ. માદગી વખતે કવિએ પત્નીની એરી તો તનમયતાથી સારનાર કરી કે આખા કુટુંબ પર એની લેરી છાપ પડી મઠ એ માસ ચાનેડી માદગીમા કવિએ કાઠૂતી નર્મો પર મિનકુલ જાર નાખ્યો નહી ત્યારે ત્રીજીગીત પખા ન હતા કવિ રાત્રે અને દિવસે અણથક પ એા નાખ્યા કરતા

કવિને પુત્રતેમ પશુ અનેએ જ કંઠી શકાય િના હોના છતા સતાનની માતાની પેઠે સજાજ રાખતા. વાલ એમ હતી કે પ્રથમ, સતાન વખતે પત્નીની ઉમર નાની હતી એમને લામતુ કે છેડારાનુ લાલનપાલન જરાગર નહી લાય, છેડારાને દૂધ પીવ કવતુ કપડા પહેરાવના એનુ મિજાન સરખુ કરત, એ બધુ કવિ જાને પોને કરતા

શાંતિનીકેતનની સ્થાપના પછી જરામર અગિયાર મહીના પછી ૨૩ મી નવેમ્બર સને ૧૯૦૨મા રવિ વારે માત્ર એ મજુરીસ વર્ષથી નાની ઉમરે કવિ પત્નીએ ૨૪૪ વાસ થયો કુ તે દિવસે માઢી હતી રાત્રે મારા પંતિએ આરીને વાલ કરી 'કાઢી અવસાન પના કવિ જન પર અથા છે કોઇને પશુ' ત્યા આવનાની ના પાડી છે।

આખી રાત કવિએ છત પર ચિતારી કવિના પિના મહવિ દેવે દન જ ત્યારે જનના હતા. પુત્રના પતિવિયોગ વખતે એમણે કયુ 'અને રવિની ચિતા નથી લખી વાગીને એ પોને પોતાનુ જીવન બનાવી તેમે માત્ર આ નાનાં બાળ બચ્ચાઓનો વિચાર આવે કે અને દુખ થાય છે।

એક દિવસે, રહેનજાદ અકબરના કરજારના નવરતોમાના એક અમુરેકીમ ખાન ખાનાની સવારી જતી હતી ખાનખાનાને મર્ગમા એક મરીમ માણસનો બેટો થયો તેણે એક મારીને વાગી વાગી. જ્યારે પાણી નીચે પડવાની અમી ઉપર હતુ ત્યારે તેણે શીશીને પાછી મીધી કરી લીધી ખાનખાના તેને પોતાની સાથે લઈ આ થર અને ઘણી કીમતી એ સોજાદો આપી ને વિદાય કયો

નોકોએ એનુ કારણ પૂછતાં ખાનખાનાએ કયુ : "નથે સમજવા નહી કે તેના મહેતા ઉપરથી તે મરીમ ખાનદાન માણસ લાગ્યો હતો. તે એમ દર્શાવતા આદતે હતો કે હવે થેડીક આજા જ હા રવી મઠ છે ને પશુ હવે ચાત્રી જવા માને છે "

—અમ્લુમ વાનોડી

ગરુડજનું ઘર

એક દિવસ ગરુડજીએ ઘરે જવા નાટે ગળ માગી. મગવાને મધુ ગરુડા છુ આ પહેલી પછુ ઘણીવાર ઘરે જવા માગે ગળ માગી ચૂક્યો છે. અને એ નથી મમજાતુ કે વૈકુંઠ જેનુ વૈકુંઠ છોડીને તને ઘરે જવાની કેમ ઇચ્છા થાય છે? શુ ઘરે કોઇ ઓડી ઝીઝ રે ખરી કે જે વૈકુંઠમા નથી?

મગવા ને વાહુ વાહુ કંચુ પછુ ગરુડજી ઘરે જવાનો મોઢ ન ટાળી શક્ય આખરે ભગવાને ગરુડજીને ઘરે જવાની રજા આપી

ગરુડજીના ગયા પછી ભગવાને વિચાર્યું કે ગરુડને અવરજ એવુ કોઇ સુખ ઘરે સાપડતુ હશે જે અહી ન મળતુ હેય પછુ એ છે શુ? એ મારે એમના ઘરે જઇને જોતુ જોઇએ લાય ત્યા જઇને જોઉ તો ખરો કે ગરુડ ઘરે જઇને શુ કરે છે?

વેશપતંગે કરીને ભગવાન ગરુડજીના ઘરે પહોંચ્યા ત્યા જઇને ભગવાન જુએ છે તો ગરુડજી એક પુરાણા ઝાડની જાણીતી માથી નીકળના હતા એ જ એમનુ ઘર! ત્યાથી ગરુડજી જોડી જાડની એક ડાળ પર મેઘ ભગવાન ડોભા ડોભા જોવા લાગ્યા ગરુડજી ધડીકમા આ ડાળ પર એસે ધડીકમા બીજી ડાળ પર ક્યારેક પાખ ફૂડાનીને જોડે તો વળી ક્યારેક દેખીને જમીન પર જોતરે આમ મનઘાવતી કિડામા ગરુડજી મગન હતા ભગવાને વિચાર્યું કે અહી તો મને આનંદ પ્રમાણેનુ એકે સાધન દેખાતુ નથી ગરુડજીનું ઘર તો સાવ ઠાણુ છે, અને પુગથા ઝાડમાય ખાસ કંઈ નથી તો પછી ગરુડજી અટલા મગન શાને થા? છે? આમ નાચકૂંદ શેના કરે છે? ભગવાનને કંઈ જ મમજા ન પડી અતે એનુ સાચુ રહસ્ય

જાણવા માટે પોતે પ્રગટ થયા અને ગરુડજીને પૂછ્યુ ગરુડજી! તમે આ ખંડેરમાં ભટકવા માટે દંડ કરીને મારી પાસેથી રમ્ય મેળવી? અહી એવુ જો કશુ સુખ વહી જાય છે કે આમ રાજીના રેડ થઇને દેકડા મારો છો?

ગરુડજીએ કંચુ 'ભગવાન! આ તો મારુ ઘર છે! આ ઝાડની જાણીતીમા મારો જન્મ થયો છે, આ જ ઝાડ પર મે મારુ જાળાણુ વિતાવ્યું છે, મેઘો છું આ ઝાડની એક એક ડાળી, એક એક પાદડા સાથે મારી ગાદ મૈત્રી છે અહીની દરેક વસ્તુ મને પરિચિત છે અહીની દરેક વસ્તુ મને મારી પોતાની લાગે છે અહીની હવા, મારી ખૂબ ગમે છે કેમકે એનાથી હુ પોતાનો છુ. અહી આવુ છુ ત્યારે હુ બધુ જ નીસરીને શાંતિ પામી પરમ આનંદનો અનુભવ કરુ છું એટલે જ મને મારુ ઘર, વૈકુંઠથી પછુ વધારે વહાનું છે વૈકુંઠ તો આપનુ છે ભગવાન! પછુ મારુ તો આ ઘર જ છે એ પર જ મારો આધાર છે! એટલા માટે જ મને એના પર આટલી બધી મમતા છે!

ગરુડજીનુ કહેતુ સાચુ જ હતુ! રામાયણમા શ્રી રામે પછુ કંચુ છે 'જનની જન્મભૂમિશ્ચ સ્વર્ગદિપિ નરીયમી' કવિ કાવ્યદાસે પછુ શિવજીના મુને તપાસીની પાર્વતીને ઉદેશીને કહેવડાવ્યુ છે હે, દેવી! સ્વર્ગ જ નોંધવું હોત તો મન કરવા નકામા છે, કેમકે તારી પિટૃત્રીમ જ સ્વર્ગભૂમિ કે દિવ્ય વહિ પ્રાર્થયમે વૃથા શ્રમ. પિત. પ્રદેશાસ્તત્ય દેવભૂમય

(કુમાર સંજન)

વડોદરામા એક મોની લાઇબ્રેરી છે એક વખત એક ધરત્ર તેમથી એક ખાતુ મોહુ પુસ્તક લઇને જતા હતા તે પુસ્તકમા જાવલા ચિત્રો હતા અંગ્રેજ પુસ્તક છે એનુ માની તે લાઈ સઈ જતા હતા જે પૂછ્યુ, આ શાનુ પુસ્તક છે? તેમજે જવાન દેવાને જાહે માધુ' કંચુ' જે કંચુ, 'આ તો કેય છે' તે ગુરુત્ર મોદયા, 'અરે કેય આરી ગયુ લાગે છે!' પરમ પવિત્ર રોચન વિધિ મુદત ચિત્રો, મગનુ જાણડીય પછી નાનની ખોટ હોય ખરી કે! -નિનોઆ

અમેરિકામાં પ્રેમરિજ નામનું ઘાસ થાય છે એના ખેતરો ખૂબ જ ચોટા-ચાપોના સુધી લ વાયેલાં હોય છે એમાં અનેક જ ગરી પ્રાણીઓ છુપાયેલા હોય છે અને એ ખેતરોમાંથી પસાર થવું ખૂબ જ મુશ્કેલ હોય છે. દયનો ભડ પછુ ખરો જ કોઈ દેકારો આમ લાગી હોય તો ઘાસમાંથી પસાર થતા મુસાફરને ભયનું અસંભવ હોય છે કેમકે આમ ગમે તેટલી દૂર લાગી હોય તો પછુ મુસાફર પામ તેને પહોંચના કષ્ટ વાર લાગતી નથી મુસાફર ન સી છૂટવા મથે તો પછુ એ નદી નદી સડે દૃઢાતો પવન ગમે તેટલે ફરથી પછુ આગને નેરી નાવે છે આવી પરિસ્થિતિમાં મુસાફરને ભયનાનો આવ એક જ માર્ગ છે એ જવા હોય ત્યાંથી, અને આસાસથી મને નેપ્તુ ઘાસ કાઢી નાખવું કેમકે જવા જવા ઘાસ હરી ત્યાં ત્યાં આગને ભય પછુ રહેવાનો. પરંતુ ઘસ નદી હોય તો આગ ત્યાં જી અટકી જશે મીનામાં કયુ છે અનુભુ પતિને વનિહિ એનથમે લેપશા જ્યાન આજ વિશ્વમાં પી હિ સાની જવાળા ચારે તરફ ફલાયેલી છે અને આપણી નજીક પછુ આવવા માઠી છે મુ આ નહે જૈનધર્મના અનુયાયી આદિસાના ઉપમંદો ભગવાન મહારીના પૂજકો એ આમમાં બળી જઈયુ મુ આ નહે જૈનધર્મ પી મહત્વના આદિસાર પી પાવાને હવાથી મુકયુ કે પછી ધસને ફર કરી હિ સાની જવાળાઓથી અચરનુ કહાવણુ દાખવણુ.

મિત્ર બંધુઓ! હુ તો આ ધર્મસ્થ નકમ પછુ માનને આશરે જરાગી જોને આવતી એક છુ ધર્મ સ્થાનક પછુ હિ સાની જવાળાઓથી મુકન નથી તમને આશ્ચર્ય થશે કે હુ આ છુ કહુ છુ કે તમને લ મરી કે અમે તો અહીં સામયિક હિ મન આ મીકર કરી અપ્પાન સામયીએ છીએ અહીં વળી હિ સાની આજ કેરી ર સામયિકમાં તો આગને રપર્ષ પછુ નથી કંપારો પછુ નમે જોને આમ કહેા કે એની હુ વાન નથી કરતી એ આપને રસ પાય તો થોડા પાપના બ મીકર થાએ પછુ તમે જે આગની જવાળા

ઓમાં જકડાયા છે એ આમ અતિ ભયંકર છે એનુ પાપ અસાધારણુ છે.

તમને વધારે આશ્ચર્યમાં ન નાખતા હુ રખબર કહી દઉ કે એ મહાદિ સાની ભયંકર જવાળાઓ તમારા શરીર પરનાં આ ભાવગતનાં ચમકદાર વસ્ત્રોમાં છુપાયેલી છે મિતના કષ્ટાઓમાં છમે પ્રારતની હિ સા થાય છે જેમાં એકેન્દ્રીવળી માઠી પર્યોન્ય સુધી બધા જીવોનો વધ થાય છે, એ વસ્ત્રો છુ તમારા શરીરને શોષા આપે છે તમે કહેશો કે છમે પ્રારતની હિ સા કેવી રીતે થાય છે તે કુ સમજવું મિત્ર મારે કઇ કેટલાય ફર્નાંગ જમીન શેકવામાં આવે છે, જેમાં ધૃત્વીકાવની હિ સા તો દેખીતી જ છે, પાણી અને અગ્નિ વિના વરણ નથી બનતી એટલે 'આપ' અને તેજની તથા મિત્ર અવાવવા મારે વાયુની હિ સા પછુ થાય છે જ મિત્ર બનાવવા મારે કેટલાય રસોની કાપી નાખવામાં આવે છે એવું એમાં વન રપતિની હિ સા પછુ થાય છે જ કીરી મકેરી જેવા જીવોની હિ સાનો તો કોઈ પાર જ નથી ચરમી અને ચાચાના પઠા માટે પ્રાણીઓની હિ સા પછુ કરવામાં આવે જ છે હવે રહી મનવહિ સાની વાત, એ તમે ગરીબનાથી વિચારશો તો સહેજે સમજશે.

અરખાથી હેલમાં માલુસ જેટલુ કામ કરે છે એટલુ કામ મિનમાં એક જ માખૂમ કરે છે આ દિનામે મિત્રનો એ કારીયર એકમે એ મુશ્કેલમાં કારીયરોને મેકાર બનાવે છે આ રીતે કાઠડી સે કોકો મિનો કરોડોની રોજ છીનતી લાઇ તેને મેકાર બનાવે છે એમની આલક પર જીવતો એમનો પરીવાર, સ્ત્રી નાકકો જૂએ ચરતા ધઈ નવ હુ આ ભયંકર માનવહિ સા નથી હવે એ મિન-મજૂરનો પછુ જરા વિચાર કરો દિવનમર મિનની નદી હવામાં રહેનાથી અને રૂના અનેક રજકણે જાસવાં ફેકમામાં જવાથી તેઓ ત દુરસ્તી પછુ જોખ મેસે છે એ રીતે તેઓ જીવતા મરેલા જેવા થઈ જાય છે મિને આ કામ કરતી બહેનો પોતાનાં મનો કલ્યાણથી પાળી શકે છે ચોટેભાગે તો માળી

કાની જ નથી શુ આ માનવહિ સા નથી ? આ તો માનવહિ માં ની દૃષ્ટિએ આપણે વિચાર્યું. એ જરા નીચ દૃષ્ટિએ વિચારીએ માણસો લાગી મેનરોની જમીન મળીને માટે રાહનામાં આવતી હોવાથી ખેતીની બાપજ પોછી થાય છે, નીચ વાન દુષ્ટીની દોષા કચરો સાફ કપાની ફિવા થાય છે, એને મરીન રોની રા મે છે આમા મે મેનીની કાનિ છે અને ખેતીનું કમાન એ માનવજન પર આપ મમાન છે

મિતના કાપડા વેચાણની મિનમાનિકને જ અધતામ થય છે એને માં એ પૈસા ઝેરનું કામ કરે છે. એ પૈસાથી એ વિપરભોગ બેગરી પોનાને માં નાનાં ઢાળ મેને કે જૈનધર્મીએ આ કારમાં મદાય નહી જ કરી શકે

ગીતામાં કયુ છે દરિના નમર કૌનેય પ્રાન્તેશ્વરે પતમ ધરાયેન તે જમાડનાથી તેને જ કહીયો થશે અને ખાલો કુચ્ચ થશે પરંતુ જૂને મરતાને અન્ન આપવાથી પુણ્યનામ સાથે અન્નને સદુપરોગ પશુ થશે આ વાન સાવ દીના જેની સાફ હોવા છતા તમે આજે એને જુની ગયા છે અને આખ હોવા છતાં અધ બની શ્રીમતોની તિજોરી ભરી રહ્યા છે અને તે પશુ ગરીબોને સતારી એના પેટ પર પગ મારીને ! આથી વધારે હિસ નીચ કયો કશે ?

મે પહેલા કહી તે વિશ્વવ્યાપી ભરકર હિસાનું મિલ્કના વસ્તો પ્રતીક છે એ જગાળા ધર્મસ્થાનકો સુધી પહોચી ગઈ છે એને યાત કરવાનો એક માત્ર ઉપાય એ વસ્તોનો ત્યાગ કરી શુદ્ધ ખાદીના તિવિ વસ્તો ધારણ કરવા એ જ છે ખાદી જૈનધર્મના મૂળમત સિદ્ધાંતોના મહામિલન જેની છે એ માટે જૈનધર્મીએ ખાદીના પવિત્ર પોશાકને બાહ્ય લીંગ મમજવુ જોઈએ

આજનો વિપર છે ખાની અને જૈનધર્મ ખાદી વિશે કંઈ પણ કહેવું એ મારે માટે શરમની વાત છે, અને તમારે માટે અપમાનની કેમકે જરા વિચારી જોઈયુ તો જણાશે કે આપણે જેમને જૈને તર કહીએ છીએ તે જનેતર છે કે આપણે જ એ જૈનેતરે તો અદિસા માં પ્રાણ દેના તૈયાર કે અને આપણે જ જૈને માં કોય પોશાક પોષ્ય છે ?

એનો ઉપદેશ આપવો એ શરમની વાત નથી ? આજથી ત્રીસ આગીસ વષ પહેલાં જ્યારે જયવામાં આગયું ? મિલનાં વસ્તોમાં હિસા છે ત્યારની જ આજે ખાદી અપનાવી વેતી જોઈતી હતી જે રીને આજે તમને માસ-મદિરાનો ત્યાગ કરવા માટે ઉપદેશની જરૂર નથી એ પ્રમાણે ખાદી પહેરવા માટે પણ ઉપદેશની જરૂર ન હોવી જોઈએ, જે લોકો વાયુકાયની હિસા ટાળવા માટે ચોદા પર વસ્ત્રિકા બાપે છે, એ શુ મિલના હિસક વસ્ત્ર પહેરી શકે ? છુદવા માં ચોદા પર પગી હોય અને સગીર પર છવ્વિ સાધી તૈયાર થયેના ચરમીનાં વસ્ત્ર હોય, તો શુ 'મુખમે રામ જમલમે છૂરી જેવો ઘાટ ન કહવાય ? મમમાને મારી એના સુવાગા વાળની બનાવેની નરમ પૂજણીથી શીડી મકોડીની રક્ષા કરનાર જેટલા દયાપાત્ર છે એવો જ મિલના વસ્ત્ર ચોદે બાધનાર પશુ છે આ તો કૂતરે કાઢી ડોંટ પેસાડવા જેવી વાત થઈ ! વાયુકાયના રક્ષક બનવાને બદલે છએ કાર્યોના ભક્ષક કેમ બની બેસીએ ? તીતોતરી આદિના પચખાણુ નેવા પહેલા આપણે મિલના કપડાનો ત્યાગ કરનાના પચખાણુ લેવા જોઈએ એક અજપોરો ડોકરો અડધી ભવ તો શોર મચારી મૂકીએ છીએ તો મિલનું કપડું શરીરે અડકતા પશુ શોર કરી મુકવો જોઈએ, પણ એ કેમ બને ? પણ આપણી અદિસા વિકૃત થઈ ગઈ છે !

સિનેલમ એક મોઢ શેક રહેના હતા એક દિવસે એમને ત્યા ચોર આ પો શો માગ પર ઘૂસા હતા અને ડોકરો નીચે ઘૂસે હતા. ચોર આત્માની જય થઈ એટલે એણે મુક્તિથી ચોરને રોકરો અને મારવા માડો એનામાં ઉપર શેક નાની ગયા એ નીચે અવ્યા અને પોનાના ડોકરોને ચોરને મારતો જોઈ કયું 'અરે ! આ શુ કરે છે ? આપણે તો અદિસા રહ્યા આપણાથી મરાર ? નોડને એક કાપળામાં પૂરી પાણીમાં ફેડી દે ! ચોરે આ સાંમજી તો શેકજીની દયાગ્રવના પર એણે આશ્ચ સાધા

આપણી અદિસા પણ આવી જ છે આજે આજે લીનોનગી, યકમાજ ખાવામાં હિમા જયુવ કે પત્ર મિલના કપડા પહેરવામાં નથી જણાવી લીનોનગી જોડના પહેલા આપણે મિલના કપડા ડોકરો

જોઈએ તો જ આપણા આચારમાં વિવેક જળવાય
આદીનાં કપડા પહેરવામાં ધર્માશયના પશુ છે
કમકે આદી પહેરવાથી ભાવવાન મહારીરે ખતાવેલા
મેહના ચતુર્વિધ માર્ગે દાન શીલ તપ અને ભાવ
નાનુ અમુક અરો પાતન માય છે

અત્યારે અગતા દાનેશમાં આદી એક મહાન
દાનનું કારણ છે દાન આપવાની જ્ઞાતિ અપભ્રંશમાં
છે ખરી પણ એમાં વિવેકનો આભાવ છે દાનનો
હેતુ ફેફા રવાનો નહીં પણ વાવવાનો છે દાન
આપતી વખતે પાવની થે અત્થા રથાન સમય આદિનું
પશુ પાન શાખતુ જોઈએ નહીં તે એવું પુણ્ય
પાપનું કારણ બની જવાનો સંભવ છે એટલું ખેત
રમાં વાવણી કરતી વખતે ખીજને આશ્રયન ફેંકે
નથી પણ વ્યવસ્થિત રીત વાવે છે ત્યારે જ ન
જેલના દાણા વાવે છે તેમથી વધારે શ્રેય છે આદી
મારફત અપાત્ર દાન પણ એવું જ છે પાણીના
નળનો ધોધ ધરતીને સીધી નથી શકતા પણ બર
સ દાના દોરા ધરતીને તુપન કરી શકે છે એ જ રીતે
આદીમાં એકેએક પૈમાની પહેચણી થોડા રીતે થય
છે ખદીમાં અભવદાન અને ગુપ્તદાન પણ છે આ
નારો તો એમ સમજે છે કે કુ મારો ધર્મ જાળવે
છું પણ એમ કરીને એ તો અનેક ગરીબો અને
શુધાદારોનું પોષણ કરે છે કારીગર શેષ મેળાશીને
ખુશ થાય છે અને આસિના આપે છે આમ ગુપ્ત
દાન થય જ છે પણ ખદી ખરીદ કરી જને સહાય
કરીએ છીએ તેને આજીવિકાનું માધન મળવાથી તે
મ દુઃખથી મુક્ત થાય છે આમ અભવદાન થય છે

આદી સાદગીનું ઝાંતીક છે એમાં જિવ સિનાને
સંભર જ નથી એમાં શીશારાપનાનું પણ પાનન
થાય છે એ જાડી અને વજનદાર હોવાથી કઈક
કાઠાવાક હોવાથી તે તપવર્ધક પણ છે હવે રહી
ભાવનાની ધાત એ તો ખદી પહેરવાની સરઆત
કરીએ ત્યાં જ એને આરભ થઈ જાય છે આમ
આદીથી દાન ગીસ તપ અને ભાવનાનું સહેજે
પાલન થાય છે

આવી પવિત્ર ખાદી ન પહેરવા માટે જે દરીને
કરવામાં આવે છે તે વિચારીએ પહેલી દલીલ એ છે
કે ખાદી મોથી હેવ છે ખાદીનો પ્રચાર એછો

હોવાથી તે મોથી પરે તે સદજ છે, પણ એ જે
થોડા વધારે પૈસા જાય છે તે વહેચાય છે ગરીબોમાં
ધારો કે ખાદી વધારે મોથી હોય તો પણ એ ખદીને
તેને હોદી શકાર નહીં દુકાળમાં રૂપીએ શેર વેચાતુ
અનાજ ખરીદશો કે રૂપીએ મણુ વેચાતુ માસ ?
રવાથી વિવેકાન દેકરુ છે 'જીવન સમર્પણી કિ મત
ચૂકીને પણ આજદી મેળવે' જીવન સમર્પણી સામે
ધનની શી કિ મત ? ખીજ દલીલ એ છે કે ખાદી
ખદી અને વજનદાર હોવાથી કાઠાવાક છે એને
હિતર ગુરુદેવ ટાચેરે એક દર્શનમાં આપે છે

નરોત્તમ નામનો એક ભગત જાડી નીચે મેસી
પ્રભુ પ્રાર્થના કરેનો હતો, અને તેની આસપાસ હજારો
મહાનુ નરનારીએ ભેગા થતાં હતા જ્યારે ત્યાંના
મહારાજએ વીસ કરોડને ખર્ચે બધાવેના ભગ્ન અને
આશીશાન મંદિરમાં કેઈપણ જાડુ ન હતું એ
જોડે એક દિવસ મહારાજએ નરોત્તમ ભગતને
પૂછ્યું એ શીસ કરોડને ખર્ચે બધાવેના મંદિરને
હોદી જાડ નીચે શા માટે મેસી હો ?

નરોત્તમે જવાબ આપે તમારા મંદિરમાં
ભગવાન નથી એટલા માટે !

ગળાએ કયુ તને ખગર નથી કે મે એની
પડા નીસ કરોડનું ખર્ચ કયુ છે ?

નરોત્તમે કયુ કે જાણુ છું પરંતુ તમે જ્યારે
મંદિર બધાવતા હતા ત્યારે પસેનું મામ સળગતુ
હતુ અને તે ફા મદદ માટે તમરી પાસે આવ્યા
હતા પરંતુ તમે એમની વાત કાને ધરી નહીં ત્યારે
ભગવાને કયુ કે જે ગરીબ થોડેલા સૂ પડા ન બનાવી
શકે તે માટે મંદિર કેરી રીતે બાવી શકવાનો હતો ?
જસ ત્યારથી ભગવાને મંદિરનો ત્યાગ કરી આ
ગ્રહ નીચે વાસ કર્યો છે અને એકેને કુ અડી મેસી
ધંધાર ભગ્ન કને છું !

એ જ પ્રમાણે ખદીના થોડા કાઠથી તમારા
ભાડુએને ગદદ ન કરી શકે તો સત્વની ઘણરની
અને ધર્મની ઉપસનાના અધિકારી કેરી રીતે યજ્ઞ
શકે ? એનો વિચાર તમે ચોને જ કરો

ખદી ગરીબોની રેળી છે એમાં શીલ છે સત્યમ
છે દાન છે, તપ અને જાનના છે એટલા માટે
એને અવશ્ય અપનાવવી જોઈએ

શિષ્યત્વ

અંડેશન માનાજી પવાન

*

અરબપ્રદેશ હતો સમ્યક્ મમય હતો પક્ષી
ઓનો કંતરવ શાન હતો જનશુન ગિડગિડ કરતા
થયો ગયાં હતા

જા બુદ્ધને નીચે પદ્મ સન જમારી શુદ્ધદેવ ધ્યાન
રથ એવા હતો વનમાના કર પ્રણીએ પછુ પતાનુ
સ્વભાવજન કરપણુ બૂલી શુદ્ધ પ્રભુ પસ દીન થકે
મેળાં હતા

શુદ્ધદેવના મોળામા એક દક્ષિ જલકે સ્વરથ
પણે સ્વત્વ હતું પાસે દક્ષિણી પછુ મેરી હતી ત્યા
ગાંધીમાથી એક ટોળી નીકળી તનો નવકે એક તથુ
હતે તેજે સાધીદ જે ને દૂર થે ભાગ્યા અને શુદ્ધદેવ
માથે આવી નજામ પ્રજિપાલ કયા ગાંધી દય
નોડી તે તિથર જામે ત્યો

શુદ્ધદેવ કૃપાદર્શિની તરણુ સમે જોઈ રજા હતો
તરણે મોલાની શરૂઆત કરી ભગવન નું કીર
દેશી આયો મ્હુ માર નામ જોત છે રાજ
કવર છુ મને અપ્પાતમવિદ્યા શાખનાની જીન મા
યક છે કૃપા કરી મને આપનો શિષ્ય બનવો

શુદ્ધદેવે માત્ર કૃપાર્દાટ મરી મખમાથી એક
શબ્દ સુઝા ઉઠ્યાયો નહિ

ગજકુમાર પુન જો દયો ભગવન આપનો
પુતરની કૃપ પછુ આ દામ પર નહિ થાય ન

બાલપણથી પવિત્ર આચરણ
કરે છુ, ધર્મમ્મ થનો અભ્યાસ
કરે છુ છતાં આપનો શિષ્ય
થવાની મારામા થોચતા
નથી ?

‘ નથી

“ તો આપનો 1૨૦૫
થવાની પાતતા મારામા
કયારે આવશે ?

સાથ કર એટલે મમજાઈ

જશે

ખિત્ત રવરે રાજકુવરે

પૂછ્યું શાની શોધ કર ?

શુદ્ધદેવે ઉત્તર આપ્યો નહિ

રાજકુવરે કહ્યું આપ મારી પરીક્ષા નેવા

મ્હોં છો ?

એવું પછુ હોય ?

આપનો દર્શન કરવા પાછો કયારે આવુ ?

વધામત પછી સાત શુકલપક્ષ પૂરા થાય ત્યારે

જેતકુમાર એક પછુ શબ્દ બોલ્યા વગર પ્રણામ

કરી ચાલતો થયો તેની પાછળ તેની ટોળી પછુ

જાપડી એક જગ પર દરિયા અને બીજી જગ

પર તેનું જન્મ બીજી મયા શુદ્ધદેવ ધ્યાનમમ થયા

ઉપલી વતને આજે વર્ષાનક પછીના સાત

કુકનપક્ષ પૂરા થયા હતા તે જ જા બુદ્ધને તયે શુદ્ધ

દેવ બોલ્યા હતા સધાકાળ હતો આકાશમા અમ્યા

નક વાદળનો મડપ છાઈ ગયો ગર્જના અને વીજ

ગાએ પોતપોતાનું પોત પ્રકાશ્યુ મુશળધાર વૃષ્ટિ

શરૂ થઈ પક્ષીઓ વૃક્ષપટામા ભરાઈ એવા વૃક્ષો

નાહીને તરબોળ થઈ ગયા, પછુ જા બુદ્ધને પર વૃષ્ટિનું

કર્ણ જ પરિણામ થયું નહિ શુદ્ધદેવના નગ પ

એક જલ્મી કુ સરખુ થે પયુ નહી ! આવા મમ

પછુ દદ નિશ્ચય રાજકુવર આયો શુદ્ધદેવને પ્રણામ

કરી ઊભો ત્યો અને મોલ્યો પ્રભુ આપની

કસોળીમાથી કૃ નિઝલક પાર પડ્યો છુ પવિત્ર

જવન માળવાનુ મે માનુ રાખ્યું છે લાના મમય

સુધી ધ્યાન થરુ છુ ઇન્દ્રિયસુખ ને રજવેલવ

મે ત્યાગ્યા છે દવે મને શિષ્ય તરીકે સ્વીકાર્યો ને ?

નહિ

રાજકુમાર અતિ પિયલ થયો દેવુ ભારત આગ્રુ
આંખોમાંથી આપણુ જાદરવો વરસી રહ્યો પછી
કપિત સ્વરે બેઠો ભગવન મને શિખ નહિ
મન વધાનું કારણ કૃપા કરી કહેશે ?

શુદ્ધદેવ ધ્યાનમુકત થયા -

જાતકુમારને જોઇ શુદ્ધદેવ પસે જાતિથી બેઠો
ચિત્તો શુર શુર કરવા લાગ્યો શુદ્ધદેવે નની પીઠ પર
હાથ દેતરી શાત કરો મહામાના રાજ સામળવા
ગ્રહ થયો મુખ

શુદ્ધદેવ બોલ્યા મતાપી રાજકુમાર નાજ
જગ જેને કસોગી કહે છે તે કસોગીમાંથી તારે પાર
પડવાનું નથી તારી મી અને રાજવૈભવનો યાગ
કરવાનું મેં તને કહ્યું નથી કસોગી તારા સ્વભાવની
હતી તે કસે કીમાંથી તું ચક્રરથી રીતે પર પડો
નથી તું તારા રાજમ દિરમા જ તારા સ્વભાવને
લીધ જે પ્રસન્નમા તું નિષ્કળ નીવડ્યો તેને સુધાર
નું હજુ શિખ થનાને લાયક નથી

આ સામગી રાજકુમારનું શેર કિતું પડી ગયું
તે શોકપૂર્ણ સ્વરે બોલ્યો ભગવન જે પ્રસન્નમાંથી
તું નિષ્કળ નીવડ્યો તે કવા કૃપા કરીને મને
કહેશે ?

શુદ્ધદેવ બોલ્યા સભાળ ત્યારે તરી પ્રયમ
પરીક્ષા એટલે જનનિર્દા સદન કરવાની તારી અસક્તિ
તારા પિતાના હરખરમા તે ન કરેલા યુનાનો મિથ્યા
રોપ તારા પર કરવામાં આવ્યો હતો તે તારા રૂમ
ગજમાં છે ? યોડો ખરી વસ્તુ સ્થિતિ સમજે ત્યા
સુધી તે ફેર રાજકુ નહિ અને તેથી તારી માન
અડના થઈ એટલે તું યુનાનો જાચન કરવા ત્યાર
થયો એટલું જ નહિ પણ વિરોધી સામે શરત થવા
પના પછુ તેવાર થયો હતો તેથી જ તું પહેલી
રીકડમાં નિષ્કળ થયો

મા ! શિખ થયા ઇચ્છનારે, આત્મસંતોષન
કરનારને યોગ્યતા સદન કરવી જોઈએ એટલા
રોપારે પસદન કરવા જોઈએ નિદા અથવા રતુતિથી
પર રહેવું જોઈએ

લીજી પરીક્ષામાં તારા સ્વાભિમાનને લીધે તું
પછમ મર્યો તારો એક જીવનનું મિત્ર હતે તેની

માથ એક સ્વાર્થસાધુ માણસે દોરતી બાધી તને
તે ન ગમી તેથી તારા અત કરણમાં ઇર્ષાના અકુર
કૂટણ તેથી તારા મન દ્વિષિત થયું પરંતુ તે સ્વાર્થીનું
હૃદય સમજ જતા નિરવાર્થી નહી થાત, એ તું
શા ઉપરથી કહી શકે ? આથી તું બીજી કસોગીમાંથી
નિષ્કળ થયો

લીજી કસોગીમાંથી તું એમહીન હવે તારી પત્ની
નદામા તે કટલાક દોષ જોઈ તેને કાઢી પૂકી પછુ
તની અગામતા અને યોવનાવરથા બ્યભામાં રાખી
નહિ અને તેના પર દવા કરી નહિ.

જેતકુમારે કહ્યું પ્રભુ મેં તેને રાજમ દિરમા
ખી દેત તો લેકા અને દોષ દેત

શુદ્ધદેવે કહ્યું એ સસારીને માટે રીક છે
પછુ સત વધાને મટે એ અધુ અર્નિષ્ટ છે કુષ્ટ
કર્મથી દુઃ રહેતું એ કષ્ટ સદગુણ નથી શુદ્ધ જીવન
માથે દવા અને પ્રમ જોઈએ

રાજપુત્રનાં નેત્રે આસુથી ભરાઈ આવ્યાં તે
બોલ્યો આપનો શિખ થવા મારામાં કષ્ટ ચેત્યતા
જાઈએ એ હવે હું બરાબર સમજીએ એને બરા
બર અમલ કરીને આવીશ પછી તો મને આપના
શિખ તરીકે સ્વીકારશે ને ?

શુદ્ધદેવ બોલ્યા જ મેં તારી વિનંતીને
સ્વીકાર કર્યો છે

રાજપુત્ર તેના સાથીઓ સાથે કહ્યું બનગરી તરફ
પછે રૂથે

શુદ્ધદેવ ધ્યાનમન થયા

રાજકુમાર પોતાની નગરીમાં ગયો તે પહેલાં તમા
પિતા મરણ પામ્યા હતા રાજની કસામ તેને લેવી
પડી તે ઉદારતા અને ન્યાયથી રાજ્ય ચલાવવા
લાગ્યા તેડામાં તેની ખૂબ પ્રશંસા થઈ

એના મિત્રના સ્વાર્થી મિત્ર તરફથી પોતાનો
અજુગરો દૂર કર્યો એ જાને મિત્રો પર ભરમાન
રાખી બે જુદાં જુદાં મકાનો બનાવી આવ્યા પોતાની
ભીની શેષ કરવી પોતાના મહેનમાં રાખી

બધા યોડો રાજની વિરુદ્ધ થઈ ગયા

મનરથી રાજ તરીકે તેની નિદા કરવા લાગ્યા

આ તકને લાભ લઈ તેનાં નાનો બાઈ વિરુદ્ધ થઈ
કપટભળ ગયા લાગ્યો તેણે એની અડવા કસાવી

કે "જેત જુગી ને સ્વચ્છદી ગળ છે દેશમાં
સિદ્ધ મળેલા એક બિખારી માનવી તેના પર જાપ
છે. સ્વપણા પુગાતન ગીતાગ્વાળ બદલી નાખે છે."

એક દિવસ જેતને સમાચાર મળ્યા કે તેને કાર
મળ્યા કપડાંના તેપાર થઈ રહી છે. તેને તેનું
કર્મલે ફળ પ્રપ્ત નાંહ.

અરુ. એક મારો મશળ ધસી આવ્યો. પણ
તેના રક્ષકોએ તેને પકડી લીધો તે મારાનું નામ
અરાદ હતું ત જાતે દાનિય હતો.

જેતે તેને પૂછ્યું 'અરાદ મારો જીવ લેવાનું
નને કંઈ કાનડ મળ્યું?'

અરાદ મોઢ્યો તમે આજ સુધી ચાલતી
આવની ઝડિતા વિરોધી છો. અને રાજ્યના વિનાશ-
કર્તા તમે નીવડવાના છો એમ હું સમજું છું."

રાજાએ સિપાઈઓને કહ્યું જ્યાં ખૂનીનો હેતુ
મારો છે. એને બંધનમુકત કરો.

રાજાને દુઃખ એટલે સિપાઈઓએ નામરજ
જના કંઠોને છેડી મુક્યો.

રાજાએ સિપાઈઓને કહ્યું 'તમે અડીથી
ચાલ્યા જાઓ. અરાદને જ અહીં રહેવા દો."

સિપાઈઓએ રાજાના હુકમને અમન તો ધ્યોઈ
પણ ફેર જઇ છુપાઈ ગયા.

અરાદ રાજા તરફ તિરસ્કારથી જોઈ ઈશી હતો.
રાજા તેની પામે ગયો, તેના ખમા પગ હાથ મુક્યો.

અને તેની સામે જ્યાં નજરે એકીટરો જોઈ ઈશી

એક દિવસે ખવાળ હમન બસરી હઝરત હખીળ અજમીને ત્યાં આવ્યા જમવાનો સંમય
થયો એટલે હઝરત હખીને તેમની સામે રોટી અને મીઠું મુક્યું ખવાળ હમન બસરી આવ્યા
લાગ્યા એટલામાં એક ફકીર બારણે આવી ઊભો હઝરત હખીએ ખવાળ સાહેબની માથેથી મીઠું
લઇને ફકીરને આપી દીધું. આથી ખવાળ સાહેબે કહ્યું. "હે હખીય! તમાગમા જ્ઞાન નથી.
જો જ્ઞાન હોત તો મહેમાનની સામેથી આવવાનું લઇને ફકીરને નહીં આપ્યું હોત અને જો આપ્યું
હોત તો મહેમાન માટે એક ભાગ બાકી રાખીને બીજા ભાગ તેને આપ્યો હોત."

એ વાત ચાલી રહી હતી એટલામાં એક માણસે બોજાનનો એક થાળ અને સોનામદારો
બરેલી એક થેલી હઝરત હખીયની સામે ધરી હઝરત હખીએ પેલી સોનામદારો ફકીરને વહેલી
દીધી અને બેજાનનો થાળ ખવાળ સાહેબની સામે મુકીને કહ્યું. "ઉત્તાહ, જો તમારામાં જ્ઞાન
માથે અદા પડ્યું હોત તો કેટલું સારુ થાત!"

—અવગુપ્ત

નવો પથ રોધી જ્યો એ જ અખત.

અમારે શી ચિંતા મફત કોણ કહેશે! - ૩૦ અ

તેના શુદ્ધે ઉપદેશ કર્યો હતો કે "સંતપુરુષોનાં
નેત્રે અપગંધના કારણે રોધવા તત્પર રહે છે."
તે જ પ્રમાણે અપરાધીના કારણે તેના નેત્રે રોધી
કાઢ્યા.

એની અસર અપરાધી ઉપર અજમીની થઇ.
વિદ્યુતપ્રવાહ પ્રમાણે અરાદના વિચારો બદલાઈ
રહ્યા છે એ ગળાએ અરાદની આખમા વાંચ્યું.

થોડાક સમય પછી સિપાઈઓએ ફરતી જોયું તો
અરાદ રાજાના ખલા પર માથું ટેકી રહી રહ્યો હતો.
જંબુદશ નાંચે પકાસન માડી શુદ્ધેવે બેઠા હતા.
ખાનમાં જેત રાજાની ધવલકીર્તિ તે નિહાળી રહ્યા
હતા.

પ્રાત સમય હતો. બાલ રવિ હસતો રમતો
પૃથ્વીના પૂર્વદારમાંથી પ્રવેશી રહ્યો હતો. પક્ષીઓ
તેનું સ્વાગત કરવા મશળ ગીત ગાઇ રહ્યાં હતા.

તે વેળા ત્યાં મનુષ્યના પગલા સભળાયા. મહા
ત્માના નેત્રકમળ ખુલ્યા. સામે જેત રાજા ભિન્નના
વેશમાં હાથ જોડી ઊભો હતો. શુદ્ધેવની દીર્ઘ પડતા
જેતે સાદાગ નમસ્કાર કર્યા.

શુદ્ધેવે હાથ જોડ્યા કરી આશીર્વાદ આપ્યા અને
રનેદપૂર્ણ વાણીથી બોલ્યા, "રાજા મારા પ્રિય
શિષ્ય, હું તારું સ્વાગત કરું છું."

પછી શુદ્ધેવે રાજાને મંત્રોપદેશ કર્યો તે વેળા
આખો અસ્પષ્ટપ્રદેશ સ્વર્ગીય આનંદમાં ગરકાવ
થઇ ગયો હતો.

રાષ્ટ્રીય ચારિત્ર્ય

ઉ. ન. ટેમ્બર

સત્યમેવ જયતે

ગુજરાત વિદ્યાપીઠના કેટલાક વિદ્યાર્થીઓ અને મળવાને આત્મા હતા તેમને જે એક પ્રશ્ન પૂછ્યો: આપણા દેશનો ઉત્થાપક કોણ છે ?

અનાજ કેળવણી અને ગાયણ તેમજે કમ્બુ હા એ તો અરજ પછુ મે કમ્બુ મારા માટે આપણે સૌથી

ઉમ અને મુખ્ય પ્રશ્ન જો કેહા હોય તો તે આપણા દેશના રાષ્ટ્રીય ચારિત્ર્ય છે ' મારાથી આ જવાબ અદ્ય રીતે જ અપાયો હતો પછુ આટલા વર્ષોના અનુભવે રાષ્ટ્રીય ચારિત્ર્યની વાત મારા કંદયમાં વધારે ને વધારે દૃઢ થતી જાય છે

હિંદુસ્તાનની છત્રીસ કરોડની પ્રજામાંથી કઈ અગ્રિત એવી દરો કે જે દેશનુ ઉચાન નહી ઝખતી હાય ? આપણા સૌનાં હિતમાં એ જ વળા તો છે જ પછુ એ ઇચ્છા મળજીને આચાર ગોશ્વળાની દિશામાં આપણે કેટલા આગળ વધ્યા ? આપણા વિચાર અને આચાર વચ્ચે કેટલુ અતર છે ? એ અતર કાપવાની દિશામાં અપણે કેટલુ આગળ વધ્યા ? આ વરતુ જ આપણા વિકસતા ચારિત્ર્યની પાસાંશી શી મણાય

આપણે કહીએ છીએ કે દરિદ્રનાશવશ્ચન વિકાસ અને મારો સ્વરાજ્ય આત્મ્યુ છે પછુ આ દરિદ્ર ન રાખણુ શુ છે ? તેનુ ઉચાન કેવી રીતે કરીશુ એ શુ આપણે જાણાં જીતરી તપાસ્યુ છે ? આપણે એને જાણીય શી જુએ તરયો કે અપણુ કમ્યો છે એની જુખ તરસ મિટાવવાના એને કપકાથી ઢાકવાના કે થોળા અક્ષર લખાવવાના કાચમાં ભરી ગયા છીએ આપણા અતરમાં જુખ ક્ષર કરવાની ઇચ્છા છે પછુ એ ચર્ષ સઙની નથી કરણુ કે આપણા પેતામાં કાંઈ ખૂટ છે એક રીતે નોંધ્યે

તો આપણે પોતે જ દરિદ્ર છીએ

આપણે સ્વતંત્ર ગયા તેથી કંઈ છત્રીસ કરોડની પ્રજાને સ્વાતંત્ર્ય થોડુ મળી ગયુ છે ? આપણી અડધી ઉપરાતની વસ્તી જાહેનાની છે એમાંથી ત્રોટા ભાગનાને તો સ્વાતંત્ર્ય શુ છે તેનીય ખબર નથી સહેરની ચાર કરોડની વસ્તીને બાદ કરતાં બત્રીસ કરોડની વસ્તી તો ગામડામાં જ રહે છે ત્યાં આર્થિક સમાનતા છે ખરી ? દેશની કુરોડરજણુ સમા કરોડો અમલ્યીએ કિસાનો ઉભડ મજૂરો સુધી શુ સ્વ રાજ્ય પહોંચુ છે ખરુ ? રાજકીય સ્વરાજ્ય જહ રની છમારત છે. સામાજિક આર્થિક સમાનતા તને પાચો છે એ વિના સ્વરાજ્યની આ ત્રોટી તેતીય છમારત જીવી શાના પર રહેશે ? છત્રીસ કરોડની પ્રજાના અતરમાં ઘણાતી વાત આચારમાં જીતરી નથી આપણા પેતામાં કંઈક ખૂટ છે તેને આ જ પુરાવા છે

આપણા મન એક વિચિત્ર દિશામાં સપડાયેલા છે ગાંધીજીના વિચારો પરનુ પુસ્તક વાચીએ ત્યારે આપણે તો વિચારે પર મુઘ્ધ થઈ જઈએ છીએ ખીજી જ ક્ષેત્રે સામ્યવદનુ કાંઈ પુસ્તક વાચીએ તો આપણને તે અમી બર છે કેહાં એક વિચારને આપણે દહતાથી પકડી લઈ ચાલી ચકતા નથી પછી આપણે આગળ થી રીતે વધી છત્રીએ ? જે ગાંધીજીના વિચારો રાજકીય ક્રાંતિ સાધી શકે એકાએકી સ્વતંત્રી, કચ્છાએલી પ્રજામાં નવો પ્રાણ પૂરી શકે એ કારતવ્યને સ્વરાજ્ય અપાવી શકે તો પછી એ આર્થિક, સામાજિક રાતિ કેમ ન કરી શકે ? આટલા અનુભવે પછી પછુ આપણી બુદ્ધા કેમ અવિત થાય છે ? ૧૯૩૦ ના સમયે તાળ માવ છે ત્યારે મને એક જ વિચાર આવે છે ૧૯૫૫ સુધીના આ ૧૫ સૈકામાં શુદ્ધિ અને જ વળામાં આગળ વધ્યા હોઈએ છતાં જેને આપણે ઇવન દરોની અખૂટ ચલા કરીએ છીએ તેની દહતા અને

પ્રવાર ૨વા ડી તમન્નામાં જરૂર પાછા પડ્યા છીએ
 હમણું ચર્ચાલુ જીભ વિષયુદ્ધ ઉપરનું
 પુરતું વાચનો હતો તેમાં મને એક શીતલતી
 નમનું દર્શન થયું એ પુસ્તકમાં જે નક્કર હકીકતો
 ૧ પી છે તે જાણીય ચરિત્રથી જાનકાલી નોકશાહીનું
 ચિત્ર ખડું કરે છે આવા રાષ્ટ્રીય ચારિત્ર્ય વગર
 ગાંધીજી નોકશાહી રી રીતે ઊભી કરી શકીશું ?

જીવન ટાપુઓ પર અજેજ કાફો હતો
 કરે છે અજેજ કાફો દારે છે ૧૬ હજાર અજેજ
 રોટ્ટાઓ ૧૭ હજાર છે વસાવા યોદ્ધાઓને ઊડા
 નવા અગમ નોક દળ મધી રચુ છે અજેજ વહાણો
 અજેજની સભ્યમરીન પાણીમાં ચાલતી સ્ત્રીઓ
 તારી એક પછી એક તળીએ મેમે છે આવી કંગા
 કંગાને પગે યુદ્ધપ્રધાન ચર્ચા સેનાપતિને સદેશ
 શોકને હ પરિસ્થિતિ એવી છે કે બધા માણસોને
 ઊડાવવા જશે તો કાફો મુમારી એસીશુ મા
 આશ્વા અવે

નોક મે વનો વડો એકાગ્રીરત જવાબ વાગે છે
 કે એક મોઢામાં મોગે જિલ્લિય નોકસૈન્યનો
 કાફો ફરી બધતા ત્રણથી વધુ વર્ષ નહી લાગ
 તેની મને ખાતરી છે પણ આપણે આપણી પ્રજામાં
 વિશ્વાસ ઊભો કર્યો છે કે એક પણ અજેજ યોદ્ધો
 ઘરામાં બાકી હશે ત્યા સુધી તેને ઊડાવવા અજેજ
 નોકસૈન્યની ખુશી મહન કરીને તેને મો લાડશે
 આ વિશ્વાસ ઊભો કરતા ૩૦૦ વર્ષ જશે પ્રજાના
 વિકાસ કરતા દેશની કોઈ પણ સંપત્તિ વડુ નથી

પ્રજાનો વિશ્વાસ મુખાવવા કરતા મોતને વડુ
 પમદ કરનાર પ્રજાના પ્રતિનિધિનો એ જવાબ હતો
 એવો જ બાળે દાખલો છે સિ ગાંધીના યુદ્ધ
 વેગનો અજેજ સૈન્ય હારવાની અણી ઉપર છે

બુદ્ધિના અન્ધ

હાથમાં હો લગામ અથમની
 એ જ બુદ્ધિના અન્ધ દોડાવે
 ચીંતનાને વિનાશના રસ્તા
 અન્ધ આપણ પર નહી આવે
 મની

તે જ વખતે લોડ વેવેલને મુખ્ય સેનાપતિ બન
 વાનુ બહુમાન મગે છે બહુ વૂઠવુ હતુ હાર
 નિશ્ચિત હતી તોપણ નોડ વેનત એ નોતરું બીલી
 લે છે પણ તે કહે છે કે એક યરતે આ નોતર
 સ્ત્રીકાર છુ, કે હાવાં પડી હુ કહુ તેમ કરતુ
 એટલે હું ડીરીટ હાર સ્ત્રીકારીશ પણ (ડીસ્ટ્રેક્શન
 નામોશી નહી સ્ત્રીકાર

હાર અને નામોશી વચ્ચે એક પાતળી નીળી છે
 અને એ લીની જ મુ રો ઉપરની વફાદારીનો આક
 દર્શારી દે છે ફરક વખતે માણસ જીતે જ છે તેવું
 નથી જનનું માણસ હારે પણ ખરો પણ એ પીકે
 હકમાં પણ હારની ખુમારી હશે તેમાં નામોશીની
 નિરાશા નહી હોય

આપુની વાતને સિદ્ધ કરતા હાર મળશે તો
 સ્ત્રીકારી લખણ પણ એમાં નામોશી તો હરગીઝ
 નહી મળે

હિંદમાં આજે હકકની દૃષ્ટિએ શુ માંગી
 શકીએ ? હકકની દૃષ્ટિએ તો હિંદના એકેએક માણ
 સને જે મળવાની શક્યતા છે તેરી વધુ તે'તુ વધ
 રે જ છે અનુકુળતાની દૃષ્ટિએ ૧૫ મગશે તો સ્ત્રી
 કરીશુ પણ સવારમાં મનને પૂરીશુ કે ' મને મ'તુ
 તેમાં હકકનું કેટલું ? અને અનુકુળતાનું કેટલું ? હકક
 અને અનુકુળતાની વચ્ચેના વિવેક ઊભો કરીશુ તો
 આપણો સુખવાદ આપણને મહારાજાઓના બનારમાં
 વેચના માટે નહી લઈ જઈ શકે

સ્વરાજ્યની સ્થિરતા અને વિકાસની બાબતરી
 અમે તેવું આર્થિક અને મામ જીકે અમાનતાનું
 કામ કરના માટે દેશમાં રાષ્ટ્રીય ચારિત્ર્યનું નિમાણ
 આપણે મોઝે કરવાનું છે એ વિના આપણી જરી
 સિદ્ધીઓ ગ્રાખી પડવાની છે

માનવી-

વાત પર રાગીને ચઢાવીને
 બરી લીધી બજાર તણી ચાલી
 છેતરે છે અપચત જીવોને
 માનવી આના હોય છે કપરી
 અમત વાવલ

કયા દિલગીરી ?

મીરાબા

મીરાના બજનોમા કોઈક એવું તો જીવનરસાવણુ છે કે કાળને
વસારો એને લખતો જ નથી !

સનાતન હૃદયભાવોને એણે એની રીતે જૂથ્યા છે કે તે વર્ષા
પછી પણ આપણે ગમે છે આવતી પેઢી ને તે પછીની પેઢીની પ્રજાને
પણુ મનમે એમા શકા નથી.

હરિમિતનની તીવ્ર આરત સસારની અસારત અને એક માત્ર
હમ્દરે સિવાય બધું જ મિથ્યા સતસમયમમ આ બધા મીરાબાબા
મિથ્ય વિષયે છે તો પણ સુખદુઃખની બધી જ અવસ્થાને સમાન
ગણીવાનો ઉપરેશ આ બ સતકવિઓ આપી ગયા છે તેમ
મીરા પણ આ ભજનમાં આપ છે જી રી પડતી આજીવાને હસતા
હસતા મહેલી એ એનો પ્રધાન બોધ છે

કરના કૃપીરી તમે કયા દિલગીરી ?

સદા મનમે રહના છ

કોઈ કિન ગાડી ને કોઈ દિન બગાડા

કોઈ દિન જમવ અસના છ

કરના કૃપીરી ૦

મઈ દિન હસ્તી ને કોઈ દિન ઘોડા,

કોઈ દિન પાકે ચપના છ

કરના કૃપીરી ૦

કાઠ દિન ખાખા ને મઈ દિન લાક

કોઈ કિન કામકામ છ

કરના કૃપીરી ૦

કાઈ દિન દોષિયા, કોઈ દિન તવાઈ,

કોઈ દિન બોધ પે લોટના છ

કરના કૃપીરી ૦

મીરા કહે પ્રજા 'ગીરધરના ગુણ

કણુ ગ્યાય પડે સો મલના છ

કરના કૃપીરી ૦

મીનીસ્ટર થવું છે :

(૬)

ઈ.સ. ૧૯૨૭ની ચૂંટણીમાં પહેલી જ વાર કોંગ્રેસે નવાવાર લાગી હતી અને બહુમતીથી ધાગસભાઓ હજારો કરી, પણ ગોડા રીકાર્વા કે નહિ એ પ્રશ્ન પર મોટી મતનાંફ ઝાલી થઈ. કોંગ્રેસમાં થયું એ ભાગલા આ પ્રશ્ન પરનો પટ્ટી ગયા હતા.

એ જ બાબત ગાંધીજી મદાત જઈ રહ્યા હતા. દરેક રહેઠાને મોટી માત્રાએકની તેમના ફર્જનાથે થતી હતી. પત્રકારો થયું તેમાં હોય જ એકરાઈ રહેશે ગાંધી પહેલાં જ રે મહાપ્રસાદને ગેળામાંથી માર્ગ કરતો

એક પત્રકાર ગાંધીજી પાસે આવ્યો પહોંચ્યો, તેણે પ્રશ્ન કર્યો : “આપણા કોંગ્રેસ એકાદનો રીકાર કરો ?”

પત્રકારે દેશના સળગતા પ્રશ્ન પર ગાંધીજીને અભિપ્રાય માગ્યો હતો. ગાંધીજી કંઈ પણ એસે તેને દેશ પરદેશમાં બારે પ્રસિદ્ધિ મળે એવા એ પ્રશ્ન, પોતે જાન સેવે તો તેનો પણ અમુક અર્થ ધરાવી શકાય એ પરિસ્થિતિમાંથી બચવા ગાંધીજીએ તરત સાથે પ્રશ્ન કર્યો. “કેમ ? તમારે મીનીસ્ટર થવું છે ?”

આવો અણધારેયો માથો સવાલ સાંભળી પત્રકાર મૂંઝાઈ ગયો. આથી અસપાસ ઊભેલા દક્ષી પંથા, મુંઝાણને તે રોળામાં અદ્વૈત થઈ ગયો.

યુદ્ધના ગુનેગારો

વિનાયા

લોકો આથી રહી છે. સિપાહીઓ ઘવાઈ રહ્યા છે એ સિપાહીઓની સેવામાં લાગેલા છે તેઓ મૃતદેહાથી પરિપૂર્ણ હોય છે. તેઓ શત્રુ મિત્ર કશું જાણતા નથી. પોતાનો જન જોખમમાં મૂકી યુદ્ધક્ષેત્રમાં પહોંચે છે, અને કેવળ માતા જ બાળકની કરી શકે એ જાનની સેવા કરે છે. એટલે તેઓ દયાળુ હોય છે તેમાં જરાએ શંકા નથી. એ સેવા ક્રીમતી હોય છે એ હરકોઈ જાણે છે. પણ યુદ્ધને બહાવવાનું કામ એ લોકો નથી કરી શકતા. એમની દયા યુદ્ધને ચાલ્યું કરનાર નમાજનો દિરોળ છે. જેમ એક વનમાં અનેક નાનાં પોતાં ચક્ર હોય છે, જે એક બીજાથી જુદી જુદી દિશામાં કામ કરતાં હોવા છતાં બધાં એક જ ચક્રનાં અંત્ર હોય છે, તેમજ સિપાહીઓને કતલ કરવા એ યુદ્ધવંત્રણ એક પાશું છે, અને એ જ યુદ્ધવંત્રણ બીજું પાશું એ છે કે ધાયલ સિપાહીઓની સેવા કરવી. આની બે ગતિઓ રૂપ છે : એક ફૂર માર્ગ છે, બીજું દવાનું કાર્ય છે અને એ દરેક જણ જાણે છે. પોતા દયાળું હૃદયની દયા અને પોતા ફૂર હૃદયની ફૂરતા બંને મળાને જ યુદ્ધ બને છે. યુદ્ધને અટક વનારા આ અંગે છે કહેર વૈદ્યાનિક લાપામાં કહીએ તો યુદ્ધને જ્યાં કુખી આપણે કબૂલ કર્યું છે ત્યાં કુખી આદે આપણે મિપાહીની ધર્યો કરીએ કે પછી ધાયલ મિપાહીની સેવાનો ધધો કરીએ, આપણે બંને રીતે યુદ્ધના ગુનેગારો છીએ, જે આ દાખલો એટલા માટે આપણાં કે માત્ર દયાળું કાર્ય કરીએ તેથી એમ ન માનવું કે દવાનું રાજ્ય રચાવી શકાય. રાજ્ય તો નિષ્કૃષ્ટતાનું છે તેની અંદરની દયા, રહેલામાં નાંખેલા મીમાં જેમ રૂમિ પેદા કરવાનું કામ કરે છે. જખ્ખી મિપાહીઓની સેવાને કાળે એ યુદ્ધમાં રચાઈ પેદા થાય છે, પરંતુ યુદ્ધની સમાપ્તિ એ કયાથી નથી થઈ શકતી. નિષ્કૃષ્ટતાના રાજ્યમાં દવા પ્રશ્ન તરીકે રહે, નિર્દયતાની હકુમતમાં દવા ચાલતી ગઈ એ રીતનું દવાનું કામ આપણે પેદા કરતા રહીએ તો આપણે આપણું અસલ કામ કર્યું ન મળ્યા. એ રીતે દેખાવે જે દવાનાં કામ બધાંય છે, જે રચનાત્મક છે, તેને આપણે દવા અને રચનાના લોભને ખાતર બધાંય દુષ્ટિ વગર ઉપારી લઈએ તો તેવા કામ કરવાથી લાભ તો થશે જ, પરંતુ જોને અ.પણે અને રૂમિયાએ આપણે રચનામાં માન્યો છે, એવી સેવા આપણાથી નહીં થાપ શકે

પ્રભુસેવાનો સાચો માર્ગ

મુસાઈ ના. પટેલ

પહેલાંના વખતમાં એક રાજા હતો. દેવમંત્રીએ તેના ઉપર મોટું કૃપા આપી પશુ આ રાજાને ભગવાન શિવ ઉપર ખૂબ જ આસ્થા હતી. આથી તે રાજા સવાર સાંજ શિવજીની પ્રાર્થના કરવા લાગ્યો. કે 'હે શિવજી! મોં મારું આટલું કૃપા કરી તેના કૃપાપના આ મંદિરની સામે એક સુદર મેડો હોજી બનાવરાવીશ અને દર સોમવારે દુધથી જરીશ.

બનવા કાળે આ રાજાનું કૃપા દુર ચર્ચાનું તેને તો ખરાબર મનમાં એમ જ વસી ગયું કે શિવજીની કૃપાથી જ મારું કૃપા દુર દુર થયું છે. આથી પોતે માનવ માનતા પ્રમાણે તેણે શિવમંદિરની બરાબર સામે એક સુદર મેડો હોજી બનાવરાવ્યો અને પહેલાં સોમવારે પોતાની ઘોષાળાની લગભગ પાંચ હજાર ગાયોનું દુધ તે હોજીમાં તેણે રેડાડ્યું. પરંતુ એટલા દુધથી જે જ પૂરેપૂરો ભગઈ થયો નહીં. આથી તેણે પોતાના રાજ્યમાં દહેરા પીટાઓ કે દરેક પ્રજાજન પોતાની બધી ગાયોનું દુધ હોજીમાં જરૂર આપીને નાખી જાવ. બીજા સોમવારે જાણે માણસો એ હોજીમાં સેકડો મજૂ દુધ રેડી ગયા. પરંતુ હોજી આ વખતે પશુ પૂરો ભરાયો નહીં અને વધારામાં આશ્વની વાત એ બની કે આશ્વની કનકની આદર તો મધુ જ દુધ હોજીમાંથી અદ્ભુત થઈ ગયું. આથી રાજાને થયું કે હોજી પૂરો ભરાયો નથી એટલે કદાચ શિવજી કૌપાયમાન થવા દરેક આથી તેણે રાજ્ય બરમા કરી દહેરા પીટાઓ કે કોઈ એક દીપ્ત દુધ પશુ પોતાના ઘરમાં રાત્રે નહીં કે બીજા કોઈપણમાં પશુ એ નહીં દરેક પોતાને ત્યાં જોડતું દુધ થાય તે બધું રાજા હોજીમાં આપીને નાખી જાવ. આથી પશુ આગળ જઈને પોતાના કુકમનો બરાબર અમલ થઈ છે કે નહીં તેની દેખરેખ નાખવ મળે તેણે ખાસ મિષાદીઓ અને અમલદારો રાખ્યા આ સિવાય દીઓ અને અમલદારોને પ્રજા ઉપર એટલો બધો તાલ થયા માટે કે પોતાના નવા ભગડને અથવા નિમાર માણસને એક ગીધુ દુધ આપવાની પશુ

કાંઈની હિંમત ચાલતી નહીં.

આમ એક બાજુથી રાજાને જુલમ જેમ જેમ વધતો ગયો તેમ તેમ હોજીમાં પશુ આશ્વનીમાં ગર કાલ કરી દે એવી ઘટના થવા લાગી. પહેલાં તો હોજીમાં અડધો કલાક સુધી પશુ દુધ ટકતું હતું તેના બદલે હવે તો હોજીમાં દુધ રેડાડે ન રેડાયું ત્યાં તો તે અદ્ભુત થઈ જતું અને હોજી ભરેલાં તેણે ખાતીને ખાવી જ રહેતો.

આ પ્રમાણે થતું હતું એવામાં એક દિવસે એક ઘરના માણસો પોતાની બકરીનું એક પાત્રો દુધ લઈને હોજીમાં રેડવા જવા માટે નિકળ્યા રસ્તામાં તેમણે એક ઘરના આગળમાં એક નાના બાળકને દુધ માટે રડતું જોયું તથા મનમાં થયું કે શિવજીને વેર દુધની ક્યા ખેટ છે? તુ થોડું દધ આપું રીકીય તો તેથી તેમને કાઈ વાધો આવવાનો નથી. જ્યારે આ બાળક દુધ વશર તરફથી તરફીને ભૂખે મરી જશે આમ વિચાર કરીને તેમણે પેલા પાત્રો સાથે અડધું દુધ પેલા બાળકને પાઈ દીધું અને બાકી વધતું દુધ હોજીમાં રેડવા માટે આગળ વધ્યા. માણસે થોડું દુર પશુ નહીં ગયા હોય ત્યાં તેમને એક સ્ત્રી સાથે મળી એ સ્ત્રીએ કરગરીને માણસ પાસે થોડા દુધની માગણી કરી તેણે ક્યુ કે 'મારા સ્વામી કેટલાય દિવસથી નિમાર છે વૈલે તેમને દુધમાં પાવતી એક દવા આપી છે આખા મામમાં ફરી વળી પશુ રાજાની બીકે કંઈ એક દીપ્ત દુધ પશુ આપવા તૈયાર નથી થતું હવે આપ જો મારા ઉપર દયા નહીં કરો તો મરો. આખો સમાર ઉજવી જશે.

ચાલતે પહેલાં તો મનમાં રાજાને -ર લાગ્યો પરંતુ પેલી સ્ત્રીની સાચું જોઈને તેમને દયા આવી મન મારે હવે કેટલા વરસ છવતુ છ બરે રાજાને જોડતું હોઈ તે કરી શે. આમ વિચારીને તેમણે જઈ વધતું દુધ પેલી સ્ત્રીને આપી દીધું અને પોતે પાલી પાલા ઉપર સાડાનો પાવ દીધીને

હોજ પાસે ગયા ત્યાં જઈને તેમણે એ ખાલી ખાસો અમરતો દેખાવ કરવા માટે હોજની અંદર ઊંધી વાળ્યો ખાનામાંથી માલ એક ટીપું કુધ હોજમાં પડ્યું. થોડી મિનિટોમાં તો હોજ કુધથી પૂરેપૂરો ભરાઈ ગયો એટલું જ નહીં પરંતુ હોજમાંથી કુધ ઉઘરાઇને ચારે બાજુએ વહેવા લાગ્યું. આ જાણે ચમત્કાર રાજ શિવમંદિરમાં ઊભો ઊભો જોતો હતો તેણે તરત જ શિવજીના ચરણે પડીને કહ્યું, “હે ભગવન! આપની આ તે ટૂંકી અડળ લીલા છે. હું રોજ હજારો મધુ કુધ હોજમાં રેડાવતો હતો છતાં આપ સંતુષ્ટ થતા ન હતા અને આજે આ ધરડી ડાસીના એક નીપા કુધથી આજ આપ સંતુષ્ટ થઈ ગયા. આનું કારણ શું?”

શિવજીએ અંતઃક્રિયાથી કહ્યું: “રાજન! મને સંતુષ્ટ કરવા ખાતર અત્યાર સુધી તું મારા અંશરૂપ મારા માનવમાણકો ઉપર અત્યાચાર અને જુલમ જુલમતો હતો. આથી તું કુધ હોજમાં રેડાવતો હતો તે જાણું મારા કોષથી જાણીને બીડી જતું હતું. જ્યારે પેલી ડાસીએ પેલાના ઉપર વિતનાર જુલમનો વિચાર કર્યાં સિવાય મારા અંશરૂપ મારા બે બાળકોને સંતુષ્ટ કર્યાં તેથી હું પણ સંતુષ્ટ થઈ ગયો. અને તેથી માત્ર એક ટીપા કુધથી હોજ ઉઘરાઈ ચાલ્યો. તું મારી આટલા વરસોથી ભક્તિ કરે છે પરંતુ તું એ ન સમજી શક્યો કે મને સંતુષ્ટ કરવાનો સચોટ અર્થ આ પૂલી ઉપરના મારા અર્પણ, નિર્બળ બાળકોની સેવા કરવી એ જ છે.”

આરાબાપુ

વાર્ષિક સવાળમ દેસમાં રૂપિયા ૬૦ પરદેશ માટે શલિંગ ૨૨ સવાળમ મનીએડાંરથી જ કાર્યાલયને સરનામે મોકલવું. નવું વર્ષ ક્રેડિટારીથી શરૂ થઈ જન-મુઆરીની આખરમાં પૂરું થાય છે. વર્ષના પ્રથમ અઠવાળી જ માલક નોંધવામાં આવે છે. નમૂનાનો એક આઈ આના મલેથી મોકલાય છે. ફર મહિવાની ત્રીસમી તારીખે એક પ્રગટ થાય છે. તે પછીના મહિવાની બીજી-ત્રીજી તારીખે માલકોને મળી જાય છે. પોષ્ટની મહસલથી દરમી સુધી અર્ધક ન મળે તો રચાનિક પોષ્ટખાતામાં તપાસ કર્યા પછી જ કાર્યાલયને લખવું. માલક નંબર અવરૂપ જણાવશે. ‘આરાબાપુ’ની ખાસ આવૃત્તિ ‘રૂપાવતન’માં જ તૈયાર થયેલા રંગીન હાથકાગળ પર મહાકવિત મંજુમાં લખાય છે. ખાસ આવૃત્તિનું સવાળમ દેસમાં રૂપિયા ૮, વિદેશમાં લિલિંગ ૧૬.

‘આરાબાપુ’ કાર્યાલય, રૂપાવતન, જૂનાગઢ

અનુક્રમણિકા

..... ૩૦ નવેમ્બર ૧૯૫૪

૫૪

૫૫

ગાંધીજીનો વિનોદ ... મદનુભાઈ મકનજી ૨૪૮
વર્ણનના સોદો ... રતિવાલ-અનિલ ૨૫૨
બાપુ કામ કાવેવકર ૨૫૭
૪ સૌંત સામી ... અનવર આગેવાન ૨૫૪
૫ જ્યારે અંતરની ... અરવિંદ ૨૫૫
૧ સસારી રવીન્દનાથ-મીમી હેમલતાદેવી ૨૫૬
૭ મરોડાનું ઘર ... ૨૫૮
૮ ખાદી અને જનકર્મ ... બી. ઉદ્દેવજી કુમારી ૨૫૯

૬ શિબલ ... ખડેશવ માનાજી પવાર ૨૬૨
૧૦ રાષ્ટ્રીય ચારિત્ર્ય ... ઉ. ન. ટેમર ૨૬૫
૧૧ જીવિના અંધ ... મની ૨૬૬
૧૨ માનવી ... અમૃત પાવસ ૨૬૬
૧૩ કલા દિલ્લીરી ... મીરાંભાઈ ૨૬૭
૧૪ ‘પુલ્કના ગ્રેન્ડારી ... વિનોદ ૨૬૮
૧૫ પ્રજાસેનાનો સત્તિયાર્થ ... ક. ના. પરેશ ૨૬૯
૧૬ મચ્છાસેના ... ૨૦ અ. પૂ. ૨-૧

પ્રકાશક અને મુદ્રક ખીરેન ગાંધી, રૂપાવતન મુદ્રણાલય, જૂનાગઢ

હિન્દમાં અનેક માણસો સર્વદંશથી મરે છે

આ પુસ્તકના અભ્યાસી લેખકે આ વિષયનો અભ્યાસ કરી જનુ મહારવની વિમતો અર્થાત ઈશુવટથી અને વિસ્તારથી આંખોને વિશદ છણાવટ કરી છે.

સાપ વિશે, સર્વદંશના ઉત્તાર વિશે અસંખ્ય ભાષક લોકમાન્યતાઓ અને વહેંચેથી દારવાધને મત્ર અને મોરના ઇલાઓમાં અડ્ડા રાખીને અનેકોએ પ્રાણુ ખોમા છે અને બુદ્ધિ છે એ સુવિદિત છે એ બધા જ પ્રશ્નોનું નિરસન આ પુસ્તકમાં સુદર રીતે કરી, સાચા ઉપાયો અને ઉપચાર અપાયા છે.

સાપના વર્ગો, તેની ઝેરી અને જિનઝેરી જાતો, તેની ખાસિયતો, જાણવશાએ તેના ઝેરની અસરો, સાપ વિશેની પ્રચલિત માન્યતાઓ, વહેંચો, પ્રાચીન અવાંચીન આરોગ્ય સાહિત્યમાં સાપ વિશેના ઉલ્લેખો, વિશેરે સાપ અંગે મળી શકતી બધી મર્યાદી વિષયના હાઈમાં ઊતરીને લેખકે ઈશુવટથી અને વિસ્તાર પૂર્વક આપી છે. અને સર્વદંશનો એકમાત્ર ખાતીલાયક દલાજ એન્ટિવેનીનનું ઇન્જેક્સન — યોગ્ય રીતે, યોગ્ય પ્રમાણમાં અપાયું હોય તો — છે. એમ જ્ઞાતપૂર્વક જણાવ્યું છે આ હકીકતને જનતામાં અને તેમજ પ્રચાર થવાની જરૂર છે.

કહેરોને ખાદ કરતા સર્વદંશ એ ગામડાનો રોજિંદો નહીં તો છ શપારે જનતો જનાવ છે અને તેથી આ અતિ ઉપયોગી અને શાસ્ત્રીય પુસ્તકની અમત્યતા ગામડાવાસીઓ માટે વિશેષ છે. સાપ વિશેના પ્રચલિત જીમો અને વહેંચો દર કરવામાં આ પુસ્તક સારો સંગ્રહ આપી રહે તેમ છે — અને તેમ કરી એ પ્રશ્નોને વહેંચોમાં દૂસાધને સર્વદંશના ઊંટવેદા ઉપચારોથી જે કીમતી પ્રાણના બનિદાનો અપાય છે તે બચી જશે. અને શાસ્ત્રીય ઉપચાર અને ઇલાજ તરફ લોકો વળશે. આ અમત્યતા પુસ્તકપ્રકાશન માટે વેચક અને પ્રકાશક ઉભયને અમારા આભારનંદન

ઈન્દિયાની આપવીતી લે. સિનસકર પ્રાણુસકર ગુરુક પ્ર. બાગી સાહિત્ય સમ અમદાવાદ ૫૦ અડી રૂપિયા ૪૦ ૧૯૬૮.

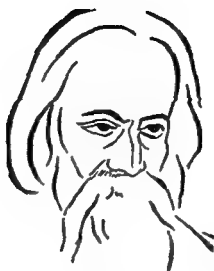
વાર્તાની ન વિકા ઇદિરને એના મામનો એક મુખનમાલ ગામના કુવેશી ઉપાડી જાય કે તેને ત્યાં તે નહે છે માત્ર એક જ રાત વળી મુસલમાનની પત્નીની સહાયથી તે નિર્દોષ પછુ રહે છે અને સવારે તો તેના વરમાથી જાતી જવામાં સફળ નીવડે છે. છેવટે અદાલતમાં પહુ તે નિર્દોષ અને નિઃકલંક પૂરવાર થાય કે પછુ સાસરિયા અને સમાજ એ કેમ કબૂને કે એ તો ઇદિરને તજી દે છે. એટલુ જ નહીં, એને સંધ-રવા નૈવાર થનાર એના સગાઓને પછુ સમાજ ન્યાતજલદાર પૂરવાતેવાર થાય છે. એ ત્યક્તા શિક્ષક થઈ કથનનિર્વાહ કરી શકે એટલા માટે અભ્યાસ કરી છેવટે શિક્ષક થાય છે પછુ તે દરમ્યાન બેએક પુર પત્ની વિષયલાભમાનો બોલ ને જાને છે. એ હકીકત એને સતત ડાબે છે અને છેવટે એક મુસલમાનને ત્યાં જ બગી મગી આપધાન કરે છે

વાર્તાનું વસ્તુ આનુ જ છે અને તે સરખાતમાં જૂ કમા કહેવાઈ ગયું હોય છે, પછુ પછી તે મુખ્યત્વે બે પાત્રો વાર્તાવ પદ્યે વિસ્તારથી કહે છે.

પાઠકથી થતો વિસ્તાર, વાચકની જીજ્ઞાસાને જમાડતો ન હોઈ જનુ આકર્ષતો નથી. જનુ કથનરૂપે કહેવાનું કહેવાથી પછુ જનુ રમ પડતો નથી. કથનશૈલી માત્ર કહેવાથી વાર્તામાની કેરુણા સાથા સમય સુધી ચિત્તમાં જડાઈ રહે એટલી વેધક નથી

નવલકથા સો નમશેનીની છે એ નકલો વાર્તાનિબનનો આ પ્રથમ પ્રવાસ છે એ રીતે આવકારદાયક છે ભારતી: વાર્તિક સવાજમ રૂપિયા જનુ આર્થિકતા ગુરુકુળ પેરેજ દરનુ ત્રિમાસિક મુખપત્ર આમાં મંદપની નિદાશીનીઓ તથા આચાર્યોનાં હિન્દી, ગુજરાતી ને અંગ્રેજી લખાણે અપાયા છે

દક્ષિણ ભારત પ્રવાસ ઉપની જ સંસ્થની વિવાદીનીઓ અને આચાર્યોએ દક્ષિણ ભારતનો પ્રવાસ કર્યો તેનો નોંધપે લખેલો જ્ઞાન

શી રીતે !

*

નીકળું છું જ્યારે અમિસાહે, નીરવ રાતે;
પક્ષીઓ પશુ ગાતાં નવ ને પવન તથી કંઈ ચહેતો,
મારૂં લ-ચેના ઘરમાંથે નીરવતા પથરાર્થ.
કેવળ મારા ઝાંઝગના ઝચકાર મને સલાવાતા,
ઝચકારે ઝચકારે હું તો મન-મનમાં ગરમાતી !

પગરવ એનો સાંભળવાને બારીએ જઈ બેઠું.
પાંદ ખખડતાં નહીં, નદીનાં નીર હોય દે થંભ્યાં
સાચ અનિશ્ચય ઝેરઝેરથી દૃઢ પકડું મારું,
શાંત કરું શી રીતે એને એ તો હું નવ જાણું !

જ્યારે પ્રેમી પામે આવી બેમે તર ધૂળ ઊડું છું,
પાંદ મારી હળી પડે છે, રાત બને છે ધેરી
પવન હીવાને ઠારી દે છે, વાદળ એમ છવાતાં
આકાશે મલકતા તારા એની એથે સપાતા.
માત્ર ચમકતો મુજ છાતી પર હીરડો પ્રકાશ વેરે,
કેમ છુપાવું એ હીરડાને એ તો નવ જાણું રે !

શુરદેવ

અનુ૦ - અનિલ

आराम

वर्ष - ७

अंक - ११

संपादक: नरीन गांधी

ગ્રંથાવલોકન

*

મહારાત્રિઃ (નવલકથા) મૂં ૩૦ પા. ૫૦ ૩૭૨. પ્રેમગંગાઃ (પ્રેમકથાઓ) મૂં ૩૦ ૨૧, ૫૦ ૧૧૪.
ક્રમિયાગરેઃ (કલમચિત્રો) મૂં ૩૦ ૩. ૫૦ ૨૧૪. ત્રણેના લેં ૪૨૦૫૨ ન. મહેતા. ત્રણેના પ્રં ભારતી
સાહિત્ય સંઘ, અમદાવાદ.

આંતરરાષ્ટ્રીય પાત્રો અને વાતાવરણવાળી લેખકની આ બીજી નવલકથા છે.
લેખક લંડનમાં હતો ત્યારે એમની પડોશી એક અમેરિકન લેખિકા નવેમ્બરના ધુમ્મસમાં, રસ્તા
પર એક હિન્દી સાથે ભટકાય છે. શિષ્ટાચાર મુજબ લેખિકા તેને 'સૌરી' કહે છે. ત્યારે પેત્રો હિન્દી,
'સૌરી શા માટે? ભટકવું, ભટકવું' ને જૂલી જવું એ જિંદગીના ખેલ છે.' એવો જવાબ આપે છે. આ
નાનકડો પ્રસંગ આ સુદીર્ઘ નવલકથાનું પ્રેરણાબીજ છે. વાર્તાની શરૂઆત આ પ્રસંગથી થાય છે અને
તે સાહસ્યારસો પાનાના વિશાળ ફલક પર એ ખંડમાં વિસ્તરે છે.

સ્વામી વિવેકાનંદે એક દેહોણે કહ્યું છે કે, 'આપણે ધર્મગ્રાહ્ય મંસ્કૃતિના બાળકો છીએ,' એ
સાચું છે. સ્વાતંત્ર્યપ્રાપ્તિ માટે આપણે જે લડન આદરી તેમાં ય ગાંધીજીએ આધ્યાત્મિકતાને વણી લીધેલી
- એ કેટલી સચવાઈ હતી એ જુદો પ્રશ્ન છે - એ મમયના ને પછીના પશુ-સાહિત્યમાં તેના પડધા પડયા
એ હરમાન શ્રી અરવિંદની સાધના, સાક્ષાત્કાર, આશ્રમની સ્થાપના અને એમની શિષ્યશ્રીના પ્રયાગ પછી
તેના પડધા પશુ હવે સાહિત્યમાં ઝીલાયા લાગ્યા છે. ગાંધીજી જેટલી તો નહિ પણ થોડી અમર શ્રી અરવિંદના
દર્શનની હવે સાહિત્યમાં પડતી જણાય છે.

'મહારાત્રિ'માં એવી નહીં પણ એનું અનુસરણ કરતી આધ્યાત્મિકતા ને સાધના સ્વરૂપે પરીવારેવી
છે પણ તે ચર્ચાસ્પદ છે, અને તેને 'દર્શન'ની પ્રતિક્ષા મળવા વિશે શંકા છે.

આધ્યાત્મિકતાનો પ્રવાહ આ નવલકથા રસમસતા સ્થૂળ વચ્ચે વહે છે. લેખકની દૃષ્ટિ કથાનાયકના
આ મંતવ્યમાં વ્યક્ત થાય છેઃ 'જરા પશુ ન માનશો કે ઇન્દ્રિયો અને અનંતી ભોગવાતો આ સંસાર
મિથ્યા છે. હું એવું કહેતો નથી. સધળે જ જીવનતત્ત્વ પ્રસરેયું છે, કશું જ મિથ્યા નથી.. શરીર એ
માનવું સાધન છે, સાધનને જે લોકો સર્વસ્વ માને છે, અગર સાધનને જે લોકો વગર સમજી તિરસ્કારે
છે, તે બંને અશાનીઓ છે, વિષયો પણ અશાની છે, ચોખ્ખાંયો પણ અશાની છે,' અહીં સંયમીને
'ચોખ્ખાંયો' કહેવા જેટલો લેખકને તેના પ્રત્યે તિરસ્કાર છે.

લેખકની નિરૂપણકલા, સુંગારના, સંવનન, ચૂબન-આલસગળના આલેખનમાં મારો કળાએ ખાસી
ગોઠે છે. લેખકના સભાન પ્રયાસનું જ એ પરિણામ લાગે છે

રસિકતાના વિષયમાં લેખક મુન્શીની દરિકાઈ કરતા જણાય છે પણ તે સ્થૂળ વિશેષ છે અને તે
સંગરી સંસ્કૃત કવિતાને અનુસરે છે.

નવલકથાની 'તત્ત્વજ્ઞાનપૂર્ણ નફીલાઈ' આકર્ષ છે તો ખરી, પણ આદર ઉપભવતી નથી.

સફળ વરણૂંચણી, ચોખ્ખા પાત્રવિકાસ, બેદતત્ત્વ, દૂંઠા મર્માળા અર્થસંચક મંવાદો, વિગેરે ગુણોને
દાંએ નવલ વાચનીય તો બની જ છે.

'પ્રેમગંગા'માં લગભગ આંત જળીતા નવ પ્રેમકિસ્સાઓ છે. લેખક માને છે કે પ્રેમને ઉદા
'કામ'માંથી થાય છે, અને તેથી એ પ્રેમકિસ્સાઓમાં પ્રેમના આલેખનમાં કામને પ્રધાનપદ એપણે આપ્યું
દશે! અને છતાં તેજો માને છે કે વાર્તાનાં પ્રાત્રોના પ્રેમ 'ગંગા જેવો યુદ્ધ' છે.

લેખક માને છે કે પોતે પ્રેમનું આલેખન કયું છે. પણ દર્શકના તો પાત્રોની કામુખતા અને
કુ-માદને સહી ગતે જહેલાવ્યાં છે. કેટલાક પાત્રો પ્રથમ દૃષ્ટિએ પ્રેમમાં પડે છે અને પ્રથમ પડેતા આકર્ષા
છે સુકોળ સ્ત્રીરથી પછી વાગ નવત્રા સ્ત્રીથી.

‘જાતન ન આ મોઢેને કાપા કરી! પોને શુ કરે છે એની એમને ખબર નથી!’

પરિચય

સત્ય અને પરિભ્રમ
 કદી ન હોય તે બધું
 તે પાત્રે નહીં નોતરે
 માત્ર ફળ

૨૦/૩/૨૦૧૩

ગાંધીજી અને ગુરુદેવની જીવનસાધનાનું અનુશીલન કરવું ખાસકરી

[દીનાતાલુ થયુ છે હળવા ડગલા ભરતો ઇશુ સાયમન નામના એક ફગીસીને ત્યાં ગઈ રહ્યો છે એણે ઇશુને જમવા નોતર્યો છે ભાતભાતની અનેકવિધ રવ દિપ્ત વાંનીઓથી યાળ પિરમાઈ રહ્યા છે સાયમન પોતાના ધરના આગણામા બેસીઝેમે ઇશુના આગમનની રાહ બેઈ રહ્યો છે, ત્યાં તો ફગથી ઇશુને આવતો બેઈ એ દેડતો એની સાથે જાય છે ને એનો હાથ પકડીને ધરે લઇ આવે છે તરખાં જઈ એ ઇશુને જમવા બેસાડે છે.

હજી તો ઇશુએ યાળમાંથી પહેનો કાઢીને પશુ બર્યો નથી ત્યાં તો મેરી નામની એક પતિના ત્યાં આવી ચડે છે એના હાથમાં સુગંધી દ્રવ્યોથી ભરેલો આરમનો એક કુરોરો છે ઇશુને જોતાવેત એની આંખો આસુથી છલકાઇ જાય છે ઇશુને ચરણે પોતાનું માથું મૂકીને જીવનજગ સમા આસુથી એ એના ચરણ ધમે છે ને રેલમ કરનારે વધુ સુવાળા એના પોતાના વાળથી એ લૂછે છે પછી સુગંધી તેલથી ઇશુના પગ પખાળી એને એ મૂમે છે ઇશુ બે હાથે મેરીનું મોં ડાબુ કરી એનાં નયનોમા પોતાના કરુણાગ્રસ્તાં નયનો પરોવે છે જાણે કે વીત્યા-જીવનની અધા ધરી ખાઇમાંથી નીકળવા મથતી હોય એવી એક રેખા એના લપાટ પગ અંકાય છે ને એ બોલે છે]

મેરી ભગવાન !

ઇશુ બેઠા !

[અને તરન જ મેરી ઇશુના બોળામા પોતાનું માથું મૂકીને આબો દગી દે છે ઇશુ એના માથા પર પોતાનો પ્રેમાળ હાથ ફેરવે છે ક્યાં ક્યાંના નીપજી અગ્નિ પર જાણે કે ગંગાજળના અગ્ની છાંય્યા છટાતા હોય એવી રીતતા એ અનુભવે છે]

ઇશુ. બેઠા કહ્યાજી હો !

મેરી પિતા આપે મને ક્ષમા દોષી ?

ઇશુ : ક્ષમા ? કોણ કેને ક્ષમા આપે છે ?

મેરી આપ તો કરુણામૂર્તિ છો દેવ ! ખરામે ચઢેલા મારા આ જીવનનાનું સુક્ષ્મ આપના હાથમા સોંપીને આજે હું નમિત થાઉં છું અદ્વિત દો ક્યામય કે સાપની કાચળીની જેમ મેં પશુ ઉતારેસો મોહપાસ મારા આ દેહને ફરી વાર કદિ પશુ અભગાવે નહિ !

[આ દરમિયાને સાયમન આબો જની જાય છે] એ વિચારે છે, મેરી જેવી એક પતિત ઇશુ જેવા પવિત પુરુષના અગ્નને અડાઈ અને એમના પગ પખાળી મૂમે એ તો ભારે અધર્મ ગણાય ! ઘોડી વારે એ બોલે છે]

— સાયમન પ્રશ્ન ! આપની હાજરીમાં આવો અધર્મ ?

ઇશુ અધર્મ શેનો ભાઈ ?

સાયમન હા પ્રશ્ન, અધર્મ તો ખરો જ ને ! આખા ગામના ઉતાર જેવી એક પાંપી સ્ત્રી, એક અધર્મ પતિના આપના ચરણ મૂમે અને આપ બેઠા મેકા એ જોયા કરો અને આશિરો અર્પો એ તે આપને મેલે ? આપ જેવા મહાત્મન આવો આ અનર્થ સદન પણ શી ગીને કરી શકો છો ? આપા પાંપીજનો તો આપણને ભારકપ છે !

ઇશુ શા સારુ ન શેલે ભાઈ ? એમાં અનર્થ શેનો ? આ માઇએ અડી આવી કંઈ બોલું કામ કહું હાથ એવું તો મેં કશું જોયું નહિ ! બાળી સાયમન માનવી માનવીને ભારકપ નથી બનનો ! ભારકપ તો જને છે માનવીની નિર્લક્ષ્યતા એને આગળ ને એની જગ્યા ! પશ્ચાતાપના પ્રયત્ન અગિર્માં મેરીને આગળ એભરી ગયેલો એની જગ્યાની જગ સુદાર્ઠ બેખડી મગફળી જીવનના તાણા-પ્રાણી વજીતા વજીતા પ્રભુપથે ડગલા માનતા એટો નિર્લક્ષ્યતાને પગ દાળી દોષી છે !

સાયમન ભગવાન આપે તો પગ માની છે અપ આટલું પણ ન સમજી શક્યા કે આવી પતિતાનો

તો પડાયો પડતા પછી આનંદને પાતક લાગે ।
 ઇશુ : માયમન, ભાઈ, ડોલુ માન ને ડોલુ
 નરમ, કેલુ પવિત્ર ને ડોલુ પતિત એનો ન્યાય
 તેમનારા આપણે ડોલુ જે આરી કાંઈના પડાયો
 પડતા પછી પાતક લા ૥ જમ્યું એવી કમી મારીની અ
 કુર્બાની કાયા કામની પછી શુદ્ધ એરી એ કલ્યાણ મેઠે રા
 ૬ સંગે જીવનના ધંડાને કેનાકે પડ્યું એટલું તા કહે ।

માયમન ભગવાન, આનંદ આનંદ નો મને કહ
 મમનનું નથી । ૫ તો મારા આનંદુ વિચારી રહ્યો
 છું, કે આજના દહાડા સુધી આ જમનમા જ
 અવરુ આનંદુ છે એ જોડું હશે ।

ઇશુ ભાઈ, જમનમા જી આવરુ અ યુ ૬
 એ આવરુ કહું કેલો ? દેશ, કળ ને મારાગની
 ત્રિવેળીએ જેમ જીવનમા તેમ જીવનમા ૧૫ પનદા
 આપ્યા છે, આવે છે ને આપ્યા કરશે । માકી માય
 મન, આજે હું તારે ત્યા આપ્યો ત્યારે દેહગુહિ
 માં તે મને પગ પેતાના પાણી ન દીધું પછી આ
 મેરીએ તો એના અમ્મ પ અમુથી મારા પગ પગા લા
 ને પેતાના વાગળી એ લગ્યા તારે આજે ૫
 આપ્યો ને તે મને આનંદન ન દીધું પછી એને
 નો યુગથી દુન્યોથી અભિષેક કરી મારા અગ્નિ સુખ્યા ।
 એવ તો સાયમન તે ને ન કહું ને અ મેરીએ
 કહું એમા શુ જોડું થયું ?

સાયમન પછી ભગવાન તમે તો એને હાથ
 આપો છો ને આશિષે દો છો એ તો આપનો
 ત્યારે અત્યાચાર કહેવાય ।

ઇશુ જે સમાજના કુ અને તુ પ્રતિનિધિ
 કીએ એ સમાજે તો આ મેરી જેની અનેક મેરી
 એતે પક્કા મારીને મારાની આવી અધારી ખીજુમા
 હામેની પુકડાના અનેક અપ્ય ચારે ક્યાં છે એમના
 એ અત્યાચારો કરતા હાથ અને અસિયોને મારે
 આ અત્યાચાર ૬ માણદારી છે મયમન । મેરીના
 અતરના ઊંડાણથી વહેતા વીરલા જીવનમા પસતાવાના
 વિપુલ અગ્નિમા દૂગળી મારીને એને તો જીવન-
 ગુહિ સાધી પછી સંભારમા ડગને ને પગને આવી

ખીણો ને ખાઈઓ જોઈનારા આપણે તો કાણ
 જાણે ક્યારે જીવનગુહિ પામીશું ? સાયમન, પાપીને
 નહિ પનુ ૫ પનો વિનય કરવાને જાહેર આપણે
 તો પાપીનો વિનાશ કરી પાપને પંપાડ્યા કરવાને
 ને લીલો છો ભાઈ તુ મને તે કહે પછી મેરી
 મગી મના જતીને આજે અકી આરી ૥ તો મારી,
 અને પુત્રની દૃષ્ટિએ એ પવિત્રતાની સાક્ષાત મૂર્તિ
 ૭, મેરી મારી પુત્રી જતીને આવી છે તો મારી,
 એના પિતાની દૃષ્ટિએ એ નિર્દોષતાના અવતાર સમી
 ૮ કો પ્રયત્ન ને કયો પિતા પેતાની માનાને ને પુત્રીને
 જાણે દર્દ શકે એટલું તો કહે સાયમન । દૃષ્ટિ
 મળેના કોઈ પછી જીવન દેવ એના પહેલાં માનવી
 પાતકા અતરમા એક ડોકિયું મરી ને તો જમન
 કેલો ડગાં આગળ વધે ? સાયમન માનવીના જીવ
 નમ પેતાના ને પસવાના એક ભૂતીને સમનવ ને
 અમદૃષ્ટિથી એને જોવાની એક વખત, માય એક જ
 વખત તદ્દાવેલી જાણે તો અહીં, આ દુનિયા પર
 અવર્ગનું સાધાજન્ય જીવને એ જીવનના જેવું નથી ભાઈ ।

(સાયમન ઇશુનો વાણીપ્રવાહ સામગી રહે છે
 મેરી એ પ્રવાહને અતરના ઊંડાણમા જીવારી જીવન-
 પવિત્રતાના મર્ગે ડગના જતીની હોય એમ જાહેર
 નીકળે છે ૬૭ મેરીના ડગાં તરફ દૃષ્ટિ માડી જોઈ
 રહે છે.)

મેરી પિતા । મારા દેવા પર ખડાપેશી મોહ
 ૫ થતી શલ્યાનો પાપખાર ઉપાડી લઇને આજે તે
 મને શેઠ અધારેથી પ્રકાશપથે વાળી લીધી । આ
 મસાગી કાળજીકાળી કેટલીમા પુરાવા જતા એની
 કાળાકાળે કાલ મારા આ તન મન કે અતરને કરી
 પછી ન લાગે એટલી આશિષ દેને સ્વામી આજે
 લાધેના મારા નામગદજીના પારસમણિથી મારા આ
 જીવનને ઉગાળતી ૬ તારા માસાજન્યમા પ્રવેશી શકે
 એટલી મારે હૈયે હામ દેને દેવ ।

(મેરી ઇશુની સાથે એક વખત નજર કરે છે
 અને પછી ઇશુને પગને પાવત જાનેલી ધૂળની ચપગી
 લઈ પેતાને મનકે વડાને ૬)

અનિય, જેણે કી'યા પ્રથમ સૂચકિરણો,
 જ-શુ સદાય મારું જિવેર મિખરે તો અનિય

મેં નહીં માખન ખાયો

*

‘સુરદાસ’ના કૃષ્ણકલિત ને લીલાવલ્લુ’નના પદો કેટલાં સુમધુર છે ! કોમલ પદાવલીની લયમાધુરી હૃદય-મનમાં રહી રહીને ગુંજ્યા કરે એટલી ગીઠી છે. વચન-આચાર્ય પંચના પુષ્ટિમાર્ગીય કવિઓએ કૃષ્ણલીલા વિશેષ માર્છ છે, એમાં સુરદાસનું સ્થાન જીંચુ છે સુરદાસની ભાષા આજની સાહિત્યિક દિન્દી નહીં પણ તે કાળની જનતાની જીવંતી ભાષા છે. આજે એ થોડી અપરિચિત લાગે તે છતાં મનમાં ગુને એટલી પ્રિય છે

ગોવાન મિત્રોની સહાયથી જાળકૃષ્ણ શીકા પણ ટાંગેલ માખણની મટકી ઊતારી જાળમિત્રો સહિત પોતે ઉડાવે છે એમ કરતાં એને જસોદા પકડી પાડે છે પત્ની જાળકૃષ્ણ જાળમકજ બોળપણથી જો બહાનાં બતાવી પોતાની નિર્દોષતા પૂરવાર કરવા મથે છે તેનું ચિત્ર આ પદમાં સુરદાસે આલેખ્યું છે. એ બહાનાં પણ કેવા છે ! મા હું તો સવારનો ગાયો ચરાવવા ગયો હતો, અને સાંજે પાછો આવ્યો મા મારા હાથ તો ટૂકા છે આટલે કોચે લટકતા શીકા પર એ ક્યા રીતે પહોંચે ? મા, હું કેટલી ભોળો છું ? પારકાના કહેવાથી તે માની વીધું કે મેં માખણ ખાધું ! મને તેમ પરાયો લગ્યો ખરો ને ! જાનકૃષ્ણના આ વચનથી જસોદા હસીને મેં મને લગાડી દે છે ! ‘સુરદાસ’ તબ નિહંસિ જસોદા, એ હર કહ લગાયો માતૃનેહ અને વાસવતાનું કેવું સુંદર આલેખન !

*

મેંયા ભોરી મેં નહીં માખન ખાયો.

ભોર ભયે ગૈયન કે પીછે, મધુવન મોહિં પહાંપા,
ચાર પહર અગીઅર ભરકયો. સાંજ પડે ઘર આવ્યો.

મેંયા ભોરી

મેં ખાસક બલિધન કો દોરો છીકા કોનુ તિરિ પાયો,
ન્યાસ બાસ મમ બૈર પરેહો, બરબસ મુખ લપહાયો.

મેંયા ભોરી

તુ જનની મનકી અતિ ભોરી, જિન કે કહે પનિયાયો,
જિય તોરે કહુ ભેદ ઊપજિ હૈ. જાન પરાયો જાયો.

મેંયા મે.ગી

પહુ લે અપની લકુદિ કરમન્યા, બહુતહિં નાચ નચાયો,
‘સુરદાસ’ તબ નિહંસિ જસોદા, લે દર કહ લગાયો.

મેંયા મે.ગી

બાપુ અને બડેદાદ

બડેદાદ ગુરુદેવ રવીન્દ્રનાથના સૌથી મોટાભાઈ એટલે કુટુંબ-પરિવારમાં, મિત્રમંડળમાં અને શાંતિ-નિકેતનમાં સદૃષ્ટિએ તેમને 'બડેદાદ'ના વહાલસૌથી નામે ઓળખાતા બાળક જેવું નિર્દોષ, નિર્મળ, પવિત્ર અને બોલુ એમનું હૃદય, એમની ચેતના સમૃદ્ધ જેવી શાંત મંબીર હતી બડેદાદ સાથે જ પ્રસાવાન પ્રરુચ હતા. હિન્દુ ધર્મશાસ્ત્રો, દર્શનશાસ્ત્રોના એમનો અભ્યાસ તલસ્પર્શી અને ઉડિા હતો, પ્રકાશ પાંડિત હોવા છતાં હંમેશા ફૂલ શા હળવા અને પ્રકુલ્લ રહેતા જ્ઞાન ગુમાનની ગાસડી એમણે ક્યારેય શિરે નહોતી ઊપાડી, એમનું વ્યાકૃત વ્યવહારીય ન્યાય એવું હતું. પ્રકૃતના લાડકવાયા પખીઓ એમના હેતાળ દેવાને પારખી ગયેલા-ચક્રા, ખિસકોલા તો નિર્ભયતાથી પોતાના માળામાં રમતા હોય એમ, બડેદાદના શરીર પર આવીને બેમતા, ગેલ કરતાં।

બડેદાદનું પૂરું નામ દિવેન્દ્રનાથ ટાગોર, બાપુ પ્રત્યે એમને ખૂબ જ પ્રેમ અને આદર હતો બાપુના અવતા-કાર્મને એ દૃષ્ટા ન્યાયે એાળખી લીધું હતું ભારતની જ નહીં પણ સમસ્ત માનવજાતની યુક્તિને મત્ર બાપુની સાધનામાં એમણે જોઈ લીધો હતો

બાપુ પ્રથમવાર શાંતિનિકેતન ગયા ત્યારે એમણે પહેલી જ વાર બડેદાદના દર્શન કર્યા ત્યારે બાપુએ કહેતું 'ભારતવર્ષના પ્રાચીન ન્યાયની શ્રવણ કૃતિ' આજે મને જોવા મળી। આજ સુધી મેં કેવળ પ્રસ્તોતમાં જ વાંચેતું જે પણ પખીઓ માત્ર અવાજ સાંભળીને અયથી નાસી છૂટે છે તેઓ બડેદાદ પમે પ્રેમથી આવીને જોલકૂદ કરે છે। મૈત્રી અને પ્રેમની જ આ લીલા છે।'

બાપુએ જ્યારે એમને 'બડેદાદ।' કહીને બોલા ના ત્યારે તેઓ ખૂબ દરવા પછી બાપુને મૃદુ 'તમે વયમાં મારાથી નાના છે। પણ કચે' મારાથી મૃદુ છે। તમે તો અનંત-ગુણવાળા પુણ્ય છે। જ્યારે હું તો તમારો ગુણહીન ગોડા બલરામદાદ છું। પણ હું તમને ચાલીશ હું ખતી વાત છે કે હવે હું ધરડો

યવા લાગ્યો છું.' તમારી સાધનાની સિદ્ધિ જોવાનું મારા નસીમે નહીં લખાયું હોય, એટલે નહીં જોઈ શકું. પણ એટલું તો હું આજે અત્યારે ય જોઈ શકું છું કે દરેક સુગમ જે મહાન ન્યાય-મુનિઓ થઈ ગયા છે તેમની જ પરપરામાં તમે આવો છો, ભિન્ન, વિદુર, મહાવીર, શુદ્ધ, કમીર, તથા નાનક જેવા મહાપુરુષો આ જ રસે ગયા છે આ સાંધકોની ધારા અણખૂટ વહી છે સાંજાકાળથી એ ધારા સુકાવા આવી હતી ત્યાં તમે આવી એને ઝડપી વહેતી કરી દીધી છે ભારતની એ શાશ્વતધારાને અખંડિત ગમવાનો પુરવાર એ જ તમારું 'અવતારકાર્ય' છે

આમ ક્રેક તો તમે જ છો પણ જયેક તો હું જ છું તમે મને 'બડેદાદ' કહો છો એટલે મોટાભાઈના નામે આશીર્વાદ આપુ છું કે તમારી સાધના અખં તપો। ભારત આજાદ થશે તે પછી પણ તમારી સાધ નાની દેસને જરૂર રહેશે જ'

બડેદાદને સૌથી નાનાભાઈ રવિ-રવીન્દ્રનાથ ટાગોર પર ખૂબ જ વહાલ, કવિ વિશ્વપ્રેમના સિદ્ધાંતો પ્રચાર કરતાં તેની તેમને 'જેલુ હતી છતાં બાપુની શ્રવણશક્તિ અને સુમત્રામાં અનન્ય શ્રદ્ધા-ભક્તિ હતી કવિ જ્યારે સિદ્ધાંતની બાબતમાં બાપુથી જુદા પડતા ત્યારે બડેદાદને હું ખ થતું બાપુના અસહકાર આદેશન સાથે જ્યારે કવિ-સમત થયા નહીં' તેથી બડેદાદને ખૂબ જ હું ખ થયેલું એમણે તો બાપુને એક શ્રુત કામળ પણ લખ્યો 'રવિ ખોટે માર્ગ જઈ રહ્યો છે, જ્યારે ભારતમાં તો પોતાના નવા પુત્ર 'અવતાર'ને જન્મ આપવા પ્રસ્તુત પહેલાંની પીડા મદન કરી રહી છે ત્યારે રવિ ગાવા-અનન્યવામાં રત છે તે વિશ્વજયુવના જ્ઞાની ડાંગે પર પાછી ડાંગી નહીં છે, પણ એના મુળ તો પાછીના અઢાલે સ્કાંધ રહ્યા છે। હું દાર્દ્રિક રીતે કું ખી છું. તમે જ મારી નાશાના કુલ-તાનક છે। મૃત્યુ તમાના પર અદોનિશ આશીર્વાદ વગસાવતા રહો।'

બાપુ ગુરુદેવની વિશ્વવ્યાપી પ્રતિભાને જાણતા

હતા. થઈ રામદેવથી પર એવા એમના ઉદાર હૃદયને ઓળખતા હતા તેથી એમણે બહેદાદાને વળત જવાનમાં લખ્યું કે, આપ રવિબાણુ વિશે ચિંતા ન કરશો. તેઓ જે કંઈ હશે છે તે સદલાવથી હશે છે હું તેમને મળીશ ત્યારે આ અંગે ચાત ખીન કરીશ.

સ્વાભાવિક બેળાવણુને કારણે બહેદાદા એમ જ માનતા કે નાના 'રવિ' મા જરૂરથી વધારે જ સાલ અને કલેપનાસકિન છે અને તને પ્રસંગોપાત નિવશ્યમાં રાખવાની જરૂર છે એક દિવસ સવાર સવારમાં ગિને બેલાવીને કપડો આપતા કહેવ લાગ્યા રવિ તારી સરથાને માધીજીને કાં સાપત નથી ? આરતને એમણે જે રીતે જાણત કહ્યું છે

તેમ તો હું ક્યારેય કરી શકવાનો નથી એ જ ફિલસે સાજ વળી એમને કહ્યું લાગ્યું કે રવિને સારામાં નહોતો કપડોયો ! એમણે વિચાર્યું સમસ્ત સરકૂતિઓનું આતિથ્ય કરવાનો રવિનો આદર્શ તો બહુ જ ઊંચો છે પણ એ આદર્શને સમજનારા કેટલે ? એ આદર્શ સુધી પહોંચતા દેશને મુજો બાગરી. વળી ગિવની તાબવત પણ હમણું સારી રહેતી નથી એ પ્રવૃત્તિને જાર ઊપાડી સડે એમ નથી એ જ વચન ચિંતાજનક છે

૩૬૦૦ નવેમ્બર ૧૯૨૫ના રોજ બહેદાદાનું અવસાન થયું ત્યારે બાપુએ લગ્ન છાંડી આ મા એમને અદાજન આપતા લખ્યું બહેદાદા યાદમાં ગયા આવા હતા બાપુના બહેદાદા

માનવસારીર

એક દિવસ જમવાને ચડતુ રિમત ગુનાખની મધ અને અમૃતતી મધુરતાને એક સાથે પ્રેમગીતને એક માગીના મોળિયામાં ભરી દીધા મોળિયામાં ચમક આવી દેવદૂતો તો આશ્ચર્યથી ભેદ જ રચ્યા એકે પૂછ્યું તો જમવાને કહ્યું મેં આ એક નથી ચીજ બનાવી છે એનું નામ છે જીવન દુનિયાની સર્વોત્તમ વસ્તુઓમાંથી એ બનાવું છે. પણ વાતને વચમાંથી જ અટકવર્તા એક ધરડા દેવદૂતે કહ્યું ધન્યતા મારે ક્ષમા કરજ પ્રભુ ! દુનિયાની એક ચીજોમાંથી આપે જીવનનું સર્જન કહ્યું એની નેટલી નસ સા કરવામાં આવે એટલી એણી છે પરંતુ તમે એને માગીમાં કા નાખ્યું ? માગી તે સૌથી વૃન્ધમાં વૃન્ધ અને જડમાં જડ વસ્તુ છે ! એ સાક્ષ્યતા જ જમવાનના લાલ દોડો પર એક મધુર રિમત વિશ્વથી રચ્યું હમીને જમવાને પેલા દેવદૂતને જવાબ આપતા કહ્યું 'એ જ તો જીવનનું રહસ્ય છે માગીના શરીરમાં મેં સસારનું બધું જ સુખ સાદ્ય' ઢાળી દીધું છે- જડમાં આનંદનું પરમ નેત્ર મ પ્રગટાવ્યું છે આ અમૃત સંયોજનો જે ચહે તે ઉપરોચ્ચ કરી શકે છે શરીરને જ મહત્ત્વ આપનારો માગીની જડતાને ભોગવશે અને આનંદ માણશે. પણ તે માગીના તર પેટે ક્ષણિક દરી, એટલા માટે જીવનની દરેક ક્ષણ મુશ્વવાન છે જે જેટલું બિહારે તેટલું ગુમાવશે

જમવાનના પ્રુક્ષાસાથી ધરડા દેવદૂતની શકાતુ તો સમાધાન મધમધુ પરંતુ એક હુવાન દેવદૂતની જીન સા સાંત ન થઈ તેણે જમવાનને પૂછ્યું 'પરંતુ જમવાન ! આપે પરમ સુખ-સૌંદર્ય આપનારી એ ફુલોંબ ચીજોને જીવન જેવા જીવનને માગીમાં ઢાળી ? સોના જેવી કીમતી ધાતુમાં નહીં તો નાખડમાં વ ઢાળી હોત તો ?'

જમવાને સૌમંજાવે કહ્યું વત્સ ! હું માગીના અનુભવો જ લુએ છું મુજો કા નથી જ્નેનો ? તને ખબર છે ને કે માગીમાં જ અકુર ફૂટે છે ? મેં શરીરને કર્મભોજ બનાવ્યું છે એમાં કર્મોના અકુર ફૂટે એ રીતે મેં મનુષ્યની બેની પ્રુદ એન પોતાના હાથમાં સોપી છે જેનું વાવે તેનું હશે !

મહેનેને પડદામાં રાખે, લગ્ન થતા યા ને કરો અને મરતુ જાદ જાદ કરો ભસ, એટલે જ ધમ' તરીકે જો છે જેમ મુઠ્ઠા પર બીધા તૂટી પડે તેમ બધા સમાસ જીવો અહીં દિવસે મિઠા ન જમવાને મારે એકદા યાદ છે પણ મધુમ જીવો હોય છે ત્યારે તે નિયાગ પામે ડોહ જનુ નથી એવા ધમને વિચાર છે

-વિનોબા

ખરો ત્યાગી

અલ્પમ વાલોહી

એક વખતે ખગીદા દ્વંજરત હિમર રાજ્યના પ્રવાસે પહોંચ્યા હતા. દુનના ફરતા તેઓ હમત શહેરમા આવી પહોંચ્યા. રતે ની હાત વિશે પૂછપરછ માટે જાણીતા શહેરીઓને ડનાર ત આપી આ પરિસ્થિતિનો તામ મેળવ્યો. પછી દ્વંજરત હિમરે શહેરના હાજતમ દો અને રૂગીરેની ધ દી માગી નામાવણ આપી નામા વણિ વાચતા વાચતા તેમા હમસ શહેરના વહીવટ-દાર સહ મિત આમિરનું નામ આવતા દ્વંજરત હિમરને અત્યંત આશ્ચર્ય થયું એમણે તરત પૂછ્યું આ ક્યા મહદ છે?

તેઓએ કહ્યું એ અમારા વહીવટદાર છે।
શેઠોનો એ જવાબ સાંભળી દ્વંજરત હિમરને વિશા આશ્ચર્ય થયું એમણે કહ્યું સહદને રાજ્ય તરફથી પમાર મળે છે કુ ધાર છુ કે તે બાજની છે, તા પછી સહદ ગરીબ કેમ થઈ ગયા?

‘આપની વાત માઠી છે- નકાએ કયુ- પશુ સહદ સાહેબ ખૂબ જ ઉદાર અને પગડુ ખજાજન છે બીજાની ગરીબા એમનાથી જોધ જાતી નથી કોઇ હાજતમદ એમની કીટએ પડે છે તા એને મદદ કરે છે, આમરે અમ એમની પાસ છેવટે કયુ જ જાયતુ નથી।’

શેઠોનો આ જવાબ સાંભળી દ્વંજરત હિમરની આખમા આસ આવી ગયા. એમણે તરત એક હજાર દીનાર આપી એક કાસદને સહદને ત્યા મોકલ્યે કામદને કયુ? કે જાવ સહદને જઇને માન સલામ કરેલે અને કરેલે કે અમીરસ યો મિતની આ હજાર દીનાર તમારી જરૂરિયાત માટે મોકલી આપ્યા છે

કાસદ એક હજાર દીનાર સહદને સહદે જિન આમિરને ત્યા ગયો અને સલામ કરી ખલીફાનો સરેંગો કહી હજાર દીનાર તેમની સામે ધર્ષો સહદના મુખ પર ખેંદની કામણી પ્રસરી ગઈ દીનાર પગ નેજ નાખીને તેઓ જોગ માટે મોઢી ઝીંઘા

‘‘ધુન્ના લિલ્લાહે વ ધુન્ના ઇનાહે રાજિજીન’’
(અમે અલ્લાહને માટે જ છીએ અને અમારે અલ્લાહની તરફ જ વળવાનું છે)

એ સાંભળી તેમના પત્ની ધરકામમાં રોકાયેલા હતા તે ત્યા આવી પહોંચ્યા, તેઓ ગંભીરથી કામતા હતા આવતાની સાથે સહદને પૂછ્યું, ‘‘શુ થયું? ખુદા ન કરે, અમીરસ યો મિતનીનું ચલુ તો નથી થયું ને?’’

‘‘ના, શુયુ તો નથી થયું, પશુ એથીય વિશેષ ગંભીર થતના બની છે।’’ સહદે જવાબ આપ્યો

શુ ખુદાની કોઇ નિશાની મ્તહેર થઈ?’

‘ના પશુ એથીય વિશેષ ગંભીર બાબત બની છે પશુ એતો કહેા કેવાત શુ છે? આપ આટલી બધી નાકુળતાથી ધુન્ના વિનાહે’ કેમ પડી ગયા છો?’

સહદે જિન આમિરે ખલીફાએ મોકેલેલા હજાર દીનાર તરફ આગળી ચી ધીને પત્નીને કહ્યું: ‘‘જુઓને આ માથા મારા ધરમાં આવી છે। કંજરો ધરમાં કાપસ થઇ ચૂક્યા છે। ખુદા એનાથી મચ વે।।

સહદના પત્ની તરત સમજ ગયા કે મામતો શુ છે કેમ કે તેઓ સહદની ત્યામદ્દાત, સાદાઈ અને દુન્યવી ઝંખા નોતરના ધન પ્રાપ્તના અશુભમાને સારી રીતે જાણતા હતા એટલુ જ નહી, પોતાનો સ્વભાવ પશુ એવો જ હતો સહદને સાવન આપતા તેમજે કયુ આપ આ પૈસાથી ગભરાવ છો શા માટે? એ રકમનો આપને યોગ્ય લાગે તેમ સદુપયોગ કરતે

પત્નીના જવાબથી સહદે જિન આમિરને સા વન મળ્યુ અને હજાર દીનાર સ્વીકાર્યા ખલીફાને સલામ કરેલગરીને કાસદને વિદાય કર્યે

ચોા દિવસ પછી હમસ શહેરમાંથી મુળાહદોનો એક કાકેતો પસાર થતો હતો એ કાકેલાને સહદે જિન આમિરે હજારે હજાર દીનાર તેની જરૂરિયાત માટે ખર્ચવા આપી દીધા

સુમન જેવી મુકોમળતા મહુ થે ન્દાય છે નિહુ,
સદજ આઘાનથી કોને ધવાનાનુ કહેા ગમને? - અનિવ

મગધદેશમાં શુદ્ધ જનવાન ગાયે
ગામ શિક્ષા આપવા ફરતો હતો. તે
પગને એક વાર ફૂંદનાત લાગતો એક
શ્રીમત બ્રાહ્મણ શુદ્ધ જનવાનનો ઉપ-

શ્રેષ્ઠ યજ્ઞ

મુકુન્દલાઈ

દેશ સંમિળના ગયો. ફૂંદનાતે ચોરો પણ માણ્યો હતો
અને યજ્ઞમાં હોમવા માટે ધણી પગુઓને તેણે ખરીદ્યા
હતા. તે જનવાનને નમન કરી ને એ જનવાન
આપ પણ વિશે શું કહે છે ?

જનવાન શુદ્ધ બોલ્યા : હે બ્રાહ્મણ પહેલાના
વખતમાં મહાવિષ્ણુનામે જનવાન રાજા થઈ ગયો
તેને મહાવિષ્ણુ કરવાનું મન થયું એટલે તેણે પેતાના
પુરોહિતની એ ભાળનામાં મળાઈ મારી

“પુરોહિત બોલ્યો : ‘મહારાજ આપની ઇચ્છા
ઉત્તમ પ્રકારની છે. પરંતુ આપની પ્રજા હજી અવધી
મુકત નથી. ચોર હંદારોમાં હજી તેને ત્રાસ આપે છે
એમાં આપ મહાવિષ્ણુ સારું પ્રજા ઉપર કર નાખો
એ ઠીક ન કહેવાય. આપને કદાચ મનમાં થશે કે
પ્રજાને રાજાનાર એ ચોર વગેરે યોદ્ધાને પકડીને ફાંસીને
માથે યજ્ઞવી હોઈ, તો દેશ કંઈક સાંતિ અનુભવશે
પરંતુ એ ખોટી માન્યતા છે. દેશને આજ દર
વાનો માઝ તો આ છે જે લોકો ખેતી અને ગૌર
દ્વારા કામ કરે છે તેઓને આપ બીજા, જમીન બળે
અનવચાહિ આપો, જે લોકો વેપાર કરી શકતા હોય
તેઓને વેપાર માટે ધન આપો. જે રાજકોશમાં કુરાળ
હોય તેઓને સારો પગાર આપો, જે વિદ્યોપાર્જનનું
કામ કરતા હોય તેઓને બધી સમવેર કરી આપો.
આપ કામ કરશો તો રાજ્યમાં ફૂંદનાઈ થશે તકિ
લોકો પણ સુખી થશે અને સાથે સાથે રાજ્ય પણ
આગાહી બનશે.”

“પુરોહિતની આવી દિલગીરી વાત સાંભળીને
રાજા પ્રસન્ન થયો. તેણે તે જ દિવસથી એ પ્રમાણે
કરવા માંડ્યું અને થોડા જ વખતમાં આખું રાજ્ય
સમૃદ્ધ અને સુખી બની ગયું. પછી રાજાએ ફરીને
પુરોહિત આજળ મહાવિષ્ણુની વાત શ્રવણ કરી. એટલે પુરો-
હિત બોલ્યો : ‘મહારાજ, હવે આપ સુશીથી રાજ્યના
મુખ્ય ક્ષેત્રોમાં પ્રધાનો, સભાસદો, બ્રાહ્મણો, વશીક-
પુત્રો વગેરેને બોલાવી મહાવિષ્ણુની વાત કરો.’

‘રાજાએ એ પ્રમાણે સાંતે બોલા
વીને કહ્યું, એટલે તરત જ એ સૌ પ્રતિ
નિધિઓએ રાજાની વાત વધાવી લીધી
તેઓએ પ્રજા બાળકો જમીને વાત કરી.

પ્રજા પણ એ જાગૃતમાં સંમત થઈ અને સાંતે
રાજાનાથી મહાવિષ્ણુની તેવરી કરવા માંડી કોઈની
પાસ નાગેરીથી કશું કામ કરાવવું ન પડ્યું.
નાળ ઉપર પ્રજાનો પ્રેમ હતો. એટલે તેઓએ પુષ્કળ
ધન એકઠું કરીને મળીને ચાલે ધરી દીધું. એ
ત્રેહને રાજા બોલ્યો : ‘હે પ્રજાઓ, તમારી પાસેથી
નામાન્ય કર કે એકઠું કરેનું ધન રાજ્યના અંદારમાં
અખૂટ છે માટે તમારું આ ધન પાછું સર્જી જાઓ.
વળી વધારામાં અહીંથી બીજું પશુ સર્જી જાઓ.’

રાજાના આવા ઉદાર વચનો સાંભળીને
આંગણોએ વિચાર કર્યો, ‘આ યજ્ઞ માટે બેનું
કરેનું ધન પાછું વેર તો ન જ સર્જી જઈ શકાય.
રાજાના મહાવિષ્ણુ કરે છે તો આપણે પણ નાનકડો
યજ્ઞ કરીએ.’ એમ વિચારીને તેઓએ તે ધનમાંથી
એક ફાનદાળની રચાઈના કરી.”

શુદ્ધ જનવાનની આ કથા સંભળીને ફૂંદનાત
બ્રાહ્મણે પૂછ્યું : “અહંત ! આ યજ્ઞ કરતાં એણે
અધરો તથા એણા આરંભણો, પરંતુ એના કરતાં
વધારે કશાણકારી બીજો કોઈ યજ્ઞ હોય ખરો ?”

શુદ્ધ જનવાન બોલ્યો : “સારા ચારિત્રવાળા,
તાનસ પન એવા મેવાજારી, તવાખી માણસને નિત્ય-
દાન આપવામાં આવે તો આ યજ્ઞ કરતાય તે ઉત્તમ છે.”

ફૂંદનાત : “રાજાના યજ્ઞ કરતા અને આવા નિત્ય-
દાન કરતા વધારે ઉચ્ચ યજ્ઞ હોય છે ખરો ?”

જનવાન શુદ્ધ : “તવાખી અને સેવાભાવી માણસો
માટે આજમ વગેરેની બવરચા કરી આપવી તે પેલા
એ કરતાય પશુ અહીં જાય.”

ફૂંદનાતે ફરી પૂછ્યું : “અને હે જનવાન ! આ
યજ્ઞ કરતાય એક એવો યજ્ઞ હોઈ શકે ?”

જનવાન શુદ્ધ બોલ્યા : “હા. માણસ દિલ્સ,
ચોરી અભિચાર ન કરે. અભય ન ભેયે. ડરી
વરગુસ્તું સેવન ન કરે તથા ધનને સમગ્રે બળે તેનું
જોરેજા પાલન કરે તે સૌંચોમાં એક યજ્ઞ કરવાય.”

ચિકિત્સક બાપુ

એચ૦ સી૦ દાસપ્પા. એમ૦ પી૦

૧૯૩૧ના અતમા મહાદેવભાઈ પેલીસોના અત્યાચારની તપામ કરવા માયસેર આવ્યા ત્યારે ટું ત્યાની કોલેસ કમિટિનો પ્રયુજ હતો મહારાજ બાપુએ તપામનો રિપોર્ટ બાપુને આપ્યો તેમાં મારો ૫ મામ ઉલ્લેખ કરેલો.

૧૯૪૦ જાન્યુઆરીમાં હું સખત મારો પડ્યો. ૧ નરે નના દુખનાથી હું જીવનમગ્ન વચ્ચે બોલા ખાતો હતો. બાપુને જ્યારે મારી માદગીની ખબર પડી તો મહાદેવભાઈ પાસે પત્ર લખાવીને મને સેવા ઝમ બેલાવી લીધો.

એક રીતે હું અભણ્યો મ બુસ હતો, પણ બાપુના મને કાંજો મન એમના સામિધ્યનો લાભ મળ્યો. મુસાફરી કરી શકવા જેટલી સ્વચ્છતા પ્રાપ્ત થતા જ ૧૯૪૦ ઑગસ્ટ-મા સેવાઝામ પહોંચ્યો, મરી માદગી મારે મામાજી પાની ગઈ.

સૌથી પ્રથમ તો મને ખૂબ જ આવીઆવીને ખાવાની બાપુએ ફન્જ પાડી ત્યાર પછી ભારી પદાર્થો છોડાવી સાવ સાદું બોજન આપવા માંડ્યું. માર વજન ઘટવા લાગ્યું. ૫૬૮ દિવસમાં ૧૫૮ પારથી ૧૪૪ ઊતરી ગયું. પણ છેલ્લે છેલ્લે વજન ઘટવાની ગતિ ઓછી થતી ગઈ. એ અરસામાં નિસર્ગોપચારની તાલીમ લાપ્તે શ્રી એચ૦ સી૦ દાસ વિલાયતથી આવી ગયા બાપુએ મને ચિકિત્સા માટે એમને ક્ષણે કહ્યો એમણે તો બાપુ આપતા હતા એ બોજન પણ બધ કરી દીધું. એમણે તો આખા દિવસમાં માત્ર ૭ મંતરા અને ૫ ભૂતી જ રજા આપી, દર-રોજ અર્ધો નતલ વજન ઘટાડવાની ક્રિયા ત્રણ માંદના સુધી ચાલી. હેડતા અવારિયામાં તો મને માત્ર પાણી પર જ રાખ્યો. મારું વજન સાડીતેતાલીસ રંતલ થતી ગયું. દામની સલાહથી બાપુએ મારે પોરાક આડુ ક્યો, મારો રોમ તો કોણ જાણે ક્યાં નાસી ગયો! મારી રૂંધાયેલી પ્રાણશક્તિ જાણે ફૂટી! હું દગવાહરવા લાગ્યો. મને નવજીવન જ મળ્યું.

મને શંકા છે કે બાપુ ન હોત તો હું ભાગ્યે જ

આકરા નિષ્કોણું પાલન કરી શકત! પાછળથી બાપુએ મને કહ્યું કે, 'મેં તમારો ઇલાજ પૂરા વિશ્વાસથી શરૂ કર્યો હતો. કેમ કે દક્ષિણ આફ્રિકામાં એ રસ્તમજનો ઇલાજ આ જ રીતે કર્યો હતો.' અત્યંત આશ્ચર્યની વાત તો એ કે અત્યંત અઠપટ્ટા રાજદ્વારી રેક્લોવાળા રોજિંદા જીવનમાંથી એ ચિકિત્સા માટે મમય ક્યાંથી કાઢી શકતા હતા!

આશ્ચર્યજનકની વાત, કરતુદાનો ઉલ્લેખ કર્યા વિના અધૂરી જ ગણાય. બાપુની દેખરેખ ઉપરાંત રોગીઓના બોજનની દેખરેખ 'બા' રાખતા હતા એમને માતૃસ્નેહ અને વત્સલતા જણીતાં છે. કરતુદા ખરેખર સાચા અર્થમાં 'બા' હતાં દેશબરના જણીતા નેતાઓ આવતા એમના બોજનનો પ્રબંધ પણ બા જ કરતાં અને ટું તો એમના માતૃસ્નેહને કોઈ દિવસ નહીં જુલુ. તે દિવસે સંહાનિત હતી. આશ્ચર્યમાં ગોળની મિઠાઈ બની હતી, પરંતુ મને તો ખાવાની મનાઈ હતી. જ્યારે બધા જમી પરવામાં ત્યારે બા સૂપચાપ આવી મને થોડી મિઠાઈ આપી ગયાં. આ એક નાનકડો પ્રમગ છે પણ એ માતૃત્વથી બિંબાયેલો છે. જ્યારે બધા ખાતા હોય ત્યારે એક દીકરાને મા કેમ જુખ્યો જોઈ શકે?

મસ્તૂતા પ્રકાશ પડિત શ્રી પંચુરે શાસ્ત્રીનું નામ તો જાણીતું છે એમને કોદ થયો હતો અને આશ્ચર્યમાં આવ્યા હતા એકવાર તો શાસ્ત્રીજી દર્દથી એટલા તો બેચેન થઈ ગયા હતા કે એમને બાપુને ફફી દીધું કે હું આમરણ ઉપવાસ કરીશ બાપુએ એમને દા પાડી. ઉપવાસ દરમ્યાન બાપુ પોતે એમના ધા ધેતા, ઉપવાસ એક અઢવાડિયું ચાલ્યા અને ચમકાર થયો એમના ધા રજાવા લામ્યા અને ખુદ શાસ્ત્રીજીએ પોતે ઉપવાસ છોડવાનું કહ્યું ત્યારે બાપુએ દા પાડી. શાસ્ત્રીજીએ ઉપવાસ દોડવા તો દિવસે આશ્ચર્યમાં નાનકડો ઉત્સવ ઉજવાયો. 'દિદ દોડો'ની ચળવળને કારણે ભાખા સમય પડી હું બાપુને પંચમનીમાં મળ્યો ત્યારે રાત્રીજી દાજર,

દગલ જેવો દુઃખ એમની પાસે રહેલો તવા જ આપુએ
રાજાને કહ્યું અને ભાઈ જુઓ તે મેં જા મને
દલાજ કર્યો અને સારા પછી કરી દીધા પછી દલ
સુધી મને શી નથી આપી

દુઃખ તો કરી જ મેં મોઝાં મળ એટલું જ બોલી
કહેલો 'આપુ શું આપે મારી પમ કમ મ ક્યુ
હવે કે મેં નથી આપુ'.

તમને વાદ છે કે મેં તમને ક્યુ હવે કે તમામ
પત્ની અને જાળકોને એવામામ લવળો તે નમે
લાભા.

આપુની એટ સીધી હતી

પત્ની અને જાળકોને એવામામ લલ જવા સિવાય
મરે છુટકે ન હતો છતાં આપુની યદ્ય પછી શાયદ
તે મને જ મને.

એકવરે પૂનામાં જ્યારે જ પુણ દીનશ મહેતાના
નિમોષિય ક કે દમા દતા ત્યારે દુઃખ એમને મળવા
મેં દન ત્યારે મેં જોયું તો આપુ દીની માત
જા મેં ન જાતજાતની વધુ માલા લઈને મેં દતા.
અ પવ મથી કેટલ મા આલો ઉ સાદ હશે ત્યારે
આપુએ મને કહ્યુ હવે કે 'મારે સવ સો વધ' છવતુ
તે પછી ફેરવે દુઃખ કોઇ કામ લાગી શકુ તે જ
એટલું જોયું લેખે લાગ્યું મળ્યા.

રોળવનારો રામ

મારો રાજવનારો રામ

સાજ નરતુ કાઈ ન આજુ જાજુ ન એનું કામ રે
મારો રોળવનારો રામ

આ દુનિયા એક અવિરત રસ્તો ગામ ખરો, ન મુકમ,
એ રેવા મિથ લાધી ગયું અને રામનામનું ધામ રે
મારો રોળવનારો રામ

કોઈ કહે મુરખ મત કહે કોઈ, વિધવિધ કે છે નામ,
નામરૂપની જાન જામ મથનારને એ શુ કામ રે
મારો રોળવનારો રામ

સાસ લડે અહીં, પામ મુ અહીં, અહીંના હાડને વામ રે,
એ વામે તજુર બનાવી મજલુ રામઆમ રે
મારો રોળવનારો રામ

સરે દ

કમળના ચમકવ

આજ તપત્તી યુવા અવસ્થામા
અવસ્થામાં છે અતિ પચાત,
જેમ વૈતરના તેજ તડકામા
કોઈ માનવ કમળના ચમકારા

કોતુક

લોક ધરતી ઉપર આ વસનારા,
દિવ્ય આકાશ બોઈ હરખે છે,
આભમા લાગત વિહંગ આ
ગજ ધરતીનું રૂપ નિરખે છે

ગનિલાલ-અનિલ

શ્રીમતોના ઘેરામાં

મહાત્મા ગાંધીજી જ્યારે જ્યારે મુખર્ષિ પદ્મા-
રતા ત્યારે મોટા લાગે મિરલાના બગેને જ એમને
કુનારો રહેતો ન પુ અને ત્રીણા સાથે મુખર્ષિમાં વાટા
ખાટ ચાલતી હતી તે સમયને આ પ્રસંગ છે જાણીતા
જેન પાછી મદ સની ઉડ્ડવળ કુમારીજીએ વાત-
વાતમાં બાપુને કહ્યું, 'બાપુ મિરલાજી તો મોટા
ઉંઘો રાત છે, વળી ચતવાઈના દિમાયતી થે છે
નમાનના એમના મહેમાન કેમ થઈ શકાય ?'

'કદામતીજી - બાપુએ જવાબમાં કહ્યું- 'તમે
અને કું-આપણે બધા એક જ ચકકરમાં ફસાયેલા
ધરાયેલા છીએ। મારો નિવાસ બિગ્ડાજીને ત્યાં છે તો
તમારો નિવાસ મિરલા જેવા જ ઉદ્યોગપતિ શ્રીમંત
શેક સાતિદાસ આસકરજીને ત્યાં છે। શ્રીમંતોના ધર-
માંથી નીકળવાની બાવના તો રહે છે, પશુ લાચાર
થઈ એમના મહેમાન થવું જ પડે છે। આની રિથતિમાં
ઉચિત તો એ છે કે, અનાસકન બાવથી એ તરફ
ઉદ્દાસીનતા રાખીએ

આરામના કલાકો

બાપુજીએ એક દિવસ વર્ધામાં શ્રમ વિશે બોલતા
કહ્યું કે, 'શરીર તથા મનના વિકાસ માટે દરેકે દર
રોજ આઠ કલાક મહેનત કરવી જ જોઈએ।' એક
ભાષને બાપુની આ વાત ન ગમી, એમણે વચમાં જ
છીકા ધર્ષ પૂછ્યું, 'બાપુ! મહેનત માટે આદને બદલે
ચાર કલાક રાખીએ તો શું ખોટું છે ? આખરે
માણસને આરામ તો મળવો જોઈએ ને ?'

બાપુએ જણાવ્યું, 'વાન, દિવસ અને રાત
મળી કુલે ચોતીસ કલાક થાય છે, એ ખરું છે ને ?'

'હા।'

'એમાંથી આઠ કલાક વિધના બાદ કરીએ-'

'નહી, -પેના ભાગ્યે વચમાં જ કહ્યું- ફક્ત

૭ કલાક।'

'ધણ મારે, 'બાપુએ પહેલાંની જોમ જ જણાવ્યું-
'દલે રહ્યા અદાર કલાક એમાંથી ચાર કલાક

તમે મહેનતમાં ખર્ચો તો બાકી કેટલા કલાક રહ્યા ?'
'ચોદ કલાક।' પેલા લાંછણે મક્કમની જવાબ દીધો.
'તો પછી એ ચોદ કલાકનો ઉપયોગ તમે શેમાં
કરશો ?'

બાપુના આ પ્રશ્નનો પેલા લાંછણે જ જવાબ
આપી શક્યા નહીં।

અદલાહનો 'અલીફ'

શાહ અબ્દુલ લતીફને એમના પિતાએ એમને
જણાવવા માટે મદ્રેસામાં મોકલ્યા અરબી વર્ણ-
માળાનો પહેલો અક્ષર શીખવતાં મુલ્લાએ શાહ
અબ્દુલ લતીફને કહ્યું, 'બોલો અલીફ।' લતીફ
બોલ્યા : અલીફ।' મુલ્લાએ બીજો અક્ષર શીખ-
વવા કહ્યું, 'બોલો બે।' પશુ લતીફ તો મુઠા જ
રહ્યા। મુલ્લાજી તો ખિન્નયા, મારપીટ કરી, પશુ
શાહ અબ્દુલ લતીફ એકના બે ન જ થયા, 'બે' નહીં
બોલ્યા તે નહીં જ બોલ્યા। મુલ્લાજીએ જઈને શાહ
અબ્દુલ લતીફના પિતાને ફરિયાદ કરી કે 'લતીફ તો
અલીફ'થી આગળ બોલતો જ નથી।'

લતીફના પિતાએ લતીફને પૂછ્યું, 'બેટા, તારે
વર્ણમાળા નથી શીખવી ? શા માટે છદ કરે છે ?
અલીફ પછી કાં એકે અક્ષર બોલતો નથી ?'

'અબ્બાબાબા !' - અબ્દુલ લતીફે ખુલાસો કરતા
કહ્યું 'અલીફ એ 'અ-નાફ' શબ્દનો પ્રથમ અક્ષર
છે અને તે પેલે જ પૂછ્યું છે, એના પૂરક તરીકે
બીજા કોઈ જ અક્ષરની જરૂર નથી, તો પછી હ
શા માટે પૂછ્યું છે હોડી અપૂર્ણ પાછળ પડુ ?'

દોઢ પૈસાની સાધના

એક ચોગી યુર પાસે જઈને કહેલો લાંછણ,
'ચોદ વર્ષ સુધી ચેત્રમાધના કરીને પાછી પગ
ચાલવાની મિઠ્ઠી ચેત્રવી છે મારી સાધના મફત થઈ.'
'પાછી પગ ચાલવાની મિઠ્ઠી ચેત્રનવા ચોદ
વર્ષ શા માટે જમાન ? માત્ર દોઢ પૈસામાં દોડી-
વાળો નદીયાગ મૂકી આવે છે. આ દિમાએ તારી
સાધના માત્ર દોઢ પૈસાની જ ગણાય।' યુરએ કહ્યું.

મહાકવિ ભારવિ

નિલ્પત્ની દરિદ્રતાથી કંટાળી ગયેલ કવિ ભારવિની પત્નીએ સવાનમાં જ કવિને કવિતા પાછળ મેડેલા જોદ્દને ખિન્નકરે કહ્યું 'તમારી આ કવિતા અને તુજા પાંડિત્યથી તો હવે કું' ધર્મ ગણ' ધરમાં ખવા ધાન નહીં પહેરવા માટે જોડતા કપડાં નથી, પરંતુ ય ક્યાં કેમ છું ? જાપરુય ચૂલે છે, અને તમને કવિતા મુઝ છે ! આ કવિતા કરવા કરતાં રાજને ત્યાં કોઈ ને કરી કળતા હોય તો પેટના ખાડે તો પૂરાય ! સોડો તો કહે છે કે મહારાજા ખૂબ જ ઉદાર છે બાદશાહો અને પડિતોવ મનમાન કરે છે, તો તમે શા માટે નાજ દરબારમાં જતા નથી ? મનુ દિવસ કાઢ્યા પછી હવે તો જુખ છરવાની નથી !'

ભારવિ શું કહે ? પત્નીની વાત સાવ સાચી હતી. ભારવિ પત્નીના મુખ તરફ તાકી રહ્યા, તેવ વિના માથાના વાળ સાવ ધુખખા અને અસ્તવ્યસ્ત બની ગયા હતા, મેઠાની કાંત તાલથી ઘેરાયેલા ચદ્ર જેવી ફિક્કી પડી ગઈ હતી, સુકાયેલા બિરુન ફળના છોતા જેવા અંધર, મરુ-સાચા પગ પહેલ હરણી જેવી આખો, અને દેકેદેકોણેથી સીવેલી જર્જરિત સાડી. આવો વેશ જોઇ આકાશ તરફ દર્શિ નાખી ભારવિ આત્મ રવરે બોલી ઊઠ્યા જર્જરિત કું દરબારમાં અવમ્ય જઇશ ! દરિદ્રને વળી આત્મ-ઓગ્ધ હેતુ !

અને ભારવિ દેહની સજ્જવટમાં પડ્યા, રાજ-દરબારમાં સાવ લઘ-વધર વેશે થોડું જવાય છે ? શોતા હવાલમાંથી પાપડી બનાવી, ધોતિવાતું ફાડ્યું કાઢી તને ખેસ બનાવ્યો. અને વિવાહ પ્રસંગે સસરા તરફથી મંગલ રેશમી કપડામાં તાડપત્રો પર લખેલ કાલેયોની મૂલ્યવાન સપત્તિ બાધી દરબારે જવા નીકળ્યા એમની પત્ની સજ્જ આંખે જોતી રહી ધડીમર તો એમને મન થઇ આવ્યું કે, લાવ દોડી જઇને કવિના પગ પકડીને કહુ કે 'નથી જવું રાજ દરબારે !' જે મળશે તે લખોચ્છા રોટવે માથે ખાશું અને ભૂખે મરવું' પડે તો તે પછી

સાથે જ મરશું. આવા દીન વેશે મહારાજા પાસે ન જાયો.' પછી પગ ઊપડ્યા જ નહીં.

બપોરનો ચરજ ધખતો હતો. તાપ કહે કે મારું કામ ! ભારવિના પગ લથડાતા હતા. આખું શરીર પરસેવાથી રેબરેબ થઇ ગયું હતું. એક પગઢું પછી હવે આગળ ઊપાડવા જેટલી હામ રહી ન હતી. સામે જ એક સરોવર હતું. કવિ ત્યાં જ વિશ્રામ માટે થોભ્યા સરોવરમાં કમળો ખીલ્યા હતા, વિકસિત કમળો જોઈને કવિ તો ખુશ થઇ ગયા. જુધુ કું ખીસરી મયા. ભારવિ વિચારવા લાગ્યા. આવ્યારે મટુલ્લ લાગતાં આ કમળો આખી રાત બિડાયેલાં રહે છે ચદ્રમાંની જ્યોત્સ્નાથી એ વિકસતા નથી ને પોત તું જૈવ્ય ગુમાવતાં નથી. ખાર કલાકની જોર સાધના પછી એ ફરી ખીલે છે. ફરી બિડાયેલા પોતાના નાનકડા જીવનક્રમમાં એ સુખડુખના ફેર ફારો સુખે સહી લે છે અને એ પોતે એ ક્રમ તોડતા નથી, અને પોતે પરાજય સ્વીકારતાં નથી. - તો પછી કું સાચુંસ થઇને કુંખથી કંટાળી ગયો ? જ્યારે મે એકવાર સંકટપ ક્યો કે, બોલાવ્યા વિના કદી પણ રાજદરબારમાં સામે ચાલીને નહીં જાઉં, છતાં આજે કું' શું' કરી રહ્યો છું' ? મને આ લગારે મોઝવું નથી ! !

પોતે લખેલા મહાકાવ્ય 'કિરાતાનું નીપમ' નો એક પ્રસંગ યાદ આવ્યો, મુધિદિરે દ્રોપદીને અને કં ગણા માર્યા છતાં પછી ગુપ્તવાસ છોડીને કૌરવો માથે ધુલ આદ્યું નહીં, ધર્મમાર્ગે ડોડ્યો નહીં.

ભારવિએ તરત એક કમળપત્ર લઈ એ તીજી પદમ-થી તે પગ એક એક લખ્યો.

મહસા વિદર્શિત ન જિયા
ભવિષ્યકઃ પરમાપદા પદમ
પ્રાકુ તે હી વિરમ્યુપકાગિયુ.
ગુણગુણ્યા - સ્વયમ્ભય મરપદા.
(કોઇ પછુ કામ વિના વિચારે' એકદમ ન કડું.
અવિવેક જ મોગી આકાતનું કારણ હોય છે જે સમજ

વિચારીને કામ કરે છે, સપ્તિસ તેની પાસે સાથે ચાલીને આવે છે.)

મ્લોક સખી રથા એટલામા એમન ધ્યાનના કાળમાં સબળામાં જિજ્ઞાસુ થઈને જોયું તો મુદ મહારાજ આવી રથાર દત્તા કવિ ત્યાંથી તરત ખસી ગયા મહારાજ યાદમાં દોવામાં વિશ્રામ કરના ત્યાં થોડો થભાવી જિતયા ત્યાં ભારવિષ્ણુ કમળપત્ર પર લખેલા મ્લોક એમની નજરે પડ્યો. કમળપત્ર જિહારી એમણે વાંચ્યો, મ્લોક ખૂબ જ ગમ્યો જતી વખતે એ કમળપત્ર સાથે લઇ ગયા અને એમને મ્લોક સુવર્ણાક્ષરે કૈતરાવી સખન મડમા મક્કા થો

થોડા સમય પછી મહારાજ ફરી જમાણીએ જીપડયા પછી વરમાદની ઝાગુ દોવાથી બાવ દીવામાં જ પાઠા કરતુ પડ્યુ રાતનો સમય હતો. આ ત પુરમાં પોતાના ગવનગદ્યમાં એ પહોંચ્યા. એમણે જોયું તો પનગ પર ગણીની સોડમાં એક મુવાન પોટેનો હતો. મહારાજ ખૂબ જ ક્રોધે બનયા વિશ્વાધુ કે હમણા જ તરવારથી મુવડના મે કટકા કરી નાખું" તરવાર મેચી ત્યાં તે મુવણાક્ષરોમાં

કૈતરાવેનો ભારવિષ્ણુ મ્લોક એમની નજરે પડ્યો. એમનો ક્રોધ જામી ગયો, હાથમાંથી તરવાર પડી ગઈ ખૂબ ધીરજ તાપી મહારાજએ રાણી તથા પેલા મુવડને જગાડ્યા મુવડે જગતાંની સાથે મહારાજને પણ પડી ચલ્યુ ચૂમી લીધાં મહારાણીએ મુવડનો ખરચય આપનાં કહ્યું "નનપણમાં જેને દારી મેરી લઇ મધ દતી એ જ આપણો આ રાજકુમાર! આટલા વર્ષ પછી અનુચરોએ દોષી કાઢ્યો છે!"

મહારાજ તો ગળમળા થઈ ગયા. મ્લોકના તખનારને સાખો ધન્યવાદ આપવા સાખ્યા. એ મ્લોકને કારણે પોતાના એકના એક "ગાદીવારસ પુત્રની હયા થતા રહી ગઈ! કવિની શાપમાં એમણે નીજ દિવસે રાનવલરમાં સિપાહીએ દોડાંધો ત્રણેક દિવસ પછી એક સિપાહીએ આવીને ખનર આપી "મહારાજ! અમને કવિની સાજી તો મળી છે, પછી ન અહીં આવવા ના પડે છે!"

મહારાજ પોતે ત્રણ સાખ સોનામહોરો લઇને ભારવિષ્ણુ ભાગીતરી કુદિરે ગયા અને ત્યાં તેનું સન્માન કરી મહાકવિની પદવી આપી

*

ગુરુ નાનકે ફરતા ફરતા શુજરાતવાળા જિલ્લાના એસનાજાદમાં પહોંચ્યા ત્યાં લાલ નામના ભગતની ખબર સાંભળી એને ધેર ગયા. સત્સંગ સાથે એક દિવસ તે બજારકિર્તન કથાવાર્તામાં આપી રાત મધ ને દિવસ બીચો. લાલને પછી ભાન આવ્યું કે નાનકે જણના જ છે એમણે ઝડ ઝડ નાજરના રોટલા દીધી રોટલા ન ઝાંઝા ગુરુ નાનકેને ધર્મ નાનકે હજી રોટલાનું બઠકું બરતા હતા ત્યાં ગામને જખનદાર બે ત્રણ માણસો સાથે મિઠાનની થાળીઓ લઇ આવી પહોંચે, થાળીઓ નાનકે સાથે રૂઝી નાનકે મિઠાન પનજરે કરી જખીનદારને પૂછ્યું "ઐયરી, તુ તારા અનાજ ખાઉ કે નાહતુ?" જોડી આપની ઠાકા" જખીનદારે જવાબ આપ્યો.

નાનકે જખીનદારની થાળીમાંથી એક હાથે એક પૂરી ઉપરદી, બીજા હાથે લાલના બાજરાના રોટલાનું બઠકું તોડ્યું, પછી બને હાથની બેરથ મુઠી થાળી તો રોટલાના બઠકું થાળી મુઠીમાંથી રૂઝ ટપકયા માટી અને નીચી મુઠીમાંથી લેતાહી. એ જતાપીને ગુરુ નાનકે જખીનદારને ઉઠેશીને કહ્યું "એ તારી કમલમાં મરીગતુ લેાહી છે અને લાલની કમલમાં રૂઝ છે એ ઈમાનદારીની, સમ્માઈની કમલથી છે તુ જ રૂઝે, હું કેયુ બોજત કરે"

-અમિત્ય

*

મહાભારતની જગ્યામાં સાજી યજ્ઞવલ્કેત જયા લડન રા સખ્યા વિચેરે કમ આરોપવાને જતા પછી ભગવાન થી કૃષ્ણ રથના થોડા છાટી તેમને જાણી પીવાને લઇ જતા તેમને ખરેરે કરતા તેમના રરીરખાના કોટા વીણી કાટતા. આ સવાર્માં ભગવાનને શેષ આનંદ આવતો, કવિ એ વર્ણન કરતા થાકતા નથી પેતાના પીતાબરમાં ચઢી લઈ જઈ થોડાને આપનારા તે જાઈનારકિર્તની મુર્તિ નજર મામે લે લે અને કમચિત્તમાં રહેલા આનંદનો ખ્યાલ મમજ લે

-ચિત્રાબા

આફ્રિકામાં અસ્કનુઝ નામનો એક મોટો યોદ્ધો રહેતો હતો. ફતેહખાન નામનો એનો પિતરાઈ ભાઈ એની માદી પચાવી પાડવા માગતો હતો. આથી તેની મતા મામે તેણે બળવો પોકાર્યો અને રાજ્ય રામે બહાવડ આદ્યું.

અસ્કનુઝ બહાદુરે તેની સામે લશ્કર મોકલ્યું. તરફરે તેને દરારી કેદ કર્યો અને હાથ પગમાં સાકળો તાપી બાદશાહ સમક્ષ તેને રજી કર્યો.

બાદશાહે તને શિક્ષા ન કરતા તના પ્રત્ય ઉદારતા દર્શાવી કયુ ભાઈ તુ મારી સામે કેમ કાવતરાં બાણ કરે છે? મેં તો તને ધણી જમીન અને પુછળદ્ર વ આપ્યું છે? એટલાથી તને મતાપ નથી?

‘તમે મને જે કાંઈ આપ્યું છે તે પૂરતું નથી. ફતહખાને જવાબ આપ્યો. ‘કાવદા પ્રમણે તમારે મને રાજપાટને બરાબર અરધા ભાગ આપવો નેહ્યો એમા મતીબાર પણ આપ્યું એટલું બોલ્યું જ મમજવ પછી તેમે જમીનન થડ રકડા આપો તેનાથી મને સતાવ શી રીત મગે.’

અસ્કનુઝે કયુ તારે અરધુ જ નાહણુ હોય તો અરધુ રાજ્ય આપ્યું અને ઉપર ખૂન ધન ફાલત આપ્યું. પશુ એ મને તારે મને એક ક મ કરી આપવ પડશે.

ફતહખાને કયુ ભત આપનુ જે કંઈ ક મ હમે તે હુ દાઈથી પૂર કરી આપીર પણ એ ક મ માતા ગીરવને છે જે અને મને કીર્તિ તથા માન અપાવે તેવુ હોતુ નેહ્યો.

અસ્કનુઝે જવાબ આપ્યા. તારી વાત બરાબર છે મારે પણ એવો જ છગદો છે કે તને યર અને કીર્તિ મગે.

તા આપ આસા આપો એટલે હુ તને અમમ કર ફતહખાને કયુ.

અસ્કનુઝે કયુ સંમળ અરબરતાનમાં અતી નામનો એક બહાર માણસ રહે છે એના જેવે છગરી અને બજવાન મેહો મે જિદમીમા જોયો.

નથી. એક વખત કેટલાક સરદારો અને સામતાને સાથે લઈ હુ તેની સાથે વુદ્ધ કરવા ગયેનો. ત્યારે તેણે મને ફક્ત પહેલી લડાઈમાં જ દરારી દીધેનો. આ પરાજય મને આખના કણાની જેમ ખૂવે છે. અથવા હૃદયમાં ચુળની જેમ સાને છે એ આપણા વડવાઓની નિદા કરે છે ને આપણા દેવાને ગાળો. આપી તેનુ મૃતિભજન કરે છે એટલે જો તુ એક વાર મદીના જઈ એને હતરી આવે અને તેનુ મતક લઈ આવે તા આપણા દરારી ખૂન આમર વધશે ને હુ તને રાણ ચપને અડ્યું રાજ આપીશ. હુ ધારુ છુ કે તુ કદાચ તેને દરારી સકીશ. કારણુ લડવૈયા તરીકેની તારી ખ્યાતિ પશુ જગ મસદૂર છે તારા બળ બહાદુરી આગળ ભતભસા યોદ્ધાઓ પાણી બરે છે.

ફતેહખાને કયુ જસ એટલી જ વાત છે ને? એને તો હુ ધડીના છૂંદા ભાગમાં દરારી દઈશ. અસ્કનુઝે તેની સાથે પોતાના દીકરા ફતમને મોકલે. ઉપરાંત સરખ મલાવવામાં કુરળ એવા મીન બાગ ઉત્તમ યોદ્ધાઓને પશુ તેની સાથે મોકલે. તેઓ પોતાનુ કામ ચૂપચાપ પતાવવા માગતા હતા. આથી સતના વખતે તેઓ મસાદુરી કરતા ને દિવમના ભાગમાં સતાઈ હતા.

ચાલતા ચાલતા ધમે ફૂગ નીકળી ગયા મદીના એક મકાન ફર રયુ ત્યારે તેઓ અટક્યા. ફતેહખાને પોતાના સૈનિકો સાથે ત્યા મકાન ક્યાં રાત વાસા ત્યાં ગાળી મીને દિવમે મવારે તેઓ સો મદીના સદેરમાં દાખલ થયા અને અતીના મનર મેગવવા તેમજ એ કેવો બગવાન છે ચરતીર. અને એવુ તેમનામા મુ છે જેથી કોઈ તને દરારી લકણુ નથી એની માદિતી મેળવવા મદીનાની ગલીઓ અને રસ્તામાં આમતેમ ફરવા લાગ્યા.

ચાનના ચાલતા તેઓ એક મતીમાં આવી પહોંચ્યા. આ મતીમાં સામેથી જ એક માણસ પગપાળા ત્રાતો આવતો હતો તેણે અમમના જેવો

સાવ સાદા પોશાક પહેર્યો હતો ને તેના ખરે
પાવડો રખીને તે બાહ્યો આવતો હતો. ચાલતો
ચાલતો તે નજીની એક મહીમાં દાખલ થયો અને
ત્યાં તે શાકભાજી અને ફળફૂલના ક્યારામાં પાણી
પાવા લાગ્યો.

આ જોઈ ફતેહખાને ફરસને કહ્યું. ' ચાલો
આપણે પેલા આરબ માળી પાસે જઈએ અને અહીં
વિષે તેને પૂછીએ. કદાચ એને કંઈ ખબર હોય '

આથી તેઓ સૌ એ માણસ પાસે ગયા. એની
સાથે સલામ બાંહેફમાં કર્યા પછી ફતેહખાને તેને
પૂછ્યું. " અહયા હાઈ ' હું ' અહીંને જોઈને છે ? '

પેલા માણસે જવાબ આપ્યો. અહીંને !
અહીંને કેમ ન જોઈયું ? મારા કરતાં એને બીજો
કોઈ વધારે સારી રીતે જોઈખતો નથી બોનો.
આપને એનું શું કામ પડ્યું ?

— ફતેહખાને જવાબ આપ્યો. ' મેં એની બહા
ફરી, અને હાલતના ખૂબ વખાણ સાંભળ્યા છે, ને
એટલે તો ધણે દુરથી અહીં આવ્યો છું. મારા
દેશમાં મારા બળની અને બહાદુરીની ખ્યાલ છે
ત્યાં હું નામી પોદ્દો અને ધીર ગણાઉં છું.
આવાર સુધીમાં મારી બરાબરીનો કોઈ ચે હો અને
ત્યાં મર્યો નથી. એટલે માટે અહીં સાથે મારા
બળનો મુકાબલો કરવા આટલે દૂર આવ્યો છું.
એના શરીરનો બાપો કેવો છે, એના અચ્ચસાર કેવો
જેવો છે, અને દેખાવે એ કેવો મળતા આવે છે,
એ બધું મને હકીકત તો હું તારો. આભારી થઈશ
કારણ, તો જ એ મને મળે ત્યારે એને હું જોઈખી
શકું, અને લડાઈનું દેખન આપી શકું "

" અહીંનો બાપો મારા જેવો જ છે, એ મારા
જેટલો ભિન્ન ને જડો છે. વળી એના અણુમાર
પણ મને આત્મેનુષ મળતો આવે છે. દુકામાં અને
બાને જણાવે એક જ છીપના બે શોટી છીએ.
એ જ મમની બે ફાડ છીએ, એક જ વૃક્ષની બે
સમાન સાખાએ છીએ. આથી તમારે અહીં સાથે
તમારા બળનો મુકાબલો કરવો. હોય, એની સાથે
એકલ પડ્યે લડવું હોય તો પહેલાં મારી સાથે
તમારો જળ અજમાવો. અને હું ' પોતે જ ' અણુ
અપી છું ' એમ થોડા વખત પૂરવું ' માની સી.

એટલે બનીના બળની-એના ગુણ કોશિયની તમને
પણ અટકળ આવી જશે. "

આ માણસની વાત સાંભળી ફતેહખાને અચ-
ભામ પડી ગયેલ. શું કરવું એ તેને સ્વભૂત નહિ
ગમડિયા જેવો દેખાતો આ સામાન્ય માણસ અહીં
સાથે કેમ બરાબરી કરી શકે એ જ તેને સમજાતું
નહિ તેને થયું કે અશ્વત્થ જેવા જહાદૂર સરદારે
જેની શાંતિના ખૂબ વખાણ કર્યા છે ને જેની
યુદ્ધ કુશળતા આગળ તણે હાર કમૂલી છે, એવા
અવી માથે આ સામાન્ય માણસ પોતાને સરખા-
વવાની ધબલ કેમ કરતો હશે ! એને તો ખૂબ
નવાઈ લાગી અને ફતેહવાર તે વિચારમાં પડી ગયેલ.

આ જોઈ પેલા આરબે કહ્યું, " તમે શા વિચારમાં
ડયા ? મારી સાથે બળ અજમાવતા કેમ અચ-
કાલ છે ? બીકે લાગે છે ? તો પછી મહાન અહીની
સથે કેમ મુકાબલો કરી શકશે ? એની સાથે છાતી
કાઢીને કેમ ઊભા રહી શકશે ? "

ફતેહખાને જેવો જહાદૂર અને બળવાન મહિસ
આ વચનો મૂગો ? મૂગો થોડો સાંભળી શકે તેમ
હતો. ' જીભાભેડી કર્યા મિલાય તુરત જ તેણે આન-
માંથી તલવાર બે યા કાઢી ને પ્રોત્તેથી ખૂમ મારી
પડકાર કર્યો. બે મારા વિષે હું ' એમ જ ધારતો
હો તો હવે મારી ચાલે અને બીકે લાગે છે કે નહિ
જેની તને દમમ્મા જ ખબર પડે ' છું. "

અટકું ' કહીને તેણે એ માણસના માથા ઉપર
એક જળ-દગત ધા કર્યો. પણ એ માણસ એપણ
હતે તણે જુદું જ સહેલાઈથી પોતાનો પાવડો ડિયે
કરી લાલની જેમ ધરી એ ધા ઝીલી લીધે. "

ફતેહખાને બીજો ધા કર્યો. આ વખતે પેલા
માણસે પોતાના પાવડાથી તલવાર પડે એવો તો
ધા માર્યો કે તલવારના બે ટેકા થઈ ગયા. એક
જમીન પર કપાય ગઈ પડ્યો ને બીજો પ્રત્યક્ષ
ભય લાગ્યો રહી ગયો. ફતેહખાને એ કહ્યો પણ
ફેડી દીધો ને કાચમાં મદા લઈ જતન ઉપર ધા
કર્યો પણ ધા મિથળ ગયો. તદા દગ્ગ એના ઉપર પડે
તે પહેલા જ પેલા માણસે ઝાપટી એમ જમ્મા
કાચનું મળતૂલાઈથી કાઢે ' પડી હજી અને બીજા
લાજમાંથી મદા કુંટીને જાણુદ ફેડી દીધી.

ફોદખાન દવે હથિયાર વિનાનો યશ ગયો એટલે તે પેલા માણસની સાથે અથૈભથ આવી ગયો. પેલા માણસે હાથમૂઠી, પાવડો ફેંડી દીધો ને ફોદખાનની સાથે જથમળથા કુસ્તી કરવા લાગ્યો. ફોદખાનના સાથીદારો આ જાનની લડાઈ જોઈ રહ્યા હતા, આસપાસથી બીજા માણસો પણ ઠોળે વળી ત્યાં જોવા જોવા રહી ગયા. જાને જથ એક બીજાને પરાસ્ત કરવા પ્રયત્ન કરી રહ્યા હતા. પણ થોડીવારમાં જ પેના માણસે ફોદખાનની હમર ફરતો હાથ વીંટળી તેને હમરમાંથી જોડ્યો ને જાને હાથ જોડ્યા કરી ઉપરથી ઉછળી જમીન પર પડ્યો. ફોદખાન એક ક્રમે તેનો સાથીદાર પરાસ્ત થયો છે ત્યારે તેણે તુરત જ પોતાની તલવાર ખેંચી અને આરંભ ઉપર તુરત પડ્યો.

ફોદખાનને એક હાથે જાણી રાખી બીજે હાથે તેણે ફત્તના પાને એવી રીતે ઢાળી દીધો કે ફત્તની તલવારની ધુક તેના હાથમાં આવી પડી તેણે તુરત જ એ તલવારનો ફત્ત ઉપર ધાક્યો ને બીજા જ પગે ફત્ત બોયબોય ધડક ગયો. એના માથું ઊડી ગયું.

આ જાણુ એના ખાર સાથીદારોએ પોતપોતાની તલવાર કાઢી ને ખાર જથ પેના માણસને ધરી લઈ તેના પર ઢૂંક્યો કરવા આગળ વધ્યા. બીજા જાણુ ટોળે વળેલા માણસો પોતાના દેશખુને આ રીતે લપસા આવી પડેલા જોઈ આગળ ધસી આવ્યા ને પોતપોતાની તલવાર ખેંચી તલવાર તબર મઠ

નથા. પણ ધુક રત્ર થાપ એ પહેલાં જ જમીન પર પડેલા ફોદખાને પોતાના માણસોને તલવાર મ્વાન કડવા હુકમ કર્યો આથી પેના માણસે પણ લડવાનું બંધ કરી તલવાર મ્વાન કરી.

પછી તેણે ફોદખાનને ખેંઠો કરી કહ્યું, “જનાબ હું પોતે જ અલી છું. આપણા બેમાથી વધારે જળવાન કોણ છે એવી તમને દવે ખબર પડી મ્મ ખરું? મેં ધાકું હોત તો તમને સદેનાબી નું મારી નાખી શકત. પણ વીર પુરુષ મોતાબી નમળા માણસ ઉપર ધાકરો નથી. ને એને જાનથી મારી નાખતો નથી. હું અલી છું એ વાત પહેલ વહેવા તમને ન હરી કારણ, એવા ખમાતવાયા માણસની હાજરીથી કદાચ તમે અવરથ બની જાવ અને મનની સમતુલા ખોઈ બેસો. એને બદલે તમે જેને એક સામાન્ય માણસ ધારતા હતા એવા મારી સાથે લડવા હું કોણ છું એવી તમને ખબર હોત તો જે જુરસાથી અને કુશળતાથી તમે લડાઈ લડ્યા એ જુરસાથી અને કુશળતાથી કદાચ ન લડ્યા હોત. તમને તમારું પાણી જતાવવડતો મેં સારામાં સારો મોકો આપ્યો. હવે જાવ તમારા દેશમાં જળના પાગમાં તો યશ ગયાં.”

ફોદખાન અલીની દિમ્મત અને મોહાઈ જોઈ ચોમા આગળી નાખી ગયો. તે પોતાના દેશમાં પાછો ફર્યો એનો હેતુ જો કે ખર આજો નહીં, પણ જીવેલા ત્યાં સુધી તે અલીના પગક્રમ, દૈર્ઘ્ય, ધુક કુશલતા અને ઉદારતાના જખાણુ કરતો ગયો.

કાલ કદ સો આજ કદ

એક દિવસ હજ ત ઉમર જિન અન્દુલ અલીઝ એક સંભાળણુ કરીને થોડીવાર આરામ લેવા માંડ્યો આવ્યા ત્યારે તેમના પુત્ર અન્દુલ મોહકે પૂછ્યું, “અમીરલ મોમીનીન, દવે તમારો જોઈ નારો છે?”

“જોડા થોડી વાર કુ આરામ લેવા માઢું છે” તેમણે કહ્યું.

“અને લોકોની ફરિયાદો તમે નહીં સાંભળો?” પુત્રે પૂછ્યું.

હજ ત ઉમરે કહ્યું, “જોડા, તમારા કામા સુરેમાનની ફરિયાદોની કિયામા મારે આખા રાત જાગ્યું” પણ હજુ. એટલા માટે હજાજા જગ આરામ લેવા માઢું છે. થોડી વાર આરામ લઈશ અને પછી જોડર (ખેડો)ની નમાઝ બાદ લોકોની ફરિયાદો સાંભળીશ.”

તેમના પુત્રે કહ્યું, “અમીરલ મોમીનીન, ખપેર સુધી તમારી જિંદગીનો શો ભરોસો છે?”

આ માલખત. જ પુત્રને નજીક ભેલાવી તેના કપાને ચૂમી લઈ આવો નેક પુત્ર આપવા માંડે અનાદને આગર.” એટલું કહીને આરામ લીધા પિતા લોકોની ફરિયાદો સાંભળવા ચાલવા ગયો. -અન્દુલ

જ્યારે અંતરની ઉમેદ જાગે છે

[એક આપકર્મી વિદ્યાર્થીના પત્રો

(૧)

અમ અવિદ પડવાના પત્રો ચાતુ સાવના એ અસથી 'ધારા ભણુ' થઈ પ્રગટ થાય છે એ પત્રોએ વાચકોમાં ઠીક ઠીક રસ જન્માવ્યો છે એમ એ પત્રો અંગે પૂરછા કરતા વાચકોના સન્માનપત્ર પત્રો પરથી જણાય છે.

અહીં જે પત્રો અપાયા છે તે ભાઈ અગવિદે મુજબ પ્રાપ્તના ખેતીવાડી ખાતાના નાયબ પ્રધાન શ્રી બાલુભાઈ પર લખેલ મળ્યા પછી લખેલ તે છે એટલે આ પત્રો 'ધારા ભણુ' માં અપાઉં પ્રગટ થઈ ગયેલા પત્રોના અનુસંધાનમાં વાચવાના નથી.

અમ કિ પ્રગટ થઈ ગયેલ પત્રો માં નહીં અવેળી એવી કેટલીક મહત્વની વિગતો આ પત્રોમાં હેમ પ્રગટ થઈ છે આશા છે કે વાચકોને ગમશે સં

મુ શ્રી બાલુભાઈ નમસ્તે ?

મુસ્તેવી જેવું કઈજ નથી ધીરે ધીરે ભણુ જ

ગોડવાલ જશે

આજે અહીં આજે ૪૪ દિવસ થઈ ગયા નોકરી સિવાય બધું જ ગોડવાલ જમ્મુ છે ઘર ખાતમાં આ સે કના કચ્ચારે જોડા સમજના કતા પખુ દવે ફાવી મધુ છે

આજકાલ ૮૦ F થી ૫૫ F જેટલી ગરમી રહે છે વરસાદનું તો પૂછવાનું જ નહીં મગજમાં આવે ત્યારે ટપટપ પડે પણ આપણે ત્યાં જેવો ધોધ નાર કહી પડતો નથી, સરજદાદા ખુદ યદ ભય તો બહુવિધો જોડા એ દિવસ એક બે કલાક ફાઈન થઈ ભય છે કેમ વખત ફોજ (૪૦૬)ની આફન ઊતરી પડે છે તે દિવસે ધોતો દિવસે અધારું થઈ ભય છે લીજળીના ટીલા પછી નાકામિયાન થઈ પડે છે આતુ અહીંનું દવાખાનું જી ભલ ત્યારે ! ગધાને ૧૬-૧૬૬૮ અરવિદ ૧૩ ૧૧ ૫૩

(૨)

મુ શ્રી બાલુભાઈ, નમસ્તે !

આ લેકા પાસથી બધું શીખવાનું મળે તેવું છે જ્યાં સુધી અહીં રહેવાનું થશે ત્યાં સુધી શીખવા માધી ઊંચે આવીશ કે કેમ એ સ્કા છે એજીન થરી મના વિવધમાં આ નેકાએ એટલી અધી પ્રવિત્ત કરી છે કે શીખના પા ન આવે એ કે શીખવાની મજબૂરી પખુ અ પખા દેસ કરનાં વધારે છે ન નકરી મોવથી માઠી એ ટા એજીને સુધીનું બધું જ શીખ વાન થશે ન ને છે સમજા કમલે લાખ લા લાખ

અહીં મારા બે રૂકા બ્રેક અને કુષ છે એ મિરાવ ખીનુ ખર્ચ ય ઈશાકુ ખર્ચ જાણુ રહે રાની સમજ એક મિત્રને ત્યાં થઈ છે શીખાદ કરના અખાર મ મિત્ર જ પત્ર કે જેટલું ખર્ચ આવે છે

મે આજ સુધી ફૂલ ટપમ કાંતેજ કરી દવે ધેમ ખલામ થઈ ગયા એવે એવી ૧૫૫૫માં કોઈ જ પૂટકા એ અમે આજ સુધીના મારા પ્રવાનો વિશે મે કોઈને ૫ જણાવેલું નહીં એ અધી ખૂબશ પ્રવૃત્તિ ફાજાલી થવા લાગી છે એટલે જ એનો અહો ખ્યાલ આપુ છું

કોંઝેલાવી ફાજાલ પડતા સમય ફરમાન દુ મારા એક મિત્રને ત્યાં જાતો કતો અહીં તેમનું પેતાન નાનકડું થર જી કોંઝા ૫૬૩ દિવસથી દુ

તેમને ત્યાં જ રહુ છું. છેલ્લા પાંચ માસ દરમ્યાન
અમે કમાણી કરી લખવાની યોજના બંધી કાઢી
તેઓ પોતે વિદ્યાર્થી છે અર્થશાસ્ત્રની ગૂચ તેમનાથી
પણુ અણુકેલી જ રહી હતી. એનો ઉકેલ અમે
બનેએ આપ્યો છે ।

મારા એ મિત્ર પાસે સોએક પાઉન્ડ હત
મારી પાસે ઇંગ્લેન્ડની વિદ્યા હતી એમાંથી એક લોન્ડો
મશીન લા યા અને આજે અડધું કામ મશીનથી
અને અડધું કામ હાથથી કરીએ છીએ. એ ઉપરાંત
આઠ મ્લાક રેસ્ટોરામાં કામ કરી ત્રણ ચાર પાઉન્ડ
કમાવી કરીએ છીએ આમ સવારે સાતથી કાંચે
ચઢીએ છીએ, અને રાત્રે બાર સાડાબાર વાગે ચાઇ
જર્મીએ છીએ. પણુ અભ્યાસના નામનું મીડું વળી
ગયું છે જો આ રીતે જ ચાને તો અમે એક એક
કલાક કાઢીએ તોય સહેજે પાંચ પાઉન્ડ અઠવાડિક
મેળવી શકીએ અને સરળતાથી અભ્યાસ પણુ કરી
શકીએ । એક વરસ નોકરું ત્રણ એ જ નુકસાન
વરસ બચાવવાનો એક જ ઉપાય છે કોઈના ઘસથી
બસોએક પાઉન્ડ ઉઠીના નેવા જે બંને મે વરસમાં
પાછા વળી શકીએ એટલું જ નહીં પણુ જે નાણા
આજ સુધીમાં વાપર્યા છે તે પણ પાછા વાળી
શકીએ વધારામાં મે થી ત્રણ વિદ્યાર્થીઓને પં
ટાઇમ પણુ આપી શકીએ જો આટલી બચત્તયા
ચક્ર શકે તો અમે અમારો અભ્યાસ ચાતુ રાખી
શકીએ લોન્ડોના મશીનો લાવી એ પણુ સરળ
તાથી ચલાવી શકીએ એ વિના બીજી નોકરી કરવી
અને લણુવું તે કેટલું શક્ય છે તે અહીં રહેન જ
ભાગે દા માત્ર પૈસા ભેગા કરવા હોય તો સારી
તક છે પણુ એ કરવા અમે ભેગા નથી થયા, પ
દેશ વેડીએ છીએ માત્ર વિદ્યાસ પન્ન કરવા પૈસા
ભેગા કરવો સમય વીતી ગયો જુલુષ છે ભેલાનો
સય આપમી રહો છે ત્યારે એના માણા માવાની
અર્ખાઈ કેણુ કરે ।

તમે મી રાવને મળના કહેતું પણુ સમયને
અભાવે મળી શક્યો નથી વળી અમારી ઉપરની
યોજના સફળ થતી જતી હોવાથી નોકરી માટે ત્યા
જવાનો ખાસ અય નહોતો વળી ઈન્ડિયા હાઉ
સમાં નોકરી મળવાનો સભવ જ નહોતો એમ

તપાસ કરતાં જાણવા મળેતું મારા જોવા અને કવો
લિફ્ટાઇને નોકરીમાં ફાણુ રાખે ।

જેર, નોકરી તો મળી ગઈ કોલેજ છાત્રી તેને
બીજે જ દિવસે તેનો સમય સવારે ૧૦ ૦ થી ૩-૦
અને સાંજે ૬ ૦ થી ૧૧-૩૦ નો છે સવારે નવ વાગે
નીકળવું અને રાત્રે સવા બારે બારણામાં પગ મૂકુ છું
રહેવાના સ્થળથી પદર માર્બલ ફર છે

પદરેક દિવસ પર દવામાન હીક ન હવ
હીડીનું પ્રમાણુ ૧૨ F જેટલું હતું આ મો માસ
એવ જ ચાલુ હતું મારા પર ઇડા દારૂ વિગેરે
લેવાની બતામજીનો વરસાદ વરસ્યો હતો પણુ
નવાઈની વાત કે બધા કરતા ઓછાં કપડા અને
અડધું ઓઢવાનું હોવા છતાં મન ન થઇ શકી કે
ન થયો સંગેખમ ઇડા, દારૂ વિગેરે લેનાર વિકસની
સીશીઓ સ રતા થઈ ગયા । આનું જ નામ કુદરત ।
નમ રાખે તેને ફાણુ ચામે ।

આજકાલ મરો ખોરાક ત્રણ પાઉન્ડ ફૂદ અને
અડધા એડનો છે તબિયતનું પૂજવા જેવું નથી લાલ
કમ છે । જો કે છેલ્લા પદર દિવસના સખત પરિ
શ્રમથી ચાર પાંચ રતલ વજન નટ્યું છે પણુ
ટેનાઇ જતા જઇ બરાબર થઈ રહેશે આજકાલ ટેમ્પ
રેચર ૪૦ F થી ૫૦ F જેટલું રહે છે હી ધી
નાણા બલવા આવી સોનેરી તાનો લાલ લખ મારો
ઓવરકોટ વેચી દીધો છે એની જરૂર આવતી મામ
પડશે એક માસની ખાધા ભેમી ભોગવાઇ કરી લીધી
મારુ કુલ ખર્ચ મહિને પાંચ છ પાઉન્ડની આમ
પોસ રહે છે તેમાં ત્રણ પાઉન્ડ ફૂદન, એક પાઉન્ડ
એડનો, એક પાઉન્ડના શાકભાજી અને બીજુ થોડું
જવા આવવાનું ખર્ચ ચાપ

ભોજ્યાસજીથી નિયમિત પત્રો આવતા રહે છે
અને હુ મારો માગિક મીપોર્ટ મમયમર મોકલનો
રહું છું

વિદ્યાર્થ વિકસી રણુ છે તેમાં વહેતી તક ફાનો
આપવા દિલ તલસી રહું છે ત્યા મારી ગદ
જોવાય છે ખુદા જાને ક્યારે મારી તમન્ના પૂરી
યશે વડીનોનો મહકાર અને ઇવરરૂપા એ ભેતે,
સુમેળ સધાતાં શુ અસકય છે । અધાને યાદ વદન
અરવિદના પ્રણામ

અધોળ આચરણ

ગુનામ સ્મૃત કૃતી

*

ધરદામન ખીજ ખલીફા દરજત ઉપર સ રેમન
જીવનનો આ પ્રસંગ છે તે કાળે જે સનેમમાં પ્રિયતી
આરખો વસતા હતા તેમના તરફથી મળીફા સાહેબને
ત્યાં આવી ધરદામનો પગગામ સુધી વવાનું આમ
તથા મળુ

તે જમાનામાં આજની જેમ એંગ્લોનેન કે રેલ
માર્ગ ન હતાં હોટ ઉપર જ એ પ્રદેશનો બધો જીવ
દાર ચાલતો દરજત માહેમે હોટ અને એન રમે
વાળા અથવા પાનકને લખતે જે સનેમ જવા નીકળ્યા

માયાન્ય રીતે થીટ પર મે જમ્યુ સવારી કરી
કરે પણ દરજત સાહેબના દિલમાં થયું કે આટની
લાની ખુલાશી છે એ માણસનો મોજો આ બિચારા
જુઆ પ્રાણી પામે શા આંગ્રે મે ચાવવો છુંલામ જમ
તને મનુષ્ય તો શું જુઆ પ્રાણીઓ પ્રથે ફક્ત ફક્ત
વરસાવવાનું કહે છે તો મારે તો એનો અમલ કરવે
જ નોંધે એ ને

આમજી રક્ષક દોરી લઇને ચલેને હવે તેઓ
ખુલાની મદદથી કરતા કરતા આજળી જમ રજા હતા
અચાનક એમના દિનમાં થયું હુ ય માણસ છું
આ રક્ષક પણ માણસ છે ખુદ એ મને પણ મે પગ
આપ્યા છે એને પણ મે જમ આપ્યા છે અલબાના
દરજતમાં હોટના રક્ષકનો કે ખરીફાનો ભેદ નથી
રવાં સૈની કરણી બોલે છે કલામતને દિવસે અહીં
અચરેલી અદાલત જ કામ આવે છે

રખેવાળ

૧

જી

જો આપણે લણી લાગી મળજી કે પવારી છે
આ જો મે જમ્યુ આ જુઆ પ્રાણી ઉપર મળી ગેસીએ
એ તો જસજર લાયક નથી તેમ છું એકને જમ્યે
ને દ્ર હોટ પર મેમી રફુ એ પણ નાખી લાયક
નથી ધરદામ સર્વ માનવની સમાનતામાં માને છે
માટે એમ કર એક મજિલ નુ ઉપર બેસ ને એક
મજિલ હુ મેસ

અરે! દરજત સાહેબ! આપ આ શું કહો છો!

હુ ન અપને રખેવાળ છું હોટની નકીર જાણીને
અપને ને અપને જે સનેમ પહોચાડા એ મારી
ફજલ ? કાંક કહ્યું

નરી વત સચી છે પણ તને ખબર છે
છુંન મમા એવા બેદ નથી સૌ સરખા છે માટે છું
ઉપર અવી જા. હુ એક મજિલ સુધી હોટની
નકીર લઇને અગળ્યાનું ખરીફાએ કયું

દરજત સાહેબ આપ આ શું કહો છો? શું
હુ ઉપર મેસ ને તમે હોટની નકીર જાણી આગળ
અગળ ચાલો એ કેમ બને?

કેમ?

કયા આપ ને કયા હુ? આપ સારીયે મુસ્લિમ
અલમના ખરીફા છે. હું તા એક મામૂલી હોટનો
રક્ષક છું

પણ ધરદામ જ મને કહે છે કે ન્યાયનો અમલ
કર યય કહે છે આ ફુલ્લી બેઠો સાચા નથી
આખરે તો આપણે સૌ એ જ ખુલાતાલાની એલાદ
છીએ સૌ જ સરખા છે

પણ મારાથી તો ઉપર બેસી જ કેમ કહાય?
રક્ષકે કયું

ના શા માટે બેસાય? હુ તને કહું છું શું
ન્યાયનો અમલ કરવાથી છું અને પાછો વાળીય શું
છું અને ન્યાયનો માર્ગ જુલવીશ?

દરજત સાહેબ, આપની જેડી વાતો જરાય
સમજાતી નથી હુ તો આપના જુતાની રજ બરાબર
પણ નથી અને શા માટે આપ કરમાવો છો!

ફુ કરમાવતો નથી મારી ફરજ અદા કરે છું
હુ ઉપર બેસી જ વારા મુજબ ખીજ મજિલ હુ
સવાર ધર્મજને છું અગળ ચાલો

સકેચને હુવે રક્ષક ઉપર બેઠો એને મન તો
મલિકની આદા જ સર્વત્રવ હતી એણે વિચાર્યું
એમાં પળું કાંઈક હેતુ હતો. આવા મહાન પુરુષ
વિચારથી વગર કયું નકરે એમ વિચારી મન વાળ્યું
એક પછી એક મજિલે કરાવા લાગી વારા

ફરતી દબરત ઉમરને રક્ષક બિટ ઉપર સવાર થવા લાગ્યા કેવુ બન્ધ દરોએ દરશ કે જ્યારે રક્ષક બિટ ઉપર સવાર થતો દરો અને ન્યાયને અતરમા ધરી ખુદાની બદગી ક્રતા કરતા દબરત ઉમર નકીર પકડી આગળ ચાલતા દરો ઇસ્લામના ખરીફાઓની ઓલિયાની માધના ફરી બન્ધ હશે !

યાત્રાની મજિલ કપાવા લાગી, જેરસનેમનાં મકાનો દેખવા લાગ્યા હવે છે લી મજિલ હતી ખુદાનું કરતુ ને ત્યા જ આગળ રક્ષકનો ઉપર બેસવાનો વારો આવ્યો. રક્ષક તો શહેર નજીક ભાળી આગળ જતો હતો ત્યા જ ખરીફાએ તને રોક્યો

બીએ રહે

શુ છે ?

કેમ ખૂની બન છે

શુ ?

આપણે તક્કી કયું હુલ ન અહીં મજિલ પૂરી થઇ છે મારે નીચે બિતરી જવાનું છે ને તારે ઉપર મેસવાનું છે

પશુ હવે ન શહેર અની ન ગયુ

તથી શુ ?

આપ મને શ મટે શરમાવો છો ? જેરસનેમન આપણો નુ માનશે ?

બના એમન જે મનન હોય ત મને

પશુ હુ ઉપર મેશુ ને મારા બિટને અપ દોરો એ તો કેમ સહેનાય

બના મશુમ નુ બિટની નકીર મેસવી એ હકક કામ છે ? આપણે બનેએ માથે યાત્રા કરી

છે આપણે નકીરી કયાં મુજબ મારો હવે ચાલવાનો વારો આવ્યો છે લોકો મને પગે ચાલતો જોશે તેથી શુ ? મારે મારી ફરજ ચૂકવી ન જોઇએ શુ ન્યાય ને સમ્યાઇને જતી કરવી જોઇએ ?

વળી પાછો રક્ષક લાચાર બની ઉપર બેઠો દબરત સાહેબ બિટની નકીર પકડી ખુદાની બદગી કરતા કરતા આગળ ચાલવા લાગ્યા

મીજ બાબુએ દબરત ઉમરના સ્વાગતમા આર બોએ બન્ધ તૈયારી કરી હતી મોની કમાનો બીજી કરી હતી આખુ શહેર એમને જોવાને એમને મુખેથી ઇસ્લામની વાણી સાબળવાને અધીરુ બન્ધુ હલુ જેરસનેમમા તેમનો આ પહેતો જ પ્રવાસ હતો શહેર આવી પહોચ્યુ શરઆતમા તો લોકોએ રક્ષકને જ ખરીફા માની લીધા પશુ થોડી જ વારમા લોકો જોળખી ગયા રક્ષકના બિટની નકીર પકડી આગળ ચાલતા ઇસ્લામના બીજા ખરીફાને જોઇ તેમના આશ્ચર્યનો પાર ન રહ્યો આ મો આન હ ને ભકિતના આસુથી છલકાઈ ગઈ

સાજે ને કોને આખાયે પ્રમ ગતી ખબર પડી પડી ને શુ જોઇએ આખારે શહેરે ઇસ્લામનો અગી કાર કયા જે ધર્મના મહાપુરુષના જીવનમા આવી સન્માન હોય આવે ન્યાય હોય આવી મૂર્ગા પ્રાપ્તિએ પ્રત્યે સહનર્થન હોય તે ધર્મ કેવો મહાન દરો દબરત માહેબને કશુ જ મેસવાની જરૂર ન પડી એક અજુ બોનવા કરતા અધોળા આવગચ્ચ વધારે બસત કરે છે

નવા માનવી

એક વખત ૧૫ દાનવ અને માનવ ઉપદેશ સેવાને પ્રગપતિ પાસે પહોચ્યા પ્રગપતિએ ત્રણેને ઉપદેશમા '૬ એટલો જ અક્ષર ગ્રાખ્યા દેવોએ કયુ, અમે દેવો કામી રહ્યા અમ હોગયિયાસનો અસકો પડી ગયેનો અમને પ્રગપતિએ '૬ અક્ષરથી દમન કરો એમ શીખવ્યુ દાનવોએ કયુ, અમે દાનવો હુધી, હવાથી અમે આધા રહેના પ્રગપતિએ ૬ અક્ષર વડે અમને દયા કરો એમ શીખવ્યુ માનવોએ કયુ, 'અમે માનવો લોશી, અમે સધરો ક વા પાછળ પડેલા ૬ અક્ષરથી દાન કરો એવુ પ્રગપતિએ અમને શીખવ્યુ પ્રગપતિએ મધારના અર્થ સમ્યા ગણ્યા કેમ કે બધાને ચોતપોતાના અનુગ્રહમાથી લાખ્યા હના

અહિ કઈ એવી પનપાય,
જ્યાને ત્યાબસતુ દેખાય - અર્નલ

એ અવસંજન કયા સુધી ?

અનન્ય આગેવાન

વ્યક્તિના વિકસને કે ધી રાખનારા એના વ્યક્તિત્વને સ્વાદા કરી જનારા અહંકાર અભિમાન ગર્વ અને દર્પ છે આ ચારેય વૃત્તિ એક માના જગ્યા જેવી જ છે, અને એકબીજા સાથે એટલી તો સકળાયેલ છે, કે એની પરખ પણ મળવી મુશ્કેલ છે સૌથી પહેલાં હાથએ અહંકાર

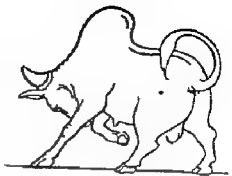
કુ અન્ય કરના કઈક છુવવુ સરે છુ એ માનના એટલે અહંકાર આ અહંકારને જો કે પ્રમણમાં નિરૂપ છે અને માનવ દુનિયા સુલભ છે જો પોતે કંઈક છે એવી માન્યતા માનવીના મનમાં રમતી ન હોય તો એ જ જગ્યામાં જીવી પછુ યી રીતે શકે ? આપણુ મા એક સદી કહેવાત છે કે મા સૌને મન સૌ સવા રોર

બીજે પ્રકાર અભિમાનનો છે કુ બં જ કરતા અડિયોતો છુ એમ જ ને વ્યક્તિને ઓળખતી હોય એવી ત્રીજી જ વ્યક્તિ આગળ છાતી ટેકીને કહેતુ એ અભિમાન આવી સરસાઈ કરી એ અહંકાર થી વ વધુ ખરાબ છે કા જુ કે બીજાને ઉતારી પાડીને હલકા ખતાવીને પેતાની જગ્યાને સવાઈ લેખાવવી

એથી વ આગળ જતા કુ તારા કરતા કમલ સારો છુ, એમ કહી સામી વ્યક્તિન મનને અધન પહેચડો કુ ખ હાથન કરતુ એટલે ગર્વ કરવો ઠીકના અ મને કુ ખ પહોચાડવુ એ કેટલી હીન મનાવૃત્તિ છે !

આ સૌથી અડિયની અપ કર વૃત્તિ એટલે દર્પ પેતાની જગ્યાને ઉચ્ચ ગર્વ સામના હાથને કુ ખ પહોચાડીને એમા અનંદ મળવો એમા પેતાને વિજય માની કૂલતુ એ પાશ્વરીર્જન દર્પ છે

આ ચારેય વૃત્તિના મૂળ તા એક જ છે અને ત

માનવી પને કંઈક છે એવી મા યનાના બીજાજુમાં જ રહેતુ છે આ વૃત્તિ ધીરે ધીરે વધ છે ત્યારે અહંકારનુ રૂપ થ રણુ કરી ને છે અને અહંકારનુ એક ચોલામાં ચોટ ફૂટવુ એ છે કે એ થેડી જ વ રમા અભિમાનમાં ફેરવાઈ જતુ છે ત્યારે અભિમાન ગળતુ માનવ રૂપ ધરી લે છે અને એ ગર્વને દપ મા પવટ ઈ જતા વાર નથી જા મતી આ રીતે અહંકાર તો આખરે દર્પમાં જ પરિણમે છે

મા જ મણમે અહંકારના ઓળાથી પછુ એટીને માનવુ જોઈએ હોનેચુકેને એટી છવામાં પમ પડી ગયો તો જાણુને કે દર્પ રૂપી જીવનની જાણમાં આવી ગયા

જો કે અજકાલ એવો વ એક વર્ગ આપણી વચ્ચે જ જીવતા છે કે જે પોતાની જાતને સુધારવા કરતા પેતાના કરતા વધુ ખરાબ-મતીન હોય એવી વ્યક્તિએને રોગી તેમની દુલ્લના પોતાને જ જીવે કરીને પેલે સારા હોવાનુ પકતુ બીજુ રાખી આશ્વાસન લે છે આ રીતે નીચી કેટલા માનવી સામે પોતાની સરખામણી કરી આશ્વાસન લેતુ એ તો ખૂબ સહેલું ને સરળ જ પરંતુ મનને પપળ નાશ આવવા પોચા અવાસનેનુ અવગન કયા સુધી ? અતુ આશ્વાસન એક નરી પામરતા સિવાય બીજુ કઈ જ નથી !

એક દિવસ શુક નનક મકકામાં એક ઠેક જે ગાળા તરફ પગ રાખીને યતાર હતા ત્યાંના એક સુલ્લાએ આ જોતુ તે તે ખૂબ જ ગુસ્સે થયો એને ગુસ્સા મા ને ગુસ્સામાં શુક નાનકને કપડાં આપ્યે 'અરે તમે અલ્લાહની દિરામાં એમની તરફ પગ રાખીને યતાર છો ?

શુક નાનકે અ તત સાતિથી પેના મુલ્લાને જવળ આપ્યો કાઈ જામ ગરમ કા થય ? અલ્લાહ જ્યા નહી હોય તે દિશામાં દુ જ મારા પગ કરી દે !

મુલ્લાજી શુ જવાબ આપે ! અલ્લાહ તો સર્વજ્ઞાથી છે એન વિનાબી કયા જગ્યા ખાતી છે ?

‘ધ્યારા બાપુ’ના ગ્રાહક બંધુઓને

મ

અ તાં અઠી આપનું લગાજમ પૂરું થાય છે નવા વરસનું લગાજમ મનીએ ડરથી જ ચેકનના નિનતી છે મોઝામા મોકુ પદરથી ગળ્યુઅરી સુધીમાં મેકની આપશે જેરી અક અઠે નહી

લગાજમ મનીએ ડરથી જ મોકરો તો વીં પીં નો વધારાનો સાત આનાનો ખર્ચ ખચી જશે વળી વી પીં થી અક કમવાર જ મોકરી શકાય અને પોસ્ટએ કિમ દ રોજ એકી સાથે ગણુનોના જ વીં પીં સ્વીકારે છે આમ અ પને નવા વરસનો અક ધરો મોકો મળનાનો સભવ છે આપ છે કે આદક બધુઓ વ્યવસ્થાની સરળતા ખાતર નવા વરસનું લગાજમ પદરથી જ પુઆરી સુધી મનીએ ડરથી જ મોકરી આપે આદક ન જર સ થે અવશ્ય લખવો

ચ તુ વધે’ આદક મની આરે અમને જે સદકાર આપો છે તે મટે અમે આજગી છીમે, આશા છે કે એવા જ સદકાર નવા વર્ષ પુણુ અ ત્વો ચાતુ રાખશે

ધ્યાગ બાપુ માનિકને વધારે સુદર અને ઉપરે ડી મન નાના અમારા પ્રાસ ચાતુ છે તે આપ એના છેડન અકો પરડી જોઈ શકશે એ ખરુ છે કે અમગી ક તનુ સરાંગ સુદર રૂા દરુ રૂપુરુ અ રી શકરા તથી છવા અમે પ્રવત્તશીવ છીમે દરકે અદક બધુ બીજા આદક જા રી આપે તો મા સકને ઝડપી વધારે સુદર જતા રી શગએ નવ મે મદક બન રી અ પનારને જ પુના દરન કારે માં એમના સુવચને ની ત્રરથી પુરિતકા ‘બાપુ રમરથુ બેટ અ તરો

આદિકાના મિત્રો રૂર ગિવિગ પોસ્ટન અ ડરથી મોકલી આપે અથવા નીચેના સરનામે લગાજમ ભરી દેતુ શ્રી પ્રમુદાસ જ વજરીઆ પો યો. નં. ૨૬, નેરાબી, કેન્થા કોવે ની

અનુક્રમણિકા

૩૦ મિઅમર ૧૯૫૪

	૫૪		૫૫
૧ ભગનાન ઇશુ	સોમભાઈ પટેલ ૨૭૨	૮ કળશનાચમકારા મોનુક	ગતિસાલ અનિલ ૨૮૧
૨ મે નહી માખન ખાચો	સુરદસ ૨૭૪	૧૦ પ્રેરક પ્રમજો	રતિસાલ-અનિલ ૨૮૨
૩ કિસા ગોતમી	૨૭૫	૧૧ સાદિય અને માનવ	દામોર ૨૮૦
૪ જ પુ અને જડેદાદા	૨૭૬	૧૨ મહામિ બારવી	૨૮૧
૫ ખરો ત્યાગી	અભુમવ સોડી ૨૭૮	૧૩ ઉદાર ચોલ્હો	કાલિસાલ સાદ ૨૮૧
૬ શ્રે ક યમ	નુકુલમ ૨૭૯	૧૪ જયારે અતરની	અરવિદ ૨૮૬
૭ ચિકિસક બાપુ	એચ મી દારુપ ૨૮૦	૧૫ એ અવત અન	અતવર આગેનાન ૨૮૩
૮ રોજનરો ૨ મ	સરોદ ૨૮૧	૧૬ અથાવને કન	૨૦ અં પૂઠ ૨-૩

પ્રમાણ અને મુદ્રક ખીરેન ગાધી ઉપાયતન મુદ્રણાલય જૂનાગઢ

આમ બનવું સહજ છે કેમકે લેખક પ્રેમમાં કામ ને પ્રધાન મળે છે દેવતાની કમને કહે છે
સાકામાં જેમ અમિ છે, તેમ દેહમાં કામ છે, અમિમાં જેમ જ્યોતિ છે તેમ કામમાં પ્રેમ છે જ્યોતિમાં
જેમ પ્રાણ છે તેમ પ્રેમમાં આત્મા છે આમાં લેખકની પ્રેમદષ્ટિ વ્યક્ત થતી જણાય છે

શરુઆતની પાંચે પ્રેમવાર્તાઓમાં લેખકે જેટલા સફળ નીવડ્યા છે તેટલા વિદેશી પ્રેમવાર્તાઓના
આરંભના નથી નીવડ્યા લેખકને નૃસંહ્યાં સૌથી વધારે વફાથી છે છતાં એના મુકાબલે બીજા કેટલાંક
પાત્રો વધારે સહજ આનંદપાયા છે

વાર્તાઓના બોખા લેખકે ઇતિહાસ પુરાણમાંથી લીધા છે અને પૌતાની દબે તેમાં રંગો પૂર્વા છે
નેખક કહે છે કે સાચો ઇતિહાસ ગમે તે હોય, એ જાણ્યું છે નમ જ જાણ્યું હવે એમ મૈા માને અને તે
ઇતિહાસ અને આત્મી છે લેખકની દ્વિમતા કદાચ સંદેહમાં આ રીતે સહેજે જાણીતા થઈ શકેલું હશે

પૈ શાશ્વિક કિરસાઓમાં વર્ણનરેલી પુરાણી જ જણાય છે પાત્રોના કામ આવેશ ઉન્માદને સ્મરની
મસ્તૂત કવિઓની રીતે આરંભ્યા છે

આપણા એક સાક્ષરે એક સરકૂત કવિનું જાણીતું સ્મરની કાવ્ય મુજરાતીમાં ઉતારેનું અને અતિ
વિસ્તૃત ટિકા ટિપ્પણોથી માથેલી રસિકતા એમણે છની કરેલી સ્વારે તે તરફ નજર જતાં મહાત્મા માધીછએ
જે દુ ખ જન નિ અને જાણુએ (આજો મુરસે પશુ) વ્યક્ત કરેલાં તે અતી સાચરે છે

લેખકની નિરૂપણશૈલી આકર્ષક છે ચિત્રો સરસ દોરી શકે છે તેથી અને વિશેષ તે વિષયના
ગમીતાપણને કારણે તેના કુવાન વાચકોને આ પ્રવાર્તાઓ વિશેષ મમશે

કિમિયાગરોઃ દેસ અને દુનિયામાં જાણીતી વ્યક્તિઓ અને વ્યક્તિઓના મહાકબરો મુશ્કેલી
વાદીસ કલમચિત્રો લેખકની વિશિષ્ટ શૈલી એમવતી છગદાર પ્રવાહી ભાષા આકર્ષક પૃથકરણ અને
સગમમધી વિગેરેને કારણે વાચનથી બન્યા છે

મુસે શીનીનું ચિત્રણ જરા ઘેર અને સમસાવ વિનાનું છે અને તે લેખકે કમ્પ્યુટર પશુ છે કેટલાક
ચિત્રોમાં મગધના અને અહોભાવ પશુ જણાય છે તે જવાહરના ચિત્રમાં લેખકને સ્વભાવ ગળાઈ જાય છે
છે જવાહરનામની સજાનું વર્ણન કરતાં લખે છે સ્ત્રીઓ એમને (જવ દરવાસને) ટાપી ટાપીને જોતી,
કેમ ન જાણે આજો દેખાવડો અને આંતરો છતાંવાળો લોકનેતા ત્યારે કે અત્યારે બીજો ક્યાં જડે તેમ છે

મારી જાણુમાં જ કોનેજની બે તરફ કામો દલી કરેલા થો તરફ મરી નજર મઈ એ ભાવો વાચવા
કાણુ નહોતા પ્રથમ દષ્ટિને પ્રમ એવું એ મુખારૂતિઓ ઉપર અમમ્ય શિપિમાં લખેનું હવ
જવાહરનાને એક પશુ જી તરફ જાણુ નહીં સ્ત્રીઓ આટ પડી

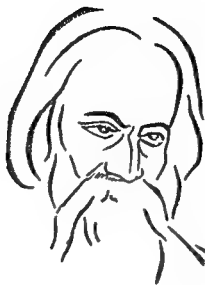
સરદારના કટાક્ષે તે જાણીતા છે પશુ વિદ્વજ્ઞાન પશુ ભારે વિરોધી હતા અને તેમની રમુજમાં
ચરોતરી ભાલ સરદારની પટે રમ પૂરતી એ વિદ્વજ્ઞાનના ચિત્રથી સમજાય છે

લેખકે જ્યાં ને ત્યાં કુ કુ છુ કુ માનું છુ એવો દુદ્ધકાર ક્યો છે ચિત્રકરે ચિત્રમાં
પેતાને પશુ મીન વો જોએ શુ ?

આ પુત્રકની બીજા આશન તની લોકપ્રિયતા લખે છે

અપ્રિયારેક પુરતકના લેખકની જોડણી વિશેષ તે મહારાજ અને પ્રમખના આ ધણી જૂલમરી છે
નૃસંહ્યા પશુ મીક મીક છે

અમર કેવિને

તમને યે જાનાં મુખ દુ ખ સર્વે,
 અને આશા-નિનાશાનાં ય હંકો,
 સહ્યા આઘાત ખણુ દેયે ઘણેરા,
 અને જ ને દુઃખ અપમાન-હાર,
 સહી લીલા દુઃખ અન્યાય આઝા,
 અજ પામા વળી નિદ્રા મુખાવી,
 વિનાવી યે હશે કંઈ રાત જાગી.
 અને ને એ ખીલ્યું તવ કાલ્ય નિર્મલ,
 કમળ સો-દર્પણું આનંદ-સૂરે !
 નહીં એમાં ફરિયાદે રસાન છાયા,
 નહીં દુઃખ-દૈન્ય જુ' એકે ય ચિદન.
 જીવન-મથન મહીં વિપ્લવન કીધું,
 જગતને તો અમીજું દાન દીધું !
 પ્રરેવ

પારિવાર

વર્ષ-૭

Mantra N Shum

અંક-૧૨

સંપાદક: નવીન ગાંધી

હિન્દુસ્તાની પ્રચાર સભા વર્ધા-નાં પ્રકાશને

*

હિન્દુસ્તાનની જે મુખ્ય કામો, હિન્દુ અને મુસલમાન, ગાંધીજીએ જોઈ લીધું કે એ બે કામોની એકતા રાષ્ટ્રીય હિતની દૃષ્ટિએ અનિવાર્ય છે. એ માટે એમણે રાષ્ટ્રજીવનના એકેએક ક્ષેત્રમાં એવી એકતા સ્થાપિત કરવા ભગીરથ પ્રયાસો આદર્યા. એમની દીર્ઘદૃષ્ટિએ જોઈ લીધું કે સ્વતંત્ર ભારત માટે એક રાષ્ટ્રભાષાનો સવાલ અત્યંત મહત્વનો છે. એટલે, પોતાના જાહેરજીવનની શરૂઆતમાં જ, દક્ષિણ આફ્રિકામાંથી જ પોતાની કલ્પનાની રાષ્ટ્રભાષાનો પ્રચાર શરૂ કર્યો. ૧૯૧૯માં એમણે લખેલ 'હિન્દ સ્વરાજ'માં આ વિષય પર ખાસ ભાર મૂક્યો છે. ત્યાર પછી તો સ્વતંત્રતા જેમજેમ નજીક આવતી ગઈ તેમતેમ રાષ્ટ્રભાષા હિન્દુસ્તાનીની અનિવાર્યતા જણાતી ગઈ. આખરે ૧૯૪૨માં વર્ધામાં હિન્દુસ્તાની પ્રચાર સભાની સ્થાપના થઈ અને ત્યારથી એ સભા એ દિશામાં સક્રિય કાર્ય કરે છે. અત્યારે એ સંસ્થાના રાષ્ટ્રમુખ્ય રાજ્યદ્રવ્યાણુ જેવા રાહબર છે અને આજન્મ શિક્ષક કાકા કાયેલકર જેવા તેના મુખ્ય કાર્યકર્તા છે. સિખાવટથી માલીને 'કાનિસ' સુધીની પરીક્ષાઓ દેશભરમાં પથરાયેલા સભાના પ્રચારકેન્દ્રો મારફત લેવાય છે. આને માટે જરૂરી એવું ઉપયોગી સાહિત્ય પણ સભા પ્રગટ કરે છે. તે સાથે હિન્દુસ્તાનીમાં, સાહિત્યગુણ ધરાવતા સારા પુસ્તકોનું પ્રકાશન પણ નાગરી અને ઉર્દૂ સિપિમાં કરે છે. આ ઉપરાંત સભાનું મુખપત્ર 'મંગલ પ્રભાત' (વાર્ષિક લવાજમ તથા રૂપિયા ૧) પણ હેઠલા પાંચ વર્ષથી કાકામાહેજ કાયેલકરના સંપાદન હેઠળ પ્રગટ થાય છે. કાકામાહેજના લખાણો પર ગુજરાત મુગ્ધ છે, એટલે એ વિશે અહીં ઝાંઝું લખવા જેવું નથી. કાકામાહેજના લખણો ઉપરાંત, અન્ય અભ્યાસી યે મો અને શાયરો તથા શાયરીના પરિચયો પણ અભ્યાસી કંતમે વખાણના અપાય છે.

સભા તરફથી પ્રગટ થયેલાં કેટલાંક પુસ્તકોના અહીં દૂંક પરિચય આપીએ છીએ.

હિન્દુસ્તાની પ્રચાર પરીક્ષાઓ કે પાઠ્યક્રમ, પાઠ્ય પુસ્તકો એવા નિયમ: ૫૦ જે આના, આ પુસ્તકોમાં સભા તરફથી લેવાતી પરીક્ષાઓ તેના નિયમો અને ઉપયોગમાં આવતા પાઠ્ય પુસ્તકો અંગે સંક્ષેપમાં પૂરી માહિતી અપાઈ છે.

હિન્દુસ્તાની કે પ્રચારક ગાંધીજી: સં. કાકામાહેજ કાયેલકર, ૫૦ જે આના. ગાંધીજીએ હિન્દુસ્તાની માટે આદરેલા પ્રયાસો, એમની કલ્પના, વ્યાખ્યા અને સ્પષ્ટીકરણોનું સંકલન.

હિન્દુસ્તાનીની નીતિ: ૬૦ કાકામાહેજ કાયેલકર, ૫૦ લખણું નથી. હિન્દુસ્તાનીનું સ્વરૂપ અને સિપિના પ્રાનને આવડી લેતી સર્વાંગીય ચર્ચા.

હિન્દુસ્તાની મુદ્દાવરો કોશ. સં. સ્વેચ્છ અદમદ 'અયોધ'. ૫૦ દેદ રૂપિયો. કોઈ પણ બાપાની રહિ અને મદાવરોનો તે બાપાના તળપદા સુક્ષ્મ અર્થો, વિલક્ષણતા અને જળ જણવા-અનુભવવા માટે પ્રથમ અભ્યાસ થયો જોઈએ. આ પુસ્તકમાં, અભ્યાસી સંપાદક કક્ષાવાર મદાવરોઓ તેના અર્થો સહિત આપ્યા છે. વિદ્યાર્થીઓને જ નહીં, પરંતુ હિન્દુસ્તાનીમાં રસ ધરાવતા દરેક પ્રાતીય વાંચકોને આ પુસ્તક ઉપયોગી નવડશે.

હિન્દુસ્તાની ગદ્ય સમૃદ્ધ: ૫૦ સર્વા રૂપિયો. વિદ્યાર્થીઓને અભ્યાસમાં ઉપયોગી નીવડવા ઉપરાંત સુવાચન માટે પણ જરૂરી એવા આ સમૃદ્ધ દેદના દસ જેવાનનામ લેખકોના નિઃસંક નિબંધો નાગરી અને ઉર્દૂ સિપિમાં આપ્યા છે. અઘળ સમૃદ્ધોની અર્થઘટ્ટિ પણ અપાઈ છે.

વ્યાકરણ કે પારિભાષિક ગ્રન્થ: ૫૦ તથા આના જેમની મનુષ્યાયા હિન્દુસ્તાની નથી એવા પ્રાતીય વિદ્યાર્થીઓને વિજેય તો ઉપયોગી આ પુસ્તકમાં, વ્યાકરણના પારિભાષિક સમૃદ્ધોના સમાનાર્થી મિતાંગે: ૫૦ એક રૂપિયો. હિન્દી ઉર્દૂના આદી અને વર્તમાન વ્યાવહારિક કવિઓની નિઃસંક અને

“... જેણે દંધરનો કાર સમીપે ચાલવાનો પ્રયત્ન કરે છે તેમને
માટે તો મરણ દરમિયાન સાચા અવનતા તેવાની જ દોષ છે.”

CHIRAN

સુખ દુઃખમાં રાહત

અજબવી યોગદાન દાખમાં

સુખ દુઃખમાં રાહત
અજબવી યોગદાન દાખમાં
છે.

૨૪^મ ૩૩ જાન્યુ

૫૨ ૬ ૧૨ ૨૧ ૫ ૫૧૫૫
૬ ૫૨ ૫ ૫ ૫૨ ૫૨ ૫૨

(ગાંધીજી અને ગુરુદેવની જીવનસાધનાનું અવતરીત કરતું માસિક)

સરદારની વાણી

• ગાંધીજીએ કહેતું કે સાચું સ્વરાજ લેવું હોય તો જાનની નિસ્વાર્થભાવે સેવા રવી જોઈએ. જેમ-
રામનું નામ નઈએ છીએ, માળા ફેરવીએ છીએ,
પણ અતંત્રી નથી લેતા તેમ સ્વરાજનું પણ
ફરીશું તો કુ પી ચઈશું આપણે સાચા દિલથી કામ
ફરીશું તો સર્પના કાચળી સહેજે નીકળતાં સર્પને
કેમ દરદ નથી થતું તેમ આપણી ગુલામી ઉનારી
તાપી શરીરું પણ ઉઘરડીને કાઢવા જતાં સર્પને
દરદ થાય, વખતે મરી જાય તેમ આપણું પણ
થવાનો ભય છે

• સ્વરાજનો અર્થ એ છે કે આપનજ પર જીભા
રહેવું કોઈના પર અધાર ન રાખવો પાડેરાની
ભૂએ મરતો હોય તો અડના રીતેને એને પોતાના
માંથી આપવો

• એક વ્યક્તિનો વિચાર અને અભિપ્રાય લોક
મત ન હોવાય લોકમત કેળવવા વ્યક્તિએ પોતાની
ન સ્થા પર પ્રભાવ યાદવો જોઈએ

• જે રસ વનોરી માખજી કાવાને જાહેર વનોર્યા જ
ફરીએ તો ગોરસી કૂની જાય અને કૂવડ અણાઈએ

• આશ્રમમાં કેમ શીખવાનું હોય તો દિલની
મુદ્દિ કરવાનું સમાજસેવા કરતા શીખવાનું છે

• લામો શાગો પધારીવસ રજા પડી જ્યારે
રોગ જય છે ને પછી જૂખ છૂટે છે ત્યારે પરેશ
પાગરી જોઈએ તે ન પડે તો બારે મીમારી લાગુ
પડે. તેમ સ્વગતતાની સાથે આપણે પરેશ સમય
પાળવો જોઈશે પણ અવારે તો મહુ આપણી
કોમના કે આપણા પંડના હાથમાં સત્તા આવવી
જોઈએ એમ હવે છે અને માણસો ગાડા ચઢાયા
છે લાન ભૂલી ગયા છે

• જ્યાં ગોખવાની શક્તિ વધે છે ત્યાં સમજવાની
શક્તિ મદ પડી જાય છે

• પુરુષાર્થ મુરકેવીએ જોળાનામાં છે

• જે સિવાજી પદ્ધતિ પર પરાધી બેઠી આવી
છે જેની રીતી પડી ગઈ છે તેમાંથી જાહૂ નીક

ળવાને માટે મહેનત અને ઉત્સમની જરૂર નહીં છે
વીનાવાળો રસ્તો જોઈએ તો પધારે લામો હોય
અરે બી ના ચે હોય તાચે સામાન્ય લોકોનું વનજી
ચીતામાંથી નીકળવાનું નથી હોતું

• ત્યાં કોઈ પણ કામ પાર પાડવાની ઈચ્છા
અને હૃદ સકંપ હોય ત્યાં કોઈ ને કોઈ રસ્તો અથવા
હત જ આવવી મળે છે

• ગાંધીજીએ પરદેશમાં દિ-દુસ્તાનની આબજ ખૂબ
વધારી છે એમને માટે આપણા મનમાં પૂજ્યભાવ
પૂન ૩ પણ એમની પાછળ ચાલવાની જોઈએ
તેલથી દિતિ નથી

• એક દિ-દુસ્તાન સિવાય આખી દુનિયામાં તન
વારની વાત છે પણ તલવાગથી જાડાનો અત
આવ્યો જણ્યો નથી એનો અત લાવવા ગાંધીજીએ
અદિ સાનો મત કાઢ્યો છે

• ગાંધીજીએ સ્વરાજ્યની લ ત મે પ્રકારે ચતાવી
એક ઉચ પ્રકારે જેમાં સરકાર સાથે ધર્મજીમાં આવવું
પડ્યું બીજું ખાદી અને સ્વનાતમક કાર્યદારી,
જેમાં સરકારની સાથે ધર્મજીમાં આવ્યા વિના
લોકોને સ્વરાજ્ય બોમવવાની તાલીમ આપી આજના
વૃક્ષ પરનું ફળ પાકીને પડે તેમ આ રીતથી સ્વ
રાજ્ય બોળામાં આવીને પડે

• આપણું શહેર એક પ્રકારનો નરકવાસ છે તમે
પશ્ચિમમાં શહેરો નથી જોયા પેતાના
શહેરને તેઓ સ્વર્ગ જનાવે છે આપણે નરક
બનાવીએ છીએ

• જેઓ દિ સાના જગ પર નથી તૈયારી કરે છે
તેમના દિનમાં ૩૨ મિનાય મીજ વાત આવતી નથી

• સૂખ અને કુ ખ એ મનનું કારણ છે, માણસ
જો પોતાનું મન મજબૂત કરે છે તો એને કુ ખ
નથી લાગતું એ તપ કરે છે જ્યારે એનું તપ
માયું હોય છે ત્યારે સાચો સમય આવે છે, અને ત્યારે
જ્યારે એના હાથ પકડ્યા વગર રહેતો નથી

• સકટમાં પીડાયેલા પાસે જર્મ મેસવુ અને
તેમની સાથે અમીલરી આંખે જોતું મીડી વાતો
ક વી, એથી કુ ખ જુઝી જવાય છે એ તો સં
પોડોશીઓનું કર્તવ્ય છે

કવિ 'રહિમન'

ખેડામાંના ખાનખાનાના પુત્ર અમુદુદ્દીય ખાનખાના 'રહિમન'ને જન્મ થયો ૧૬૧૦ માં. સંસ્કૃત, અંગ્રેજી, ફારસી અને હિન્દીના એ પ્રખર વિદ્વાન હતા કે એ ઉપરાંત એમણે 'વાક્યાત-ખાનગી'નો તુર્કી-માંથી ફારસીમાં અનુવાદ પણ કર્યો હતો. વળી જ્યેતિષનો એક ગ્રંથ પણ 'મૈદ કોતુકમ' નામે સમયો હતો.

રહિમન' દાની જ નહીં દાની અને પરાંપરાની પણ દાની, એમના દરખાસ્તો મળ્યા અને દાની એના સન્માન થયું. એમની હદારતાની લશ્ચી વાતો પ્રચલિત છે કહે છે કે, કવિ મગની કવિતા પર પ્રથમ થઈને એમણે એકવાર છત્રીસ લાખ રૂપિયા દાનામ આપ્યા હતા !

૧૬૮૩ માં રહિમનનું અવસાન થયું

કમીર અને તુર્કીમાંથી સામી-દોહરાઓનો આપણને સારો પરિચય છે. અજન્મ કળીઓમાં નવું અજન્મ ઉપાસના પહેલાં એવી સામી દોહરાઓની સામસામે સલાહ જવાબ રૂપે ચાલતી રમઝદ માણવા એવી છે, કમીર તુર્કી મિયાલ પણ ટેલ-લાક કવિઓની સામી આગ સુદર આવવાઈ અને શોદદાર તેમાં સુદદાર, ગિદારીસાલ, રસખ નિ કાકુ અને 'રહિમન'નો કાગોઝ નાંધવાય છે

'રહિમન'ના કેટલાક સુદર દોહરાઓનો આ વખતે આસ્વાદ લઈએ

ચો રહીમ સુખ હોત હે ઉપકારી કે અજ નાંદનવારે કે. લગે જ્યેં મેરી કે રજ

(જેવી રીતે એકી વહેંચનારને એકીને રજ કાગે છે એ જ રીતે જે માણસ ઉપકાર કરે છે તેના અંગે સુખ વ્યાપેયુ હોય છે)

એક સુદર વિચારને નવાં મેલમાં નહીં પણ દેવા સરસ વાદ રહી જવ એવા દાખલાથી વર્ણવેલા છે !

જ્યોં રહીમ ગતિ દીધરી, કુલ કપૂત ગતિ સોય,
જારે ઉન્નિમારો લઈ જાદે અંધોરે દોય !

(દીપની ગતિ પેટે જ કુળમાં પાંચેલા કપૂતની

ગતિ દોય છે જાતે છે ત્યારે અજવાળુ લાગે છે પણ જેમ વધતો જાય છે તેમ અતે અધારે યાય છે.)

પ્રચીત કવિઓ એવું જ પ્રતીક પસંદ કરતાં જે આપણને પરિચિત હોય આ દોહરા એની સાક્ષી પૂરશે.

નાદ રીઝિ તન દેન મુખ નર ધન હેન સમેત,
તે રહિમ પણ તે અધિક, રીઝેકુ કહ્યું ન દેત.

(સંગીતના મધુર સ્વરથી રાજ્ય થઈને મુગ પ્રાણ આપી દે છે હે રહીમ તે માણસ પણ જેવો છે જે ખુશ થઈને પણ કશું આપતો નથી)

તરુવર કદ નહિ ખાત હે સરવર પિયલિ ન પાન
કહી 'રહીમ' પર કાજ હિત, સમ્પતિ સુચકિ સુખાન
(રમે પોને કી રગ ખાતા નથી, અને સરવરો પણ પોને પાણી પીતા નથી એવી જ રીતે સારો માણસ પારકાને માટે, પીત્તના હિત માટે ધન-મર્પતનો સમય કરે છે)

જો રહીમ મન કાષ લય, મલસા કહુ કિન નાહિ
જન મે જ્યોં હાવા પરી કાવા બીજની નાહિ
(જેવી રીતે જળમાં આપણે પડકારે પડવા છતાં આપણું શરીર સિંજાયું નથી તેમ, જે માણસને જોતાના મન હલકા પડે કાપુ છે તેની છત્રા જ્યાં ત્યાં સમયી નથી)

કેટલી સુદર સરખામણી !

રહિમન' દેખી બડેન કે લખુ ન કીઝિયે કારી
જહા કામ આવે સુખી કયા કરે તરવારી ?

। હે રહીમ શોધાને જોઈને નાનાને કારીએ નહીં, જ્યાં સોવ કામમાં આવે ત્યાં તરવારે કા કામની ?

દીન સગન કે. લખત હૈ, દીનકિં લખે ન કોઈ
જો 'રહીમ' દીનકિં લખે, દીનનંદુ સમ હેઈ
દિવસ (સમય) સંપૂર્ણ લખે છે પણ દિવસ (મયમ) કાંડ લખ્યું નથી. (એટલે કે દીનકિંના સને પોને મોંઘાય એમ અમર કરેયું નથી.) પણ જે માણસ દિવસ લખે છે (દીનકિં રમે છે) તે દિન જણુ જેવો જની જાય છે)

પગથિયાનો પથર

કુમુભાગ્ય

સગેમરમરનો એ કાળો ચમકદાર, આલીશાન મંદિરના પગથિયાનો પથર હતો. મંદિરમાં આવનારા દરેકને એ જ પર પગ મૂકીને છાતરના દર્શન કરવા જત. એ એક દિવસ એ પથરને પૂછ્યું 'તારી આ પાતળી હાતતથી તને સતોષ છે શું અહીં પગથિયા પર જઈ રહેલું તને ખરેખર ગમે છે? તને અહીંથી આગળ જવાની મહત્વાકાંક્ષા નથી? મારો પ્રાન્ત સાબળી કાળો પથરે સહેજ અવગણી નજરે મારી તરફ જોઈને કહ્યું 'તમે કેટલા મુખ છો? સ્વતંત્રતા વળી, કોને નથી ગમતી? પ્રગટ કાળ નથી ક્ષિપ્ત? તો પછી, હું એનાથી વચિત કેમ રહી શકું?'

હું આશ્ચર્યચકિત થઈ ગયો. પથરનું કહેલું સાચું હતું એના પાતળી મારી જગાસા વિશેષ જાત્રા થઈ એ દરી પૂછ્યું એ વાત સાચી દરેકને સ્વતંત્રતા ગમે છે વિકાસ પશુ ગમે છે પશુ તે એને માટે કોઈ પ્રયાત્ન કર્યો છે ખરો?

'કેમ નહીં? આ મંદિરને વિનાશ થાય તો જ મારી સુકિત થાય હું આ મંદિર ક્યારે ભાંગી પડે એ ધડીની રાહ જોઉં છું હું તો આહુ છું કે આ મંદિર ભાંગી પડે અને પેલો મૂર્તિનો પથર તૂટીને મારી પાસે પડ્યો હોય હું છાતરને દર્શના પ્રાર્થના કરું છું કે આ મંદિર જેમ જાને તેમ જલદી ભાંગી પડે' પથરે જવાબ દીધો.

છાતરે પેલા પથરની પ્રાર્થના સાબળી એક દિવસ એન પર આકાશ પરથી વીજળી પડી, મંદિરના દુકાંડેદુકાંડા ધડધાયા, આલીશાન અને જાલ્ય મંદિર પથરના દગલામાં ફેરવાઈ ગયું ધડના રણકાર સમી ગયા જાનરના બાન આશ્ચર્ય મુખ સુગમ અને ભક્તોની પ્રાર્થના સ્વરૂપ વચ્ચેથી થઈ ગઈ પથરનો એક વિરાટ પૂજ અને સંતકાં જાડી રહી ગયા.

મૂર્તિનો પથર અહીંને પેલા પગથિયાના કાળા પથરની જગા પર પાસે પડ્યો હતો. એ જમને એ પથરને પૂછ્યું કેમ હવે તો

તું રાજી થયો ને? છાતરે તારી પ્રાર્થના સાબળી પથરે એક દોડા જાસ કરતાં કહ્યું 'ભાઈ, મારી એવી છાતર ન હતી કે આખું મંદિર ભાંગી પડે, મારો ગુસ્સો તો આ મારી પાસે હમણાં પડે છે એ મૂર્તિના પથર પર હતો.

એ અમારી કારનો હોવા છતાં જો એ સ્થાને દેવ જાની જોઈને પૂજાનો હતો.'

તો મછી હવે તારી શી છાતર છે?'

'આ મંદિર ફરી પહેલાની પેઠે જ તૈયાર થઈ જાય અને એમા.'

છાતરે પથરની એ પ્રાર્થના પશુ સાબળી લીધી એ જ સ્થાન પર ફરી સુદર અને આલીશાન મંદિર ભક્તોએ બધાનું અદાણુઓની બીડ ફરી પહેલાની જેમ થવા લાગી પશુ હવે પેલા પગથિયાના પથરનું સ્થાન બદલાઈ ગયું હતું એના મૂળ સ્થાન પર એક બીજો પથર જડાયો હતો અને એ દેવમૂર્તિ બનીને પૂજાનો હતો.

હું ફરી એની પાસે ગયો, 'કેમ હવે તો તને સતોષ છે ને? હું આહતો હતો એ ઉચ્ચ પદ તને મળી ગયું હવે તો હું દેવ જાની ગયો, અને અનેક ભક્તો તારી પૂજા અર્ચના કરવા લાગ્યા છે.'

મારા આ પ્રશ્નનો એને જુદા જ સ્વરે જવાબ આપ્યો 'ભાઈ તમારું કહેલું ખરું છે પશુ સાચું પડે તો મને અહીં પશુ જોન નથી એક પ્રકારનો ભય, એક ચિંતા દર્શના મનમાં રહ્યા કરે છે.'

મારા આશ્ચર્યના પાર રહ્યો નહીં. આખરે, એ પથર શું છાતર છે? એની બધી મુઠ્ઠા મુઠ્ઠા પરિપૂર્ણ કરી, હજી વળી બાકી શું રહી ગયું છે? એ તેના તરફ પ્રશ્નચક્ર દિગ્દિગ્ધ જોયું એ મારો ભાવ મમજી ગયો અને મને કહેવા લાગ્યો 'ભાઈ, મારી ચિંતા એ છે કે છાતરે જેમ મારી પ્રાર્થના સાબળી અને મને આ ઉચ્ચ સ્થાને સ્થાપિત કર્યો તેમ મારે સ્થાને હાલ જે પથર છે તેની પ્રા.'

ધૈર્ય

મુકુન્દજી

એક વાર ભગવાન શુદ્ધ વિહાર કરતા કરતા પોતાના શિષ્ય સઘ સાથે કૌશાભી નગરીમાં પધાર્યા. કૌશાભીના ઉદયન શાળાની પટ્ટાણી ભગવાન શુદ્ધને દેખ કરતી હતી. એટલે જ્યારે ભગવાનને પોતાની નગરીમાં આવેલા જોઇને તેમને પગપથા મારે સણીએ મનમાં નિશ્ચય કર્યો. તેણે નગરના કેટલાક નેહાળી લોકોને બોલાવ્યા અને શુદ્ધ ભગવાન તેમના શિષ્યો સાથે નગરમાં કિસા માગવા ફરે ત્યારે તેઓને આજ ભાડવા તમા તેઓનું અપમાન કરવાનું હતું.

બીજે દિવસે સવારે નિવકમ મુજબ શુદ્ધ ભગવાન અને શિષ્ય સઘ નગરમાં કિસાથે નીકળ્યા. એટલે પેલા લશ્કરના લોકોએ તેઓને કાનના કીડા ખરી પડે એવા બેદુદી ઝાળો ભાડી અને જપા ત્યાં તેઓનું અપમાન હતું. પરંતુ શુદ્ધ ભગવાન તે પ્રમ-નતાભરી કાંતિ જળારીને કરજી વરસાવવા કિસા મામતા મામતા પોતાના નિવાસસ્થાને શિષ્યો સાથે પાછા ફર્યા.

નગરજનોનું શુદ્ધ ભગવાન પ્રત્યેનું આત્મ અપ માનકારી વર્તન જોઇને શુદ્ધ ભગવાનને શિષ્ય આનંદ અકગાઈ અંધે તે ભગવાનને નમન કરી બોલ્યો. 'ભગવાન! આ નગરમાં દલે વધારે રહેવાના સાર નથી, ચાલો આપણે બીજે વિહાર કરવા જઈએ. આનું અપમાન કર્યા સુધી સહન કરેનું.'

શુદ્ધ ભગવાન મુકુન્દજીએ બોલ્યા. "આનંદ! જો બીજે દેશો પશુ-અપણને લોકો ઝાળો દેશે તો આપણે શું કરીશું?"

આનંદ — 'તો આપણે ત્યાથી કોઇ નીજે રથે જઈશું.'

શુદ્ધ — 'ત્યા પશુ આપણને ઝાળો દેશે તો?'

આનંદ — 'તો વગી ત્યાંથી કોઈ બીજે જ રથે વિહાર કરીશું.'

શુદ્ધ ભગવાન બોલ્યા. "આનંદ! જો આપણે આ પ્રમાણે નામસાગ કર્યાં કરીશું. તો નિહારણ

આપણે કવેશભાગી જ થઈશું. એને ખદતે જો આપણે આ લોકોના અપમાનને સહન કરી લઈશું તો એમની બીકથી નીજે રથે નાલ્યા જવાનું પ્રયોજન નહિ રહે અને ચાર પાંચ દિવસ આપણે ને લોકોનું કંઈ ચચકરીશું નહિ તો એ લોકો પશુ પોતાની જોળે થોડા વખતમાં સાત રથ જશે.'

આખરે સાન આદિ દિવસમાં શિષ્યોએ અનુભવ્યું કે શુદ્ધ ભગવાનના કહેવા પ્રમાણે શુભ પરિણામ આવ્યું.

કૃતજ્ઞતા

મહારાજ રજુધીર એક દિવસ પૂરી ભૈયારી માથે પોતાના કાફલા સહિત શિકાર કરવા પાસેના જંગલમાં ગયેલા. એની સાથે શિકારી તૃતરાઓ પણ હતા અને એક ફજનાયેનો બાજ પણ હતો. એની સાથેના માથુસે બાના અને ધનુષ્ય માથુથી સમજાવતા હતા. તેઓ જંગલમાંથી પસાર થતા હતા એવામાં આવેથી પનાર થતો એક વરુ ઉપર તેઓની નજર પડી. રજુધીરે તરત ત કીને તીર છોડ્યું તીર, વરુને લાગ્યું 'તો ખરું' પણ થોડું ધાવલ થયું અને ભોળી છૂટકું શિકારીઓ. એની પાછળ પડ્યા એ જંગલમાંથી એક સાધુ ગધેડા પાંચેસી પસાર થતા હતા સાધુ દયાધર્મી હતો, પોતાની જાતને જોખમમાં નાખીને પણ કોઈને જીવ બચાવવો પડે તો બચાવવો એવો એનો નિયમ હતો. એની પાસે એક મોટો થેલો હતો જેમાં થોડાક પુસ્તકો અને કપડા હતા સાધુએ પેલા વરુને પોતાની તરફ આવવું જોઈ અને પોતે થકેલા વરુ દયાધર્મીએ ચહેરે સાધુ પાસે આવેને જીવ સાધુએ કુશળતાથી એના શરીરમાંથી તીર કાઢી લીધું. વરુએ પ્રાર્થના કરતા કહ્યું બાપજી આપ તો ધણી દયાળુ હો કૃપા કરી મને ક્યાંક છુપાવી દો તો મજો ઉતાર થશે મારી પાછળ શિકારીઓ પડ્યા છે જલ્દી જલ્દી મને છુપાવો તો મારો જીવ બચે સાધુએ પોતાની પાસેનો થેલો ખાલી કરી તેમાં વરુને સમાવવાનો પ્રયાસ કર્યો 'તે ત્રણ વાર એમ કયું' પણ એમાં સફળતા મળી નહીં. થોડા વારે પ્રવેશ કરે તો પગ બહાર રહી જાય અને જો પગ વાટે દાખલ થય તો મોટું બહાર રહે. આખરે વરુ જમીન પાંચે ગયું અને એણે કહ્યું કે તમે મને પહેલા કસ કસાવીને ખાધી દો અને પછી થેલામાં પૂરી દો એટલે સમાધિ જઈએ સાધુએ તેમ કયું અને વરુ તેમાં મમાઈ ગયું. એટલામાં તો તેની પાછળ પડેલા શિકારીઓ આવી પહોંચ્યા સાધુને જોઈને પૂછ્યું 'જલ્દીથી વરુને પસાર થતા તમે જોયું છે ?

'ના બાપ્પા ! વરુ તો ચાલક પ્રાણી છે એ વળી અહીં રતા પાંચ આવે ખરું ? મેં તો કંઈ એ જોયું

નથી.' સાધુનો આવો જવાબ સાંભળી શિકારીઓ આગળ ચાલ્યા.

થોડી વાર થઈ એટલે પેલા થેલામાં જકડાયેલા વરુએ કહ્યું કે, 'મને બહાર કાઢો આ થેલામાં તો મારો ચાસ રુધાય છે.' સાધુએ તેમ કહ્યું. બહાર તીકળી વરુ કહે, 'બાપજી ! આપે મારો પ્રાણ બચાવીને ઉપકાર કર્યો છું' આપ એક વધુ ઉપકાર મારા પર કરો ?

'શું ?

જૂખથી મારો જીવ બચાવો ?

'તે મારે કું શું કરી શકું ?

મારો તો ઘણું કરી ચકો તેમ છો. મેં ત્રણ દિવસથી કશું ખાધું નથી જો હું જૂખથી મરી જઈશ તો આપે મારો પ્રાણ બચાવો તો નકામો જરો એનો કરો. અર્થ નોંધી રહે. આપ થોડો આત્મત્યાગ કરો તો કેવું સારું ! આપ, આપણું શરીર મને આહાર માટે આપી મારો પ્રાણ બચાવી શકો છો. એમ કરી આપ મારી રક્ષા કરો. આમ પણ આપને એક દિવસ આ ત્રણ શરીરોનો ત્યાગ તો કરવાનો જ છે તો પછી, પરાપકાર કરીને મરવું શું મોટું ?' એટલું કહીને વરુ જડખા પહોંચી પેલા સાધુની સાથે નજીક ગયું.

સ્વયં કાળને પોતાની સાથે નજીક આવેને જોઈને સાધુ ગભરાયો. આ તો ધરમ કરતાં ધાડ થયા જેવું થયું ! પરંતુ પરંતુ, હું એમ ન કરી શકે, સાધુ ધૂનતા ધૂનતા બોલ્યો.

'શું ?

'મેં તારો જીવ બચાવ્યો છે, એનો તો હું વિચાર કરી જરા વિચેક તો રાખ ! મેં તને બચાવ્યો એનું આ ફળ તો મેર તું તારા અંતરાત્માને જ પૂછ. કે હું આ મારું કરે છે ? જૂખનો માર્યો છું મને એકવાર ખાઈ તો જઈ. પણ પછીથી તને તારા કાલ માટે પશ્ચાત્તાપ થશે તારું અંતર તને ક'ખશે. હું તો ઈચ્છુ છું કે એવું ન થાય. તને પાછળથી મનમ તાપ ન થવો જોઈએ હું માન શરી-

તને ખુલીથી અર્પણ કરુ પશુ પાછળથી દુ ખી થાય એવું દુ નથી હોતી.

એ તો ડીક છે પશુ આ બુખનું શુ ? આદર્શથી થેણુ જ પેઠ ભરાશે ? મારાથી તો રહેવાનું નથી ? તો પછી આપણે રસ્તો કાઢીએ આપણે કોઈ નવાડ શોધી કાઢીએ અને તે કહે તે પ્રયત્ન છેવટનો નિષ્ફળ કરેલો મારી આટલી યતન તો તારે માનવી જ નેહાએ, કેમ કે એ તારો જીવ બચાવ્યો છે.

વારુ, એ પશુ ઠીક છે. બાપી મારી તો ખારી છે કે બખવાને વરને ખાવા માટે જ માણ્યો પેદા કર્યા છે અને વરુએ તમ રા મનુષ્યો કરતા અવસ્થ શ્રેષ્ઠ છીએ અને ખુદ આપ આપનું રક્ષણ પશુ કરી નથી શકતા કેટલા પાત્ર છે આપ !

જ ને લન દની શોધમા નીકળ્યા અપાર વધુ જાદુ હતુ રસ્તો સુમસામ હતા વરુએ થોડું ચાલ્યા પછી કયુ દુ તા બુખથી ચરી ચાલ્યો મારાથી હવે તો રહેવાનું નથી સો આ સાથે ન કાઢ્યો બારી પડ્યો છે એને પૂછીએ.

સાધુએ લ કાઢ્યા બાગ સાથે ઊભા રહી બધી હકીકત કહીને પૂછ્યુ 'શુ તું એમ માને છે કે વરુ મને ખાઈ જાય એ ચોક્કસ છે ? શુ એ તમના છે ?

પાકાના બારામાથી એક બારેખમ અવજ આલ્યો 'કુતરાના ? મનુષ્યો અને કુતરાના ? તમે તે કેવી વાત કરે છે ! આ મારે જ દાખનો લો ને ! મનિતો માગીએ અને વાલ્યો તજુ વરસ સુધી લગ તારે મે મીઠા રૂપ આપવા અત્યારે મારી ઉમર ત્રીસ વર્ષની છે માગીએ મારો રૂબો થોને ખાધા, એસા કુટુંબીજને એ ખાધા, એના મિત્રોએ ખાધ અને બાકી જગરમા થેલી પૈયા ક્રિષ્ણચંદ્ર માળીએ નેહુ કે આ ગ્રાહ હવે રૂઝ નથી આપનું એમને મને મળી નાખ્યુ અને હવે તે મને વેચી નાખવાને છે આ તમારા મનુષ્યોની કૃતજ્ઞતા છે ! મે તો વરુ તમને આ ન્યાયે સા માટે ન ખાધ ?

વરુએ તો. હા. મેલ્લી. હરેક માણે.

સાધુએ કયુ 'ભ મ જગ થોડા ? પ્રધા મુજબ કુરે તજુ ધવાઈને પૂછતુ જોઈએ અને હવે ? ને ફસો થાય તે મનુર રાખરો જોઈએ હજ એને પૂછુ બાપી છે મારે આજળ માલ

અને જ ને આજળ વખ્યા વરુને એ મન્યુ તો નહી આજળ જતા એક ભેસ મળી તેને પેલા સાધુએ બધી વાત કરીને નિષ્ફળ માગ્યો.

ભેસે કયુ 'લાકાના બારાએ કયુ તે સાચુ છે' વરુ તો એ સ ગળી સજરાજ ચર્ચ મયુ 'તમે મારી સાથે જ જુઓ મારુ શરીર સાવ ખખડી મયુ છે જુખથી દુ મરી ગઈ છુ અહો યુવાનિમાં દુ કેવી હતી ! અને એક ખેડને ખરીદી દુ ખૂનખૂન દૂધ આપવા લાગી એનાથી એકૂતને લાગ થયેલ એના બાળનમ્યા પશુ સારુ દૂધ પ્રગવાથી શરીરે સુપર્ણ. અને દૂધના વેચણથી પશુ તેને મારો લ જ થયેલ મારા ગયા પછી એણે એના છોડરાના લગન કર્યા નવુ મઝાન બનાવ્યુ એના છોડરાને ત્યા પશુ હવે લા છોકરા છે એના પેત્રાને રમાડતો એ હવે ભહે રથી દુકાંડે મગડાવે છે પશુ હવે દુ દૂધ નથી આપવી એટલે એને મારી કરી જરુર જણાતી નથી ! મારે આમરો ઉપાર એ સાથ વીઠરી જઈને મને કસાઈને ત્યા વેચી મદ વનુ વિચરે ! ! એના મનમા એમ કે ભેસનું માલ તો વેચ શી અને ચામડુ પશુ કાપમ આનરો અને ભ ગામમાંથી પશુ નાંક ચીમે જ તારી શકારો આ છે માણ્યમની કૃતજ્ઞતા ! હા, આ વરુ તમને ખા) જલ એમ શુ યોડુ છે !

વડ તા એટ ! મગજવા જ સાધુની ચરદનમા ઝડપથી દાં ભેસાડવા મડ્યુ કપન હાથે સાધુએ એને વારતા કયુ બાઈ હજ એક લવાઈતો ફે મરો જ મળ્યો આપણે ખાઈ છે તે ભે આમ જ કહેરા તો ખુશીથી તુ મારો આહાર કરી જાજે પશુ ત્યાં સુધી થોઈ જા દુ જાણુ છુ કે તને સખત મૂખ લગી છે, પશુ આહનુ રોકાયો છે તો જરા પધારે રાક જા વરુ મારી મયુ એ વળી હાથરને પાકા થોડે દૂર મથા ત્યાં એક રૂધ્ર માણસ સાથે મથ્યો, સાકુ જઈને તેના પત્રે પડ્યો અને બધી વાત કહીને ઉભેયુ' રૂપા કરી અ પ નાપપુણુ ફેસતો ફોલ આજળ એક જાન પડ ખારે જીવનમલ્લુતો આધર છે !

રૂધ્રે લીખી નજર કરી વરુને કયુ 'મા તે કેવી અકુતરાવા, ડાલો હોય તો ભાગી જ નહી તો દુ જ તને મારી નાખીશ !'

વડ્યે કયુ આપ તો લવાદ છો, જરા મારી
વાત પહુ સાંભળો. આ સાધુએ મને થેલામાં, મારા
પગે બાધી એવો તો કસકસાવીને પૂર્વો હતો કે હ
મરતા મરતા બચ્યો.

વૃધ્ધે કયુ 'ત્યારે મારે કોના કહેના પર ભરોસો
મૂકવો? આ કહે છે કે એ વરુને જીવ બચાવ્યો
એને તુ કહે છે કે આને મને થેલામાં પૂરી મરણ
તોલ કરી પ્રકરો દીક તારી વાત સાચી હશે પણ
એનો સાચો ખ્યાલ મને કેવી રીતે આવે? એમ કહે,
તુ પહેલાની પેઠે જમીન પર પેગી જા, અને સાધુ
તુ એને પહેના બાધીને થેનામાં પૂરેના એ રીતે પૂર
નરે ગમશે કે તને ખૂન તકલીફ પડી છે તો પગી

તુ સધુને ખાધ જન્ને

વરુએ વૃદ્ધની વાત માની લીધી અને જમીન
પગ લેગી ગયુ. સાધુએ એને કસકસાવીને બાધીને
થેલામાં પૂર્યું. વૃધ્ધે સાધુને કનમાં પૂછ્યુ, 'તારી
પાસે છરો છે ?'

હા, શુ તમે વરુને મારી નાખવા ઈચ્છો છો ?
સાધુએ વૃદ્ધને ધીરેથી પૂછ્યુ.

'હજી વળી મને પૂછો છો? તમે તે કેવા આદર્શ
વાદી છો! ક્યાં તો આને મારો યા તો તમે મરો.
એ સિવાય ઈલાજ નથી' વૃધ્ધે શુરમે થકને કયુ

પછરે વૃધ્ધે સાધુની મદદથી વરુના શરીરમાં
છરો થેચી દીધો અને તેના રામ રમાડી દીધા

સન ૧૬૨૭માં ગુજરાતમાં ભારે રેલ આવી ચારે તરફ પૂજનનુકસાન થયુ હતુ
આખા વડોદરામાં રાણી ભરાયુ હતુ દરેક ભેમોળના મકાનમાં લોકોએ આશરો લીધો
હતો નાચે બધે પાણીપણી થઇ ગયુ હતુ રસ્તા પર હોડી ફાટી હોડીએ રેલમાં
રમાયેલા માણસોને લઇ આવતી અને ઓઠા મકાનોમાં તેમને સુરક્ષિત પહોચાડતી માત્ર
વડોદરામાં નહીં લગભગ આખા ગુજરાતમાં રેલસંકટ ઊતરી પડ્યુ હતુ મારા પિતા અને
રવિશંકર મહારાજ રાહતકામ માટે આગુજી તુનાં ગામોમાં ફરતા પિતાજી મહારાજને
મારુ જાઉં કહેતા કેમકે મહારાજ એમની સાર સલાખ રાખતા બને સાથે ગામોમાં
કગતા પ્રચાર કરતા રાષ્ટ્રસેના કગતા બને વચ્ચે પ્રેમગાંધી બધાંજ મળે હતી

તુ ત્યારે મચુરી હતી હુ વડોદરા પહોચી તો મે મહારાજ વિશે એક અમરકારિક
વાત સાંભળી રેલ વખતે અમદાવાદથી વડોદરા જવાના રસ્તાએ ધોવાઇ ગયા હતા રેલ
લાઇન પહુ તૂટી ગઇ હતી એટલે જ નહીં તાર ટેલીફોન લાઇન પહુ બધ હતી.
ટપાલ તો મારાથી ચાલુ હોય? રસ્તાએએ જાણે નીચેના આકાર ધારણ કરી લીધો હતો.
ચરે તરફ જળ બબાકાર જાતી ગયુ હતુ સરદાર વડનચાર્જ ત્યારે અમદાવાદ હતા એક
દિવસ એમણે રવિશંકર મહારાજને પૂછ્યુ ચરે રવિશંકરભાઈ અખબાર સાહેબના
કામ ખબર અત્યંત છે કે નહીં ?

ના હમણા તો કર્મ ખબર નથી મહારાજને જવાબ આપ્યો.

ક્યાંથી પણ ખબર ગ્રેળવા તો જોઇએ જ તમે ભલે જાણ આવે. ત્યાં મહામાન
નેયમજી રહે છે મહાન છે કે એમની પાસેથી કંઈ જાણવા મળે' સગદારે કયુ

અને મહારાજ ભલે ગયા પણ ત્યાંથી કશા ખબર મળ્યા નહીં. પછી મહારાજ
તો પગપાળા જ વડોદરા આવવા નીકળી પડ્યા! રસ્તાનું તે કર્મ જ હેમાણુ નદી વાહનેલી
પણ કર્મ બચવા ન હતી એ તો ગાડીનું નીચે. ઊમરોતાં નાગાએ વટારીને ક્યારેક
તરીને ખરાબ રસ્તાએ પર થકને વડોદરા આવ્યા! અમારા ઘરનો નીચેનો લગત તો કેટલાય
ફૂટ પાણીમાં રુએનો હતો મહાનજી જાની શકે તેટલા ધત્તી નજીક આવીને નીચેથી જ દાક
મારી 'ધ માં દોષ છે કે ?' ઉપરથી મારા પિતા કે મતાએ જવાબ આપ્યો ફરી મહારાજને
પૂછ્યુ 'કુછળ તો છો ને ?' હા ગયા કુછળ છીએ! ઉપરથી જવાબ આવ્યો 'બમ ત્યાં
ફૂં જાઉં છ એટલુ ફરીને મહારાજ તો પત્રપત્ર આમદાવાદ બિયયા! એવાના નેયમજી

નવા બ્રહ્મા

વર્ષો પહેલા તામિલનાડુમાં માર્તઁક વર્મા નામનો ચેર રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તે વ્યવહારુકૃત્યો કરા કરી અને સક્રિયશાળી હોવા ઉપરાંત મહત્વાકાંક્ષી હતો. અધરામાં અધરુ કામ પણ એને મહેતુ નામતુ. પ્રભુ પણ સુખી હતી. કેમકે, ચેર રાજા તેના સુખ સમવડની દરેક તકેદારી રાખતો અને કોઈને કશી ફિયાદનું કારણ ન રહે એમ રાજ્ય કારકાર ચલાવતો. પોતાના રાજ્યઅમલ દરમ્યાન એણે અનેક મંદિર બનાવ્યાં હતાં અને અનેક નવા નગરો પણ વસાવી આગાહ કર્યાં હતાં અનેક કુળો સહીને વર્ષોની સંધા કરીને એણે દેવતાઓને પ્રસન્ન કર્યાં હતાં અને સિદ્ધિઓ મેળવી હતી એવા માણસને જીવંતે કાચની મિદિ પણ એણે પ્રાપ્ત કરી હતી. એક દિવસ એના મનમાં વિચાર આવ્યો કે દેવોને જ સાધ્ય એવી ઘણી સિદ્ધિઓ મને મળી છે પણ સુષ્ટિ-સર્જન કુલિયા સરજવી મારે ભાગ્ય છે એ વિદ્યા સક્રિય પણ મારે મેળવવી જ નોંધ્યો. બાળે દિવસે રાજ્યકારકાર પ્રધાનોને સાધીને એ તપ કરવા આજ્ઞો ગ્યે વર્ષો પછી એના ઘર નપનેકારણે વિધવાઓ રાજ ઘણું વરણ મામવા કયુ. માર્તઁક વર્માએ વિધવાઓને ચરણે પડીને બહા બનવાની મુદ્દા બનવાની ઇચ્છા બ્યકત કરી બહા સહેજ હરવા અને તથાસ્તુ કહીને બહા ઘાનું હર્ય બતાવ્યું.

માર્તઁક વર્માએ અનહનો પાર રજો નહીં એ તા બહા ક કાયમા લઇને બેઠો સુષ્ટિ સર્જવા પોતાની કપના મુજબનું તીલુ નાક લાગી અધિ

શાળી આબો અને સુદર ચહેરાવાળો માણસ બતાવ્યો વળી એક ચપટા નાકવાળો બીજો માણસ એણે બતાવ્યો પછી તે જુદા જુદા રંગો મેળવીને થોડા બીજા માણસો બનાવ્યા પરંતુ પાંચ-છ જાતના માણસો બનાવ્યા બાદ એની કપના પૂરી થઈ મધ હવે હવા માણસો બનાવવા તે એને યજ્ઞ નહીં ખૂબ માથે ફાડ કરી જાન કોઈ નવો માનવઆકાર એની કપનામાં આવી નહીં આખરે ઘાડીને એણે જે જાતના માનવો પહેલા સર્જ્યા હતા તેવા જ માણસો બનાવવા લાગ્યો, આમ તે આમ એ લાગો માણસોનું સર્જન કરી નાખ્યું.

ખૂબ થોડામાં તે જમાલ મચી મર્મી બાપ મેઠ જાણ લાઈ સરસા બાપાઈ બધા જ એક જ ધા આકારનાં. આ કોઈ બીડતા બેસતા બહાઈની દી કરવા લાગ્યા.

માર્તઁક વર્માના પલ તાપ અને શરમનો પ ન રહ્યો, બહાઈના ચરણ પડીને એ રહી પડ્યે બહાઈઓ પોતાનાં વરદ હસ્ત એના સિર પર મુ દસીને કયુ વલ્લ ઊંડાં હવે તારી સમજમાં આ મુદ્દ હશે કે એક જ માણસ અનેક સક્રિયોનું માલિક થઈ શકે નથી પણ રાખ કે અલકારા બધા કુ બનુ પૂળ છે.

એમ કહેવાય છે કે માર્તઁકે જે પાંચ-છ જાતના માણસો સર્જ્યા તે જ આજે આપ, એણે લિખ નીચા, અને મુરોપિયન આ દિના રૂપમા પુહવી પ વારે તરફ ફેલાઈ ચલા છે અને ત્યારથી માણસો વધુ બે અને જાતિમેદ ચાલ્યો આવે છે.

હાંદીના મીઠા મલમલ વખતની આ વાત છે બાંધીજી ત્યારે ૨૦-૨૫ દિવસ પાસેના ઠાણી ગામે રહેલા ગામડાઓમાં પ્રચાર કરવા બાપુજી જતા. દૂર જવાનું હોય તે વાદળને ઉડાવે કરતા અને નજીક હોય તે પગથાળા જ જતા એક દિવસ એક ગામમાં બનુર્સ કાપ લાવે કાપકાપ કરે, બાપુના જુદા કપડે એની કપડાં જુદા કાપ કરે કરે એવો જાન પેનારા કેટલાક બાપુઓ પણ હતા હતા તેમથી એકે બાપુ પર દીઠ કરનાં કયુ ગાંધીજી ઉપરેય હવા નીકળે છે અને પોતે તો ચોટરમાં ફરે છે. પગથાળા કેમ નથી જતા ? બીજો કોઈ એમને જવાબ આવે તે પહેલાં બાપુ મંદિરને પગે ચાલતા તે તરફ આવી રહ્યા હતા એ જોઈને પેલા દીઠા કરનાર બાપુ સાવ બોડા પડી ચલા ખૂબ જ શરમાલ મલા.

જ્યારે અંતરની ઉમેદ જાગે છે

[એક આપકર્મી વિદ્યાર્થીના પત્રો]

(૩)

૨૩-૩-૫૪

મુન્ડ શ્રી આયુભાઈ,

નમસ્તે, પ્રેમપૂર્વક મળ્યો. આનંદ

મારે તરત જ બધાં જ આપણે પડે છે, કારણ કે માત્ર પત્ર પરથી થોડી જોડાસબંધ થઈ હોય તેમ લાગે છે તમે જે લખ્યું કે મારી ધારણા અને યોજનામાં બગાડ પડ્યું છે તે સાચું નથી રૂ. ૧૦૦૦ માંથી તથા સરખાતમાં થોડું ખર્ચ થયા બાદ કમાઈને બાકીવાની થેજના હતી તેવી જ સફર છે પણ એ રીતે રાત્રિવર્ગો ભરીને એક વરસના અભ્યાસક્રમ ખાસતઃ અઢી વરસ લે છે એ સમય જ્યાંવે હોય તો મારે દિવસની કોનેજ શરૂ કરવી જોઈએ દિવસની કોલેજ શરૂ કરવા માટે પૂતા મર્યાદાની નોકરી શોધવી ત્હી જે મેળવવી મુશ્કેલ હોય છે આમ પડે પડે નોકરી કરવી એના કરતા સ્વતંત્ર ધંધો કરવામાં આવે તો મરજી મુજબ સમય ગાળી શકાય આથી અમે મે મિત્રોએ લોડીનો મારો સંગવડિયો અને કદી રેન્ક ન થાય એવો ધંધો શરૂ કરવા ધાર્યા છે પણ અથકારણ જ્યાં ન ત્યાં વિધન બિંદુ કરે છે અને નકડી કુર્ષુ છે કે અમે તેમ કરી એ પાર બેનારીશું તેઓ એક રેટરોગમાં નોકરી કરે છે કુ. પણ અનેક જગ્યાએ જાતબાતના અનુભવ લીધા પછી એક ફેક્ટરીમાં મદદ નીડી તરીકે જોગ્યો છે શરૂઆતમાં મને અઢી પાઉન્ડ મળે છે પણ વખત જતા સાતેક પાઉન્ડ મળનાની ગણતરી છે આમ જ ને મિત્રો થોડા પૈસા ભેગા કરી છ-બાર માસમાં લોડી રૂ. ૨૨ કરી દઈશું પછી નિરાતેભણીશું વચગાળામાં રાત્રિઆસમાં ભણી શકાય તેટલું ભણવાનું કક્કી કુર્ષુ છે જેથી અભ્યાસ ચાલુ રહે તદ્દ પરાંત અમે વિદ્યાર્થી છીએ તેવો મજબૂત ખ્યાલ રહે નહીં તો પછી વેગની બની જઈએ તો વિદ્યા પ્રપિત ઈશ્યે જાણીએ ખરી જાણ અને ધનપ્રાપ્ત

મુખ્ય બની જાય કોઈ કોઈ વખત મનમાં એમ પણ ઘડે આવે છે કે, "પૈસા કમાવાની તક છે તો શા માટે જતી કરવી?" પણ જ ને મિત્રો અસ્ત પરસ એકનીજના દિલ પર ચઢેના આવા પોપડાઓ ફર કરીએ છીએ અને અણીશુદ્ધ વિદ્યાર્થી રહેવા પ્રયાન જારી રાખીએ છીએ

આજકાલ કંડીનું પ્રમાણ થતવા લાગ્યું છે સામાન્ય રીતે ૪૫" F થી ૬૦" F જેટલું ટેમ્પરેચર રહે છે થોડી થેડી ગરમી (ખાસ કરીને મને) લાગે છે કારણે મારે કારખાનાનું બારણું ખુલ્લું રાખવું પડેતું એટલી ગરમી લાગતી હતી માંસ, હડા મરધા ખાતરે અને પીનારને મારા કરતા ઘણી દડી લાગે છે એટલે મારા પૂરણ એટલું સાબિત થાય છે કે થોડા આદાર લેવાથી ગમે ત્યાં સારી રીતે ઠંડા શકાય આજકાલ મારા બોરામાં લગભગ દુધ જ છે રોજનુ ચાર રતલ ગાયનું એકપુ દુધ ચાર ઓસ લીનાતરી અને થોડા દુધકા એક આવા આદારમાં સારી રીતે ચાને છે, એટલું જ જમ નથી, વજન પણ વધે છે અથા મિલકત દરમ્યાન માર પાંચ રતલ વજન વધ્યું ફુનિયાનું અમલ દુધ પેરમાજાર પછી એમાં ફુ બાકી ગયું

માન સમયપત્રક નીચે મુજબ છે

મવારે પાંચ વાગે બેઠું

૫-૦ થી ૬-૩૦ વાંચન

૬-૩૦ થી ૭-૩૦ નાસ્તો પ્રાત વિધિ વિ

૭-૩૦ થી ૮-૩૦ ફેક્ટરી

૮-૩૦ થી ૯-૩૦ દુધવાદાર વાતચીત વિ

૯-૩૦ થી ૧૦-૩૦ વાંચન લેખન કોલેજ વિ

૧૦-૩૦ થી બિંધ આગમ

ત્રિકલાસ શરૂ કર્યા પછી કાનવાનો સમય ગઈ-વલો મુશ્કેલ પડે મોજનું આવવાનું પણ મલકાઈ

નળ્ય તેવા સભવ છે. પણ એની પરવા નહીં દૂધની
બોટક સાથે લઈ જઈ કલાસમાં પણ પી શકાય.
(મારુ ભોજન નરતો જે જણો તે દૂધ જ લેવા છે.)

દર સોમ અને શુક્રવારે સર્વિ દેહ કદાચ નહાવા
ધોવામાં જન છે. રવિવારે કપડા ધોવા ધરતી સાફ
સૂરી વાડીનું કામકાજ એમ દિવસ પૂરે થઈ જાય છે.
તે દિવસે બધા બહાર ફરવા જાય છે. જ્યારે કુ
આનુ તેવું કામ કરે છુ લોડીનું જાડાના દિવસેનું
કામકાજ મારા મિત્ર સભળી ને છે. કારણ કે તેઓ
અહીં વાગે નોડરી પર જાય છે અને રાત્રે જાર
વાગે આવે છે. આવી અનુકૂળતાને આપે લા ન
તેરાય છે.

અડવાડિયામાં જે દિવસની સાંજ લોડીનાં કપડાને
અહીં ફરવામાં જાય છે. પણ હજી જુદું નિર્વાસન
નહી, ત્યાં ઉનાળો ખેડી ગયો હતો.

સૌને મારા યાદ વદન. અરવિદના પ્રશ્નમાં
(ઈ)

મુઠા કી આયુભાઈ,
નમસ્તે
પ્રકારે જાદવ આભાર.
ખીલુ તમે જે સરનામું આપ્યું છે ત્યાં છું
જરૂર જઈ આવ્યાં છું. જે કે મારા આજનું રહેવાનું
રથા અને તેમનું ધર ખૂબખૂબ દૂર છે. એટલે તમે
જ્યાં ને દરીની બચરયા કરે ત્યાં જવું શિષ્ટિ જરૂર
પડે. કુ જે વિસ્તારમાં રહું છું તે ગરીબ વિસ્તાર છે.
એટલું જ નહીં પણ લડનમાં થોડા જાનનાં કાર
ખાનાં પણ અહીં જ આવેલાં છે. મારા જેવા કારી
મરને એમાં જ સાકા હાવે ત્યાં જવામાં રહેવાનું
ખર્ચ સહેજે દૈનિક પાઉંડા અવાડિક વધી જાય
અને ચાર-પાંચ પૈડાં કપી વધુ અને મગે નહીં
વળી ફાટ ટાઇમ જોમમાં તે એથી જ બહુ મગે
જાણ મિલવારની રમને દિવસે શ્રી સ્વીમનમ્બલને
મળીશ તો ખરો જ પેતે કે કટર હોવાથી રાતનું
કોચન પોટરનું કામ દવાખાનામાં મેળવી આવે તો

કાપનોજ પૈસા લીધા વિના બધું શકાય, એટલું જ
નહીં એટલા પૈસા લીધા છું તે પણ પાછા આપી
દઈ શકાય.

હવે ફોનેજની વાત છે. દૈનિક માસથી
ફોનેજ છેડી દીધી છે. એ એક ખાનગી ફોનેજ છે.
પણ હવેથી એમાં જવાનું નથી. હવે તે સપ્ટેમ્બર
માંમાં નજીકની કોઈ ફોનેજ શોધી કાઢીશ. આનું
માસની આખર તારીખ સુધીમાં બધી ફોનેજના
પ્રોપર્ટીકેટ મળ્યાં. પછી નકી કરીશ કે કઈ
ફોનેજમાં જોડાવું. એટલે આજથી સપ્ટેમ્બરથી પછી
જરૂર નથી આવવારે તો કુ એક ફોનેજમાં મશીનીરત
તરીકે આનું છું ત્યાંથી મને બધું કપાતા ર પૈડા
૪ થિ. ૩ પેસ મગે છે.

ઈસ્ટર પડી એક પૈડાં કોઈ વધારે થશે. આમ
લાલ ખર્ચ નેડું કપાડું લઈ છું. હજી રાતન
કામની તપાસમાં છું. જેથી એકદરે અડવાડિક
પાંચ સાત પાઉંડા મગે અને અધારે બચીખને
ખાન સંજો યાય.

કુ અહીં ઈલેક્ટ્રીકન ઈન્જીનરીના અભ્યાસ
ખાટે આવ્યો છું. મારાથી કીમી કોસનું ખર્ચ તે
નહીં અપાય. એ ચાર વરસના અભ્યાસક્રમ આપે
દિવસ બજવા છે. એટલે ઈલેક્ટ્રીકન મીકનિકલ
ઇન્જીનરીના જે કીમેમાં કરી નાખીશ. જાણ
સમય મળશે તો અહીં જણવતું. એટલું બધું છે કે
શુભ્ય વિચરને લગના દૂકા સમયમાં એક બે અભ્યાસ
ક્રમ કરી લેવા વિચાર છે. આમ પૈસાના પાયા
વિનાની મોજના પર અકાશી કિંવા અજવાનું
કામ ચાલે છે.

દિનમે મહાં તો મદદે પુકા. એ શુભમત્રના
પ્રભાવે ચાલ્યું છે, ચાલે છે અને ચાલશે એમાં શકા
નથી. પછી કમ્પ્યુટર જાણવાનું, સતત ચાલતું પરિ
ણામ શુભ્ય આવે તોય એર. આ ફોનું કલચન
એ જીને શુભમત્ર નજર સામે જ છે.

સર્વની કુસળતા ઇચ્છતો અરવિદના વદન.

કાંઈ કિંમતમાં મોલો કે કદીમાં બેલો. તેનું તેને સુખ નથી કે કુખ નથી.
જોનું એનું થતું જોઈએ તેને રસનું એટલે કે સ્વાદનું. જન હોતું જોઈએ પણ તેનું
સુખ કે કુખ ન હોય જોઈએ.
-વિનોબા

તામિલ અને હિન્દી

આપુછ તોઆખલી અને જંગાળની મુસાફરી કરીને દિલ્લી આવી પહોચ્યા હતા નાણાં પ્રધાન પશુમુખમ જેથી મળવા ગયા આપુએ હસતા હસતા તામિલ ભાષામાં આવકાર આપતા કહ્યું, 'આવો સાહેબ ! એસા કુશળ તો છો ને ।

પશુમુખમે પશુ તામિલમાં જ જવાળ આપ્યો હા, સ્વામી કુશળ છું । હું પ્રાર્થના કરું છું કે આપ મારી માથે તામિલમાં જ વાત કરો

એ સાંભળી આપુછ તો ખિન્નખિન્ન દેહી પડ્યા આપુ દક્ષિણ આફ્રિકામાં તામિલ ભાષા-ભાષીઓ સાથે કામ કરતા હતા ત્યારે જરૂર પૂરતા થોડાક તામિલ શબ્દો શીખી લીધેલા. પશુમુખમને જવાળ આવતા આપુએ કહ્યું 'દેશ સ્વતંત્ર થયો છે અને તમે પ્રધાનપદ સ્વીકાર્યું છે બીજા પ્રધાનને તમારે તામિલ ભાષા શીખવવી જોઈએ તમે એમ ન કરી શકો તા નમારે પોતે હિન્દી શીખી નેવી જોઈએ મમજ્યા ?

મને હિન્દી શીખી નેવું સહેલું લાગતું નથી ત્રીસ વરમથી રાજ્ય તમારા નિકટના સાથી છે તોવ સારી રીતે દિલ્લી બોલી શકતા નથી તો હું તો કેમ એ કશું બોલી શકું ? પશુમુખમને આ જવાબ સાંભળી આપુ ફરી દેહી પડ્યા

અંગ્રાની લોકો

સ્વામી વિવેકાનંદ એકવાર રેલવેમાં પ્રવેશ કરતા હતા એ જ ડગમાં એ અંગ્રેજ મુસાફરો પશુ હતા બે સ્વામીઓ વિશે જેમ ફાવે તેમ ધમાલ મોંઘે જતા હતા વિવેકાનંદ તો કશું બોલ્યા નહીં એટલામાં એક સ્ટેશન આ પુ વિવેકાનંદે સ્ટેશન માસ્ટરને બોલાવીને અંગ્રેજીમાં વાત કરીને પીવાનું એકપુ પાણી મંગાડ્યું વેળા ડગમાં એટલા

સ સારી માણસની તપસ્યા જોવી હોય તો પશુ શબ્દ કળને સારું હોય છે આપણી સ્ત્રીજની આપણે કરીએ તેનાથી વધારે કિંમત જગતમાં થતી નથી

-વિનોદ

મુસાફરો તો છોબીલા પડી ગયા એમને ખબર પડી ગઈ કે આજ સ્વામી વિવેકાનંદ છે અને અંગ્રેજી જાણે છે થોડીવારે પેના બે અંગ્રેજોએ પૂછ્યું, 'તમે અમારી વાત સાંભળી, અમે તમારા વિશે ધસાવું' બોલ્યા તેથી તમને ચરસો ન આવ્યો ?

જામ્યો, 'સ્વામી વિવેકાનંદે અંગ્રેજોને જવાબ આપતાં કહ્યું-આપ જેવાના પરિચયમાં આવવાનો આ પહેલો પ્રસંગ નથી, આજ જેવો અનુભવ મને ઘણીવાર થઇ ચૂક્યો છે પછી, અમાની લોકો પર ચરસો કરીને હું મારી શક્તિ શા માટે ખરનાદ કરું ?

અંગ્રાની સ્વભાવ

મદારાજ રજીસ્ટ્રારસિંહ ક્યાક જતા હતા એવામાં ઇટને એક કંટકો તેમને વાગ્યો સાથેના સિપાહી એએ આસપાસ નજર કરી તો એક ડોસ્ટી નજરે પડી તેને પકડીને સિપાહીઓ રજીસ્ટ્રારસિંહ પાસે લાવ્યા ડોસ્ટી તો મદારાજને જોતા જ કરી ગઇ અને કહેવા લાગી 'મદારાજ' મારો દોકરો ગઈ કાલનો જુઓ છે ધરમાં પાવાતું કશું ન હતું એટલે બોરડી પર પથ્થર મારતી હતી કે થોડાક બોર પડે તો તે આપી તેની જાળ સાત પાકું એ જાણી જોઇને અ પને પથ્થર માર્યો નથી

મદારાજ એ સાંભળી વિચારમાં ચરકાવ થઇ ગયા પછી તેમણે સિપાહીઓને કહ્યું કે ડોસ્ટીને એક દળાર રૂપિયા આપી માનમદિત છોડી મૂકા

સિપાહીઓએ મદારાજને સમજાવ્યું કે ડોસ્ટીને દડ કરવો જોઈએ એને જદલે પૈસા શા માટે આપવા ? 'નિર્જીવ' બોરડી પશુ જો પોતાને પથ્થર લાગવા છતાં પથ્થર મારનારને ચીમ ફળ દેતી હોય તો પછી પળમનો રાજ એને ખાલી દાવે કેમ જવા દઇ શકે ? રજીસ્ટ્રારસિંહ સિપાહીઓને જવાબ દીધો

બે માતાઓ

નાનુ દેવદેવશ્યા

જનવાન રામચંદ્રજીને બે અપરમાતાઓ હતી. 'રેકુ એક જર જરતલિ ગીઝા' અને 'એકલ જરિસ રાજુ જનજામી' એવા બે વરદાન હારા પોતાના પુત્ર ભરતને માટે અપોધ્યાનું નિષ્કંઠક શાળ્ય અને શંખને એક વર્ષનો વનવાસ માખનાર એક તો હતી માતા રીંધી, અને બીજી—

તાત તુમદુરિ માનુ બેરહીં.

પિના શમુ મળ જ્યાં સનેહી ॥

નારે માટે સીના એ હુ અને રામ એ રાગ હશય છે એમ કહી સાથે આતીને પોતાના પુત્ર લક્ષ્મણને વનવાસ આપનાર બીજી માતા હતી સુમિત્રાજી.

એક બોશમા રામની હતી બીજી ત્યાગમા કૈકેયી માતાએ રાજ્યૈશ્વર્ય જીવનની રૂતરૂતવાળા ભણી પોતાના પુત્ર જનને માટે અપોધ્યાનું શાળ્ય માગ્યું. જ્યારે સુમિત્રાજીએ ત્યાગને જ સાચું મુખ માનીને પુત્ર લક્ષ્મણને રામની સેવા માટે ન્યોજાવર કર્યું.

બંને માતાઓ પુત્ર તરફના રનેહે હજકાલી હતી પોતાના પુત્રો તરફ જનને અપાર વાત્સલ્ય હતું કૈકેયીએ 'રામને જોઈ વર્ષ' વનવાસ અને ભરતને અપોધ્યાનું શાળ્ય' માગીને કુકુળને ઉત્થા-જિત કહ્યું તેની પછળ હતી ભરત પ્રત્યેની માતાની અપાર મમતા. માતા સુમિત્રાને પણ લક્ષ્મણ એટલે જ પ્રાણથી પ્યારો હતો. પરંતુ તેમને લક્ષ્મણનું જીવન સફળ બનાવવાનો અનસર આબો જામી કહ્યું—

તુમદુરેહિં ભાગ રામુ બેન બાહીં.

ફસ- લેતુ તાન કુજુ નાહીં ॥

નારે નતીને જ રામ પન વ્ધવ છે. બીજી કાંઈ દેતુ છે જ નહિ માટે લક્ષ્મણ! હું રામની માથે વન જા અને—

વેકુ, તાન જગ જીવન લેહીં ॥

બંને માતાઓના સ્વભાવમાં નિઃશય અકગતા છે. કૈકેયી ભરત તરફના વાત્સલ્યભાવને ન રોકી શકતા જે પગલુ ભરે છે તેને મક્કમ રીતે વળગી રહે છે જ્યારે સુમિત્રાજી લક્ષ્મણ તરફના વાત્સલ્ય-ભાવને ધર્મ-પરબળી જીવો ન માની, પોતાના પુત્રને જાને વનવાસ આપી કૈકેયીએ કરેલા કુટુંબ પાપનું અગ્રદીતે પ્રાયશ્ચિત કરે છે.

પુત્ર તરફના અર્થ સ્વાર્થી બાવમાં બેંચાએક 'બોશ'મા સર્વસ્વ માની પ્રવળ કરનાર કૈકેયીના હાથમા આવ્યાં જીવનભરનાં આશ્રુ અને શીઠકાર, જ્યારે સુમિત્રાના ત્યાગે અપાંગ્યુ લક્ષ્મણના જીવનનું સાશ્વત્ય અને પુત્રના જીવનના સાર્થક કરતા બીજી કરે વિશેષ આનંદ જનનીને દોષ થયે.

પુત્રવતી જીવતી જગ મોર્ધા.

તુમદુરિ ભાગનુ અમુ મુન હોર્ધા ॥

બેઉ માતાઓ વચ્ચેની વિધિની એક વિચિત્રતા પણ ભોવા જેવી છે. કૈકેયી જેવી નિઃકૂર અને કુટિલ સ્ત્રી ભરત જેવા પરમ ભક્ત દિરોમણી માધુ પુરુષની જનની છે, જ્યારે સ્વર્ગ સાતિના અવતાર શી બોહા બોલી સુમિત્રા લક્ષ્મણ જેવા તીખા-આગતા સ્ત્રી જેવા પુત્રની જનની છે. સાચે જ—

ઉભય અવધિ મિધિ રચી બનાઈ ॥

બંદગીનો મહિમા

અલ્લુમ વાલોડી

*

દરરત દબીબ અજગીનું જીવન ઘણી જ ગરીબ દશામાં પતીત થઇ રહ્યું હતું. દરરત દબીબને તો એ વાતનું કશું થે કુ ખ નહતું, પરંતુ એમનાં પત્ની આ નિત્યની ગરીબાઇ અને અર્ધ ભૂખમરા જેવી દશાથી ત મ આવી ગયાં હતાં અને એટલે જ તેમણે એક દિવસ એના અંગે દરરત દબીબને પ્રતિજ્ઞા કરી દરરત દબીબે પોતાના પત્નીને શાત કરતા કહ્યું.

હવે તમે કરી ચિતા કરો નહિ કાને કું મજૂરી કરવા જઇશ અને અ પછી ગુજરાનનું કાંઇ સાધન પેઢા કરી લઇશ.

બીજે દિવસે દરરત દબીબ કહેલું ત્યાં મજૂરીએ જવાને બદલે નિત્ય નિયમ મુજબ સીંચા મશિનદારમાં ચલાવવા ગયા અને ખુદાની જ દુગીમાં સીંચ થઇ ગયા અને એ જ પ્રમાણે દિવસો પસર થયા લાગ્યા દરરત દબીબ જ્યારે સાંજે ઘર આવતા ત્યારે તેમના પત્ની મજૂરીના મગેય પૈસા અમની પાસે માગતા ત્યારે દબીબ જવાબ દેતા.

મારો માલિક માગ્યા વિના જ મજૂરી આપે છે એટલે મને તેની પાસે માગતા શરમ લાગે છે હવે દશ દિવસ પૂરા થતાં મને એક સામટી દશે દિવસની મજૂરી મળી જશે.

અને એમને એમ નવ દિવસો પમ ગ થઇ ગયા.

પરંતુ દશમે દિવસે સાંજ પડતાં તેમની પ્રજ્ઞાણ બહુ જ વધી ગઈ કે દલે શુ કરવું ? અને પત્નીને કેવી રીતે સમજાવવું ? એ પ્રશ્નવશમાં તે મુજ વધુમાં જ દરરત દબીબ પોતાને ઘર આવ્યા.

બાજાર એ જ સમયે તેમના બાતણે ચાર દશાનો પીક ઉપર એક એક થેનો લાદીને આવી લાગ્યા એક દશાવ પાસ લોટનો થેનો હતો બીજા પસ ભેજનનો, ત્રીજા થેલામાં તેલ અને મધના ડબ્બા હતા અને ચોથા પસે સોનામહેરો લાગેલા થેનો હતો તેમણે એ બધી વગવો દરરત દબીબના ઘરમાં પહોંચાડી દીધી, અને કહ્યું.

‘દબીબના માલિકે આ મજૂરી થોડી છે અને કહેવડાવ્યું છે કે જો દબીબ પોતાનું કામ હજી વધારે દિવ દહને કરશે તો તે મારી કૃપાનો એનાથી પણ વધુ અધિકારી બનશે.’

પ્રભુઆશરે

દરરત દબીબ અજગી દશેના ચામડાનો એક ડાંગો પહેરી રાખતા હતા એક દિવસે ખસરાના બજારમાં એક ચોરા ઉપર તેમણે એ ડાંગો કાઢીને મૂક્યો અને હાથ થો ધોવા નદી પર ચાલ્યા ગયા ત જ સમયે, સંભોગવશાત્, પેલા ચોરા પાસથી પસાર થતા દરરત ખવાળ હસન જસરીની દગિટ પેના ડાંગા ઉપર પડી અને તરત જ તે પારખી ગયા કે એ ડાંગો દરરત દબીબનો જ છે એ ડાંગાની સલાજી રાખવા ખવાળ સહેન ત્યાં જ બેસા રહ્યા થોડીવાર પછી દરરત દબીબ ત્યાં આવી પહોંચ્યા અને સનામ કરીને પૂછવા લાગ્યા.

ઉત્તાદ અહીં શા માટે બેસા છો ?

ખવાળા સહેને કહ્યું દબીબ તમે આ ડાંગ લાને અહીં જૂલમાં જ છોડી મયા હતા અને એની સલાજી રાખનાર કોઇ નહિ હ વાધા એ સેવા મે જ બજારી છો ? તમે આ ડાંગાને કાને બરોસે છોડી મયા હતા ?

દરરત ઉપર જવાબ વાળો : હું તેને બરોસે છોડી મેલો હતો જેણે એની સલાજી રાખવા માટે તમને થોડલી આપ્યા છે.

— શુ ખામુ ?

એક દિવસ કાળા દરીયા ઉપરથી ખતીફા દિશામ બિન અન્દુલ મલિકે દરરત અન્દુલા બિન ઉમરના પુત્ર દરરત માલમને ક્યુ.

દરરત તમને કોર્ડ વડનુની જરૂરત દોલ તો કહે

દરરત સાથે જવાબ આપ્યા ખુદાના ધર્મ

પ્રુદા સિવાય કોઈ જીવન પાસથી માગતા અને
ચરમ લાગે છે "

આ જવાબ સાબળી દિશામ ચૂપ રહ્યા,
પછી, જ્યારે હઝરત સાતમ કાંળા શરીરમાંથી
જહાર તીકોવા ત્યારે દિશામ પચ્ચુ તેમની પાછળ
તીકાથી આપ્યો અને હઝરત માલમ પાસે જઈ
કહેવા લાગ્યો.

"હવે તો તમે પ્રુદાના ઘરમાં નથી, હવે કહો."

હઝરત સાલમે કહ્યું

"હીઃ તમે જ કહો કે હું આ ફુનિવાની જરૂરિ
યાત માટે આવું કે જીજી ફુનિવાની ?

દિશામે કહ્યું 'આ ફુનિવાની

હઝરત સાલમે કહ્યું

"આ ફુનિવાની જરૂરિયાત માટે તો હું તેની પાસે
પહું કયું નથી માગતો જેની પાસે સનંદ છે તો
પછી તેની પાસે જવા યુ આવું જેની પાસે કયું નથી

*

ઈન્સાફ

અલીશા હઝરત અલીના પિયરના જણ હરમાન
શોનીને એક કીમતી હાર મેનુસમાલ (સાકી ખાનગી)
મા આપ્યો. હઝરત અલીના પુત્રોને એની જાણ
થઈ, અને હઝરત એક દિવસ અમાક તેમણે મેનુ
સમાલના વ્યવસ્થાપકને કહેવાનું કે "કાને હદ
છે, અને અધી ત્વીઓ સારી સારી વસ્તો અને
ધરેણીઓથી નિજને રક્ષામરથી. પરંતુ મારી પસે
કાઈ ધરણું નથી. એટલે મેનુસમાલમા શોનીને
જ હાર આપ્યો છે તે મને આપો કે જેથી હું
દિવસ કું એ પહેરી શકું. કદિ પછી હું એ હાર
પરત કરી દઈશ "

મેનુસમાલના વ્યવસ્થાપકે જવાબ આપ્યો

માત્ર ત્રણ દિવસ માટે જ એ હાર હું આપી
શકું છું "

અલીશાના પુત્રોએ ત્રણ થયે એ રાત રતી
કારી લીધી અને ત્રણ દિવસને વાલટે વ્યવસ્થાપક
હાર મેનુસમાલના અલીશાના પુત્રોએ ઈદન દિવસે તે

હાર પહેરી. અમાક હઝરત અલીના હાથે તે હાર
પર પછી, એટલે પૂછયું

આ હાર તમે ક્યાથી લાવ્યા ? "

તેમના પુત્રોએ કહ્યું "એ હાર મેનુસમાલમાની
છે ત્રણ દિવસ માટે મેનુસમાલના વ્યવસ્થાપક
પાસેથી મેં મગાવ્યો છે. કાને પાઠો આપી દઈશ."

આ સાબળાઈ જાળવીશાએ મેનુસમાલના વ્યવ
સ્થાપકને યોનાવધાનો કુકમ કર્યા તે હાજર થયા
એટલે અલીશાએ તેમને પૂછયું:

શું તમે તમારી સત્તાનો કુરપ્સેશ કરો છો ? "

વ્યવસ્થાપકે કહ્યું "પ્રુદાની પનાહ અમીરુલ
શામીરુલ છે કદિ મેં એનું નથી કયું."

અલીશાએ કયું "મારી રજા વિના મારી
પુત્રીને શોનીને હાર શા માટે આપ્યો ? "

"તેમણે મગાવે હવે, અને ને પુણ માત્ર
ત્રણ દિવસ માટે જ એટલે મેં આપ્યો, નહિતર
હું કદાપિ નહિ આપને "

અલીશાએ કહ્યું. તમે શૂલ કરી છે મુમલ
માનોની રજા વિના તમારે એ આપવો જોઈતો ન
હતો. હથથા જ એ હાર લઈને મેનુસમાલમા ચૂકી
દો. મારી પુત્રીથી હું થયો જ નારાજ થયો છું
એ ત્રણ દિવસને વાલટે તેણે હાર ન લીધો હોત
તો તેના ઉપર ચોરીનો આરોપ થકાતે અને સજાને
પાત્ર જાતો."

વ્યવસ્થાપકે તરત જ હાર લઈને મેનુસમાલમા
ચૂકી દીધી

અમાનન. હું તો તમારી આખેલી શેક્લી
કું. લાલ એ હાર પહેરવાનો મારા કગાડો થકું
હા કાને હોઈ શકે છો ?

અલીશાએ કયું "મેં. શું તમારા શોખ
ખાતર તમે ઈન્સાફનું ખૂન કરાવવા છો છો ?
શું તમામ મુસલમાન છે કરીઓ આજે હવે દિવસે
ધરેણી પહેરી ? તેઓ પોતાના મનમા શું કહેશે ?

અને એ જવાબ મામળીને અલીશાના પુત્રો
ચૂપ થઈ ગયા

ખડું સોનું સંક્રિપ્ત નયનને થી જડું છે થકું,
કદી એ કસર દુનિયામા અમાનના હું નહીં પાંચકું? - અનિલ

નોડો કહેતા કે ત્રિનેદ્રેશ્વરનું જ્યાં મંદિર ખુદ નિશ્વકર્માએ બનાવ્યું હતું અને હનુમાનજી એમાં વપગમેતા પથ્થરો લાગ્યા હતા ઇતિહાસ એમ કહે છે કે, એ કિરાત મંદિર છે અને કિરાતોએ પોતાના છટદેવ તરૂની નાન્ય અદાથી પ્રેરાઈને અથાક પરિશ્રમ અને બાંકનભાવથી એનું સજ્જન કર્યું હતું દારિયોએ જ્યારે કિરાતો પર આક્રમણ કર્યું ત્યારે કિરાતોના નેહીથી એ મંદિરને તેમણે ધોતું અને મંદિરના દેવનું નામ પણ બદલી નાખ્યું પૂજાવિધિ પણ ફેરવી નાખી અને એ મંદિરમાં કિરાતોને પ્રવેશવાની મનઃ દુરમાવી

કિરાતો પાસે પૂજા અથવા માટે કોઈ દેવ કે મંદિર ન રહ્યું દારિયોએ એમનું મંદિર સને લઈ લીધું પરંતુ એમની કળા કારીગરી તો તેમની પાસે હતી જ કાળા પથ્થરની સુદૃઢ મૂર્તિઓ જનાવવાની કળા તેમને હસ્તગત હતી પિત્તળ પર ચાંદીના ફૂલ મંડાવી આરીશન ભુવને બાધવ એ બધું તેમને મહજ હતું પરંપરાથી એ કળા કિરાતોને યત્નસામી મળી હતી

શરદપૂર્ણિમા નજીક આવતી હતી મંદિરના દ્વાર પર રરથાઈ અને નેજાતો ગાજવા લાગ્યાં હતી અનેક યામલા મંદિરની આસપાસ રોપી દેવામાં આવ્યા અને એના પર રંગભેરથી ધળાઓ ફરકવા લાગી રસ્તાની બંને બાજુએ દારબધ ફૂકાને લાગી યજ્ઞ મેળો ભરાયો પ્રધાન હાથી પગે ભેસી ત્યાં આવ્યો સવારીની અગળ વાજ વાગતા હતા મોટા ધરતી ઓઝો જરી અને રેશમના કીમતી વસ્ત્રો અને અશુભો પહેરીને પાવખીઓમાં ભેસીને આવી હતી સંન્યાસીઓએ પવિત્ર જ્વેલો નીચે આસન જમાવ્યા હતાં ચારે તરફ જ્ય ત્રિનેદ્રેશ્વર । જ્ય ત્રિનેદ્રેશ્વર ! ના જયગોષો સંભળાતા હતા

બીજે દિવસે મહારાજ પોતે નિર્ધારિત શુભ યોધાડિયે આવવાના હતા તેમના સ્વાગત માટે એક ખાસ રસ્તાની અસપાસ દારબધ કદલીચ્છેલો રોપી દીધા હતા રસ્તા પર સૂજાથી જમીને વારવારે

છટકાવ થતા લાગ્યો

પૂર્ણિમા આડે માત્ર દવે થોડા દિવસ રહ્યા હતા તાના પહેલા પહેરે આગણુમાં શખ અને ઢોલના ધ્વનિ ગાજી જઈયા એવામાં પૃથ્વીના પેટાળમાં એક ભયંકર અવાજ થયો ! જાણે નર્કસર રજુભેરી ન બળવતો હોય ! મંદિરના ઘટનેરનેરથી વાગવા લાગ્યા હાથીઓ સાંકડો તોડીને ચીસો પાડતા આમતેમ દોડવા લાગ્યા ચારે તરફ ડોનાહલ મૂચી રહી અને તેમાં ધરતીક પના આચડાઓ અને અવાજોએ પોતાનો સાથ પૂરાવ્યો જમીન પર ફાટો પડી અને તેમાંથી ધુમાડા નીકળવા લાગ્યા, લાવારસ વહેવા લાગ્યો બીમ સરોવરનું પાણી સુકાઈ ગયું, અતે એક ભયાનક ધડાકો થયો અને વાતાવરણમાં બિહામણી સ્તંભતા છવાઈ ગઈ ધરતીક પ સાંત થયો ત્યારે અદ્ર પશ્ચિમ તરફ ઢળી ચૂક્યો હતો બળતા તણુઓના ધુમાડા અજગરો પેઠે આકાશ તરફ જતા હતા

બીજે દિવસે મહારાજની સાથે સુખ્ય પ્રધાન પણ વરવા મંદિરને જોવા પધાર્યા તેમની સાથે રાજપૂરેહિત પણ હતા રાજપૂરેહિતે સલાહ આપી કે મંદિરની મરામત શરદપૂર્ણિમા પહેલાં થઈ જવી જોઈએ ત્યાર પછી મુદ્દત નથી અને કરુ અશુભ થવાની શકા છે પૂર્ણિમા સુધીમાં પુનઃ પ્રતિષ્ઠા ન કરવામાં આવે તો દેવ મૂર્તિમાંથી આદ્યા જશે

મહારાજએ રાજપૂરેહિતની સલાહ માન્ય રાખી તરત જ મંદિરનું સમારકામ ચાલુ કરી દેવાને હુકમ કર્યો પ્રધાને કરુ મહારાજની આ કામ તા કિરાતો વિના બીજી કોઈ કરી શકે તેમ નથી પણ તેમને પણ એ જો દેવમૂર્તિ પર પડે તો મંદિર અપવિત્ર થઈ જાય

મહારાજએ કિરાત સરદાર માધવને તેડી મંગાવે, માધવે દરથી જ પોતાનું ધવલ મસ્તક નમાવી મહારાજને નમસ્કાર કર્યા પાસે જવાથી મહારાજ અપવિત્ર થઈ જ ની શકા હતી તેણે કહ્યું મહારાજ ! મારું શું કામ પડ્યું ?

મહારાજએ મચિત બવે કહ્યું આ મંદિરને

છોડીપર કરવો છે પણ તે પૂજિત મા સુધીમાં થઈ જવું નોંધ્યો તારાથી એ કામ થશે ?

મહારાજ એનો મારા પગમાં મોઝાગરની વાત છે.
પરંતુ તારે અંખો પર પડી જાધીને કામ કરવું પડશે તારી દષ્ટિ મૂર્તિ પર ન પડતી જોડો.

મારા અતરની જોડો અને મારાં જવાવરો મહારાજ ! અર્ધચંદ્ર નિશાનેલા ગદ્ગદ જના હુ આ પવિત્ર કાપ સાધનાપૂર્વક કરી સજીય.

અને કિરાતાએ મદિરન નવનિર્માણનું કામ હાથ ધર્યું મધ્ય મદિરમાં આખો પડો જાધી કામ કરતો અને એની પાસે દરેકાં એક નિપાઠી પહેરો ભરતો જુવથી પચ્ચ માધન દેવમૂર્તિ રર નજર ન કરે એની મનત તોફાની તે રાખતો. ખીજા કિરાતો જટાર સમારકામમાં ન ગી જયા પ્રથ ને સોને ઝડા ઠગવાની સુચના આપી

આખરે એકદશી પચ્ચ અતી પહેલો સરજ

ડુઆ પછી જવારે આકાશમાં ચંદ્ર ઊભો ત્યારે માધવે સંતોષના સ્વાસ લીધા, અને પાસેના સિપાહીને કહ્યું કે, 'જા, મહારાજને જાગર આપ કે માધવે કામ પૂરું કર્યું છે દેવમૂર્તિનાં સમગ્ર વહી ન જાય.'

નિપાઠી મહારાજને સંદેશ પડે યાઝવા મયો અને માધવે પોતાની આખ પરની પડીએ કાઢી નખી સ્વચ્છ અકલમાથી ચૂંતી મલમલ કિરણે દેવમૂર્તિ પર પડ્યાં હતાં. માધવે ઇંટકેવના દશ ન આખોભરીને કયા તુર્પિત અને કૃતકૃતતા અનુભવી એવી આખોમાથી હજામની પારા વહેડા ભાગી જાડ થી એવું મસ્તક નથી ગયું.

એ જ સમયે માધવના તડા મહારાજએ મદિરમાં પ્રવેશ કર્યો મૂર્તિની સથે મધવને નમ્રો જોષ તત્ત્વ સ્વનમાથી તત્ત્વાર કાઢી એક જ ઝાટક થી તેજ મસ્તક તેમજે જડથી જુદું કરી નાખ્યું માધવની એ પ્રથમ પૂજા હતી અર્ચન નમસ્કાર હતા

કોઈ કોઈ તોડો સ્વધર્મને પનીની સથે સરખાવે છે અને પનીને સખમ અવિનંદ્ય એટલે કે તોડો તોડી ન શકાય એવો સ્વરૂપ છે તેમ સ્વધર્મ તો ને અપહીન મજબ અવિનંદ્ય છે એવું વર્ણન કરે છે મને આ ઉપમા જોણ લાગે છે હું સ્વધર્મને માના ઉપમા આપું મરી માની પસંદગી મારે આ જ મારા કરવાની રહેતી નથી ને આગળથી મી ઝુટેલી છે સિદ્ધ છે. મા મયે તરી હે મા સની લાંબી નથી એવી જ રિધતિ સ્વધર્મની છે આ જગતમાં અપમુને સ્વધર્મ વિન યીએ કોઈ અમર કે અધાર નથી સ્વધર્મને દાગુલની કે સિદ્ધક તી તે સ્વને દાળવા જવું આત્મધાતકીય છે સ્વધર્મને અમરે જ અ જો આગળ જઈ સખીએ છીએ અને તથી એ અમર કોઈએ ઉઘવાનો હેય નહી એવો જીવનને એક પમાનો સિદ્ધાન નિમિત્ત થાય છે - નિનોખા

સ્વધર્મી રામદામ ગમયજી લખતા ને લખાવુ જમ તેમ ક્ષિપ્તોને વાચી સહજાવતા મારતિ પશુ ને સમજાવતો સુધારકે બાળીને એમતા સમજે લખ્યું હતું કે મારતિ અસવનમાં મયો ત્યા તેણે ધોળા ફૂલ જોયાં. એ સહજાવતે મારતિએ છતા થઈ જર્મને કયુ જે ધોળા ફૂલ જરા પચ્ચ જોયાં નથી. જે જોવા તે ફૂલ સાથ રતા તમે જે હુ લખ્યું છે તે સુધારો. રામદાસે કયુ જે લખ્યું છે તે જરાગર છો તે ધોળા જ ફૂલ જોયાં હતા મરતિએ કયુ 'હુ અને જનરો ને હુ પડું તે મોટું ! આખરે તકરાર રામજી પામે મઈ રામચંદ્રે કયુ ફૂલ ધોળા જ હતાં પચ્ચ મારતિની આખ વ જળતે કપથી લાલચોડ મી મઈ હતી તેથી તે ધોળા ફૂલો તેને લાલચાલ દેખતાં' આ મીની વર્તાનો સાર એટલે જ કે આપણી જેવી દષ્ટિ દશે તેવી દુનિયા આપણને દેખાશે

કુણી આમી પડે યાતો કપ્પ પચ્ચર ઉપર ચક્રને,
મહી મરના, કહી પડતા, મારવાને વાડી જાડુ. - અનિય

ભગવાન બુદ્ધની પરમસુદર ધર્મભૂમિથી આકાશમાં આવનાર ઉપાસકો પાસે અને ખજીરો જેવાં મેરચી આપા દિ દનો પ્રવાસ કરનાર ચીની પ્રવાસી તુએનસંગ આજે વિદાય લઈ રહ્યો હતો.

નાકાનાં હૃદય ગોઠીથી ભારે બની ગયાં હતાં તેમની આ માથા આસુ ઉમરાઈ ગયાં હતાં હૃદયના અનંત ડાગોમાંથી દુઃસહ આવતા હતાં સૌ લુએનસંગને ભાવનીની વિદાય આપવા એકઠા મળ્યા હતાં પણ વિદાય વસંતી હતી.

આ હર્ષવર્ષનના મહેલમાંથી લુએનસંગ બહાર નીકળ્યો સાને ભારે દેશે દાય જોડતો તે અગળ વધી રહ્યો તેની આખમાંથી આસુની ધારાઓ વહેતી હતી અને ખૂબ ભારે બની ગયા હોય તેમ તેના પગ ધીરે ધીરે ઊપડતા હતાં લુએનસંગની પાછળ જ રાજા હર્ષવર્ષન ઉદાસ ચહેરે ચાલતો હતો તે ઇચ્છતો હતો કે એ ચીની વિદાન પ્રવાસી હજુ પથ થોડા દિવસ પોતાને ત્યાં રોકે પણ પ્રવાસી માટે તેણે લુએનસંગને વિનંતિ પણ કરી હતી.

પથ લુએનસંગે નમતા પૂર્વક એ વિનંતિને ઠેર ઠેલી હતી અને કહ્યું હતું 'રાજા' હું ધર્મને ખાતર અહીં આવ્યો હતો મારો એ હતું હવે પૂરો થયો તમે મને જવા દો અહીં આવીને કે કંઈ પાર્થિવ સામગ્રી મેં એકઠી કરી છે ત મારે હેરા પહોંચાડવા દો. હું અહીં શેકાઉં અને કંઈક વિનંતિ તારા મુખપૂર્વે મળી જાય તો મને તારા ચીન પાછા જવાનો મારો નિશ્ચય, ધર્મને નામે અરે તથાગતને નામે પણ પાર પડવા દો અને એ દનીત આગળ રાજા હર્ષવર્ષન નમી પડેલો હતો.

ધીરે એ લુએનસંગ તેડોની મધ્યમાં આવીને ગમે રહ્યો દાય એવા કડી મોને તેણે નમસ્કાર કર્યા એકાએક સવળા તોડે ઉમટયા પ્રેમપૂર્વક લુએનસંગના પગને સ્પર્શ કરીને તેમણે અધુર્ય ભોગેનો મળેલો કંપા માથેથી અદના બેઠા ધરી કાઢ્યો.

કાર્ય થવાનો શુભ હેતુ હતો.

લુએનસંગ ભોગેના એ ટાંગેને જોઈ રહ્યો. પડી તરત જ એણે એમાંની એકેએક ચીજ પાસે ઉર્મીના દરેકને વહેચી દીધી પોતાને ખાતર એણે એક પણ વસ્તુ ન રાખી તે આગળ વધ્યો રાજા હર્ષવર્ષન પણ ત્યાં આવી પહોંચ્યો આ નિસ્વાર્થ પ્રવાસીએ પોતાને ખાતર પણ કંઈ ન લીધું અરે! ભવિનો કંઈ પણ ખ્યાલ કર્યા વગર મધ્ય પાછું વહેચી દીધું એ બાબત એના દેયામાં ખૂબી રહી એક વિદાન પરદેશી પ્રવાસી પોતાના રાજ્યમાંથી ખાલી હાથે જાય એમાં પોતાની અને પોતાના નાગરિકોની શી શોભા!

લુએનસંગનો તેણે દાય પકડ્યો અને કહ્યું, 'પ્રભુ! હું આપને ખાલી હાથે તો નહીં જ જવા દઉં આપે કંઈક નેવું તો જોઈશો જ.

લુએનસંગના અંદર પડેલા કિંમત વિશ્વસ્તી રહ્યું તથા કંઈ પણ રાજનાં હું તો બિલુ છું અને બિલુને કંઈ જ ન ખબર.

એ ન ચાને હર્ષવર્ષને કંઈ તમારા પ્રતિ અમારા પ્રમતે કારણે તો કંઈક લો જ.

લુએનસંગ આ સામગ્રી વિચારમાં પડી ગયેલો આખરે તેણે કહ્યું 'વારુ રાજા તો હું એક વસ્તુ માગુ છું મોનો મને તે આપશો.'

જરૂર પ્રભુ! હર્ષવર્ષને રાજી થતા કહ્યું 'તો મને તમારો એક ડાંગેનો આરે દઈ પડતા તેનાથી મારું રક્તમય થયું લુએનસંગે માગ્યું. સામગ્રીનાર અવાક રહી ગયા માગી માગીને આ જ માગ્યું! દરો, એ તો એ! એ પણ પ્રમથી આપેલી વસ્તુ જ હશે તે.

અને આમણો ડાંગેનો સ્વીકારી, તેને ખજીરો લુએનસંગે વિદાય લીધી.

અવળા બાદરો વ આવતા મો એ અદૃશ્ય થતી મહાનૃતિને જોઈ રહ્યો.

પડ્યો લાઘુ શરીર આ, કરાયે દ્રવ્ય સર્વદા

પરંતુ યથા જો દિયે ના ના, બુદ્ધિયે કદા - ક મ ?

અખોલ સાધના

અગવતીકુમાર શર્મા

જ્યારે જ્યારે હું અમદાવાદ જતો ત્યારે એમને મળ્યા વિના રહેતા નહિ હા, એ કોઈ એની બકિલ ન હતી એમના પરની ગર દિવાલો અને ચોતમ્બના ધાતાવરણ સિવાય બાકે જ કોઈ એમને ઓળખતુ. હાપામાં કહી એમની જમી ન હોતી આવી કે ન મે કહી એમના નાહરે પ્રવચનો માફવાતા હતા હું તેમને મળવાનું કંઈ ચૂકતો નહિ તેઓ હતા અગાડોસી િગયા જેવા જ પુનિત નિર્મળ ફેરજ !

હા, અગાડોસી નવમમ ૮૦ વર્ષના અમલુ, પ્રાનીન વિચારવાળો અકિચન અને રૂન સરોરથી ફર એના એક વિધવા હતા હતા માટે મન તેમનુ રધાત ધણુ કાચુ હતુ અને તેના મમર્થનમાં હું તેમની સીધી સાદી જિંદગીનુ આણુ રેખાચિત્ર રજૂ કરીશ

સાથે જ એમનુ અતિ વદ શરીર માઠ હતુમણુ ચાલી શકતુ આખેઆ ગ્રામખોડ પ્રવેશ થતુ ગયો હતો ચમડી લગતી ગંધ હતી શરીર ફિક્કુ, પીણુ સખ્યાના ઝીખા તડકા જેતુ જની મણુ હતું ફૂજતુ હતુ અને રહેમ

પ્રમાત-ના, સુધરેલના રંગીન પગલા સુધિ ઉગ પડે તે પહેલાં નિ શમ વાતાવરણુમાં તેમને ક પમર્થો હતા બ વધારી સ્વર મુદ્ર પ્રભાતિયા વહેતાં મુકનો કિવાતા રંગોમાં નિર્મળતા પ્રવેશતી એ ભજ ને થી ! થોડીવારે એ સ્વર વિતીન અને લાગતો ફરણુ કે બરાબર આરને રંગેરે ડોસી નદીએ 'તારા મ્હાન કરવા નીકળી પડતા આખી રાત જમી, યાદી ગયેતર તારાઓ પણુ આ પવિત્ર આત્માના દશ ન કરી અલ્પ થવા-મતેજમદ હેવા લઈ !

અગાડોસીના ૪૪થી લાખડુઓ નીકળી નીકળી હતી હતા તેમને આ નિવમ કરીય તુનો નહિ એમે ધણીવાર કહેત

જગ મા ! હવે આ ઉમરે નદીએ શા માટે નામે એ ૪ મન રૂમ ન કરેએ એ

ત્યારે તેઓ જવાબ આપતા, "અમ્મ ! મનને મગા જેવુ પવિતર જનાવવા માટે થોડી મહેનત તો કરવી પડેને કે એના વાસણુનેય ધૂળથી માજવા પડે છે ને ?"

અને ત્યારે સદુ મુખ થઈ જતા, હા હરમ એ હી ઊંડતા, " મહા કાયાની સ્વચ્છતા તો તમ સરખા કે ક વીરસા જ જળવે "

કોઈપણ કડુયા સરિતાસ્નાનને તેમને એ નિવમ અચળ રહેતો એટલુ જ નહિ પણ તેમના શરીરની ગમે તેવી હાલત પણ કશો ફેરફાર આણી શકતી નહિ અનેક વખત ક્ષિપાળાની કાકડાંકી ક ડીમાં જ્યારે તેમને દેહ તાવની અરમીથી ફૂજતો હોય ત્યારે જ અને જ્યારે અમદાવાદમાં રમખાણો અલતા હોય ત્યારે જ !

આડોસી પાડોસીએ તેમને બહુ બહુ મના કરતા હેતુ

"કોમીમાં ક્યાક છરી વામગે તા ? ત્યારે અને તો વાવ પણુ નથી મારવ નો કંઈ અચૂક સાગરમતીમાં ડૂબતી લગાવતા અને ત્યારે નાહા પરથી ફૂલ લેતા જતાય હા બનુઅનતા અખે મુખ થઈ જતા તેમની એ તરફેલતારે અનેમત પ્રશ્ન સતા ! એ નિર્જયતા નેમને કાણે-ક્યા પુસ્તકોએ ગીખવી હતો ?

અગાડોસી રેખણુવ હતા અત્યંત ધાર્મિક હતા હતા એકવાર કોઈ મંદિરના જવાએ (ડોસી જ્યારે કુવાન હતા ત્યારે) તેમણે તરફની પેતાની દિવિસા અતીચ્છનીય પરિવર્તન હેતુ હતુ, ત્યારે તેમના અતરમાં ક્રોધજવાળા ફેલાય હતી અને એ જાવાતી ફાટી પડીને એક અડમોથ લગાની દીધી હતી ત્યારે કંઈ-અને કંઈકુલએ એવેઈ અવેશહાનો તેમને સ્પર્શ સુદ્ધા નહોતો થયો આજી ધર્મને નામે પાપા ચરણુ આવાસરનારાએ તો ક્યા કમી છે ? તેમને મન નીતિથી થોડો કોષ ધર્મ ન હતો અને સ્વચ્છ અતરથી ઉચ્ચ કોષ મુર ન હતો

આંગણ, ભજન, પૂજન, અર્ચન, મત, ઉપવાસ વિ બધી જ ધાર્મિક ક્રિયાઓ તેઓ આચરતા. તેમના ભજનોની પસંદગી પણ મારા જેવા માટે આનંદજનક નીવડતી જુના લગ્નકવિઓનાં પદો તેઓ ધીમા, ધૂનતાં કેંદે માતા અને મારા જેવા સાહિત્યપ્રિય આત્માને એ સ્થિતિ પદાવલિમા સાહિત્યની પ્રેરક અમરના સુભગ દર્શન થતાં.

પણ કોણ જાણે કેમ ગંગાડોસીને દરિજનો પ્રાપ્ત સમભાષ હતો. તેમના પ્રાર્થન મસ્કારો આ સમભાષનામાં બાધક નહોતા નીવડયા તેમના માનસનું આ દર્શન મારે મન એક કોણક સમુજ હવે બલભત, આદરણીય તો હતું જ. એકવાર ત્યારે એક મંદિરના સમાલોકાએ દરિજનોતેના પ્રવેશ અટકાવ્યો હતો ત્યારે તેમણે પણ તે મંદિરમાં જવાનું ઠોકી દીધું હતું જ્યારે સદ્ગુણે તેમના આ વિસ્મયપ્રેરક વર્તનની સ્પષ્ટતા મારી ત્યારે તેમણે કહ્યું હતું,

ભણ્યા ! ભગવાનના દરબારમાં અન્યા યાચ છે કેમ સાંખી હક કે ભગવાનના 'દરશન' કરવાનો તો હઉંને હકકે. "

અમારી આખો ઢળી પડતી.

પણ ગંગાડોસીનું આત્મિક જીવન ખૂબ કારકુમ-જનક હતું. યુવાનવયમાં જ તેમને વૈષ્ણવની પ્રાપ્તિ થઈ હતી. હા, તેમને એક પુત્ર હતો જેને જોઈ તેમની આંખે ટાંક વળતી, ભાવિના અસીમ પથને ટુકો કરવાની શ્રદ્ધા જન્મતી. પરંતુ એ પુત્ર પણ યુવાન વયે મૃત્યુ પામ્યો પાછળ એક વિધવા અને નાનકડો પુત્ર મુશ્કેલી મદામદેનતે સાચવેનું અમૂલ્ય અભિમાયી ધૂળમાં ઢળી મયું ડોસી માટે આ જન્મ કાર્યો હતો છતાં તેમનું શ્રદ્ધામય-પ્રભુમય હૃદય રિયરતા દાખવી હતું. આંસુઓને તોળી જારે પથાર બનાવી દીધાં અને એટલી જ નિર્જાતા તેમની પુત્રવધૂએ જતાવી. થોડા જ સમયમાં એ કયાંક નામી ગઈ ત્યારે વ્યાથિત હૃદયે ડોસી એટલું જ શોધ્યાં "લૂંટી ! તારે મારી તરફ તો જરા નજર નાખવી તી, મારા શિદ્યાને તો જરા પછતું છ કે ત્યાં કેવા ધા ચીર્યા છે !"

આ વખતે ડોસીની વય ૫૦ ને પહોંચવા આવી હતી પુત્ર જીવનનાં બિંચા અગણ શરૂ થયાં શ્રદ્ધા

ખૂટી હતી, આશા તૂટી હતી, સંગ્રામ છૂટ્યો હતો છતાં નારી ગયેલી યુવવધૂ પાછળ એક બાળક મૂકતી ગઈ હતી. તેને ઉછેરવાની જવાબદારી તેમના ઉપર આવી પડી. ડોસીની આર્થિક રિયતી જરાય સારી ન હતી. જગાય તેમણે જીવનના આપુએ અણુને કાયરત બનાવી દીધો. વધે વીતી ગયાં. ડોસી લગભગ ૭૦ વર્ષના થયાં, પૌત્ર વીસને.

પણ આરિયહીન માતાને એ પુત્ર કાન્તિ પણ અરિયહીન નીકળ્યો. તેના કુલક્ષણો ધીમે ધીમે ડોસીની સમક્ષ પ્રગટ થવા માંડ્યા. ત્યારે તેમના દુઃખનો પાર ન રહ્યો.

"મારો ઉછેર આવો ? એ ભગવાન !"

ત્યારે એ દુઃખના ધક્કાજ તરીકે લોહો કહેતાં,

"ગંગામા ! તમારા કાન્તિને પરજીવી છો. રખાડુ ટોર ખાતે બધાં જાશે એટલે એની મેળે 'લેનસર' થઈ જશે.

ત્યારે ડોસીના મનમાં મથન જગમું.

એક તરફ પોતાના વંશનું નિકંદન જળું હતું, બીજી તરફ વનુ બનીને આવનાર યુવતીનું જીવન બગડતું હતું. શ્રેય અને પ્રેય વચ્ચે તેમનું મન બિસાઈ મયું. અંતે તેમના નિર્માસક અને સર્વતુ કલ્યાણ આદતા હૃદયે એક જ માગ રજીકર્યો,

"કાન્તિ છે વાંટો રહે વંશ બને જાય, આવનારીનો ભવ નથી બગાડવો."

અને ત્યારે વ્યવહાર શુદ્ધિમાં નિમજ્જીત મનાવી કેટલીક વ્યક્તિઓએ ડોસીના આ મગલાને 'મુખર્ષિ બધુ' ગણ્યું. પણ ડોસીને તેનો કયા અમતોષ હતો ? અપરિણીત કાન્તિ કાંઈ કમાતો નહિ અને ઉપરથી ડોસીને કુખ હતો, પૈસા ઉઘાવતો. જિંદગીનાં અંતિમ વર્ષોમાં આ વ્યથા ગંગાડોસી માટે અસહ્ય હતી છતાં તેઓ મુખ બંધ રાખ્યા અને જીવન કાર્યશીલ નાખી જીવે જ ગયાં.

સવારે જાડીને ડોસી રેડિયો ફેવતા, ધરગથ્ય દવાની ઝોળીઓ વાળના-વેચનાં, કાંઈને ત્યાં પાપડ વણવા જતાં, કંઠી કપાક રોપવા જતાં આવા આવા અનેક ગૃહઉદ્યોગો તેઓ કરતા

એવાંને કલાક તેમનું જીવન કોઈ ને કોઈ કાર્યમાં જ રમ્ય રહેતું. પણ જીવનની એ અખડ માધનાને

‘અમરસ’નું શોધું’ નામ આપવાની તેમને કુરબાન હતી, આપવાનું હતી ફળની આજ્ઞા રાખ્યા વિનાનું કમ? ગીતાના મહામંત્રનું અનુપયોગ આચરણ કદીક લોકો આ જોઈ તેમને કહેતા,

“મંત્રમા ! તમે આ નશુણા કાન્તિને શા માટે પોપો છો ? રખડતો મૂકો, મરની જ્યારે કાઠો, સીધો થઇ જશે.”

“અર્ધવા ! રખડતુ ઢોર તો બીજાના ખેતરે લૂટી જાય. છ કરના સવાય ના હુ જ છીલતી રહું છું” જોડું ? ને છમા કુ શુ ધમાઈ જવાની છું ?”
એમ કહી તરત તેઓ ચરખો ચત્રાવવા બાગી જતા અને યુવાનો જોઈ રહેતા સમય જાળવા માટે હાથમા રામેની કોડ ડબકામથા, પાસે ખેડેનું કેરમ

જોડું, કે પર્તાની રમત અમરો કલ્પ કર વિપલાસ કરતી લાગતી. અમે અનેમન ગંગાડોલીને નથી પડતા.

જીવનભરની સાધનાને મૂકે શોડે, ધરના કોં એકાન્ત ખજું વહેતી રાખનાર એ જવા મારે મન એક બાળ્ય પ્રેતિમા હતી અને તેથી જ તો કુ જ્યારે જ્યારે અમદાવાદ જતો ત્યારે અચૂક તેમને મળતો.

અવનવ, તેમની છત્રી છાપામાં નથી છાપા, તેમના અવનવો નથી- ગેઠવાલાં, તેમને માનવત્રો નથી મળતા છાપા... પૂ ગાંધીજીની દર્શકમાં ‘પરમ વૈષ્ણવ’ નું સ્થાન પ થી શકે એવી એ જવાની અનેન સાધનાતુ દર્શન મને પ્રેરે છે બાગે છો (સાથ પડતા વિપરથી)

ચોડા દિવસ પર કું સિમલા ગયો હતો ત્યાં દરરોજ ધવલ કેશવારી નાથિ હિમાલયના દર્શન કરીને મારું હૃદય એક પ્રકારના અનેના આનંદથી અને શાંતિથી ભરેલું હતું. કુદરતી સીન્ડયે એમા સાથ પૂરાવતુ

પરતુ જ્યારે કુદરતની નીરવતા અને એકગતા અને જરા ઉદાસ કરી દેતી ત્યારે ધારી માર્ગ પર ફરવા આવ્યો જતો મન એમ કે, કેટલું રાહદારી ચાલુ છો. સુદર મહેરા જોઈને, કેમજી અવાજ સાંભળીને આનંદ થશે. પરતુ કુ તો સિમલાના એ રાજ્યમાં પડે જતા જે કંઈ જોતો અને સાંભળતો તેથી તો જીજ્ઞાસુ ઉદાસ અને દુ ખી થઈ જતો.

હુ એ મારેશ પર આવણુ સુશિક્ષિત બાઈજીવને તે જતા આવતા જોતો પશુ ન તો એમનો પોષાક કિન્દી લાગતો ન તો એમની જાતી કિન્દી લાગતી કપડાં પશુ કોઈ અજાણ કમળા પહેરેલા યુવનોનો પોષાક એજેએ જોતો-કેટ પાદવન ખગીસ ટાઇ, ખૂટ અને હેડા કપડા પરદેશી અને ડીઝાઇન પશુ પરદેશી જીઓનો નેનાસ પગની રહેતો, સજવાર ખગીસ ચપલ અને મોટી મુની. પશુ એમના હોઠો અને હાથ-પગના નખ તો, એવા ભડામણા માલ રંગના કે કામરેવા રાજસપૂર્ણ રંગને પશુ મહાન કરી દે. એમનો આ હાકમાક જોઈને એક દિવસ એક પહાડીએ મને પૂછ્યું “જાણુજી, આ ક્યાના લોકો છે ? આપણા હિન્દુસ્તાનના તો નથી લાગતા ! પરીવેશમાંથી જીરડીને સાવ સીધા સાદા લોકો વચ્ચે તો નથી આવી પહોંચ્યા ને !

અને એ શોડો બાપા કેરી બોલતા ? શુ” તમે અનુમાન કરી શકો છો ? નસ દરેક વખતે અજેજી જ મોદરે રાખતર જાણે પોતાની માનુષતા આવડતી ન હોય, અથવા ખેલતા દરમ આવતી હોય અને ચો? બાગે વાતો પશુ સોની કરતા ? ગમાવણુ, મહાવારન, ચીના, ભારતનો દાંતકાસ જાનજાતની સમસ્યાઓ પડે તો એક રામ પશુ નહીં. પશુ મિનેમા હિન્દો અને એકદરે અને ગરમાગરમ રાજકાલ્ય સ્વતંત્ર એક સામે સિમલાના મલ રોડતો મહિટા ત્યાં દુઃખો જોઈને કું થરે પછો વળતો હતો ત્યારે નાઈ દિવાલને મરે ઉદાસ મરેડો જોઈ મને કહ્યું “તમે તો આ જાણુ જોઈને ઉદાસ થઈ ગયા પશુ કુ તો રોજરોજ એ જોઈ દરમથી મરી જાડે છુ- આ લોકો હિન્દુસ્તાનના નથી એમની સદૃત, વાધુડી, અને વેજુદા પશુ હિન્દુસ્તાનની નથી” એ દિર નમાગ્યુ અને પ્રાચીન કરી ‘ગિતાજી, એવા આશીર્વાદ આપો કે હિન્દુસ્તાનના લોકો દરેક રીતે હિન્દુસ્તાની બને ! ને જ દેશમાં અંતરમ પ્રજાન બીજે !

-ચુરદવાય અવિદ્યક

જોડેલુ જોવાની અને જાણવાની ધુન્ધા હતી તે પૂરી ન કરી શક્યો સમયના અભાવે। તો પશુ નક્કી કરેલા સમય કરતાં ત્રણ ઘણો સમય ત્યાં કાઢ્યો। અહીં કુદરત તો સુદર છે જ પશુ ગાંધી બાઈ જોની રાષ્ટ્રીય અને કળામય દૃષ્ટિથી ત્યાં જીવી થતી મર્યાદાની વિશેષતા અનેત્યાં લાગી।

ચિતન, વાચન અને ઉલોમની મિલાવટથી ત્યાં થતું સર્જન જોઈ, સૌકાઓ પહેલાંનું આપણું સાદુ, ઉચ્ચ અને કલામય જીવન ચાતુ નવા યુગને અનુરૂપ એવું નવું સ્વરૂપ ધારણ કરતું હોય એવો આભાસ થયો। ગાંધીજી અને ગુરુદેવ બન્નેનાં દર્શન અહીં જાણે થતા ન હોય।

હાદાસાઈએ તો વડીલની ઉદારતાથી લખ્યું છે એ શબ્દો સાચા પાડી શકીએ એ જ અભ્યર્થના।

આહક બધુઓને

ધારાબાપુ આ અંક સાથે સાતમું વર્ષ પૂરે છે જે નિષ્ઠાથી આ માસિક ચાર ક્યું હતું તેને વળગી રહ્યા છીએ એ વાચકોએ જોયું દરો ધારા બાપુ કોષ ધધાદારી ધોરણે ચાલતું માસિક નથી જાહેરખબરથી મુક્ત ધ્યેયલક્ષી પથ વાચન આપ વાનો હેતુ પાર પાડી શક્યા છીએ એટલે અમને મતોષ છે પશુ આ ઉપરાંત અમારે ધણું આપવું છે પશુ અમારી એ ઇચ્છા પાર પાડવાનું વાચકોના દાયમા છે રૂપાયતનની રચાપના પાછળ જે ઉદ્દેશ નહો છે તેને પાર પાડનામા ધારાબાપુ નોયે ઉત્તર યોગ છે ધારાબાપુ ને સમજ કરીને તમે રૂપાયતન ને

સાધન કરવામા મદદ કરો છો એ જૂલશી નહીં એટલે અમે દરેક વાચકને વિનંતિ કરીએ છીએ કે ધારાબાપુમા તમારે સક્રિય રસ લેવો જોઈએ। સક્રિય એટલે કે એમાં પીરસાતા સાહિત્ય વિશે પશુ તમારે તમારો મત કે રુચિ જણાવવા જોઈએ, અને તમને એ ગમતું હોય તો એનો ફેનાવો વધારવા પ્રયાસ કરવો જોઈએ

જાહેરખબરથી મુક્ત સચિત્ર ધ્યેયલક્ષી પત્ર કાઢતું કેટલું મોટું અને સચાલકોની કસોટી કરનાર છે તે તો આ ક્ષેત્રને અનુભવ હોય તે જ જાણે થોડી વ્યવહારૂ મૂલ્યના. આપનું લવાજમ આ અંક સાથે પૂરું થાય છે. એ વિશે ગયા અંકમાં મૂકેલી સચના આપે વાંચી જ દરો. પશુ હજી એને અમલ થયો જણાતો નથી તો ફૂંપા કરી આ અંક મત્યે વહેલી તકે મનીઓડરથી લવાજમ મોકલી આપશો મનીઓડર ન જ કરી શકો તો વીંપીં થી અંક મોકલવા લખી જણાવશો ૧૦મી સુધી જો આપનો જવાબ નહીં મળે તો અમે આપના પર અંક વીંપીં થી ન છૂટકે મોકલશું. જે રાક્ષાની નેવા વિનંતિ છે જે કે આમા સમય અને નાણાનો ધણો જમાલ થાય છે માટે બને ત્યાં સુધી મંઓં જ કરો અને આપ જો આહકતરીકે ન જ રહેવા માગતા હો તો પત્ર લખીને અમને જણાવશો તો અમારો વીંપીં બચ્ચ બચ્ચો અને અંક પશુ બગડતો બચ્ચો પત્રબ્યવહારમા આહક ન જરૂર અવશ્ય લખશો આશિર્વાદના આહુને ૧૨ શિવિંગ પોસ્ટલ ઓડરથી મોકલી આપે

અનુક્રમણિકા

	૧૪	૩૦ જાન્યુઆરી ૧૯૫૫	૧૫
૧ સરકાર વાણી	મગદા વલ્લભભાઈ ૩૦૬	૮ પ્રેરક પ્રસંગો	ગતિતાલ-અનિત ૩૧૬
૨ કવિ રઢિમન	અનિલ ૩૦૭	૮ જે માતાઓ	નાનુ દધરેજઆ ૩૧૭
૩ પચવિવાનો પથ્થર	કુસુમામજ ૩૦૮	૧૦ જ દગીનો ગદિયા	અ જુમ વાનોડી ૩૧૮
૪ ધોય	મુકલભાઈ ૩૦૮	૧૧ પ્રથમ પૂજા	ગીન્દન થ ટાંગોર ૩૨૦
૫ કૃતગના	૩૧૦	૧૨ નિદાવ	કમવનદન દેવરૂપ ૩૨૨
નવા બ્રહ્મા	૩૧૩	૧૩ અગ્રેલ સાધન	ભગવતીકુમાર શર્મા ૩૨૩
૭ જ્યારે અતરની	અરવિંદ ૩૧૪	૧૪ જ ન-વાણી	અનવર આનેવાન ૩૨૬

પ્રકાશક અને પ્રેક્ષક માટેન ગાંધી ઉપાયદાન મુદ્રણાલય જુનાગઢ

ભોધપ્રદ કવિતાઓને આ સમઢ વિદ્યાર્થીઓને તો ઉપયોગી છે જ, તે ઉપરાંત હિન્દુસ્તાની પ્રીતીઓને વાંચવે મજરી આ સંપ્રદયનું સંપાદન હજી વધારે કાળજીથી ઉદાર દષ્ટિથી બાંધી આજીત વેળા થાય એ જરૂરી છે કેમકે, હિન્દી-ઉર્દૂની ઘણી વાનગીઓ આમા ઉમેરી રાકાય તેમ છે.

નાગરી વર્ણુલિપિ યોગ્ય : હેઠું કાકાસાહેબ કાલેન્દર, મું. છ આના કાકાસાહેબ જેવા સમર્થ શિક્ષકશાસ્ત્રીએ નાગરી નિપિ પર આ પુસ્તિકા, આ દેશના કેટલાક પ્રાનોમા, જ્યાની માનુષાવા નાગરીમા જમાતી નથી, ત્યા ઉચ્ચારણુમા ત્યાની પ્રાતલાપાઓની અસર સ્વાભાવિક જ પડે છે, અને તેથી અશુદ્ધિ પ્રવેશે છે એવે દેઢાણે હિન્દુસ્તાની શાખવતા શિક્ષકોને આ પુસ્તિકા ખાસ ઉપયોગી છે. ઉપરાંત નાગરી નિપિ લખતાં દરેકને માર્ગદર્શક નીવડશે.

કૃદ્ધરાગી : સં. અખતવાલ નાણાવગી મું. એક રૂપિયે. હિન્દના સમર્થ સાહિત્યસ્વામીઓની મધ પદ વ્યનાઓના સંજ્ઞ હેઠું લિપિમા.

હિન્દુસ્તાની ગદ્ય સમઢ : મું. સવા રૂપિયે. 'કામિન ની પરિક્ષા માટે ઉપયોગી સમઢ, ઉપરાંત વાચકોને ય મ્તી જાણ તેની રસિક ગદ્યસામગ્રી.

પ્રાચીન કવિતા સમઢ : સં. રસિક અદમઢ 'અમોઘ, મું. દોઢ રૂપિયે. મુખ્યરવે તો આ આપણા દેશના અતિજાણીતા સંતોની કાવ્યવાણીને સમઢ છે, આમાના કેટલાક પદો તો લોકજીને આજે ય રમે છે જેમની માનુષાવા હિન્દુસ્તાની નથી એવા સતવાણીને રમાસ્વાદ માણી રહે એ રીતે આ સમઢનું સંપાદન થયું છે કનીર જાપસી સુરદાસ, દુલસીદ સ પીરાખાં, રદિમન, જનકદાસ, રસખાનિ જિહારીશાહ અને અન્ય જાતકવિઓના ચૂટેલા પદો કાઢરા સંપ્રદોના અર્થ અને કવિઓના સંક્ષિપ્ત પરિચો સાથે અપાયા છે.

હિંદ કે રિધ નહીં અજેટ-હિન્દુસ્તાની શમઢાવડી : મું. બે રૂપિયા. હિન્દુસ્તાનના નવા ખધારણુમા વપરાયેલા પરિભાષિક શબ્દોના કઢાવાર અર્થો આ સ્તકમા આપ્યા છે 'એ સમઢ' મા મઠા કોવંકર, રામેશ્વરી નહેરુ, સખનારાયણ અને પ કિલ સુંદરલાલે, આ પુસ્તકનું પ્રયોજન અને હિન્દુસ્તાનીના રૂપ વિશે રીક કઢાણ પાડયો છે મહાત્મા જાવહરલાલ અને એમના સાથીઓએ આ શમઢાવડી તૈયાર કરી છે માનવતા કે જરૂર : લે. મણેશ વાસુદેવ માવલકર મું. દોઢ રૂપિયે. 'માનવતાના જરૂર' એ મૂળ મુજરાતીમા લખાયેલ પુસ્તકોના આ અનુવાદ છે. મૂળ મુજરાતી પુસ્તકની બીજી આરતિ થઈ છે એ પરથી આ પુર કની રેક્રિપ્રિયતા કણુમા આવે છે એનો પરિચય મુજરાતીમા આપવાનો હોય નહીં.

દેરડી આઝાદી ધાની ઉતરડી દીવાલે : લે. કાકા કાલેન્દર મું. ન્વીઢ આના કાકા સાહેબની 'ઓતરાતી દીવાલે' ચોપડી મુજરાતીમા અલ્પત 'લોકપ્રિય થઈ છે તેનો આ હિન્દુસ્તાની અનુવાદ છે મુજરાતી પેર, હિન્દુસ્તાનીમા પણ આ પુસ્તક લોકપ્રિય નીવડશે એમા રાકા નથી.

ગોપી હુલ્લ : લે. રેકાના તૈયમ મું. રૂપિયે એક લેખિકાએ પોતાની અનોખી મેલી અને કાવ્યસખ નાનીમા લખેલ આવવાહી આત્મવર્ણી કથા.

નામ્તેરો પડેલે : લે. રેકાના તૈયમ, મું. જાર આના નાના બાળકો માટે લખામ્લ રેલયક રૂપકેલ મુનિયે કાકામાણુ : લે. રેકાના તૈયમ, મું. સવા બે રૂપિયા. લેખિકાએ પોતાના અને કુટુંબના રાક કમનનું કરેલું રેલયક અને રસિક આરખન.

છંદા ત્રણે ખાનગોના વિશેષ પરિચય હવે પડી.

તુ દર કારે ખૂદ રાસ્તી બરખકાર.
કે હમ રસ્તા ગરદી વ હમ રસ્તગાર;
હિલા રાસ્તી ગર કુની ઈખતયાર,
શવહ દાસન હુમદમ વ બખતયાર.

-સાદી

તુ હમેશા તારા પ્રત્યેક બવદારમા સત્યને
ઉપયોગ કર, જેથી તુ દરેક રીતે સ્વતંત્ર અને
સલાયારી બનીશ

હે દિલા! ને તુ મત્તની ઇચ્છા અને ઉપાસના
કરીશ, તો નસીબ અને દેસત તારા સાથીદાર થશે
દાનરો આઝાદગી ન દીના મુરબરત.
ઈ હુમેશા ખાદિમે દિગમ નવત્રાં કદં;
કાના બનશીતો હુરમે દારી અપસદ,
અંદગી વ ખાજગી અહમ નવત્રા કદં.

-અનસુરી

જાન, સ્વાત ગ્ય, ધર્મ અને રનેહ આ બધાને
પેસાના શુભામ બતાવવા જોઇએ નહીં! તારી પાસે
જે કંઈ માલમલકત હોય, તેમા જ સતેય માન!
કારણ કે, શ્રીમતાઇ અને ગલામી એ બને એકી
સાથે થઇ શકે નહીં

ગર ફરીર શાફ બનેમનો મુકં.
બેહુનર રા બહુચ કસ મશુમાન;
પુર્નિયાનો નસીજ બર નાઅહલ,
લાજનદો નિસારન બા દીનાર.

-અનવરી

જો કતાવિદીન માનતી સ પતિ અને સામાજ્ય
વેબવર્મા સમ્રાટ ફરીદ્દીન જેવો થઈ જાય, તો પશુ
તુ એને 'મનુષ્ય' ગણીશ નહીં નીવ મનુષ્યના દેહ
પર પહેરતા સુ દર સનાગા રેશમી, જરીયાન વસ્ત્ર
કાંઈ નિહાવ બીન પગ લટકાવતા સોના અને
ગરવાત જેવા છે!

કરી કો શુન જનામ નેક મશાહુર.
પસ અઝ મુર્ગશા છુકુર્મા જિન્દા દાનદ;
વહી આં રા કે અદ ફઅલસેનો અદનામ.
અગર મે જિન્દા બારાદ મુર્ન ખાનદ.

-અખસાફ મોદતિની

જે પોતાના પ્રતિબાના કાંડા પર મુલકમશહુર
થયો છે, તેના મરણ પછી પશુ જગત તેને જીવતો
ગણે છે. પરંતુ, જે દુનિયાની મોક્ષનજર અને બદ-
નામીને વરેયો જ કુકમી છે તે બને જીવતો હોય
છતાય મરેલો જ મતાય છે!

શુર્ફ કીમતો કદે ન અફઝલો હુનર અસ્ત,
નહે બહીદારો બહી તાયો અમરો અઝિયાં;
હર છુઝર્ગી કે અફઝલોહુનર ગરત છુઝર્ગી,
નવશાહ શુર્ફ અબદ શુદ્ધતન અહમાનો હુસાન.

-ફખી

તારુ ખાનદાની-ખમીરો, તારી કિંમત અને કદ-
રનો આધાર કળા અને વિદ્યા પર જીવતો છે, નહીં
કે ભમકાદાર પોશાક, સાજીમી, નફો કે નુકશાન પર!
દરેક મદાન પુરુષ, કે જેણે કળા અને વિદ્યા વડે મદા-
નતા મેળવી છે, તેમની નિહા કરવાથી તે કાંઈ હલકો
પડી જતો નથી!

મનશીન બા અદાં કે સોહાબતે અદ,
ગરચે પાકી તુરા પહીદ કુનદ;
આફનાબ અદચે રોશનરન ઊ રા,
પારા એ અબ્બ નાપહીદ કુનદ,

-સનાઇ

ખરાબ સોજનવાળા દલપી કક્ષ ના માથુસો સાથે
સંગત કરતો નહીં; જો તુ પવિત્ર હોઈશ તો પશુ
એની સોગત તને અપવિત્ર કરી મૂકશે. જેની રીતે
પૂર્વ તેજસ્વી હોના છતાં પશુ વાદળો એના પ્રકા-
શને આવરી લે છે!

ઝ ઈમરુઝ કારી અફઘાં મમાન,
કે દાનદ કે ફઘાં ચે ગન્દહ જમાન;
શુલશાન કે ઈમરુઝ ગરદદ બહાર,
તુ ફઘાં ચની શુવ ન ચાપદ બકાર.

-ફરિદ્દોસી

તુ આજી-અવારથી તારું કાવું કાલ પર
મુલતી રાખીશ નહીં કાવે શુ થયે, એ કાને ખતર -
છે! જે ઉપવનમાં આજે વમંત પૂરજવાર પહોંચી
રહી છે, તેમાથી જો તુ આવતી કાલ પર ફૂલ ચૂટ-
વાનું રાખીશ, તો એ આશા મળ્યા નિરથક છે!

રૂપાયતન

સંજોરસરા નથી તાથીમ સંચેનના પ્રદર્શનમાં
 'રૂપાયતન' માં કાળજીથી આવામાંથી બનતી કળાત્મક
 વસ્તુઓનો નાનાડો રોજ રખાવો હતો. ધીરેનજાઈ
 તો પોતાના સુધીઓ સાથે મંદપના કળાત્મક પ્રવેશ
 દાર બનાવવામાં રોજીયા હતા. રાત્રિવસના અવિ
 રત શ્રમ પછી રોજી ઝોરવવા ઘેટલી નિરાત ન હતી.
 અને ખાસ નંબુના તૈયાર પજુ ન હતો. પજુ વિચાર્યું
 કે સોરઠાદૂતે આપણે દેશભરના પ્રતિનિધિઓ ભેગા
 થવા હોય ત્યારે રોજી તો કરવો જોઈએ. અને
 ચાર પાંચ દિવસમાં મળતાં સાધનોથી થોડાક નંબુના
 મુકબા, પ્રદર્શનની મુલાકાત લેનારા પ્રતિનિધિઓ અને
 ભેગા આવનાર પ્રેક્ષકો સૌને એ નંબુના મુકબા અને
 નેમાણુ પજુ સારુ થયું. સંચેન પૂરુ થયે પાછા
 વળતા કેટલાક પ્રતિનિધિઓએ 'રૂપાયતન' રસ
 પૂર્વક મુલાકાત પજુ શીધી આમ તો, સૌરાષ્ટ્રમાં
 જ્યારે જ્યારે રમનામાં કાંઈમાં રસ મરાવતી કાંઈ
 પજુ વ્યક્તિ પથરે છે ત્યારે બનના સુધી રૂપાયતનની
 મુલાકાતે આવે જ છે એ અમારે માટે હર્ષની બીના
 છે. પણ અમારી ફરિયાદ કે અમલો એ છે કે જે
 જાણીએ બહારથી આવનાર અધિકારીઓ કે કાર્ય
 કર્તાઓનો કાર્યક્રમ જોઈએ છે તેઓ માત્ર ફોફો મિનિટ
 જ મુક કાઢે. સમય રાખે છે. માત્ર દમ મિનિટમાં
 થું જોઈ કાઢાય. શી અર્થાં વર્ષ કાંઈ શી માહિતી
 પ્રેમથી લેાય? માત્ર ઔપચારિક મુલાકાત જોઈવત
 એના અર્થ નથી

તાજેનરમ મુલાકાત લેનારાઓમાં મુ નંબુના વિનેજ
 ઇન્ડસ્ટ્રીઅલ એસોસિએશન શી આર. એમ. ટુકેરીકરનો
 ઉત્તમ કરવો જોઈએ એમણે જવું શીરજથી ઝીવ
 યી સરથા વિશે પૂછ્યું પ્રશ્નો પૂછી માહિતી મેળવી
 અને ફરીને નિરીક્ષણ કર્યું.

રૂપાયતન માંના ઉદ્યોગોને એક સરોવર કેન્દ્ર
 અને તો એ ઉદ્યોગોના વિકાસમાં મદદ થાય એમણે
 કહ્યું કે એર મશીન કેન્દ્રને વિચાર મારા મનમાં
 પડ્યો હતો ત્યાં અહીં આવવાનું થયું તેથી આનંદ
 થયો. અમારે ત્યાં તો કાર્યકરો મળ્યા નથી પૂરતાં

સાધનસામગ્રી આપવા તેવાર છીએ જવું થોડા મજુ-
 સોનો અભાવ છે. સંસ્થાની બનીને વિશે પૂછ્યું :
 'દારદારે તો માટે તમારી પાસેથી વર્ષે ૧૨૫૦ નોટલી
 રકમ લે છે?' એમ કહ્યું 'સૌરાષ્ટ્ર સંગઠન' પોતની
 મર્યાદામાં રહીને અમલ બનતી મદદ ને છે. પણ
 સરકારને જ અમારા કાર્યનો પૂરો તાજ મળવો જોઈએ
 ને? પ્રતીત થતી જોઈએ ને? એમ ચર્ચા સરકાર
 ફરી વિચારશે એવો અમને વિશ્વાસ છે. હજી ને
 અમારા કામની સરઆન છે.'

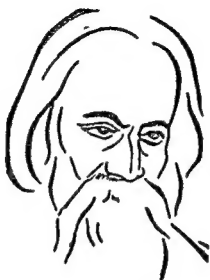
શ્રી ટુકેરીકરજીએ સરોવર કેન્દ્ર અને પૂરી વિચાર
 માંથી પોતાનાથી બનતી મદદ આપવા કહ્યું છે
 મર્ફ સાતમી તારીએ હાદાસાહેબ માવળ કરે અણુપાણી
 આવી ચડવા. અને પૂછ્યું 'હાદાસાહેબ, અમને
 તો તમારા આચમનની પાથર પજુ ન હતી?' હાદા
 કહે. કળાકાર પોતાના કાચમાં મગન હોય ત્યારે
 સૂપમાપ આરીને જ ભેગામાં ખરો આવડ છે.'

હાદા તો નિરાતે મેં બહુ પાતો ફરી. સરથા
 વિશે પૂછપરછ ફરી માહિતી મેળવી વચ્ચે વચ્ચે
 અમલદારો સમયનો બાધ બતાવવા કરતા પજુ હાદા
 સાહેબ કહે, 'બાળ કાર્યક્રમમાં એટલો કાપ મૂકો!
 પણ અહીં તો જુ ત્રેમીયા

કળા વિશે બોલતા એમણે કહ્યું 'આત જ્યાં
 બહારીવાળી રાજકીય પ્રવૃત્તિમાં પજુ કળાને થે
 વિસારી નથી શું અમલદારમાં કે દિલ્લીમાં, પરિ-
 વદ મંત્રેલન કે અપલવની મેંદ વખતે બહારથી
 આવનાર કાર્યકર્તા કે કેસેલતા મટે બરથો કાર્યક્રમમાં
 પણ શહેરના ભેલાલાવક રથેઓ અને કળાધોજી બના
 વવા અમુક સમય કાઢે. ત્યારે કેટલાંને કામનું કે
 એછા સમયમાં આવી જરૂર ન હોય પણ જુ' તો
 માત્ર જુ કે કળાના રચકો વિનાની આપણી પ્રવૃત્તિ
 અર્થર છે કળાના આનંદથી કાર્યમાં પ્રદુરિભવતા
 આવે છે. સુરેના-સરસના આવે છે.'

આમ કીકીક વાતાવિત થઈ અને હજો આવડ
 થયો. સંસ્થાની પ્રવૃત્તિ ફરીને જોઈ, સંતોષ વ્યક્ત
 થયો. એમનો અભિપ્રાય એમના જ સપ્તોમાં
 અવી ઉતારીએ

રૂપાયતન મરથા આજે સવારે જોઈ ત્યાં

પ્રાણેશ્વર !

*

પ્રાણેશ્વર ! મારા મો અંગે ન્હાઈ અહર્નિશ તારે,
યાદ કરી એને હમેશા પવિત્ર ઇંદને સંખીશ.

જ્ઞાનસ્વરૂપ છે. મનમાં મારા વિરાજતો હમેશાં
હેમે જે એ ન વીનરુ કુ મહા સ્મરણમાં રાખીશ,
મારા મો જાનોમા ને સો વિચારમાધી જે પજુ
સવ પ્રજાને હુ તો સર્વે મિથ્યાને દૂર સંખીશ.

માટે દેવે આસન તારું એ યાદ હમેશાં નાખી
કૃતિય દેવ ને મર્વ અમમળ લાંછી કાઢી હું નો,
મારે દેવે સ્નેહ સદયે પ્રકુલ્ય, નિર્મળ સંખીશ.

સર્વ કર્મમાં તારી શક્તિ પ્રત્યે એ હું જાણું,
એથી માગ સકવ કર્મમાં પ્રગટ કરીગ હું છુજને !

શુરદેવ

અનુ. - અનિલ